

TORMAY CÉCILE

BUJDOSÓ KÖNYV
FELJEGYZÉSEK 1918-1919-BŐL

*A FORRADALMAK EGY CSENDES,
SZELÍD ÁLDOZATÁNAK AJÁNLOM
EZT A KÖNYVET FELEDHETETLEN
ÉDESANYÁMNAK.*

Ennek a könyvnek maga a sors adta a nevét. Bujdosó volt olyan időkben, mikor a halál fenyegetőzött a magyar szenvedések minden hangja felett. Bujdosott és menekült a szülői házból, magányos kastélyon, kisvárosi villán, falusi udvarházon át. Bujkált szétszedve, könyvek lapjai között, idegen tetők tövén, kéménykürtőben, pincegádorban, bútorok mögött és elásva a föld alatt. Házkutató titkos rendőrök keze, vörös katonák csizmája járt felette. Csodára mégis megmaradt, hogy emlékeztessen, mikorra már behorpadt a kor áldozatainak a sírja, fű nőtt az egykori akasztófák gödrében és a kínzókamrák faláról lekopott a vér és a golyók írása.

Most, hogy a könyvet odaadom Nemzetemnek, sok olyan adatot és részletet kellett elhagynom, melyek még nem bírják el a napvilágot, melyek élő emberek titkai. Talán eljön az az idő, mikor megszólalhat, ami ma néma marad. Mióta napról-napra feljegyeztem az eseményeket, idő múlt felettünk és világos lett sok minden, ami megfoghatatlan és sötét volt. De nem nyúlok a lapokhoz, érintetlenül hagyom rajtuk az akkori órák érveréseit. Ha tévedtem, legyenek elnézőek, akik a könyvet olvassák. A tévedéseim is tükrök: a kor tévedéseinek a tükrei.

Nem a forradalmak történetét, nem is a politikai események szemtanújának a naplóját akartam megírni. Szóljon az én könyvem arról, amiről nem fognak tudni a jövő történészei, mert azt át kellett élni. Szóljon arról, amiről nem tudhat az idegenből behurcolt forradalmak felidézői és politikai eseményeinek a szemtanúi, mert lelküktől távol állt minden, ami magyar.

Maradjon fenn könyvemben az, ami velünk vész el: egy halálra szánt faj legboldogtalanabb nemzedékének a kínja és becsülete. És lássák meg benne az utánunk jövők, hogy a megpróbáltatások esztendejében mi sajgott át a némaságra ítélt, elgyötört, vérig alázott magyar lelkekben.

Legyen a Bujdosó könyv a fájdalom könyve. Mialatt írtam, találkozni akartam benne azokkal, akik testvéreim voltak a közös szenvedésben. És ebben a könyvben velük akarok maradni még akkor is, mikor már sem ők, sem én nem fogjuk többé látni az új magyar tavaszokat.

Budapest, 1920 karácsonyán.

Tormay Cécile.

Halottak napjára készült a város és a ködben fehér őszirózsákat árultak az utcák szegletén. Bódult, fekete tömeg sodra vitte magával a virágokat. Ez évben nem marad belőlük a temetőknek. Magukra tűzdösik az élők azt, ami a halottakat illeti.

Temetővirágok, elmúlások, fehér őszirózsák. Sírvirágos város a nagy, reménytelen ég alatt.

Budapest 1918. október 31-én.

Október 31

A házak között ázott, elnyűtt zászlók suhogtak a magasban. A gyalogjáró tele volt szeméttel. Szennyes papírrongyok, plakátfoszlányok, eltaposott fehér virágok heverték a sárban. Olyan piszkos és homályos volt a város, mint egy szellőzetlen, ronda vendégfogadó, melyben léhán tivornyázott az éjszaka.

Ma éjjel magához ragadta Károlyi Mihály „*Nemzeti Tanácsa*” a hatalmat!

Hát ide sülyedtünk? Ennyire jutottunk? Tiltakozó haragot és kimondhatatlan keserűséget éreztem. Míg közben a szemem ellenkezve és mégis valaminő mániákus kényszerben olvasta, csak egyre olvasta a kirakatok üvegére ragasztott vörös-fehér-zöld papírszalagok megisméltető felírásait: „*Éljen a Magyar Nemzeti Tanács*”...

Ki akarta ezt a tanácsot? Kinek kellett? Miért tűrik? Égetett a szegyen.

Andrássy Gyula gróf, a monarchia külügyminisztere Bécsből kétségbeesett különbékét kért. Ettől a gondolattól emlékezetemből egyszerre messze kicsiny fakeresztek merültek fel. Mintha felhők közül jöttek volna elő. Német katonasírok a Kárpátok alján, az erdélyi határon, a Duna mentén. A magyar föld védelmében: *Gefallen fürs deutsche Vaterland*...

És most cserben hagyjuk azoknak a síroknak az anyját, a hitvesét, a gyermekét. Elöntötte a vér arcomat. Minden inog, még a nemzet becsülete is. És a hadijelentések is olyanok, mintha tántorognának. A Monte Asolonén hiába győznek tragikus hőseink. A velencei síkon már hátrál a hadsereg. A Duna, a Drina és a Száva mentén is. Itt a városban pedig felesküsznek a kaszárnnyák Károly „*Nemzeti Tanácsa*”-nak. Ocsmány tragédia! És az üres királyi váron, a hídfőkön a dunai hajókon lobognak a zászlók, mintha ünnep lenne.

Az Erzsébet-hídra értem. Rendetlen sorokban, lefegyverzett bosnyák bakák masíroztak el mellettem. Kis katonaládát vitt a legtöbbször a vállán. A ládák összevissza mozogtak a fegyelmet vesztett lépések szerint. A bakák éljeneztek és nem értettek az egészről semmit. De azért: *zsivió!* Haza eresztik őket! Mentek a pályaudvar irányába.

Szemközt, egy teherautó kanyarodott fel a hidra. A villanyos közlekedés szünetelt. Az autóé volt az egész híd. Kótyagosan, dübörögve vágatott, mint egy elszabadult, tüskés vadállat. Fegyveres suhancok és katonák álltak rajta. Ordítottak és egy mesterinas formájú gyerek a levegőbe sütötte a puskát, melyet erőlködve emelt. A gyerek kicsi volt, a puska nagy. Minden olyan visszasan és valószínűtlenül hatott. Az egyik bosnyák is azt gondolhatta, mert mentében visszanézett. Görnyedt, ösztövért hegyi paraszt volt. Most is látom koravén arcát a csukaszürke fez alatt. Megrázta a fejét és morgott valamit magában.

Azután nem látszottak többé a bosnyákok. A lucskos szél hidegen fordult be a Dunáról a pesti házak közé.

Az eső megint esni kezdett. A szegleten három ember bújt össze egyetlen esernyő alatt. Nagy cipőik mintha üresen álltak volna a vízben a kövezeten. A kabátjuk is olyan volt, mintha üres lenne. Ázott kalapjukról a gallérjukra

csöpögött a víz. Messziről látszott rajtuk, hogy kishivatalnokok. Ebben az órában harminc év óta, vagy még régebb idő óta, pontosan mendegéltek nap-nap után a hivatalukba. Most egyszerre kisiklott az út alóluk, nem tudták mitévők legyenek: Törvénytelen dolog ez... és a hivatali eskü, a tisztviselői lelkiismeret... Ha a megélhetési kérdés nem lenne! És a többiek? Ők talán bementek. A tanácsos urat kellene megkérdezni...

Tanakodtak és közben elindultak, meg-megálltak, megint léptek. Mikor utánuk néztem, már sebesen haladtak, mintha a régi csúszdába kerültek volna, amelyből nincs kitérés.

A levegőben póznákra akasztott nyomtatványok úsztak. Alattuk lassú, sűrű tolongással szüntelenül mentek az emberek. Úgy mentek, mintha kényszerben járnának és nem bírnának többé megállni és nem bírna többé közülük irányt változtatni senki sem. Az utca vége lökte az utca elejét. Egy óriás testű, sötét állat kúszott az aszfalton, roppant járommal a nyakán, kúszott lassan, himbálózva és éljenzett.

Sajátságos, hangtalan kiáltást éreztem dagadni a torkomban és inteni szerettem volna, hogy álljanak meg és forduljanak vissza. De a tömeg hullámzásában ekkor már volt valami fulladt fátumszerűség, melyet feltartóztatni nem lehetett. És azért mégis volt, ami parancsolt neki. Hullámzása időnként szétvált és akadozó, kurta iramokban fölényes autók csúsztak át. Az autókban nemzeti színű szalagok, fehér őszirózsák és jellegzetes sémi arcok vonultak el. Mögöttük, az utca közén, mindég újra összefolytak az emberi testek.

Letértem egy mellékutcába. Szemközt paraszt szekérke kocogott a kövezeten. Hidegkúti sváb asszonyok rázódtak rajta, vígan, szélesen, a tejeskannák között. Egyszerre, – nem vettem észre, honnan kerültek oda, három tengerész állta el a szekérke útját. Rosszképű legények voltak. Az egyik megmarkolta a ló zaboláját, a másik kettő már a kocsin állt. Hirtelen történt minden... Az asszonyok eleinte tréfának vették és a fiatal, buta arcok vihogva fordultak össze. De a tengerészek nem tréfáltak. Csúnya szitkok között letaszígták az asszonyokat a kocsiról és mintha a legtermészetesebb dolgot művelnék a világon, fényes nappal, a Belváros közepén, sok ember szemeláttára elvették a másét... Az ostor suhintott az idegen kézben és a szekérke sebesen ugrálva távolodott. Az asszonyok csak akkor fogták fel, hogy mi történt. Hangos paraszti sivalkodással jajveszékelték. Segítséget kértek és arrafelé mutogattak, amerre a szekérke elment. De az utca zsibbadt és gyáva volt és nem segített. Az emberek úgy mentek odébb, mintha nem akarnának hozzáérni a más bajához, mintha a más baja ragadós lenne...

Mindez olyan képtelen és csúnya volt. És nekem úgy rémlett, hogy valamennyien, akik arra jártunk, elvesztettünk valamit. Nem bírtam végiggondolni a gondolatomat. Hirtelen rendetlenség támadt a fejemben. A szomszéd ház kapujában két siheder egy fiatal tisztet rohant meg. Az egyik sihedernek nagy konyhakés volt a kezében. Fenyegetően ordítottak. Egy bot emelkedett. Leütötték a sapkát a kis hadnagy fejéről. Szurtos kezek kaptak a nyakához. A konyhakés a gallérjánál mozgott... levágták róla a csillagot. Az érdemkereszt és a nagy arany vitézségi érem összecsörrent a mellén. A csöcselék röhögött. A kis hadnagy fődetlen fővel állt a kör közepén és az arca krétafehér volt. Nem szólt semmit, nem is védekezett, csak a válla rángatózott félszegen. Aztán ügyefogyott mozdulattal, mint a sírni készülő gyerek, a szeme elé kapta kifordított bal kezét. Szegény kis hadnagy! Ekkor láttam meg, hogy a jobb karja tőből hiányzik. Most sem történt semmi. Az emberek megint úgy tettek, mintha nem látnának, mintha

örülnének, hogy még nincsenek soron... Kusza és bomlott volt minden, mint egy félig éber lázalom, amelynek a valóságában nem hisz az álmodója és hánykolódva mégis nyöszörög bele.

Mi történik ott?... A kezem megrándult, mintha valaminő reflexmozgásban a fejemhez akarna kapni. A térparancsnokság épülete mellett, a csupasz fák alatt, csoportba verődve, katonák álltak. Egy vörös-fehér-zöld zászló szövetjét tartották kifeszítve maguk között. Úgy tartották, mintha játszanának. És közben egy görbelábú, kócos kis ember a bicskájával sebesen nyiszálta ki a szövetből a koronát a címer fölé.

Senki se bántja! Odatartják neki... És ebben a pillanatban úgy éreztem, mintha egy égési seb támadt volna a belsőmben és ezután minden fájdalmat okozott, ami kívülről hozzá ért...

Elfordítottam a fejemet, hogy ne láthasson az arcomba senki. Jó idő múlhatott el így, mire észrevettem, hogy milyen görnyedten állok. Kihúztam magamat és ekkor valahogyan egy szó került a fejembe. A szemem szedte le egy plakátról:

„*Elváltársak*”... A szociáldemokrata párt kiáltványa kapaszkodott előttem a falon:

„*Munkások, Elvtársak! Az osztályuralom önzése elkerülhetetlen végzettségűséggel forradalomba kergette az országot. A Nemzeti Tanácshoz csatlakozott katonai csapatok szerdán éjjel vérontás nélkül megszállták a főváros főbb pontjait, a postát, a telefonközpontokat, a térparancsnokságot elfoglalták és felesküdték a Nemzeti Tanácsnak Munkások, Elvtársak! Most rajtatok a sor! Az ellenforradalom valószínűleg vissza akarja szerezni a hatalmat. Meg kell mutatni, hogy Ti együtt éreztek katonatestvéreitekkel! Ki az utcára! Szüntessétek be a munkát! A Magyarországi Szociáldemokrata Párt.*”

Különösen hatott rám ez az írás. Mintha egy nagy hazugság kiabálta volna ki magáról az igazságot. A munkások uralomra törtető pártja, első kiáltványában azt parancsolja: *Szüntessétek be a munkát!*” Ilyen kezdet után vajon mit fog parancsolni holnap és mit azután?

Szemközt emberek jöttek. Munkások, akik nem voltak munkások többé: már nem dolgoztak. Katonák, akik nem voltak katonák többé: már nem engedelmeskedtek. Semmi sem volt az a tisztátalan erjedt levegőben, aminek látszott. A sok vörös-fehér-zöld zászló a házakon se volt a mi zászlónk. A sok nemzetiszínű kokárda se volt a nemzet színe többé. Csak az őszirózsák mondtak igazat... temetővirágok.

Nem tudom, hogy miért gondoltam ilyesmikre. Talán nem is gondoltam semmit, csak úgy hirtelen ott volt mindez a homlokom mögött. Lassan mentem előre. Egyszerre, mintha megrebbeint volna a szemem. Egy sötét, kicsi dohánytőzsde üvegezett ajtaján, kiakasztott újságok között, eperszínű, betegvörös cédula ötlött elém. Ez már vörösén mondta, hogy „*Éljen a Magyar Nemzeti Tanács*”. És ettől kezdve mintha undok járvány lepte volna el a házakat, egyre több lett a vörös cédula és egyre bátrabb és merészebb a színük. Később tudtam meg, hogy a rémüldöző kereskedők kétszáz, sőt ezer koronát is fizettek ezekért a kirakat biztosításokért a „Nemzeti Tanács” pénztárába.

Egyik-másik bolt üvegtábláján a „Népszava” nagy plakátja látszott. Egy éjszaka alatt bejött a szociáldemokraták újsága a Conti utcából a belső városba és hirdetése jámbor polgári üzletek ablakából rivallta ki a ködbe, hogy: az írás!... A hirdetés nyomtatott szövegén egy mezítelen vörös ember emelte vörös kalapácsát az üvegen innen mozgó tömegre. Egy vérből fakadt rém...

És a tolongó embereknek nem jutott eszükbe, hogy az a kalapács az ő fejüket akarja betömi. És a kereskedőknek nem jutott eszükbe, hogy az a szőrös, vörös kéz az ő pénzes fiókjukba készül belenyúlni. Ekkor vettem észre, hogy a baljóslatú plakáton, a vérből fakadt rém mellett, egy vörös munkás alakja vívódik a láncait szaggató rendőrrel.

Sajátságos kép... Hirtelen eszembe jutott a főváros államrendőrsége. Tegnapelőtt csatlakozott Károlyi ügynevezett „*Nemzeti Tanács*”-hoz. A híres budapesti rendőrség cserben hagyta hivatalos fogadalmát és a rombolókhoz állt. Csak most éreztem át ennek a hűtlenségnek a jelentőségét. Fázni kezdtem. A köd szitált, mintha meglazult volna a levegő. Köröskörül a házak falában is meglazult valami. Mintha omlás támadt volna, kísérteties vakolatpergést véltem hallani. A dolgok mélyéről jött ez a nesz és a koponyacsontom alatt is éreztem. Valami láthatatlanul düledezett ebben az aláaknázott városban.

„*Magyar*”... azután csend lett. Odébb folytatódott: „*Nemzeti*”... és megint előlről kezdődött, utcahosszal, véges-végig. Ráeszméltem, hogy a szemem, akaratomon kívül állóan, ismét csak olvassa a papírszalagok felírását.

„*Nemzeti Tanács*”... De hát mit akar ez a sötét ... társaság? Hogy meri magát a nemzet tanácsának nevezni? Kik azok, akik lázítanak az állam ellen és hűségesküt szednek a maguk számára? Kik azok, akik egy szállodai szobából kiáltványt intéztek a néphez és ígérték benne: „*az azonnali magyar békét, a nemzetek egyenjogúsítását, a nemzetek szövetségét, a föld felszabadítását, a dolgozó nép erőit fokozó modern szociálpolitikát*”... Az ezeréves határokról nincs egy szavuk sem! Mi történik a háttérben, ahová mi nem láthatunk el? Az antant hatalmak titkos szövetségesei dolgoznak-e közöttünk, vagy csak a mi saját ellenségeink, akik proklamációjukban gettó nyelven kürtölik, hogy „*ezt a Magyarországot megmentő és népet felszabadító programot a magyar katonaság is egész erejével támogatni fogja*”.

Ki mondja ezt? Ki hirdeti magát a legnehezebb órában Magyarország megmentőjének?... Károlyi Mihály gróf és Schwimmer Róza? Lovászy Márton és Hatvany-Deutsch Lajos báró, Hock János és Kunfi-Kunstätter Zsigmond? Fényes László és Böhm Vilmos, Batthyány Tivadar gróf és Biró-Blau Lajos? Ábrahám Dezső, Garbai Sándor és Garami-Grünfeld Ernő? Jászi-Jakobovics Oszkár, Szende-Schwarz Pál és Müller Ernőné? Jánosi Zoltán, Purjesz Lajos és Weltner Jakab?

„*Tizenegy zsidó és nyolc bűnös magyar!*”

Mondhatatlan szégyen kínja szállt fel bennem. Úr Isten, de hát hol van a király? Hol van Hadik gróf és kormánya? A tisztikar, a még hú helyőrség? Hát nincs többé ököl? Nincs aki közéjük üssön? A király Gödöllő után most Bécsben tétováz. Hadik tétlenül hagyja múlni az órákat. A hivatalnoki kar nem teszi le a tollat, engedelmesen behajítja fejét a szégyenletes új járomba. És ami a legsúlyosabb, a katonai parancsnokság úgy adja át a kardját, hogy meg se kísérli kihúzni. Nincs ellenállás sehol. Sötét, alattomos erők zavartalan munkálkodással régóta készítették ezt elő. Megbomlasztottak itt mindent, ami magyar. És most vészes hirtelenséggel feslik egyik szem a másik után. Feltarthatatlanul bomlik az ezeréves szöttek.

Lázás sietség támadt az agyamban. Szinte futásnak eredt benne minden gondolat és félőrült hajszában keresett valakit. Valakit – aki még össze bírná markolni az iszonyatos bomlást. Tisza István. És csendesen, beismerően megkövettem, amiért olykor elítéltem, olykor nem értettem őt. Hogy szenvedhet most! Vajon mit gondol magában?

A Ferencrendiek temploma alatt a falhoz szorított a tóduló tömeg. Nem bírtam mozdulni. Elöttem a tolongáson, mint a vakondok, apró rikkancsok fúrták át, magukat. Pajeszes galíciai fiúk, akik ott voltak és még sem látszottak, akiknek az útját csak a félrehúzódó emberek vállmozgása jelezte, mint valami felszínen haladó vakondtúrás. A fiúk verseket osztogattak, melyeket a „Népszava” nyomdája nyomtatott. Alázatos, szívós tolakodással osztogatták és a közömbösöknek a zsebükbe dugdosták a papirosaikat.

Beteg zsvivajjal volt tele a levegő. Az utca végéből éljenzés hallatszott. Egy teherautó dörömbölt a térparancsnokság felől. Szétvetett lábbal, fegyveres tengerészek álltak rajta inogva. Vörös szalagok virítottak a zubbonyukon és bőgve énekeltek. Az autó nyomán egy iskolásfiú futott és nagy puskát húzott maga után az aszfalton. Katonák, diákok, lompos asszonyok özönlöttek. A forgatagban két úr sodródott mellém, a templomfal tövéhez. Hallottam, amit beszéltek. Az egyik feltűnően izgatott volt: – *Egészen megbízható forrásból tudom. A külvárosokban fosztogatnak. Angyalföldön is. A raktárak, és Csepelen is... Károlyi ügynökei tegnap éjjel felfegyverezték a fegyvergyári munkásokat. Harmincezer felfegyverzett munkás. A pályaudvaron pedig lefegyverezte a csöcselék a katonaságot.*

Egy szó se igaz az egészből, – mondotta a másik. – Rend van mindenütt. A posta, a telefon... A vasutasok is csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz. Az egész sajtó velük van és a közvélemény is... Simán megoldódott a helyzet. Megalakul a Károlyi-kormány, aztán rend lesz... Lovászy, Kunfi, Jászi, Garami... Bele kell nyugodnunk. Csakis Károlyi hozhat még jó és gyors békét.

– *Honnan tudja?*

– *Hát az újságok... És Károlyi is nyilatkozott. Nagy összeköttetései vannak az antanttal.*

Olyan türelmetlen lettem, hogy nem voltam képes tovább figyelni. Egérutat kerestem a tömegben. A tolongás lazult. Egy részeg katona tántorgott el mellettem. Tiszti őrző fordult ki a Szép utcán és elállta a katona útját.

Fiatal zsidófiúk voltak valamennyien. Az egyik harsány hangon kiáltotta: A katonatanács nevében! A részeg ember kelleetlenül engedelmeskedett.

Egyszerre eszembe jutott: több nap előtt hallottam valamit arról, hogy Károlyi emberei katona- és munkástanácsokat szerveznek. Éjnek idején, iskolaszobákban, vívótermekben üléseznek a tanácsok. És ez Magyarországon történik! Itthon, minálunk... Lassú borzadás futott át rajtam. „*A katonatanács nevében!*”!... úgy hatott ez, mintha Trockij Oroszországa kiáltott volna bele a pesti utcába.

A fejem mellett egy félig letépett plakát vinnyogott a szélben. „*A Nemzethez!*”... Megszaggatva József főherceg vészkiáltása haldoklott a kormos falon. Sebesen magam mögé néztem. Vajon olvassa-e kívülem más is? Nem, senki sem állt meg. Pedig milyen temérdek sok volt az ember. És egyre több lett. Olyan volt a város, mint egy roppant gyomor, amely éveken át bekapott minden galíciai bevándorlót és most émelyeg. Rettentően émelygett. Szíriai arcok és testek, vörös plakátok és vörös kalapácsok forogtak benne. Felszínre kavarodtak a szabdkömvészek, a feministák, a szerkesztőségek, a galileisták, a zugkávéházak, a börze csürhéje és a dob utcai gettó nemzetiszínű kokárdát és fehér őszirózsát tűzött a mellére.

Mint egy gonosz varázslatban, láthatóvá lett a láthatatlan város. Előjött a sötétből, hogy átvegye, amit titokban régen a magáénak tartott. A szennyvíz felett letépték a kanálisrácsokat. Felbőfentek a csatornák és az utcákat ellepték a

kiszabadult gőzök. Szellőzetlen lakások mocskos szaga terjedt. Ajtók nyíltak, amelyek eddig csukva voltak.

Oroszország! Nagy elkárhozott rejtély... Vajon így kezdődött-e ott is?... Undorodtam lélegzeni és összehúztam magamat, hogy elmenőben ne érjen hozzám senki.

A Rákóczi úton fegyveres őrjárat cirkált. A katonák nemzetiszínű szalagot viseltek a sapkájukon és én mégis idegeneknek éreztem őket. Ezek már felesküdték Károlyi Nemzeti Tanácsának... Züllötten néztek ki. A puskájuk csövébe őszirózsák voltak dugdosva. Az egyik ablakból fehér virágot dobált le egy keletiesen kövér asszony. Egy fiatal leány jött szembe. Ez magyar volt. Őszirózsákat osztogatott és mosolygott. Árnyékos turáni szeme gyerekesen fénylett: – Éljen a független, önálló Magyarország! Rábáméskodtam. Ilyenek is vannak. Sokan, talán nagyon sokan. Szánalmat éreztem. Ezek a 48-as szabadságharcot élők ebben a förtelmes paródiában. Kossuth álmának a megvalósulását álmodják. Szegények! (Ők még szegényebbek, mint amilyen én vagyok.)

A leány felém is nyújtott egy szál virágot és közben Petőfi Sándorról beszélt zagyvaságokat. Azt akartam neki mondani, hogy hagyja abba és menjen haza. Megcsalták és minden hazugság! De hiába erőltettem magamat, nem tudtam egy árva szót szólani. Megbotlottam a gyalogjáró peremében. Olyan volt a lábam, mintha fából lenne és nem bírtam kiszámítani, hogy mennyire emeljem. Egy vödör állt előttem a földön, nagy meszelő-ecset habargatott benne. Felpillantottam. Hórihorgas suhanc sebesen csirizelte a falat és megint új plakát rikácsolt a szemembe. Az emberek körülállták és nyújtogatni kezdték a nyakukat.

Katonák! Ti a legnagyobb hősöknek bizonyultatok az elmúlt 24 órában, ne mocskoljátok be kivívott becsületeteket... Tartózkodjatok a szeszitalok élvezésétől... fogadjatok szót bajtársaitoknak kik a rend fenntartására vállalkoztak! Hazafias, bajtársi üdvözléssel.

Heltai s. k városparancsnok ,,

– Hát ez már megint kicsoda? – kérdezték egymást az emberek.

– Városparancsnok?

– Ez a Heltai vajon a Hecht Adolf fia?

– Az bizony, – hallottam a hátam mögött.

A kócos görbelábúak nevettek maguk között:

A Kéri Pál meg a Göndör írták a kinevezését a Nemzeti Tanácsban. Kéri Pál, akit Krammernek hívtak és Göndör Ferenc, akinek Krausz Náthán az igazi neve, két radikális újságíró, kinevezéseket ír. Heltai, a Hecht Adolf fia pedig Magyarország fővárosának városparancsnoka.

Keserű harag fogott el és vad kétségbeesés. Segítségért szerettem volna kiáltani, mint a hidegkúti sváb asszonyok, mikor megrabolták őket. De ki hallgatott volna reám az én magányos nyomorúságomban? Talán nevettek volna, talán elfogtak volna. Az utca mozgott, élt, zsvivajgott, de nem volt eszméleténél. Egy pillanatig az emberekre meredtem, aztán összeharaptam a fogamat. Vagy én vagyok örült, vagy ők az örültek. És megint mentem odébb.

Az Asztória előtt megrekedt a tömeg. Titkos gyűlései után, Batthyány Tivadar gróf palotájából, idejött tanyát ütni Károlyi Nemzeti Tanácsa, míg ma délelőtt át nem költözött a behódolt Városházára. De azért az Asztória körül még mindig töméntelen kocsi és automobil várakozott. Az erkélyről zászlók lógtak bele az utcába. A forgókapun, mintha banküzet lenne a házban, tőzsdeügynök külsejű emberek lóttak ki-be. Rendőr nem volt sehol. A tömeg pedig

veszedelmesen nőtt. A Rákóczi úton át a külvárosokból bekúszó roppant állat odaszorult a szálloda falához és összezsúfolódott Nyomában sáros, ragadós nyálka maradt a kövezeten. Az erkély alatt felágaskodott a feje. Egy ember ült a többiek vállán. Az arca vörös volt az ordítástól és a kalapját hevesen lengette.

– *Hadikot elcsapták! Hadikot elcsapták! Károlyi a miniszterelnök...*

– *Valaki beszélni fog* – mondotta egy kis zsidóleány és közben szörnyen tolakodott. Fenn az erkélyen egy csúnya, hájas ember bukkant ki a zászlók között. – *A Landler Jenő!* – kiáltotta a leány elragadtatottan. Egy katona visszalökte. – *Mit törí magát úgy? A kaszárnyában az éjjel legalább magyarok beszéltek.*

Valami Lovászy Márton, meg Pogány nevezetűek. Ebadta nagy szájuk volt. De szépen szavaltak és mindent odaigértek.

A tömeg bugyborékol, mintha katlanban lett volna – *beszéljen már! Halljuk!* – És valamennyien felfelé néztek. Az erkélyről egy hang esett bele a nyitott szájakba.

Messze álltam, a túlsó oldalon. Csak összefüggéstelen szavak vetődtek el hozzám: független, önálló Magyarország... demokrácia... szociális reformok... internacionális platform... a háború... idegen érdekekért... Vágóhídra vittek bennünket az urak!

– *Pedig ez a kövér éppen oda való,* – mondotta a katona megvetően. A körülállók nevetni kezdtek. Egy iparos külsejű ember összecsucsorította a száját és élesen fütyült.

– *Elég volt. Újat mondjon! Hallgasson!*

Kiáltozták többen az erkély felé. Ebben a pillanatban valami váratlan történt. Egy zsidó fiatalember Tisza István nevét dobta bele a tömegbe. Úgy dobta bele, mintha véletlenül jutott volna eszébe.

– *Ő okozta a háborút! Éljen Károlyi! Vesszen Tisza!* – A túlsó szegleten is ugyanezt kiáltották és egy rekedt hang felordított:

– *Éljen a forradalom!*

Összerezentem. Így nyíltan, az utcán először hallottam. A kapuk alól merev fehér arcok bukkantak elő. De a kiáltás elgurult. Nem volt visszhangja.

– *Le a királlysággal!* – Ez tetszett a csöcseléknek. Új volt, eddig nem nyúlhatott hozzá soha. Mohón kapta be, amit hallott és hangosan visszaokáda. És az undok kórust az a fiatalember vezette, aki az előbb Tisza István nevét dobta a tömegbe.

A Déli Hírlap rikkancsai hangosan sivították utca hosszat: *-A Nemzeti Tanács kikiáltotta a köztársaságot.*

– *Éljen a köztársaság...* Még csak kísérlet volt, nem hatott. Senki sem lelkesült. Valaki elkiáltotta magát. – *Gödöllőre!*

A Versailles! A Versailles!...Ezt üvöltötte százharminc év előtt az éhező párizsi csöcselék és Budapesten most elhízott bankhivatalnokok kiabálják: Menjünk Gödöllő ellen. Senki se mozdult. – Azt mondják tízezer felfegyverzett munkás vonul oda... Szégyent éreztem. Ez a hír nem magyar pszichéből termett. Fegyveresek, gyerekek ellen. – Nem igaz... A király gyerekeit úgy is megszöktették... Csak félig hallottam a beszédet. Szegény kis gyerekek... Mintha kergettek volna, menni kezdtem a körúton, a Gránátos utcán, a Szervita téren át a Lánchíd felé. Ekkor már az utcákon fogdosták el az autókat fegyveres tengerészek. Kidobták a benne ülőket és elhajtottak. Hirtelen ment. A hídon nagy teherautók száguldoztak. Szuronyos katonák álltak rajtuk. Kocsik ügettek. A kocsik is tele voltak fegyveres katonákkal. Még a felhágón is lógtak a katonák. Lövések dördültek. Egy részeg ember furcsa, botorkáló hangon énekelt:

– *Éljen a forradalom, éljen a spritzer...* Lealázóan undorító volt az egész. Menekülni szerettem volna, hogy ne lássak, ne halljak semmit. Haza vágyódtam. Haza, a hűvösvölgyi házba, az erdők fölött, a hegyek közé.

Az Alagút előtt egy katona kincstári puskáját árulta a járókelőknek és öt koronát kért érte. Egy másik a rohamkését kínálta.

Az Alagúton túl olyanformán éreztem magamat, mintha a világ másik oldalán kerültem volna elő a hegy alól. Ott csendes volt a város, olyan csendes, hogy a lépésem visszhangját hallottam a budai utcán. A Vérmezőnél, a Várhegy tövén békésen gubbasztottak a földszintes házikók. Majd csak holnap, a reggeli kávénál fogják elolvasni az újságban azt, ami történt.

Az egyik alacsony ablakban virágcserepek álltak a fehér függöny szárnya között. Odabenn a szobában óra ütött, de nem bírtam megszámlálni, hogy hányat. Egy fiatal leány kicsi piros kannából öntözni kezdte a virágokat. Tegnap is bizonyosan ebben az órában öntözte és számára az élet holnap is ugyanígy lesz. A Duna túlsó partján pedig azt ordítják, hogy: – *Éljen a forradalom!*

Forradalom... Örültség! Mire való lenne most egy forradalom? Nem, ezt senki se veszi komolyan, még azok se, akik csinálják. Örültség! Jól esett ezt a szót megismételni és biztatni kezdtem önmagamot. Semmi sem lesz belőle. A magyar faj nem forradalmár, – a magyar szabadsághős! Ezer év óta minden kitörésünk szabadságharc volt. A szabadság pedig itt van: a nemzet ölébe hull az önállóság magától...

Az egyik városmajor utcai házban már lámpa égett. A függőlámpa alatt, kerek asztal körül, békésen ültek emberek. Ezek nem tudnak semmit... Valamelyik udvarban harmonikáztak. A kedélyes külvárosi zene és a hosszú néma gyaloglás fáradtsága elszibbasztotta bennem a túlsó part zilált képeit. Eltávolodott minden, ami az előbb még kínozott és a függőlámpára és a harmonikára gondoltam.

A köd egyre sűrűbb lett az alkonyatban. Mire a régi katonatemetőhöz értem, már szinte feloldódtak benne a dolgok körvonalai. A horpadt sírok felett, a sok kicsi korhadt fakereszt között kísértetiesen foszlottak bele a sírkövek a ködbe. Pesten még sűrű piszok volt a köd, itt kinn már szépség lett belőle. Mostanában Pesten mindentől piszok lesz, ami kinn az országban szépség...

Már megint nem figyeltem az útra többé, amelyen jártam. Fejemben kapkodva kínlódtak a gondolatok.

Képtelenség, hogy egyetlen város néhány zugutcája csináljon forradalmat, mikor egy egész ország nem akarja... Magam sem tudtam, hogyan, egyszerre a Démonokra, Dostojewsky csodálatos regényére kellett gondolnom. Eszembe jutott a tavalyi tél. Egy estély. Oroszországról, Leninről, a bolsevizmusról beszéltünk, és én megkérdeztem Károlyi Mihály egyik rokonát, mi gondol, olvasta-e valaha Károlyi a könyvet?

– *Hogyne, nagyon szereti. Ő adta kölcsön nekem is.* – Károlyiról ekkor már különös dolgokat beszéltek.

– *Abból tanulja, hogyan lehet forradalmat csinálni?* – Kérdeztem, de senki se felelt...

Egyre lassabban, fáradtan mentem előre. Az út mentén kábult egy formassággal jöttek elém a lombtalan, öreg gesztenyefák és közben szinte megelevenült emlékezetemben Dostojewsky könyvének kis orosz városa melybe ő komor zsenijével belevitte az egész nagy Oroszország képét Svájcából hazatérő ifjú forradalmárok verődnek össze a városban. Ennek a beteg fiatalságnak hatalomra éhes démoni vezére felbomlasztja a meglévő rendet és szervezi a rendetlenséget. Tüdővésztes diákokat, alkoholistákat vérbajos degeneráltakat,

öngyilkosjelölteket, meghasonlottakat, orgyilkosokat és gyáva kétségbeesetteket gyűjt maga köré és a kiválasztottakból egy ötös csoportot alakít. Aztán elhitheti velük, hogy megszámlálhatatlan ilyen csoport várja felkészülten a forradalmi jeladást. Mikor pedig öt ember ingadozik, akkor egy gyilkosságot követtet el velük, hogy a közös bűn tudatával egymás kérlelhetetlen őrzőivé tegye rabszolgáit. Parancsára majd ők fogják a tüzet megrakni... A forradalom szereplői együtt vannak és előfeltétele készen áll. És jönni fog a felbomlás, a terror, a rémület és a megfélemlített, kifosztott emberek lelke elkészül arra, hogy mindent eltűnjön és mindenkit teljhatalmú urának ismerjen el, aki rendet, akármilyen is, csal rendet teremt. Az élelmeseket magunkhoz vesszük, az ostobákon lovagolunk. Ilyesfélét mond Dostojewsky démoni hőse. A Nemzeti Tanács tizenegy internacionalistája hasonlót gondol. Az élelmeseket magukhoz veszik Károlyi hátán pedig fellovagolnak a hatalomra! Mert Károlyi ennek a tanácsnak csak eszköze. Hogy ki a démona, még nem tudom.

Fel a hatalomra!...De nem fognak odajutni! Néhány elszánt tiszt pár száz emberrel még rendet teremthet. A „*nemzeti tanács*” is csak egy „*ötös csoport*”. Az egyetlen az országban. Ma még nincs több. Ha letartóztatják őket, visszaözönlik a szennyvíz, amelyet felkavartak, hiszen nem köti össze őket se közös becsület, se közös büntudat.

Napoleon mondta egykor, hogy néhány ágyúlövessel megállította volna a nagy francia forradalmat. Ezeknek egy sortűz is elég. De, hol van az, aki ma sortűzet vezényel?

Az Ördögárok hídja elé értem. És a ködben a híd íve úgy nézett ki, mintha nem támaszkodott volna partokra. A köd mélysége és magassága között úszva rejtélyesen a semmiben. Tompa, szürke fátylak mögött, álomszerű titok volt az erdő a hegyek oldalán. És az út menti fák, csipkés ködvirágzás az alkony háttérén.

Hang nem hatott át hozzám. Csak a lépésem alatt visszagördülő kő ütött lucskos, csattogó zajt mögöttem. Egy ág roppant az erdőn, mintha csontvázujjak hajlították volna hátra egymást, tehetetlen kínban... Ha ma éjjel sem tartóztatnák le Károlyit és társait? Megint eszembe jutott Dostojewsky regénye és a gondolataim közül megfoghatatlanul, hirtelen előjött egy rekedt, gonosz emberi hang kiáltása: „*Vesszen Tisza!...*” A köd nyirkos hidege átjárta a csontjaimat. Belső fázást éreztem... „*Vesszen Tisza!*” Egyre hallottam még. Úristen, hány év óta készítették elő ezt a vad kiáltást az elvakult politikusok, a könnyelműen politizáló szalonok és a sajtó majdnem valamennyi lapja az utcán, a kaszárnyákban, a gyárakban az egyetem aulájában, a piacon, a pincelakás és padláslakás között, minden emberi odúban. Hány év óta! Irgalmat nem ismerő következetességgel folyt a munka és a szörnyű siker megérett. A tömegek szemében ma már nem bűnös az, aki Tisza élete ellen tör. Szabad préda a léte. A lelkek készek. Az utca csöcseléke ellentmondás és fenyegetés nélkül ordíthatja, hogy haljon meg egy ember: Vesszen Tisza! Nem tágitott többé mellőlem a förtelmes kiáltás emléke. Végtelen nyugtalanság fogott el.

Napok óta nem beszéltem senkivel, aki Tisza környezetéhez tartozott. Itt van-e? Elment-e? Bár elment volna!... És ballagtam a hegyi úton, a rekedt kiáltás pedig jött utánam, mint egy rossz szándékú csavargó. Jött és gyötört és én nem bírtam többé szabadulni tőle.

Éjszakára még nehezebb lett a köd a ház körül. Szemközt nem látszott az erdő és a hegy éle sem látszott. Túl, messziről a város irányából, elvétett puskalövések hallatszottak.

A sötét hidegben olyan magányossá lett a ház, mintha kikapcsolódott volna

minden közösségből. Az emberi sorsok szálai szétszakadtak, semmit sem tudtunk, ami rajtunk kívül történt. A házat nagy, szürke palánkjával körülkerítette a köd.

A telefonközpont nem felelt. Süket csend bizsergett a hallgatókagylóban. Odakinn köröskörül puska lövések dörrentek a hegyek alatt. Most már jöttek felénk. Egyszerre a kert alján szólt egy fegyver. Aztán még egy. Ez a közelben volt! Egy golyó belevágódott a gesztenyefába az ablakom alatt. Szokatlanul, idegen-szerűen hatott. Egy pillanattal később már úgy rémlett előttem, mintha mindez más valakivel történt volna. Mintha nem én élném ezt át, csak egy könyvben olvastam volna róla.

Eloltottam a lámpát, hogy világos ablakom ne legyen céltábla és a sötétben letapogatóztam a földszintre, Anyám ajtajához. Az ajtó alatt keskeny fénycsík látszott a parketten. Ő is ébren volt. Benyitottam, egészen csendesen ült az egyik kényelmetlenül magas, régi széken. Az ajtónyílásra visszafordult és tekintetünk találkozott. Egy darabig nem szóltunk. Odakintről semmi sem hallatszott többé.

– *Hát már nem lövöldöznek?* – kérdezte kisvártatva Anyám, azzal a csodálatos nyugalommal, melyet mindenkor viszontláttam az arcán, mikor az élet kíméletlen és követelő volt hozzá.

– *Majd csak elmúlik. Ezt is át kell élnünk,* – mondtam, hogy valamit mondjak.

Anyám egy kicsiny, fáradt mozdulatot tett, mintha el akarta volna odázni magáról aggódó tekintetemet. – *Vigyázz, hogy meg ne hűlj, hideg van...*

Ebben a percben kinn az úton beszéd hallatszott. Valami eszembe jutott. Ha betörnének...

– *A pénzt kellene eldugnunk. Minden eshetőségre... Most nem kapunk másikat, ha elvinnék.* Anyám egy pillanatra megütközve nézett rám.

– *Persze...* És már átjött ő is a régi világból, a védettségéből, a biztonságból az új világba, a védtelenségbe, a bizonytalanságba.

A sötét hallban a szőnyeg alá csúsztottam a pénzt. Közben kétszer is félbehagytam. A kapu táján megint beszéltek kinn az úton. Hangok hallatszottak, hosszú tanakodás... Lépések mentek odébb. Óvatosan indultam fel a lépcsőn és vigyáztam, ne vehesse észre senki, hogy a ház még ébren van.

A szobám mintha kihűlt volna, mialatt lenn jártam. Úgy rémlett, mozdulatlan fekete víz fog körül, éreztem a hidegségét a homlokomon is, a kezemen is. Sokáig álltam egy helyben. Odakintről ezalatt szüntelen haldoklás hallatszott be hozzám. Az ablak alatt a gesztenyefa hullatta lombját. Dermedt megadás. Levelek nagy hullásának ideje: novemberre virradó éjszaka... Suhogó, csörgő, halk, kísérteties neszszel volt tele a levegő. Mintha óvatosan sokan járnának a kertben és lopódzva vándorolna elfele az erdő.

Soha nem érzett reménytelen szomorúság szállt meg. Elmegy az ősz a hegyekről, lassan, éjnek idején. És reggelre nem lesz itt többé. A tél pedig jön feltarthatatlanul és cipeli magával a havat, a kint, a fázást, az ismeretlent és talán a lehetetlent is.

Mi vár reánk?

A láthatatlanban, mint az idő ketyegése szüntelen, ájult neszszel hullottak a levelek. Lövés dörrent valahol messze. Egy kutya vonított a kertek alatt. Furcsán ijesztően vonított, mintha halott lenne a gazda házánál... Megint valaminő rendetlenség támadhatott a homlokom mögött. Egy eliramló kis örültség. Egyszerre nem bírtam többé elhinni, hogy kutya vonít. Az éjszaka vonított egész Magyarország felett.

November 1.

Reggel megtudtam, hogy Tisza Istvánt megölték... Odalenn a folyosón csöngött a telefon. Mintha a tegnapi némaság után élesen, követelődve a város kiáltott volna ki hozzánk az erdők közé. Kellemetlen vonakodást éreztem magamon, mikor a kagylót leemeltem a horogról.

A csengés megszűnt. Jellegtelen távol kattogás lett belőle. Soká tartott, közben a rácsos ablakon át kinéztem a kertbe. Értelmetlenül a jégverem nádfedelét néztem. Végre csend lett a hallgatókagylóban. Megismertem Géza testvérem hangját. A városból beszélt és tudakolta, hogy van Anyánk, hogy telt el az éjszaka? Odabenn egész éjjel lövöldöztek, fegyveres teherautók száguldoztak az utcákon, aztán mondott még valamit, amit nem hallottam tisztán.

Megint az előbbi furcsa, belső vonakodás fogott el. Félni kezdtem attól, ami mindjárt bizonyosság lesz és ami aztán nem változik meg soha. Egy szörnyű szerencsétlenség előérzete szorította össze a torkomat.

– *De hát mi történt?*

– *Szegény Tisza István...*

Még mindig a jégverem nádfedelét néztem, egy hosszú szálat, melyet valamelyik őszi vihar kicibált. Mereven, szinte a fájásig mozdulatlan szemmel néztem, mintha a tekintetem meg akart volna kapaszkodni benne. Csak egy nádszál volt, de hát most már minden csak nád volt, amiben meg lehetett kapaszkodni. Egészen elsüllyedt a kert. Az ablakrács sem látszott többé, elfutotta a könny a szememet.

A testvérem hangját hallottam megint. Hallgatásomból azt hihette, nem értettem meg, amit mondott. Megismételte: – *Ő az egyetlen halottja a forradalomnak. Katonák ölték meg. Behatoltak a lakásába és... a felesége és Almássy Denise előtt agyonlőtték. Gazemberek!*

A telefonközpont szétkapcsolt. Egy idő múlva érezni kezdtem a meszelt fal hidegét a hátamon. Csak ekkor vettem észre, hogy támaszkodom, hogy a fejemet is nekitámasztottam a falnak.

Szegény emberi teremtés! Elhagyatott magányos, árva ember! Senki se védte meg. Nagy órájában egyedül asszonyok voltak mellette: Az asszony, aki mindig ott van a kereszt lábánál. És hirtelen, mint egy borzongás, átfutott rajtam Tisza kinszenvedés és utolsó pillanatainak a sejtése. Hogy fájhatott neki kiszolgáltatottságának a tudata, hogy tiltakozhatott nagyszerű agya a megsemmisülés ellen, hogy lázadhatott benne a még el nem használt hatalmas élet. Tisza István halott! Milyen rettenetes üresség támad ettől a három szótól. Nincs többé! És nincs többé, aki Magyarországon minden súlyt visel, akit mindenért okolnak, akit mindenért felelős. Milyen nagyon kihülhetett tegnap óta, milyen merev és tehetetlen lehet. A súly és a felelősség pedig, melyet egymaga viselt, szétoszlik az ég alatt Eddig egy ember bírta, vajon elbírja-e ezután egy egész ország népe? Mialatt szorongva kérdeztem ezt magamtól, egyszerre úgy rémlett, valami rám nehezedik amit eddig nem ismertem és én is hordozója leszek óriási, láthatatlan terheknek Nagy örökhagyó kicsiny örökösei... Én is, mások is, mindenki, aki magyar.

Szegény Tisza! Erényeiben és hibáiban fájának volt a fia. Hü és istenfélő volt, becsületes, hiszékeny és dacos, büszke, bátor és megvádolt és magányos mint a régi Magyarország. Gondolatomban rejtélyesen kezdett összekapcsolódni a két fogalom. Olyan ellenállhatatlanul kapcsolódott, hogy szinte egynek éreztem és nem bírtam egymástól különválasztani. Megölték!

Sokan lesznek, akik nem fogják ezt a szót megérteni. De azért Tisza István

ma mégis kiterítve fekszik, minden magyar házban véges végig az országon minden házban, minden tanyán, minden kunyhóban, ott is, ahol nem tudják, ott is, ahol nevetnek.

Az újságkihordó gyerek benyitott a folyosó ajtaján és bedobta az újságokat. A lapok ívben repültek szanaszét a földön. Nem szóltam neki, pedig talán várta, mert visszanezített a hatást kémlelni és kihívóan, szemtelenül nevetett. Tegnap még nem mert volna ilyet tenni. Mára már ide is kijutott a változás. Milyen hamar ment, ez gyorsabban jár, mint a civilizáció. Annak évek kellene egy ilyen útra.

Felszedtem a lapokat a földről. A Budapesti Hírlap, a Pester Lloyd... egyik sem volt gyászkerete. Szomorú behódolás látszott a régi Tisza-párti lapokon, valaminő kényszer fojtogatása érzett rajtuk. Haláláról szinte eldugva írtak szürke tudósítást, míg a Pesti Hírlap riadóval ünnepelte az úgynevezett „*Nemzeti Tanácsot*” és Hatvany báró Pesti Naplója mámorosan tobzódott a *forradalom*” győzelme felett, melynek egyik előkészítője volt. A hangja még ízléstelenebbnek rémlett, mint különben. Tiszáról cinikusan írt és gyáván kicsúfolta özvegyét. A királyt Habsburgi Károlynak nevezte és nyomtatott hasábjain kikiáltotta Magyarország számára a köztársaságot.

A magyarországi liberális és radikális sajtó levetette utolsó álarcát: meztelenül látszott az arca, amely sohasem volt magyar. De ez a gondolatom mar elhúzódtott és újra belenyilall a lelkembe szerencsétlenségünk tudata. Hogy fogom Anyámnak megmondani? Lassan, tépelődve mentem át a hallon, szobája felé. Mikor benyitottam, olyan kérdően nézett rám, mintha várt volna valamit.

– *Nos? Mi történt?...*

Kerestem a szavakat, hogy könnyebb legyen a hír. Aztán magam sem tudom, hogyan, már ki is mondtam: – *Megölték Tiszát!* – Röviden hangzott, mint amikor a fejsze alatt egy élőfa kidől és rendet vág az erdőn, amerre lezuhan.

Sohase fogom elfelejteni a hirtelen fájdalmas elváltozást Anyám arcán. Ő, aki mindig nyugodtnak tudott látszani, két kezével a halántékához kapott: – *Mi lesz velünk...* Nem szavak voltak ezek, zokogásból lett az, amit mondott.

Szinte elakadt a lélegzetem, olyan szenvedés volt őt így látnom, akit jóformán sohasem láttam sírni. Készületlenül ért a kétségbeesése és mert nem tudtam semmit se mondani, megcsókoltam a kezét. Aztán sokáig hallgattunk.

– *Hogyan történt?* – kérdezte végre olyan bágyadt hangon, mintha a hallgatásunk alatt fárasztó, nagy utat tett volna meg.

– *Katonák...* És odaadtam neki az egyik újságot. Magam a Pesti Hírlapot kezdtem forgatni. Szemem alatt futottak a sorok:

– ... „*Diadalmas forradalom. A Magyar Nemzeti Tanács átvette Magyarország felett az uralmat... Mától fogva a magyar alkotmány nem a régi többé! A király az összes polgári és katonai hatalmat Károlyi rendelkezésére bocsátotta, hogy az országban a rendet fenntartsa.*” – Fordítok a lapon: – „*A katonai csapatok egymásután csatlakoznak a Nemzeti Tanácshoz. A főváros vezetősege alávetette magát a Nemzeti Tanácsnak A tőzsde csatlakozott, a vasutasok, a villamoskalauzok...*”

„*Andrássy Gyula gróf, az utolsó közös külügyminiszter lemondott.*”

Összevissza hírek következtek. Bécs: Ausztriában is felborult a rend. Egy Renner nevű szociáldemokrata képviselőt bíztak meg az állami kancellária vezetésével. A külügyminiszter Adler Viktor szociáldemokrata képviselő lett.

Tovább kerestem. A Nemzeti Tanácsnak egy proklamációján akadt meg a szemem:... „virágos és vér nélküli forradalmunk örök hálára fogja kötelezni a nemzetet mindazok iránt, akik az újjáteremtő munkában önzetlenül fáradoztak...”

A lap végén kezdtem kutatni. Egy kis betűvel szedett hír újból megállította a tekintetemet:

„A vezérkar jelentése: A hadsereg főparancsnoksága már október 29-én reggel, parlamenterek útján összeköttetést létesített az olasz hadvezetőséggel...”
„Triesztet angol flotta szállta meg...” A király elrendelte, hogy: „A flotta, a tengerészeti intézmények és más, a tengerészet tulajdonát képező dolgok fokozatosan átadassanak a zágrábi, illetve pólai helyi bizottságoknak...”

Az újságoknak minden szava ököllettel csapott az ember szeme közé. Gyalázat, szégyen, megaláztatás. És a vereségnek ebben a tébolyító zajlásában, Magyarország összeomlásának ebben a cinikus gyászjelentésében, szembeötlő helyen ott parádézott Károlyi Mihály parancsa: „A Magyar Nemzeti Tanács elrendeli, hogy a nép győzelmének öröme, amely örökre kiirtotta a háborút, öltön lobogódísz egész Budapest és minden vidéki város.”

– *Förtelem!* – Anyám félredobta az újságot: – *Olvastad azt a körtáviratot, amelyben nemzeti tanácsuk közli Magyarországnak népével, hogy Budapesten átvette a hatalmat és... „egyetlen csepp magyar vér sem folyt.”* – Károlynak és társainak nem magyar vér a Tisza István vére!

... Ekkor akadtam rá a Pesti Hírlapban leghátul: *„A véres szabadságnak áldozatul esett gróf Tisza István.”*

– *Úgy eldugták, hogy nem tudtam megtalálni,* – mondotta Anyám. Fennhangon olvasni kezdtem:

„A Hermina-út 35. szám alatti villában, a gyilkosság délelőttjén egy katonatiszt és egy polgári ruhás férfi jelent meg. Bebocsáttatást kértek. Tisza dolgozószobájában fogadta őket.

– *Mit óhajtanak?* – *A civil válaszolt:*

– *Őn rejtegeti azt a disznó cseh ügyészt, aki a vádat képviseli ellenem?*

– *Nem rejtegetek senkit sem.* – *Az idegenek hamarosan eltávoztak... Minden valószínűség szerint csak előzetes kémszemlét tartottak, hogy otthon van-e Tisza, akiről azt híresztelték a városban, hogy nincs Pesten.”*

Ezután a gyilkosság részleteinek feltűnően takarékos és rideg leírása következett, melynek minden szavából kiérzett az újságíró óvakodása, nehogy valami módon részvétet és szánalmat ébresszen a boldogtalan, nagy áldozat iránt. A tudósítás szárazon folytatódott:

„Napközben a külső Hermina úton, a villa tájékán sűrű tömeg verődött össze. Este egynegyed hét óra tájban nyolc baka átmászott a magas vasrácsos kerítésen és a kert pázsitján át a házhoz lopódzott. A hátsó ajtón mentek be. A Tisza István őrizetére rendelt csendőröket békésen lefegyverezték és benyomultak a villa halljába. Az inas útjukat állta. A zajra előjött Tisza István, felesége és unokahúga, Almássy Denise grófnő. Tisza kezében revolver volt. A katonák szemrehányásokkal illették: – Őt éve háborúskodunk miattad... Te vagy az oka az ország pusztulásának! – Gazember voltál mindig! – Aztán rákiáltottak, hogy tegye le a revolvert. – Nem teszem le, maguk is fegyverrel jöttek! – Tegye le, kiáltott egy harmincévesnek látszó nyurga szőke ember. – Nem teszem! – Álljanak félre a nők! – Nem állunk. – Tisza néhány lépést hátrált, letette a revolvert. – Na hát mit akarnak?

– *Maga az oka a háborúnak!*

– *Tudom, hogy mi történt, hogy rengeteg vér folyt, de én nem vagyok az oka.*

– *Négy év óta vagyok katona. Roppant sok család veszett el az ön gazembersége miatt. Lakoljon érte!*

– *Nem én vagyok az oka!*

– *Álljanak félre a nők! – Semmi válasz... – Maga hozta ránk ezt a szörnyű vést, most itt a leszámolás... Három lövés dördült. Tisza előre bukott a szőnyegen. Két golyó találta, egy a hasába fúródott, a másik a vállába. A harmadik Almássy Denise arcát érte. – Végem van, – mondotta Tisza, ennek így kellett lennie.*

A katonák, mialatt áldozatuk haláltusáját vívta, elsiettek. Hogy milyen csapattesthez tartoztak, nem tudják.”

Eddig tartott a Pesti Hírlap tudósítójának a beszámolója. Anyám egy pillanatig megdöbbenve nézett rám, aztán kételkedően megrázta a fejét: – Valami kimaradt ebből a leírásból. Nagyon valószínűtlenül hangzik. Magyar katonák nem ölnek asszonyok előtt.

– *Pszichológiai abszurdum, –* mondtam én, *– ilyen beállítás csak pesti újságíróknak a képzeletében teremhetett. Frontkatonák nem tartottak volna politikai előadást, ha ölni akarnak. Talán berohantak volna és leszúrták volna Tiszát, de ilyen hideg, gyáva és megfontolt orgyilkosság nem vág a magyar természethez. Valahogy másként lehetett ez...*

– *Akárhogy is volt, –* sóhajtott Anyám, *– rettenetes, hogy megtörténhetett... Szegény Tisza Istvánné!*

Egy rövid hír a lap alján, róla mondott valamit. Károlyi Mihály gróf részvéttávirata gróf Tisza István özvegyéhez:

„Emberi kötelességemnek tartom, hogy legnagyobb politikai ellenfelem tragikus halála felett őszinte és mély részvétemet fejezzem ki. Károlyi Mihály.”...

Anyám arcán irtózat látszott: – *Hogy nem átallotta oda tolnakodni!*

Szinte csúfolódóan hangzott ez a vakmerőség a holt Tisza emlékével szemben és hitvány kegyetlenség volt azzal a hűségében nagyszerű asszonnyal szemben, aki előtt nem volt titok a gyűlölet, mellyel Károlyi évek hosszú során át, férje ellen izgatta a tömegeket.

A gyűlölet eredete mély volt és engesztelhetetlen, mert nem eszmei ellentétekből, hanem fizikai ellentétekből, Károlyi organizmusából sarjadt. A degenerált farkastorkú Károlyi Mihály, a gögös, féktelenül hiú, romlott és tehetségtelen főúr nem tudta megbocsátani az ősnemesi származású Tiszának, hogy tehetséges, erős, tiszta és egészséges, hogy talpig férfi és hatalmas és uralkodó. A nyomorék irigy gyűlölete volt ez, az erővel, az egészséggel, a sikerrel szemben. És környezete, saját céljai érdekében, bánni tudott vele. Hozzá közel állók több nyilatkozatát ismételték meg előttem: Károlyi sohasem titkolta Tisza elleni gyűlöletét. Számtalanszor mondotta, hogy nem nyugszik addig, amíg el nem pusztította. Ha módjában áll, szívesen elküldte volna „*legnagyobb politikai ellenfele*” özvegyének, már a házszabály-revízió parlamenti harcai idején a mostani részvéttáviratot. Akkor, mikor a műtét előtt álló, félig vak Tiszát, Széchenyi Aladár gróf és Pallavicini György örgróf után, mint harmadik hívta párbajra jóformán ugyanegy héten. Gyűlölete ekkoriban lett olthatatlanná, mert Tisza István, a nagyszerű vívó, mint a politikában, úgy a mérkőzésben sem vette komoly ellenfélnek. Játszott vele és végül a harcképtelenségig elpáholta kardlapjával a fegyveres elégtétel órájában.

Ezt nem bocsátotta meg soha...

Elgondolkozva, szinte öntudatlanul forgattam az újságot. Egy rendelet fogta meg a figyelmemet:

„A Nemzeti Tanács nevében gróf Károlyi Mihály, dr. Pogány József és Magyar Lajos azt a parancsot adták ki, hogy az összes fővárosi színházak november elsején rendezzenek díszelőadást.”

Díszelőadások! Öltsön lobogódszt egész Budapest és minden vidéki város! És Magyarország halálos ágyán vívódik és Tisza István ravatalon fekszik... Összefacsarodott a szívem. Olyan égő és kínzó volt a fájdalom, hogy kétségbeesetten kívánni kezdtem, bár múlték az idő és már tompultan, messze mögöttem lenne mindez.

Egyszerre elcsodálkoztam ezekben a percekben meg tudtam hallani a nedves fá sistergését a kályhában és azt is láttam, hogy Albach régi kis arcképe ferdén függ a fehér falon. Megigazítottam. Az élet élt tovább és odakinn szitált a köd. Az ablak üvegén cseppek támadtak és leperegtek. Pergett a köd a levegőn át, nesztelen, mérföldes könnyezéssel. És ebben a végtelen könnyezésben némán torpant meg magas, vörös cserép teteje alatt a mi szürke nyári házunk.

Mikor Anyám szobájából kimentem, Béla öcsémet láttam meg a hallban. Háttal állt felém, a kertbe nyíló üveges ajtó előtt és egészen mozdulatlanul nézett ki a ködbe. Kardja a felcsavart szíjakkal és a tisztí sapkája az asztalon feküdt. A sapka rózsája még érintetlen volt.

Egy darabig csendesen figyeltem őt és lassú, mély szájalom szállt fel bennem. Ő is egyike a százezreknek. Neki még rosszabb, mint nekünk... Mint tartalékos tiszt vonult be 1914 augusztus első napján dzsidás ezredéhez. Azután mindig csapatnál szolgált, sokszor a gyalogságnál, míg végre, hosszú háborús évek után, súlyos betegen tért haza Jamiano alól. A fejezet lezárult. A Dráva-mente, Przemislany, a lebergi csata, a téli Kárpátok, Besszarábia és a kópokol: a Karszt. Sok magyar halál és magyar becsület nagy útja. Végigjárta. És most itt áll, mint egy aggastyán és néz ki a ködbe és a kardjára felcsavarta a szíjakat.

Csak akkor vette észre, hogy a szobában vagyok, mikor nevéen szólítottam. Felém fordult. Mozdulatánál a zubbony olyan üresen lóbálódott, mintha csontvázra lenne akasztva.

Beesett arcán a szája mellett mély lila árnyékok húzódtak. Nagyon izgatottnak látszott. Mondani akart valamit, aztán abba hagyta és másba kezdett. – *A városba indultam, de nem bírtam a gyaloglást, vissza kellett jönnöm.* Mialatt beszélt, tisztán éreztem, hogy egyebet mond, mint amire tulajdonképpen gondol. Fáradtan, szinte úgy, mintha a teste kissé zuhant volna, leült egy székre és az asztalra könyökölt. – *Benn, Pesten katonaszökevények a nép-szónokok Felmentettek és bujkáló defetisták a vezérek és minket kicsúfolnak. Az új kormány a gyávaságot és a becstelenséget ünnepli. Ide jutottunk! De hát akkor mire való volt az egész?* Hangjából négy év minden szenvedése beszélt és beteges arcán végigfutott a könny. Hirtelen kinyújtotta sovány kezét a sapkája után és mintha nagyon érdekelné, lehajtott fejjel a sapkarózsát kezdte nézni. – *Az enyémet nem fogják letépní.* – Egyszerre elhallgatott és felpillantott rám: – *Tudod már, hogy mi történt tegnap a Hermina-úton?*

– *Tudom.*

Felállt és megint visszament a kertbe nyíló ajtóhoz és egészen mozdulatlanul kinézett a ködbe.

Estefelé ájtött a szomszéd majoros. Régi hű emberünk volt és most a maga egyszerű módja szerint, szinte bizonyítani próbálta a hűségét, mintha jóvá akart volna tenni valami rosszat, ami velünk történt. Megkérdezte, volna-e szükségünk zöldségre? – *Csak tessék szólni. Van még valamelyes a kertünkben.* – És ez a gyámolító gondoskodás jobban átértette velem azt, hogy társadalmi osztályunk helyet cserélt a világban, mint az utcai nép kihívó durvasága.

Aztán másra fordította a szót. Tiszáról beszélt és sopánkodva mesélte, hogy a városban még mindig lövöldöznek és nagy teherautókon fegyveres katonák

ijesztgetik az embereket. A ferencvárosi pályaudvart kifosztották. A rákosi rendező pályaudvar ég, egy ember mondta, aki onnan jött. A Lehel utcai katonai raktárakat megrohanta a csőcselék. Petróleumos hordókat görgettek ki az utcára, beütötték az oldalukat és a szétömlő petróleumot meggyújtották...

Odakinn szólt a kapucsengő. A majoros elment. Testvéreim egymás után szállingóztak a kerti úton. Valahányszor nyílt az üveges ajtó, a külső sötétből szinte füstölt befelé a köd és az érkezők egy darabig topogtak a küszöbön, hogy leverjék cipőjükről a sarat. Lassankint összeverődünk mindannyian Anyánk körül, mint viharban a madarak.

A hallban tűz égett a kandallóban. Játszott a gerendás famennyezeten és ide-oda vetette magát a tölgyfalépcsőn, mely a fal mentén szabadon kapaszkodott az emeletre. A kósza visszfény neki-nekilódult. Felszaladt egy darabon, megint visszajött, futkosott és kergette az időt...

Mióta a külső világosság egészen kialudt az aprón kockázott ablakok üvegén, megéledt az ernyős lámpa a kerek asztalon. Anyám teát készített, mintha úgy lenne, mint máskor, ha fázva megérkeztünk. Aztán megszokott helyére ült, a bársonydívány szegletébe. Felette a falon egy finom régi metszet. Gyermekkorom mesélő barátja: „*Le garda de chasse*”. Hogy szerettem nézni messze vasárnapi délutánokon nagyanyám szobája falán. Azóta elment öreg úrnője, a szoba sincs többé, lebontották még a házat is. Csak a kép maradt meg. Távlatában, a haragos ég alján, egy kis francia falu képe látszott a közelgő viharban. Elöl, az erdő szélén ott állt felemelt ököllel, nagy flintával a vállán, régi módos cilinderben, Vatermörderesen a vén kerülő. És meglapulva ott álltak a rajtavesztett gyerekek, akik rőzsét loptak az erdőn. Mialatt testvéreim hangját hallgattam, valami az eszembe jutott, amit eddig soha se vettem észre. Mennyire idejét múlta ez a kép. Az igazsága elsikkadt. Ma új formában hirdetik az „enyém tied övé” régi törvényeit.

A Tied: az enyém, – az Övé: a mienk! Ennyiből áll az új népvezérek tanítása és ebből épül fel hirtelen hatalmuk. A tömegek sok ezer év óta soha se tanultak meg ennél könnyebben semmit és semmiért se lettek könnyebben a mestereik rabszolgái.

Önkénytelenül a szemközti falra néztem. A másik dívány felett egy másik kép: „*Pesth-Ofen*”, a hajdani békés polgár városka, ósdi, színes metszete. A Dunáján még hajóhídon, kirándulásba mentek át egymáshoz az emberek, szűk kis utcáiban igazi vörös-fehér-zöld zászlók alatt csináltak igazi szabadságharcot Petőfi Sándor és Kossuth...

Hogy megváltozott minden...

A teavíz dorombolt a forralóban. A kandallótűz fenyőszagú melege átjárta a szobát. Az ezüst és a poharak csillogtak a fehér abroszon. Belefészkeltem magamat a karosszékekbe. Itt még minden a régi volt és valaminő szomorú hálát éreztem az otthon iránt, amely megszűnt magától értetődő lenni, amely mint egy sziget még megmaradt.

Vajon érzik-e ezt a többiek is? Körülnéztem. Szokatlanul csendesek voltak valamennyien. Elvéve esett egy-egy szó, úgy

esett, mint a kavics a mozdulatlan tóba. Gond ült az arcokon. A hosszú háború alatt, annyi rettentő csapás közben, eddig soha se láttam kétségbeesést a családomban. Nem fogyott el a lelkünkben a reménység soha. Meginthatatlanul hittük, hogy bármi történjék is, Magyarország megmarad.

– *Elárulták!* És megint Tisza végzetéről kezdtünk beszélni. Elhatároztuk magunk között, hogy mindannyian elmegyünk a temetésére. De vajon mikor lesz?

Senki se tudta. Anyám már jó ideje csendesen ült a dívány szegletében, aztán olyan halkán szólt, mintha magának beszélne:

– *Megölték... megölelték. Tudták, hogy mit tesznek. Fejét vették a nemzetnek.*

Egymásra néztünk.

– *És a tetteseknek nyomuk veszett... Különben így sem érhetné őket bántódás, – a „diadalmas forradalom”, minden eshetőségre, politikai amnesztiával gondoskodott a védelmükről. – Testvérem elővette az újságot – Olvastátok?*

„A magyar nemzeti tanács intézkedésére az igazságügyi minisztérium táviratilag elrendeli, hogy mindazokat, akik felségsértés, királysértés, hűtlenség, lázadás, hatóság és magánosok elleni erőszak, izgatás és lázítás miatt letartóztatásban vannak; vagy büntetésüket töltik, azonnal szabadlábra helyezték.”

Ennél rettentőbben terhelő önvallomást nem adhatott volna az új kormány. Ebben az amnesztiában megvallotta a céljait, az eszközeit és bűnét. És egyszerre, anélkül, hogy megegyeztünk volna, mindannyiunk előtt már vádlottként állt Károlyi Mihály és nemzeti tanácsa.

– *Gonosztevők –* mondotta a sógorom. – *Itt Pesten megelőzték a rendeletüket. A Conti-utcai hadosztály bírósági fogházból már két napja, hogy kiszabadították a Galileista pör hazaáruló vádlottjait.*

– *Azt beszélik, Károlyi Mihályné maga ment el értük...*

– *Tegnap a toloncházból is kihozták diadalban az összes katonaszökevényeket... És alig néhány órával Tisza István meggyilkoltatása előtt, a „nemzeti tanács” írott parancsával egy bizottság kikérte az alkotmány utcai fogházból a politikai foglyokat és mint az írás mondta, – „az arra érdemes letartóztatottakat”... Az első, aki a fogház ajtaján kirohant, Lékai-Leitner volt, az az ember, aki a múltkor merényletet kísérelt meg Tisza ellen. Lékai-Leitner beszédet intézett az összeverődött, kíváncsi csőcselékhez és zavartalanul magyarázta, miért kell a háború bűnös felidézőjének, Tisza Istvánnak az élete ellen tömi. Pusztulnia kell! ordította és a csőcselék éljenzett, mialatt ő, rendőri asszisztenciával, kinn az utcán gyilkosságra uszította elvtársait.*

– *Erről tudnia kellett Károlyi nemzeti tanácsának Mégse tettek semmit Tisza védelmére. Néhány órával később zavartalanul végezhettek vele...*

Egyszerre eszembe jutott az, amit Marat Barbarouxnak mondott: „...adjatok nekem négyszáz gyilkost és megcsinálom a forradalmát... Szívemben egy pillanatra megállt a vér. Micsoda embereknek került a kezükbe az ország és mindnyájunk sorsa! A királysértés és lázadás nem bűn többé, az erőszak szabad, szabad a lázítás. És büntetlenül lehet gyilkolni és nincs többé hová menni igazságért. Mint egy szédülésben összekuszálódtak a gondolataim. Úgy rémlett előttem, mintha egyszer már átéltem volna hasonlót. Évekkel ezelőtt. Egy fojtós, fülledt nyári éjjelen vad lódulásra ébredtem fel. A szoba ingott, a ház is ingott, minden tántorgott, repedezett, omlott ami különben biztos és szilárd volt. Földrengés!... És amibe meg akartam volna fogódzni, az engedett és kimozdult a helyéből és semmi sem állt ellent... *Menekülni!* – egy félőrült hang kiáltotta ezt az éjszakában. *Menekülni?* – Ilyenkor nincs hova, mérföldekre és mérföldekre, mindenütt inog a föld.

Egy komor balsejtelem ijesztően kalapálta a fejemben. És ez ezentúl így marad. Meddig? Vajon el lehet-e bírni az életet, mikor a föld nappal és éjjel inog az ember talpa alatt és beszakad és hömpölyög? Nem tudtam emelve tartani a

fejemet. Lehorgasztottam... De az emberi agy csak percekre képes a teljes reménytelenséget elviselni, aztán vagy tébolyban elborul, vagy világot gyújt magának. Valaminő halvány világosságot gyújtottam magamnak én is. És, hogy Anyám is lássa, fennhangon mondtam: – Még nincs elveszve minden. A harcterekről vissza fognak jönni a csapatok. Azok majd rendet teremtenek. Akik odakinn voltak, nem tűrik el itthon a szökött katonák és felmentettek uralmát.

– *Csakhogy Károlyi agitátorai már eléjük utaztak a frontokra,* – mondotta sógorom. – *És viszik magukkal „Az Estet”, a „Népszavát”, a „Pesti Naplót”, a „Magyarországot” és a „Világot”...*

Közben odakinn olyan sűrű lett a köd, mintha dagadó iszap emelkedett volna fel a völgyekből. Hozzáragadt az ablakokhoz és megfogta kívülről az üveget. Testvéreim készülődni kezdtek. Mialatt búcsúztunk, abban állapotunk meg, hogy mivel a városban talán mégis nagyobb lesz a közbiztonság, mint idekinn, beköltözünk, mihelyt fuvarost kapunk. A villa magányosan állt, elhagyott nyaralók között, rajtuk kívül csak Mária testvérem és a szakadék túlsó partján, a majoros lakott még a hegyen. Az erdők pedig tele voltak csavargóval. – Jobb lesz úgy...

– *Mindenütt egyformán rossz most Magyarországon,* – mondtam – mialatt kabátot vettem én is, hogy elkísérjem egy darabon testvéreimet.

Mire leértünk a hegyoldalra, lövöldözés szakadt ki a csendből. Puskák dördültek. Kérdeztek, feleltek és a visszhangjuk begurult a hegyek közé. Egy ijedt fehér kutya nyargalt el mellettem nyílsebesen. Farkát szorosan behozta maga alá és füle még futtában is kínosan a fejéhez lapult. Az egyik elhagyott nyaraló őrzője, egy öreg sváb kertész a kertajtóban állt, pipázott és az utat kémlelte.

– *Himmelsakrament... Megszöktek az oroszok a fogolytáborból, az emberek beszélnek a boltban. Gott weiss, was noch über uns kommt...*

– *Rémhírek...* vetettem oda elmenőben. A lövöldözés minden pillanattal erősödött.

– *Mama aggódni fog,* – mondotta Mária testvérem. Nem volt többé nyugtom. Hirtelen elbúcsúztunk a többiektől.

Az Ördög-árkon túl, ahol az út nekiszaladt a hegynek, két lövés süvített el a fejünk felett. A bokrok közül jöhetett, a közelből, mert érzett a szaga a levegőben. Szemközt egy emberi alak bontakozott ki a ködből. Káromkodott magában: – *Ez ugyan alacsonyan ment. Az Isten őrizte, hogy el nem talált.* – Az idegen nagy gallért viselt és katonasapka volt a fején. Talán altiszt lehetett. – *Kapni odalenn a villamosnál újságot?* – Kérdezte tompa hangon és ujjával megérintette a sapkáját.

– *Nem... ma nem árulnak lapot.*

Az ember visszafordult és botjára támaszkodva lassan kapaszkodott mögöttünk felfelé a hegyen. Nem szólt, csak sóhajtott olykor, az egyik cipője pedig furcsán kopogott a köveken. Gondolataimon át, már jó ideje hallgattam a kopogást, mikor egyszerre felfogtam, hogy mülába van szegénynek.

– *Hiába volt minden,* – mondotta váratlanul és a hangja még tompábban hangzott, mint az előbb. Nem láthattam az arcát, de valahogyan úgy éreztem, hogy ez a féllábú ember sír a sötétben. És egyszerre az öcsémre kellett gondolnom és a többiekre, a nyomorékokra, a vakokra, a betegekre, a csonkákra, akik ma mind azt mondják, összeszoruló torokkal: hiába volt...

Mikor a kertünkbe értem, megint elfütyült egy lövés a fejem felett. Szorosan egy fa mellé lapultam. Vártam egy darabig. Közben úgy tetszett, mintha a fában vert volna a szívem. Ez is elmúlt és ismét mentem előre. A ház kockázott, széles ablakai tévetegen világítottak a ködön át az útra és hívtak, mint tegnap és mindig,

ha hazatértem.

Mire benyitottam, a hallban már ládák és kofferek álltak és anyám csomagolt. Lila szalagokkal összekötött dobozokat rakott a ládába, az ő kedves, régi holmijait, melyeket annyi szeretettel őrizett meg egy hosszú életen át. Jöttment fáradhatatlanul. Lehajolt, megint hozott valamit és nem panaszkodott és csodálatosan nyugodtnak látszott.

Közben kialudt a tűz a kandallóban. A nyári ablakokon át beáramlott a nyirkos éjjeli levegő. Az ebédlő is dermesztően kihűlt. Nem mertünk fűtetni. Fogytán volt a fánk a pincében és ki tudja, ha fuvarost nem kapunk, meddig rekedünk még idekinn?

Később én is felmentem a szobámba és összeszedtem az írásaimat. Odalentről ezalatt szüntelenül hallottam Anyám lépését. Ezer lépés közül megismerném. Olyan, mintha az egyik lábát könnyedén egy kissé húzná. Pedig ez nincs így, csak úgy tetszik, amitől a járása valaminő kedves, lejtésszerű ritmust kap. Szeretem hallgatni, mindig a gyerekkoromra emlékeztet, mikor éjjelente, rácsos kis ágymban ijesztőt álmodtam és a lépés jött halkán a szobán át és még oda sem ért, már elmúlt, ami rossz volt a sötétben.

A földszinten egy szekrény nyílott, mint egy sóhajtás, kihúzott fiókok súrlódtak. A kerten túl ugattak a kutyák. A hegyoldalban időnként vad lövöldözés hallatszott. De Anyám lépései ilyenkor sem álltak meg. Nyugodtan jártak a hallban a ládák körül és megint visszatértek a szobába.

November 2-ikára virradó éjszaka

Éjfél régen elmúlhatott, mire Anyám ajtaja bezárult. Egy selyemkendőt akasztottam a lámpaernyőre, hogy kívülről ne lássék a világa és az íróasztalomon a felgyülemlett leveleket válogattam. Egyszerre szakadozott csengő berzengett fel a folyosóból. A telefon... Vajon ki szólít ilyen későn? Mi történhetett? Leszaladtam a hátulsó lépcsőn. Egy idegen hang beszélt hozzám a láthatatlanból. Ijedt, idegen hang. – *Meneküljenek! A kenyérmezei fogolytáborból kitörtek az oroszok. Fegyveresen jönnek vagy háromezren. Ölnek, rabolnak, fosztogatnak. A főváros ellen jönnek. Errefelé jönnek...*

– *Hát mégis...* Meg akartam köszönni a figyelmeztetést, de a hang elszakadt és nem volt ott többé. Talán más utakon indult lihegve, felrázni, óvni az elszórt hűvösvölgyi házak lakóit nagy el-hagyatottságukban. És egy pillanatig sejtette képzeletem és követte a hangot, ahogy fuldokolva rohan a drótokon az éjszakán; és vészkiáltásával beriadóz az alvókhoz, a virrasztókhoz, a gyávákhoz, a bátrakhoz. Névtelenül jön és névtelenül megy és köszönetet se várva repül a feldúlt és megcsúfolt emberi közösség utolsó szárnyain.

Jönnek az oroszok...

Tanácsstalanul álltam egy darabig a hideg folyosón. Mit tegyek? Minduntalan új helyzet elé állít az élet, amely kényeztetett és nem tanított eleget. A világtalan hallból Anyám ajtaja felé lestem, nem látom-e, mint tegnap, a fénycsíkot alatta.

Már sötétben volt. Beszöljek-e hozzá? Elmondjam-e? Minek? Lassan ballagtam fel a lépcsőn. Nagybeteg öcsém szobájából se hallatszott semmi nesz. Alusznak... Jobb is így. Ők úgy se bírnának éjnek idején a csúszós, ázott hegyi úton menni. És azután, hová is mennének? – Menekülni! Ezt hallottam akkor is, mikor földrengés volt. De hát hol talál az ember menedéket, mikor mindenütt egyformán inog a föld?

Ahogy a szobámba nyitottam, szinte megkönnyebbültem. A lámpái égve maradt és nem fogadta sötétség a nagy sötétet, amit a lelkemben hoztam.

A beborított lámpából, mint egy tolvajlámpa résén át, egyetlen fénycsík vetődött az asztalomra. Leültem eléje és a fejemet a két tenyerembe támasztottam. Üres zsidbadás volt minden a homlokom mögött. Jó ideig tarthatott, míg a zsidbadáson átvergődött három szó és a felszínre került: Jönnek az oroszok. Mintha emlékezetemben a múltat verték volna fel ezek a szavak, eszembe jutott a nap, amelyen először hallottam. Magyarország nem akarta a háborút. Mikor elkövetkezett, szembeállt vele, becsületben, úgy, mint ezer év óta mindenkor megindult az ősi föld, hogy megvédje önmagát. Fekete ünneplőben, parasztk mentek át a városon. Csizmájuk sarka keményen kopogott a kövezett utcán. És zengett a nóta: „Édes anyám ne sirasson, lesz még nekem rózsás sírom...” Virágos zászlók, virágos ágyúk, virágos vonatok. Kezet kézben fogva, tarka szoknyás, búcsúzó menyecskék kísérték sírva a párjukat; kendős fejű öreg asszonyok, szép legényfiukat. – Jönnek az oroszok. Csak ezt mondták. És képzeletem ettől a három kicsi szótól mégis roppant tömegek mozgását érezte fenn, messze északon. Európa nagyobbik fele és a titoktartó, sötét Ázsia, kimozdult évezredek helyéből és özönlő ágyúk és puskák rengetege között tódult a Kárpátok felé, hogy elnyelje Európát. Olykor bőgve átömlött a hegyek nyílásán, olykor vérbeborultan visszatántorodott.

Az emberiség lélegzete akadozott. Ilyen népek csatáját nem élt még meg soha. A nézők elfáradtak a nézésben. És a küzdők belemarva magukat egymás testébe, tébolyodott gomolyagban, még mindig előre-hátra támolyogtak meghalt

városok és felriasztott temetők felett. Évek múltak el közben. És a fegyverbe kelt orosz szántóföldek és mocsarak, a Volga mente, a Don, az Ural és a Kaukázus és Ázsia száguldó sivatagjai, elvérzettek. Elvérzett a fehér cár birodalma és ami belőle megmaradt, az vörös lett, ahogy önvérében visszatörtetett. A Kárpátok rejtélybe vesző fehér ormai alatt pedig ott állt győzelmesen két faj: horpadt sisakjában a germán hős és holt lova mellett a turáni lovas.

Csodát tett a két nép, aminőt népek még nem tettek a földön. Legendáját majd új Homéroszok dalolják át a halhatatlanságba és jövő századok fogják bíborba és aranyba szőni képeit... Volt egyszer egy császár, istenfélő és fáját szerető, aki elment hat fiával, észak hat szőke hercegével, hős népe élén a világ ellen csatába. – És... egyszer volt, hol nem volt, hogy Magyarok országában talpra állt a róna és mialatt vállával megtámasztotta a Kárpátokat, hogy be ne düljenek, fél kézzel oda kapott, ahol az Isonzó vize a hegyekből kirohan. Kérges tenyerével sziklákat görgetett a Karsztokon és átnyúlt az Alpések felett. Egyszer volt, hol nem volt... Amíg az életét védte, ráuszított kis véredek sebesre marták a térdét. Mégis lábön maradt. Élő testével torlaszolta el az erdélyi szorosok nyílását, megrohanta a Lovcsen szakadékos halálhágóit, győzött az otrantói öbölben, gúzsba kötötte a vad vizek sodrát a szerb partok alatt. Egyszer volt... hol nem volt...

Az évek pedig még mindig vérben gázolva jöttek és mentek. Sokszor volt nyár, mióta 1914 tragikus nyarán elmentek a legelsők, akik nem jöttek vissza. Porladó kedves arcok, gyermekkorom játszótársai, ifjúságom holt barátai. Lublin tövén, a satanovi mezőn, a duklai szorosnál, a lengyel mocsarak között, szerb földön és Asiago felett, mindenütt folyt vér, amely rokon az enyémmel. Törzsökös fám kipusztult új hajtásai! És mint Ti, úgy mentek a többiek is, évről-évre szüntelenül. Aztán már az iskolapadokba szólt a hívás és a napsütéses tornácokba, a kicsiny lócákhoz, amelyeken az öregek sütkéreznek az örök pihenőre pihenve, az életmunka után.

Szinte nem maradt már idehaza a falvakban férfi és legény. A nagy fekete földön asszonyok vetettek, asszonyok arattak.

Kínban fogant tavaszok. Könnyben arató nyarak. És az őszi ködben ezüstfehér, füstös nyakú ökrök nyomán, vánszorgó aggastyánok aszott keze fogta az eke szarvát. Kilométereket nyelt a kocsi az országútján, de férfi nem látszott a földeken. Idegen ég alatt, vagy idegén föld alatt voltak valamennyien, míg a megürült városokat és falvakat tódulva lepte el a kaftános galíciai menekültek hada. Újszerű rajzás támadt a piacokon és a börze körül. A pesti gettó hemzsegett. Az árú eltűnt és az árak veszedelmesen szöktek a magasba. A nyomor halkan, nyöszörögve járt, az új hadimilliomosok szemérmetlenül csörgették aranyukat, míg az arisztokrácia egy része és a dúsgazdag zsidóság bódultan táncolt az éhező város és sirató ország közepén.

Olykor szívszorító sötét hírek jöttek a messze vérviharból. Olykor fellengtek a győzelmi zászlók és győzelmet mondtak a harangok. Egy reggelen aztán elfeketültek a zászlók és halált mondtak a harangok:

Meghalt a király!... Éljen a király!

Az agg uralkodó lehunyta régen virrasztó szemét. Öreg kezéből kihullott két birodalma jogara. Császári temetés, fekete halotti pompa Bécsben, ősi aranytól csillogó koronázás Budán. A felhők megszakadtak és lenn a szenvedő földön, mint egy látomásban, fátyolos, fehér királyasszonyával átvonult koronázó városán a fiatal király.

Csak álom volt. A király sietett. Vára kapuja elé hiába hordta egy nemzet a

szeretetét. Ő nem értette meg a percet. Elment, mielőtt felszedte volna a fejedelmi kincset. És a szél széthordta egy nemzet ott hagyott szeretetét. Valami megfagyott a magyar ég alatt. És dermesztően kijózanodva virradt a másnap.

Hidegek voltak ekkortájt a telek Magyarországon. Olyan velőt fagyasztóan hidegek, mint soha azelőtt. Tüzelő alig akadt. A pesti házak fala mentén gyerekek, lányok, öregek kuporogtak a szenespincék lejáráinál. A kövezet peremén ültek rongyaikban és vártak. A lómészárszékeknél, a községi bódék, a péküzletek, a tejesboltok táján hosszú, szomorú sorral asszonyok ácsorogtak, hajnali szürkületben és sötét este. Csendes, türelmes szemű asszonyok. Vártak, ők is vártak... mindenki várt. Életet, halált, hírt, visszatérőt. A kórházak pedig zsúfolásig megteltek. És az egész országban véges-végig apró, száraz mankókopogás hallatszott valamennyi úton.

Ez volt az egykor boldog Magyarország! De a reménység élt és a becsület is élt. És a nagyszerű magyar erőt megsüvegelték még azok is, akik halálra szánták.

Élni fogunk, mert élni akarunk. – Elszánt kínban mondták ezt maguk között a szenvedők, az igazak. Mert aki magyar volt a mi országunkban, az tudta, hogy ezt a háborút elveszteni nem szabad! Egy hódító háború elvesztése csak visszatántorgást jelent a nemzetek számára. Egy önvédelmi háború elvesztése hosszú tetszhalált, vagy magát a nagy halált jelenti. A mi háborúnk önvédelmi harc volt! Egyetlen népe voltunk a világnak, mely senkiét elvenni nem akarta. A magunkét akartuk megtartani és a véres esztendőik alatt úgy rémlett, hogy az ezeréves szent mienk, a mienk marad.

A fegyverek nem bírtak legyőzni... De benn az országban csatánál nagyobb csatát vesztett el a torzsalkodó politika. Személyi gyűlölet és irigység megbuktatta gróf Tisza Istvánt. A kormánykerék avatatlan kezekbe került. Az erő, amely eddig markolta, megszűnt és mialatt az Alföld, Erdély, a Felföld és a Dunántúl vérben, becsületben odajárt messze csatatereken, az üres ország zsúfolt fővárosában történt valami.

Csendes, alattomos aknamunka nyomai kezdtek átszivárogni az eseményeken. Mire szemügyre lehetett volna venni a nyomokat, már elmosódtak és beleenyésztek a mindennapba. A sötét háttéren, mintegy színpadon, sötét alakok surrantak át. Az oldalfalak mögül láthatatlan sűgők suttogása rémlett és az előtérben egyre élesebben körvonalazódott egy ember alakja, aki, – mintha a sajátja lenne, – fennhangon mondta ki a homályból jövő sugallatokat. Ez az ember gróf Károlyi Mihály volt.

Felrezzentem. Egyszerre valaminő külső nesz hatolt be a gondolataim közé. Előrenyújtottam az arcomat. Eszembe jutott az éjjeli figyelmeztetés... Órák múlhattak el, mióta az íróasztalomhoz kuporodtam. Elsötétített lámpám fénye merev kis kékében vetődött elém egy fehér papírlapra. Ekkor vettem észre, hogy a fejemet még mindig a két kezemben tartom. Mereven, görcsösen egész idő alatt.

Mi volt ez?... Megint az előbbi zaj. Hirtelen, mintha önmagamot csúfolnám, gúnyosan félrehúzódott a szám: most már felismertem az üres hangzású furcsa nesz eredetét. Az ablakom mellett, az ereszcsonnában cseréptörmelék görgött le a tetőről, halkán, mintha a terhes, fekete éjszakában borzongás futott volna végig a magányos ház falán. Egy darabig még hallgatództam, aztán megint csak beletámasztottam két kezembe a fejemet és a gondolataim ismét visszafelé indultak az utolsó idők útjain és felszedték a feledésbe dobált, elkallódó emlékeket.

Nagy és méltóságteljes volt a távol képe. Nyugtalan és izgató mindaz, ami közelebről látszott. Részletek körvonalazódtak. Jelenetek színeződtek.

Világosabbá vált az emberek arcjátéka és itt ott a dolgok mögé lehetett még pillantani. Az, ott messze, túl már história volt, ez pedig emitt még meleg, lihegő emberi élet. Hogyan is történt? Mikor volt?... Akkoriban már vonat vonat után gurult végig Magyarországon. Hosszú katonavonatok vitték a csapatokat a felszabadult orosz frontról az olasz és francia határ felé. Soha se látszott közelebbinek a háború befejezése. A győzelem reménye magával ragadta a lelkeket. Még a sötét jósok is elnémultak. A becsületes béke lehetősége, mint a délibáb játszott a horizonton. Magyarország határai érintetlenek maradnak! Ennyi volt a mi békénk feltétele. Mást sohase akartunk. Összeszorítottuk a fogunkat: kitartani! Ez az utolsó erőfeszítés. Aztán szabad az út a második ezer év felé.

De ekkor egyszerre, mintha a sötétből egy éles késpengét döftek volna a levegőn át. Rövid nyilalló világosság támadt. És a világosságnál, a nemzet elszánásán friss sebhely látszott. Mi történt? Ki cselekedte?

Ismeretlen tettesek ez év január első napjaiban lázító kiáltványokat csempésztek be a muníció- és fegyvergyárakba. Éjnek idején, hazaáruló nyomtatványok vándoroltak titkolódzva, a kaszárnyaszobákon át. *Munkások! Testvéreink!...* „*Katonatestvérek!*”... „*Egy fillért se, egy embert se a hadseregnek*”... Akinek módjában állt ezeket a forradalmi nyomtatványokat elolvasni, nem kételkedett, hogy a magyar létérdekkel, a magyar pszichével és a magyar nyelvvvel ellenséges szellemből termettek.

Hol van a bűnös? Amire irtózva gondoltunk, valóra vált. Ellenség bujkált közöttünk és a frontokon innen akarta elvégezni, ami a frontokon túlról nem sikerült. Az élethalálharcát vívó nemzet felháborodva követelte: Állítsák elő! Le az álarccal!... És mikor az álarcot letépték a merénylőről, a kíméletlen világosságban ott állt, hunyorgó szemmel, rajtakapottan a szabadkőművesek egyik tudományos színű szervezete, az internacionális Szabadgondolkodók Magyarországi Főiskolai Fiókja. Ott állt a budapesti Galilei-kör jóformán kizárólagosan zsidó ifjúsága.

Ez a kis tábor láthatóvá lett. A többiek, akiknek még részük volt a merényletben, hirtelen visszahúzódtak a háttér sötétjébe és mintha belemállottak volna a homályba, nem látszott többé az arcuk. Károlyi Mihály, magára nézve, feleslegesnek találta ezt az óvatosságot. Ő továbbra is a színpad előterében maradt és bérpalotája kapuján gyanús idegenek lopódtak be és a küszöbéhez sajátos nyomok vezettek, senki se háborgatta. A rendőrség se zavarta, pedig tudomása volt arról is, hogy Károlyi a lázító nyomtatványok szerkesztése idején sűrűn érintkezett a galileista ifjúsággal, sőt gyakran órákat töltött a kör helyiségében. Egy közeli ház ablakából figyelték meg. De Károlyi Mihály láthatatlan hatalmak védtek. És híre járt, hogy vezető helyekről, beavatott barátok mindég idejekorán figyelmeztették, valahányszor helyzete bizonytalanra lett. Sőt akadt olyan is, aki kezességet vállalt érte. Keserűségben kimondott nevek kísértettek. Ha igaz a szörnyű vád, mely azokhoz a nevekhez tapad, számoljanak le a bűnpártolók saját lelkiismeretükkel, majd eljön még az óra amelyben a nemzet előtt kell számolniuk.

A közvélemény ideges volt ezekben az időkben. Türelmetlenül várta a megtorlást. A Galilei-kör helyiségét lepecsételte a rendőrség. Letartóztatásokat foganatosítottak. Utóbb néhány vádlott neve hangzott ki a tárgyalóterem zárt ajtai mögül. Megdöbbenő hangzású nevek. Még ma is emlékszem egynéhányra:

Duczynska Ilona, Sugár-Singer Tivadar, Helfgott Armin, Csillag Stern, Kelen-Klein, Fried, Weiss, Sisa, Bellér Ignác és még vagy három orosz zsidó, közöttük egy Sólom nevű hadifogoly, akinek sokszorosító gépe volt. Egyetlen egy

magyar sem akadt közöttük. Sötét idegen kezek turkáltak a végzetünkben! De erről senki se beszélt. Pedig a Galileista-pör névsora útmutató könyv volt, amelyben titkok álltak a jövőről. Mi azonban nem tudtunk benne olvasni. A magyar nemzet soha se tudja elolvasni, ami a jelenben a jövőjéről írva van.

A Galilei-pör aktái lezárultak. A hadbíróság két feltűnően enyhe ítéletet hozott, a többi vádlottat felmentették. Ennyi történt. Aztán csend lett, ugyanaz a csend, mely 1917 őszén eltakarta Károlyi svájci útját és megfojtotta a tapogatódzó suttoágást, hogy odakinn elárulta a franciáknak a németek készülődő offenzíváját és szindikalistákkal és bolsevistákkal tárgyalt. Csak a cattarói tengerészlázadás idején támadt megint új hullámvás. A hadvezetőség titoktartása dacára hírek szivárogtak át. Egy magas rangú tisztnek a legénye zubbonyába varrt levelet hozott.

Odalenn, a cattarói öbölben fellázadt a flotta. Horthy Miklós, a Novara hőse, elnyomta a lázadást és megmentette a Monarchia tengeri erejét. A szétvert tűz zsarátnoka alatt azonban a hadvezetőség meglepő nyomokra talált. Állítólag a zendülőknak két távirata akadt horogra. Az egyik Trockijnak szólt, a másik Károlyi Mihálynak:

Megint nem történt semmi!

Hadi érdekek... Neves emberek vannak kompromittálva. A király sem akarja. Most nem időszerű. Ekkoriban lehetett, hogy gróf Tisza Istvánnak ismét felemlítettem azt a levelet, melyet Svájcban át, 1914 őszén kaptam volt és melyről akkoriban mindjárt szóltam neki. Az a levél jóformán egyidejűleg érkezett meg Károlyi Mihálynak, kit az általános mozgósítás francia földön talált. A levél szerint tudták a franciák, miért küldték vissza hazájába Károlyit. Jutalmat kap, ha jó munkát végez... még lehet belőle a magyar köztársaság elnöke. Tisza István csak rázta a fejét: – *Rémekeket lát. Bolondság lenne belőle mártírt csinálni.*

Régen történt. Sok minden elmosódott azóta, de arra a tehetetlen keserűségre, mely akkor elfogott, még mindég emlékezem.

És ahogy Tisza István vélekedett, úgy vélekedett a többi politikus is. Nem vették komolyan Károlyi Mihályt, mert nem látták azokat, akik mögötte álltak. A közvélemény figyelme pedig már másra terelődött. Az élet mindennap nehezebb lett és messze Breszt-Litovszkban folytak a béketárgyalások. Az orosz-szovjet kiküldöttek furfangosan húzták a tárgyalást. A türelmét vesztett német hadvezetőség kardjára ütött a békeasztalnál. Trockij-Bronstein, a Szovjet külügyminisztere pedig delegátusainak feje felett ravasz, lázító beszédet intézett az asztal mellől katonáinkhoz és munkásainkhoz.

Idehaza sajtóságos nyüzsgés támadt erre a beszédre. Mintha jeladás lett volna: a magyarországi zsidó sajtó támadni kezdte a német szövetségest... A *feloszlatott* Galilei-kör tüntetést rendezett a német konzulátus előtt és beverte az ablakait. A Trockijok, Radekek és Joffek budapesti fajrokonai, a kezükben tartott munkásszakszervezetek hatalmával, sztrájkokat idéztek fel, így támogatták oroszországi felebarátaik békeügyét és gyengítették a mi delegátusaink helyzetét.

A sztrájkok napjaiban, egy este, Károlyi Mihály feleségével sétált a Belvárosban. Károlyiék egyik külső kerületben lakó rokonukkal találkoztak és boldog izgatottságban kérdezték tőle: – *Ugye odakinn már lázong a nép?...* Letörten hallgatták a tagadó választ. – *Mindegy...* Még nem érett meg. De a forradalmat azért nem kerüljük el.

A sötétségek egyre hallhatóbban suttoagtak. Ekkor már olyan idők jártak, hogy a szavak is dolgozni tudtak. És a szavak munkába fogtak: – Csak a különbéke menthet meg a forradalomtól... Ott kell hagyni a németeket. Ők az okai

mindennek. Miattuk tart a háború, Elsass-Lotharingia... Láthatatlan szálak mondták ezt szívós következetességgel. Hangok beszéltek, melyeknek az eredetéről nem tudtak azok, akik gépiesen megismételték. És messze a harcterektől, az ország fővárosában, a gyárak és kaszárnyák alatt, titokzatosan, lassan mozogni kezdett a föld. Pedig a frontok soha sem álltak szilárdabban, mint ekkor. Az ukrán és az orosz béke után, talán ezek voltak utolsó perceink, melyekben, ha erőt, egységet és elszántságot mutatunk, reménységünk lehetett volna egy elfogadható békére. De a monarchiából a végzetjelölte napokban valami gonosz laterna magica a német szövetség meglazulásának a képét és belső lázadások és zavarok látszatát vetítette ki ellenségeink felé. Ezekről a vetített képektől új életre kapott odaát a lankadó tűz. Míg itthon minálunk egyre világosabb lett, hogy élnek közöttünk emberek, akik magyar katonák védelme alatt eszik a földünk kenyerét, isszák a kútjaink vizét, alusszák éjszakáink álmát és közben azon törik magukat, hogy elveszítsük a háborút.

Ha jól emlékezem, Károlyi Mihályról politikai tábora ebben az időben kezdte terjeszteni, hogy érintkezést létesített az antant vezetőivel. Poincaré valamikor ügyvédje volt a Károlyi családnak... Mesék keringtek. Mások meg arról tudtak, hogy Trockijjal vannak összeköttetései és a pestvidéki kis községekben szociál-forradalmár barátaival titkos katonatanácsokat szervez.

– *Áruló!*

Mialatt családomban árulónak neveztük őt, a radikális sajtó prófétát csinált belőle és a tömegek megtévesztetten honmentőnek tartották.

A szabadkőművesek, a szocialisták, a feministák és a galileisták mögötte álltak. Szűkebb családjának néhány asszonya pedig, mint tanítványa vette őt körül és kritikátlanul utána szajkózott mindent, amit hirdetett... Amiért egy közhuszárt felakasztottak volna, azt Károlyi Mihály, tiszt létére, bántatlanul mondta és cselekedte. Az urak kezét fogtak vele a kaszinóban és a társaságban többen eredetinek és mulatságosnak találták, hogy kis leányát Bolseviki Évának nevezte.

A mértékek mintha elvesztek volna. A dolgok színe megváltozott, az eszmék meglazultak, repülő piszok terjedt a levegőben és belepte azt, ami addig még tiszta volt.

A gögös Károlyi Mihály, aki gazdatisztjeit nem kínálta volna meg üléssel és aki a háború alatt biztos kommandóknál – jó messze a front mögött – nem adott kezét a lövészárkokból sárosan, véresen odavetődött gyalogsági tiszteknek, mert: – „*ils n'étaient pas de famille*” – demokráciát, egyenlőséget szavalt és szűkebb rokonsága fiatal asszonyai között divatba hozta... bolsevizmust!

Ebben a kis körben befolyása oly nevenséges arányokat öltött, hogy egy hozzá közelálló dáma, demokratikus buzgalmában, a népről beszélve, elragadtatva mondotta: „*Úgy szeretem a mobot*”... Károlyi Mihályné szép és felületes fiatal asszony rokonai pedig, Károlyi tanítása szerint, kinevették a hazaszeretetet, lelkesültek az internacionalizmusért és mint egy külföldről importált szokatlan és bizzarr ruhát, az 1918. év téli szezonjára viselni kezdték az orosz bolsevizmus valaminő szalon maskaráját. Ez játék volt, de könnyelmű, bűnös és veszedelmes játék, mert leplepően, módot adott az oroszországi vörös viseletre azoknak is, akik nem játékból hordták...

Örölő nyugtalanság fogta el a lelkeket. Hát minden szabad itt?... Mire várnak még?

A fiatal király a legjobb szándékokkal volt eltelve. Talán látta is a veszélyt, de mindig újra meghátrált, ha fel kellett volna vágnia a fekélyt, melyet Károlyi és társai tenyésztek. Ausztriában amnesztiát adott és kieresztette börtönükből a

cseh árulókat. Az egykor császárhű osztrák nép elkedvetlenedett. Az árulók ellene fordultak... Magyarországon vizsgálatot rendelt el az árulók ellen, de nép követelte a vizsgálat végrehajtását. Így történt azután, hogy a hazájáért aggódó magyarság kiszolgáltatottnak kezdte érezni magát és megcsalódottan, keserű szemrehányással gondolt királyára, míg a sötétben dolgozó elemek bátoritást merítve a végzetes habozásból, egyszerre kimerészkedtek a napvilágra és megindult Magyarország a vértelen háború utolsó rohama Magyarország ellen.

A nyugaton hatalmasan lendülő német offenzíva még egyszer, egy pillanatra megremegtette a destrukció táborát. A nagy szövetséges sikereinek hírére Károlyi sápadtan, izgatottan hallgatta. Felesége sírógörcsöket kapott és bizalmas lapszerkesztőjük, Hatvany Lajos báró kétségbeesetten mondotta jelenlétemben, hogy: „*A német győzelemnél nagyobb szerencsétlenség nem érhetne bennünket. Ezerszer kívánatosabb reánk nézve az orosz bolsevizmus, mint a német militarizmus.*” Mintha egy szakadék nyílt volna fel előttem, mikor ezeket a szavakat hallottam. Emlékezem a feleletemre: – A német militarizmus fegyveresen megy fegyveresek ellen, az orosz bolsevizmus fegyveresen megy fegyvertelenek ellen. Lehet, hogy ez magának jobban tetszik. Én a kettő közül a militarizmust választom.

A budapesti radikális sajtó hangja akkoriban már éppen olyan volt, mint Hatvany lapszerkesztő hangja. Ugyanaz a sajtó, mely a háború elején nemtelenül csaholta ellenségeinket, most érzélgősen írt róluk. Ugyanazok a lapok, melyek az orosz inváziók veszedelme idején undorítóan csúsztak-másztak a német hatalom előtt, most arcátlanul rugdosták a sebesült óriást.

Mert Németország ekkor már sebesült volt. Az offenzíva akadozott. Ellentmondó hírek terjedtek el. És mialatt ellenségeink a legégetőbb nacionalizmussal, a legádázabb rohamra indultak ellenünk, Magyarországon gyanús békebeszédék hangzottak el és Károlyi társaival pacifizmust és internacionalizmust hirdetett. A radikális sajtó szinte diadalt ült. Most már nemcsak a szövetségeseket marta, de belemart abba is, ami magyar volt. Szabad prédája lett minden. Büntetlenül dobálták sárral Tisza István tiszta nevét. Nemzeti értékeinkből csúfot üztek. A királynéről aljas hírek keringtek.

A tekintély és a hagyományok megdöntése a nemzetek pusztulásának előfeltétele.

A radikális sajtó lázas sietséggel teremtette meg ezt a szörnyű előfeltételt. Gyanúsított, vádolt és bizalmatlanságot szított a tömegekben. Egyenetlenséget hintett el magyar és magyar között. Kigúnyolta azt, ami nekünk ezer év óta szent volt.

A látni tudók vad fájdalomban látták, hogy nem Amerika, nem Anglia, nem is Franciaország muníciógyáraiban, hanem idegen pénzzel, itthon minálunk, a budapesti radikális sajtó nyomdáiban, kis ólombetűkből öntik azt a golyót, amely minket halálosan eltalál.

Ilyen baljóslatú jelek között jött el az ötödik háborús nyár, mely elhozta ötödik rossz termést... Nyugaton rettentően, feltartóztathatatlanul hátrált a német front. Keletről befűjt a Kárpátokon az orosz forradalom szele. És frontjainkat ellepték Károlyi agitátorai. Aki hurokra került, az függött. De azért még mindig akadt elég jólfizetett kútmérgező, aki átcúszott. Aztán könnyű munkájuk volt, aranyat adott hozzá a Nyugat és példát a Kelet. A mételj terjedt...

A német erő düledezése, az osztrák hadvezetés sok régi bűne, hadsereg Piave menti katasztrófája, az aránytalan magyar véráldozatok keserősége és a magyarkínzó cs. és kir. katonai szellem, politikusaink végzetes egyenetlenkedése,

kormányunk örjítő látni nem tudása, a nyomor, a drágaság, a kimerültség... minden azokat szolgálta, akik a hatalomért Magyarország vesztére szövetkeztek.

Rossz hírek jöttek. Aradon, Nagyváradon egyes menetszázadok fellázdáltak és megtagadták az engedelmességet. Izgató iratokat találtak a kaszárnyákban. Budapesten fenyegetően nyugtalankodtak a munkástömegek. A községi élelmiszerbódék és a boltok körül már nem ácsorogtak hallgatagon türelmes emberek. Sokszor megálltam a járdaszélen és figyeltem rá, mit mondanak maguk között. A lerongyolódott, várakozó, fáradt embersorok két ék között vergődtek órák hosszat. Odabenn a boltban az árdrágító kereskedő szívta az életerejüket, kinn az utcán a felbérelt agitátor ingerelte őket ügyesen, burkoltan az „urak” ellen. – *Csak tőlünk függ hogy meddig tűrjük! Hiszen mi vagyunk többen, nem ők.*

A tömeg helyeselt és nem vette észre, hogy a szemita faj csupán a két sor végén foglalt helyet, de a tolongók, a szegények, az éhezők között, mint vásárló, nem állt ebből a fajból egyetlen egy sem... Szimbólum volt ez. Budapest sűrített képe. Az eladó és a lázító ők voltak. A vevő és a lázított pedig a fővárosi nép.

Egy kocsni robogott el az utca közén. Beteges arcú, halovány asszony ült a kocsiban. A várakozó embersorok rosszindulatúan morogtak a kocsni felé: Hát ez nem tud gyalog menni? Csúnya szavak repkedtek. Végignézttem a soron. A bujtogató nem volt ott többé. De a mag, amelyet elhintett, hirtelen vetésbe zsendült! Az emberek ingerülten beszéltek egymással és kihívóan kiáltoztak azokra, akiken jó kabát volt: *Minek neki az a kabát!... Majd másként lesz ez még!...* Irigység és gyűlölet torzította el az utca képét. A sajtó egy része ekkor már nyíltan izgatott az osztálygyűlöletre.

Az öngyilkosságnak fullasztó, kábult előestéjét élte ez a város, mely nehéz, reménytelen önmarcangolásban készült elemészteni magát. És ezekben a napokban, mint egy villámcsapás, belenyilallt az utcákba a hír, hogy lenn délen, a bolgár hadsereg lerakta a fegyverét.

Emlékezem arra a szörnyű napra. Szeptember, huszonhatodika volt. Égő, keserű fájdalommal a lelkemben, kicsi holt keresztfiamhoz indultam temetni, le a Hortobágyra, a felajzott, nyüzsgő fővároson át. Temérdek ember lepte el az utcákat. Mentében mindenki újságot olvasott és olyan bizonytalanul lépett, mintha nagy ütéstől bódult volna meg. Senki se tudta, mi fog történni. Szomorú arcok rohantak el mellettem. Csak itt-ott látszott némi ellentét. Nem fogtam fel mindjárt, csak később. Két zsidó beszélt egymással, hallottam, mikor mondták: – *Csakhogy már itt tartunk! Beneidenswertes Volk, ezek a bolgárok Jó feltételeket fognak kapni! Prima Bedingungen! És ez a béke kezdete!*

Furcsa, ők örülnek... A nap is mintha nevetett volna a tetők felett és a kora ősz csillámló fényében volt valami, ami egy elmúlt év kora tavaszának friss, tiszta világítására emlékeztetett. Ugyanerre jártam. Mikor is volt? Megvonaglott a szívem. A gorlicei győzelem reggelén süttött így a nap a zászlók színes lobogása felett. És egy könnyön át, ezüstszőke fejével, egyszerre a holt fiacská, a holt reménység képe tűnt elém: kis Tormay András... A háború alatt jött, mosolygott és ment. Itt volt és a nagy világcsatáról mégsem tudott semmit. Kicsinyke életével zárult az utolsó óriási felvonás. De vajon az utolsó-e? Vagy csak új kezdet megint?

A hajam alól hideg borzadás szaladt alá a nyakamon. Irgalmas Isten, elég volt, fáradtak vagyunk! Odakinn, valahol kakas kukorékolt és felriasztott a visszagondolásból. Végighúztam a két kezemet az arcomon és gémberegetten álltam fel az asztal mellől. A szobám kihűlt a hosszú éjszaka alatt. A jalousie levelei között, a réseknél, mintha kívülről finom ecsettel gyorsan-gyorsan hideg,

kék vonalakat festett volna valaki a sötétre. Virradt. Egy percre kinéztem, a lucskos szomorú szürkületre és a reggelre akartam gondolni. De az éjszaka emlékezései, nyugtalanító nagy tömegeikkel utánam jöttek.

Hosszú idő telhetett el, mire azon kaptam rajta magamat, hogy az ágyam szélén ülök. Felöltözve, mozdulatlanul ültem. Fejemben tolongtak a gondolatok, de az összefüggések elvesztek. A bolgár fegyverletétel óta csak megrázkódtatásokból állott az élet. Hézagosan jutottak eszembe az események. Nagy darabon kimaradtak, újra folytatódtak... Wilson! Azokban az időkben még ez a név áltatta a megcsalt lelkeket. A vészes izgalom, mely nagyszerű népek és legendás hadseregek csapdája lett. *Béke... béke!* süvített az ígézet szava a csatateret mögött és hátra támadta a még ellenálló seregeket. *Béke!* süvített végig a frontokon: A Német birodalomnak felelt az óceán túlsó partja: Nincs béke, amíg el nem kergettétek a császárokat! Minálunk ezalatt cinikusan, mintha játék lenne, az orosz forradalom útmutatóját tanulmányozták Károlyi Mihály táborában. Tisza és Andrassy kibékült. Későn, nagyon későn...

Aztán egy emlékezetes nap következett. Október 17-én ülés volt a parlamentben és Wekerle Sándor, a miniszterelnök, bejelentette a perszonaluniót. Későn... későn... Századok vágya, nemzedékek reménye, homokzsák lett minden. Összbirodalom, dualizmus, közös hadsereg... lihegve dobták ki a Monarchia léghajójából. Az ellenzék nevetett. Fényes László forradalmat ígért márciusra és Tisza felé fordulva akasztófákról beszélt.

– *Forradalmi paródia*, – mondotta Tisza megvetően. Károlyi emelkedett szólásra. Egyszerre kitört a vihar és Károlyi csatlósa, Lovászy Márton beleordította a terembe: – *Mi antant-barátok vagyunk!* A Károlyi-párt évek óta üzött árulásának nyílt vallomása volt ez, mely iszonyatával végigfutott a termen, a városon, az országon és hízelegve koldulni ment ellenségeinkhez. Aki becsületes volt közöttünk, az felháborodva dobta vissza kikiáltójának a kiáltást, hogy odasüljön azoknak a homlokára, akik haláltusája órájában hóhéraink barátai tudtak lenni. Bizonyos vagyok benne, hogy mint mi, úgy az antant-hatalmak is megvetéssel fogják maguktól elutasítani a kínákozást. Az ellenséges hadvezérek és politikusok felhasználják az árulókat, de nem barátkoznak velük.

És aztán, a szégyenletes gyűlés után történt, hogy a parlament kapuja előtt merényletet kíséreltek meg gróf Tisza István ellen. Évekkel ezelőtt Kovács-Strasser képviselő, most Lékai-Leitner nevezetű ember emelt fegyvert Tiszára.

Október 22-én beszélt utolszor Tisza István a parlamentben és azt mondta, ki kell tartanunk szövetségeseink mellett. Ha bukunk kell, bukjunk el együtt becsületben. És aztán, az ő szava, mely sohasem áztatott és sohase hazudott, mondta meg boldogtalan nemzetének, hogy „*Ezt a háborút elvesztettük!*”... Verejtékes csendben kongott végig a sötét ige az országon és mint a halál kaszája, learatott minden reményt.

– *Tisza mondta...*

Nem volt tovább. És ettől kezdve, már csak mint új és új sebesülések követték egymást az események. Wilson üzent a békét kérő Monarchiának. Nem állt szóba velünk. A roskadozó nagyhatalmat tárgyalásra a csehekhez, az oláhokhoz és szerbekhez utasította. Meg akartak alázni és – megaláztak. De van még hadseregünk! Belekapaszkodtunk ebbe a gondolatba. A magyar csapatok vissza fognak jönni a frontokról.

Még fel sem ocsúdtunk, már új csapás ért. Október 23-án, egy Károlyi-párti képviselő belekiáltotta a parlamenti ülésterembe, hogy a király debreceni bevonulásakor a Gotterhaltét játszották! Senki se kérdezte, igaz-e a hír? Tombolt a

vészjósló műharag: Az osztrák császárok himnusza a magyar Alföld szíve felett! Még mindig, még most is! Hát ilyenkor se tanulnak, ilyenkor se felejtnek?... Károlyi ekkor az „ülés közben felolvastatott egy sürgönyt, amelyről később derült ki, hogy hamisítvány volt: *A fiumei horvát ezred fellázadt!* – Az ellenzéknek immár két kalapácsa volt. A sajtókarzat újságírói egyszerre felugráltak és örült zsvajjal támogatták Károlyi táborát. Megtörtént a lehetetlen: a magyar parlament tanácskozótermében, szinte a sajtókarzat radikális újságírói buktatták meg a magyar kormányt. Tisza ingerülten nézett a karzat felé és intett Wekerlének. Hová lettek az ő házszabályai; amelyekért megalkotásukkor majd hogy nem az életével fizetett?

Ez is elmúlt és most már gyorsan lazult a föld a magyar parlament alatt. Wekerle lemondott. Az összes pártok koalíciójáról tárgyaltak.

A király ezalatt Gödöllőn tanácskozott. Pesten pedig ekkoriban lépett ki a homályból az a kétes társaság, mely október 22-ének éjjelén, a Károlyi-palotában alakult meg és nemzeti tanácsnak nevezte ki magát. A destrukció rohamcsapata, a Galilei-kör is előkerült megint, egy zászló alatt, melyet Károlyi adott a tüntetőknek, végigvonult a városon és behatolt a királyi vár kapuján. A zászlóvivő, egy Rappaport nevű galíciai származású orvosnövendék, a vár egyik ablakából kitzúzte a zászlót és beszédet intézett az udvarba özönlő csöcselékhez. Becsmérelte a királyt, éltette Károlyit és a köztársaságot.

Mindennek senki se tulajdonított nagyobb jelentőséget. A város közömbös volt. Az eseményekről jóformán csak azok az utcák tudtak, amelyeken a galileisták idegenszerű, lármás menete elhaladt. A Károlyi palota kapuján siető emberek jártak ki-be. Voltak, akik azt beszéltek, hogy frontokról megszökött tisztek és katonák, rejtőznek a palotában, mások a Károlyi grófok termeiben tartott titkos összejövetelekről hallottak.

Mi készülődik itt? Senki se kérdezte, az újságok pedig a spanyol járványról írtak hosszú cikkeket. A járvány súlyos volt, az emberek temetésekben találkoztak ismerőseikkel, de azért a lapok célzatosan túloztak, Ijesztő számokat jelentettek és közölték, hogy a temetkezési vállalatok nem győzik a munkát; éjjeli fáklyafénynél temetnek a halottasházakból. A megfélemlített tömegek szinte nem bírtak már egyébre gondolni. A járvány réme ott volt mindenütt és a fenyegető nagyobbik rém, a készülődő lázadás, nem látszott tőle. A sajtó, mintha megrendelésre dolgozott volna, a tüdőpestis megnövelt kísértetével hipnotizálta a közvéleményt, míg másfelől lekicsinyelte a nemzet szerencsétlenségét és Károlyi antant-összeköttetéseivel és a jó béke ostobán hamis reményével altatta el az aggodalmakat.

A polgárság nagy, lomha tömege álmában csúszott az örvény felé. Aztán egy szörnyű nap következett. Megtudtuk, hogy Károlyi sajtójának és agitátorainak szívós lázítása nyomán, az olasz fronton egy magyar hadosztály és mellette a bécsi Deutschmeister ezred letette a fegyvert... Ezen a résen keltek át az antant haderők a Piavén. A mieink egy utolsó erőfeszítésben visszaverték őket. Az angolok harcba vetették a tankokat. A fegyelmében hónapok munkájával mesterségesen megingatott legénység ezt már nem bírta el. Fellázadt és a zürzavarban saját katonái megölték Wurm tábornokot.

Budapesten fehérre cenzúrázott lapok jelentek meg, de az utcákon már hangosan beszéltek az emberek a „*Nemzeti Tanácsról* „ és azt is hangosan mondták, hogy a Gizella téren, a Károlyipártkörben, a harmadik emeleten fel lehet esküdni a tanácsra. A tömegben feltűnően sok katona lebzselt. Ekkor vettük észre először, hogy mennyi tengerész jár az utcán. Vajon honnan kerültek elő?

Másnap vasárnap volt. Október 27-ike. Világosan emlékezem, nem mozdultam el otthonról. A hűvösvölgyi nyaralók lakói az utóbbi napokban hanyatt-homlok beköltöztek a városba. Csend volt és én bokrokat nyestem a kertben. Az eseményekről csak az újságok útján értesültem. A király előtte való nap Károlyi ajánlatára kihallgatáson fogadta Gödöllőn Jászi Oszkár radikális újságíró és a szakszervezetek két emberét: Kunfi Zsigmondot és Garami Ernőt, szocialista újságírókat. Károlyi sajtója diadalt ült és miután elérte, amit akart, vérszemet kapott és már kicsinylően beszélt a királyról is. Szegény fiatal király. Szomorú és céltalan meghátrálás volt ez az audiencia. Ezek az emberek felforgatók és méregkeverők, akiknek nem audiencia, de elfogatási parancs járt volna ki. Ekkor még mindent meg lehetett volna menteni, csak ököl kellett volna, amely az asztalra csap. – De a király szép keze – mint ahogy Jászi mondta el az audienciáról – idegesen játszott gyűrűivel. A felségek este Bécsbe utaztak. Gyermeküket a királyi kastélyban hagyták, Károlyi Mihályt pedig az udvari különvonaton magukkal vitték.

„Károlyi Mihály Magyarország dezinált miniszterelnöke”... írták a reggeli lapok. Nyugtalanságomból éreztem ki, hogy semmi sincs jól úgy, ahogy van. A városban népgyűlés volt az Országház téren. Felvonult a munkásság. Lovászy, Batthyány és valami Garbai és Pogány *elvtárs*... izgató beszédeket mondtak. Egy csoport ember helyeslésül akasztófát lóbált a levegőben, melyen piros huszárnadrágban, Tisza képére formált báb lógott. A tömeg este a Nyugati pályaudvar környékén várta Károlyi hazatértét Bécsből.

Később Géza testvérem telefonált. Badenből, a főhadiszállásról jött. Ugyanazon a vonaton érkezett József főherceg és Károlyi Mihály is. A király az olasz frontról hívatta magához a főherceget és mint Homo regiust küldte Budapestre. A főherceg engedelmeskedett, bár előbb csapataihoz akart volna visszaérni, hogy élükön vonuljon be rendet teremteni a fővárosba. A király elvetette ezt a tervet. Károlyival pedig egyáltalán nem állt szóba. Két szerencsétlen balfogás. A főherceg hátvéd nélkül, Károlyi pedig féktelen hiúságában megsértve, bosszúra készen érkezett Budapestre. A pályaudvaron a Galilei-kör ifjúsága várta. Beszéddel fogadták, ő pedig hosszú sárga kezét rázta a levegőben és izgatottan kiabálta: „*Nem fogom hagyni a magyar függetlenségét*”.

Közben egyre baljóslatúbb hírek csaptak le ránk. Bódultan ténfergett tőlük az ember. Az örület zsidbadása volt ez. Mindenki a másiktól várta, hogy tegyen valamit. A sötét vad szerencsétlenségben csak Károlyi „*nemzeti tanácsa*” lett egyre merészebb.

Aztán október 28-án történt. A Károlyi-párt tájékán összeverődött tömeg két demagóg újságíró, Buza Barna és Fényes László lázító beszédjére Friedrich István, mátyásföldi gyáros vezetése mellett megindult a Duna felé, hogy a Várba vonuljon és követelje József főhercegtől Károlyi miniszterelnökségét. „*Csak ő hozhat jó békét!*... A Lánchídnál torlódás támadt. A tömeg bántalmazta a rendőröket. Lövések dördültek. A csendőrség a nép közé lőtt. Halottak feküdtek a kövezeten. Ez kellett a rendezőknek! Hangosan ordították, hogy „*Ezek a halottak majd megcsinálják a forradalmat...*”

Hány napja annak, hogy mindez történt? Számlálni kezdtem. Egy... kettő, három... mindössze négy napja. Úgy rémlik, mintha sokkal régebben lett volna. Négy napja... és most már verem van az akkor és a ma között, amelyben Tisza István fekszik holtan és vele együtt sok összetörött magyar becsület.

A visszagondolás kínjától szinte elviselhetetlen kétségbeesés fogott el. Olyan erőfeszítéssel szorítottam egymásba a két kezemet, hogy elfáradtam. Úgy

ahogy voltam, hanyatt feküdtem az ágyon. Pihenni szerettem volna, de valaminő kényszerben megint kínozni kezdtem az agyamat, hogy emlékezzék. Fáradságosan keresgéltem a gondolataim között. Október 29-ike... Mi is történt aznap? Összefüggéstelen képek tolódtak el előttem. Lucskos földek. Fehérre meszelt házikó az erdő szélén, elvadult kis kert, melyben borostyán kúszik a vén fákon és az utakon. Halottak napjára sok esztendő óta onnan viszek koszorúnak való örökzöldet. Ez évben idegen lakója van a bogárhátú kis erdei háznak. A régi emberek elköltöztek és az új lakó félni látszott, mikor zörgetésemre kinyitotta a kertkaput. Azután is többször kémlelve pillantgatott a kapu felé. Sternnek vagy Singernek hívták, már nem emlékezem rá biztosan. Mialatt a borostyánt eladta, idegesen beszélni kezdett. Nagyon bizonytalan most ez a vidék. Sok katonaszökevény csavarog az erdőben. Éjjel pedig az üres villákban hálnak. Megkérdezte, hogy mire kell nekem a borostyán? Ez évben zárva lesznek a temetők halottak napján. Félnék a csődületektől a járvány miatt, aztán meg... ki tudja, mi történik még addigra, ha a király makacskodik és Károlyi Mihály nem lesz miniszterelnök.

– *Remélem, hogy nem lesz...*

Az ember ingerülten nézett rám: – *Neki kell jönnie és szocialistáknak Ők majd megmentik Magyarországot.*

– *Sajátságos, hogy azoktól várja a haza megmentését, akik megtagadják a haza fogalmát.*

– *Nem is úgy értettem –* mondotta az ember. *Éppen ez volt a baj Magyarországon. Itt mindig a hazáról beszéltek és a nemzetről. Pedig haza nincs és nemzet sincs. Nekem mindegy, hogy hol élek, Moszkvában vagy Münchenben vagy Belgrádban. Egészen mindegy, ha jól élek Ezt kell elérni és ezt csak a szocializmus érheti el.*

– *A kommunizmus végcéljával?*

– *Később, egyszer, valamikor igen,* – felelte az ember halkán.

– *És az orosz példa? Úgy véli, hogy ebben a példában benne van emberi boldogság megvalósulása? –* Az csak átmenet, mondotta az ember.

Átmenet, amibe bele lehet halni... Az eső esni kezdett. Sűrű ezüst fonalakban sodródott a hegyek között.

A házikó, lakója és a kert eltűnt az emlékezetemből. Egy másik képet láttam. Este volt. Anyám szótlánul ült a hallban, az ernyős lámpavilágban és mint évről évre. Mindszentek előtt, maga kötött koszorút a borostyánból atyám sírjára.

– *Jobb neki, hogy nem kellett ezt megérnie!* mondotta egyszerre egészen váratlanul. Felpillantottam. Mintha egy kis rés támadt volna a szavaitól, melyen át beeláttam a lelkébe. Hirtelen felfogtam hogy bár nem mondja, sötét sejtések húzódnak meg a hallgatása alatt.

Később eljöttek a testvéreim. Híreket hoztak. Azt beszélnek a városban, hogy József főherceg nádor lesz. A király Hadikot bízta meg kabinetalakítással. Károlyi agitátorai lázító beszédek tartanak szanaszét az utcákon. Nagy tüntetések vannak. A szedőket megnyerte az úgynevezett Nemzeti Tanács. Most már a szedők maguk cenzúrázzák a lapokat. Csak az jelenhetik meg, amit a szocialista párttitkárság megenged. A fegyvergyári munkások feltörték a fegyverraktárakat. A rendőrség csatlakozott Károlyi nemzeti tanácsához. Lenn a Piavenál is minden összeomlott. Pólában fellázadt a flotta. A velencei síkon felbomlott a front. És Anyám közben csendesén, szótlánul csak kötötte a koszorút.

Aztán nem emlékezem egyébire. Kiestek az órák a fejemből. Hol jártam másnap? Mit hallottam? Elmosódott az egész. Az a nap október 31-ikének volt a

küszöbe. Ha a küszöb elmarad az ember mögött, akkor már nem igen tudja, mit is gondolt, mialatt átlépte. Délután látogatónk volt. Gróf Zichy Rafaelné jött hozzánk a Várból, pedig ekkor már nyugtalanító bizonytalanság lett minden. Mégis eljött és késő estig maradt. A Húvösvölgy sötét volt. Az út mentén nem égtek a lámpák. Kézilámpával kísértük le a sötét, ködbe merült hegyről. Aztán aggódtam, – hazaért-e baj nélkül? Anyám telefonáltatott a palotájába. Erre emlékezem, de arra nem emlékezem, hogy miről beszélgettünk, amíg itt volt.

El tudtak-e képzelni, ami most már valóra vált? Sejtettük-e? Nem tudom. De hinni nem hittünk benne. Olyan örült és lehetetlen volt ez, olyan értelmetlenül bűnös és szükségtelen és szerencsétlen. Nem lesz forradalom, mondtuk egymásnak és bízunk benne. És nem is forradalom volt az, ami eljött, hanem – áruulás!

Nem akartam többé gondolkozni.

...Fáradtan behunytam a szememet. Hosszú, hiábavaló utakat jártam be. De lehunytt pilláim alatt nyugtalanító képek kuszálódtak. Emberi alakok, nyargaló körvonalak és vérfoltok és Tisza István fehér halott arca. Hirtelen felnyitottam a szememet. Odakinn egészen megvirradt. Elmúlt az éjszaka. És egyszerre eszembe jutott, hogy hiszen az oroszok nem jöttek el. Ettől megmenekültünk, de minden más egyéb itt van és körülzár és fogva tart.

Egy kis nesz hallatszott. A mennyezetlámpa felé néztem. Pelyhes éjjeli pillangó tévedt az üvegbúrába és vergődött, lecsapkodta a szárnya hímporát és nem bírt szabadulni.

November 2

Szürke, szerencsétlen reggelben állt a ház. Az erdőből szüntelen csöpögés hallatszott a ködben és a lejtős út mentén, a bedőlt árokban sáros víz folydogált. A város felé nyargaló villanyos kocsiban olyanok voltak az emberek, mint a reggel, szürkék, ázottak, szerencsétlenek. Az orosz fogolytábor kitöréséről beszéltek: - *Leszerelték őket... Dehogy, elszéledtek... Kis bandákban fosztogatnak, mint az illavai fegyencek. A forradalom hírére azok is kitörtek. Vonatot kerítettek maguknak és fegyveresen jöttek Pest felé. Vácott egész csata fejlődött, sok a halott, a sebesült, a többi pedig megugrott... Szó sincs róla, mondotta valaki, felcsaptak tengerészeknek. – Zavaros, ijedt beszédek hangzottak. Senki se tudott bizonyosat.*

A villamos kikanyarodott a budai hegy alá. A széna téri átszállónál újságot vettem. Az újságok nyirkosak voltak. Az asszony, aki árulta őket, nemigen hederített rám. A bódéssal politizált, aki cipőzsinórral és bajuszpedróvel.

Kereskedett a villamosmegállónál.

– *Adjon egy Budapesti Hírlapot.* – De az újság amely az utóbbi évtizedben jóformán magányosan harcolt a destruktív sajtó munkája ellen, hiányzott; az asszony egy másik lapot nyomott a markomba. Mialatt a villamos odébb vitt, olvasni kezdtem. Mintha ragyogó győzelmet hirdetett volna a lap, nagy betűkkel voltak szedve a kezdő sorok: „*Az összes frontokon letettük a fegyvert! Megszállás esetén francia vagy angol csapatokat kérünk*” Valami belemarkol a szívembe és tépte, összefacsarta és megint eleresztette: Gorlice, Limanov, Lovcsen, Doberdó...

Az újság tovább beszélt: ;

„*Hat hét arra való, hogy a békét megkapjuk... A király feloldotta esküje alól az új kormányt... A kormány elvben elhatározta a köztársaságot kibővítette programját ezzel a követeléssel... A kormány, a Városházán felesküdünt a Nemzeti Tanácsnak... leírhatatlan lelkesedés közepette peregtek a megrázó jelenetek, amelyek ezer éves múltat temettek.*”

Fegyvereink a földön; idegen megszállás! A király feloldozza az esküszegőket! Köztársaság Magyarországon. És minderről úgy ír a magyarországi sajtó egyik legsúlyosabb lapja mintha csupa régen várt beteljesülést jelentene. Mintha örülne, hogy „*ezerévi múltat temettek*”... A velünk érzésnek, a vigasztalásnak egyetlen szavát se találtam. Valami... de hiszen, egyszerre felderengett: ebben az újságban egy győzelmes faj ujjongott egy legyőzött faj bukása felett! És a legyőzött, a megcsúfolt az én fajom volt. Nekem minden fáj és ők cinikus elégtétellel temettek. Hát ennyire gyűlöltek minket, akik között elvegyülve éltek? Ennyire gyűlölték azt, amiből mi lettünk? Miért? Mit vétettünk ellenük? Szabadok, hatalmasok voltak. Jobb dolguk volt nálunk, mint más országban. Mégis ujjongnak, hogy gyalázatban, szegényben, vereségben megszűnünk.

Eldobtam az újságot – ellenség volt.

A Margit híd pesti oldalára értünk. A villanyos megállt. Át akartam szállni. – *Nincs forgalom! Menjen gyalog!* – mordult rám egy villamosrendező. A Személynök utcában tele voltak plakáttal a falak. Parancsok, hirdetések, kiáltványok. Egy nagy színes plakáton: Lukásich a hóhér. És a felírás alatt egy katona kivégzése látszott. Ahogy lefelé mentem az Országház tér irányába, tekintetem leszedett egy-egy mondatot a falakról: *Magyarország népe, katonák, munkások, polgárok*”... Ez a sorrend mondott valamit, amin nem ért rá gondolkozni senki.

„*Polgártársak! Dicsőség, tisztelet és hódolat Budapest diadalmas népének.*

A nép forradalma győzött”... és az aláírás: „Az első Magyar Népkormány:

Aztán még egy mondat: „*A katonai és polgári hatalom felett a magyar népkormány feje, Károlyi Mihály rendelkezik*” Sok szó, temérdek fekete szó. A népkormány kiáltványának utolsó sorait olvastam:

„hogy az átmenet a mai viszonyokba, a nyugodt, békés életre biztosítva legyen, katona tanácsokat és nemzetőrséget szervezünk, hogy átvehesse mindnyájunk felett kiengesztelő uralmát az ÖRÖK BÉKE.”

Vörös és fehér papírfoltok és váltakozó aláírások: Heltai s.k, városparancsnok, Linder s. k., hadügyminiszter.

Linder?... Soha se hallottam a háború alatt ezt a nevet. Mégis mintha ismerném. Egyszerre eszembe jutott: Egy estélyen találkoztam vele és egy délutáni teán. Mind a kétszer azt a benyomást tette reám, hogy be van rúgva. Ezért jegyeztem meg magamnak; jelentéktelenségében különben régen elfelejtettem volna. Visszaemlékezve, szinte újra láttam az arcát. Eszembe jutott, hogy olyanféle hatást tett reám, mint az öregedő marcona katonák a színpadon. Ápolt haja ősz, a válla magas volt, a nyaka vastag, az arca congestionált és apró szürke szeme furcsán hunyorgott és ha nevetett, szinte egészen eltűnt Linder. Vajon ez a színpadi marcona lenne a magyar hadügyminiszter?

Ekkor vettem észre, hogy egyre több ember halad el mellettem. Siettek, elhagytak. Mindannyian az Országház-térre igyekeztek. A fellobogózott téren csoportok verődtek össze. A szomszédos utcákból is egyre jöttek fekete alakok és tábori egyenruhás tiszték. Lovas rendőrök érkeztek! Felvonult a honvédszenekar. A tér közepén katonai kordon képződött.

– *Mi történik itt?* kérdeztem egy asszonytól, aki bárgyún állt az ácsorgók között a járda szélén.

– *Nem tudom.* Egy fiatal ember, aki hozzá tartozhatott, felelt helyette: – *A budapesti helyőrség tisztjei felesküsznek a Nemzeti Tanácsnak.*

Borzasztó sokan vannak, mondotta az asszony, és olyan mozdulatot tett a nyakával, mint a ruca a pocsolyában. A fiatal ember megvetően nevetett: Lehetnek vagy négyszázan. A hanghordozásából ítélve székelynek véltem.

Autók süvítettek el mellettem. A magasban repülőgépek keringtek és röpcédulákat szórtak: „*Diadalmas forradalom! Győzött a nép!*” Cédulák a földön. Szavak a sárban.

A parlament hatalmas szürke tömege, mint egy megkeményedett csipkés kődarab állta el a partot a Duna felé. Falában ví-ziószerűen mosódtak el kifaragott ősi vármegyecímerek, régi magyar királyok szobrai. Alattuk kétoldalt kiömlött a tér a folyóig és a víz felett, a párába vesző budai háttéren egy kísérteties érclovag sejtelve körvonalazódott. A nagy külügyminiszter, Andrassy szobra úgy rémlett, mintha megmozdulna a lovas. Mintha készülődne, hogy megfordítsa lovát és elügessen innen bronzpatkók csattogásával, vissza, fel a Duna folyása mentén, látni, hogy vajon medret cserélte a folyó, mely fekete erdőktől fekete vizekig felírta a földre azt, amit ő szerződésbe írt. Medret cserélt-e, elszakadt-e a sorsfolyó, a nagy Duna, az ősi kötelék Európa testén, hogy, akadt ember, aki a kötelék hitlevelét el merte tépni? Párak húzódtak a sárga ár felett. A megmérgezett város fátyolon át vetette bele képét a folyóba és megmérgezte a vizét. A folyó sodra vitte a mérget és ki tudja, holnap talán már görcsökben fognak vonaglani a tájak, amelyeken átrohan.

Holnap... Ködbe veszett minden. A tér körül ködből dugták ki sokszemű arcukat a házak. Alattuk bekerítve fénylett az esőverte aszfalt. Emberek álltak rajta és tükröződtek. A házak ablakában is, a Parlament kólépcsőjén a két bronz

oroszlán között is emberek. Az órára néztem, tizenegy óra volt. Megint jött egy autó. Aztán éljenzés hallatszott a kör közepéből és a többiek felett egy ember emelkedett. A Parlament lépcsőjén állt sötét téli kabátban, fején kemény kalap volt, piros nyakkendője virított.

A hadügyminiszter. A kalapját kezdte lóbálni a feje felett, mintha lepkéi akarna fogni. Egy-egy szava elvetődött hozzám. Selypítve és kissé dadogva beszélt. – *Katonák! Fegyelmet kérek... híven teljesítettük kötelességünket a harctereken! Szenvedtünk, küzdöttünk... azt hittük, azok az ideálok, amelyekért küzdöttünk, megérdemlik ezt – én, az önök felelős hadügyminisztere kijelentem, hogy azok az ideálok hamisak voltak!* Arra gondoltam, hogy ezt az embert most mindjárt le fogják ütni. Négy száz tiszt. Ennyi éppen elég...

– *Új világrénd alakul ki,* – kiáltotta Linder. Mellettem a tömzsi asszony megint rándította a nyakát és panaszkodott: – *Semmit se hallok.* – A nyurga fiatalember vékony, kopott felsőkabátjában hallgatózva ágaskodott: – *Azt mondja, hogy minket nem vertek le. Mi győztünk, a fenséges nép győzött. Levertük azt a hamis rendszert...*

– *Nem értem,* – mondotta az asszony izgatottan. Linder szava hallatszott:

– *Mikor az oroszokat levertük és nem lehetett többé szó nemzeti védelemről még akkor is tovább kellett küzdenünk imperialista, militarista, egoista célokért...*

– *Aha,* – mondotta az asszony és unatkozott. A hang tovább kiabált a tér közepén: – *De én merem mondani, hogy boldogok lehetünk, hogy ez a háború ilyen sokáig tartott. Hiszen ezer év tradícióit, ezer év szolgátságát, ezer év zsarnokságát kellett romba döntenie.*

Ez is az ezer év rombadöntéséről beszél. De hát mi történik ebben a városban?

Elvétett éljenzés hallatszott, néhány sapka emelkedett. Aztán elnémult a tér. A hadügyminiszter kalapja megint mozdult a levegőben. Az arca vörös lett az erőlködéstől. A hangja éles. Beszéd ömlött a szájából és egyszerre egy mondat:

Nem akarok katonákat látni!

Egy pillanatig mintha az öntudatom felett mentek volna el ezek a szavak. Aztán visszafordultak és fejbeütöttek. Nem hittem a hangnak. Rosszul érthettem. Képtelenség, hogy ilyesmit mondhasson egy teremtett lélek, olyan kormánynak a hadügyminisztere, mely azzal bomlasztotta fel a frontokat, hogy a magyar hazának szüksége van, a magyar határon a magyar Hadseregére. Nem, lehetetlen most, mikor a szerbek előnyomulnak és Wilson üzenete kiszolgáltatót a cseh, oláh és délszláv rablóvágyaknak. Csak egy rettentő téboly, vagy egy rettentő gonosztett beszélhetett ebből az emberből. Micsoda hatalom mondathatta ezt vele? De hiszen részeg. Nem látják az arcán? Nem látják, hogy inog és vigyorog? Félrebeszélt, mindjárt vissza fogja vonni. Még nem történt baj. Az emberek nem fogták fel szavainak szörnyű értelmét, még ki lehetne őket vagdosni a levegőből, mint a mérges darazsakat. Még elmúlhatnak nyomtalanul. Linder mellett ekkor egy hosszú, sárga fej kezdett bólingatni, Károlyi állt a kőlépcsőn. Válla alatt egy olajszinű, húsos arc tűnt elő: Jászi Oszkár, Károlyi sűgője. Hát ott vannak ők is és mindent hallanak és Károlyi bólogat és Jászi mosolyog. Egyszerre véglegesek és eltörülhetetlenek lettek a szörnyű szavak.

De hiszen a helyőrség tisztjei is ott vannak. Lehettek vagy négy százan, talán többen is, katonák, fegyveresek, férfiak. Ezt nem bírják eltűrni, rá fognak rohanni a hadügyminiszterre, összerántják a vörös nyakkendőt a nyakán, felemelik a lámpavasra, mint egy fekete csomagot. Szinte valaminő görcs állt a mellembe és egy pillanatig nem néztem oda. Nem akar katonákat látni! Ki fogja ezután féken

tartani a hadsereget? Kinek a kezébe fognak kerülni az eldobált fegyverek? Anarchiát proklamál! Nem akar katonákat látni... És a kordonon belül éljenzés hallatszott.

– *Esküdjetek!* – kiáltotta Linder. Még akkor is, még mindig reménykedtem. Valaminek történnie kell. Az emberek mindjárt fel fognak eszmélni. 1848-ban Lamberg császári komisszárt leszúrta a tömeg a hajóhídon, pedig mit tett az az idegen ahhoz képest, amit ezek a magyarok tesznek? Nem, ez nem maradhat így. Darabokra fogják őket tépni. Száz ököl kell ide, vagy talán csak egy... legalább egyetlenegy, irtalmas Isten!

A katonai kordonon belül egyenes sorokban állt a helyőrség tisztikara, csak állt és esküdött. A magyar király katonái felesküdtek Károlyi Mihály nemzeti tanácsának.

Az undorodás artikulálatlan hangját éreztem a torkomban. Aztán hirtelen, mintha valami kitágította volna a szememet, az embereken és eseményeken túlra láttam. Azok a tiszték ott a téren nem lehettek mind szökevények és megfizetett árulók. Akadhattak közöttük olyanok is, akik részesei voltak a háború tragikus magyar dicsőségének, akik épp úgy szenvedtek, mint én. Katonák ők, akiknek mintha az becsstelenség lenne, a szemükbe meri csapni ez az ember, hogy nem akar többé katonákat látni. És a szavak iramodnak szanaszét a városban, útra kelnek és holnap már az országon futnak át és ott lesznek a határon és vámi fogják a frontokról visszaözönlő fegyveres milliákat.

Aljas ígézet tartotta lenyűgözve a teret, egy láthatatlan sötét bűvölet rettenetes szeme, melytől förtelmes meghunyászkodásba zsibbad minden. Micsoda erő ez? Hol van az eredete? Miféle célokat követ? Mert nem Károlyi, nem Linder, nem is Jászi Oszkár a démoni erő, amely lenyűgözi itt az akarást és ellenkezést, gyávákká teszi a lelkeket, elrohasztja a becsületet. Az az erő nem ma, nem is tegnap keletkezett, egy évezredek óta gyülemelő vad gyűlölet és bestiális hatalmi vágy energiája az, melynek gyökerei titokzatos sötétségekből erednek, elágaznak a földgolyó felett, kikerülik a veszélyt, kivárvák a percet, alattomosan szőnek, szívósan kapaszkodnak és ha üt az óra, kíméletlenül fojtják meg áldozatukat, mint a kötél a strangulált nyakát.

Megfojtanak bennünket is! Ütött az óra. És összeborzadtam végtelen magányomban, az embertől feketéllő téren, mely mindent eltűrt és éljenzett önmagunk megtagadásának és felesküdött önmagunk megsemmisítésére. Ebből a förtelmes esküből egyszerre trombitahangok harsogtak ki. Felemelkedtek honvédszenekar hangszerei. Mi ez?... Szinte megbénult a gondolatom, mikor hangok értelmét felfogtam. Egy idegen nép nagy, riadó dala zúgott át a tér felet olyan nemzetnek a himnusza, mellyel mint ellenséggel álltunk szemben a háborúban, mely a bosszúálló győzők élén van és ránk tiporni készül. Egy viharzó dal, amelyet ők országuk lobogós városaiban játszanak a Szajna és a Marne mentén, győzelmük ünnepére, egy dal, amely dicsőséget mond nekik és megaláztatást nekünk. Ha a francia nép bukott volna el a népek csatájában, vajon a Place de la Concorde-on ma a Deutschland, Deutschland über allest játszanák-e?

Emberek, magyarok, hová süllyedtünk? Összeszorítottam a fogamat és a fájdalmat visszakergettem az arcomról a szívembe. A Marseillaise nagy hullámai pedig csak örvénylettek a fejem felett. De én nem hallottam a szépségüket. Számomra csak egy rettentő rekedt zene röhögött a tér felett. A trombitákból csúfolódó rézordítások törtek ki, a dobverésből ütlegek püfölték a fejemet, a cintányérok pedig tapsoltak – megtapsolták elveszett háborúnkat és Károlyit megéljenezte a tömeg.

A katonák a Belváros irányába széledtek. A feltartóztatott forgalom torlódása előmlött a sík aszfalton. Kocsik nyargaltak. Kis csoportok mosódtak el az utcák távlatában. A tér lassan néptelenedett. Néhány rendőr posztolt még a Parlament alatt; a villanyos megállónál emberek álltak. A récenyakú asszonyság és a székely fiatalember is ott volt. Várakoztunk.

Az Országház épülete visszamerült komor csendjébe. A parton, a déli kapu előtt nem látszott többé a ködben a bronzlovas. Elment-e, ott volt-e? De mégis, mintha tévováznék. A túlsó oldalon, a Szent Margit hídja felé sima volt a part a folyó mentén. Ott nem állt szobor soha. És az üres ködre a szemem mesét mondott. Egy fantomszerű, vérét vesztette óriás tart arrafelé, október 31-ike óta. A melle át van löve, a szíve vére előmlött. Lassan halad, de odaér, – eljön a nap. Mellettem a székely fiatalember és az asszonyság is a part felé nézett.

Nem akartam szólni és mégis kimondtam: – *Ott fog állni Tisza István szobra.* Az asszony rettentően megijedt.

– *Ne tessék ilyet beszélni. Nagyon gyűlöli őt a nép.*

– *De hát miért gyűlölik annyira?*

– *Ő akarta a háborút, az a katona is mondta, aki lelőtte.*

– *Ott fog állni a szobra.*

– *Még leütik ezért,* – mondotta a székelybeszédű fiatalember. – *Ma reggel a villanyoson egy úr csak annyit mondott a feleségének: Szegény Tisza. Az utasok mégis felháborodtak és szidalmazták és megállították a kocsit és addig ordítottak, míg a kettő leszállt. Nem szabad róla fennszóval mást mondani, mint hogy gazember volt, meg hogy ő akarta a háborút, ő az oka a sok vér-ontásnak. Különbben kiről lehet mást mondani, mint amit a Nemzeti Tanács akar? Károlyiról is csak azt szabad mondani, hogy egyedül ő mentheti meg Magyarországot. És ez az ő szabadságuk.*

Később tudtam meg, hogy ugyanabban az órában, melyben az Országháztéren a szónokló részeg hadügyminiszter elordította magát, hogy nem akar többé katonákat látni, fenn a Városházán még egy szerencsétlenség ért bennünket. József főherceg és fia, József Ferenc felesküdött a Nemzeti Tanácsra. Valaki, aki látta a főhercegeket, elmondta, hogy tábori egyenruhában, összes kitüntetésekkel a mellükön, vonultak fel az eskütevéshez. Hock János kinyitatta a terem ajtaját, hogy mindenki hallja és így vette át a tanács nevében a hűségnyilatkozatot, melyből valaminő kétes létjogosultságot szív most a maga számára a mocsárra épített hatalom.

Károlyi sajtója felujjongott. A déli lapok hozták a hírt és galádul magasztalták a főherceget. A bátor, tisztalelkű katonát, számítóan új Philippe Egalitének nevezték, ahhoz az Orleanshoz hasonlítva őt, aki megtagadta származását és halált mondott királyára... Megdöbbenés szállta meg a lelkeket. Az erősek magukra hagyatottságot éreztek, a gyöngék most már ellenállás nélkül sodródtak a Nemzeti Tanács szolgálatába. Mi volt mindennek a mozgatója? József főherceg, egy nemzet bálványozott hadvezére, a nagy palatinusok tradícióinak hordozója, hogyan jutott el a szégyenletes asztal elé, amelynél egy elvetemült pap, a Nemzeti Tanács elnöke, esküt szedett. Mi kényszerítette a főherceget hazája és dinasztíája ellenségei közzé? Egy sötét tragédia sok rejtett jelenete közül csak egy láthatóvá lett jelenet volt ez, amelyet nem lehetett megérteni, amely fölött nem volt szabad még ítéletet mondani. Hogy a főherceg lelkének égő szenvedésével, lázadó kínban ment el az esküre, abban nem kételkedhetett senki, aki életét ismerte.

Gyermekkorától, mióta az alocsuthi vén fák alatt elindult, mindig a magyar

nemzet útjait járta. Velünk volt és a mienk volt. Háborúban atyja tudott lenni a magyar katonának. A sok megható történet közül, mely róla kering, arra gondolok, melyet a testvérem mondott el. Lenn az olasz fronton egy sebesült honvédtől kérdezték halottas ágyán, kívánna-e valamit? – *József főherceget szeretném még egyszer látni.* – Ennyit mondott és a főherceg odament és fogta a kezét, mialatt meghalt. Csak nemes és bátor embert lehet így szeretni. És akit így szeretnek, azt nem vihette félelem és megalkuvás a Városházára. Az nem magáért, de végzetes megtévesztésben csakis hazájáért hozhatta meg ezt az áldozatot, melyet növel a háttér: nemzetségének évezredes roppant múltja.

Előtte egy poros hivatalos helyiségben Károlyi Mihály, Hock János Kunfi, Jászi és mögötte a századokba vesző ösvényen, ezüsttel vert vértjében felvont rostélyos sisak alatt, rögs arcával Habsburg grófja, Rudolf császár, kinek pohárnokmestere egy Hohenzoller volt és a másik, szép ősz fején fekete bársony barettel, redős bársony zekéjén az aranygyapjas lánccal, Maximilián a költők barátja, a Theuerdank hőse, az utolsó lovag. Súlyos, hímzett rokolyában a szellemes Ausztriai Margot, Németalföld uralkodó hercegasszonya. Szép Fülöp és a szerelmes Johanna. Komor pompában V. Károly, akinek a birodalmában sohasem nyugodott le a nap és a lepantói véres vizek győzője, a fiatal Don Juan d’Austria. A spanyol Fülöpök és Carlosok ünnepélyes, elborult menete. Az allonge-parókás Ferdinándok és Lipótok a szent korona alatt és Mária Terézia púderes kis feje a magyar hűség gyönyörű viharában, kirepült szablyák, eskütevő kezek között: *Vitam et sanguinem...* És József, a kalapos király, csipkés jabot felett a töprengő keskeny arc, a bécsi Burg ablakánál, míg mögötte finoman, finoman hallatszik Mozart spinettje a fehér arany teremből. És egy megható profil, Marie Antoinette, aki királyibb volt a guillotineon, mint a trónon. Aztán a toscanai: Lipót, a magyarok barátja. Egyszerű fehér redingotjában, a szőke kis reichstadti herceg. A Szent István rend ornátusában a nagy palatinusok és a sor végén az alkotmányos aggastyán, Európa utolsó nagy ura és Erzsébet, a bolyongó királyi asszony, aki haza csak Magyarországra tért.

Maga a világtörténelem ez az óriási múlt. Császári diadémok, királyi koronák, birodalmak, országok, tartományok, századok és nemzedékek uralma; Ennek a múltnak és aki belőle származott, József főhercegnek a meghurcolása, éppen ez volt az, ami Károlyinak és társainak kellett. Szűnjék meg minden, a kétségbeesett nemzet ne nézhessen vissza többé semmire, ne várhasson többé senkitől semmit. A nemzet politikai vezérét, Gróf Tisza Istvánt megölték, a nemzet katonai vezérét lecsalták maguk közé a mocsárba és megdobálták sárral, hogy a vezetőt keresők szeme ne láthassa meg többé valódi mivoltát. Most már nem volt senki többé az élen, nem volt többé, aki köré csoportosuljanak a becsületesek. Szétzilálódtak az összefüggések és a megdöbbenés csendjében magányosok és magunkra hagyatottak lettünk mindannyian.

Mi marad meg számunkra? Tisza István temetése! A holt vezér még egyszer összehívja híveit. És ott kell, hogy hangot és erőt találjon az elkeseredés. Délutánra járt az idő, mikor megtudtam, hogy ez a temetés, amelyre el akarnánk menni, szinte titokban, halkán elmúlt, csak Károlyinak egy újabb kihívó cinizmusa vert zajt. Koszorút küldött Tiszának: „*Legnagyobb politikai ellenfelemnek, emberi kiengesztelődésül. Károlyi Mihály.*” A gyászoló család a szemétre dobatta a koszorút. És csendben jóformán dugva vitték ki Tisza koporsóját a véres házból, ki a pályaudvarra. Kevés híve kísérte, de kísérte a két asszony, aki hűségesebb volt a hűségnél. Tiszát Gesztre viszik. Még egyszer átmegy a rónán, amelyet úgy szeretett, hogy megpihenjen benne, amely nem

hagyta őt pihenni, amíg élt.

Esteledett. Egy szekér zörgött a hűvös erdei csenden át. A kertünk kapuja előtt állt meg. Hetek óta vártuk, hogy a régen kifizetett fát hozzánk szállítsák. Most megjött. A sváb fuvaros, aki hozta, a hasábok tetején állt és lomhán, közömbösen dobálta le egyiket a másik után az útra. Kértem, nem hordaná-e be a fát az udvarba? Ellopják egy szálíg, ha kinn marad az éjjel.

– *Fällt mir nicht ein, örüljön, hogy elhoztam,* – mondotta az ember. A nadrágzsebébe gyömöszölte a fuvardíjat, a lovak közé suhintott és a szekér lefelé zörgött a hegyi úton. Nem tudtam, mitévő legyek. A majoroshoz mentem, a szomszédban kérdezősködtem, akkor vettem észre, hogy két legény jön az úton. Vörös szalag volt a gomblyukukba tűzve és fegyver lógott a vállukon. Megszólítottam őket, nem hordanák-e be a fát? Szívesen megfizetnék érte. A legények összenéztek, tanakodtak és mintha valami nagyszerű ajándékot adtak volna, az egyik megszólalt:

– *Hát megtehetjük, de 60 koronát kell fizetni ám egy méterért.*

– *Elment az eszük? Hiszen ezt az ötlet behordják egy óra alatt.*

– *Ha nem tetszik, hordja be maga,* – és szemtelenül nevettek. – *Végül még is csak ránk szorul,* mondotta az egyik. Aztán letelepedtek a kapuval szemben az árok partjára, pipára gyújtottak és kárörvendően figyelték, hogy mitévő leszek. Hátat fordítottam nekik, felmarkoltam egy hasáb fát és becipeltem az udvarra. A legények ültek és nézték. Sokszor fordultam, gyorsan lélegzettem a szokatlan erőfeszítéstől, a kezem nedves lett a lucskos fától. Fázott és vérzett. Egyszerre arra jöttek a testvérem gyerekei. Két rudat kerítettek és mint a saroglyán vittük befelé a fát. Az úton két kis fiú és egy leány poroszkált felfelé a majorba. Megálltak, nézték egy darabig, azután ők is hozzánk szegődtek és most már gyorsan ment a munka. Egy óra alatt ölbe rakva ott állt a fa az udvaron.

A két legény egész idő alatt csak ült az árok partján, pipált, köpködött és kihívóan kiáltozott át hozzánk. Mikor becsuktam a rácsos kaput, nem álltam meg, hogy át ne szóljak hozzájuk: – *Jó, hogy itt maradtak. Legalább látták, hogy mi a különbség maguk közt és közöttünk. Mi el tudjuk végezni a maguk munkáját, de maguk nem tudnák elvégezni a mienket.*

Aztán fáradt voltam és ez jó volt. Ami napok óta kínozott, elzsibbadt bennem és mikor este lefeküdtem, az elmúlt nap átvirrasztott éjszakája után, azonnal elaludtam. Rövid idő múlhatott el. Egyszerre azt álmodtam, hogy valaki áll az ablakom előtt és zörget. Az ébredés fél öntudatában elcsodálkoztam ezen. A szobám az emeleten volt. Fölrezzentem. A ház körül ekkor már sűrű lövöldözés hallatszott, az ablakban rezegtek az üvegek. Aztán egy elnyújtott állatias bögés vonaglott ki az éjszakából, lépések futottak le a hegyoldalon és megint csendbe merült minden.

Jó ideig nem tudtam elaludni. A szomszéd telekre néző ablak jalousiejának résein furcsa világosság rebhent át. Hallgatództam. Lépések jártak a szomszédban. Valami történt odakinn. Utána nézzenek?... Egy ideig tétováztam. Tagjaim nehezek voltak a kimerültségtől. Aztán óvatosan mégis az ablakhoz lopództam. A szomszédos lakatlan villa előtt katonák álltak és egy fedetlen fejű embert támogattak, aki sebesültnek vagy részegnek látszott. Egy kicsiny, előregörnyedt alak villanylámpát tartott a kezében és az ajtó zárjával foglalkozott. Árnyéka, mint egy púpos macska, feketén ült a fehér falon. Az ajtó kinyílt és mindannyian bementek a házba.

Telefonálnom kellene a rendőrségre... Ez a gondolat a régi életemből került elő. Mire való lenne? Úgy sincs olyan, aki rendet teremtsen. Eszembe jutottak a

hűvösvölgyi erdők bujkálói. Katonaszökevényekkel, szabadjára eresztett fegyencekkel, fosztogató kis bandákkal volt tele a tájék. Ezt is meg lehet szokni, – mindent meg lehet szokni.

Lenn a völgyben újra kezdődtek a lövések. Fejemben a barátságtalan szomszédság tudata is kísértett, fáradtan, mélyen mégis elaludtam.

November 3.

Egy varjú ült a gesztenyefa ágán. Nem repült el, mikor az ablakot kinyitottam, csak gubbasztott mozdulatlanul és félig lecsukott, bágyadt madárszemével lenézett az avarba. A fekete madár körül még néhány nagy vörös levél fityegett a kopasz fán, véres húsfoszlányok egy csontvázon. A varjú pedig ült a csontváz tetején, a szürke égben és időnként megfente csőrét az ágon, mintha dögöt tisztogatna róla. Aztán sokáig ült megint mozdulatlanul és közömbösen nézett lefelé. Egyszerre megingott, mintha le akart volna esni, ellökte magát a gallyról és nehézkesen belelendült az őszi levegőbe... Hová szállt ez a madár? Mi történik ott, ahova ment?

Az ország minden tájáról riasztó hírek érkeznek. Hazaözönlő katonák, fölizgatott tömegek fosztogatnak. Még nem kötődnek helyhez a hírek. Posta nincs, az újságok elhallgatják ami az új hatalomra hátrányos, mégis mindenünnen tűzvész fénye rémlik. Október 31-ike után sokan elmenekültek a fővárosból. A zendülés elől futottak. Hiába, a zendülés már ott várta őket, ahol biztonságot véltek találni. Maga a kormány gondoskodik róla, hogy így legyen! Károlyi pártjai, a szociális és a radikális párt agitációs gárdákat alakítottak. És ezek nemcsak a frontról visszatérő katonákat, de a békés vidéket is felvilágosítják: „*a diadalmas forradalom eredményéről és az esetleges ellenforradalom veszedelméről.*” Csóvát vetnek oda ahol még nem ég, élesztik a tüzet, ahol csak parázslík. Ma reggel nem hoztak újságot. A kihordó gyerek a villamos állomásnál nyíltan kínálta az utasoknak az előfizetők lapjait: Nincs többé lapkihordás, akinek újság kell, menjen el érte maga. Megismétlődő durvaság minden, amit mondanak. Mintha ugyanegy tanítójuk lenne. Az utca hangja nap-nap után aljasabb lesz és minden szóban, ami hallatszik, kicsattan valami, ami hasonlít a gyűlölethez. A városban csoportosulások látszottak. Gyűlések voltak mindenütt. Az Országháztéren felvonult néhány ezer munkás és a gettó népe. Lázító beszédek hangzottak. Heltai vállalkozó, Budapest jelenlegi városparancsnoka és egy Bokányi nevezetű szocialista agitátor szónokolt:

– *Le a királlyal! Le a főrendiházzal! Új választások kellenek! De a választásokat nem főispánokkal, hanem népbiztosokkal csináljuk meg!*

Népbiztosok... Trockij és Lenin helytartói Magyarországon! Hát már fennszóval mer erről beszélni a lázadás, mely nemzeti forradalomnak szereti magát nevezni? Orosz minta szerint megy itt minden. A helyőrségi kaszárnyákban elcsapja tisztjeit a legénység, bizalmi férfiakat választ és katona” tanácsot szervez, melyben új hatalom alakul ki. Ennek a hatalomnak Pogány Schwarz József szabadkőműves, szocialista újságíró a feje. Alelnöke Csernyák Imre lefokozott tiszt és Sugár-Singer Tivadar nevezetű, rovott múltú galileista. „*A katonatanácsnak csak egy programja lehet: végleg megszüntetni a hadsereget!*” hirdeti Pogány és míg a szociáldemokrata párt révén egyre több szakszervezeti munkást fegyverez fel, lázasan bomlasztja Magyarország régi hadseregét. A hadügyminiszter sem marad tétlen: cionistagárdákat szervez és fegyvert ad a Maccabea-kör tagjainak. Fényes László újságíróból lett nemzetőrségi kormánybiztos pedig egyre több csavargót és szökött fegyencet bújtat tengerészegyenruhába.

Keserűségben gondoltam minderre, mikor az Egyetem utca tájékán egy autó haladt el mellettem. Lassan haladt. Szép, nagy gép volt és az ablakára egy cédula volt ragasztva: „*Nemzeti vagyon, óvjátok meg*”. A cédula mellett, a kocsi belsejében, Károlyi Mihály arcát láttam. Nem volt kedvem nevetni, mégis nevetnem kellett. Nemzeti vagyon!... Szomorú lehet a nemzet anyagi helyzete.

Óvjátok meg! Ezenkívül tehát minden szabad préda? Károlyi Mihály mellett a felesége arca látszott. Elvértve „éljen” hallatszott. A király autója, mondotta valaki a szomszédságomban. Furcsa émelygést éreztem. A király autóján jár és megéjlenezik.

Tisza Istvánt pedig viszik egy fekete teherkocsin és talán kövel hajigálják. Egyszerre kibukkant Tisza arca a gondolataimból. Szinte előttem állt. Eszembe jutott egy nyári délután a háború alatt. Tisza világos nyári ruhájában gyalog jött felém a járókelők között. Lovas fajból termett nyalánk alakja fiatal volt, a válla széles, a csípője keskeny, de az arca elhasznált és szinte a fájdalomig gyötört. Két fanyar barázda futott le a szája mellett. Pápaszeme üvegén csillogott a nap. Most, hogy visszaemlékeztem, újra láttam a szeme erős, szomorú nézését, a válla mozgását. Csak a válla mozdult járása közben könnyen, simán, ruganyosan lépett, mintha erdei cserkészúton járna és a keze lassan lóbálódott.

Ez a víziószerű emlékezés ment el mellettem az utcán, mialatt Károlyit megéjlenezte néhány borzas csirkefogó. És az élő ember ott az autóban holtabbnak rémlett a halottnál. Hosszú vértelen teste lapos és horpadt volt. Keskeny, szűk feje, mintha nehéz lett volna a nyakának, mesterkéltén zordon kifejezésével, oldalt billent. Vizenyős, kancsalnézésű szeme kimerülten tétovázott. A szája kissé nyitva volt, mintha húsos ajkát lehúzta volna a hosszú kerek áll. Egyszer láttam valahol egy elsárgult elefántcsont papírvágó kést, melyen markolatnak simára fogdosott, betegszínű fej ült. Erre a papírvágó késre kellett gondolnom és az elsárgult fejre, melynek nyaka mintha srófra járna, csavarosan volt kiesztergályozva. Károlyi Mihály nyakán meglazult a sróf és félrebillent rajta a hosszú koponya. Mellette a felesége, szinte gyermekesen pirosra volt kifestve. Szép nagy szeme ragyogott. Duzzadt, fiatal szája elragadtatottan mosolygott és valaminő kapzsi, szinte érzéki mohósággal itta a levegőből a sikert.

Utána néztem. Az autó régen eltűnt és nekem mégis úgy rémlett, mintha a kifestett asszonyi ajkak mosolygása valaminő romlott gyönyörűséggel folytatódott volna a szenvedő, gondterhelt emberek felett. Folytatódott és terjedt... Tisza István holtteste pedig véres. Vérzenek az országhatárok. Győz az ellenség anélkül, hogy legyőzött volna. Felbomlik a hadsereg; megdől a királyság. Szent István koronájából kihull a testvér Horvátország és Szlavónia. Rabol és fosztogat a csöcselék. Szerb katonaság vonul át a határon.

A kifestett asszonyi ajkak pedig mosolyog... Egyszerre eszembe jutott, amit Károlyi Mihály nevetve mondott néhány nap előtt:

„Minél kisebb lesz az ország, annál nagyobbra nővök én. Mikor ellenzéki vezér voltam, megvolt egész Magyarország; mikor miniszterelnök lettem, elszakadt Horvátország és Szlavónia; öt megye marad, mire köztársasági elnök leszek és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből fog állni az ország, mire király leszek.”

Ha hallhatnák ezt, a boldogtalan, megcsalt milliók, akiknek október 31-én a játékos merészségével hirdette: *Magyarországot csak én menthetem meg!*” Elhitték!... Pedig maga a rejtélyes örök természet figyelmeztette rá az országot, hogy óvakodjék tőle.

Vérrokonoknak korcs fia. Az óriási Károlyi-hitbizományok várományosa farkastorokkal és nyúlzájjal született. Tizennégy éves korában hajtották végre rajta a műtétet, mely a gondviselés ellenére módot adott arra, hogy fájának és nemzetének veszére beszélni megtanuljon. Ezüst szájpaddást tettek a szájába. A fiú kínlódott és szenvedett. Küzdött a szavakkal és ha környezete nem értette állati hangzású dadogását, valóságos dührohamok lepték meg. Az, aki megértette volna,

az édes anyja, korán elhalt. Nagyanyja és néneje, Erzsébet, a későbbi gróf Pappenheim Siegfriedné vezette át a nyomorék fiút örömtelen első ifjúságán. Iskolai tanulmányai nehezen mentek, vizsgáinak eredménye szánalmas volt. Együtt érettségizett a testvéremmel, jóformán semmit se tudott, még a helyesírásról se volt fogalma. A bizonyítványát azért mégis kikapta.

Szegény tökéletlen fiatalember... Ez volt az útlevele mindenütt. A nyomorékot vitte az élet, amelyen ő kegyetlen bosszút vett kegyetlenségéért. Organizmusának hiányossága folytán, környezete olyan kis mértékeket állított fel vele szemben, hogy minden, amit megtanult és tett és elmondott, túlszárnyalta az alacsonyra szabott mértékeket. Rokonai elismerték és megbámulták. Ebben az optikai csalódásban keletkeztek Károlyi Mihály mind féktelenebb hiúságának első gyökerei. Elhitte magáról, hogy rendkívüli ember és elképzelte, hogy rendkívüli sorsra van predestinálva.

Nagykorúságával birtokába jutott Magyarország egyik legnagyobb hitbizománya. Korlátlanul rendelkezett hatalmas jövedelmek felett. Nem szorult rá, hogy számoljon és nem is számolt soha. Féktelenül költekezett. Kártyázott, orgiákat ült. Az emberek nevettek rajta. Senki se vette komolyan. Fényűző élete és kártyás szenvedélye, utóbb politikai szereplése óriási összegeket emésztett fel. De a vagyon még győzte. Hízélgők vették körül. És ő elhitte, amit a haszonlesők hajlongva mondtak. Nagyravágyása beteges formákat öltött. Alapvető tudás nélkül egyszerre pótolni szerette volna, amit léha fiatalságában elmulasztott. Olvasni kezdett. Mezőgazdasági, nemzetgazdasági, szociológiai káosszal a fejében most már vezér akart lenni.

A természetének és származásának megfelelő konzervatív irányzat élén ott járt a konzervatív fajmagyarság megtestesítője, gróf Tisza István és egy másik árnyalat élén gróf Andrassy Gyula. Ezekben a táborokban csak mellékes szereplő lehetett volna, de sohasem vezér. A szélső baloldalra sodródott hát. Nem a meggyőződés ereje vitte oda. A hatalom beteg vágya hajtotta és beállt az a visszás helyzet, hogy gróf Károlyi Mihály, akinek nemzeti érzése nem volt és magát francia dédánya révén lelkében mindig franciának vallotta, aki tradíciói révén arisztokratikus volt, a nemzeti jelszavakkal dobálódzó demagógiának és a radikális demokráciának fejevé lett.

Ennek a tábornak egy név kellett. Ő azt a nevet szolgáltatta. De a nagy ellentét közte és Tisza között akkor támadt, mikor Tisza István mint házelnök az örökös obstrukciók meddő harcain átjövöbe látón, egy kiterjesztett választójog esetére, biztosítani akarta a magyar parlament tanácskozásának színvonalát és napirendre hozta a házszabály revíziót. A pártok megfűjték a harci riadót. Mélyreható személyi keserőségek játszottak itt közre. Andrassy és Károlyi egy táborba torlódott és Tisza, mikor akaratának fölényesen és kíméletlenül érvényt szerzett, halálosan megsértette ellenfeleit. A keresztülhajtott házszabályok alkalmazásakor a parlamenti őrség kivezette a teremből Károlyi Mihályt, aki számos tanú füle hallatára tajtékzó dühvel esküdözött, hogy ezért megbosszulja magát Tiszán, még ha az ország is belepusztulna! Haragját szinte patológikussá növelte annak a párbajnak a lefolyása, melyet ugyanezekben az időkben Tiszával vívott, aki a fegyveres elégtétel órájában is lekicsinyelte őt.

Ettől kezdve mindig mindennek az ellentétét akarta, mint amit Tisza akart és kártyás pszichéjéből kifolyólag, mindig a másik kártyára tett, mint amelyen Tisza előrelátásaiból, a nemzet léte állt. Ekkor már jóformán kizárólag szabadkőművesek verték körül és személye köré kezdett szivárogni az a homályos tábor, mely céltudatosan szította az ellentétet magyar és magyar, keresztény és

keresztény között, hogy végül is az: *inter duos litigantes tertius gaudet* igazsága alapján, az egymást marcangoló magyarok felett győzedelmeskedjék.

Közvetlen a háborút megelőzőleg választási pénzek gyűjtése címén Károlyi néhány párthívével Amerikába ment. Arról a pénzről soha el nem számolt. A háború kitörése Pansban találta. Vagyoni viszonyai ekkor már ziláltak voltak. Az adóssággal túlterhelt hitbizományok többé jövedelmet nem adtak. Károlyi mégis tovább költekezett és kártyázott. Senki se tudta, honnan veszi a pénzt. És azt se tudta senki, miért ereszti el éppen őt az a Franciaország, mely szürke embereket kérlelhetetlenül internált a háború tartamára. Károlyi Mihály hazatérte után kezdte el az aknamunkát, mely mint egy szörnyű tályog az október 31-ére virradó éjjelen gennyesen felfakadt. Egy lámpagyújtogató ment lefelé az utcán. Az üvegek zörögtek a magasban, kis lángok gyúltak ki. A Lánchíd felett fénykarikák támadtak a folyóról felszálló ködben. Az Alagútban elvétett régi módos laternák világítottak a vizes falazáson. Két katona ment előttem. Különbözőn jóformán néptelen volt a hegy gyomra. Beszédjük visszhangzott a boltozás alatt. Idegenszerű tolvajnyelven vitatkoztak maguk között: Úgy rémlett, hogy az egyik rá akarta beszélni a másikat, álljanak be Fényes tengerészei közé, ott jó kereset nyílik,

– *Ott hapolhatsz szajrét döggivel!* Ilyes valamit mondtak. A túlsó oldalon egy magányos úr haladt lefelé a gyalogjárón. A két katona megint az előbbi tolvajnyelven tervelt valamit. Aztán megegyezően átvágtak az Alagút közén, tisztelegtek az idegen előtt és mintha kérdeznék, lehajoltak hozzá. Nyilván azt tudakolták, hány az óra? Az úr elővette a zsebóráját. Egy pillanatig se tartott. Az egyik katona villámgyorsan megmarkolta a vállát, a másik ráhajolt! Nagy kiáltás gurult el hosszasan az üreges boltozás alatt. Rendőr nem mozdult sehol. Az úr kétségbeesetten ordított. A két katona pedig nehéz bakancsában trappolva szaladt az órájával a Krisztina tér felé. Hamar ment, nem keltett feltűnést. Szinte olyan volt az egész, mintha már beletartoznék az elferdült keretbe.

Ma éjjel megint itt háltak a szomszéd nyaralóban a csavargó katonák és a kertek alatt megint lövöldöztek. A kutyák nem ugattak többé. Agyonlőtték-e őket, vagy már azok is megszokták?

November 4.

Még egyszer végigmentem a szobákon. Odakinn a kapu előtt várakozott a kocsis, hogy elvigyen innen télire, az erdők közül a házak közé. A kocsilámpák kis világa habozva szűrődött át a ködön, a mezítelen bokrok ága bogán. Tompa, névtelen aggodalom szorongatott. Úgy rémlett, mintha eddig partról néztünk volna mindent és most bele kellene gázolnunk a sáros, kavargó árba. Hová visz majd el a sodra, mi történik velünk?

Végigmentem az egész házon, egymásután feltártam a szekrények ajtaját és a fiókokat. Nyitva hagytam mindent, ne feszítsék fel a zárat, ne hasítsák fel szekercével az asztalok lapját, ha betörnének a télen. A kályhák lassan hültek ki. Napközben nem raktak a tűzre, hogy ne támadjon baj, ha elmentünk. Egyik kályhában még parázslott egy kis meleg, a többi már olyan hideg volt, mint az elhalt testek. Aztán szobáról-szobára becsuktam a zsalukat. Félvak homály támadt a fehérre meszelt falak között, melyen át szinte fájdalmasan néztek rám a régi bútorok és gyermekkorom barátai, a mesélő öreg metszetek, a nagy elbogeni kancsó, a papagájos kandeláberek, vázák, színes poharak, melyekben száz nyár virágai jöttek és mentek nagyanyám és Anyám nagy fényes szobáin át. A könyveim is rám néztek, az öreg biblia is a polcon; minden, ami nem fért fel a költözőkűdő fuvaroskocsikra, minden, ami ottmaradt. A dolgoknak is vannak könnyeik.

Ha kifosztanak a lakatlan házat? Ha nem látnám többé viszont az emlékes, kedves holmikát?

Miért hagytok itt?... Úgy tetszett, ezt kérdezik kiszolgáltatottságukban a dolgok és egyszerre olyasmit éreztem, mintha alázatos, eleven teremtésektől búcsúznám, melyek türelmesen megosztják az emberi sorsokat.

Odalentről Anyám hangja hallatszott. A nevemen szólított, menni készen várakozott a hallban testvéremmel, aki értünk jött, hogy ott legyen, ha útközben meg találnák állítani a kocsit. Ahogy kifelé mentünk, mögöttünk az ürességben ájult zsibbadás nyújtózott végig a házon és minden lehunyta a szemét.

Elfordult a kulcs, a kerti úton csikorgott a kavics és a kocsis lassan indult lefelé a hegyoldalon. Az Ördögárok hídjánál Elemér sógorom várakozott a leányával. Kis húgom beszállt hozzánk a kocsiba. A garázda katonák annyira ellepték a Húvösvölgyet és olyan bizonytalan volt az élet, hogy nem merték a fiatal leányt otthon tartani. A városban talán nyugodtabb a helyzet?... A temetőn túl a vámnál megállt a kocsis. Egy darabig csak állt a ködben, aztán mert se rendőr, se pénzügyőr nem jött oda, elkocogott a nyitott sorompók között. A rosszul világított budai utcákban fegyveres katonák és tengerészek sziluettje ténfergett. Néhány hazafelé igyekvő ijedt polgár alakja bukkant fel és tűnt bele sietve a sötétségbe.

Az Erzsébet hídon túl világosságban úszott a város. Nagy ívlámpák égtek, mint régen, ha győzelmet jelentettek a harcterekről. A házakon zászlók fityegtek. A Váci utcában hullámozott az esti korzó népe és ahogy a kocsis elhaladt, a kirakatokban Károlyi arc képe látszott a harisnyák és szalagok, prémekek és szalámik között.

Szinte megkönnyebbültem, mikor a Rákóczi út piszokban hömpölygő néptömegéből csendesebb utcákba értünk. A kőfaragó utcai háznál megállt a kocsis. A kapualjában lefokozva egyetlen gázlámpa égett. Cikkelyes világosságokat vetett fel a magas meny-nyezetre, de lenn a lépés előtt sötétben hagyott mindent. A palotaszerű kis ház mintha megkopott volna a nyáron. A lépcső szomorú és csúnya volt. Az udvarra nyíló folyosóval szemben kormosan, vedletten nézett le a

szomszéd ház tűzfala. Benn füstöltek a kályhák és semmi se volt úgy, mint máskor, ha ősszel a meleg, barátságos téli otthonba tértünk hevenyészett rend, letakart bútorok, beborított képek. És ez olyan volt, mint mikor fázósan, nyári ruhában feledkeznek valaki a télre.

– *Lecsúsztunk anyuskám* – és nevettem, hogy vígabban hangozzék. Anyám is nevetett és úgy tettünk mind a ketten, mintha jó kedvünk lenne.

Egy ügyetlen kis német szobaleány lótot-futott a ládák között és nem végzett semmit. Hűvösvölgyi majoros-szomszédunk, aki hűségesen bekísérte a poggyászatunkat, a kályhával vesződött. A házvezetőnő vizet forralt egy spirituszlámpán. Anyám jött-ment és ahova a keze ért, elrendeződött minden. A kis zöld szoba barátságos lett hirtelen és az asztalon egy fehér csipkés terítőkön tea gőzölt a csészékben. Megint otthon lett az otthon és mi összemolyogtunk.

– *A sok rossz háborús tél is elmúlt, majd ezt is elviseljük valahogy.*

– *Ez rosszabb, mint a háborús telek,* – mondotta Anyám, szokatlan komolyan.

Önkénytelenül az ablak felé néztem. Ott kinn, túl, egy óriási város lélegzett, melynek a zűrzavarán nem lehetett többé eligazodni. Felülkerekedett és uralkodott a szenny, vajon szervezkedik-e már az ellenállás? Lehetetlen, hogy így maradjon! Egyetlen rendben visszatérő ezred, egyetlen elszánt parancsnok és Károlyi táborának összedől a hatalma.

Újságok heverték az asztalon. Károlynak egy nyilatkozatán akadt meg a szemem, melyet a budapesti sajtó képviselőinek jelenlétében tett: *Magyarország november 1-től kezdve mint neutrális állam szerepel*” – jelentette ki Károlyi. – „*Ezen fáradt a kormány*”... Hogy az antant-hatalmak mit szólnak ehhez a neutralitáshoz, arról hallgatott. Aztán Linder Béláról beszélt:

„... *A hadügyminiszternek elévülhetetlen érdemei vannak a béke érdekében. A történelem bizonyára nem lesz mostoha Linder érdemeinek elismerésében, aki a magyarság számára örökösen becses és hasznos szolgálatot tett*”...

Az országház téri gyalázatos bábjátéka kellett gondolnom, melynek a zsinégeit láthatatlan műhelyből rángatták. „*Nem akarok katonákat látni*”... Azóta azt hallottam, hogy az előre beígért bűnös mondatért tették meg a szociáldemokraták hadügyminiszterré az obscurus Lindert. Miniszteri tárcájának a hadsereg föl-bomlasztása volt az ára. És Károlyi a történelem hálójáról beszél.

Hátul az újságban, szinte véletlenül akadtam rá egy kivonatos hírre. Fegyverszüneti feltételek...

Azonnali leszerelés és seregeinknek visszavonása az északi tengertől a svájci határig... Mialatt tovább olvastam, akadozott a tekintetem. Aztán riadtan gyökeret vert. Egy utolsó, a modern hadviselésben példátlanul álló rettenetes feltétel következett: A hadifoglyokat kölcsönösség nélkül azonnal haza kell küldenünk!

Felfoghatatlanul hangzott ez. Ellenségeink fehér rabszolgákká katonákat akarnak visszatartani, hősöket, akik nyílt harcban fegyverrel álltak velük szemben. Hirtelen egy másik idegenszerű fájdalom nyilallt a lelkembe. Elvész a tengerpart, Dalmácia, az álomszerű kék szigetek, a flotta, melynek zászlóihoz annyi dicsőség fűződik, elvesznek a dunai monitorok. Át kell adnunk az egész úszó hadianyagot, a kereskedelmi kikötőket és hajókat

Kiégett, néma karsztok, vad kőmezők a kék ég alatt, zúgó nagy erdők és a Lujza út ezüstje és lenn a mélyben a tenger és mint fehér korallok és kagylók a parton: Fiume, az Óceánok magyar kapuja. Fájdalom szövi át szép gondolatát.

Száz kikötős Itália, miért rabolsz meg? Nekünk csak egy van! Kicsiny

halászfalu volt, mint annyi más a Quamero vize felett, mi tettük azzá, ami lett, magyar munkából termett, magyar aratások, magyar szüretek aranya csordult oda, hogy gátat emeljen, partot építsen, csodát tegyen a kövek között. Fiume egyetlen kikötőnk...

És rajta túl, az, ami nem volt a mienk és mégis szerettük, a Dolomitok felhőkbe nyúló rózsaszínű bástyái, hű barátunk, a tiroli nap hazája és Riva, lenn a Garda tón, ormok és szakadékok, melyeket annyi magyar vér öntözött Amit a háború nem bírt elvenni, azt elvegye a béke?

Boldogtalanul jártam reggelig fel és le szobámban, mintha a sanyarúság hajszolt volna.

November 5.

Az erdők szabad reggele helyett ma egy szűk utca szürkése nézett be az ablakomon. A szemközti ház fala visszakergette a tekintetemet a könyveim, a bútoraim, a képeim közé. Egyszerre megint láttam a szépségüket és örültem, hogy ott vannak körülöttem.

Az íróasztalom mögött a könyvtár sok régi könyve, mint egy hímzés kialvó aránya futott a fal mentén. Felette a vörös kárpiton a pápai tiarás szép keretben Sebastiano Ricci képe, puha homályban a velencei Madonna, Castruccio Castracani arcképe és cobolyprémes zöld zekéjében a németalföldi aggastyán. Az óra ketyegett az empire tükör alatt. A sokfiókos kis szekreterről fiatal kihívással nézett bele a szobába a kora reneszánsz legszebb szobrának a kópiája, San Lorenzo, a gyermekszerzetes.

Ódon keretek kilobbanó aranya, régi bútorok tompazöld selymei. A színek játszottak egymással a csendben és a vörös függönyök és falak valaminő vörhenyes világosságot vetettek szét a dolgokon, mintha egy láthatatlan naplemente állt volna meg az ajtók és az ablakok között.

Szobám mellett, a kis szalonban, ott függtek a dívány felett a régi akvarellek... Ükatyám, a copfos, púderes öreg úr, csillámló vértjében a romantikus Hardegg küressier, nagyatyám szép, fiatal feje és halántékfürtös elragadó szöke asszonyok. Szemben, a pianínón aranymedrű Altwien vázák között anyám leheletfinom gyermekarcképe állt. És a kandallón az alabástromóra pillangós ingája szüntelenül halkán mondott valamit a múlt időről.

Úgy szerettem mindent, vagy talán inkább csak tudtam, hogy szeretem, mert valaminő féltés fűződött a dolgok szépségéhez. Megtartjuk-e? A mienk marad-e?

Este vöröskeresztes szolgálatom volt a Keleti pályaudvaron. A Rókus kápolna toronyórája fél hatot mutatott. Zsúfolt villanyosok nyargaltak a Rákóczi úton, köröskörül, mint a fürtök lógtak rajtuk az emberek. Nem kaptam helyet. Gyalog kellett mennem és ahogy a külső városrészekbe értem, egyszerre eszembe jutott október 31-ike. Rossz külsejű emberek, gyanús csavargók, részeg matrózok, kaftános galíciai zsidók lökdösődtek lármázva a gyalogjárón. Honnan került elő ez a csöcselék? Vagy itt élt közöttünk mindig, csak mi nem láttuk?

A pályaudvar tájékán zsidó embertömeg kavargott. Leszerelt rongyos katonák cigarettákat és ragadós cukrokat árultak; egyik-másik koldult. A fal mentén, a lépcsőn egy ponyván trágár könyvek hevertek. Szurtos emberek ceruzákkal, erszényekkel, dohánnyal kereskedtek. Egy kaftános fiú tálcán csokoládétörmeléket kínált. Valami balkánias volt ebben a lármás képben, mozgó piac hullámzott a piszkos járda felett. A pályaudvar kapuin szabadon járt ki-be a nép. Nincs többé igazolás. A tömeget úgy se lehet feltartóztatni. Az örök is odébb álltak. És a birkabórsapkás orosz katonák, oláh és szerb hadifoglyok, mint nekieresztett csorda, törtettek át a tolongáson. Ezek hazamehetnek. És a kezem a szívemhez kapott...

Az egykori királyi váróterem karbolszagú, áporodott levegőjében a gyér világítás mellett sebesült katonák ültek vöröskeresztes lócákon. Teát ittak és kenyeret ettek hozzá. Károlyi forradalma óta először voltam szolgálatban. A hosszú háborús évek alatt annyi szenvedés és jajszó és mankókopogás, annyi hordágy árnyéka ment át ezen a vöröskeresztes termen, hogy most a szörnyű összeomlásban úgy rémlett, mintha mindaz sajtó szemrehányással visszafordult volna és szüntelenül mondaná: Mire való volt a tenger kín és a sok halál, ha ez lett az út vége?

A fél lánggal égő gázkályha körül szanitéc őrmesterek ültek. A túlsó hideg

sarokban néhány átutazó rokkant tiszt húzódott meg. A gallérjukról hiányzott a rangjelzés. Sápadtak és soványak voltak. Egyik a térdére könyökölt és a két kezébe temette az arcát. A másik a mellére csüggesztette a fejét. Ezeknél szomorúbb embereket talán sohase láttam. Ott ültek mozdulatlanul. És mialatt őket néztem, végtelen fájdalomban felderengett bennem, hogy a förtelmes árulás: „*a diadalmas forradalom*” még egyszer megsebesítette a sebesülteket és a sok kis katonasírban messze, messze, még egyszer megölte a halottakat.

Egy kórházból érkezett, németeket hozott. Néma menetben fordul be az ajtón egyik hordágy a másik után. Aztán szürke sorban ott feküdtek az emberek egymás mellett a földön. Gyűrött, vérfoltos katonaköponyok alatt türelmes fakó kísértetek. Egy délvidéki frontlazarettet ürítettek ki hirtelen. „*Die Serben dringen vor...*”

Az átvérzett régi kötések piszkosak voltak az embereken; rettenetes gennyszag terjedt el a helyiségben. És a hordágyak között vadonatúj tábori egyenruhában egy vörös karszalagos, arany-cvikkeres zsidó őrmester lépegetett hetykén. Sohase láttam addig az üdítőállomáson. „*A katonatanács részéről vagyok kiküldve.*” És ez az ember, akiről lerítt, hogy nem volt katona a háború alatt, most szétvetett lábakkal állt a sebesültek előtt és foghegyről beszélt le hozzájuk.

Szoltam a mentőorvosnak, hogy új kötéseket kellene tenni az emberekre. Egy hete múlt, mióta utoljára váltották. – *Nincs kötözőszer*, mondotta az orvos leverten és visszament az inspekciós szobába. Aztán egész este nem láttam többet. A bűzös levegőben időnkint fulladt kis nyögések és elnyomott sóhajtások fakadtak fel. Ennyi volt. De szólni senki se szolt. Bágyadt, beteg tekintettel köszönték meg az emberek a rossz barna lőrét és a fűrészpor ízű kenyeret.

– *A mieink még harcolnak a szerbek ellen odalenn*, – dünnyögte halkán egy szőke bajor, mikor lehajoltam hozzá. Csak miután a vörös karszalagos elment és a szanitécek is kinn cigarettáztak a peron ajtajában, támadt halk beszéd a hordágyak között.

– *Mi történik otthon?* – kérdezték a németek. – *Nincs újságunk, semmit se tudunk. Az emberek mondják, hogy ott is forradalom van és el akarják kergetni a császárt. Den Kaiser...*

Az egyik lócán sebesült honvédek ültek. Az olasz frontról beszéltek maguk között: – így történt, hogy a mieink lerakták a fegyvert és az olaszok akkor kezdtek csak igazán löni. Nehéz ágyúkkal egész ezredeket lőtték halomra és egész hadosztályokat fogtak körül! 300.000 foglyot jelentenek s vagy ezer ágyút. Minden odaveszett.

– *Az újságok is hozták a hírt: az olaszok még huszonnégy óráig folytatták az ellenségeskedést, mikor a mieink már nem adtak le egyetlen egy lövést sem.*

– *Több ember halt meg ennél a fegyverletételnél, mint a legvéresebb ütközetben*, – dörmögte magában az egyik tiszt. Az, amelyik a tenyerébe temette az arcát, felpillantott. – *A pacifizmus véresebben kezdődött, mint a háború. Ha még két hétig tartjuk a frontot, az olaszoknál történik az, ami nálunk történt. Ezért kellett úgy sietni. Ezért kellett a feltétel nélküli kapituláció. A tartalékoknál volt a baj, összeköttetésben voltak Budapestről. Szikratáviratokat kaptak a Nemzeti Tanácstól.*

Mialatt a beszédet hallgattam, eszembe jutott az, amit kormánya nevében Károlyi Mihály üzent az Arme-Oberkommandónak: „*mindenért készséggel vállalom a felelősséget!*” Azt is kijelentette, hogy „*a magyar népkormány maga akarja a magyar állam nevében a külön békelépéseket megtenni*”. Eredetileg személyesen készült Páduába, de a hadseregfőparancsnokság megakadályozta.

„Tegnap óta az a hír terjedt el, hogy miután az olasz hadak főparancsnokával, aki az antant nevében tárgyal a Monarchiával, nem léphetett érintkezésbe, Franchet d'Esperayhez, a balkáni front parancsnokához fordult. A francia tábornok, mielőtt érdemleges tárgyalásba bocsátkoznék vele, azt kívánja, hogy mindazok a csapatok, melyek a magyar-szerb határokon állnak, vonuljanak vissza tizenöt kilométernyire az ország belseje felé és tizenöt napon belül fegyverezzük le a német csapatokat. Magyar föld feladását követelik... és utolsó barátainkat kellene elűznünk magunktól, akik még védik a határt, melyet a mieink már nem védenek!... Magyar földet kellene feladnunk! Erre csak elutasítás lehet a felelet...”

A hír azonban mást mond: Károlyi kíséretével állítólag Belgrádba megy, vagy talán már el is ment... Érthetetlen! Hiszen nem álmodtam, valamelyik újságban azt olvastam a vezérkar főnökének a jelentésében, hogy az olasz harctéren csapataink a megkötött fegyverszünet alapján beszüntették az ellenségeskedést. Miféle tárgyalásra készülnek hát Belgrádban?

Nagy lárma támadt odakinn az ajtó előtt. Temérdek katona tódult befelé. Teát követeltek, durva zsvajj töltötte meg a helyiséget. Elkeseredett hangok hallatszottak. Az Ausztriából érkező katonák legtöbbje kifosztva jön haza. Bécsben vörös gárdák fosztogatják a pályaudvarokon a magyarokat. Elszedik tőlük a hátizsákjukat, egyik-másikról lehúzzák a köpönyeget, a bakancsot, ellopják az élelmiszerüket, még a bicskájukat is. Éhesen, dühösen jönnek haza és követelődznek.

Egyszerre megint ott láttam a vörös karszalagos őrmestert. Elvegyült a katonák közt és egyik-másikkal sugdosódva beszélt. Egy paraszti arcú ösztövér közlegénytől kérdeztem, hogy mind jönnek-e? Hogy nem állnak-e meg a csapatok a határokon az ország védelmére?

– *Bizony nem áll meg senki, megyünk haza, még az ágyúkat is ott hagytuk, ahol a hírt kaptuk, hogy nem kell többet katonának lenni.* – Az Estnek egy gyűrött piszkos számát kotorta elő a zubbonya zsebéből és meglobogtatta a kezében. – *Ebben az újságban is az van írva, még a hadügyminiszter is azt mondta: Most már béke van.*

A „nem akarok katonákat látni” tehát már a határsorompókhoz érkezett! Ott várnak a végzetes szavak minden úton, amelyen magyar katonák térnek haza, rávetik magukat prédáikra, megmérgezik a lelkeket. Tizenegy óra felé járt az idő, mikor a szolgálatomnak vége volt. Ahogy kapun kimentem, két ember állt a fal mellett. Katonák voltak... tiszték. Az egyik izgatottan beszélt és többször a fejéhez kapott. Szinte olyan benyomást tett reám,

mintha örült lenne. Teljes felszereléssel rendben hoztam haza az ezredet. Jelentkeztem fenn a hadügyminisztériumban, felajánlottam a szolgálatomat az országnak, azt mondták, szereljek le, menjek haza.

Többet nem hallottam, de ennyi éppen elég volt. Azokban hát, akik már egyszer ide értek, nem reménykedhetünk. Talán másutt valahol, távol ettől a várostól akad még valaki, aki összetartja csapatait, aki Budapestnek vonul és szétveri Károlyi csöcselékét. Ennyi reménység maradt meg számunkra, semmi több.

A zajos utcákból néptelen, sötét kis utcákon át kanyargott az utolsó villanyos kocsis. A Rókus kápolnától gyalog mentem haza. A Vas utca tájékán katonai őrzőjárat lépései hangzottak. Befordultam a kapun. Mögöttem valahol asszonyi sikítás csattant ki az éjszakai csendből.

Mikor futva felértem a lépcsőn, Anyám ott állt az előszobaajtóban és várt.

Ki tudja, mióta?... Nem tett szemrehányást. Pedig láttam az arcán, hogy nyugtalan volt. Csak mikor aludni mentem: mondotta kérlelve: – *Máskor ne maradj ott ilyen sokáig.*

November 6.

Sajátságos érzésem van. Olyasmit érzek, mintha egy nyitott seb lenne a fejemben és a vér minduntalan előntené a gondolataimat. Készülődnek, akarnak valamit, aztán feleúton megállnak és zűrzavaros homályba tévednek bele. Meddig lehet az ilyesmit elviselni? Valaminek történnie kell... Egyre mondjuk ezt és egyik nap csak múlik a másik után. Új és új szerencsétlenségek híre jön. Rabol az ország. A kastélyokban, pusztákon, falvakban kószáló orosz foglyok, züllött katonák, fegyencek, kiszabadult rablógyilkosok fosztogatnak a felbőszített csőcselékkel. Kecskemétről, Félegyházáról, Kaposvárról, Nagykőrösről riasztó hírek jönnek.

Ma reggel Arad vármegyéből érkezett valaki: Álgyest! Egy névtelen kis falu, nyoma sincs a térképeken és nekem mégis megvonaglik a szívem. Túl a világosi mezőn, a Kőrös partján, az öreg kert, a régi ház a jegenyék alatt. Kifosztották. És ezen a sorson át, élön és elevenen, egyszerre megértem Magyarország minden kifosztott kastélyának, minden megrablott otthonának” a szerencsétlenségét. Üszkös falak, üres szobák... Nem volt az enyém az ősi oszlopos udvarház; mégis hozzányúltak az enyémhez; messze gyerekkorom elmúlt nyarait bántották. Megtiporták az utakat, melyeken, ha rájuk gondolok, nagyanyám emléke még ma is olykor kézen fogva vezet. Megtiporták a Kápolna-hegy lejtőjét, melyen annyit játszottam hajdan. Betörték még a kriptába is. Úgy hírlík, megrablolták azokat, akik csendes nyugvásra gyűltek ott össze nemzedékről-nemzedékre, az alvó homályba.

A fellázított oláh parasztok agyon akarták verni a kastély lakóit. És míg ők bújva menekültek, a falusi tanító vezetése mellett betódult kaszákkal, baltákkal a vad csorda és amit nem vittek el, azt veszett orgiában összerombolták. A könyvtár szép ódon könyveit beletaposták az udvar sarába. A régi dolmányos földesurak, a krinolinós dámák képeit fejszével hasogatták be, kiszúrták a szemüket, kivágták a vásznat a szívük helyén. A perzsaszőnyeget darabokra metélték és úgy osztzkodtak rajtuk. Mint a fúriák zúztak, törtek napestig. A százados öreg bútorokból tüzet raktak dáridójukhoz az udvaron. Az öntöző kút medre pedig, a tuják alatt, színültig van darabokra zúzott Alt-Wien cseréppel, metszett poharak kristálytörmelékével.

Hányszor néztem a víz tükreben a saját gyerekarcomat és öltögettem nyelvet önmagamra, hányszor fogtam pillangót a kút körül és a meleg, rózsaszagú kert napfényes útján, mely a fenyőkön túl, a mély zöldbe vitt... Az utak szélén, ott az öreg árnyékban, smaragdos moha bársonylott. És zöld moha nőtt a kőpadon a kert végében is, ahová ritkán jöttek el játékot zavarni a nagyok. A padra fel lehetett állni és ki lehetett róla látni a bokorsövény felett az országútjára. Puha fehér porban, echós szekerek jártak és a bocskoros oláh parasztok megsüvegeltek, ha észrevettek: – *Naptye buna!* Integtettem nekik. Ismertem az öreg Togyert és Liszandrut és Petrut, aki az anyám keresztfia volt. A maguk nyelvén beszéltek, sohase bántotta őket senki, a papjuk, a tanítójuk csak olá hul tudott, de azért a magyar állam is fizette őket.

Így volt ez másutt is! A magyar faj nem nyomta el idegen ajkú testvéreit, akik zaklatott századokban, mongolok, tatárok, törökök és saját vérük zsarnokai elől menedéket keresve vándoroltak be. Mert ha tette volna, – ma nem lenne többé német, tót, rutén, oláh és szerb az országunkban. Hazudtak, akik mást mondtak. Mi békésen éltünk együtt. És a nemzetiségek most egyszerre mégis vad gyűlölettel ordítják, hogy agyon kell ütni mindenkit, aki magyar.

Ezért az eredményért két oldalról folyt a szívós, céltudatos munka. Az

oláhországi propaganda és Károlyi destruktív tábora két oldalról fúrta meg a hegyet. Középuított találkoztak az alagútban, az oláh agitátorok és az áruló magyarok. Ez is hozzá tartozott Károlyi táborának terveihez. Hogy megteremtsék hatalmuk előfeltételét: a felbomlást, a nemzetiségi vidékeken agitátoraikkal a magyarokra uszítottak. A fajmagyar vidékeken az osztálygyűlölet csóvájával hajszolták rombolásba a népet. És a vérvesztett nép megbódult: a háborús évek szenvedése csúnyán felordított benne.

Sejtette régen mindenki, hogy ha a katonaság egy napon hazajön a csataterекről, kérdőre fogja vonni azokat, akik kiéheztették, kiuzsorázták hozzátartozóikat és meggazdagodtak idehaza, míg ők odalenn szenvedtek.

A háború utolsó éveiben pogromról beszélt az elkeseredett frontkatonaság: „csak egyszer legyen vége a háborúnak.” Leszámolásra készült a nép és ökle lassan, rettentően emelkedett a bűnösök feje fölé. Egy démoni hatalom most egyszerre félrehajlította az öklöt. A temérdek felgyülemlett gyűlölet elhárult a galíciai bevándoroltakról, lánckereskedőkről, uzsorásokról, falusi kocsmárosokról és – a magyar kastélyokra és udvarházakra, a magyar hatóságokra zuhogott le.

Szégyennel és keserűséggel hallgattam a híreket. A föld népe, itt-ott még a fajmagyar parasztság is, a kormány agitátorainak útmutatása mellett feldúlja a fajmagyar urak otthonát. A megtévesztett nép talán önmaga előtt vétkezik, mikor ismétli, amire tanítják: „*Most köztársaság van, most minden mindenkié.*” És jó módú gazdák szekerekkel mennek az urasági udvarokba, hogy elhurcolják azt, ami a másé. A hatóságok tehetetlenek. A felingerelt nép dühe elkergette a szolgabírákat és jegyzőket. Az ürügy megvolt. A háborús közigazgatás alatt a jegyzők szedték be a termelőtől a búzát, a marhát, ők rendelték ki a hadimunkásokat. Ők osztották ki a cukrot, lisztet, petróleumot és a szűkös hadisegélyt, – őket érte a vád, hogy megtartották maguknak a többletet, nekik jutott ki a gyűlölet mindenért. Ez a gyűlölet, mint levezető csatorna kínálkozott oda azoknak, akik a pogromtól féltek. Számítóan felhasználták. A falvak furkósbottal kergettek el vagy háromezer jegyzőt és sokat agyon is vertek.

Így maradtak magukra a községek. A lázítás eredményeként papjaikra ekkor már nem hallgattak, tanítóik közül pedig sokat megérintett a métely. A rend felbomlott. És népapostolok álarcában, a Nemzeti Tanács agitátorai: újságírók, pincérek, parketttáncosok, mozisínészek és leánykereskedők tódultak ki a vidékre. Jóformán a pesti forradalom napján, a főváros mintájára, mindenütt helyi Nemzeti Tanácsok alakultak. Mint egy régi megegyezésben, hangtalan parancsszóra a munkásszervezetek zsidó vezérei, a munkáspénztárak zsidó alkalmazottai, magukhoz sikkasztották a vezetést. Ismerték a jelszavakat, melyekkel ma a tömegekre hatni lehet, összeköttetésben voltak a budapesti lázadókkal. Hirtelen beültek a községi elöljárók mellé, terrorizáltak és intézkedtek. A pesti Nemzeti Tanácsra hivatkozva parancsoltak a fejetlenségben, melyet közvetve ők maguk idéztek utasításokat adtak az elöljáróknak és a községeknek.

Az az aljas ígézet, mely a fővárost megbénította, rámeredt szörnyű szemével a vidéki városokra és falvakra is. És a megalázó letargiában mindenki engedelmeskedett. Károlyi forradalmát majdnem kizárólag zsidók csinálták. Nem titkolják, dicsekszenek vele. És tehetetlenül kapkodják be kétes munkájuk díját. Elfoglalnak minden szabad helyet. A kormányban ma kimondottan három, – ténylegesen öt zsidó miniszter ül.

Garami, Jászi, Kunfi, Szende és Diener-Dénes kezében van a kereskedelmi,

a nemzetiségi, a népjóléti és munkásügyi, a pénzügyi és a külügyi tárca. A belügyminiszteri rendőri főosztály révén az ő hatalmukban van a rendőrség és a politikai nyomozóosztály is, melynek élére hirtelen kinevezettek egy Szilárd-Singer és egy Német-Deutsch nevezetű egyént, – a rendőrség felbujtói A hadügyminiszter jobb keze egy zsidó fényképészegéd: Vágó Jenő, alias Wilhelm Jakab forradalmár. A sajtóosztály főnöke: Simonyi Henry, illetve Steiner Hersch, a sajtó-kormánybiztos: Göndör Ferenc, illetve Krausz Náthán. Javarészt zsidók a Nemzeti Tanács tagjai is. Zsidó a városparancsnok, a katonatanács kormánybiztosa, a munkástanács vezetősége; kizárólagosan zsidó Károlyi Mihály tanácsadói és túlnyomóan zsidók azok is, akikkel tegnap éjjel csakugyan útra kelt a balkáni front parancsnokához, Franchet d'Esperay francia tábornokhoz, Belgrád felé.

Megfoghatatlan utazás! A kormány félhivatalos lapjának ma esti számában eldugva ugyan, de mégis ott van egy hír, mely minden fegyverszüneti tárgyalást immár feleslegessé tehetne. Szó szerint feljegyeztem magamnak:

„A olasz királyi hadsereg főparancsnokságának megbízottai által, a Szövetkezett hatalmak és az Egyesült Államok nevében, az osztrák-magyar hadsereg főparancsnokságának meghatalmazottjaival megkötött fegyverszüneti feltétele alapján november 4-én du. 3 órakor a szárazföldi, tengeri és a levegőben való ellenségeskedéseket az összes osztrák és magyar frontokon beszüntették.”

És ki tudja, hányadszor kérdeztem magamtól, hogy miről akar hát Károlyi és kísérete Belgrádban tanácskozni?

Ingerült tiltakozást éreztem a belsőmben. Károlyi Mihály és miniszterei, Jászi, Hatvany báró: a Nemzeti tanács kiküldöttje; a munkástanács megbízottjai, radikális újságírók és a katonatanács képviselője: Csernyák százados, egy lefokozott tiszt... hogy mernek ezek Magyarország nevében beszélni?

Sajátságos nyugtalanság fogott el. A szobám fala összeszorította a levegőt és közel tolta hozzám a bútorokat. Úgy éreztem, abroncs zár körül. Szűk lett a hely, a ház, a város. Mi történik túl rajta? Útban van-e már a felmentés? Sietni kell, hiszen a mocsár dagad, emelkedik, már az állunkig ér, holnapra belefulladunk. Nem bírtam otthon maradni. Tennem kellett valamit, ha mást nem hát menni, rohanni, elfáradni. Az utolsó napok szenvedése, mint egy ostor, cselekvésre ösztökélt. Saját magam tétlenségét egyszerre nemzetem nagy, bűvös tétlensége egy atomjának éreztem. Részese voltam én is a letargiának már nem mertem csak a többieket vádolni, már nem csupán tőlük vártam, homályosan, kétségbeesetten vámi kezdtem valamit önmagamtól is. De hát mit tudnék tenni én, aki elvonult és magányos voltam az életemben is, a művészetemben is, aki nem tudok mást, mint a hazámat szeretni és a szépséget hívni a tollammal? Mit használ az, mikor egy egész idegenlelkű város röhög az ember szemébe, ha hazáról beszél? Mit használ a szépség, mikor milliók taposnak rajta?

Szerencsétlennek éreztem magamat és szomorúan, tépelődve mentem előre rosszul világított kis utcákon. A Múzeumkert rácsa mellett egy tengerész állt. Fegyver volt a vállán és pisztoly lógott a derékszíján. Szemközt, a régi Országház kapuja előtt, nagy teherautóról nehéz ládákat hurcoltak be katonák az épületbe. Egyszerre eszembe jutott, hogy abban az épületben, melyben egykor Deák Ferenc lelke nyilatkozott meg a régi magyar országgyűlés előtt, most a forradalmi katonatanács ütött tanyát. Szervezője Pogány József, akit Károlyi a tanács kormánybiztosává nevezett ki, ma már olyan hatalom, mely szembehelyezkedik a hadügyi kormánnyal.

– *Mi van azokban a ládákbán?* – kérdezte elmenőben egy lompos

cselédleány az egyik katonától.

– *Kötszerek*, – felelte a katona és hunyorgatott hozzá, – de a javát éjjel hozzuk. Mikor engem észrevett, fenyegetően elállta az utamat:

– *Ne járjon itt. Le a járdáról!*

Akkor vettem észre, hogy az autón gépfegyverek vannak és a ládákon két fekete szó ismétlődik: „*Vigyázat. Töltény.*”

Linder eldobáltatja a határon a fegyvereket, Pogány pedig fegyvereket és muníciót hordat össze Budapest kellős közepén...

Véletlen-e ez vagy összefüggés lenne a kettő között? Az utca képe eltorzult. Idegenszerű arcok haladtak el mellettem, idegen arcok néztek ki a kocsikból, arcok, amelyek hajdan nem voltak itt, amelyek október 31-én bukkantak fel egy mélységből és még akartak valamit...

Soká bolyongtam magányos kínomban. Megkergetett a kétségbeesés. Egyszerre a Duna partjára értem. Elöttem az Erzsébet hídja, mint egy tarajos szörny, egyetlen ugrással vetette át magát a folyón. Hátán elvétett lángok égtek. Felette mozdulatlan tömegben állt a Gellérthegy, alatta folyton csúszó hideg völgy volt a folyó, melynek sodra világtalan, néma hajókat vitt magával. Elvértve egy-egy fekete rév kapaszkodott a parthoz és fél lánggal égő lámpák fénye csurrant le borzongva a mederbe. Szél fűjt a hegyek felől. Fagyot hoz éjszakára. És akkor majd lehunyják szemüket a part menti házak. Hogy ne lássanak. A nagy hideg vízen prédaleső kis hajók kószálnak olykor lövés dörög. Titoktartón loccsan a hab... Mindenki beszél róla, senki sem akadályozza meg. 1918-ban Pest és Buda között, mint sok száz év előtt a rablóvilágban, fegyveres kalózok tartóztatják fel a hajókat. Tengerész-nemzetőrök fosztogatnak a Dunán!

Magam mögé néztem. Rosszul világított utcák és fekete házak közül ki tudja, melyik rablóknak és gyilkosoknak a búvóhelye? Bünt takar a zshivaj a rohanó körutakon, bünt takar a csend a hallgató sikátorokban. Vér van a városon, Tisza István gyilkosai szabadon itt járnak közöttünk.

Egy idegen ember fordult ki a szegleten. Egyszerre arra kellett gondolnom, vajon ez volt-e? Vagy a másik, aki az autóban ült és szivarozott. Minden lehetséges. Lépések jönnek mögöttem, hangokat hallok. Közöttük van-e az, aki ott járt? Beszéltek-e ott ezek a hangok? A hatósági nyomozást beszüntették. A rendőrség úgy keresett, hogy ne találjon. De Tisza vérét nem lehet felmosni. Az itt marad és vádol.

Fáradtan értem haza. Miért mentem el? Akartam-e valamit? Kerestem-e valakit?... Hiszen megtörténhetett volna, hogy szembejön egy ismerős arc, köszön, megáll és mond valamit, amitől meg lehetne egy kicsikét nyugodni. Olyasfélét, hogy Kövess hazatérő hadseregével Pest ellen vonul, hogy Mackensen összeszedi Erdélyben a székelyeket. Most már eszembe jutott: egy nevet akartam hallani, egy ember nevét, aki bátor és erős, parancsolni és szervezni tud, aki meg tudja markolni az örvény szélén a végzetet.

Mikor benyitottam a szobámba, odabenn jó és meleg volt. Anyám befűtetett, míg odajártam. A nyitott kályhaajtón át kitáncolt a tűz fénye és a parkettában tükröződött. Apró villanó lépések szaladgáltak a könyvespolcon is a régi kötések aranyán.

Teát hoztak be és Anyám is bejött. Fekete selyemruhája nyakán világított a fehér csipkegallér és megszokott parfümjé finoman terjedt szét a levegőben. A tolongó sáros utcák után olyan volt ez, mint egy halk tiszta ünnep és egy percre megpihentem tőle.

Később vendégem jött: gróf Mikes Árminné. A nyugalom megint hirtelen

szétszakadt. Fáradtnak látszott, az arca lefogyott, mintha beteg lenne és a szemét el-elfutotta a könny. Tudtam mindent, ami a lelkében történik. Erdély haldoklott benne.

Hallottad már? – kérdeztem habozva. Az Egyesült Államok elismerte Oláhország jogát Erdélyre? Jog?... ha ezek, ezek a hazaárulók itt oda fogják adni.

Mély fájdalom vonaglását éreztem; Az őslakó gőgös székelyeknek bevándorolt oláh pásztorok jogáról beszél Északamerika. Egy olyan fiatal világrész, amely az emberiség számára még nem létezett és sötétbe merülten hallgatott akkor, mikor a magyarságot már egy fél ezredév joga kötötte Erdély földjéhez.

– Egy talpalatnyi földet se vehetne el tőlünk senki, ha a hadseregünk nem állna a határon:

– Ha Tisza István élne!...– Ha élne, újra megölnék...! Elhallgattunk és egy darabig olyan csend volt: a szobában,

hogy a kályha irányából tisztán hallatszott a kihülő parázs finom repedése.

Összejátszottak ellene mind, – mondotta Mikesné, aki közeli rokona volt gróf Tisza Istvánnak és ragyogásában és tévedéseiben is hűséges és önzetlen barátja. – Mikor odamentem, még láttam a vérért a hall kövezetén. Egy golyónak a nyoma is ott volt... Temérdek vér. Elvérzett, azért lett a halálban olyan borzasztóan fehér az arca.

És a felesége?...

– Egészen mozdulatlanul ült mellette és fogta a kezét... Szegény István, jóformán még ki se hűlt, mikor már jelentkezett egy tiszt. Felmutatott valaminő nyílt parancsot, hogy Linder szárnysegéde és mondta: megbízása van, meg kell néznie: tényleg meghalt-e Tisza? Aztán nem ment el addig, míg saját szemével meg nem győződött. Egy közkatona is volt a kíséretében, azt meg a katonatanács küldte oda. A tiszt benézett az ajtón a halottas szobába. Mikor látta, hogy István igazán meghalt, akkor volt benne annyi cinikus merészség, hogy az egész kormány részvétét tolmácsolja a családnak Radvánszky Béla mondta neki: nem kérünk belőle. Később odajött a rendőrség részéről valaki, egy rendőrorvossal.

A látszat kedvéért történt. Hiszen nem kereshetik a tetteseket... Egy táviratot is hoztak Károlyitól és a beszentelés előtt egy koszorút. Kidobták...

– De hát miért is nem ment el Tisza?

– Azt mondta, nem bujkál... – és vendégem aztán elbeszélte úgy, ahogy Radvánszky Bélától hallotta, a gyilkosság részleteit.

A végzetes napnak már a reggelén emberek ödöngtek a villa tájékán. Almássy Denise korán érkezett oda és kérte Tiszát, menjen el a villából valamelyik ismerősehez, mert nincs biztonságban az élete. Tisza azt felelte: senki házába hívatlanul nem megy. Közben kinn a Hermina úton egyre nagyobb csoportosulás támadt. A csőcselék, mely mindig kész, hogy megcsúfolja a nagyságot és a szerencsétlenséget, fenyegetően átkozta Tiszát. Nőtt, zúgott a tolongás. Benyomták a kert kapuját. Nagy lármával katonák tódultak befelé. Egy zsidó vezette őket, aki esőköpenyvet viselt és részegnek látszott. Mikor a villába értek, a vezető könyörögni kezdett, hogy négy szem közt szeretne Tiszával beszélni. A katonák a hallban maradtak. Tisza fogadta az idegent. Észrevette, hogy revolver van nála, és egy mozdulattal jelezte, hogy az ő zsebében is van fegyver. Az ember erre meghunyászkodva csak azt kérdezte tőle, nem rejteget-e valami hadbíró, aki neki ellensége s akivel végezni akar. Azért hord magánál revolvert. Tisza mondta, hogy nála senki elrejtőzve nincs. Azután az ember és a katonák elmentek. Helyszíni szemlét tartottak vagy meg akarták-e ölni már akkor?

Lehetséges...

Nagyváradon, Kaposvárott és más vidéki városokban délután három órakor, mikor Tisza még élt, elterjedt a híre, hogy meggyilkolták. Pesten a külvárosokban már délelőtt beszéltek. Pekár Gyula egy újságírótól hallotta, hogy Kéri Pál, Károlyi bizalmasa, az Otthon hírlapírók körében négy óra tájban kihúzta az óráját és többek füle hallatára mondotta: Tiszának már csak másfél óra az élete.

A csendőröket, akiket Tisza őrizetére még a Wekerle kormány rendelt a villába, október 31-ikére kicserélték. Új emberek jöttek oda. Nyugtalankodtak. Őrmesterük kérte, hogy Tisza erősítésről gondoskodják. Tisza azt felelte, nem ő hívta őket, így hát nem rajta áll. Délután az őrmester azt mondta, hogy elmennek. Telefonálni nem lehetett a villából, a központ felelt, de nem kapcsolt. Minden összejátszott. A házbeliék aztán nem látták többé a csendőröket. Ott maradtak, de nem mutatkoztak. Közben Tisza sógora, Sándor János jött és unokaöccse, Radvánszky Béla. Ők hozták hírül, hogy a város forrong és Károlyi Mihály kezében a hatalom. Tisza el akart menni a munkapárti körbe, hogy híveit irányítsa. Felesége kérlelte, ne tegye. Így hát Sándor Jánost bízta meg, menjen helyette ő és kérte unokaöccsét, kísérje el sógorát.

Kinn egészen besötétedett. A csőcselék egyre fenyegetőbbben morajlott. A kert kapuját fessegették. Távol lövések dördültek. És a villa segítséget már sehonnan se várhatott. Körülkerített szörnyű siralomház lett, amelyből nem vitt többé sehová út...

Hol voltak ekkor Tisza István hívei és barátai? A golgotai órában csak két asszony osztozott vele.

Es ezalatt a história halkán-halkán feljegyezte magának a két asszony nevét... Öt óra tájban lehetett, mikor kinn az utcán erősödött a lövöldözés. Aztán csengetés hallatszott. Az inas berohant. Jelentette: nyolc fegyveres katona jött a házba. Két katona ezalatt lement a csendőrökhöz és a Nemzet Tanács nevében lefegyverezte őket. Nem álltak ellent. Nyolc ember megadta magát kettőnek... Az inas közben sírva rimázkodott gazdájának, meneküljön ugorjon ki az ablakon. Tisza a legény vállára tette a kezét: „*Köszönöm, hogy olyan hű cselédem voltál. Áldjon meg az Isten!*”

Aztán néhány pillanatig magukra maradtak ők hárman. Ő és a két asszony. „*Nem ugrom én sehová ahogy éltem, úgy fogok meghalni,*” – mondotta, revolvért vett magához és kilépett a Hallba, Felesége és Almássy Denise vele mentek. Odakinn felemelt fegyverrel katonák álltak. Cigarettaztak. – *Mit akarnak?* – kérdezte Tisza.

– *Gróf Tisza Istvánt keressük.* – *Én vagyok.* A katonák rárivalltak hogy tegye le a revolvért. Tisza a nap folyamán többször mondta, védekezni fog, ha segíthet vele magán. Ekkor az emberek felszólítására letette a fegyvert. Ezzel a mozdulatával mondotta meg, hogy teljesen reménytelennek tartja helyzetét. Nem volt gyöngye egy pillanatig sem. Erős és bátor volt, mint egész életében. Hű maradt önmagához. Nem kérte az életet, belenézett a halál szemébe. Az egyik katona szónoklatot tartott. Mondta, hogy ő az oka a háborúnak s ezért lakolnia kell. Ennek a közkatonának kifényesített körme volt... Egy másik arról beszélt, hogy nyolc éve katona és Tisza az oka. Ő pedig azt felelte: – *Én nem akartam a háborút.* – Ebben a pillanatban benn a sötét lakásban ütött egy óra. Valamelyik katona elkiáltotta magát: – *Ütött az utolsó óra!* És a gyilkosok cigarettaözve sortüzet adtak. Egy golyó Tisza mellét érte. Előre bukott... Almássy Denise is megsebesült és összeesett. Tisza már a földön feküdt és akkor még egyszer belelöttek. Aztán ott hagyták.

Egy ízléstelen bérvilla halljának gyér világításában, puskaporfüstben elterülve, feküdt a földön a haldokló Tisza István és a hatalmas kéz, mely egy birodalmat kormányzott egykor, utolsó mozdulatával gyöngéden azoknak intett, akiket szeretett:

– *Nyugodjatok meg... ennek így kellett lennie. És meghalt úgy, ahogy élt.*

Titáni végzete betelt. Az élet és halál itt nagyobbat teremtett, mint a görög tragédiaírók zsenijének a képzelete. Egyetlen véres, keserű emberi sorsba beletükrözte magát egész fájának és nemzetének végzete.

Tisza ledőlt és mint a zuhanó tölgy és magával tépte a földet, melyben gyökere élt. Amíg lábon állt, senki se tudta, milyen nagy. Mint a fát a rengetegben, csak akkor lehetett megnézni, amikor kidőlt.

Tisza István meghalt, abban az órában, amelyben meghalt Magyarország. Azok akik megölték, abban az órában fognak meghalni, amelyben Magyarország újból feltámad.

November 7.

Hajnali szolgálatom volt a Keleti pályaudvaron. Sötét reggelen indultam el hazulról. Az eső szitált. A gyér lámpák alatt az elhanyagolt lucskos aszfalt olyan volt, mint egy óriás állatnak lenyúzott, rücskös bőre. A kapuk még zárva voltak és az alvó házak előtt ládáknak, kosarakban állt a szemét. Az utcák homályán elvétve kullogott át egy-egy korán kelő. A villanyoson munkások ültek. Szemközt, egy nehéz durva arcból két rosszindulatú szem meredt reám.

– *Ne hordja azt, most már nincs korona.*

– *Nekem van és én ez alatt a jelvény alatt dolgoztam egész háború idején. Az ember morgott, de nem szólt hozzám többet. Később hallottam meg, hogy az irgalomnak ezért a jelvényéért egy hölgynek a képébe ütöttek, az utcán.*

Kinn a pályaudvaron ijesztő, sűrű zűrzavar hömpölygött. Visszhangozva, zsúfolt vonatok futottak be az üvegezett boltozat alá. A kocsik olyanok voltak, mint a romok, falaikon lövések nyomai látszottak. Nyílt pályán rablóbandák lövik a vonatokat. Az ablakokat bezúzták, a lépcsők leszakadoztak. A befutó vonatok tetején, a lépcsők hágóján, még az ütközőkön is emberek álltak a csípős hidegben. Ordítózás hallatszott. Rendetlen bomlásban tódultak a hazatérő katonák ezrei.

A peron betonozott padlóján, a tenyérszíni vastag behordott sárban temérdek aprózott lépés csámcsogott a tolongásban. Az alig megürült kocsikat rohamban lepték el az orosz foglyok, oláhok, szerbek. Haza... Haza...

Lökdösték egymást, káromkodtak. Az ablakokon másztak be, mert az ajtókon át már nem fértek. Egy állomási alkalmazott mondta, hogy a háborúban 30.000 ember volt a pályaudvarnak a napi forgalma. Most egy nap alatt 200.000 ember jön és megy. És a vonatok, amelyek 1.500 utas befogadására képesek, most 9.000 embert szállítanak. Életveszélyes az utazás. A vasúti személyzet kidől a kimerültségtől. A tengelyek nem bírják a túlterheltséget. És a fejvesztett káoszról minduntalan rettenetes szerencsétlenségek híre jön. Az olasz frontról visszaözönlő katonák százait lesöpörte a vagonok tetejéről az alagutak torka. Hullák fekszenek a hazatérők útján.

Fújtatva megint egy új vonat érkezett. Menekülteket és katonákat hozott a védtelen határokról. A menekültek nyomán hírek terjedtek. Cseh bandák, itt-ott reguláris katonaság tört be a Felvidékre! Minden úgy hat, mint egy-egy vészkiáltás! Trencsénben megszállták a csehek a határmentét! Pozsony előtt vannak! Amerre mennek, útjukban elkergetik a magyar hivatalnokokat, túszoikat szednek...

Egy nagybecskereki asszony jajgatott. Olyan panaszosan, elnyújtva, mint mikor a szél siránkozik a kéményben: – *Jaj... jaj... már a szerbek kezén a város. Újvidéken is rabolnak. Versecz is az övék és senki sem áll ellent... Csak a német katonák szedik fel a síneket. – És az oláhok... az oláhok!...* Szívszagatón felzokogott egy székely asszony – *A kormány pedig megtiltja a fegyveres védekezést. Miért, de hát miért?...*

Ki tudna ilyesmit megérteni? Egy galíciai lövészárókért, meg a Karszton egy szikláért ezer meg ezer magyar halt meg! A hazai földet nem védi senki! Ahol megkísérelték, oda fenyegető parancs ment le Budapestről.

A kormány olyan utasítást ad a vidékre, hogy az idegen csapatokkal szemben nem szabad ellenállást kifejteni. Érték be a hatóságok az elvi tiltakozással, a lakosság pedig maradjon szépen nyugton a helységeken. Ne helyezkedjék szembe a megszállókkal! És oda, ahol ez a parancs nem használ, Budapestről tengerészkülönítmény érkezik. Szökött fegyencek és rablók és ezek lefoglalják a hazafias ellenállás szervezőit. A védelemre fegyverező nép közé pedig

agitátorok lopakodnak: pesti zsidók, akik lázítanak és fosztogatásra izgatnak. Szegény elbolondított fejével csődül köréjük a nép. Aztán hamar megy, azt mondják nekik, béke van és minden a tiétek. A tömeg megbódul. Nem törődik többé se hazával, se ellenséggel, Nincs többé ellenállás és minden harag a hatóságok és az urak ellen fordul. A csöcselék rabolni kezd. Zűrzavar támad és a felfordulásban mindig akad valaki, aki a rend helyreállításának az örve alatt behívja az ellenséget.

Egy idegen fegyveres járőr bevonul. Nyolc-tíz ember és kitűzik a zászlójukat és leverik a magyar címet. A mieink pedig csak nézik, nézik, mintha alvajáró örültek lennének...

Így mondják el, akárhonnan jöjjenek, mindannyian. És ellenséges kézre kerül egyik magyar város a másik után. Amit ezer éve tartunk, elvész egyetlen óra alatt és az idegen megszállások, mint a hullafoltok terjednek Magyarország testén. Falvak, városok neve... Vad, kétségbeesett segélykiáltás fuldokolt szüntelenül a mellemben: Hát nincs senki, aki megmentsen bennünket!

Menekültek hömpölyögtek el mellettem. Kifosztották a házunkat! Felgyújtották a kunyhóinkat!... Két férfiember félmeztelen aggastyánt emelt ki egy marhaszállító kocsiból. Szép, előkelő vágású ősz feje ide-oda lóbálódott, ahogy vitték. És az arca olyan volt, mint a viasz. Honnan jönnek? Már senki se kérdi. – Mindenünnen, köröskörül. És a szállodákba fületlen szükséglakásokba, hideg iskolatermekbe zsúfolódnak a menekültek. A pályaudvarokon pedig poggyászhegyek nőnek a szabad peronokon. Egymásra dobált rettentő halom, családok, emberek megmaradt vagyona. Abroszba kötött batyuk, ruháskosarak, teletömött gyerekkocsik, angol bőrdöngök, tyúkólak, kofferek, tarisznyák. Szédülés fogja el az embert és a siralmas hegyek nőnek óráról-órára, vad rendetlenségben...

A bejárat felől megint oroszok jöttek. Katonák puskatussal tuszkolták az embereket. – *Előre ruszki!* Nehéz állati bűz kavardott mögöttük. A halomra hányt ládák körül kétségbeesett férfiak tolongtak. Egy ökölnyi fiú nagy régi bőrtáskát vonszolt. Egy feltört koffer előtt öreg dáma térdelt a piszokban. Cobolyprémes bársonykabát volt rajta és egy paraszti kendővel volt bekötve a feje, úgy ahogy hirtelen menekülhetett. Hangosan sírt és tördelte két sovány kezét. Mindenét ellopták az úton. Senki se figyelt rá. Gyerekek sikítoztak és nem tudták megmondani, honnan jöttek. Az anyjukat keresték, elvesztették menekülés közben. Az egyik vagonban agyonnyomtak egy kis leányt a zsúfoltságban. Holtan vitték katonák egy hordágyon. A túlsó oldalról, a síneken át, egy asszony jött futva; furcsán ugrott és a haja lobogott örült szeme előtt. Felsikített. Még nem ért oda, nem látta és mégis tudta: Az övé volt, az övé... Ezalatt a fal mellett ólálkodó lengyel zsidók alkudoztak... Rávetették magukat a hazatérői frontkatonákra, olasz pénzt vásároltak tőlük. A kijáratnál fegyveres tengerészek lármáztak és elszedték a batyus parasztasszonyoktól a tojást, meg a zsírt. Vörös karszalagos agitátorok, a katonatanács emberei, lázító cédulákat osztogattak, az egyik beszédet mondott A katonák körülállták, figyeltek is, nevettek is, a fejüket vakarták és ahogy odébb mentek, már nem tisztelegtek a feljebbvalóiknak.

Egy vonat fütyült, mintha menekülő lett volna az is, nagy futás után rongyosan, lihegve jött és megint ömlött az ember. Sebesült katonák vonszolták magukat az üdítő állomásra. Egyiknek újságpapírba volt csavarva a lába. Lehúzták a bakancsát a vörös gárdisták az osztrák határon. Menekültek jöttek. Volt tüzhelyük és volt hazájuk... Minden elveszett! Kitágult szemükben az éhség könyörgött és úgy nyújtották ki a kezüket egy darab kenyérért, mintha koldulnának. Károlyi mit tettél?

Bódult fejjel mentem hazafelé. A gázlámpákat már régen kioltotta a reggel. A szürke nappali világosságban szinte mániákusan néztem az elhaladó arcokat. Vajon menekültek-e ezek is? Körülöttem lerongyolódott és piszkos volt a város. A házakon szomorú, kormos zászlók fityegtek a hideg levegőben. Még mindig ott voltak és szörnyű hazugságokat mondtak.

Elvesztettük a háborút. Magyarországra idegen csapatok törnek be, tízezernyi menekült tántorog az utcákon és Budapest ünnepli árulóit és lobogódiszben áll összeomló országa közepén.

November 8.

Felhők nyargaltak a Duna felett. A szél befütyült a kéményekbe. A budai utcák ásítva dideregtek a házak között. A hűvösvölgyi villamos jóformán néptelen volt. Odakintről régen beköltözött mindenki és árván álltak a házak. Az erdőből fejszecsapások recscentek ki. Az út mentén fát loptak, vacogó város emberek. Lerongyolódott hivatalnokok, tanítók, asszonyok szedtek rőzsét az avarban. A hegyekben időnkint lövések dördültek. Az elszéledő katonaság ezre magukkal vitték a fegyvert és most szabadon vadásznak szerteszét az országban. Vadorzótól népesek az erdők. Vérynymok látszanak. Dög rothad. Magyarország híres vadállománya kipusztul nemsokára.

A villánkhoz értem. Körüljártam a magára hagyott házat. Még nem törtek be. Az utakon ostort csavart a szél az őszi levélből. Száraz csörgés hallatszott mindenütt és a csupasz fák gallyai összeverődtek a mozgó levegőben. Egy öreg asszony haladt lefelé az úton, vékony, selyemszoknyáját fújta a szél. Valamikor jobb időket élhetett, most rőzsét vitt a hátán: – *Nem kapni fát odabenn. Mi lesz e télen? Megfagyunk...*

Visszajövet újságot vettem a villanyos ablakából. Sok kéz nyúlt ki az ablakon. Szemben egy fiatal tiszthelyettes is vett. A letépett, rangjelzés látszott a gallérján. A jóérezsű tisztek ekkor már nem viselték az egyenruhát. Szinte szégyen lett belőle, csak az hordta még, akinek nem volt más egyebe. És ez olyannak látszott. Különbösen csupán a háború egykori bujkálói, szökött katonák és nem katonák jártak uniformisban. Olvasni kezdtem a déli lapot.

Belgrád... Eltűnt körülöttem minden. És az újság nyomtatott betűin túl előjött messze emlékezetemből a szerb város. Hömpölygött a Duna, újra láttam a hajóállomást, a fellegvárat, Hunyadi egykori dacos magyar erődjét, a konakot, a fák között és túl a városon a kis kolostort, melyben olajfestékkel mázolt hajópadló alatt jeltelenül fekszik összekaszabolva az utolsó Obrenovits a megcsonkított szerb asszony, Drága királyné mellett. Aztán a Topcsider kertje jutott eszembe és egy keleties piszkos kioszk, mely előtt szerb cigányok hegedültek és énekeltek hozzá. Ragyogó oroszos egyenruhában kis asztaloknál tisztek uzsonnáztak. Foghagymát ettek kenyérrrel. Egyik-másiknak érdemrend volt a mellén. Egy szerb ember nagyon büszkén magyarázta, hogy ezt a kitüntetést csak azok viselhetik, akik részesei voltak Obrenovits Sándor meggyilkolásának...

Rosszul kövezett utcákon állatsordák ügettek. Trágya, piszok, poloskák, ételhulladékok és legyek, kékfényű nagy legyek. A Skupstina... Mialatt ott jártam, a magyar Országházra kellett gondolnom. A két épület a két nép múltjának és kultúrájának a vallomása. A mienk egy gótikus kővirágzás, mely oda ereszti le gyökereit a Duna medrébe, hol zsongó fejedelmi ágyban első honfoglaló ősünk, az az Attila alussza ezerötszáz esztendő nagy álmát, akinek adót fizetett Róma és Bizánc. A szerb parlament, mikoriban láttam, istállószerű pajta volt. Padok álltak benne és vörös-fehér-kék zászlószövetek kapaszkodtak a falon. Levegője birkaszagú és fokhagymabűzös volt, légypiszoktól voltak homályosak az ablakok.

Azóta, hogy ott voltam, sokat szenvedett a kis Balkáni rezidencia. Mackensen és Kövess katonái jártak győzelemben a romok között. Most koldulva jár ott Károlyi és Jászi, a munkás- és katonatanács kiküldötteivel.

Miért mentek oda? Miért éppen oda? A villanyos kerekei zakatolva ismételték tovább: miért, de hát miért?

A hivatalos híradás szerint a francia tábornok fennhéjázó volt és kíméletlen. Átvette Károlyi memorandumát, hátat fordított és becsapta az ajtót.

Felderengő, piszkos világhossz az a memorandum, mely elpanaszolja, hogy

Károlyi kormánya hivatalba lépésének első huszonnég órájában felajánlotta az antant-hatalmaknak az azonnali fegyverletételt, de ajánlatát a közös Armeekor Oberkommandó nem továbbította. Elzárta Magyarországot a hatalmakkal való érintkezéstől, szétszakította a telefonvonalakat. És Weber tábornokot bízta meg, hogy Diazzal, az olasz hadak főparancsnokával a régi Monarchia nevében tárgyaljon. Károlyi memoranduma tiltakozik ez ellen, mert szerinte: „*a független Magyarország nevében senki más nincs jogosítva tárgyalni, mint a magyar nép követei.*” – „*Ez az oka mai megjelenésünknek*” – mondja végaszavában a szégyenletes emlékirat.

Tehát senki se küldte, senki se hívta azokat, akik a magyar nép követeinek merték nevezni magukat. A kártyás Károlyi Mihály kártyázik Belgrádban. Bűnös játékot játszik. A maga hasznára csal, az országnak veszít.

Kezemben furcsán táncolt az újság, mialatt a memorandum szövegét olvastam. Hasonló okmányt emberek saját országukról még nem írtak soha. Fegyverszünetet mentek kémi a számunkra és vádat emeltek ellenünk az ellenség előtt: „*Elnyomtuk a nemzetiségeket, zsarnokai voltunk a szabadságnak*”... Olyan érzésem támadt mintha hirtelen öntöttek volna valamit a torkomba, amit nem bírtam bevenni. Egy darabig sebesen kel lett nyelnem és a halántékom lüktetett. Aki ezt az iratot megírta, az gyűlölve hazudott, akik pedig átadták, azok vagy hülyék vagy gonosztevők.

A francia tábornok a memorandumra adott válaszában rettentően sértő és lenéző volt. Gyalázat? Őket alázzák meg és mi viseljük a szégyent. Franchet d'Esperay minden szavával arcul ütötte Károlyit és kíséretét. Milyen mérhetetlen megvetést érezhetett a régi normandiai nemes, a hazaszerető katona a hazaáruló Károlyival és bolsevista, internacionalista társaival szemben.

Munkástanács... Katonatanács...

Vajon Jászi szemita fején és Hatvany faunszerűen zsidó arcán jártatta-e tekintetét, mikor azt mondta:

– *Őnök csak a fajmagyarságot képviselhetik, nem pedig Magyarország népét...*

Aztán felelt a delegáció emlékiratának arra az újságírói fantáziával kigondolt, ravaszkodó mondatra, hogy: *Magyarország november elseje óta nem ellenséges ország többé, hanem semleges föld...*

– *A magyarok együtt mentek a németekkel, együtt fognak meglakolni és fizetni.* És felelt azoknak is, akik a magyar parlamentből a haldokló Magyarország felett azt kiáltották: „*mi antant-barátok vagyunk*” és felelt Károlyinak is, aki hatalma érdekében Prágával, Bukaresttel és Belgráddal csinált politikát.

– *Magyarországnak ellenségei a csehek, tótok, oláhok, Jugoszlávok,* mondotta a tábornok. – *Csak intenem kell nekik és önök elpusztulnak.*

Szinte kényszeríteni kellett a tekintetemet, hogy szégyenben és haragban tovább olvasson. Fegyverszüneti feltételek következtek... Nem feltételek, hanem bosszútól és gyűlöletől lihegő parancsok, melyeket egy felfegyverzett haderő vezére megvetően diktál a fegyvertelen állam nevében önhatalmúan odatolakodó küldöttségnek.

Képtelen agyrém... A magyar kormánynak az ország keleti és déli vidékein nagy területeket kell kiürítenie. Magyar földet kell kiszolgáltatnunk a balkáni haderőknek. Oda kell adnunk a Szamostól a Maros-Tisza vonaláig, a Duna folyásától a horvátszlavón határig azt, ami ezer év óta a mienk.

Tizennyolc pont... tizennyolc ökölcsapás egy nemzet arcába. Ezek után Magyarország nem ország többé, csak préda, amelyre rátipornak.

Szegény hazám és szegények mi valamennyien...

Egyszerre nem láttam többé világosan a betűket mintha valami előmlött volna felettük, olyanok lettek mint a kövek a patak medrén, lenn, mélyen a víz alatt. Megtöröltem a szememet és hirtelen felpillantottam. Láta-e más is? A kis tiszthelyettes nem látta. Ő is sírt... Lehorgasztott fejjel ült és az újságot marokra gyúrta a térdén. Körülnéztem. Az arcok megváltoztak, mialatt az újságot olvastam. A többiek is elolvasták. Izgatottan, idegenek kezdtek beszélni egymással: – *Mindig azt mondták nekünk, csak Károlyi tud jó békét hozni. Meghozza két nap alatt. Azt mondták, csak ő menthet meg.* Az elbolondított emberek, mintha egy pillanatig eszméletre tértek volna. Ijedt csalódás, panaszkodó elkeseredés zsi bongott a villanyos kocsiban. Legtöbben dühösen szidták a francia tábornokot, újszerű megjegyzések hangzottak el Károlyiról is. Valami felderengett... Vagy csak a magam látását képzeltem bele a többiek szemébe?

– *Még sincs úgy,* – mondotta egy úr a szomszédjának, – *nem kell elhamarkodottan ítélni.* És fennhangon olvasni kezdte, hogy a kormány békeküldöttsége: *feltételekhez köti a fegyverszüneti okmány aláírását. A feltételeket táviratba foglalta, melyet Franchet d'Esperay útján továbbít Párizsba. Hiszen világosan itt áll,* – folytatta az úr, – *a kormány csakis abban az esetben írja alá a megállapodást, ha az antant-hatalmak a békekötésig biztosítják a magyar állam határait. A békekötésnél pedig majd eligazítja Károlyi a dolgot. Bizalmas emberei mondják, hogy mindent keresztül tud vinni Párizsban. Hat hét alatt békét teremt.*

A kimerült emberek belekapaszkodtak a szavakba. A tiltakozó távirattal még eltolódott a végleges rosz... És azok akik az előbb még izgatottan beszéltek öncsaló optimizmussal altatták el fáradt testükben a lelküket. Csendesek lettek. Szorongtak, tolakodtak és kinéztek az ablakon. Egy asszonyosság hangosan ásított. A hátam mögött a drágaságról beszéltek: Megint felment a burgonya ára...

Mikor hazaértem, anyám a kis zöld szobában ült az ablaknál. Tétlenül ült a félhomályban ő, aki mindig tett valamit. Az ajtó nyílására felém fordult és kissé felemelte az arcát, hogy megcsókoljam. A szürkületen át is láttam jó kék szemét, melynek tekintete az évek dacára fiatal és tiszta maradt. Most végtelenül szomorúan nézett reám. Az asztalon egy déli újság feküdt mellette.

– *Olvasta?* – kérdeztem.

– *Olvastam...*

November 9.

Nagy fehér plakátok kapaszkodtak a házak falára. Véges végig az utcákon új plakátokat ragasztottak ki megint. Odatapadtak a kirakatok üvegjére, a kávéházak ablakára. Ott voltak a mozgósínház reklámok között, a hirdetési oszlopok hasán. Nem Parancsok, nem Rendeletek, nem Kiáltványok. Messziről láttam, egy szó feketéllett a papirosokon: Ballada.

Egy régi szelíd szó, mely mintha elmúlt napokból jött volna, hogy mondjon valamit az új napoknak: Ballada... Oda kapott a tekintetem, de még érte el az apróbb sorokat. Át kellett vágnom az utca közén. És mialatt mentem, csak kérdeztem magamtól:

Az van-e a balladában, amire várok, a magyar kín hördülése? A szenvedésünk lázadó kiáltása? Ki írta? Valaki a régiek, vagy az újak közül? Vagy a költő, aki tüzet segített rakni atyja ősi telkén és megtévedetten együtt csinált *forradalmat*” Hatvany-Deutsch báróval, Lukács-Löwinger Györggyel, Pogány-Schwarz és Landler elvtársakkal? Megtért-e fajához a megtévedett és felordít benne az elárult magyar föld, amelybe beleharapnak a balkáni rablók? Vagy ő, a másik szól-e, aki a hontalan Dante fájalmát bele tudta érezni a mi nyelvünkbe, aki rímbe tudta szedni azt, amit a rónák viharja rivall?

Nem ők, nem a magyarok szóltak. Erdős Renée verse émelyítette a levegőt, melyet a kormány kiplakátoztatott az egész városban,

„*Elméne Belgrádba jó Károlyi Mihály ... bús Károlyi Mihály... ... nagy Károlyi Mihály...*”

És ezt ma odaragasztották minden budapesti ház falára. Átlátszó játék. A Ballada részvétet akar kelteni Károlyi Mihály iránt, nehogy harag támadhasson az emberek lelkében; ő rá akarja terelni a szánalmat, nehogy önmagát kezdje szánni a nemzet. Mint egy parancsszóra jóformán az egész fővárosi sajtó is ugyanilyen értelemben ír. Az újságok szinte elleplezik a fegyverszüneti feltételeket és a francia tábornok nyers lenézését állítják előtérbe. Cikkeikben Károlyi a nemzetört szenvedő vértanú lesz.

Az utca népe megállt, olvasta a balladát és itt is ott is hallatszott: Szegény Károlyi Mihály. De mialatt mondták, fojtottan, keserűen hírek szivárogtak szerte a városba, amelyeket nem lehetett megállítani. Terjedt a Belgrádi nap valósága s ökölbe szorult tőle az ember keze.

Franchet d'Esperay Szalonikiból érkezett repülőgépen Belgrádba a találkozásra. Díszörséget állított a szállása elé. Díszbe öltözött mellére tűzte összes kitüntetéseit és így fogadta azokat, akikről úgy vélte, hogy Magyarország küldöttei. Károlyi Mihály és társai sportsapkával, térdnadrágban és gamásliban jelentek meg mintha futballmeccsre mentek volna a Népligetbe. A tábornok meglepetve mérte végig a társaságot. Rideg és lenező lett. Kezet nem adott senkinek, összefonta mellén a karját. Kezdetben megütközéssel, majd ironikusan hallgatta végig Károlyi tökéletlen beszédét. Miután pedig átvette a Magyarországot vádoló memorandumot, melynek Jászi volt a szerzője, a lámpa fénykörébe állította a küldöttséget és figyelmesen megnézte egyiket a másik után.

– *”Vous êtes Juif?”* – kérdezte Hatvanytól, aztán Jászira pillantott, aztán Károlyira: „*És maguk is zsidók?*”

Leplezetlen ellenszenv tükröződött az arcán, mikor Károlyi, mint a forradalom vívmányait bemutatta neki a munkás- és katonatanács két kiküldöttjét. A katonatanács képviselőjének, Csernyák századosnak, kérdőn mutatott a gallérijára, melyen hiányzott a rangjelzés: „*Vous êtes tombés si bas?*” – és bólintás helyet gögösen hátralökte a fejét, sarkon fordult és ott hagyta őket. Elment

ebédelni tisztjeivel, a nélkül, hogy meghívta volna a küldöttséget, pedig az asztala számukra is terítve volt.

Az öndelegátusok elképedve meredtek egymásra. Hogyan fogják ezt bejelenteni az elbolondított és megcsalt országnak, mellyel Károlyi és sajtó a hosszú hónapokon át elhitette az „*antant-összeköttetések*” és a „*jó béke*” meséjét a... Ijedtükben egymást okolták és valamelyik azt mondta Károlyinak:

„Pesten úgy ünnepeltek, mint egy félistent és most úgy bántak veled, mint egy kutyával...”

Károlyi és társai aznap éhen maradtak Belgrádban, Franchet d'Esperay tábornok pedig, miután megebédelt, tábori egyenruhába öltözött és kemény szavak kíséretében átadta a deputációnak a szörnyű, lealázó fegyverszüneti feltételeket.

Ez történt Belgrádban november 7-én. Egy nappal később, tegnap este pedig, Budapesten, a Keleti pályaudvaron összegyűltek a kormány tagjai a delegáció ünnepélyes fogadására. Károlyi Mihályné, Jászi Oszkárné és a többi *forradalmi nő*”, mint ahogy ők magukat nevezik, szintén ott voltak. De az ünneplők hiába vártak. Károlyi és kísérete félt... A ferencvárosi kis pályaudvaron megállították az udvari vonatot, suttymban kiszálltak s a rosszul világított állomáson hamarosan elszéledtek.

Hátsó ajtón, így szöktek be a belgrádi szégyennel a megcsalt városba.

November 10.

Szürke ólmos eső esik. Szemközt az elhanyagolt öreg házról egy nagy darab meglazult vakolat csattan le a mélybe és szétrepül az utca aszfaltján. Vasárnap van. Az utcában senki se jár. Csak az eső megy el az ablak előtt. Elmegy és fátyolosan újrjön és ír valamit az üvegre.

Semmi se történik. A köztársasági párt ma délutánra népgyűlést hirdetett. A szervezett munkások és szerveződő munkakerülők, a katonatanácsok, a tisztek és altisztek... gyűlések mindenütt. És mindenütt a népfőnségről, jogokról, demokráciáról, függetlenségről és szabadságról szónokolnak. Csak Belgrádról nem beszél senki. Nincs tiltakozó felvonulás és népgyűlés a fegyverszüneti feltételek ellen! A belgrádi szegényről hallgat a város, mintha nem lenne köze hozzá, mintha kiégett volna az önérzete. Károlyi hűbéres újságai megint egyszer elbódították hazugságaikkal a tömeget. És a tömeg bután és egykedvűen megy a tegnapi úton tovább. Vak birkanyájak és megvakított ökörscordák, beláthatatlan világtalan gulyák követik törtetve elvetemült kolomposukat a szakadék felé.

Ők mennek, de hát hol tétovázik az, akinek jönnie kell?

Az eső kísértetiesen ír az ablakomra, a szemközti ablakokra is ír valamit. Különben semmi se történik.

Semmi?... Rendtelenség lehet a fejemben, hogy ilyesmit bírok gondolni. Hiszen mindennap összedül valami, ami mindig volt, amióta vagyok és azelőtt is volt, régen azelőtt... Nem lehet felfogni. Csak olvassa az ember a híreket és mire elolvasta, képtelennek rémlik az egész és mindig újra várakozás támad az agyunkban, furcsa félőrült várakozás. Talán felnevet valaki a csendben.

Vagy egy hang szólal meg és erősen, biztosan mondja, hogy nem igaz és úgy van minden, ahogy volt. Hasztalan várunk... És megint csak azt kezdik hinni, hogy semmi se történik.

Pedig a királyhű Bajorország elűzte Lajos királyt. Szászországban a munkások és katonák tanácsa kiáltványt intézett a néphez: „...*a királyt megfosztottuk trónjától, a Wettin-dinasztia nincs többé!*” Baden elkergette uralkodóját, a hesseni nagyherceg a csöcselék foglya. Württemberg, Braunschweig, Weimar... Ősi trónok, legendás régi udvarok, kultúrközpontok, műpártoló kis rezidenciák omlanak össze percek alatt, mintha egy száguldó gyűlölet döntene fel mindent amit kelettől nyugatra a múltból lábön talált.

Mind trónvesztettek a hű német fejedelmek. Csak az az egy visel még koronát, aki hűtlen volt. A Hohenzoller odalenn Oláhországban. És a császár holland földre menekült boldogtalan birodalmából.

Vilmos császár lemondott a trónról:... Ahogy terjed és száll a hír, még ott is ahol gyűlöletben várják és diadalordítással fogadják a mulandóság borzongása fut el tőle az arcokon.

Napóleon óta sohase gyűlöltek úgy senkit a földön, mint őt. Jelentőségét majd ennek az alapján számítja ki a história. Hatalmát pedig azzal méri fel, hogy Bonaparte ellen Anglia a világnak csak egy töredékével szövetkezett, míg a Hohenzollerek ellen fegyverbe állította az egész világot.

A két császár legnagyobb ellensége és tragikus bukásának oka is egy. Napóleon Franciaországot akarta világhatalommá tenni, Vilmos császár a Német birodalomról álmolta ugyanezt. Fele úton megállni nem bírt egyikük sem.

És most a Szent-Illonai sors várakozik-e Vilmos császárra, akit törvényszék elé akarnak hurcolni a győztesek? Egy horgonyzó Bellerophon lesz-e a holland kastély, mely befogadta?

Bármi történjék is ezután, a francia bosszú első pontja betelt. De nem

Szedán, egy roppant Waterloo teljesült.

A magyaroknak barátjuk volt a császár. Egykor a budai királyi várban pohárköszöntőt mondott a magyar nemzetre. A habsburgi uralom óta, koronás fő nem szólt úgy hozzánk soha. Iskolás könyvekbe szedték beszédét, gyerekek tanulták és a császár emléke itt maradt. De közénk nem jött többé. A háború alatt járt Bécsben, Szófiában és Konstantinápolyban. Budapesten nem állt meg soha. Bécs féltékenységét kímélte, pedig a magyarság várta őt, akinek a katonái együtt véreztek a mieinkkel országunk három kapujánál. Kép a kirakatokban volt, Budapest legszebb körútját Vilmos császár útnak nevezte el, birodalmának színei ünnepelten lobogtak utcáink felett, és ha vonatja valamerre érintette az ország földjét, hódoló cikkeket írtak róla a lapok. És most ugyanazok a sajtóorgánumok, melyek csúszva hízelegtek, csúfolódnak és méltatlanul becsmériik.

1916-ban Tisza a német főhadiszálláson járt. Erdélybe akkor törtek be a románok és ő csapatokat és segítséget kért szorongatott hazájának.

– *De vajon hálásak lesznek-e érte a magyarok?* – kérdezte a császár.

– *Hálásak leszünk, felség,* – felelte Tisza István. És mialatt erre gondolok, egy német folyóirat rajza jut eszembe. Érzem, hogy előnti a szégyen az arcomat. A rajzon Németország képe látszott és egy magyar, aki sok német katonasír között tolvajlámpával vezeti át Magyarországon az antant-csapatokat, hogy hátba támadhassák a német szövetségest. A cserbenhagyott Németország ma így gondolkozik felőlünk. Pedig nem is olyan régen... A háború alatt volt, Berlinben jártam. A Zeughaus előtt katonásdit játszottak gyerekek, a napsütésben. *Te bajor vagy, te württembergi* – mondotta a parancsnokuk, – *te meg szász... és én magyar vagyok,* – szólalt meg az egyik kisfiú. – Sajátságosan hatott. Berlin közepén, egy porosz fiú, akinek büszkeség magyarnak lenni. – *Hiszen akkor honfitársak vagyunk,* – mondtam ellenállhatatlanul. – *Maga magyar?* – kérdezte a parancsnokuk. *Stilljestanden! Aussen rechts!* – vezényelt aztán harsányan – *Die haben sich tapfer jeschlagen!*

– És a kis hadsereg tisztelgett... Tisztelegtek azoknak a messze, soha nem látott magyar honvédeknek, akikről az atyjuk és a bátyjuk mesélt, ha a Kárpátokból hazatért.

Így volt akkor... és most?...

De számkivetésében a császár és összeomlásában a német nép gondoljon arra, hogy mi azok vagyunk, akiknek Franchet d'Esperay francia tábornok azt üzenté: „*A magyarok együtt küzdöttek a németekkel és együtt fognak lakolni és fizetni.*” És ha ítélnék, ne feledjék, hogy ugyanazok, akik Magyarország nevében becstelenek voltak hozzájuk, még százszorta becstelenebbek voltak mihozzánk magyarokhoz.

Idehaza elszakították a szövetségünk hitlevelét, de vigyázzanak a győzők, a közös szerencsétlenség konokabb szerződést tud írni, mint az emberi kezek. Foch marsall német fegyverszüneti okmánya testvére a könyörtelen belgrádi írásnak. A wilsoni álarc leszakadt és a győztesek tébolyodott kegyetlenséggel koldusokká tesznek és ránk szabadítják a vérbeborult felhőt, mely kelet felől húzódik a megcsalt népek kétségbeesése fölé.

Ebben a felhőben sötét idegenek lopakodnak be az orosz határokon Európa szívébe és összefognak azokkal, akiknek az arcuk hasonlít az övékhez. És ilyenek Parisban is vannak és Londonban és New-Yorkban is...

Európa nagyobbik felét már ellepték. Oroszországban Trockij-Bronstein, Krassin-Goldgelb és Litwinow-Finkelstein, Radek és Joffe a mindenható. Münchenben Kurt Eisner a bajor néppállam ura és elnöke. Berlinben a

katonatanács élén Beerfeld, a munkástanács élén Hirsch áll. Bécsben Renner, Adler, Deutsch és Bauer kezében a hatalom. És Budapesten... Véletlen lenne ez?

Varjak a haldokló népek felett... Kivájják a még látó szemeket, beleverik a csőrüket a még lüktető szívekbe, cafatokban tépik le a húst a vergődő tagokról. És sehol sincs olyan, aki elhajtaná őket.

Semmi se történik... Halkan, halkan, mint a szóztalan kétségbeesés, csak az eső veri az ablakomat.

November 11.

Tudhattam volna, hogy így lesz! Károlyi és kormánya tegnap délben elhatározta, hogy a belgrádi feltételeket változatlanul elfogadja... A francia kormányelnök tiltakozó sürgönyükre még csak nem is válaszolt. Elnézett a fejük felett: nem állt szóba velük. Egyenesen Franchet d'Esperaynek küldött utasítást:

„Felkérem, hogy Károlyi gróffal csak katonai kérdésekről tárgyaljon, minden más kérdés kizárásával. Ez véglegesen irányadó. Clémenceau.”

Fenn a budai várban, a régi miniszterelnöki palotában összeült a minisztertanács. Károlyi eleinte feltűnően izgatott volt, aztán elfáradt figyelni, elnyújtotta hosszú lábszárát, nadrágzsebébe süllyesztette a két kezét és előrelógó fejjel, részvétlenül nézett a szeglet felé, ahol nem történt semmi. A pártjabeli miniszterek idegesek voltak. A szocialisták és a radikális miniszterek nyugodtak. Linder már nem miniszter többé. Állandóan részeg volt. Nem egyszer látták tántorogva kijönni a minisztériuma kapuján. Miniszteri íróasztalán konyakos üveg állt, az előszobájában pedig matrózok ittak... A kormány felmentette és Bartha Albert alezredest hozta a helyére de hogy Linder *„értékes szolgálatait a jövőre is biztosítsa a image számára”*, megbízta, menjen el Belgrádba és a magyar államhatalom nevében írja alá a fegyverszüneti feltételeket...

Mintha tervszerű démoni számítás lenne mindebben. Úgy rémlik, le akarnak alacsonyítani, hogy annál könnyebben tiporhassanak az arcunkba. A sportsapkás küldöttség után most egy részeges katona megy Belgrádba, hogy a fennhéjázó francia tábornok előtt zavaros szemmel, borgőzös szájjal, tántorogva képviselje Magyarországot.

És mialatt Linder útjára készülődött, Károlyi, Nemzeti Tanácsának üléstermében olyan beszédet mondott, amely biztatás és ígéret mindenkinek, aki Magyarország területéből rabolni akar.

Elmondotta, hogy:

„A szerb csapatok Újvidéken, vannak és erősen haladnak befelé. A csehek nemzeti ünnepükön elhatározták, hogy megszállják azokat a megyéket, amelyekre aspirálnak. A cseh csapatok elindultak és gyorsan haladnak az országban... Az a tervük, hogy megszállják Pozsonytól és a Dunától északra Máramaros megyéig a Felföldet. Ez körülbelül tizenhét-tizenkilenc vármegyét jelent. Súlyos a helyzet oláh részről is. Az oláhok általános mozgósítást rendeltek el. Igazunk és fizikai gyengeségünk teljes tudatában, jelentette ki végül Károlyi – csakis a jogra támaszkodhatunk

Ezért az az előterjesztésem, hogy írjuk alá Franchet tábornokkal a fegyverszüneti szerződést és ha aláírtuk a betörések egyszerű erőszakot jelentenek. Bárki betör, tiltakozunk ellene, felemeljük óvó szavunkat és apellálunk a világ művelt népeinek ítéletére, de fegyvert nem szegezünk ellenük, mert mi állni akarjuk és fogjuk az aláírandó fegyverszüneti szerződést.”

Magyarország úgynevezett miniszterelnöke, Magyarország kellős közepéből ígéri meg rablásra induló kis szomszédainknak, hogy ha jönnek, bántódásuk nem lesz, fegyvert nem szegezünk ellenük! Így hívja be Károlyi Mihály a szerbeket, cseheket és oláhokat egész Nemzeti Tanácsa és egész kormánya füle hallatára.

Lázadó dühvel, remegő szájjal olvastam a gyalázatos beszédnek a szövegét. Mit kap ezért a munkáért Károlyi Mihály?... Alig kétszáz éve, őse Károlyi Sándor 50.000 arany értékben az erdői uradalmakat és Husztot, Tarcalt, Marosvásárhelyt kapta a császártól meg egy grófi koronát, amelybe a bécsi armális-piktor tévedésből két gyönggyel többet talált festeni, mint Magyarország egyéb grófjainak a koronájába. Tizenegy ága van a Károlyiak koronájának. Ezért a két

gyöngyért viselte a demokrata Károlyi Mihály gögösebben a címét mindenkinél? Viselte és viseli, még ma is, mialatt köztársaságot csinál. Hordja a Habsburgok adományozta rangot, míg a Habsburgokat megfosztotta rangjuktól. Kegyelmes grófnénak hivatja a feleségét és kegyelmes grófnak önmagát. Míg azokat, akikről címe származik, sajtójában Habsburgi Károlynak és Habsburgi Józsefnek nevezteti!

A király vonatát, a király autóját használja, az Operában a királyi páholyba ül feleségével. El akarja foglalni a királyi palotát is. Valamelyik nap családja körében ebéd után, elterülve a karosszékben, szivarral a szájában odavetette: „*Le fogom mondatni a királyt*”. De Károlynak két tanácsadója, Kéri és Jászi azt javasolta: ne ő, ne is a kormány végezze ezt el. A fajmagyar értelmiség ragaszkodik a koronához és királyhű az egész parasztság is.

Egy régi ismerősömmel találkoztam ma délután. Tőle értesültem Károlyi tanácsadónak a véleményéről. Olyanok ismételték meg előtte, akik egészen szavahihetők. Kéri Pál azt mondta:

„*Soha se lehet tudni. Viseljék, mások az ódiúmot. Mint ahogy a német szövetség feldöntését mással intéztettük el, a király lemondását is bízzuk másokra. Erre legalkalmasabbak a főurak. Ha tetszik a népnek, reklám, hogy még a grófok se akarják a királyt. Ha meg nem tetszik járassák le magukat ők...*”

– *Úgysem vállalkozik rá senki,* – mondtam mialatt lassan mentünk egymás mellett át utcai nép között.

– *Lehet, hogy igaza lesz,* – felelte kísérőm, közben felhúzta sovány vállát és kezével kétkedő mozdulatot tett, – *Úgy hallom, Károlyi eddigi tárgyalásai nem vezettek eredményre. Pedig neki most már sürgős a dolog. Sietni akarnak itt is. Irigylük az elsőbbséget Berlinton meg Béctől. Úgy tudja, hogy az Osztrák Nemzeti Tanács a németországi események hírére állást foglalt, a köztársaság mellett és Károly császár tegnap Schönbrunnban aláírta a visszalépési okmányt?*

Hirtelen megálltam. Egy pillanatig tartott.

– *Nem... nem tudtam...*

– *Ennek a hatása alatt most már be meri vallani a Károlyi-kormány is, hogy az államforma kérdésében nem várja meg az alkotmányozó nemzetgyűlés döntését. Bokányi 'elvtárs' már a forradalom napján eltörölte a királyságot... Nem kell se neki, se Kunfiak, se Pogánynak! Hatvány báró és Jászi és Kéri Pál se akarja, egyszóval: beszüntetik a magyar királyságot... Károlyival ugyan pro forma egy kiáltványt íratnak alá, de hát ez úgy se számít. Különben, ha érdekli, menjünk át a Pesti Napló szerkesztősége elé, ott elolvashatjuk.*

A kivilágított kirakatban a legújabb hírek között csakugyan ott lógott a kiáltvány szövege:

„... *A Magyar Nemzeti Tanács azzal az ünnepélyes felszólítással fordul az ország városaiban és községeiben alakult nemzeti tanácsokhoz, döntsenek rögtön arról, csatlakoznak-e a Magyar Nemzeti Tanácsnak ahhoz az elhatározásához, hogy Magyarország jövőendő államformája a köztársaság legyen. Gyors elhatározásra és sürgős értesítésre van szükség.*”

Az a névtelen undorodás fogott el, melyet mindig érzek, ha az új hatalomnak az írásait olvasom. „*Sürgős értesítésre van szükség*”... mintha egy ügynök kérne tőzsdei megbízást... „*gyors elhatározás*”... mintha árverés lenne és régi lom kerülne kalapács alá: Szent István koronája és ezer magyar év hagyománya.

– *Ne essék kétségbe,* – mondtotta kísérőm keserűen. – *Az egész csak komédia. Mindegy, hogy mit írnak, mindegy, hogy mit felel az ország A szocialista*

párttitkárság meg a többi 'elvtárs' már döntött. November 16-án kikiáltják a köztársaságot és Károlyit kikiáltják elnöknek. Mi pedig hallgatunk.

– De hát meddig hallgatunk még?

– Mit tegyen az ember? Negyvennégy hónapig voltam a fronton. Háromszor megsebesültem, beteg is vagyok, fáradt is vagyok. Aztán meg másutt talán még rosszabb, mint itt. Berlinben tűzharcok vannak. Császárhű tisztek és vörösgárdisták gyilkolják egymást Unter den Linden. A házak tetejéről gépfegyverrel lövöldöznek;

Vörös tengerészek elfoglalták a császári palotát és a barikádok között halottak fekszenek. Itt csak ritkán ütik le az embert és az óráját is csak egyszer veszik el. Fanyarul, szinte fájdalmasan nevetett – Tudja, engem betemetett a lövészárokból egy gránát. Soká ástak, míg rám akadtak, nehéz volt a föld, azóta...

– Elnyomott. Irtózat látszott az arcán, összerázkódott: – Végünk van. Úgyis hiába minden...

Hirtelen elfordította a fejét. Egy darabig még szótlánul kísért, aztán félszegen köszönt és lekanyarodott sötét kis utcába. Elment, de a hangja nem ment el vele. Egyre hallottam, ahogy szomorúan folytatódott. Jött szemben és jött mellettem és mögöttem. „*Végünk van úgyis hiába minden* „. Ezt gondolták ők valamennyien, akik szenvedtek, akik fáztak és éheztek, akik koldusok és nyomorékok lettek, akiknek leszaggatták a mellükről a kitüntetést és letépték a gallérjukról a csillagot. Azok tépték le, akik nem láttak háborút és itthon bőségben éltek, gazdagodtak, akik többen lettek, míg mi elfogytunk, akik megnyerték a mi elvesztett háborúkat.

„Végünk van, úgyis hiába.” – Hát ez az, ami a szemekben látszik? A kimerültség, – a nagy: fáradt vagyok?... Most értem meg. A legjobbak elestek, akik pedig onnan visszajöttek: sebesültek ők, ha nincs is a testükön.

És ezen se hadvezérek, se államférfiak nem tudnak segíteni.

Hazafelé tartottam. A lépcsőházban nem égett a villany, napok előtt elromlott, de nem akadt munkás, megigazítsa; beléptek a munkanélküliek alakuló szervezetébe... A csengő se szólt, fenn a lakásunk ajtajánál. A szerelőt ott hagyták a segédei, ő maga meg, nem mozdulhat az üzletéből.

Dörömbölni kell hát az ajtón, mert nyitva hagyni nem lehet. Mostanában csavargó katonák járnak a házakban. Minduntalan betörésekről hall az ember.

Mialatt a sötét lépcsőházban várakoztam, odakintről utánam jöttek a lezüllött város képei; zsúfolt villanyos kocsik dulakodó dühös tömege, prémkabátos hadigazdagok, piszkos zászlók és a kormos házfalakon októberi plakátok maradványai, zenés kávéházak, nyers lárma, trágár beszédek, szenespincék előtt ácsorgó emberek. Az eldurvult utca iszonyata bennem volt még akkor is, mikor a szobámba értem.

Anyám hangja hívott... Nála égett az ernyős lámpa az asztalon és a zöld terítő bársonyában, mint egy, mezőn, sétáltak a pasziánsz királyok a kis királynék mögött

– Hol jártál? – kérdezte Anyám – A szénért jártam...

– Nos?

Nem akartam neki megmondani, hogy megint hiába való volt – *Még egyszer el kell mennem, nem végezhettem.* – Közben megürülő pincénkre kellett gondolnom és a szénközpontra, a sok ácsorgó emberre. Mintha mozgóképek nyargaltak volna el előttem, hirtelen a Pesti Napló kivilágított kirakata jutott eszembe. Ott is ácsorogtak emberek. Nagy betűk, legújabb hírek: csehek, oláhok, szerbek és ős magyar városok nevei... Az emberek hallgattak és a nyakukat

nyújtogatták. Mindenütt ugyanazok a fáradt arcok. És mintha egyetlen hang beszélne valamennyi helyett: Végünk van, hiába minden...

Nem, ezen nem tud segíteni se hadvezér, se államférfi...

Ekkor vettem észre, hogy Anyám már jó ideje elgondolkozva néz rám pasziánsz kártya felett. Nem szólt, nem kérdezett, csak előre hajolt és megsimogatta a fejemet.

Szokatlan volt ez. A gyöngédsége jóformán soha se hangzott, soha se látszott. Csak úgy ott volt halkán, halkán mindenütt a mélyben. Ő nem szerette magát megmutatni. A büszkék önuralma mögött élte az életét. Gyerekkoromban és mikor beteg voltam és mikor elcsüggedtem, csak akkor jött onnan elő, – miattam, soha se magáért, – és olykor most, mióta öreg lett. Mondani akartam volna valamit, meg akartam volna köszönni, amit úgy se lehet megköszönni. Megsimogatott... És ez olyan jó volt, mert szép szelíd titkokat tudott az ő keze, melyeket csak a gyerekei homlokának mondott el ritkán, ha nehéz volt az óra. Szép, szelíd titkok őrzői, áldott asszonykezek. Ők tudják azt, amit nem tudnak se hadvezérek, se államférfiak.

És abban a pillanatban valami mondhatatlan izzott fel bennem, lázadó vágy volt-e, vagy egy jövődó szó, egy elkövetkező tett? Nem tudom, de valami volt, ami elébe akarta vetni magát a rohanó pusztulásnak, gátba akarta emelni az omló anyaföldet, az asszonyit, a hűségest, a termékenyt, a jövőt... Mert ők tudják azt, amit nem tudnak a hadvezérek és államférfiak...

Egy kocsi állt meg a ház előtt. Vajon kijön hozzánk? Sok nap óta nem láttam jóformán senkit. Az érintkezés szinte megszűnt. Az emberek legjobb barátairól nem tudták hol vannak. Mindenki elbújt a maga otthonába; az októberi napon szétszakadt szálak még nem fonódtak össze. Odakinn kopogás hallatszott a lépcsőházban és ajtónyílás. Lépések jöttek a folyosón. Zichy Rafaelné volt.

– Emlékezel mikor utolszor találkoztunk?... Az erdők között a ködben. És azalatt, míg a jövőt találgattuk a hűvösvölgyi házban benn a városban már megkezdődött a lázadás.

– Akkor volt... október 30-ikán.

– Azóta minden összedült. Van-e olyan erő amelyik még jóvá tudta tenni ezt a borzasztó pusztítást? – Sohase lehet jóvátenni semmit, – mondotta

Zichy Rafaelné elgondolkozva. – A rossz megmarad, csak mellette lehet valami jót tenni ami halad és elhagyja a rosszat maga mögött.

– De hát van-e, aki meg tudja tenni? Szervezetlenek vagyunk és az emberek olyan csüggedtek és fáradtak Amíg így van, semmi se történhetik. Ezt kellene meggyógyítani. Az előbb gondoltam rá: az asszonyok nagyobbak tudnak lenni a pusztulásban, mint a férfiak. Ha fel lehetne ébreszteni őket és megfognák egymás kezét, ők vissza tudnák vinni az elveszett hitet.

– Már tárgyalok a katolikus női alakulatokkal, – mondotta Zichy Rafaelné, – szervezem az egységüket. -

– Nem felekezeti egységet, magyar egységet akarok. A destrukció is egy táborban van. Mind összefogtak ellenünk.

– Én ott kezdem el, ahol a gyökerem van... – felelte vendégem és sajtóságon mosolygott, mialatt elbúcsúzott. – Te is olyan vagy, mint a többi magyar temperamentum. Egyszerre rohamban akarnátok mindent megcsinálni...

És neki volt igaza. Ő már dolgozott.

November 12.

Mi történik? A Reáltanoda-utcai iskola előtt tengerészek sorakoztak. Állig felfegyverzett menetszázad az utca közén. Kérdően, bizalmatlanul néztek össze az emberek. Rossz emléke van annak az iskolának. Októberben titokban ott verődtek össze a katonaszökevények, a károlyisták lázadásának fegyveres szolgálói. Úgy mondják, onnan indult ki Tisza megöletésének sötét munkája is.

– *Már megint akarnak valamit?*

– *Ezek a Fényes László tengerészei. Pozsonyba mennek a csehek ellen,* mondotta egy hosszú szőke ember. Valaki felsóhajtott: – *Szegény pozsonyiak.* A szőke ember ijedten intett, hogy hallgasson. Háta mögött egy tiszt izgatottan kezdett beszélni. Csak félig értettem. Arról mondott valamit, hogy Pogány rendeletére az 1-es honvédek kaszárnyájában éppen most szereltek le ötszáz tisztet és vágó háromezer közkatonát, akik a Félhold védelmére akartak menni.

Az iskolaépület kapuján ekkor tábori egyenruhában egy vállas fekete zsidó jött ki. Mellén nemzeti színű szalag volt. A hangja nem ért el hozzám, csak a szája mozgását láttam. Beszédet intézett a tengerészekhez. Éljenzés csattant fel az utcában. A tömeg előre tódult én pedig visszafordultam, hogy szabaduljak a sodrából. Kerülő úton igyekeztem hazafelé. Egyszerre megint éljenzés hallatszott és mögöttem nehéz lépések doboltak a kövezeten. A tengerészkülönítmény vonult a pályaudvar felé. Kétoldalt a csöcselék kísérte. A csapat élén kivont karddal a feketehajú haladt, mögötte fegyvenképű tengerészruhás emberek. A legtöbbnek már vörös szalag volt a sapkáján. A kék zubbony mély kivágásában szabadon látszott mezítelen, szőrös mellük. A legutolsó horpadt orrú, zömök ember volt. Tisztátalan, pattanásos bőre fénylett; Csupasz nyakára egy vörös selyemkendő volt kötve. Mentében megbotlott és visszanezett. Erős, bozontos szemöldöksontja és kiugró pofacsontja között mélyen benn guggolt a szeme. Összeborzadtam. Ezek a martalócok mennek Pozsonyt védeni? Visszavenni az elveszett Felföldet?

Egyszerre valami más jutott eszembe. Az az ember a tengerészek élén: Heltai-Hecht Viktor lehetett, az, akit az Asztóriában október 31-én Budapest városparancsnokává neveztek ki. Azt hallottam, hogy eredetileg vállalkozó volt, Károlyi politikai környezete azonban azt mondja róla, hogy mint pincér kezdte a Folies Caprices mulatóban. Később parkett-táncos lett és a háború alatt lánykereskedelemből élt. Szénával, zsírral, cukorral kereskedett. Ők tudják, hogy kik voltak a bűntársaik, nem mi... Heltai a patkányforradalom éjjelén ajánlkozott, hogy egy csomó katonaszökevényel meghódítja a tér parancsnokságot. Szégyenletes sikere jutalmául nevezte ki Fényes, Kéri és a többi nemzeti tanácsos, a főváros katonai parancsnokává. Néhány napja sajtóságot hírek terjedtek el róla, aztán felmentették állásából. Heltai állítólag titkokat tud a hatalom birtokosairól talán, hogy eltávolítsák innen, azért lett a Pozsonyba induló hadsereg parancsnoka. A tengerészek lépése beleveszett az utca zajába. Kocsik kocogtak lesóványodott rossz lovaikkal, emberek jöttek és mentek fanyar egykedvűséggel. A menetszázad nem látszott többé. Régen eltűntek a tengerészek és nekem mégis úgy rémlett, mintha az utolsót, a horpadt orrú, vörös kendős embert még mindig látnám, mintha az a gonosztevő arc lett volna az egész csapatnak az arca.

És ez a szörnyű arc a félrekapott tengerészsapka alatt, ott van ma mindenütt, ahol oszlásnak indul egy ország teste. Felbukkan az égő házak tüzfényében, este sötétben benyit a magányos falusi kastélyokba és a kunyhókba is, berohan a paloták kapuján, megy végig a szobákon, kutat, keres, nem lehet előle menekülni. Utoléri azt, akit üldöz... Aztán beletörli véres kezét selyembe, da-

rócba és mikor nehéz lépése elmegy, mögötte a sötét kifosztott szobában hörög a halál. Egykor szép szabad messzeségekről, tengerekről és partokról mondott valamit az a szó, hogy tengerész. Ma elakad tőle a lélegzet és iszonyat támad.

Félrecsapott tengerészsapka, mélyen, prédalesőn guggoló szemek... Ott volt az a szörnyű arc Moszkvában, mikor a Kreml falai közt ezernyi császári tisztet lemészároltak. Ott volt Szentpétervárott a halál óráiban és Odesszában és Altonában és beletükröződött Helsingforsban a finnek véérébe. Most ott van Berlinben a vörös lobogós császári palotában. És lenn ólálkodott a schönbrunni kastély udvarán, mikor Károly császárt kiűzték rezidenciájából.

Tegnap...

Rájuk kell gondolnom. És szinte látom a nagy schönbrunni lépcsőt, melyen magukra hagyva, kítaszítva mentek el otthonukból a császár, a császárné és kicsiny szőke gyermekeik. Száz szolga ugrott régen a kezük intésére, hódoló udvari nép hajolt meg előttük a földig. Most akármerre néztek, nem volt számukra egyetlen hű tekintet; hiába hívtak volna bárkit is, senki se jött többé.

Mikor Ferenc József király kis vaságán haldoklott ott a schönbrunni szobában, a trónörökös Károly és Zita főhercegné, nagy fiatalságukban kétségbeesetten tördelték a kezüket: „*Úr Isten, még ne, ne még*”... Aztán kinyílt az agg uralkodó szobája: halottas szoba lett belőle és ők ketten lassan mentek végig a nagy galérián. Az udvar mélyen meghajolt előttük. Ők pedig sírva haladtak és fogták egymás kezét. Azóta mindig mentek, sok tévedésen, csalódáson és könnyön át és most érkeztek Schönbrunnban a lépcső aljára.

A kis trónörökös, mint ahogy megtanították, csak egyre szalutálgatott apró gyermekkezével. – *De ma nem látják meg mama,* – mondotta szomorúan. A megszálló néppórség vörös sapkarózsás katonái elfordították az arcukat.

A király polgári ruhában, lehajtott fejjel, megtörtén lépett ki a szabadba. A lépése elkongott az üres nagy házban az esti sötétbe beleveszett a kert, melynek egyenesre nyesett istenszobros bokrai alatt a Habsburgoknak annyi szép nyara elhaladt.

Mikor az udvari autók kifordultak a Cour d'Honneur kapuján, nem hallatszott a szokott trombitajel, nem lépett fegyverbe az őrség és a schönbrunni tetőkre felszállt a vörös lobogó. Lenn pedig a kapuk ormán vörös rongyokkal hirtelen letakarták a császárok kétfejű madarát, mely ha prédaszedőn kegyetlenül bele is vájta csőrét országok és népek testébe, Bécs számára valahány reptéből, mindig csak kincseket hozott. És talán abban van a Habsburgok legnagyobb tragikuma, hogy elkényeztetett városuk közömbösen fordult el tőlük, mikor a vöröslő hatalom söpredéke elűzte őket.

A nyargaló autó a Duna menti Eckartsauba vitte a boldogtalan uralkodót, aki ezentúl a Rennerek és Bauerek osztrák államtanácsának védelme alatt áll. Ki tudta meddig? Ki tudja, mi vár reá?

November 13.

Minden nap meghozza a maga hírét és a híreknek ragadozó karmuk van és tépik az eleven húst.

Az erdélyi szorosokon oláhok jönnek befelé a visszavonuló Mackensen nyomán. A szerbek megszállták a Bánságot, a Bácskát: Temesvár, Zombor a kezükben van. A csehek Kassa irányába vonulnak és miután megrabolták országunkat, most ki akarják rabolni még az ország régi címerét is. A magyar Felföldnek, melyet Slovenskónak keresztelnek, három halmot és kettős keresztet lopnak el tőlünk címerül.

Linder ma írja alá Belgrádban a halált jelentő fegyverszüneti feltételeket. Jászi Aradon tékozolja el az oláhok javára a mienket. Károlyi azon mesterkedik, hogyan tehetné ártalmatlanná Mackensent, aki negyven-ötvenezer emberével az egyetlen fegyveres erő a felbomlásban. Egy főúri magyar küldöttség pedig kivétel nélkül hazaszerető, hű emberek érthetetlenül mégis elment Eckartsaubá, hogy kikérje a királytól a lemondó levelét... Sok ez, túl sok, nem bírja el az ember.

Az ország elevenen éli át a feloszlás iszonyatát, törzsére nem illő műfeje rothad, leválnak a tagjai. És ha legalább csend lenne a tébolyító kín körül, de a nagy széthullásban, vérlázító szörnyű tapsolás hallatszik szüntelenül. Ők tapsolják meg önmagukat, akik tönkre tesznek. A sajtójukban, a beszédekben, a plakátjaikon, az irodalmukban: tapsolnak a halálhörgésünk felett. És ez az, ami mindennél elviselhetlenebb. Reggel ezzel az ádáz tapsolás-sal kezdődik a nap, az újságokból hallatszik ki és este ez kergeti az álmunkat, tépi az önérzetünket, míg tehetetlenül felordítunk bele. Az idegen lelkű sajtó, mely az elmúlt évek során alattomosan rátette közvéleményünkre a kezét, megmérgezte a magyar lelket és a magyar nyelvet, amely kilopta fajunkból az értékeket, elárult és elveszített minket, minden bűnén át sohase volt gyűlöletesebb, mint most, mikor tapsol és nekünk túrnunk kell, hogy megalázottságunkban kinevessen és bepiszkoljon.

A budapesti zsidó irodalom vezérírója, Bródy Sándor, az „Az Est” című lapba ma cikket írt a német császárról, akiről ugyancsak ő nem is olyan régen, mikoriban még hatalmas volt, mint félistenről írt. Most szó szerint azzal kezd:

„A világtörténelem egyik legnagyobb gonosztevője, Hohenzollern Vilmos megszökött hazájából és holland földön Bentrick gróf kastélyába bekönyörögte magát. Ott hált az éjjel tizedmagával, átkozott fajzatának csak egy kicsiny részével, a vörös képű, mindig snejdig mert mindig részeg fiával, ennek élete párjával, Cecíliával és az anyacsászárnéval, az emberi faj e formátlan némbérével”.

Aztán azzal végzi:

„Nyöszörögve, nyavalyásan, szűkölve fekszik a vendégágyban az elsökött császár. És a „Szegény öreg ember” ez órában már csak az életéért reszket, arcul köphetik, letérdeltethetik, csak életét hagyják meg”...

Az, aki így ír, a jelenlegi kormány javarészt radikális újságíró minisztereinek és államtitkárjainak a nevelő mestere volt. Ez a szellem uralkodik ma a fórumon. Ilyen hangok beszélnek annak a nemzetnek a nevében, amelyet majd ezer év óta Európa leglovagiasabb nemzetének hívnak.

Az „Az Est” cikkére a magyar társadalom még mai száználmas szibbadásában is felhördült. Csak a hitványak rugdossák meg a szerencsétlenséget. (Ezer és ezer tiltakozó levél támadt neki az „Az Est” szerkesztőségének, temérdek előfizető visszaküldte a lapot. De mit használ ez? A lap titokban fogja tartani a felháborodást és az aljas, gyáva cikk gyalázata, mint annyi más gyalázat, amit álarcunk alatt elkövetnek, visszahull reánk.

Meddig kell még túrnunk? Irgalmas Isten, meddig tart még?...

Nincs hová néznünk vigasztalásért. A határok, felül, köröskörül egyre beljebb gyűrűzve tódul a földönfutóvá lett magyar élet. Ma már az ország valamennyi útján kifosztott emberek és hontalan, ősi vármegyelobogók menekülnek. Szekerek, gulyák kavarnak, hintók, gyalogosok, állatsordák, dübörgő vonatok, emberrel zsúfolt marhaszállító kocsik. Futó falvak, futó kis városok...

Őrült, véresre sírt szemmel jön a fél ország magyar népe áruló fővárosa felé. És a szívszaggató hömpölygés nem névtelen tömeg többé; nevek hallatszanak ki belőle, arcok bukkannak elő, amelyeket ismerek. Nap-nap után újak jönnek, akiknek nincs többé tűzhelyük, nincs ruhájuk, nincs betevő falatjuk és szép tiszta otthonuk helyett zugvendéglőkben roppant árak mellett könyörögnek ki maguknak szállást legalább éjszakára...

Az eső verte az utcákat. Hideg szél fordult ki a házak szegleténél és én csomaggal a hónom alatt ballagtam egy kis körüti szálloda felé. Reggel kaptam a hírt, kedves jó emberek érkeztek oda mindenükből kifosztottan. A szálloda szellőzetlen és piszkos volt. A liftje elromlott, a lépcsője sötéten kapaszkodott felfelé. A szennyes gyűrött futószőnyegen sáros lábnyomok látszottak. És mindenünnen valaminő konyhabúzzal kevert féregirtó szer maró szaga terjedt.

A harmadik emeleti homályos folyosón nem tudtam meglátni a szobák számát. Találomra benyitottam az egyik ajtón. A szoba levegője, mint egy csúnya savanyú lehelet ütött meg. Az ablaknál kaftános lengyel zsidó állt és derékban mozogva fontoskodva magyarázott valamit egy angolosan öltözött, beretvált képű fajrokonának. A szoba közepén is állt néhány férfi. Az asztalon összekötözött csomagokban külföldi papírpénz feküdt Orosz rubelek... úgy véltem, ahogy hirtelen odapillantottam. Az egyik férfi egy újságot dobott az asztalra és felém jött. – *Mit akar?* kérdezte zavarodottan és mégis fenyegetően.

– *Tévedtem!* – és becsaptam az ajtót. Egy másik ajtó mögött azután csakugyan megtaláltam azokat, akiket kerestem. A sötét télies világításban villanylámpa égett az ágy mellett. Az ágyon elterülve egy sápadt kis fiú feküdt. A másik gyerek egy széken ült önmagába csúszva és fáradtan lóbálta a lábát. Az atyjuk háttal állt a piszkos függöny két szárnya között és az ablakon nézett ki a novemberi esőbe. Az anyjuk egészen mozdulatlanul húzódott meg a beteg fiú mellett és a két keze kinyílt az ölében, mintha mindent elejtett volna. Mikor megismert, nem szólt, csak intett és a könny elfutotta a szemét. A férje visszafordult az ablaktól. Lázadó kétségbeesés volt az arcán. A két kezét ökölbe szorította és mialatt beszélt, fel-alá kezdett járnai a szobában.

– *Mindenükből kifosztottak az oláhok, semmink sincs, pedig egy életen át dolgoztunk. A szemünk láttára raboltak ki, néznünk kellett és nem tehattünk ellene. Aztán kihajtottak a házunkból ezzel a beteg gyerekekkel.*

– *Mi baja van?*

– *Tífuszos és mégse irgalmaztak.*

A beteg fiú ide-oda lökte lázas kis fejét a párnán és felnyögött álmában. A szürke kopott falak beszívták a nyögést, mint a többi megszámlálhatatlant, amely a nagy magyar sebből ezen az őszön közöttük felfakadt.

Emberi melegtől soha ki nem hűlő szobák, nagy füledt szekrények emberlakta fiókjai. Töltelékük jön és undortól rázottan gyömöszölődik beléjük és szorongva féli az órát, melyben a többet fizető új töltelék vijjogva kiszorítja. Ismét menni kell, hurcolni tovább az elveszett föld, a feldúlt otthon rémlátásait egy nagy városon át, mely lelketlenül eltékozolta azt, ami az övék volt és most könyörtelen.

Minden csak szenvedés... Egyszerre mintha nyersen felrántottak volna az emlékezetemben egy másik fiókot. Az a másik szoba, a kaftános ember, a beretvált képű és a külföldi pénz az asztalon... Nem, ezek nem szenvednek. Ezek elfoglalni jöttek azt, ami Magyarországból még megmarad.

Idevaló hadifogoly zsidók, Trockij jóvoltából, kinn Oroszországban politikai megbízottak, kis városok félelmetes zsarnokai, direktóriumok fejei lettek. Ezeket az embereket most mint megbízottakat visszaküldi a Szovjet.

Megakadályozza-e majd a kormány, hogy bejöjjenek? Elfogatja-e őket? Aligha!... Sokan mondják, hogy Károlyi Svájcban régen megegyezett a bolsevisták embereivel és összejátsszik az orosz rémuralom világforradalmi céljaival. Sötét mesék lopakodnak a pesti házak alatt. Órűlség... A földművelő Magyarországon nincs talaja ennek. És mégis... Néhány nap előtt egy riasztó bizonyosság szivárgott közénk. Hiába titkolta a kormány, kitudódott, hogy hatalomra jutása első óráiban az orosz munkás- és katonatanácsok testvéri üdvözlétükkel szikratávíratot küldtek hozzá és ígérték, hogy ha a magyar proletariátus velük szövetkezve felveszi a harcot az antant-kapitalizmus ellen, akkor az orosz Szovjet munkásai nemsokára segítséget és kenyeret tudnak küldeni. Mert a távírat szerint:

„A dolgozó tömegek felszabadítása csak egy proletár világforradalom útján lehetséges! Egyesüljete magyar proletárok! Éljen a világforradalom! Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a világ Szovjet-köztársaság!”

Gyűlölettől égő tüztől fogant ez az üzenet, mely egy rohanó szikrában jött az orosz mocsarak felett a Kárpátokon át és lehullott parázslón Károlyi Mihály vészes tábora közé. Nem tiportak rá, hogy eloltsák, égve hagyták, óvták, elrejtették maguk között. Ez az, ami árulkodik, ez az ami nyugtalanít.

November 14.

Egyre rövidebbek lesznek a napok és egyre korábban kezdődik a sötétség. Már égett a lámpa az asztalomon. Dessewffy Emil gróf eckartsauai útjáról beszélt. Nagyítószzerűen éles monokliját hol beleszorította a szemébe, hol hosszú vékony ujjai között mozgatta a levegőben, mintha egy fényes tallér lenne. Látszott rajta, hogy ideges, egymásra vetett lábát folyton váltogatta...

– *Eszterházy Miklós, Wassics, Széchenyi Emil és én mentünk el. A hercegrímás utolsó pillanatban lemondott.*

– *Hogyan szánhatták rá magukat erre a lépésre? – Az volt a szándékunk, hogy Károlynak a király lemondatására irányuló mesterkedéseit meghiúsítjuk és arra vesszük rá Őfelségét, hogy ideiglenesen álljon félre.*

A király eleinte semmiről sem akart hallani. Azt mondta, ő megesküdött a magyar népnek; ha mások megszegik az esküjüket vele szemben, ám intézzék el a lelkiismeretükkel, ő nem lesz esküszegő. Magyaráztuk a felségnek hogy miután hadúri jogait, fájdalom, máris átruházta Károlyra, jobban biztosítja szegény Magyarország és dinasztija jövőjét egy átmeneti félreállással, mintha görcsösen köti magát a rideg joghoz. Ezzel talán még meghiúsíthatja a zavarosban halászóknak azt a törekvését, hogy egy erőszakos detronizálással befejezett tények elé állítsák a nemzetet. A király dobbantott a lábával és többször ismételte, történjék akármi, nem áll félre. A sorsdöntő lépés sokoldalú megvilágítása azonban mégis megérlelte őfelségében a meggyőződést, hogy az elkövetett tévedések után, nincs más megoldás. Wlassics megszövegezte az okmányt, de véglegesen leírni nem lehetett, mert ívpapírost nem találtak az egész eckartsauai kastélyban. Elküldtek hát valami boltba papírosért. Tinta se volt, tollat is keresni kellett. Telt az idő, közben a király elment vadászni...

– *Vadászni ment? – És a tragédia egy pillanatra komikumba torzult előttem.*

– *Mi is megdöbbsentünk, –* mondotta Dessewffy. – Utóbb derült ki, hogy nem volt a kastélyban egy falat élelem se. A királynak vadat kellett hoznia, hogy a gyerekei és a királyné éhen ne maradjanak. Szomorú az egész. A ruhák is Bécsben maradtak. Mikor Schönbrunnból elmentek, úgy dobáltak be sietve egy pár holmit az autókba. A gyermekeknek nincs váltani valójuk. Több éjszakán át ágynemű nélkül aludtak. Bécsbe pedig hiába üzennek, a kormányzótanács, amely védelmébe vette őket, még csak nem is válaszol.

A Habsburgok elkényeztetett osztrák és cseh arisztokráciájára kellett gondolnom. Rájuk, akik a spanyol etikett jogainál fogva halálosan megsértődtek, ha a Burgban egy udvari ünnepélyen nem állhattak a császár közvetlen közelében és tévedésből rangjuknál hátrább kerültek a sorban. Hol voltak ők? Hol volt az uralkodó vezérkara? A kitüntetésektől fényes generálisok? Hol volt főparancsnokával a testőrség, mely meghal, de nem adja meg magát? Az utolsó schönbrunni napokban visszahúzódtak valamennyien, mint alkonyodó parttól az apály. – „*Nous étions tout seuls*”, – mondotta a királyné.

– *És azután?... –* kérdeztem Dessewffy grófot. – *Nagysokára meghozták a papírost a boltból. Két ívet össze-vissza és Széchenyi Emil hozzáült, hogy az impúrumot tisztába írja. Neki volt a legszebb írása közöttünk.*

Dessewffy megmutatta a hiteles szöveget... Olvasni kezdtem:

Trónra léptem óta mindig arra törekedtem, hogy népeimet minél előbb a háború borzalmaiktól megszabadítsam, amely háború keletkezésében semmi részem nem volt. Nem akarom, hogy személyem akadályul szolgáljon a magyar nemzet fejlődésének Ennélfogva minden részvétből az állami ügyek vezetésében lemondok és már eleve elismerem azt a döntést, mellyel Magyarország jövőendő

államformáját megállapítja.

Kelt Eckartsau, 1915. november 13-án.

Károly s. k

A király még akkor is tétovázott, mikor az okirat már aláírásra készen feküdt az asztalán, és ahogy tollal a kezében, kínlódva habozott, olyan megtörtnek látszott. Az utóbbi napokban halántéka fölött megöszült a haja. Egyszerre elfutotta a könny a szemét és nagy zokogással odaborult Hunyady vállára. Bizony, senkinek se maradt ott száraz a szeme...

Mialatt Dessewffy szomorúan tovább beszélt, egyszerre furcsán, hirtelen egy messze mese jutott eszembe. Régen, egy falusi estén... Kinn füttyült az ősz a sötétben és a jegenyék búgtak szüntelenül, mint az orgonasípok egy fekete templomban. Az alsó házban paszulyt fejtettek a cselédleányok. A kemencetűz fénye bolondozott a kezükön, az ölükből lecsörögtek a téglapadlóra a száraz hüvelyek. Katrin, a gazdasszony mesélt. – *És a király sátrába bementek nagy bárdal, buzogánnyal a gonosz lovagok és rettenetes hangon mondták: „Add ide a koronádat, mert különben halálnak halálával halsz meg.” A szép királyné összekulcsolta a két kezét. És a király levette fejéről a koronáját.*

Így volt a mesében. A cselédleányok megsiratták a szegény királyt és a szívükben neki volt igaza. A mesében mindig a szerencsétleneknek van igazuk, a valóságban pedig annak, akinek szerencséje van.

Eljen Károlyi Mihály! Válasszuk meg a köztársaság elnökévé. Fehér papírragya verte ki megint a házakat.

Károlyi Mihály a háború első esztendejében fogadott rá, hogy ő lesz a magyar köztársaság elnöke... Megnyeri-e holnap? De bárki nyerné is meg a fogadást, Magyarország veszíti el. Plakátok... friss plakátok kerülnek a régiék fölé. Új szégyen takarja be a tegnapi és az élet csak ennyiben változik. A körutakon nagy lobogókat akasztanak bele a szélbe. Zászlókat vonnak fel a villanylámpák oszlopára, a kapuk felett pedig csak fityegnek tovább a régiék. A kormány elrendelte, hogy minden házat díszítsenek fel az országban és sajtójában készíti a hangulatot hol napra. Vastag betűk hirdetik:

„A francia lövészárkokban kitűzték a vörös zászlót.” „Belgiumban kitört a forradalom”... „Svájc a forradalom küszöbén”...

Hallottam azután, ahogy egy kis iskolás leány mondta a barátnőjének: – *Nagy ember az a Károlyi, divatot csinált, most már minket utánoznak még a franciák is...*

„Eljen ,... visították felém a falak és a kirakatok, de az emberek hallgattak. Miért hallgatnak? Miért nem tépik le a gyalázatos papirosokat? Miért nyugszanak bele, miért vagyok egyedül az ellentmondásban? Vagy többen is vagyunk, csak nem tudunk egymásról? Figyelmesen néztem az elhaladó arcokat. Tekintetük közömbösen hullott le a plakátokról. Minden mindegy nekik. És mintha kergettek volna, sebesen, idegenül mentem odébb az ólmos lelkű tömegen át.

A Károlyi-palotához értem. Az egyemeletes empire ház alacsonynak látszott öreg tetője alatt, mintha laposra feküdt volna a magas új keletű épületek között. Az ablaksor sötét volt. Károlyi már felköltözött a miniszterelnökségre. Az emeleten csak a fél palota bérlője, gróf Mikes Ármin lakott. A feleségéhez mentem. Az októberi napok óta nem jártam ott. Csengetésemre a kis gyalogkapu mintegy magától, nesztelenül felnyílt. A portás kinézett a páholyából és megint eltűnt. Csened volt, semmi se mozdult. A homályba nyúló, mély kapuboltozat alatt csak lépéseim kongtak, olyan furcsán kongtak, mintha láthatatlan kezek utánam dobáltak volna valamit.

Egy pillanatra megálltam. A hely lelke suttogott a sötétben. Jobbról üvegezett ajtón át egy folyosó látszott. Forradalmi képek voltak a falán és valahol, a végéből kis lépcső vezetett fel Károlyi lakásába. Kínos érzés lepett meg, mint mikor az ember olyan házban jár, amelyikben gyilkosság történt. Ott fenn, a világtalan szobákban, ott gyűltek össze októberi éjszakákon az árulók, esküszegő tisztek, galileista diákok, felbérelt katonaszökevények. Összesúgva ott tanácskoztak azok, akik minket eladtak és halálra ítélték maguk között Tisza Istvánt.

Odébb mentem. A nagy lépcsőház homályából mint egy megdermedt fehér zuhatag, ömlött le elém a márvány. Túl a kertben huhogtak a fák a hideg szélről.

Mikes Árminnénál meleg és világos volt a kis szalon. Erdélyiek voltak együtt és a szoba körül, melyben összegyűltek, mintha elsüllyedt volna a megjelölt ház és túl a város is. Számomra egyszerre magányosan, könnyes szemmel csak az erdélyi fájdalom élt. És a kétségbeesésem megenyhült. Nem hordoztam többé egyedül. Itt velem viselték mind. Segítettek emelni, mert ők tudják, mi a hazaszeretet. Régi örökség önáluk. Az erő és az akarat, mely a magyarságot szerencsétlen századokban ébren tartotta, Erdélyből lobbant fel, mikor délről a török, nyugatról a németi taposta bele sírgödrökbe a magyar tüzet. Mikor mindenütt kialudt, önáluk égett. És fajunk minden sötét éjszakája után onnan hozott lángot, hogy megint belevilágítsa magát haldokló országába.

Nagyszerű, fájdalmas Erdély, miféle hála jár ezért?

Ott ültek együtt, erdélyiek, asszonyok, ősi fejedelmek vére; árnyékos szemű szenvedők. És mialatt rájuk néztem, a szép, finom fejek hátterében lassan, tétován, mint régi mesterek arcképein, kéken zöld táj sejtelve rajzolódott. Mintha egy ódon smaragdgyűrű kövén, át látszott volna, messze álomszerű fák bontakoztak. Két hegyes jegenye szúrt bele az égbe. Lenn lágyan mély réten át, a fűzek alatt ezüst patak futott. A keményen kanyargó fehér úton szekerek zörögtek; egylovas ember poroszkált és a ló marján keresztben zsák feküdt. Túl bársonyos dombba szökött a rét és a tövén öreg templomtorony, egy kis falu, kicsiny székely falu...

– Egy vándor mondta el a történetét e nyáron, túl a Királyhágón, hogy arra jártam nálatok.

A háború alatt esett meg 1916-ban. Akkor, mikor először nyargalt szét a vész hír a végeken és egy éjszakán felsikoltott a védtelen Erdély: *Jönnék az oláhok!*” Örjöngve vonaglott át a vármegyéken, vágatott a táviródrótokon, kongott a harangokban: *Meneküljetek!*”...

Egyik falu sodorta magával a másikat, Erdély népe futott.

Gelencze határában, a csalitas ér partján, a domb tövén, mély volt a csend. Az emberek, mint minden más napon, kinn dolgoztak a földeken. A nyitva hagyott erdélyi szorosokon ezalatt lopódtak óvatosan befelé a bocskoros oláhok. Egy alkonyaton orvul, mint az alattomos, csúnya halál, kirohantak az erdők sűrűjéből és rácsaptak a gelenczei népre kinn földjeiken, békés munka közben. Védtelenek voltak! Csak egy öreg székely emelte fel az ásóját és bődülve rohant a puskák közé. Leütötték, de nem halt meg. Véresen rászegezték hát egy deszkára és bevonszolták az erdőbe, hogy meghaljon magányosan. Napestig hallatszott, ahogy hörögve, rettentően átkozta az oláhokat.

Gelencze így tudta meg, hogy betört az ellenség Erdélybe!... A vészkiáltás riadója kihagyta, elkerülte. Csak zümmögtek a távirósodronyok, a hír nem állt meg, elfutott felette a drótokon, se szó, se hang nem szállt le, hogy óvjon, intsen.

Megfeledkezett a kormány, a vármegye, a járás megfeledkezett

Magyarország a kis faluról.

– Egy vándor mondta el, Gelencze határán, mikor még mieink voltak az ősi végek. És ahogy hallgattam a bús történet egyre nagyobb és mélyebb lett, olyan mély, hogy belefért egész Erdély... A domb Erdély minden havasa volt, a kis patak Erdély minden vize és a falu sorsa minden erdélyi sorsok.

– Emlékeztek, lenn Háromszékben, akkor nyáron, ott ígértem, hogy meg írom Erdély könyvét. És belekiáltom a lelkekbe a földetek, a fajotok igazát. Vádat emelek azért, ami veletek történt, kérdőre vonom azokat, akik Magyarország sorsát intézték és Erdély magyar népéről mindig megfélemedtek. Kiszolgáltattak mindenkinek, nem adtak fegyvert se a lelketekbe, se a kezetekbe. Elfeledett falu! Emlékeztek, Tima Ilona? Azt mondtam akkor, ez lesz a könyvem címe. Magyarország hatalmasai számára csak elfeledett falu voltatok. Soha se fajt nekik a erdélyi fájdalom!

És ez a mostani kormány túltesz mindenem. Mintha szántszándékkal akarna elpusztítani benneteket, az oláh irredenta régi cinkosát küldi ki, hogy tulajdon halálra szánt áldozata felett védőbeszédet mondjon: Erdély sorsáról Jászi Oszkár alkudozik ma Aradon...

Utálat és tiltakozó harag látszott az erdélyi asszonyok arcán. A galíciai származású, az internacionalista, aki Keleti-Svájcot akar csinálni országunkból és úgy gyűlöl mindent, ami magyar, hogy még faja elővigyázatosságáról is megfélemedezve, mikor rólunk beszélt, tajtékozva csattant fel belőle: „*Ki kell irtani őket, ha nem engedelmessékednek*”. – Őt küldik oda, hogy tárgyaljon a gyűlölt magyar faj nevében. És úgy tárgyalt, mintha bosszút akarna állni a nemzeten, mely befogadta, lemond arról, ami nem az övé, jogokat ad fel, amelyek a mieink, elalkussza Erdélyt Maniu román nemzeti tanácsának, melyet Károlyival maga Jászi segített életre az októberi napon. Aradon az oláhok már nemzeti szuverenitásukról beszélnek! „*Rómán impériumot*”, követelnek és huszonhat magyar vármegyét! Követelik, hogy a magyar népkormány lefegyverezze a csendőrséget és oszlassa fel a magyar nemzeti gárdát, büntesse meg az erélyes magyar tiszteket, de... küldjön fegyvereket az oláh nemzeti gárdák részére és legénységi zsoldot, tisztii fizetéseket a magyar adófizetők pénzéből. Jászi és Varjasi, a forradalmi kormánybiztos ezt is megígérte. Az oláhok pedig csak húzták a tárgyalást és egyre élesebb és követelőbb lett a hangjuk, mert hiszen ők tudták, hogy az oláh királysági csapatok minden órával mélyebben nyomulnak be Erdély védtelen földjére.

És mialatt az aradi vármegyeházán folyt a vérszüret az árulók között, lenn a Maros hídján, kelet felől, Mackensen mindig győztes hadseregének főoszlopa dübörgött át. Automobil kolonnák jöttek végeláthatatlan sorban. Mögöttük a train, ponyvával letakart társzekerek, teherautók, kis echós szekerek, kocsik özön-lése, órák és napok telnek el és ők még mindig mennek, rendben, szürkén, komoran. Nem rabolnak, nem fosztogatnak, csak mennek szüntelenül, a balkáni hegyek elől, az erdélyi végekről, Magyarországon át. Gyalogosan, lóháton, kocsin, zárt sorokban, némán hazafelé.

A reménység vonul el és Károlyi remegve figyel, ha visszafordulna, ha felemelné öklét... A báránybőr süveges oláh fej pedig felbukkan a hegyek élén, utánuk néz a németeknek és a bocskor rátípor Erdély szívére.

Feltüremelő nagy keserűségem egyetlen szóba csapott át: Visszavesszük! Az erdélyi asszonyok megszorították a kezemet. – Visszavesszük, mondotta az egyik, nem tudom, de érzem, hogy úgy lesz!

Ahogy a Károlyi-palota kapuján kifordultam, Béla testvéremet láttam jönni

magam felé az utcán. Siettünk mind a ketten. Szinte mentében szólt oda hirtelen: – *Ritoók Emmával találkoztam, ő is kétségbe van esve. Azt üzeni, lelki szükség neki, hogy veled beszéljen.* Megint eszembe jutott, sokan vagyunk, csak nem tudunk egymásról... Az Anyám, a testvéreim, Zichy Rafealné, az erdélyi asszonyok és Ritoók Emma, ők arcok, melyeket látok, hangok, melyeket meg tudok hallani, de túl rajtuk ott kell lenniük a nagy, néma sokaságoknak, magukra hagyatva, elszórtan ott vannak az asszonyok, akik a múltat siratják és a jövőt féltik...

A villanyos kocsit megállta József körút sarkán. Előre léptem, hogy leszálljak. Valaki hátulról meglökött. A lépcső kimaradt a lábam alól és zuhanva arccal lebuktam az utcai piszokba. Fektemben ösztönösen visszanéztem. Vadonat új tábori egyenruhában egy kövér fiatal férfi volt, aki lelökött. Jellegzetes orra puha zacskóban lógott le a szája fölé. Szintúgy, mintha két dülledt, közel szemre fröccsentett volna ki az arca közepéből. Átugrott felettem, nem szólt és nem is segített. Sietős útja volt... Még láttam két húsos fülét a sapkája mellett, ahogy rohanva odébb ment.

A pesti utca mai lelkének egy mozdulata volt ez. Csak azért jegyeztem fel. Különbözik pedig kifecamítottam a lábamat.

November 16.

A tegnapi zuhanás után betegen fekszem. Kinn jeges szél iramodik az ablak előtt. Lärmára ébredtem.

Az utcából hangos beszéd hallatszott fel. Anyám kinézett és mondta:

– A szíjasok, meg a nyergesek gyülekeznek, vörös cédula van a kalapjukon. Órák múltak és rám tapostak és odább mentek. Egyszerre mintha egy roppant dongó búgott volna a tetők felett. Repülőgép szállt át az utcánk szürke egén. A Parlamentben most kiáltják ki a köztársaságot. Károlyi nemzeti tanácsa kiáltja ki Magyarország számára a pesti köztársaságot. Röpcédulákat hoztak fel az utcáról. *„Diadalmas forradalom, meghalt a királyság, éljen a független magyar köztársaság.”*

Belefúrtam a fejemet a párnába és nem tudtam szólni egy árva szót sem. A mellemben egy kis malom volt és a fejemben is volt egy és mind a kettő bolondul, vadul engem örölt meg. Aztán egy újság feküdt az asztalon. A rossz nyomdafesték friss szaga érzett. Már benne volt az, ami történt, és senki sem akadályozta meg. Megint elmúlt egy alkalom, egy nap, amelytől vártam valamit. A képviselőház, a főrendiház összegyűlt és belenyugodott és nem tiltakozott... Az újság pedig azt írja: *„Ünnepe van ma Magyarországnak!”*

Akik ott jártak, úgy mondják el, hogy a munkásság kiharcolt szakszervezetei korán indultak gyülekező helyükről a Parlament felé. Vörös zászlókat vittek és nagy jelzőtáblákat és egy fekete koporsót, amelyre az volt írva:

Meghalt a királyság”. A munkás- és a postászenekarok, cigánybandák, dalárdák harsogtak. Piros jelvények mindenütt. A nemzetőrök sapkáiról is eltűntek már a nemzet színei. Piros cédulákat tűztek fel ők is: *„Éljen a magyar köztársaság”.* Árván csak a Parlament homlokzatán csapkodott a jeges szélben két kurta vörös-fehér-zöld lobogó. A főkapu felett, középtűt egy hatalmas vörös zászló bomlott a nyargaló levegőben, mintha újonnan elfoglalt hazából az internacionalizmus öltögette volna fintorgó vörös nyelvét arra a tömegre, amelyet nemzetiszínű kokárdákkal és őszirózsával csalt el idáig. Szemben, a Kúrián, a Földművelésügyi minisztériumon is, vörös drapériák húzódtak az épületeken az első emelet magasában. Véres seb tátongott rajtuk, körben a téren, mintha derékban, egy óriási pallossal kettészelték volna őket.

A boltok zárva voltak. Villamos nem járt. A forgalom megállt, mint egy visszatartott nagy zörgő lélegzet, hogy aztán majd megint beleköhögje magát a város utcáiba. A parlament bejárata előtt tengerészkordon vonult fel. Kínos meglepetés volt ez a kormány részére. Pozsonyból, különvonaton megérkezett embereivel Heltai. A köztársaságot nem kiálthatják ki nélküle... Így hát egyelőre felfüggesztette a magyar Felföld védelmét. Most nemzetiszínű szalaggal díszítette magát. Pozsonyba vörös zászló alatt vonult be. Rablások híre jött tengerészeiről, Pesten pedig azt suttogták róla, hogy tud valamit Tisza megöletéséről. A tér fölött öt repülőgép kerengett, lenn egyre növekedett a tömeg és felette hatalmas póznákon óriási, kifeszített fehér vásznon, hirdetés jött végig az Alkotmány utcán. A szél belefeküdt, mint egy vitorlába és nevetett a felírásán:

„Ma délelőtt az Országház téren kikiáltjuk a köztársaság elnökévé gróf Károlyi Mihályt! „

Tíz óra volt. A parlament épületében ülésre csengettek. És a magyar képviselőház örök szegényére tiltakozó szó nélkül, tehetetlenül feloszlatta önmagát. Az Országház túlsó szárnyában ezalatt összegyűlt a főrendház is. Mindössze harminckét főrend. -Ők is elfelejtették a régi nagy kiáltást: *Moriamur pro rege nostro!*... Csak Wlassics Gyula báró, az elnök beszélt. Okosan, szépen és

nem követte a képviselőház szomorú példáját. Nem mondta ki a magyar főrendiház feloszlátását. Mentett, amennyit menteni lehetett és szavait azzal végezte:

„Minthogy pedig törvényeink szerint a két házból álló országgyűlés képviselőházának feloszlátása természetesen vonja maga után azt, hogy az országgyűlés másik háza sem folytathatja alkotmányos működését, a főrendiház tanácskozásait ezennel berekesztettnek nyilvánítom...”

Így hallgatott el az, aminek őse a vérszerződéses, gögös Pusztaszer volt, a rivalgó rákosi mezők, a méltóságteljes budai diéta, a hősi pozsonyi országgyűlés és Deák Ferenc parlamentje. És benn a kupolateremben megszólalt az aminek őse a tegnapi hazaárulás, a gyilkosság és országrombolás és ivadéka az anarchia lesz.

„Tisztelt Nemzetgyűlés...” Hock János, a hírhedt plébános, az úgynevezett Nemzeti Tanács elnöke, volt az első szónok. Hogy kihez intézte beszédét, nem tudni, A nemzetgyűlések választott testületek, már pedig, akik ott a teremben voltak, azokat nem választotta senki.

Az újságban hosszú fekete betűoszlopokból áll a beszéd. Elfut felettük a tekintetem, csak a szónokot látom, aki diabolikus fejét két válla közé húzva, sötét csuhájában a fekete oszlopok mögött settenkedik. Egy bűnös lelkű pap, egy bűnös magyar, aki elárulta Istenét és hazáját. Valamikor fiatal éveiben a tömegek ünnepelt egyházi szónoka volt. Aztán mindig mélyebbre süllyedt. A tehetséges, de laza erkölcsű, romlott lelkű ember eladósodott és hitelezőinek politikai eszköze lett... Így került Károlyi Mihály táborába.

Asztóriabeli bűntársai, akik patkánylázadásukat romantikusan a nagy francia forradalomhoz szeretik hasonlítani és Károlyit Mirabeau grófnak nevezik, Hock Jánost Sieyès abbénak keresztelték el... Vajon hölgyeiket, Károlyi Mihálynét, Jászinét, Hatvanynét, Polányi Laurát, Schwimmer Rózát és Glücklich Vilmát szintén a régi revolúciós néven: a forradalom fúriáinak és tricoteuse-öknek nevezik? Ott vannak ők is mind a kupolateremben. És lihegve, kéjesen habzsolják elérkezett órájukat. Hock János pedig szónokol. És én látom magam előtt, mint annyiszor az utcán, vagy olykor az Uránia tudományos színház kis igazgatói szobájában, ahová „Krisztus” című darabjának a kéziratát vitte el és politikálgatni járt, titokzatos, burkolt jóslatokban beszélve. Feje a jellegzetes régi Faust-illusztrációk Mefisztó típusára emlékeztet. Szinte illenek rá a pávatollas, Stuartos, fekete bársony főveg. Ápolatlan kopaszodó koponyáján sörtés a rövidre nyírott haj.

Eszes, gonosz szemében van valami a földalatti lyukakban lakó állatok szeméből. Rosszul beretvált arca kékes és állandóan mosdatlan. A reverendája a nyakától a lábáig pecsétés és leírhatatlanul piszkos kezével időnként túl mély zsebében kotorász. Szinte egy kis guggoló mozdulatot tesz ilyenkor, hogy elérje az alját. Horpadt burnótos szelencét szed elő és kis ujját valami groteszk gráciával a levegőbe emelve, hüvelyk- és mutatóujjával a szelencébe nyúl. Aztán két mocskos ujjával, tubákolástól barna orrlyukához emeli a burnótot. Hátraszegi a fejét, behunyt szemmel, gyönyörben várakozón.

Itt állhatott fenn az emelvényen is a tapsoló teremben, miután kikiáltotta a köztársaságot és indítványozta, hogy: „töröljék el a királycafrangos ünnepeket és a győzelmes forradalom és a köztársaság napját, október 31-ét és november 16-ikát, örök időkre szóló nemzeti ünnepé avassák”... Azután felolvasott egy határozatot, melyet Jászi, Kéri, Kunfi és Landler írt elő Károlynak „a magyar nemzet nevében, a nép akaratából”... Ez a határozat kimondta, hogy Magyarország minden más, országtól független és önálló népköztársaság, melyben az állami

főhatalmat ideiglenesen, Károlyi Mihály elnöklete alatt álló népkormány gyakorolja, a Nemzeti Tanács támogatásával. Kimondja, hogy a népkormány sürgősen alkosson néptörvényeket: az általános, titkos, egyenlő, közvetlen, nőkre is kiterjedő nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról; a sajtószabadságról; a nép esküdtbíráskodásáról; az egyesülés és gyülekezés szabadságáról; a földműves népnek földhöz juttatásáról.

A kupolaterem közönsége egyhangúlag ordította minden mondat után: „*Elfogadjuk!*”

Ezután Károlyi Mihály emelkedett szólásra. És beszélni kezdett sajtószerű hangjával, melyet hibás szájából lök fel ezüst szájpadlására és az orrában képez át szavakká. Kihirdette a Habsburg-ház trónvesztését, szavalt a wilsoni szent elvekről, a népek szövetségéről, önrendelkezési jogáról, az örök békéről és pátoszos dadogással mondotta:

„... csakis a szenvedéseken át, csakis a háború vértengerén át érhatték meg Európa népei és érhetette meg így a magyar nép is azt, hogy igenis csak egy program van: és ez a pacifista program... Mert a pacifista program ma nem csak egy szűkebb program, hanem egy világprogram... Ebbe a világprogramba a magyar államnak, a magyar nemzetnek, a magyar fajnak is bele kell kapcsolódnia, mert csak az a nemzet fog fejlődni, csak az a nemzet fog haladni, amely bele tud kapcsolódnia, bele tud illeszkedni abba a világprogramba, amely egy szóval kifejezve: Pacifizmus”...

Olyan tragikus az óra és kínomban mégis nevetnem kellett. Ennél ostobábbat még nem mondott szánalmas emberi dadogás a földön és gonoszabbat is aligha, mert hiszen, míg ő pacifizmust szaval, az állig felfegyverzett militarizmus özönlő áradásban tör be Magyarországra. Ostobasága vagy egy retentő árulás utolsó szolgálattétele? Bármilyen legyen is, Károlyi tehetségeit ezután feleslegesen jellemezni.

Az Asztóriabeli Mirabeaut a szociáldemokrata párt szónoka, Kunfi-Kunstätter Zsigmond népjóléti miniszter követte az emelvényen. Azt mondják róla, hogy Lenin egyik magyarországi megbízottja. Az arca dögkeselyűre emlékeztet, a szeme kémlélőn ravasz. Hock János dagadó frázisai, Károlyi szégyenletes dadogása után ördögösen ügyesen beszélt ez az állásától felfüggesztett zsidó tanító, aki bár rövid néhány év alatt katolikus és protestáns ösztöndíjak elnyerése végett háromszor cserélt vallást, de fanatikusan hű maradt fájához és annak céljaihoz. Igazságokat és utópiákat kevert, ígért és fenyegetett és a diadal biztonságérzetében, megszagatta a jövők sötét fátyolát.

„Azzal, hogy egy szabad népköztársaságot proklamáltunk a mai napon, – mondotta Kunfi – nemcsak egy nagy politikai haladásnak a tényét teremtettük meg, de megindultunk egy olyan úton is, amelynek ez a lezajlott forradalom és ez a mai nap, nem végét; csak egy fontos állomását jelenti.”

„A politikai szabadság, a köztársaság, a legradikálisabb politikai demokrácia, ezek mind csak eszközök, hogy a nagy küzdelem: a szegénység és gazdagság harca egymás ellen, könnyebben és előnyösebben induljon el. Az osztályharc riadója ez és míg a harc eljön, addig Kunfi bódítónak szociális reformokat ígér: a szegénység és gazdagság kiegyenlítését; földet a frontról hazatérő katonáknak És ígéri, hogy kényszeríteni fogja a latifundiumokat, a nagytőkét és nagyipart, hogy adja: oda mindazt, amit az igazság és a népakarat követel, de oly módon, hogy a gazdasági élet további funkcionálása ne váljék lehetetlenné.

Ebből a programból, mely nem végcél, csak állomás, még Kautsky elméletei

beszéltek. Aztán egyszerre nem Kautsky, de Lenin és Liebknecht rivalltak ki fajrokonuk és tanítványuk szájából:

... Nekünk a politikai demokrácia csak eszköz... – mondotta Kunfi, – nekünk azért értékes ez a politikai szabadság, mert hisszük és reméljük, hogy ennek segítségével épp oly vértelenül, épp oly kevés áldozattal tudjuk a nagy szociális átalakulást megcsinálni, mint amilyen kevés vérrel sikerült Magyarország politikai forradalmát megcsinálni ,,

„Éljen a szociális forradalom!” – kiáltotta a karzat. Kunfi következő szavával erre a kiáltásra felelt és diadalmárában elszólta magát: „A mi forradalmi munkánk még nem ért véget! Az intézmények után az embereket kell átalakítani.” – Bevallja hát, hogy itt nem az emberek követelték az ő intézményeit, de intézményei követelik az embereket. És ahogy folytatta, bevallotta azt is, hogy azok az emberek nem lesznek többé magyarok. „ Minden helyre ebben az országban olyan egyéneket kell állítani, akik ennek az új forradalmi gondolatnak, ennek az új Magyarországnak, ennek az új világnak a szellemével vannak áthatva”... Aztán egy utolsó mondatban hangzott el a szava, melyet ha megért a magyar nemzet, akkor talpra kell ugrania ellene, mert a világbolsevizmust proklamálja:...

„Pirosuló arccal áll kinn ma minden rabszolganép a világ színpadán és piros zászlókkal is ki fognak állni a népek egymásután és egy hatalmas szimfóniában fogják elénekelni a világszabadság hatalmas dalát... ,,

És gyalázatunkra, most sem akadt egy magyar mozdulat, amely önvédelemből torkára forrasztotta volna a szót. A magyar parlament ünnepi termében, Lenin ágense, kényelmesen kibonthatta a bolsevizmus zászlaját, megfújhatta a szociális forradalom riadóját és hirdethette a világforradalom eljövételét mialatt kinn az Országház terén Jászi Oszkár kíséretében Lovászy Márton és Bokányi Dezső hitül vitték a népnek, hogy a Nemzeti Tanács kikiáltotta a köztársaságot. A kőlépcső pihenőjén Károlyi Mihály is szónokolt. Lenn a téren pedig: Landler Jenő, Weltner Jakab, Buchinger Manó, Böhm Vilmos és Preusz Mór dicsőítették a köztársaságot... Nem volt közöttük egyetlen magyar sem. És ez mindennek a megvallása volt! Fenn az álarc: Károlyi Mihály, alatta az igazi arc: egy idegen faj, amely tudtul adta uralmát.

És a magyar munkászenekarok és magyar cigányok játszották hozzá a Himnuszt és a Marseillaisst, a galileisták pedig elénekeltek az Internacionálét. Megalázottan, keserű haraggal olvastam az újságokat, melyek százezernyi népről, viharzó éljenekről, mámoros tömegboldogságról beszélnek. Így megy majd szét a hír az országban, míg azok, akik ott voltak, azt mondják, hogy a téren, a hideg északi szélben, fáztak az emberek, egykedvűen vettek mindent és éljeneztek vezetőik jeladására.

Csak mikor a Himnusz hangja felzúgott és néhány galileista nem akarta levenni a kalapját, ütötték le a fejükről. Ennyi történt a magyar becsület érdekében... Károlyi Mihályt pedig senki se kiáltotta ki a köztársaság elnökévé. A szocialisták nem akarták. Már nem lenne szükségük rá? Máris felesleges lett? Kárpótlásul aztán Kunfi megparancsolta a nemzetőröknek, emeljék a vállukra. Így vitték ki Károlyit a kirendelt munkásszervezetek sorfala közt a térről. A fehér ponyvákat pedig, melyekre az volt írva: Kiáltjuk ki Károlyi Mihályt a köztársaság elnökévé, – csendesén begöngyölték.

A munkások elvonultak és arról beszéltek, hogy most már minden rendbe jön. Jó világ lesz, olcsóság lesz. A fővárosi csöcselék osztlásában a királyságot gyalázta, és az urakat átkozta. Egyik csapatuk élén furcsa lódulásokkal egy

lompos néember haladt. Részeg volt és mialatt borzas fejét ide-oda lóbálta, átölelte egy fiatal suhancnak a nyakát és úgy vonszolta magával. Aztán eleresztette, mást választott, egy másik férfit ölelt és vonszolt, míg vadul ropta ocsmány táncát.

A vidékről véletlenül odavetődött néhány parasztgazda kopogós csizmában hallgatagon ment a Belváros felé. A városi néppel szemben ők képviselték egymagukban a nagy Magyarország népét.

Aki elmondta nékem, hogyan volt, jó darabon követte őket. A parasztok sokáig mentek szóttanul. Aztán végre az egyik öreg gazda meggondoltan, lassan oda szólt a többihez: – Hát szép dolog ez a köztársaság, de már most azt szeretném tudni, hogy ki lesz a király?

November 17.

Ilyen hosszú és irgalmatlan tud lenni az éjszaka. Az órák ütnek sorra, sorra a lakásban, az egyik finoman üt, a másik tétován, az az oszlopos szép öreg pedig rekedten ver és közben zörög a melle. Lenn az utcán, mintha ostorral vágnának végig rajta, egy kocsi nyargal, aztán egy magányos lövés pukkan bele a csendbe. A Vas utcában süthettek el egy fegyvert... és órák hosszant megint hallgat minden. A parketta ropogni kezd, mintha valaki mezítelen lábbal járna és jönne az ágyam felé, pedig nem mozdul semmi. Hányat ütött az óra? Úgy vártam, hogy üssön és mégis elfeledtem megszámolni. Világot gyújtok. Még fele se múlt el az éjszakának, pedig olyan régen tart már. Valami szótlan, boldogtalan, tehetetlen keserűség faragja el a lelkemet. Nem akarok gondolkozni. Hiába való lenne. És a gondolatomon kívül állón mégis egyre jön valami és rám hajol, mint egy kísértet. Az elmúlt nap jön vissza a küszöbről, hasztalan csukom be a szemem, hasztalan van sötét, mégis látnom kell. Egész szégyenével, gyávaságával, látom a tegnapi napot. És ők, akik tönkre tesznek, diadalmaskodnak és tapsolva felemelik önmagukat. „*Éljen a köztársaság*”

Kificamított lábamba belesajog a fájás. Hirtelenül felrémlik az az ember, aki letaszított a villamosról. Két fülével vitorlázik a feje a levegőn át. Az orra kifröccsen az arca közepéből és a szája nyílik és ordítja: „*Éljen a köztársaság!*” A parlament kupolacsarnoka tele volt ilyen szájjal, puha lompos férfiak, fodros női szájak, ezek kiáltották ki Magyarország számára: a köztársaságot. Mi pedig túrtük, elviseltük, mi hallgattunk.

Ingerült leszek... Szavakat mondok magamban, féktelen tiltakozó szavakat. Ez jót tesz. Megint ütnek az órák. Csend támad, mintha egy pók szőné végig a lakáson, ki az utcára. Egyre hosszabb lesz a csend, olyan hosszú, hogy nem bírom elviselni. Elszakítom. Ököllem rácsapok a párnámra. Ez se használ. Egy kis nyöszörgés hallatszik a szobában, szárnalmas, nyomorult kis nyöszörgés. A szívemből jött. Vajon a többiek is így szenvednek-e, mint én? Nem beszéltem senkivel, nem láttam senkit. Nem tudom, mit gondolnak. Egészen egyedül viselem azt, ami fáj.

Talán azért olyan nehéz. Vigasztalni kezdem magamat. Nem maradhat így. El fog múlni ez is. A forradalom azért lett, mert a zsidóság félt a hazatérő katonák pogromjától. A köztársaság azért lett, mert a forradalom fél az ellenforradalomtól. Tömegnarkózis ma minden. De a narkózis nem tart örökké. Csak az a kérdés, hogy közben melyik tagját vágják le az alvónak? Lassankint egy világos kocka támadt a falban. Eleinte szürke volt, aztán kék lett, aztán reggel lett belőle. És ismét jött egy nap, üres kézzel jött és ki tudja, mit visz el megint.

Délután Ritoók Emma nyitott be az ajtón. – *Mi történt veled?* – kérdezte, ahogy az ágyamhoz jött.

– Egy „forradalmi hős”, *lelökött a villamosról.* – *Honnan tudod, hogy forradalmi hős volt?... – A füléről... különben pedig vadonatúj egyenruha volt rajta...*

Ritoók Emma ma végtelenül szomorú volt. Mióta utolszor találkoztunk, hiszékeny, ősmagyar természete rettentő belső katasztrófán ment át. Kétségbeesés és lázadás érzett minden szavából. Mikor évek előtt egy szemesztert a berlini egyetemen hallgattott, megismerkedett Lukács-Löwinger Györggyel és Balázs-Bauer Bélával. Filozófiájában találkozott velük. Fiatalsága barátai voltak és most ugyanezek az emberek csinálták meg Hazája ellen az Asztória-beli forradalmat. – *Mondták, panaszkolt Ritoók Emma, – hogy még azt se tudtuk magunk elvégezni, még Magyarország függetlenségét is a zsidóknak kellett a magyarok számára*

megcsinálniuk. Azt feleltem: – Nem csináltuk, mert felesleges volt, a függetlenséget a történelem magától meghozta volna, de Lukács György kijelentette, hogy az emberiség beteg és csak akkor gyógyulhat meg, ha egy világforgóradalom eltünteti a földről az utolsó gépet, az utolsó könyvet, az utolsó szobrot, az utolsó hegedűt is. Ennek a forradalomnak el kell mindent söpörnie, hogy ne maradjon más, csak az ember és a föld, mert az emberiségnek új lélekre van szüksége, hogy előlről lehessen kezdeni az egészet.

– Mondd meg neki a nevemben, – hogy egy elöregedett faj beszél belőle, amelyik érzi vénségét és újra szeretne megszületni. Mi fiatalok vagyunk, mi nem éljük még ki magunkat, számunkra még végtelenek a lehetőségek. Csak egy degenerált fajiság keresheti a megújulást a pusztuláson át. Különben pedig, ha így akarják újra teremteni a múltjától elszakított világot, akkor nem elég, hogy megsemmisítsék az utolsó szobrot, az utolsó könyvet, az utolsó hegedűt, de el kell pusztítaniuk az utolsó embert is, aki emlékezi k.

– Nem fogom neki megmondani, – felelte Ritoók Emma, – mert nem érintkezem többé vele! Most már nem filozófiáról, hanem a magyarságomról van szó. És az elvალaszt tőlük.

– Azért üzented, hogy lelki szükség velem találkoznod?

– Valamit tennünk kell. A férfiak nem tesznek semmit. Az asszonyokat kellene szervezni. A hangulat megvan. Öntudatlanul, szinte várják A Magyar Nők Clubjában is sokan vannak, akik így gondolkoznak, mint mi.

– Ott is?...

A Magyar Nők Clubját egy esztendő előtt alapította néhány arisztokrata dáma, Károlyi Mihályné kezdeményezésére. Éppen ezért nem léptem be soha. A nyilvánosságnak szánt intellektuális cégér alatt politikai végcéljt sejtettem. Igazam volt. Ez a Club azért kellett, hogy a női választójog esetére Károlyi Mihálynak a női kultúrtársadalomban már kész tábora legyen, Az utolsó hét eseményei azonban feldöntötték a megvalósulást, Károlyit illetőleg derengeni kezd a világhosszág. A Club nacionalista asszonyai valamelyik gyűlésükön a Károlyi Mihálynét környező radikális, feminista és szocialista zsidó asszonyokkal szemben, nagy többséggel állást foglaltak Magyarország területi épsége mellett és Ritoók Emma javaslatára elhatározták, hogy szerencsétlen országunk érdekében egy tiltakozó memorandumot intéznek a világ asszonyaihoz. Károlyi Mihályné, aki jelen volt, nem zárkozhatott el és azzal a kikötéssel, – ha férje a memorandum szövegébe bepillantást nyerhetne – megígérte, hogy a kormány az előállítási költségeket fedezni fogja és a külföldi terjesztésről gondoskodik. A tagok elfogadták az ajánlatot, mert a memorandum sorsára nézve nem láttak benne veszélyt, hiszen a jövő írás a nemzet igazsága mellett akart küzdeni és örültségnek látszott, hogy ez a kormány intenciója ellen való lehetne. Megéljeneztek Károlyi Mihálynét és egyhangúlag úgy döntöttek, hogy bár nem tartozom a Club kötelékébe, felkérnek engem, írnam meg a memorandum előszavát. Elfogadtam a megbízást. Hazám érdekéről volt szó, így hát bárhonnán jött is a felszólítás, vállalkoztam rá.

Ritoók Emma ma visszahozta a kéziratokat. Károlyi átnézte a munkánkat és kitörölt belőle mindent, ami a Magyarság igazát védte volna külföldön! Hát ezért volt Károlyi Mihályné ajánlkozása? Csak azért, hogy még ez a szegény kis nemzeti megmozdulás is fennakadjon az ő szűrőikön? Be vagyunk zárva és ha kiáltani akarunk, maga a kormány tömi el a szánkat. Szerencsétlenek vagyunk és a hivatalos hatalom fogja le a kezünket, ha segíteni akarunk magunkon.

– Tedd ezt jól el, – mondottam Ritoók Emmának, mialatt az összefirkált

memorandumot forgattam, – *valamikor ez is dokumentuma lesz hazaárulásuknak*

Különböző írások váltakoztak a szöveg margóján nagy kihúzások mellett.

– *Jászi is olvasta, Bíró Lajos is... Ez a Károlyi írása, a nevét is aláírkantotta.*

Ekkor láttam először a keze vonását. Lazán hányt betűk, összeírt és félben maradt szavak, lefelé futó sorok, mondatok közepén indokolatlan nagy betűk és – temérdek helyesírási hiba. Olyan volt ez az írás, mint ő maga...

– *De hát mit tegyünk?* – kérdezte Ritoók Emma. – *Hiába dolgoztunk. A kormány csak megváltoztatott formában gondoskodik a terjesztésről. Különben megakadályozza, hogy külföldre vigyünk.*

– *Majd talállok ki valamit,* – feleltem, – *de nem engedem meg, hogy a hazaszeretetemet Károlyi Mihályok cenzúrázzák.*

– *Utasítsátok vissza,* – szólott Anyám, – *inkább sehogy se jelenjék meg, mint így megcsonkítva.*

Este levelet írtam gróf Dessewffy Emilnek, akinek már beszéltem volt a memorandumról. Kértem, kísérelné még társadalmi úton, vagy a nagyszerűen erősödő Területvédő Liga útján a memorandumot eredeti formájában külföldre juttatni. Ceruzával írtam, hosszasan és egész keserűségem beleömlött a levélbe. Kíméletlen bírálatot mondtam eseményekről és emberekről. Hazaárulónak neveztem Károlyit és társait és a bolsevista világhuralom

előharcosainak a budapesti szociáldemokrata vezéreket. Mikor a levelet elküldtem, megkönnyebbülést éreztem. Aztán egy pillanatra valami sajátságos nyugtalanság suhant át rajtam. Ezért a levélért becsuknának. Bolondság. Hogy kerülhetne avatatlan kézbe?

November 18.

Ma éjjel megrázkódott ennek a megjelölt városnak a földje. Mackensen automobil-oszlopai vonultak át Budapesten. Megállás nélkül mentek sötétben, mennydörögve, elarulva, megcsalódva, mentek a téli éjszakába... Lilla mondta el, a sógornóm, aki látta. Nagy ponyvák takarták a dübörgő gépeket. Csak fényszóró lámpáik árulták el, hogy élnek. Ember nem látszott rajtuk. Mint a háború kísértetei vonultak a messze csataterekről.

Órák teltek, csak egyszer akadt meg a mozgásuk. Az egyik megállt egy pillanatra, egy ember mászott ki a ponyvatarakó alól, kis lábát szedett le, intett és azután eltűnt a sötétben. Magyar katona lehetett, akit magukkal hoztak, ki tudja honnan. És a magányos kéz intése volt az egyetlen búcsú, amit német bajtárs Magyarország fővárosában kapott. Újra indult a nagy szürke kísértet és mögötte a többi...

Gondolatban utánuk néztünk mi, mint elmerülő dereglyén a hajótöröttek, mikor a mentő gőzös a szemhatáron segítség nélkül eltűnik.

Így történt... elmentek és nyomukban jönnek, egyre jönnek azok, akiket nem állít meg többé senki... Pedig a budapesti 1-es honvédek megérkeztek teljes, felszerelésükkel, a debreceniek, a pécsi honvédek is jönnek. Hazaérkeztek Albániából a székesfehérváriak, özönlének Ukrajnából, a francia harcterekről, Itáliából. Innsbruckon át egy hét alatt több mint fél millió magyar katona tódult haza. Leszerelnek, elfoszlanak, nincsenek. Az ojtózi szorosnál ezalatt tizenhat emberből álló román járőr lépte át a magyar határt. Körülnéztek, visszaintettek és mögöttük óvatosan bevonult egy zászlóalj. Felfegyverzik és besorozzák az erdélyi oláhokat és a föld számunkra elveszett.

Az elmúlt héten egy kis csapat, néhány szerb katona, belovagolt Mohácsra.

Mohács... Egykor az óriási ozmán hadak előtt, királyával és érsekeivel a magyar nemzet vérezte el azon a mezőn. Magyar vértől piroslott a Csele patak, magyar haláltól sápadt a föld a szemhatárig. Most maroknyi szerb lovas léptet el a gyászos, nagyszerű sír felett és tipor bele a királyi halottas ágyba. Békésen védtelen a mező, zöld a víz, a fűben nem fekszik halott. És ma mégis nagyobb temetője Mohács Magyarországnak, mint volt a nagy halál napján mert nincs többé, aki meghaljon érte.

Mint egy agyrémes álom, úgy hat ez. Odalenn a kis szerb csapat parancsnoka azt mondja: Hét éve vagyok együtt a katonáimmal és amikor most keresztülmasírozva Szerbián, a saját házuk mellett vonultak el, egyik se ment be a házába, mert parancs tiltotta, hanem jött előre... A szerb hadsereg 1912 óta van háborúban és mégis elvonul az otthona, kis földje, asszonya, gyereke előtt, vonul tovább és nem áll meg. Ők jönnek, akik hódítani indulnak és a mieink nem védik többé azt, ami az övék. Hogy gyűlölhettek az országunkat, a fajunkat azok, akik ide süllyesztettek. Micsoda rettentő méreggel dolgoztak, hazugságok narkózisával járványt oltottak belénk, pestis van itt a lelkekben.

Fájnak a gondolatok. Ki akarnám őket tépni, hogy egy percre megpihenjenek. De nem lehet. Úgy kapaszkodnak, hogy velük szakadna az agyvelóm egy darabja. Rettenetesekek ezek a tétlen napok a betegágyban és a hosszú álmatlan éjszakák. Olykor azt hiszem, hogy csak azért nem örülnek itt meg az emberek, mert már örültek vagyunk mindannyian.

November 19.

Kinn hull a hó. Fehérek a tetők és világítanak a puha szürke égben. A szobákban takarékosan ég a tűz. A szerbek megszállták a pécsi szénbányákat, a románok Petrozsényt. Nincs többé szene Magyarországnak. És a csehek feltartóztatják a német szállítmányokat. A gázkályhában kicsiny a láng, nem fűt többé. Egy új rendelet lecsökkenti a villanyhasználatot is, ki kell csavarni a csillárokból a körtéket. Csak egyetlen egy éghet a szobában és félre faragósan világít a magasból. Sántítva ballagtam át Anyámhoz. A ferde világítás sötét üregeket hagyott a szegletekben és kietlenné, szomorúvá tette a lakást.

Az asztal is, mintha megváltozott volna az ebédlőben. Még ott állnak az ezüsttartóban a hűvösvölgyi fenyőágak, virág nincs többé. Olyan drága lesz minden. A fogások is egyre csökkennek, de azért úgy teszek, mintha nem venném észre. Anyám se szólt. Sohse beszélünk ilyesmiről, pedig hogy megváltozott az életünk. Minden nap eltörül valamit a megszokottból. Ami azelőtt magától értetődő volt, az most ünnep lesz. A háború hosszú éve alatt amúgy se volt már semmi az, aminek tulajdonképpen lennie kellett volna. A kávé nem volt kávé, a tea, a rum, a cukor, még a kenyér sem. Megszoktuk a pótanyagokat, most ezek is kifogynak. A boltokban tátognak a polcok és új áru nem érkezik. Aki teheti, vásárol és halmoz. Németország és Ausztria sem szállít már ipari cikket. Az abroncs egyre szűkül és egyre szegényebbek leszünk.

Az utca túlsó oldalán világos egy szemközti ablak, pedig már későre jár az idő. Ahogy átnézek, látom, hogy odaát egy férfi ruhák közt válogat. Felemel egy kabátot, a lámpa felé tartja, aztán félre teszi, megint előveszi, utóbb egy mellényt nézeget és holmi fehéreneműt. Aztán bejön az asszony, tanácskozva beszélnek. Egy felöltőt az asztalra dobnak. A többi holmit eldugják az ágyba a matracok alá. Cipők között is válogatnak. Egy párt a felöltő mellé tesz az asszony. A többit a szekrénybe a könyvek mögé rejtik. És így válogatnak, így rejtegetnek ma minden lakásban, végig az országban.

A népkormány rendeletet adott ki. A leszerelő katonaság ruhaszükségleteiről rekvirálás útján akar gondoskodni. Bizalmi férfiakkal fogja, térítés nélkül, a ruhákat, fehéreneműt és cipőket a lakásokban átvenni. Aki készletét elrejt, annak egy rend ruhán felül elkobozza készletét a hatóság és 2000 korona pénzbüntetéssel vagy hat hónapig terjedő fogházbüntetéssel sújtja.

Sajátságosan hat ez a rendelet. Azokat támadja legjobban, akiket a háború drágasága, a lánckereskedelem fojtogatása amúgy is leginkább meggyötört a középosztályt, melynek szegény, megkopott és elnyűtt ruházata volt az egyetlen, amivel ideig-óráig még fenntartotta, legalább külsejében, lefokozott kultúrigényeit és átalakításokkal, öltöztetni tudta felnövekvő gyermekeit. De túl ezen is nyilatkozik valami új és idegenszerű ebben a rendeletben: Az államhatalom az egyén tulajdona felett, térítés nélkül, rendelkezni kezd. Jogot vesz, hogy átkutassa az otthonokat. Egy kis rés támad a magánlakás és magántulajdon érintetlenségén. A Rókus kórház tájékaról ekkor egyszerre lövések dördültek bele az éjszakába. A túlsó oldalon, a megvilágított szobában felkapta fejét az asszony. Ekkor vehette észre, hogy elfeledte leereszteni az ablakredőnyt. Ijedten futott oda és elfüggönyözte, miként lopnak ők tulajdon lakásukban, maguk számára, saját szegény kis raktárukból.

Mialatt néztem őket, elcsodálkoztam önmagam felett. Bensőmben azoknak az embereknek adtam igazat, akik a rendelet kijátszásán fáradtak. Pedig a becsületről nem változtak meg a fogalmaim a törvény becsülete változott. Még három hét előtt oltalom volt, ma már támadást jelent és mi üldözött emberek csak

védekezünk, mikor összefogunk ellene.

Odalenn az utcában lépések Hangzottak, járt valaki. Kapuzárás után olyan ritkán esett ez meg, hogy észrevettem. A lépés sietve, bizonytalanul kopogott. Hallgatóztam egy pillanatig, nem töri rosszban a fejét, aki odalenn jár! Csak aki lassan, biztosan megy manapság éjnek idején, csak az jelent veszedelmet. Sok mindent megtanultunk. Azt is, amit a lépések mondanak az utca kövezetén.

November 20.

Ködön át vezetnek a mi útjaink és nem látja a végüket senki se. Valamikor visszanézve, talán majd egyszerű és világos lesz az, ami nekünk, akik átéljük, gonoszul rejtélyes és megfoghatatlan. A történések hirtelen jönnek, kuszán torlódnak: eltakarják az eredetüket. A józan ész itt nem segít. Mintha örültek komponálnák el sorsunkat. Csak pillanatnyi világosságaink vannak, döbönt sejtések, kicsiny lámpák, melyeket minduntalan elolt kezünkben a vihar. Ha látunk is egy pillanatra, sötét lesz mielőtt eligazodhatnánk és a sötétből úgy mellbe lök a végzet, hogy megszédülünk bele és elveszítjük az irányt. Semmi se segít. Minden új és idegen. Ilyen jelenben nem útmutató többé a múlt. A halált nem lehet megtanulni. Magyarország pedig haláltusáját vívja orgyilkosok keze alatt.

Váratlanul fellobbant ma a lámpám lángja. Olyan hírt hallottam, melytől a fájdalomig kitágul a szem, a szív megbotlik az ember mellében és nincsen többé szó.

Ismerős lépések mentek át a szalonon, Anyám szobája felé. Géza testvérem volt. Utánuk iramodtam a lépéseknek, valami nyugtalan hallani vágyással. Ő talán hoz egy hírt, amiben reménység van; úgy tudta ezt a háború alatt, ahányszor eljött Anyánkhoz, mindig felderült a sötét. Most görnyedten ült a zöld karosszékben és lázadó düh látszott az arcán.

– *Mind csirkefogók ezek és gonosztevők Julier alezredestől hallottam... Irtózatosan megcsalják az országot. A vesztünkbe visznek. – Öklével ütött az asztalra: – Tudod-e, hogy a belgrádi fegyverszüneti szerződés felesleges volt? A közös hadvezetőség megkötötte számunkra is november 4-én a fegyverszünetet Diazzal, aki az antant összes haderejének megbízottja volt. Az a szerződés pedig érintetlenül hagyja Magyarország egész területét. Ezen az alapon a demarkációs vonalak az országhatárok lennének. Nem léphetne ellenséges megszálló a földünkre. És november 6-án Károlyi Mihály mégis kinyitotta a zsilipeket Belgrádban...*

Egy pillanatig zsidbadt csend volt a szobában. Oly roppant és iszonyú volt, amit hallottam, hogy bár Károlyiról és táboráról mindent feltételeztem, ez mégis túlhaladta a képzeletemet.

– *Talán nem tudták, talán nem tudta Károlyi, mi van a Diaz-féle fegyverszünetben?*

– *De tudták, hiszen Károlyi zsebében volt, mielőtt Belgrádba ment, mondotta testvérem, – a hataloméért tették. Azért a kétes dicsőségért, hogy az ő nevükhöz fűződjék a béke. Franchet d'Esperay nem értette, hogy miért jönnek. Aztán rájuk húzta a lepedőt: ha akarjátok, hát itt van.*

Köröskörül mintha nagy, fulladt zuhanásokkal összedőlt volna az is, ami még lábon állt, és a súlya mind reánk hullott és eltemetett a romjaival.

Olyan furcsa volt, hogy a lámpa még ott áll, ahol az előbb állt, a székek is, a dívány, a szekrény... Egyszerre láttam Anyám két kezét, amint a térdén görcsösen egymásba szorult. Aztán hallottam a hangját és ez olyan volt mintha romok alól, végtelen fájdalmak alól küzdötte volna fel magát:

– *Ha egy öreg asszonynak az átka megfogon, akkor elátkozom őket!*

November 21.

Az újságok ma Károlyi kormányának panaszkodásával vannak tele. A kormány tiltakozó táviratokat küld az antanthatalmakhoz, a csehekhez, oláhokhoz. Hivatkozik a szövetséges hadseregekkel kötött fegyverszünetre Wilson elveire, a világmegváltó pacifizmusra. Igazságot, segítséget, élelmet és szentet kér. És Károlyi azzal fenyegetőzik, hogy *„ha az antant nem akarja, hogy itt zöld káderek alakuljanak”* – a vörösekről nem beszél, mert ezeket már megalakította *„ha az antant nem akarja, hogy fosztogatás, gyújtogatás és rablás borítsa lángba Európa ezt a részét, akkor itt a tizenkettedik óra.”*

Az antant azonban már tudja, hogy Károlyi uralma ezt a lángba borítást már elvégezte. És nem felel. De felel Kramarz, a csehek nevében, akivel Károlyi a háború alatt hazája érdeke ellen összeesküdött. Fennhéjázóan, szinte úgy kiált le hozzánk, mintha csúfolódnék:...

„Az antant-államok elismerték, hogy a tótok lakta területek a csehszlovák államnak egy részét alkotják, nem pedig a magyar állam alkotó részét. A magyar kormány tehát fegyverszünetet nem köthet tót részekre vonatkozólag is, mert ezek időközben a csehszlovák állam részeiül ismertettek el.”

Így kiált le és felel az oláh király is, aki hadseregéhez szól:

„Katonák! A rég várt óra érkezett. A szövetségesek átlépték a Dunát, és ez az óra arra int, hogy oldalunkon fegyvert fogunk... Bukovinai és erdélyi testvéreink hívnak át utolsó harcra. A győzelem a mienk. Ezért előre! Isten velünk van.”

A belgrádi fegyverszünetről vérszemet kapott minden ellenségünk. A szerbek előtt Károlyi kormány a maga nyitott ajtót, a többiek belökik a saját kezükkel és lángoló gyűlölettel jönnek, csak egyre jönnek.

A halált érzem a lelkemben. És a harag szédülés fog el, mikor Károlyi beszédeiben olvasom, hogy: *„Bizalommal kell lenni a kormány iránt. Ezt mondja! és védi a szocialistákat: „ne merje senki állítani, hogy ők hazátlanok, hogy nem viselik szívükön a haza sorsát...”* És védi a radikálisokat: *Jászi miniszter Aradon a végsőkig küzdött Magyarország területi integritásáért...”*

Mindenkit véd, aki a hazát nem védi.

A kormányzó pártokban egyre nagyobb az egyenetlenség. Szinte két táborra szakadtak már. Egyik oldalon a bűnös megtévelyedett magyarok, a másikon a szocialisták és radikálisok: az idegen faj. Ők az erősebbek, mert szervezettek és céltudatosak. Károlyi Mihály teljesen a befolyásuk alatt áll, hálójukba került és ők a hálót rohanva húzzák bal felé.

A politikában csak addig van egység, amíg a hatalom megszerzéséről van szó. Az elért hatalom maga löki szét az elbizakodott győzteseket. Most kellene a feszítővasat közéjük verni.

– *Még korai volna,* – mondotta Dessewffy Emil. *Csak röviden beszéltem veled, egy tárgyalásra sietett. Új földműves pártot alakítanak. Az ország kigazda társadalmát akarják szervezni.*

– *Most jut eszembe,* – mondotta Dessewffy nevetve, – *képzeld, Károlyi arra gondol, hogy magát politikai misszióval kiküldje Olaszországba...*

– *Mindig ennyi emberismerettel válogat?* – és nekem is nevetnem kellett. De aztán valami az eszembe jutott. – *Szerezzen Károlyi útlevelet és két feltétel alatt megyek és felhasználom olasz összeköttetéseimet.*

– *Mi legyen az?* – kérdezte megütközve.

– *Hogy a saját költségemen utazhassam és ne kelljen egy garast se elfogadnom ezektől. Másodszor, hogy nem az ő köztársaságuk és a kormányuk*

érdekében megyek, hanem kizárólag a hazám érdekében. De, azt hiszem, ez nem fog tetszeni!

Mialatt odébb mentem az utcán, elgondolkoztam azon, amit hallottam. Dessewffynek az ország hangulatáról is voltak hírei. Azt mondta: a parasztság és a vidéki városok nem veszik be a Pestről szuggerált burkoltan kommunista köztársaság gondolatát. Vannak nagy területei az országnak, melyeket csak nehezen lehet visszatartani, hogy a királyság mellett állást foglaljanak. – Ne tartsák vissza őket, hadd ordítsanak fel és söpörjék el ezeket!

Dessewffy megint csak azt mondta: Korai volna. Hadd járják le előbb magukat.

Mentemben nekiszaladtam egy létrának. A gyalogjárón állt szétvetett hosszú lábakkal és fenn a tetejében egy ember ül, aki sebesen kaparta a falat. A por már belepte a boltok felett a „*Csász. és kir. udvari szállító*” felírások nyomait, melyeket még október 31-ike tépett le dühösen. Most új munka serénykedik a cégtáblákon. Leszedik azokat, melyekre: Habsburg, Berlin, Hohenzoller, Hindenburg és Bécs van festve. A kávéházak lélekszakadva visszaváltoztatják magukat a háború előtti nevükre és a zsidó pszichéjű város szánalmasan keresztelkedik át és házaira odatűzködi a „*párisi szalon*”, „*francia mulató*”; „*angol park*” és „*amerikai bár*” felírásokat.

Megvetést érzek és ezt fogják érezni azok az idegen megszállók is, akiket a sorsuk idevet. Egy nép amely megtagadja vagy eltűri, hogy nevében megtagadják a múltját, az a tulajdon becsületét tiporja el. Napok óta hirdeti a kormány, hogy francia csapatok érkeznek Budapestre. Nekik készítik ki a várost és az aljas maskara alatt hallgatnunk és tűrnünk kell nekünk.

Károlyi Mihály és Lovászy Márton lapja a „*Magyarország*” mai számában azt írta:

*„Valószínűleg holnap érkeznek Budapestre az első francia katonák és a legfiatalabb köztársaság székvárosa szeretettel köszönti a szabadság testvériség egyenlőség harcosait. Merev, gögös német tiszték helyett, kedves jovialis francia tiszték; az esetlen mázsás csizmájú német legénység után pedig, a dédelgetett poiluk fogják utcáinkat benépesíteni... Intézkedni kell tehát, hogy a magyar felírások mellett az összes nyilvános helyeken szerepeljen a francia felírás is... A kereskedők írják ki: „*ici on parle francais. Az étlapokon hagyják el a német részt...*”*

Egy kormány, mely lapjában ilyen gyalázatot kinyomat, egy sajtó, amelynek akad csak egyetlen munkása is, aki ilyent megír, egy közönség, amely ilyent megtűr, az a lealacsonyodás legmélyebb fokára jutott.

Nemzeti színű zászlók lobognak ünnepet a fejem felett. A kormány pedig hívja a megszálló francia csapatokat és parancsnokságuknak, mint az ország legszebb pontjai, a királyi várat kínálja fel, mert úgy mondja: „*Nem ellenségek Ők, de szívesen látott vendégek*”

A szégyen tehetetlen dühe lázad fel minden csepp véremben és egyszerre eszembe jutott valami, mintha egy könyv lapjai fordultak volna hirtelen visszafelé az emlékezetemben: 1871. Egy kora párizsi reggel. Zárt sorokban zászlóik alatt dübörögve, hatalmasan a német hadsereg vonul be Parisba. Az útvonalon az ablakok bezárva, gyászlobogók a házakon, gyászfátyollal bevonva égnek a lámpák és a megtiprásában is önérzetes nép az utcákon sötéten hallgat. Senki se parancsolta, senki se tanította őket, de férfi, asszony, gyerek, mind elfordítja a fejét és a győzők szeme sehol se találkozik a legyőzöttek könnytől és gyűlölettől éggő tekintetével...

November 22.

Az ég lejött a magasból és ráfeküdt a háztetőkre. Szüntelenül hull a hó és növekszik az utcákban. Már bokáig ér. De a köztisztasági hivatal hiába ragasztja ki a plakátjait, hiába hívja hólapátolásra a munkásokat 20 koronás napszám mellett. Röhögve olvassák, és odébb mennek és felszedik a munkanélküli segélyt. A hó pedig nő és emelkedik, befújja a kapuk alját, térdig ér a csendesebb sikátorokban.

A Keleti pályaudvar tájékán, mintha porzódó fehér szántásban gázolna az ember. Benn a fedett pályaudvaron is puhán jár a lépés. Ott a piszok és rohadt ételhulladékok nőnek halomba. Senki se takarít többé. Van munkanélküli segély!

Ma mar az üdítőállomáson is elviselhetetlenül nehéz szag fojtogatott. Férgék mászkáltak a falon. A sebesülteknek kijáró kenyér szinte ehetetlen. A tea már csak moslék. Kályhát nem fűtöttek és a hideg megmarta az embert. Soha a háború alatt olyan kétségbeejtően szomorú nem volt ez a hely, mint most Pedig a sebesültek mintha fogynának, átutazó katonával van tele a terem. Jönnek messze csataterекről rongyosan, éhesen és gyakorta csak ott tudják meg, hogy nem mehetnek már haza. Nincs hová... Szerbek, oláhok, csehek szállták meg magyar parasztok ősi falvait.

Egy székely huszár ült a padon és hangosan átkozódott és közben fel-fel zokogott, mint egy gyerek. Egy öreg bánáti paraszt, sebesült vén katona, két térdére könyökölt és a szeméből csak hullottak a könnyek.

– *Die Serben san bei uns! Armes Vaterland, armes Vaterland.* – És a szanitéc-örmester vörös gombos sapkája alatt röhögött.

Aztán egy asszony jött be az ajtón, két kicsi gyereket húzott maga mellett. Kenyeret kért. Három napja jöttek étlen: Károlyihoz megyek, tegyen igazságot. Az uram hivatalnok odalenn a Bánságban. Elfogták a szerbek. Megbotozták, hogy elájult bele és lecsukták. A többiek is úgy vannak. Aki nem teszi le nekik a húségesküt, az botot kap, meg börtönt. Nincs már ott, kérem alássan, magyar közigazgatás... A csendőreinket is lefegyverzik. Aztán meg rekvirálnak, nem fizetnek. Újság se jár, mindet elkobozzák. Azt mondják „kutya a magyar”, meg, hogy ott már Szerbia van. Posta sincsen. A magyarok levelét felbontják és ha pénz van bennük, azt megtartják maguknak.

Az egyik katona egészen közel jött és tátott szájjal figyelt.

– *Maga is bánási?* – kérdezte az asszony. – *Na hát akkor ne menjen ám haza. A szerbek besorozzák a mieinket. Elviszik kényszermunkára. Onnan pedig nem jön vissza senki.*

Az ember egy darabig értelmetlen arccal nézett rá, aztán gyámoltalanul motyogta: De hiszen most béke van...

Közben szürkülni kezdett az este. A szurtos terem nagy csillárja sötétben lógott le a mennyezetről. Hevenyészett oldalkarok égtek és kellemetlen elszórt világosságokat fűrtak bele a homályba. Egy vak katona, aki kék pápaszeme alatt állandóan, furcsán mosolygott, mintha görcs kényszerítette volna az arcát, hanyatt feküdt a lócán és a sapkáját világtalan szemére borította.

– *Úgy-e alföldi ember maga?*

– *Szalontáról való vagyok...* dűnnyögte álmosan. És egyszerre láttam a rónát régi nyarak rekkenő melegében és láttam a legényt elnyújtózva boglya tövén, ahogy déli pihenőre a nagy világosságban a szemére vágja pántlikás, pörge kalapját.

A világosság nem kápráztatja többé és a földet, amelyen ezer éve álmodnak szépet magyar legények, el akarná rabolni az oláh.

– *Szegény!* Vajon tudja-e, hogy hiába adta oda két fiatal szemét? Az egyik szanitéc bejött és mondta, hogy sebesültek vannak odaát a barakkban Vera testvéremmel teát és kenyeret vittünk. Ahogy mentem, a fal végéből beszédet hallottam. Katonák beszéltek maguk között: – *Úgy beleszúrtam a bicskámot, hogy a hátán jött ki. A másik megugrott. – Én is elküldtem egyet,* -dörmögte egy mélyebb hang. Azt hittem álmodom. Állva maradtam, de ettől kezdve nem igen értettem, amit mondtak, sajátságos tolvajnyelven beszéltek maguk között. Följelentem őket, – csak egy pillanatig gondoltam ezt. Ekkor láttam, hogy az arany-cvikkeres, vörös karszalagos őrmester odamegy hozzájuk és kezet fog velük... Nem, nem lehet itt már semmit feljelenteni. És odébb indultam. Mögöttem hangosabb lett a beszéd. Közben egy nevet mondtak. De ez csak öntudatom felszínét érintette. Egy darabig csak hangzás maradt. Jóval később eszméltem rá: hiszen én már hallottam azt a nevet. Kun Béla, kommunista agitátor volt Oroszországban. Több társával őt is Trockij küldte haza, hogy neki dolgozzék Magyarországon. És ezek az emberek állítólag pénzt is hoztak magukkal. Sok orosz pénzt. Azt mondják, összeköttetésben voltak az októberi eseményekkel. Mások is jönnek utánuk. A kormány tud róla, mégis átereszti őket a határon. Trockij, Liebnecht, Luxemburg Róza és ezek... Szálak szövődnek a távolságok felett, alagutak kúsznak a föld alatt.

Budapest külvárosaiban már véres szemű, csúf fenevadak járnak. Ma még a falhoz lapulva, behúzott körömmel, nesztelenül lopakodnak a homályban. De holnap, ki tudja?

November 23.

A sötét fal a pályaudvar végén és a katonák hangja belenyúlt az éjszakába. Húzódott és hangzott a gondolatomon át és ott volt reggel, mikor felébredtem.

Este még beszélünk volt róla Anyámmal. Ő is hallott arról az emberről, akit Kun Bélának neveznek. Az igazi neve Berele Kohn. Az apja Galíciából származott és batyuval jött át a határon. Ő már újságíró és szocialista párttitkár volt Kolozsvárott. Aztán a munkásbiztosító pénztárhoz került. Ott lopott. A háború mentette meg a büntetéstől. Behívták katonának. Az orosz frontra vitték, rövidesen megadta magát. Internacionális faji összeköttetései révén került el Moszkvába. Trockijjal lépett érintkezésbe és ettől kezdve hadifoglyaink között agitált. Vezetőjük lett a magyarországi zsidó kommunistáknak odakinn és szerkesztője a „Szocialista Forradalom” című magyar lapnak, sőt állítólag valamelyik kisebb orosz városban egy bolsevista direktóriumnak az élére is került és kegyetlenkedett.

– *Azt hallottam, –* mondotta Anyám, *hogy sok orosz pénzzel jött haza. Károlyi kormánya pedig nem állja útját sehol.*

– *Hiszen Károlyi állítólag összeköttetést tart fenn Diener-Dénes és Landler révén Trockijjal.*

Eszembe jutott az, amit egyszer egy újságíró beszélt el Károlyi Mihályról. 1917 őszén történt, mikor Svájcban járt Diener-Dénes és Jászi kíséretében. Schwimmer Róza már Bemben várta elvbarátait. Ezek vitték el Károlyit Henri Guilbeaux szerkesztőhöz, aki, mint szélsőséges szindikalista és defetista, lapjában ugyanazon az erkölcsi bomlasztáson dolgozott, melyet véres uralomra vitt Lenin és Trockij Oroszországban. Állítólag Guilbeaux volt aztán az, aki kapcsolatot teremtett Károlyi lelkében az eszmékkel, melyeket most Kun Béla jött el képviselni minálunk, Ez akkor volt, azóta elkövetkezett a szovjetek munkás- és katonatanácsainak üdvözlő távirata, a radikális és szocialista miniszterek bomlasztó munkája, Pogány katonatanácsának és bizalmi rendszerének megerősítése és a szabadjára eresztett kommunista agitáció... Bűnjelek ezek, melyek sötétben mutatnak a jövőbe.

Most egyszerre még egy új rendelet is beszélni kezd, és aggasztóan odasorakozik mindahhoz, ami a régi társadalmi rend vermét ássa.

A nagy francia forradalom útját szinte végzettszerűen irányította az a nap, melyen a párisi nép és a csőcselék megrohanta a Palais des Invalides fegyverraktárait és kifosztotta azokat. A kocka eldőlt. A fegyver az ő kezükben volt.

Budapesten nem kell erőszak. Maga a főkapitány utasította a rendőrséget és népőrséget, hogy igazolvánnyal nem bíró egyénektől kobozza el a fegyvereket és lőszereket. Igazolványt pedig manapság már csak a munkásságnak és a csőcseléknek ad a hatóság.

Ismét rést vágnak a polgárság önvédelmén és az otthonok bezárt ajtain. A népőröknek ezentúl jogukban áll fegyverek után kutatni. A polgárság megint tehetetlen. Hallom, itt is, ott is riadtan szolgáltatja be mindenki vadászpuskáját, revolverét. Megbabonázott alvajárók vagyunk. A bűvölő nagy keleties szemereánk mered és a változó korok szerint változó varázsszavait mormolta: Demokrácia, szocializmus. Tegnap még: liberalizmus volt a varázsszó, holnap talán már: kommunizmus lesz.

Álmatlanok mostanában az éjszakák, de azért nem tudok dolgozni. Mintha a szépség minden szava elkallódott volna abban a mocsárban, melyben a napok gázolnak, semmi se jut eszembe. Agyvelőm kétségbeesett sivárságában csak a

rémhírek kószálnak, melyeket elhoz a reggel és nem hazudtol meg az alkonyat.

Ma éjjel leveleket írtam. Reggel leküldtem bélyegért. Oda tették az íróasztalra. Mi ez? A király, a királyné, a parlament képe felett fekete nyomtatás, egy szó: „*Köztársaság*.” Keresztbe nyomtatott betűk a királyné finom kis fején. „*Köztársaság*”, ez a szó fut át Szent István koronája felett a király homlokán. Ami november 16-ika óta annyiszor megfordult az eszemben, most szinte szorongva nyilallt a szívemen át:

A korona, a koronánk...

Nem ékszer az, nem pompa és nem dísz, de maga Magyarország. Királyságok jöttek és mentek a földön, nem volt azonban népe a világnak, melynek valaha is azt jelentette volna a koronája, mint amit a mienk nekünk jelent. A magyar korona minden magyar és minden magyar rög és minden termés és minden aratás... Benne nem csupán a királyságot tépik le az ország fejről, hanem azt, ami voltunk és ami lehetünk.

Ájtatos homályban, vaspántos ládában, fenn a budai várban él évszázadról-évszázadra az aranyba öntött ősi szimbólum és ezer éven át mindössze ötvenháromszor ötvenhárom király fején vonult el koronázások napján a magyar föld felett. És egyszer, mikor az ezer év fordult, a Millennium ünnepén... kitéve közszemlére, akkor állt ott a koronázó templom oltára előtt. Jött a nép, láttam a szememmel: galambösz magyar parasztok, munkások, urak és térdel hajtottak előtte, mintha szentség lenne. Térdet hajtottunk: önmagunk előtt borultunk le. És láttam Károly király fején egy decemberi napon a fejedelmi vén Buda falai alatt, hatvanhárom vármegyénk zászlóinak a lobogásában, rivalgó éljenek között, a nagy tiszta Himnusz gyönyörű dalában.

A hazaárulók és hazátlanok tábora szentségtörő kézzel letaszította helyéről Szent István koronáját. Ők azt hitték hogy a király fejről taszítják le. Pedig az a korona nemcsak a király fején volt. Mint egy aranyabroncs, az fogta össze a Kárpátok óriási láncait, Erdélyt, az Adria kék öblét, Horvátországot és Szlavóniát, a róna egész birodalmát, melynél területében egységesebb ország nincs Európa földjén. És most, hogy az aranyabroncs nem fogta többi össze, széthull és bomlik az ami végtelen időközön át egy volt.

Gyámoltalan féltés támadt bennem. Mint az életnél előbb lényt babonásan félteni kezdtem a koronát. Úgy éreztem: csak addig vagyunk, amíg van. Pusztulása reménytelenné tenné a mi pusztulásunkat is. Mit forgatnak fejükben a hatalom mai birtokosai, akik gyűlölnék mindent, ami múltunkkal és jövőnkkel összefügg? Károlyi nem fogja őket akadályozni, tőle ugyan azt tehetik a koronával, ami nekik tetszik.

A napokban Ambrózy gróf, a koronaőr elment Károlyi Mihályhoz és bebocsáttatást kért. Károlyi éppen villásreggelinél ült és gróf Pejacevich Márkus volt a vendége. A komornyik jelentette, hogy a koronaőr kinn vár.

– *Hadd várjon*, – mondotta a Károlyi, – *reggelizem*, – és nyugodtan tovább evett. Egy idő múlva megint jelentették neki, hogy Ambrózy gróf sürgősen szeretne vele beszélni, mert el kell utaznia. Károlyi, akihez bejelentés nélkül mehet be Kéri, Jászi és Pogány, megint kiüzente az ország egyik első zászlósúrának, hogy várjon. Szivarra gyújtott és a fekete kávéjához ült. Ismét etelhetett vagy egy félóra, mikor harmadszor üzent be a koronaőr.

– *Hát ha nem várhat, akkor menjen*, – mondotta Károlyi Mihály. Pejacevich kérlelni kezdte. Végre is engedett. – *Nem bánom hát, de két perc alatt végezek veled.*

Kiment, szivarral a szájában és két perc múlva csakugyan visszajött.

Elintéztem, – mondotta és nevetett hozzá. – Azért jött Ambrózy, hogy megkérdezze: mi történjék már most a koronával? Mondtam neki: tedd egy bankba, vagy dugd zsebre, bánom is én...

És a szemem előtt egyszerre megint felmerült a Koronázó templom ájtatos homálya. Az oszlopok, az ívek és az oltár előtt, bíboron a korona sápadt aránya... Egy vén paraszt galambősz fejét látom, éles turáni arcát mintha vésővel vágták volna bele a templomi derengésbe, meghajlik és kérges keze keresztet vet a mellén.

November 25.

Anyám egy porcelán figurát hozott be a szobámba. – *Eltörött*, – mondotta és letette a sévresi pásztort és letört pici kezét az asztalomra. Formája egy pillanatra elragadóan tükröződött a gondolataim közé. Vagy talán csak azért volt olyan meseszerű és szép, mert annyira csúnya és leverő volt mindaz, amire nekünk mostanában gondolnunk kellett?

– *Úgyis tudom, hogy itt teled te nálad*, – mondotta Anyám, egy kis szemrehányással, szinte utalva apró megbízásaira, melyekről időnként megfelejtkeztem. Azonnal elviszem.

– *Nem, hiszen ráér, ha valami más dolgod van*. Egyszerre nem volt többé. Semmi más dolgom a világon, csak az ő kis porcelán figurája. És elbúcsúztam tőle és mentem.

Sötétedett. Elvértve, féllánggal égtek a gázlámpák, a tegnapi szemetes ládák álltak a házak előtt, melyeket nem fuvarozott többé senki sem. Erjedt, savanyú szag terjedt a levegőben és táplálta a járványt, mely hetek óta kísért a városban. Befordul a söpretlen kapukon, feloson a piszkos lépcsőkön és a fűtetlen szobákban ráteszi a kezét az emberek mellére.

Az Akácfa utcába értem. Az utca jóformán egészen sötét volt. Csak a boltok lámpái vetettek ki sárga kockákat a gyalogjáróra. Az egyik szegényes kirakatban régi porcelánok álltak. Benyitottam az ajtaján. Odabenn a polcok, az asztal, minden tele volt törött porcelánnal és a ragasztómester kalappal a fején, téli kabátban ott ült a hidegben a sok cserép között. Mintha egy németalföldi piktor festette volna oda. Az arca nemes szabású volt és nagy ősz szakállá eltakarta a mellét;

Mutató ujján egy régi címeres gyűrűt viselt... Egyszer, hogy ott jártam nála, elmondta, hogy vidékről került fel Pestre. Volt földje, vén fák alatt szép oszlopos udvarháza, négy lóval járt és kedvtelésből régi porcelánokat gyűjtött. Aztán elment a föld is, a ház is, a négy ló és a gyűjtemény, csak az a tudománya maradt meg, hogyan lehet az eltört porcelánokat megragasztani. Most ebből él. Szűkösen, valahogy...

Mikor kijöttem a boltjából, nem mentem mindjárt haza. Egyik utca hívott a másik után, ballagtam előre és szomorúan gondoltam annak az őszfejú magyarnak magyar sorsára. Bolt, bolt mellett maradt el mögöttem, Weiszok, Braunok, Schwarzok üzletei. Zsibárosok, edénykereskedők, szappanárosok, kis bazárok tulajdonosai. Nemrég még Galíciában éltek, aztán egyszerre cipőzsinórt árultak a pesti utcák szegletén. Téglát soha se hordtak, földet soha se kapáltak. Könnyen kerestek vettek és eladtak. Ma már boltjuk van. Milliók bölcsője. Ők ott kezdik a szűk utcában, ahol a mieink tengődve végzik.

Túl a Dob utcán a Rombach utca tájékára értem. És a budapesti gettó zsvajogva nyüzsgött körülöttem. Senki se szabta ki az özönlő zsidóságnak ezt a városrészét. Elmúltak már azok az idők, mikor Buda és Pest területén nem hálhatott meg zsidó, nem lehetett saját neve alatt se háza, se üzlete. Ötven év alatt birtokukba vették, a várost. De azért csináltak maguknak még egy külön gettót is. Egész utcákat leptek el, házakat szálltak meg, amelyekben egymás között lehetnek. Az újonnan épített utcák és házak sebesen piszkolódtak. És a kapuk torkából ugyanaz a szag árad, amelyet az amszterdami, a római és a velencei gettóban is, éreztem...

Felpillantottam. Mintha egy idegen városban jártam volna, melynek házai hangtalan tanácsot tartottak maguk között a világított boltokon felül a sötétben... Amit eddig sohase vettem észre, hirtelen úgy rémlett: valaminő konok ellenséges

élet él itt, amely nem közös a mienkkel, amelyből mi ki vagyunk zárva. Köd szakadt és alatta látható lett az utcák arcjátéka. A győzedelmeskedő idegen faj biztonságérzete úgy megnövekedett, hogy szinte már elfeledte beburkolni magát. Pedig sokáig titkolózkodott. És mi itt éltünk és nem hallottunk, nem láttunk semmit. Nem kerestük az események eredetét és míg ők fanatikusan fogták egymás kezét, faluvégi pálinka mérőkön, tömeglakásokon, szerkesztőségeken, boltokon, bankházakon, palotákon át, végig öt világrészen, mi árva magyarok nem tudtuk megfogni egymás kezét még kicsiny országunkban sem.

Csak most eszmél közülünk egyik-másik, pedig már tegnap is történt az, ami ma történik. Akkor titkos homályban, most világos nap alatt. A bevándorló kitérte fajunknak az arcvonását az úrból, kivájta a lelkünket a dolgokból és a saját arcát, a saját lelkét tette a helyébe. Régóta tart már itt a baljóslatú mozgalom. Idegenből jöttek emberek, akik csak nekünk voltak idegenek, de nem a gettó népének. Ők súgtak egymásnak dolgokat, melyeket mi nem hallottunk és odébb mentek más városok gettóiba, ott is súgtak és onnan is odébb mentek. Trockij járt Budapesten. Évek előtt lakott itt. Mások is jöttek, olyanok, akikről csupán ők tudták, hogy mit akarnak. Mi csak lárvákat láttunk, melyek összehajoltak, de sohase hallgattuk ki, amit egymásnak súgtak.

Ebben a percben egyszerre úgy éreztem, mintha az egész városnegyed beszélne, mintha lakóinak ősi könyvéből mondana valamit minden utca és minden ház: *„Szemük van és nem látnak, fülük van és nem hallanak”*

Vándorló tekintetem hirtelen megakadt. Hárman voltak. Az egyik néger arcú volt. A másik nehéz, hajás képű. A harmadik egészen kicsi, a szemhéja vörös, a pillái fehérek. Összedugták a fejüket. Egy kirakat elé álltam és úgy tettem, mintha azt nézném. Ők hárman elhallgattak. Láttam az üvegben, ahogy oldalt pillantottak, összeintettek és odébb mentek... Szemközt két kaftános jött. Prémis kalap volt a fejükön. Piszkos kezük hevesen mozgott a válluk magasságában. Az egyik mondott valamit, a másik a földre nézve hallgatta. Szurtos ujjával megfogta pajeszét és egyenesre húzta az arca mellett, le az álláig. Egy darabig így állt töprengve és elvétve szavakat mormogott. Ekkor vehette észre, hogy figyelem. Hirtelen elharapta a szót és eleresztette a pajeszét. A tincs visszagöndörödött a füle mellé. Ezek is odébb mentek.

A Király utca, hemzsegett körülöttem. Fésületlen, kövér asszonyok álltak egy kapualjában. A gyalogjárón selyemruhák suhogtak, a piszok szagával komisz parfüm szaga keveredett. Gyerekek visítottak. A héber betűs vendéglőkből fokhagymabűzös ételszag áradt. A kicsiny boltok ajtaja szüntelenül nyíl és csukódott és a rájuk akasztott holmik himbálództak. Láncok, órák verődtek az üveghez; harisnyák, szalagok libegtek. Rosszul világított kirakatok, viselt ruhák, cukrászsütemények, kopasztott libák, ékszerek, cipők. Egy asszony gyerekkocsiban szappant tolt. Az utcaszegleten fűgét árult egy kaftános görbelábú kis rém és dülledt szemével felpislogott a tolongó emberekre. Egy vörös szakállú megállt mellette. Sebesen beszéltek és közben így mozgatták a szájukat, mintha forró ételt forgatnának benne. Amint közeledtem hozzájuk, a vörös szakállú sarkon fordult és beugrott egy aranyműves boltba. Utána néztem. A kirakatban egy furcsa öreg óra állt. Vajon mit kérhetnek érte?

Az ajtóra akasztott láncok csilingelni kezdtek, ahogy benyitottam. A füstös mennyezetről egy ernyős lámpa lógott le mélyen a pult fölé, melyen üveg alatt gyűrűk és függők guggoltak a bársonypárnákon. A lámpa ernyője leverte a fényt és árnyékban hagyta az arcokat. A szegletben többen álltak, de ahogy észrevettek, bementek a bolt mélyébe. Csak egy lompos puha testű leány maradt ott Mialatt

kérdezte, mit akarok, minduntalan borzas fekete hajába kapott és megvakarta a fejét. Közben az ajtót figyelte. Mikor nyílt, sebesen lehajolt a pultra és anélkül, hogy felpillantott volna, maszatos hüvelykujjával hátra bökött a válla felett, mintha oda mutatna. Egy jól öltözött prémkabátos férfi ment el mellettem; az arca végtelenül közönséges volt. Hirtelen behúzódott a többi után. Aztán egy tengerész jött, azt is magukhoz hívták. Suttogva sok hang mormogott a homályos szegletben. Kétségbeesett kényszer hajtott. Hallani akartam valamit, egy mondatot, amit nem szánnak nekünk, amit maguk között beszélnek, de egy szót sem bírtam megérteni...

Az üzlethelyiség libazsír-szagú fülledt melege fojtogatni kezdett.

– *Nem, ez nem felel meg,* – vettem oda a leánynak és az undor borzadásával kirohantam a boltból.

Sebesen mentem előre, szinte futva iramodtam a tömegen át, mintha egy összeesküvés hálójából menekülnék, amely körülöttem hullámozott, de amelyet megfogni mégse lehetett, mert ahol hozzáért az ember, szétmállott, mint nyálka.

Sötét prédalesés volt az egész városnegyed. Utcáiban valaminő büntény járt készülődve. Házaiban egy mohó élet virrasztott, mely sok ezer év óta soha se hunyta le a szemét.

El, el innen, ki a szabadba! És közben szinte újra láttam a körúti zugszálló szobáját, a tanácskozó zsidókat, az orosz pénzt az asztalon, láttam az aranycvikkeres őrmestert, aki Kun Béla nevét mondta a katonáknak és felöltött Jászi és Kunfi és Hatvany Lajos arca és a kis görbelábú rém az utcaszegleten, a vörös szakállas és a lompos leány... Mind egyet akarnak, ők akik fogják egymás kezét, mind, valamennyien és mi nem tudunk többé semmit sem akarni.

Éjjel egy cikket írtam Magyarország asszonyaihoz. Asszonyok! Ne aludjatok, mert a gyerekeiteknek nem lesz hová lehajtaniuk a fejüket...

November 26.

Délután volt. A Teréz körút felé mentem.

Gróf Batthyány Lajosné telefonon üzente, hogy beszélni szeretne velem. Sűrű tömegben haladtam át. A várost feszítették a folyton özönlő menekültek és a hazatérő katonák ezrei. A körutakon napról-napra zsúfolódott az ember. Szinte alig fértek már. Áradásuk beleömlött a mellékutcákba is, zsivajgott, tolongott és az újságvállalatok kirakata előtt összetorlódott, mint egy görcs. Az „Az Est” üvegablakán belül fényképek lógtak. Az egyik alatt írás látszott: a katonatanács tagjai. A tömeg nem engedett közel, csak messziről, elmenőben láthattam egy pillanatig. Dicsőségben kifüggesztett arcok, emberek képei, akiket az októberi lázadás vádja illet, akiket egyszer talán még számadásra hívnak más idők.

– *Mit szól hozzá?* – Kérdezte az ácsorgók között egy hang. *A hadügyminiszter sikkasztás, gyilkosság és rablás miatt elfogatta Heltait. – Azt, aki városparancsnok volt? – Azt... és most gépfegyveres vonaton lövöldözve jönnek a tengerészek, hogy kiszabadítsák Ebből még baj lesz. – Egyszerre szétfutott a hír. – Hallotta? Nem igaz... De igaz!* – Riadalom támadt. És a körúti nép lármázva adta tovább: – *Jönnek a tengerészek! Ott hagyták Pozsonyt is, a cseheket is...*

Zsúfolt villamosok zúgtak el mellettem, belülről szinte szétnyomta a tolongás a kocsikat, köröskörül lógtak rajta az emberek. Katonák jöttek szemközt. Egyszerre az egyik furcsán előrelódult, a saját lábában botladozott és hasra esett az utcai nép között. Senki se törődött vele, bajtársai is odébb mentek. A háborús évek valaminő visszamaradt irgalmas mozdulatával odahajoltam hozzá. Talán műlába van, talán nyavalyatorós? Mikor a karját megfogtam, hogy talpra segítsem, ocsmány öklendés bugyborékolta ki a száján. Visszarántottam a kezemet. Részeg volt és a bajtársai hátraröhögtek.

Az út hullámozása megint sodort tovább, de a gondolataim közé egy túske akadt. Katonák... magyar katonák. Valamikor, de hányszor is, könnybe lábadt a szemem, ha rájuk néztem. Hálát és tiszteletet éreztem irántuk, büszke voltam rájuk. Szerettem őket, mint az én gögös fajomnak a bátorságát. Mi lett belőlük...

Már kinn jártam az Andrássy út táján. A Batthyány palota sötétre szürkült köveivel, mint a firenzei Palazzo Gondi idevetődött tükrözése állt a modem, jellemtelen körúti házak között. A rácsos kapu nyílott és a kapuboltozás mélyében egy földszinti folyosón át néhány lépcsőfokhoz értem. Kis téli szállásuk volt ez gróf Batthyány Lajoséknak. Fenn az emeleten az öreg grófné lakott, Batthyány Lajos anyja, a 48-as idők nagy vértanújának, gróf Batthyány Lajosnak egyetlen leánya. Az inas bejelentett.

A tágas földszinti szalonban tompított félhomály szőtt vörhenyes derengést. Régi ünnepélyes bútorok között virágzó azáleák, világos brokátok, selyem lámpaernyők, puha párnák lágyították a sötét vonalakat. A kandallóban tűz égett és a világossága hátulról finoman körülrajzolta Batthyány Lajosné alakját. Magasan, nyúlánkan jött felém. Nem találkoztam vele az októberi események óta. Szép volt most is, de a haja, mintha megöszült volna. Keskeny kezének ideges mozgásában elnyomott nyugtalanság látszott. Az események és szereplőik egy része oly közel áll hozzá, hogy mikor a keserűség szavakba forrott bennem, szinte kérdően néztem fel nemes vágású magyar arcába. Andrássy Gyula a testvéré, Károlyi Mihályné a testvére lánya, Károlyi Mihály az unokaöccse... De ő higgadtan, szomorúan látta a valóságokat. Nem tért ki előlük, nem akarta menteni, még önmaga előtt sem, szívének egykor dédelgetett szép kis Katusát, az emóciókra és izgalmakra falánk Károlyi Mihálynét, akinek nincs egyénisége, aki rabszolga módra felvette a degenerált Károlyi féktelen nagyravágását és

hisztérikus végtelenségben túlhajszolta őt még önmagán is.

Batthyány Lajosné Károlyi Mihályról beszélt. Elítélte, azzal a kérlelhetetlen igazságossággal és szigorral, amellyel a romlásba hajszolt magyar faj kétségbeesése benne megnyilatkozott.

Kérdeztem tőle, tud-e a Diaz-féle fegyverszüneti feltételekről, tudja-e, hogy az a szerződés, ellentétben a belgrádival, csak arra kötelezte hadseregünket, hogy az 1914. évi határok mögé vonuljon vissza?

Mialatt beszéltem, nyílt az ajtó és Batthyány Lajosné fia, régi barátom, a festő Batthyány Gyula jött be a szobába. Egy pillanatig szinte kételkedve hallgattak rám mind a ketten, olyan lehetetlen és örült volt ez a hír.

– *Határozottan tudom, a fegyverszüneti bizottság egyik tagja, Julier alezredes mondta a testvéremnek. Az elképedés hirtelen csapott át lázadó haragba az arcokon.*

– *Szerezze meg nekem a szöveget, –* mondotta Batthyány Gyula – *adja ide, kiplakátóztatom egymás mellé a két okmányt és huszonnégy óra alatt megbukott az egész gaz rendszer.*

Szép édesanyja kételkedően tekintett rá:

– *De hát azt hiszi, azt hiszi, hogy még van annyi szabadság ebben a városban? Összetépnék a plakátokat, mielőtt a falakra kerülnének.*

– *Sajtószabadságot, véleményszabadságot ígérték és nincs más, csak hazugság*

– *Szervezkedniünk kell ellene, csak így törhetjük át a hazugságukat, –* mondotta Batthyányné, – *azért kérettelek.*

– *Az asszonyokra gondoltál? – Igen...*

– *Én is foglalkozom ezzel a gondolattal. Többen vagyunk, akik ugyanazt érezzük. Valaminő összefoglaló programra lenne szükség, hogy eltakarja az igazi célt: csak az asszonyok révén lehet visszavinni az elveszett hitet.*

– *Csináld meg azt a programot és állj a mozgalom élére.*

– *Én csak közkatona akarok lenni, –* feleltem, művész vagyok, nem értek az ilyesmihez.

– *Pedig éppen neked kell oda állnod. Téged követni fognak. Én is dolgozni akarok.*

Megráztam a fejemet. – *Mindent megteszek, de nem vagyok hivatta az élen járni.*

– *Dolgozunk mi is, –* vetette közbe Batthyány Gyula. – *Majd csak elkergetjük ezt a társaságot.*

A mi szervezkedésünkről pedig beszélünk még mondotta Batthyányné sajtósággal; szomorú mosolyával. – *Hát ő is?* – gondoltam elmenőben. Szétszórtan hányan éreztük már ugyanazt. Mintha a levegőben lenne, mintha csak arra várna, hogy közlünk valaki hangosan kimondja.

Az utca képe megváltozott, mialatt odabenn voltam. A lámpák nem égtek, villamos nem járt és sűrűn hullott a hó. Váratlanul sztrájk ütött ki? Szénhiány van? Vagy pedig Heltai tengerészei miatt?

A kis mellékutcák félősen bújtak be a sötétbe. A havazáson át egy rozoga kocsis ügetett. – *Mennyiért vinne el a Kőfaragó utcába?*

– *Hatvan koronáért, –* kiáltotta le a bakról a kocsis.

– *Nemrégiben még két korona volt ennek az útnak az ára...* A kocsis káromkodva hajtott odébb, én pedig tovább gázoltam a hóban. Furcsa csend volt köröskörül. Kinn a szabadban, az erdők és a rétek hallgatásában valami mindig elpihen, a város hallgatásában pedig úgy rémlik, mindig ugrásra készül valami.

Éreztem ezt. Szinte akaratomon kívül állón mindegyre magam mögé néztem és sebesen futottam át a sikátorok torkollása előtt.

Hajdani világos tiszta utcák, rendőrök, védettség, biztonságérzet, – hová lett minden?

A civilizáció csak épületállvány, amelyet teleakasztottak hirdetésekkel, hogy ne lássák, hogy mögötte nincsen épület. Az állvány egyetlen lökésre összedől. Itt már beomlott és az üres telken kószálnak a farkasok. Hirtelen süllyed a város, feltarthatatlanul hanyatlik, visszafelé, olyan időkbe, amelyekben sohase tudta, aki este útra kelt, hogyan ér haza.

A túlsó szegleten kocsi kifordult ki a Körútra. Kis biztonságérzet fogott el. Nem sokáig örültem a kocsi látásán. Egy kapu aljából két katona szaladt feléje kiabálva. A kocsis intett, hogy utast visz, de azért megállt. Nyilván félt, hogy utána lőnek. A katonák nem tárgyaltak vele. Kinyitották a kocsi ajtaját, kilódították a bennülőt és elfoglalták a helyét. A jármű, mintha fehér fátyolba nyargalna bele, sebesen, feketén távolodott a mély hóban. Megint elhagyatott és csendes lett az utca. Csupán a hó világított és mialatt az arcomat hidegen verte a zimankó, arra gondoltam, hogy mégis csak biztosabb manapság gyalogosan járni.

November 27.

Annyi megaláztatás, szégyenben fogant tűrés és hallgatás után most egymásután, egész országrészek tiltakozása hangzik fel a pusztulásban.

Megmozdulnak lenn Erdélyben a székelyek. Kibomlott a székely zászlóalj lobogója. Marosvásárhelyi székely nemzeti tanácsot szervezett Bethlen István gróf. Erdély van a szívében, hű maradt önmagához. Mindig mindent csak a hazájának akart. Jó most a nevét hallani, mikor mindenki mindent csak magának akar. És a székelyek után megszólal a Felföld, a szepesi városok, Zemplén és a magyar századok hű osztályosai, a tótok, akikkel se arany, se korbács nem fogja elhítenni, hogy a csehekhez tartoznak. A hazára tesznek esküt a bunyevácok: a katolikus szerbek is és fenn északon meghatóan tiltakozik a ruténség. Rákóczi népe, a *gens fidelissima et carissima*. Ők, akik mostohán élnek a Kárpátok mélyedéseiben, a galíciai zsidóság vándorútján. Ismerem szegény kis falvaikat, melyekre a kaftános piócahad vérszomjasan veti rá magát első éhségével, törtető útján nyugat fele. Ott jöttek be évtizedről évtizedre a lengyel-orosz zsidók, akik levágják a pajeszt, mire Kassára érnek; levágják a kaftánt, mire Miskolcra érnek és milliomos bárók lesznek Budapesten.

A magyar kormányok védtelenül hagyták a beözönlő kapzsisággal szemben a határ menti ruténséget, a jámbor nép szegénységében azért mindig türelmes és hű volt hozzánk. És most kétségbeesetten áll mellettünk, nem kér autonómiát, nem akar külön jogokat, velünk akar maradni, mert mi sohase bántottuk. Az ukránok propagandája, az orosz imperialisták, a schizmatikus vallási térítés nem vett erőt rajtuk. Magyar iskolákat kémek most, mikor Budapest nevében egy idegen faj megtagadja a hazát és püspökük, Szabó Endre ezt üzeni nevükben:

„A magyarországi ruténség részéről nincs szükség hűségnyilatkozatokra, mert ez a nép nem botlott soha.”

De Jászi nemzetiségi miniszternek ez nem kell. Ő valaminő keleti Svájcot akarna ráerőszakolni a földrajzi egység legtökéletesebb országára és Máramaros, Bereg, Ung, Ugocsa a zúgó erdők zöld vármegyéinek, a rutén lakta ősi magyar földnek új nevet talál ki: Ruszka-Krajna.

Egy megmérgezett város közepén ott áll az orosz-lengyel zsidók fia és fájának egész destruktív dühével bomlasztó teóriákat szaval az őstermészettel szemben, elfeledve, hogy Svájcban hegyekbe torlódik három nagy faj találkozása, míg Magyarországon egy medencébe futnak össze a népek árvái, melynek termékeny medre, lelke és ereje mindörökre a magyar faj marad.

És mialatt ő szaval és hirdeti, hogy: egyetlen szempillantás alatt ezer magyar évet töröl el, köröskörül kicsap a végekről ezer magyar év rettenetes tiltakozása. Székelyek, tótok, rutének, németek, katolikus szerbek így kiáltanak, mintha szenvedő testvérek kiáltanának át egymáshoz egy lenyűgözött táj közönye felett. A fájdalom hangja lerohan a hegyekről és soha nem hallott végtelen szimfóniában összeörvénylik a rónák felett a novemberi ég alatt. A szelek megszámlálhatatlan szárnyaikon viszik a bús kiáltást tovább és elvetik egy jövő nagy termésre, amelyből egykor még bosszút aratunk...

November 28.

A végek tiltakozása elhangzott és a tragikus fényesség belealudt a sötétségbe. Amíg a nemzetrontók kezében van a hatalom, így is lesz ez mindig! A kormány milliókat adott az erdélyi oláhoknak és adott nekik magyar katonáktól elvett temérdek fegyvert is, míg a székelyeket és a magyarságot verejtékes rémületben fegyvertelenül hagyja az életére törő ellenség között.

Károlyi kormánya mindenkit támogat velünk szemben. Ma, hogy szolgálaton voltam a Keleti pályaudvaron, lázasan különvonatokat állítottak össze. Gyulaféhérvárott az izgatók oláh nemzetgyűlést hívnak össze, mely – úgy hírlik – önhatalmúlag ki fogja mondani Erdély és sok magyar vármegye elszakadását. A magyar kormány pedig a gyűlésre utazók kényelmére, különvonatokat ajánl fel.

Olyan az egész, mintha torzan, aljasan vigyorogna valami a haldoklás felett.

A pályaudvaron nagy mozgalom volt ma. A vöröskeresztes üdítő régi barakkjában új üdítőállomást létesítetek hazatérő katonák számára. Mi, akik hosszú éveken át teljesítettünk odakinn vöröskeresztes szolgálatot, hiába ajánlottuk fel munkánkat. A garmadába hordott, rég nem látott fehér kenyereket és kolbászokat asszonyok osztogatták a katonák között. Se kalap, se kendő nem volt a fejükön, borzasak és ápolatlanok voltak. A szociáldemokrata párt küldte ki őket és a katonák ellátása egészen másodrendű szerepet játszott náluk. Agitátorok voltak ezek az asszonyok. Röpcédulákat osztogattak és lázítóan beszéltek a hazatérőkhöz, Vöröskeresztes jelvényünk és igazolványunk dacára, az egyik asszony odajött és felszólított, hogy hagyjuk el a helyiséget, miután ezt a munkát reájuk bízták.

Vera testvéremmel és Tasner Máriával, két hű munkatársammal, mentünk rendes üdítőhelyiségünkbe. – *Kidobtak*, – mondtam. – *Azután tudtuk meg, hogy a minisztertanács, miután elcsapta azokat, akik a háború alatt helytálltak a Vöröskereszt szolgálatában, gróf Károlyi Mihálynét nevezte ki a Vöröskereszt élére – kormánybiztosnak Ezt az állást ősz hajú nagyurak mindenkor díjtalanul töltötték be, Károlyi Mihályné most nyolcvanezer korona fizetést szavaztatott meg magának, amit haladéktalanul előre, az egész esztendőre fel is vett.*

– *Egy megbízottja már itt járt*, – beszélte valamelyik vöröskeresztes alkalmazott, – *nagyon kiabált és azt mondta, hogy Károlyi grófné ki fogja innen rúgni a régi hölgyeket.*

– *Roppant előkelő mozdulat lesz. Meg fogom vámi*, – feleltem. Ebben a pillanatban a vörös karszalagos őrmester fordult be az ajtón. Feltűzött szuronnal két katona követte nyomon. Egyenesen felém tartottak: – *A peronon gyanús nyomtatványokat találtunk, holmi royalista szeméteket...*

– *Nincs tudomásom semmiféle nyomtatványról*, – feleltem és bensőmben szertelen örömet éreztem, hogy valahára léteznek ilyen nyomtatványok is...

– *A nyomok ide vezetnek*, – kiabálta az őrmester fenyegetően, – *azt mondják, innen osztogatják.*

Tartson házkutatást – és fehér ápolónői kötényem zsebét kifordítottam feléje. A belső öröm legyőzhetetlenül tört fel az arcomra. Elnevettem magam.

November 29.

A pénztár kis üvegezett ketrece előtt álltam és a márványlap hideg volt a könyököm alatt. A banküzlet nagy helyiségében kevés ember lézengett. Az asztal melletti lócán néhány cselédleány ült kis betéti könyvével a kezében.

– *Úgy látom, a gazdasági élet élénken lüktet, mondtam a pénztárnoknak, mialatt a tolóablak nyílásában élém tette a kívánt pénzt.*

– *Így még sohase voltunk. A háború ideje valóságos aranykor volt ehhez képest.* – Egy kissé előre hajolt és elhalkította a szavát: – *Rettentően kizsarolja ez a rabló kormány az országot. Azelőtt tizenkétezer korona volt egy miniszter fizetése.*

A népkormány miniszterei kétszáz ezer korona fizetést utalnak ki maguknak és előre felszedi valamennyi egész esztendőre. A különórakért, amit dolgoznak, százhatvan korona az óradíj... És egyre több lesz a miniszter, a kormánybiztos. Már negyven államtitkár szaladgál Budapesten. Minden radikális újságíró legalább is államtitkár akar lenni. Úgy nyomtatják a bankót, mint a plakátokat. Azt mondják, egy hónap alatt három milliárdot költött a népkormány. A legrosszabb háborús hónap másfél milliárdba került. Drága dolog ez a béke, meg a köztársaság se olcsó... Nyargalunk az államcsőd felé. Nagyon sokan viszik ki a pénzüket Svájcba...

– *Az enyém, ami van, itt marad. Ha elpusztul az ország, mi magyarok úgyis vele pusztulunk.*

– *Jó előrelátással lenni, mondtotta a pénztárnok, az hírlík, hogy ezüstöt meg aranyat is fognak rekvirálni. Mikor hazafelé mentem, ezek az utolsó szavak szüntelenül a fejemben jártak Régi családi írásaink közt van egy kicsiny cédula 1848-ból, Tormay Károly nagyatyám nevére kiállítva. Annak az ezüstnek a fejében kapta, melyet a Kossuth-bankók fedezetéül a nemzeti pénzverdének beszolgáltattott.*

Atyám mesélte el, hogy egy napon az ebédlő asztalon halomra hordták a ház minden ezüstjét. Kicsi fiú volt akkor még és kérdezte, ha elviszik a kanalakat, mivel fogja ő a kávéjában a cukrot felkeverni? – *Fakanállal,* – mondtotta az anyja. Atyám nem bírta ebbe belenyugodni; addig settenkedett az ezüst körül, míg nagy keserűségében egy kis ezüstkanalat el nem lophatott magának. Mindent beolvasztottak. Az az egy kis kanál maradt meg a régi ezüsből. Ők odaadták, mi is odaadnók, de nem ezeknek. Ezekért nem ennénk fakanállal...

November 30.

Sárga köd ereszkedett le a városra. A házak elmerülnek benne és a szobák sötétek, mintha kívülről iszapszínű leplek tapadnának az ablakokra. Dél előtt van, a lakásokban mégis égnek a lámpák, mintha az egész városban minden ablak mögött halott feküdnék. Soha se láttam hasonló ködöt. Olyan, mintha az életünket utánozná.

... Köd ... ragadós, sűrű köd. Fuldokolva jár az ember egy elátkozott tájon, tapadó nehéz sárban tántorog és megállni és menekülni nem lehet. Egy megjelölt város a börtönünk. A tűzhelyei hidegek, világossága nincs, a házak kapuja nem áll nyitva sehol. Zsákba végződnek az utcák és a zeg-zugos fordulónál valami, amit nem látni, hidegen lehel az ember szeme közé. Kitérni sem lehet soha. Menni kell vak ablakok alatt, a ködben, visszhangtalan halálsikátorokon át. A házból nem néz ki senki és senki se int. Enyvesen lucskos a levegő, mint egy förtelmes, nedves kéz odatapad az ember szájára, egyszerre nem bírunk tőle lélegzeni. Olykor úgy rémlik, eliramló testek surlódnak hozzánk, nem látszanak, csak érezni lehet őket. Félelem és kin borzongat, de ha meg akarunk fogódzni, tapogatózó kezünk alatt kísértetiesen engednek a falak, mozdulnak a kapuk. Nincsenek bezárva, csak támaszkodnak és halkán befelé nyílnak. Mögöttük áll valaki és vár, nyitott szemmel vár a sötétben és egy iszonyú hírt tud:

Magyarországról valami megint elveszett... A szomszéd utcában pedig, mindig a szomszéd utcában – puha, hangtalan járással járnak, ugrásra készen vörös fenevadak...

Ez most az élet. Köd, sárga, tapadó köd, melyben a sáron csúszik a város házaival, utcáival egy óriási gödör felé.

Nap-nap után több katona sapkájáról tűnik el a nemzeti színű kokárda és, ahogy letépi, mintha seb támadna: egy vérfolt... vörös gomb látszik a helyén. A Rákóczi úton egy házra tegnap vörös zászlót tűztek ki. A külső Váci úton, kis kocsmákban kommunisták találkoznak és az utcákon csoportba verődött emberek előtt ganajos ládák, gyalogkocsi tetején idegenarcú férfiak szónokolnak. Széles mozdulatokkal lármázva kiáltják: „*Minden a tietek! Vegyetek el mindent!*”

Ezek a szavak ott vannak ma az egész városban. És Károlyi kormánya is ezt mondja szüntelen valamennyi nyilatkozatában. *Minden a tietek*”, – mondja szocialistáknak, kommunistáknak, radikálisoknak, cseheknek, oláhoknak, szerbeknek... Az oláhok után Jászi most a tótokkal tárgyal. És mialatt a cseh csapatok ellenállás nélkül sétálnak lefelé a Vág völgyén és megszállják Galgóczot, Lipótvárt és zúgó topolyái alatt Pöstyén kincses forrásait, Jászi, Diener-Dénes és egy Braun Róbert nevezetű egyén feladja velük szemben a honfoglalás óta élő ősi jogainkat. Jászi a maga részéről öt magyar vármegyét már odaajándékozott a tót megbízottaknak, tízben pedig impériumot kínál fel nekik. Alkuszik, megalázkodik és rossznak bélyegzi előttük az ezeréves magyar uralmat.

És miután bűnösen mindent feladott és ostobán elárulta Károlyi kormányának teljes tehetetlenségét, kiderül, hogy a tót közeledés csak csapda volt. Prága, miután bepillantott az itteni dolgokba, hivatalosan üzeni Budapestre: „*A magyar kormánnyal folytatott bárminemű tárgyalásra a Csehszlovák köztársaság kormánya senkinek sem adott megbízást*”...

És ezek uralkodnak felettünk! Eladnak újra és újra minden nap. Amit súgva hallottam, most már kénytelen bevallani a kormány is, mert Vlád, az erdélyi oláh gárdák vezére egy nyilatkozatában elszólta magát. Az oláh Vlád, hogy erejét és hatalmát meglobogtassa, odavetette Erdély szerencsétlen magyar népének: „*a román gárda a magyar kormánytól 10 millió koronát és ötvenötezer gyalogsági*

fegyvert kapott”. Most már a süketek is hallhatják, hová teszi a kormány a fegyvereket, melyeket a felbomlásában is hazáját védeni akaró frontkatonaság kezéből csalt ki. Oláhoknak adja a magyar katonák fegyverét, mialatt a magyar polgárság fegyverét begyűjti csirkefogók, szökött fegyencek és csavargó katonaszökevények számára.

Az örökös gyötrő kérdés, hogy mi történik itt, már nem marja az agyvelőmet. Biztosan tudom, hogy minden, ami itt történik, szörnyű árusítás, amelyhez hasonlót nem találni a népek történetében. Egy titokzatos vörös szerződés betűi kísértének a célokban; eseményekben és törvényei belevegynének mindenbe, ami Magyarországot október 31-ike óta érte.

December 1.

Valamikor szépet, csillámló hideg fehéret, lobogó meleg tüzet mondott december. Most halál a fehérsége, kín a hidege és a tűz kialszik mindenütt.

Dermesztő fagy járt az éjjel odakinn. Érzik a lehelete a szobákban és a lelkekben tompa rémület van. Ma reggel mondta a szolgáló, hogy nincs több szén a pincében. Nem akartam hinni neki. Gyertyát vettem elő és a hátsó csigalépcsőn lebotorkáltam a sötétbe. A szénpor ropogott a lépésem alatt, a gyertya lángja ide-oda ténfergett a pókhálós falon. A pince tátongett, csak a szegletben hevert még néhány darab fa. Jó ideje elmúlhatott már, hogy láttam és tudtam az ürességet. Még se mozdultam, csak álltam egy helyben és a leheletem gőzölgött a láng felett.

Nyolc hónap előtt volt, hogy szénszállítási engedélyt kaptunk. A szénközpont egy nagy céghez utalt. Hét múlt hét után, a cég nem adott. Írtam, üzentem, aztán odamentem magam. Az épület lépcsőjén a fázás és a nyomor tolongott felfelé. Az irodában szomorú emberek ácsorogtak. Várom kellett, mint egy miniszter előszobájában. A titkárnő minduntalan kijelölt valakit közülünk. Gyémántfüggős, prémkabátos zsidóasszonyok álltak mögöttem és nevetgéltek maguk között. Későbben érkeztek, mégis ők mentek be elsőnek. Mellettem egy szegény, kendős asszony szorongott és kopott kabátban egy úr, aki jobb időket láthatott. Az asszony csendesén jajveszékelt: nem tud főzni napok óta, mert nincs tüzelője. Az úr, aki magas rangú bíró volt, azt mondta, hogy a gyerekei nem kelhetnek ki az ágyból, több mint egy hete fekszenek, olyan hideg a lakása.

Vártunk, türelmesen, órák hosszat. Dél elmúlt. A titkárnő az órára nézett és mintha lökte volna a szavakat, oda dobta: – *Késő van. Jöjjenek holnap!*

– *De hiszen itt van a szénszállítási engedélyem! Áprilisban kaptam.* Valaminő lázadó haragot éreztem. A többiekért is éreztem, valamennyiünkért, akik várunk, akik magyarok voltunk, akiknek nem volt többé szavunk a terpeszkedő új hatalommal szemben.

A szénkereskedő is zsidó volt, a titkárnő is... Minden helyet elfoglaltak és ami nekünk járt, azt halogatták, vagy úgy dobták; mint az alamizsnát. Holnap... Ökölbe szoruló kézzel másnap is elmentem és harmadnap is ... Türelmes asszonyok, sírdogáló anyókák, dulakodó mérges férfiak várakoztak körülöttem. A cégfőnök átsietett az előszobán. Könyörgő hangok kapkodtak utána. De ő úgy szólt vissza, mintha kegyelmi kérvények fölött döntene a diktátor. – *Tessék vámi, míg sorra kerülnek!*

Megint csak elmentem és prémes, gyöngyös kövér asszonyok jöttek le meglegedetten mellettem a lépcsőn. Hallottam a beszédjüket. Ők megkapták, amit akartak. És így van ez már ma mindenütt. A leigázott faj tehetetlenségével, üres kézzel megyünk el az ajtóktól és nincs hol keresni az igazunkat. A hatalom az övék. A szemünkbe nevetnek. A szén pedig elfogyott a pincében és a szobák hidegek.

December 2.

Még sötét volt a reggel, mikor álmomba valaminő csengés keveredett bele. Nyugtalanított, kerengett felettem, mint egy dongó elhallgatott, tolakodóan újra ott volt. Felébredtem.

A telefon szólt az előszobában.

– *A majoros? Odakintről a Hűvösvölgyből beszél? – Igen, ma éjjel. – Hát betörték a villába... És a testvéremnél is? Értem...*

A rendőrségen közömbösen hallgatták meg a feljelentésemet.

– *Hiába való fáradság, hogy jegyzőkönyvet vegyek fel róla,* -mondotta egy írnökforma kis ember. Ma éjjel csak a Svábhegyen tizenhat nyaralóba törtek be. És a város területén, tudja Isten hány lakást meg boltot fosztottak ki. Úgy se nyomozhatunk a tettesek után. Hol vegyünk annyi detektívet, aztán meg azoknak más dolguk van manapság.

– *Ellenforradalmat nyomoznak,* – mondotta mellettem egy úr, akinek a lakásába szintén betörték az éjjel. – *Szabad lopás van ma az országban.*

A földszintről felküldtek a második emeletre, onnan megint le a földszintre. Rendetlen tintaszagú irodákon, fülledt folyosókon tévelyegtem, míg végre megigérték, hogy majd küldenek ki nyomozókat.

Itt is megváltozott minden. A régi magyar arcú hivatalnokok helyett új emberek nyüzsögtek a főkapitányságon. A kezükbe került hát ez is.

Havas szél fújt a hídon. A hideg téli égben, mint a menyasszonyok, fehérén álltak a budai hegyek. A hűvösvölgyi erdők tar fái kék ereket vetettek a napsütötte havon. Minden csillogott. És a szépség egy pillanatra elfeledtette a szenvedést, a várost és a kifosztott házat is a hegyen. Útközben találkoztam Mária testvéremmel. Ő a pasaréti rendőr őrszobából jött és két rendőrt hozott magával. Az egyiknek le volt tépve a korona a sapkájáról, a másik még viselte. Hát maga nem vette le?

– *A király gyühet is mehet is, de a szent korona mindig a helyén marad,* – felelte az ember.

– *Sok dolguk van?* – kérdeztem, hogy másra tereljem a szót.

– *Nem jó lenne, ha mindig így maradna.*

– *Pedig hát a rendőrség csatlakozása döntötte el a dolgot.* A két ember összenézett, de nem szólt semmit. Közben felértünk a házhoz. A fedelén fehér volt a hó a kék égben. Lenn lépések látszottak a havon. A terasz alá vezettek a nyomok. Világos volt, hogy a falra futó glicínián másztak fel a betörők, úgy jutottak be a házba. Majdnem mindegyik szobában egy-egy konyhakés feküdt kikészítve az asztalon. A markolata valamennyinek kijebb állt, mint az asztal lapja. Így könnyű lett volna felkapni, ha valaki megzavarja a gazembereket... A hallban egy csomó holmi volt batyuba kötve.

– *Ezért még vissza akartak jönni.*

A szekrények tárva álltak. Sok mindent elvittek. A válogatás közben boglyákba dobált dolgok a földön heverték. A nemzeti színű zászló szövetjét letépték a rúdjáról és dühös, sáros csizmák nyomai látszottak rajta. A nagy öreg Bibliát, mintha szíven lötték volna, egy golyó járta át.

– *Elég a bűnjel,* – mondtam testvéremnek, *én már megtaláltam a tetteseket: a forradalom vívmányai jártak itt.*

A rendőrök megint összenéztek...

Mikor hazaértem, elmondtam anyámnak, mi történt odakinn. Kissé merev arccal, szótlánul hallgatta.

– *Elvittek, amit elvihettek. Még a matracokat is lenyúzták A falakra*

ocsmányságokat firkáltak.

– *Ezek az idők vámot szednek mindenkitől. Hát akiket kiüldöznek az otthonukból, akiknek felgyújtják a házukat, akiket leölnék?* – mondotta anyám. – *Az én gyerekeim élnek és van még otthonuk. Csak beérje ennyivel a sors és ne kívánjon többet. Ha csak ez lesz a mi adónk, akkor ne panaszkodjunk.* És többet nem beszélt róla.

Délután egy könyvet vettem elő. Szinte szokatlan volt, mostanában jóformán semmit sem olvasok. És ha mégis, csak a betűt szedi a szemem, az értelem elvész, másra gondolok. Kaffka Margit könyve volt a kezemben. Szegény, nem fog újat írni soha többet. Elmúltak számára a: „*Csendes válságok*”, a *Színek és évek*”.

Szatzmárból jött és régi nemes kúriák levegőjét hozta magával ebbe az idegenlelkű városba. Amíg le nem törlődött róla, amit onnan hozott, nagy író volt, mert magyar volt. Elmélyült képek, halk, meleg hangok alkotója, finom látni tudó, Egyike azoknak, akik reptükben bele estek a nagy pókhálóba, mely a magyar irodalomnak szabadba vezető ablaka előtt feszül és foglyokká lettek benne. Nem ismertem, de azért szerettem, mert fajomból való művész volt. Ő is asszony volt és tudom, hogy ha le is bódították maguk közé, mint annyi nagy, éhező magyar tehetséget, megtért volna hozzánk. Nem volt közöttünk, mégis közülünk ment el. Mi veszítettük el, nem ők. Egy magyar asszonnyal kevesebb van. Kaffka Margit, Isten veled.

Odakinn már egészen besötétedett és én még mindig olvastam. A szobám hideg volt. A halál gondolata járt a szép élő könyv felett, mely itt maradt, beszélt, mosolygott és sírt, míg a lélek, amelynek ujja vonta, elszállt a sötét járvány kapuján.

Behozták az esti lapokat. Az újságokon egy név uralkodott: Gyulafehérvár... Hunyadi János temetkező városában, sírja felett, a térségen a vár tövében, egy rezolúciót mondott ki az oláh irredenta, mely most „Román Nemzeti Tanács”-nak nevezi magát: Erdély, a Bánát és Magyarország Összes oláh lakta területei egyesülnek Oláhországgal. Ez történt Gyulafehérvárott és erre a hazaáruló gyűlésre Károlyi kormánya külön vonaton vitte az oláhokat! Testőrséget fegyverzett fel nekik! Milliókat adott.

Megint úgy rémlik az élet, mintha egy örült álmodná! „*Minden a tietek*” – mondja a hatalom, hogy az övé lehessen az, amit nem bírnak elvinni a szomszéd rablók. Osztozkodnak, folyton osztozkodnak és ebben az osztozkodásban Összetörik a szívünk. Erdély magyarsága magára hagyatva, megalázottan, elárulva tűrni kénytelen, hogy ősi földjét odavessék Budapestről az alacsony műveltségű, új keletű kis balkáni államnak, melynek pásztornépe saját vajdái kegyetlensége elől menekülve, alázatosan jött be néhány évszázad előtt Magyarországra. Ezeröttszáz éve laknak székelyek Erdélyben. És a bocskoros, félbarbár oláh nép most egyszerre az őslakó szemébe röhög és a rablás jogával magáénak nyilvánítja a mienket.

Csendes az utca. Kővé vált szívével hallgat a város. Csak a tetők felett remegnek a csillagok, mintha egy nagy zokogás áradna fel hozzájuk a mélyből.

December 3.

Budára indultam, fel a Várba. Öt órára gyűltünk össze a Zichy-palotában. A gyéren világított kis Szalag utca meredeken kanyargott felfelé a Corvin-térről. Csendes volt, senki se járt benne. Csak mikor a Jezsuita-lépcsőhöz értem, jött szemközt egy fiatal leány. Sietett, látszott rajta, hogy fél. A lépcső homályosan kapaszkodott a boltozás alatt. A falnyílásokon át egyre magasabbról látszott a hegyoldal. Elvéve lámpák ácsorogtak. A város süllyedt lefelé. És egészen lenn a partok közt, mint egy nagy, szabad lélegzés, ömlött a Duna.

A Mátyás-templom szegleténél hirtelen fordulóval kanyarodva nyargalt a szél, mintha kergetne valakit a templom alatt, aki nem látszik. A tér közepén elgondolkozva állt a vén Szentháromság-szobor és lenézett a talapzatára. Két év előtt Károly király koronásan ott esküdött. A csonka torony alatt a Verbőczy utcába értem.

Kétoldalt régi paloták hallgattak. Az utca végén becsengettem. A félköríves, barlangos kapun túl, mély boltozás nyílt bele a kertbe. Egy kicsiny kert a várfokon, mintha kövek tartották volna a tenyerükben. Az apró gyepmezők törpére nyírott örökzöldje mentén, fehér jelek voltak az utak. Barokk talapzaton, a bástyafal fölé, két szobor emelkedett az esti homályba, a csillagok közé. Görög istenek és a testük körül mintha valaminő negédes szél fújta volna ritmikusan kóruhájuk ráncait. Az egyik fáról lecsörgött egy magányos utolsó levél.

A XVIII. század építette ezt a házat, Buda egyik legszebb palotáját. Mária Terézia kora járt erre púderesen és legyezőjével finoman megérintette itt is, ott is a falakat. Kicsiny díszítések: kicsiny mosolyok maradtak a nyomán az ablakok alatt, a lépcső könyöklőjén. A kőlépcső szabadon emelkedett bele a felső terembe, melynek megművelt alacsony mennyezetét fehér oszlopok tartották maguk fölé. A fehér falon régi képek arany kerete csillant. Lámpa nem égett. Csak a nagy márványkandallóban lobogott a tűz és alulról világította meg a dolgokat. Beletükrözte magát régi bronzok szépségébe, futkosott a falakon és libegő érintésétől, az ódon porcelánnak testén messze kínai tavaszok virágoztak ki és fonnyadtak bele a homályba, hirtelen, ahogy a tűz fénye tovább osont. Alattuk előkelően, nehézkesen álltak a bútorok, mint olyanok, amelyek nem költözködnek soha.

Aztán kigyúlt a lámpa és a fénye belevilágított Zichy Rafaelné, Pallavicini Edina arcába. Olaszos, nagy barna szeme komoly volt, de a szája nevetett. Hirtelen abbahagyta. Valahányszor találkozom vele, mindig meglep ez. Szinte olyan, mint mikor felnőtt emberek nevetnek gyerekeken. Egyszer azt mondta nekem: „*A mi parlamenti harcaink úgy hatnak reám, mintha gyerekek civódnának, akik nem látnak fel az ablakig.*” Akkor értettem meg a nevetését. Magyar oligarchák vérével kevert, régen emlékező latin vére látott át ilyenkor az illúziók felett.

Nyomon követtek a többiek. Ritoók Emma, gróf Vay Gáborné. Fázva jöttek és a kandalló köré húzódtunk, mint az összeesküvők. Ugyanaz volt a fájdalmunk, ugyanegy volt az akaratunk. Tudtuk, hogy eljött az óra, ki kell hívnunk csukott ajtaik mögül az asszonyokat. A magyar történelemben olykor hosszú évtizedekre eltűntek az asszonyok, – nem látszottak. A jogaikért nem kellett küzdeniük, mert nincs törvénykönyve a világnak, mely az asszonyok jogát jobban megvédte volna, még a legsötétebb századokban is, mint a mienk. Csendben élhettek és ilyenkor a háttérben csak víziószerűen suhant el egy-egy szép, keskenyvágású magyar női arc a tűzhely enyhe fényénél. Ezek voltak Magyarország boldog napjai. De ha égett itt a föld és a szerencsétlenség aratott, akkor mindig ott volt legelől a magyar

asszony. Nagyobb szenvedés soha sem érte a mi országunkat, mint most, tudtuk hát mindannyian, akik együtt voltunk, hogyha hívni fogjuk őket. Jönni fognak és el fogják vetni a nemzeti ellenforradalom csóvját. Nem gyűléseken, nem is a piacon, hanem otthon, a háborútól kimerült férfiak lelkében, akik ma még csüggedtek, de holnapra majd nem merik már meghazudtolni az asszonyokat, akik hisznek a bátorságukban...

Lépések jöttek bele a tanácskozásunkba. Hohenlohe Károly Egon herceg szellemes feje bukkant ki a lépcső fehér aknájából. Az ötödik összeesküvő, az erdélyi végek hontalanná lett fiatal magyar papja. – *Mennyire jutottak?*

Felolvastam a programtervezetet, melyben szociális és politikai reformok közé burkolva az egész keresztény magyar női társadalom létérdekeit kíséreltem meg összefoglalni.

– *Mondjuk ki világosabban, amit akarunk,* – szólt közbe Zichy Rafaelné. A többiek is hozzájárultak és a tervezet homlokára odaírtuk erősen, láthatóan azt a szentháromságot, melyért mindent tenni akarunk: A keresztény és nemzeti világnézet, az ország oszthatatlansága és a család.

– *Biztos eredményünk lesz,* – mondotta Hohenlohe, – *sokat foglalkoztam szervezéssel Erdélyben, tudom mire képesek az asszonyok*

Mikor kifordultunk a kapun és elszéledtünk a csendes budai utcákon, éreztem, hogy új út kezdődik számomra, amely talán a sorsom útja lesz.

December 4-7.

Újszerű lázas napok következtek ezután. Felráztam magamat a zsibbadt kétségbeesésből, amelyben csak béna szenvedője voltam az eseményeknek. Addig, mint a nyomorékok, akiket mozdulatlaná tesz a betegség, hosszasan mindennek utána pillantottam, ami a szemhatáromba került, most egyszerre szereplője lettem a halálosan komor tragédiának és nem volt többé időm a részleteket figyelni.

A Zichy-palota délutánjának másnapján leveleket írtam, telefonáltam és összehívtam magamhoz egynéhány bátor, elszánt asszonyt. Ritoók Emma is eljött. Nem volt vesztegetni való időnk, sietnünk kellett és abban állapodtunk meg, hogy mindenik vendégem külön-külön összehívja magánál megbízható asszonyismerőseit és mi beszélni fogunk nekik, vigyék szét a keresztény magyar asszonyok szervezkedésének a gondolatát. Más megoldás nem marad számunkra. Nyilvános gyűlésekre alig gondolhatunk, A sajtó már nem volt szabad. A néhány keresztény és polgári lapot, mely rendelkezésünkre állt volna, vörös katonák kezdték terrorizálni. Amit mi akartunk, azt halálra ítélte a szociáldemokrácia. A nemzeti és a keresztény gondolat ellen harcot hirdetett, Magyarország területi épségéről pedig, hivatalos lapjában kijelentette, *hogy – semmi köze hozzá ...*

Vissza kellett hát térnünk régi idők szegényes eszközeihez. Szájról-szájra vittem a gondolatot. Most már külön váltunk, hogy többet végezhesünk. Ritoók Emma járt a város egyik részén, én a másikon. Mint az első keresztények, hol itt, hol ott összegyűltek az asszonyok. Kicsiny bérlakásokon, palotatermeken, iskolaszobákon vándoroltam át. Sötét utcákon, barátságtalan sikátorok homályában ballagtam egymagamban szélben és hóban nap-nap után. Az asszonyok megértettek. A kimerültségnek és meghunyászkodásnak ebben a szomorú korszakában megható elszánás és bátorság élt az ő lelkükben. Jóformán kivétel nélkül aláírták az íveimet, akik nem írták alá, azoknak a férjük tiltotta meg. Közöttük nem létezett a: „*Végünk van, hiába minden*”, szörnyű lemondása. Tiszteletet és hálát éreztem irántuk. Egyszerűek, nagyok és hűségesek voltak. És mialatt egyik kis otthonból a másikba vándorolva rájuk gondoltam és szerencsétlen országunk végzete gyötört, mindig újra felmerült előttem egy kép.

A hó hullott, hideg és sötét volt és én izzó fehér ég alatt mégis egy napkeleti fehér várost láttam. Egy oszlopos házat: a Pilátus házat és tornácán megkötözve ott állt az Úr. A ház előtt gyűlölettől őrző tömeg ordított: „*Feszítsd meg, feszítsd meg!*”.

Ugyanezt ordítják ma a mi megkötözött országunk felé. És lerántják maguk közé, tövissel koronázzák, ütlegelik és leköpi. Nehéz keresztet tesznek a vállára és felhajszolják a Golgotára. Rászegezik a keresztre, hogy ne mozdulhasson és lássa vérbeborult, haldokló szemével, mikor lábánál elkockázzák a köntösét. Aztán sírba teszik, nehéz követ hengergetnek a teste fölé, lepecsételik és fegyveresekkel őriztetik, hogy halott maradjon, fel ne támadhasson...

Hívei és tanítványai csüggedve bujdosnak el és magára hagyták a sírját. Nem volt többé reménység. De a harmadik nap reggelén a kék derengésen át asszonyok mentek el a sírhoz. Asszonyok voltak azok, akik meglátták a feltámadást... Annak a gyönyörű szent meglátásnak az emléke maradhatott meg a szemükben. Évezredről-évezredre, mindig újra asszonyok azok, akik meglátják a földön a feltámadást...

Most is látják. Hisznek és velem jönnek.

Nem én akartam, az eszme akarta; az jelölt ki, hogy a hordozója legyek. Ha elfáradtam; ha elcsüggedtem és kétség szállt meg: hivatta vagyok-e az

elhivatásra, mindég újra eszembe jutott, hogy a szeretet; melyet a végzet hazája és faja iránt egy ember lelkébe vesz, erőmértéke annak, amit cselekedni tud. Sikerülni fog, sikerülni kell és a sok beszédű elrongyolódott hangommal új gyülekezet előtt, a város másik végén megint beszéltem. Az asszonyok pedig, olyanok, akik már hallottak, futva kerültek elé az utcán és mire az új körbe értem, ott voltak és vártak és megint meghallgattak.

Későn este, fáradtan vergődöm haza. Ilyenkor Anyámhoz menekülök pihenni. Soká elüldögélünk a kis zöld szobában, és ő biztat, ha csüggedt vagyok. Mindég megtalálja a szót, amely meggyógyít. Aztán későn megyünk aludni. Az este hosszú és közbe kipihenem magamat. Elmesélgetek vándorlásaimról és amit fáradságomon át tompán, szinte ködben éreztem, megint követelőbben áll elém és nem bírok másra gondolni.

Egy új szerencsétlenség érte Magyarországot. Vix francia alezredes, aki nemrégiben érkezett Budapestre, mint az antantszövetségesek katonai küldöttségének főnöke, egy jegyzéket közvetített a magyar kormánynál. A csehek árulásának a bére van benne. A győztes hatalmak követelik Magyarországtól, ürítse ki az egész felföldet, mert: a csehszlovák államot elismerték, hadseregét szövetséges hadseregnek tekintik...

Egyszerre észrevettem, marokkal fogom a tenyeremmel az államot, hogy megállítsam a remegését. Valaminő soha nem érzett düh forrott fel bennem. A jog és igazság békéjének hirdetői, az új világmegváltók, a fegyverszüneti feltételekkel ellentétben egyszerűen ránk parancsolnak, hogy országunk nagy bástyáját, a Kárpátokat kiszolgáltassuk és tizenhét szép ősi vármegyénket odaadjuk azoknak, akiké soha se volt, akiket az antant szövetségeseinek nevez, bár hosszú évtizedeken át ők voltak az osztrák hatalom legerősebb támaszai és legkíméletlenebb végrehajtói. Mesélni tudnánk róluk mi magyarok. Szabadságharcunk után, mint az osztrák abszolútizmus titkos rendőrei, besúgóí és teljhatalmú pribékjei, ők kínozták meg legkérlelhetlenebbül Magyarország népét. És mesélni tudna róluk Velence és Lombardia, ahol a cseh császári sanyargatók: „*le sbirre austriaci*”, emléke még ma is kísért. A kiegyezés óta a dinasztia jóvoltából a monarchia közös intézményeiben jóformán minden magas polgári és katonai pozíció a cseheké volt. Ők is felelősek a dolgok fejlődéséért és most mégis, mint az antant „szövetséges haderői”, részesei a fegyverszünet végrehajtásának, amely a régi Osztrák-Magyar Monarchia területének elfoglalásáról rendelkezik...

November elején a frontokról tizenöt érintetlen magyar divízió jött haza. Ha azok még megvolnának... Hideg rémület fogott el. Felpillantottam anyámra. Ő is arra gondolt, amire én. És mint mikor egy nagy beteg virrasztói, hogy higgyenek az életében, azokról az időkről kezdenek beszélni, mikor még egészséges és erős volt, – beszélni kezdtünk mi ketten virrasztók is régi időkről, szép messze felföldi nyarokról. Mikoriban még gyerekek voltunk, szüleim azt kívántak, ismerjük meg az országot. És minden szünidőben más vármegyében kerestek egy kis fészket nekünk. Kárpáti nyarak, kies fürdőhelyek, erdei fészkek, csendes elvonult hegyvidéki városkák... Lipótújvár a Vág mentén és messze a nagy Kriván. És Trencsén, a Budetím vár és Oroszlánkő a felhők között. És a királyasszony városa Pozsony. És a zöld mezők a Mátra alján. És a szepesi városok és Kassa, vén székesegyháza tövében, a magas Tátra az ég alatt, Bereg zúgó nagy rengetegei és a máramarosi erdők, a Tisza ringató bölcsői.

Elmúlt régi szép nyarak, elmúló régi szép országunk. De visszavesszük! És másnap újra mentem és vittem ezt a szót és vittem a híremet asszonyok lelkébe.

Akkortájt az utcák még sötétebbek voltak, mint valaha. Új rendelet jött. Öt órakor bezárják az üzleteket. A kirakatok világossága is kialszik. Egy mozgósínház előtt haladtam el. Bejárata mellett nagy színes plakát függött. Odabenn Tisza halálát játszották a vásznon. A színész Tisza maszkját viselte, egy színésznő Tisza Istvánné szerepét adta, Almássy Denisenek is volt megszemélyesítője. A vállalkozó a Hermina-úti villában, a gyilkosság színhelyén játszatta el kinemagép előtt a darabot. Vajon a gyilkosok maguk adták-e elő a saját szerepüket?...

Mentemben undorodva hallgattam az előadásról kiözönlő emberek beszédjét. Pesten ekkor már széltében suttoztak egy tengerésről, aki mindenütt dicsekszik, hogy ő ölte meg Tiszát. Azt is mesélik, hogy Almássy Denise a Ritz szálloda éttermében iszonyodva ismerte fel vacsora közben Tisza egyik gyilkosát. Kérdezte, ki az az ember? És valaki azt felelte neki: a katonatanács elnöke, Pogány József. Mese,... hiszen Almássy Denise a gyilkosság óta sohase jött a fővárosba. Sok hír kering. Azt is mondják, hogy a hadügyminisztériumban százazreket fizettet ki a kormány gyanús egyéneknek, akik a forradalomnak nagy szolgálatokat tettek. Az első katonatanács tagjai tetemes jutalmakat vettek fel. Senki se tudja, miért. De Károlyi alighanem tudja és... ha keresni akarná, közöttük talán nyomára akadna Tisza gyilkosainak is.

Mocsárban élünk és körülöttünk bántatlanul, egyre hangosabban szervezkedik a bolsevizmus.

A Duna partján mentem hazafelé. Kis vontató hajó hosszú uszályt vitt maga mögött lefelé a vízen. A parti lépcsőn egy ember ült és két felhúzott térde közé lógatta a fejét. Egy gyerek ment

el mellettem, mezítelen lába régi szőnyegrongyokba volt csavarva és a zsineg vége sárosan húzódott mögötte a földön. A boltok már zárva voltak, az utcák sötétben tátongtak. A járdaszélen egy furcsa kis alak hajlongott. Mikor közelebb értem, láttam, hogy lába előtt szemetes ládák és kosarak állnak a földön. Megviselt capote kalapban, régi módos gyöngyös mantillában, egy öreg asszony kaparászott a szemét között. Karján kis kosár lógott és a szemetes ládákból bűzös ételhulladékokat szedegetett bele.

Hangok hallatszanak ebben a városban. Idegen pénz csörög, bankók suhognak és nem látszik: ki adta és ki vette át. De aki átvette, az meg szolgálja és mond valamit. Mondja elmenőben az utcán. A mantillás asszony a szemetes ládák előtt és az ember a parti lépcsőn és a gyerek, akinek a lába mezítelenül áll ki a szőnyegrongyokból, ők mind, mind hallják.

Egy csoport ember verődik össze. Nem tudni honnan, katonák és tengerészek jönnek. Egyszerre a ganajos láda tetején ott áll valaki és beszél.

– *Az urak az okai mindennek, a grófok, a papok, a burzsujok! Agyon kell ütni, ahány van!*

És lassú sötét gyűlölet ömlik szét. A szenvedők nehéz haragja, a kifosztottak, a hajléktalanok bosszúja, az éhezők állati dühe terjed.

December 8.

A régi műegyetem kertjén vitt át az utam. Fekete volt a tájék az embertől. Fenn a Gólyavár nagytermében székelyek és Erdély magyarjai gyűltek össze. Az utcák ontották a tömeget. Rettenetes zsúfoltság lehetett odafenn. Megálltam a vasrács mellett és néztem az elhaladókat. Izgatott tisztek, székely katonák, szomorú gondterhelt emberek vonultak el. Földönfutók valamennyien. Figyeltem az arcukat. Mind magyarok! És ezekről írja a budapesti radikális sajtó, hogy ki kell lakoltatni őket, mert... nagy a lakásínség!

Elképzelhető-e, hogy angolokról, franciákról vagy olaszokról merné írni a sajtójuk ugyanezt? Elképzelhető-e, hogy saját országuk fővárosából utasítanak ki a szerencsétlen embereket, míg idegen fajú menekültek, akik rég haza mehettek volna, zavartalanul töltik meg évek óta a lakások ezreit. A háború első esztendejében az orosz invázió elől menekülve futottak a galíciaiak kaftános karavánjai. Osztrák állampolgárok voltak, a magyar főváros mégis befogadta őket. Itt maradtak, meggazdagodtak. És most, mikor földönfutó magyarok jönnek, az úgynevezett magyar kormány budapesti sajtója ajtót mutat nekik.

Nagy csoport ember jött az Eszterházy utcán a kert felé. Jó külsejű, kopott ruházatú, úri emberek. Hivatalnokok lehettek, akik nem esküdtek fel a betörő oláhoknak vagy cseheknek. A szocialista Kunfi népjóléti miniszternek egy kijelentése jut eszembe. Azt mondta:

„miután kisebb ország leszünk, nem leszünk abban a helyzetben, hogy a régi Magyarország nagy tisztviselő osztályát eltartsuk. Ezeknek Amerikában kell egzisztenciát keresniük”.

– Ide jutottunk! A bevándoroltak radikális sajtója a menekült magyarság kilakoltatását javasolja és népjóléti miniszterünk kivándorlást ajánl az őslakó magyar értelmiségnek...

Hát nincs többé helyünk a tulajdon hazánkban? Ördögi gonosz játék folyik itt. A szavak kulcsok és felnyitják a sötét föld-

alatti folyosókat, melyek aláaknázzák az országunkat. Károlyi kormányának hadügyminisztere azt mondta magyar hadseregünknek: nem akarok katonákat látni. A népjóléti miniszter azt mondja: vándoroljon ki a magyar értelmiség. A nemzetiségi miniszter elvesztegeti testvér nemzetiségeinket és átjuttatja őket idegen népek jogára alá. A pénzügyminiszter azt mondja: nem akarok gazdag embert látni, olyan adókat vetek ki Magyarországon, amelyeket a világhistoria nem ismer. A miniszterelnök pedig azt mondja, hogy bárki is betör Magyarországra, apellálunk a világ művelt népeinek ítéletére, de fegyvert nem szegezünk ellenük. A szavak kulcsok, ki lehet velük nyitni a jövőt. Ebben a pillanatban erdélyi diákok egy kis kocsit húztak a kert közepébe. Egy székely katona állt rajta és kikiáltotta, amit odafenn a teremben beszéltek.

– Fegyvert fogunk! A másfélezer éves székely függetlenségére esküszünk!

Nagy László huszárfőhadnagy, a székely zászlóalj nevében esküszik:

– Testünket-lelkünket a székely szabadságért!

– Elég volt a háborúból! – kiáltotta egy pesti pacifista. Dörömbölve dobták ki a teremből. Zúgó harag ömlött le mögötte a lépcsőn, aztán harsogva kiáltotta ezernyi hang az átkot: Verje meg az Isten, aki nem segíti a székelyek küzdelmét!

Felemeltem a fejemet. Úgy rémlett, most szólalt meg hosszú idő után újra a magyarok kínban hallgató városa. Székelyek adták a hangját. És a kertből felrivalgó éljen, mint egy zúgó nagy eskütevés ömlött szét az utcákon.

December 9-11.

A Keleti-pályaudvar üveges boltozása alatt fekete táblát akasztottak ki. Fehér krétával városok neve volt felírva rá: Ruttká, Kassa, Kőrösmező, Kolozsvár, Arad, Orsova, Szeged-Rókus, Pécs, Eszék... A két nagy budapesti pályaudvarról már nem indul arra vonat. Hiába várnak ott. Magyarország fővárosából vonat nem érkezik többé. Az idegszálak elszakadnak, elszakadnak az erek, lassan ömlik ki belőlük a vér. Megszűnt az összeköttetés. A síneket befújja a hó. A jelzőlámpák kialusznak. Csend támad a messze kis pályaudvarokon és ebben a csendben borzadás van. Ki tudja, mi történik addig, míg újra összekötődik az, ami elszakadt? Idegen uralom szállja meg városainkat, szivárog előre, egyre beljebb, egyre közelebb a középhez...

És mialatt múlnak a napok, idebenn az ország magára maradó szívében mind nyugtalanabban, elkeseredetten lüktetnek az elszakadt erek. Minden ellentétbe kerül egymással, még a hatalom mai birtokosai is. A földbirtok reformjavaslata tüzet rakott és megvilágította az ellentéteket. Meghasonlás van magában Károlyi pártjában is. A radikálisok és szocialisták összefogtak és a magyarok szálnalmas szerepük dacára szembe kerültek velük.

ARRÓL beszélnek, hogy a kormány inog. A munkás és katonatanácsok révén egyre nő a szocialisták hatalma. Most már maguknak követelik a belügyi és a hadügyi tárcát. Landler Jenő és Böhm Vilmos a jelöltjük. Batthyányt reakcióval vádolják, a hadügy minisztert támadják, mert ellenszegül a bizalmi férfi rendszernek, csökkenteni akarja a főváros szocialista helyőrségét és kinn az országban parasztgárdákat toboroz. Vádolják, hogy royalista mozgalmakat támogat, titokban tisztí zászlóaljkat és riadóosztagokat alakít.

Ellenforradalmár!

Ez a szó kezd lábra kapni, amellyel minden becsületes törekvésnek, minden hazaszeretnek útját akarják szegni. Eljutottunk oda, hogy ma már ellenforradalom, ha az ember feljajdul az idegen megszállások miatt, ha az ország területi integritásáról vagy

védelméről beszél; ha azt mondja: dolgozzunk, hogy éhen ne haljunk.

Az úgynevezett munkanélküliek hatalmasabbak, mint a dolgozók. Sokan vannak, Kun Béla a vezérük és pénzük is van bőven. A munkakerülés ma a legjobb kenyérkeresetek egyike, melyet a kormány hathatósan támogat. Milliókat oszt ki munkanélküli segélyek címen, míg az utcákat senki sem akarja söpörni, a piszok és hó garmadába nő, a szemét a kapuk alatt rothad.

Tegnap történt, hogy hosszú utánjárással méregdrágán néhány zsák szenet szereztem. A fuvaros, aki hozta, ledobálta a pince ablaka elé. Kértem, lapátolná be. Nagyot káromkodott, már sötétedett és nem volt kedve hozzá. Otthagyta, hiába ígértem neki jutalmat. Aztán... a kis német szobaleánnyal belapátoltam magam.

E napokban egy katonatisztet láttam, aki egy gyalogkocsit húzott és fát szállított magának. A testvérem egy szép angol kézi bőröndben burgonyát cipelt haza, mert semmi árért nem akadt ember, aki vitte volna. A fővárosi házi szemetet az elmúlt napokban néhány fővárosi tisztviselő fuvarozta; fuvaros nem vállalkozott és így történt meg, hogy a hivatalnokok tíz-húsz korona napidíjuk helyett aznap százharminc koronát kerestek.

És ezalatt a Nemzeti Lovarda előtt a munkanélküli segélypénztárnál állandó csődület van. Erős fiatal emberek, kószáló cselédleányok hancúroznak tolongva a sorban. Napi tizenöt koronát kapnak, de nincsenek megelégedve: harmincat követelnek. A lázítók pedig még ezzel sem érik be. Ott járnak közöttük és

szívósan mondják: – *Minden a tietek.*

Már csak gyűlölet vagy közöny van itt a lelkekben. Ma délután temetésen voltam. Egy fiatal asszonyt temettünk. A járvány szólította el. Kocsi nem vállalkozott, hogy kivigyen a temetőbe. Gyalogosan mentünk mind. A pap is késett, ő se kapott kocsit. Már sötétedett a halottak nagy, hideg kertjében, a fekete ciprusok között, mire leeresztették a sírgödörbe a koporsót.

A sírásók soká vártak. Türelmetlenkedni kezdtek, dühösen morogtak. Durva szavakat hallottunk. Az egyik az órájára nézett. – *Későn van,* – mondotta nyersen, – *majd behantoljuk holnap,* – aztán beleszúrták az ásójukat a kihányt földbe, vették a kalapjukat és elmentek. Lenn a nyitott sírban pedig ott feküdt a koporsó és a

megdőbönt csendben halkán kis rögök görgötek le rá a partról. Tanácstalanul néztünk egymásra. Senki se mert szólani.

– *Nem hagyom így itt magára,* – mondotta a férj és remegő két kezével megfogta az ásót és maga lökte le a földet a legkedvesebbre, amit az élet neki adott. Dörömbölve zuhogtak a rögök a koporsóra. Egy pillanatig dermedten álltunk mind, olyan szörnyű volt az, ami történt. Aztán pusztá kezünkkel segíteni kezdtünk, akik ott voltunk.

És a sötétben egy szívszaggató zokogás emberi váddal ostromolta meg az embertelenséget...

December 12.

Nagy vörös zászló fordult ki ma reggel a Dunára szürke füstös ég alatt. Egy vörös zászló haladt a Lánchíd felé. Kétoldalt utcagyerekek futottak;

Lihegve rohant a csöcselék, mint mikor a szél repülő szemetet söpör. Az utca népe a házak fala alá szorult és megint látszott a zászló, ahogy inogva közeledett. Katonák jöttek a nyomán. Élükön, kivont karddal egy tiszt lovagolt. A szemembe vágódott a képe, mintha egy visszacsapódó ág ütött volna meg. Füle kétoldalt elállt a tiszt sapka alatt, az ajka húsoson fodrozódott.

A vezérek arca – a népek és seregek arca. A 48-as szabadságharc katonáinak és népének arca Görgei és Kossuth és Petőfi volt. A háborús Magyarország arca Tisza István elszánt szomorú arca volt. Az októberi forradalom arca Károlyi Mihály... Ennek a vörös zászlós hadseregnek az arca pedig az a tiszt volt, aki az élén járt.

Mögötte lompos sorokban gyalogság ment. Sokan cigarettáztak. Nehéz dörömböléssel ágyúk következtek. Az egyik ágyún rázódva ült két közlegény. Vörös szalag volt a sapkájukon. Ők is cigarettáztak... Odébb tolódott a kép. Felvonult egy tábori tüzérezred ütege. Leghátul huszárok lovagoltak. Az egyik integetett a hídfőnél. Egy leányismerőse ment arra gyalogosan. Megállította a lovát, kényelmesen leszólt hozzá a nyeregből, aztán utána ügetett a többinek.

– *Az egész helyőrség itt van!* – mondotta valaki.

– *Budára mennek. – Miért? Mi történik? ...* Senki se tudta. A vörös zászló pedig emelkedett felfelé a budai hegyen, ment a királyi vár felé.

A Belváros és a többi városnegyed nem tudott erről a felvonulásról. Senki se törődött vele, Budapest polgársága egykedvű és közömbös volt, mint maga a híd, mely tűrte, hogy ez a menet átgázoljon a hátán. Az emberek élték tovább bizonytalan életüket és minden olyannak látszott, mint tegnap és azelőtt. Csak délután terjedt el a hír, hogy a helyőrség megbuktatta a hadügyminisztert!

Pogány József katonatanácsa és bizalmi férfiai elkergették Bartha Albertet.

Odafenn a Várban történt a Szent György téren. Aki elmondta, saját szemével látta. A gyalogsági legénység sorakozott, mögöttük álltak a gépfegyverek és ágyúk. És mialatt nehéz szitkok röpködtek Bartha ellen, a katonatanács helyiségeinek a térre néző egyik ablakában megjelent Pogány-Schwarz József kárörvendő arca. A tisztok lóhátról észrevették és éljenezve kiabálták a nevét. Aztán Károlyit éltették a tüntetők.

A helyőrség bizalmi férfiainak küldöttsége közben dr. Mór nevű tartalékos tiszt vezetésével felment a miniszterelnökhöz és átadta a helyőrség írásba foglalt követeléseit.

Károlyi halálos izgalomban fogadta a küldöttséget. A katonaság lenn a téren, az ágyúk és gépfegyverek csövét a hadügyminisztérium felé fordította... Így várták a választ. Tulajdonképpen a legtöbbjének mindegy volt, hogy mi történik. A bizalmi férfiak mondták nekik, hogy ide jöjjenek, hogy követeljenek. Ide jöttek hát és követeltek: Mondjon le Bartha és jöjjön a helyébe civil hadügyminiszter, aki demokrata hadsereget szervez. A hadügyminisztériumból csapják el a vezérkari tiszteket és hajtsák végre a katonatanácsról és bizalmi férfi rendszerről szóló rendeletet, melyet Bartha egyre halogatott. Oszlassák fel a hadügyminiszter titkos külön tiszt csapatait. Végül még azt kívánták, hogy a legénység ezentúl maga választhassa parancsnokait és hogy legénységi emberekből is lehessen tiszt.

Odafenn ezalatt a miniszterelnöki fogadóteremben Károlyi beszédet intézett a küldöttséghez, meghunyászkodott, mindent megígért és kiszolgáltatta Barthát.

– *Örömmel látom, –* mondotta – *a sok ezer katonát, mert most saját*

szememmel is meggyőződtem róla, hogy a magyar kormány nem áll védtelenül, hanem mögötte van egy erős hadsereg.

Ebben a percben ugyan nem egészen mögötte, hanem ellenkezőleg, épp szemben állt vele az az erős hadsereg, amely csak arra volt jó, hogy Budapesten tüntessen, mely csak arra volt elég hős, hogy az ő hadügyminisztériumára szögezze az ágyúit.

A katonaság ezután sorakozva a katonatanács helyisége elé vonult és Pogány diadalmámoreában hengegő beszédet intézett

hozzájuk: – *Megmutatta ez; a tüntetés, hogy van katona elég és hogy ez a katonaság a bizalmi férfiak kezében van. Megmutatta, -ordította elragadtatottan, – hogy lehet fegyelmet teremteni, de csak ha maga a katonaság teremti meg...*

– *Éljen Pogány hadügyminiszter,* – kiáltották a vörös zászló alatt. Ő pedig vörösre dagadva a kiabálástól, harsogón fenyegetőzni kezdett: Nem tűrjük, hogy szétkergessék Budapest szociáldemokrata katonaságát, csak azért, mert szocialista! Nem tűrjük, hogy indifferens parasztzászlóaljakat szervezzenek!

– *Éljen a szocialista katonaság! Le a parasztzászlóaljakkal!* – üvöltötte utána a tér.

Ma délelőtt megint elveszett valami ott fenn a Várban. Csak kétségbeesett erőfeszítés, titkos szervezkedés segíthet még rajtunk...

Magyarország fegyverei most már egészen Pogány-Schwarz kezébe kerültek és örömben részeg katonák lövöldöznek az utcákon.

December 13-15.

Egy kocka perdült tegnap a Várban és a vörös szín maradt felül. Az ország szerencsétlenségét nem lehet többé kifoltozni. A kormány kifoltozta önmagát. Bartha Albert, a magyar érzésű katona elment és elment Batthyány. A szocialisták, a kommunista Landler Jenőnek szánták a belügyi tárcát. Ez nem sikerült. A szocialisták győzelme azért mégis teljes. Megkapták a hadügyi tárcát! Egyelőre Károlyi az ideiglenes hadügyminiszter, de látni való, hogy mögötte a szociáldemokrata Böhm Vilmos, a kis zsidó villanyszerelő áll, aki nem rég a vezetőkeket és az írógépeket javíttatta a minisztériumban.

– *Jó, hogy itt van. Jöjjön csak, javítsa meg a gépemet!* – mondták neki a gépírókisasszonyok, mikor a minisztérium folyosóján meglátták. – *A miniszter vagyok* felelte Böhm büszkén és elfoglalta a helyét. Ő már Magyarország hadügyminiszterének mondja magát. Károlyi még leplezi. Megszoktuk ezt a játékot. Mikor Károlyi november 1-én megalakította kormányát, őt zsidó miniszterrel indult, de miután félt a közvéleménytől, csak hármat vallott be. Jászit, Garamit Kunfit, míg a külügyminisztériumban Diener-Dénes elé és a pénzügyminisztériumban Szende Pál elé ideig-óráig lárvának maga telepedett oda.

Ijesztő hirtelenséggel törtetnek előre. A destrukció tábora kérlelhetetlen következetességgel valósítja, meg amit Kunfi az Országház kupolatermében a köztársaság kikiáltása napján bejelentett:

„Az intézmények után az embereket kell átalakítani, minden helyre ebben az országban olyan embereket kell állítani, kik az új forradalmi gondolatnak a szellemével vannak áthatva.”

Ma már látszik mindenütt, hogy kik azok. A katonai vezetőség és a polgári közigazgatás hivatalaiban javarészt olyanok ülnek, akik azelőtt bankok és boltok pultja mögött, vagy szerkesztőségekben dolgoztak és kicsúfolták az élheterlen magyar értelmiséget, mely éhbéren, állami hivatalokban tengődött. Most elfoglalják a helyét, hirtelen fizetésemeléseket eszközölnek ki maguknak és olyan bámulatosan erős faji politikát folytatnak, mint aminőre a magyar faj, szegényére legyen mondva, nem volt képes soha.

„Ezer évet törölünk el!” – mondják szüntelenül és rossznak találják mindent, ami itten századokon át történt. De saját magukkal szemben nem tűrnek többé kritikát.

A magyar társadalomban lassú harag emelkedik. – *Tetszik tudni... ma már odajutottunk*, dörmögte egy kereskedő a boltjában, és óvatosan körül, nézett, – *hogy ellenforradalom, ha valaki egy galíciait véletlenül meglök az utcán.*

Míg mi mindentől visszavonultunk és a magyar élet gyászában és szegénységében nem látszik többé, szerepelni kezd a hadimilliomos testvértípusa, a forradalom meggazdagodottja. Új fajta közönség lepi el a vendéglőket, a mulatóhelyeket és a színházakat. Telt házak előtt adják az ő íróknak a darabjait. Kaftánosok ülnek a földszinten. És a páholyokban libazsíron hízott parókás ortodox asszonyok, akik jiddis német nyelven beszélnek maguk között és felvonásközökben a Királyi Operaház szép, előkelő csarnokában fokhagymás szalámit falatoznak és eldobják a zsíros papirosokat. A Hungária-szállodában és a Ritz éttermében jóformán kizárólagosan csak késsel esznek az újfajta vendégek, akiknek a lelkét legjobban jellemzi az, hogy a napokban mikor az étteremből kifelé indult néhány francia tiszt, megparancsolták a cigánynak, húzza el a Marseillaisét és hódolatuk jeléül valamennyien felálltak. Az egyik tiszt, visszafordult és csak annyit mondott: *„Sale nation”*. A hódító elveszi a legyőzött szabadságát, fegyverét, javait. De ez olyan fajta hódító, amely, miután mindent

elvett tőlünk, még a becsületünket is elveszi. Egyre világosabb lesz előttem, hogy a határon beözönlő pusztítást csak akkor szoríthatjuk vissza, ha előbb a belső pusztítókat visszaszorítjuk a maguk helyére. És összefogunk valamennyien. Gróf Bethlen István egy pártba akarja tömöríteni az összes hazafias magyar pártokat.

Mi asszonyok már sokan vagyunk. Tegnap a Tűzoltó utcában gyűlt össze egy kis tábor, holnap a Duna túlsó partján, aztán a Balaton utcában, összevissza mindenütt. És én beszélek az asszonyoknak, elmondom nekik, hogy egy triangulus a mi várunk, melynek három kiugró bástyája: a hazánk, a hitünk, a családunk.

Ezt a három bástyát fenyegeti a zsidó szocialista kommunizmus. Mire ők rohamra mennek, meg kell erősítenünk a lelkeket, hogy a szörnyű offenzíva összeomljon. Az emberiség legnagyobb vesztese az asszony lesz, ha elvész a harc és győz a kommunista kiáltvány, mely nőközösséget hirdet a szétrúgott családi tűzhely felett és megtagadja Istent és a hazát.

Nagy Péter végrendelete a szláv világuralom programja. A rabbinusok fiának: Karl Marxnak, eredeti nevén: Mardochajnak kommunista kiáltványa pedig a zsidó világuralom programja. Ha megvalósul, elpusztul Magyarország és utána az emberiség kultúrája.

Mikor mi a boldogtalan, széttépett Magyarország földjén küzdünk, nemcsak magunkért, a világ minden keresztény asszonyáért harcolunk. Ők nem tudják és nem segítenek és engedik, hogy hazájuk hatalmasai tönk

Akik a szavaimat hallották, megértettek. És sokan felajánlották munkájukat. Pedig ekkor már veszedelmet jelentett ez a felajánlás. Nem egyszer észrevettem, hogy kémkedő lépések követnek az utcán. Leselkedve jöttek mögöttem, megálltak, ha megálltam, és újra jöttek. Kísértek felfelé a sötét lépcsőházakban és ha egy-egy ajtón befordulva visszanéztem, valaki állt a homályban és figyelt.

Ma délután nálam gyűltek össze az asszonyok, Perczelné Kozma Flóra is itt volt és megígérte, hogy a protestáns női társadalom vezetőit tájékoztatja a mozgalomról. Kállay Erzsébet, Kállay Magdolna és Szende Anna, bátran mellém álltak. Gróf Batthyány Lajosné, Szegedy-Maszák Aladárné ekkor már dolgozott. Dr. Czeke Marianna, Latinovics Róza, gróf Csekonics Sándorné, Horváth Gézáné, Somló Sári és még sokan, akiket megilletne, hogy a nevüket ide írjam. A legjobbak velünk voltak.

A kormány tudott rólunk: A rendőrség figyeltetett. Hiába, az eszme ment és terjedt. Mikor kimondtam, a magáéra ismert benne mindenki. Útját állni többé nem lehetett.

December 16.

Réges-régen volt-e? Gyermekkoromnak valamelyik téli estéjén hallottam-e a meséjét, hogy egyszer fenn, a Kárpátok előtt kitátotta a száját egy óriás és el akarta nyelni a világot. Már a foga alatt voltunk és túl az Óperencián és mindenütt, ahol emberek laknak, azt mondták rólunk, hogy végünk van. Elvész a szegény kis Magyarország a császári Ausztria és utána el kell vesznie a Német birodalomnak is. Úgy rémlett, ütött az óra. Lenn az Alpok árnyékában előrántotta köpenye alatt rejtegetett törét a régen leselkedő Itália és a hátunkba döfte. Oláhország pedig készülődve köszörülte a gyilkot.

A központi hatalmakon már semmi se segít... Ezt mondták az egész világon és biztos prédára vették.

És ekkor, egy májusi napon, csoda történik. A nagy tavasz reggelén rohamra indult Gorlicénél három szövetséges. – Mackensen, Mackensen! – rivalgott a győzelem és a cári Oroszország, a legrettentőbb ellenség, amellyel valaha is népek csatáztak, elbukott a májusi mezőn.

Régen volt-e? Gyerekkoromban hallottam-e a mesét, hogy lenn Erdélyben az oláh határon, mint a gorlicei visszhang, újra éledt Mackensen neve a győzelemre rohanó magyar és német seregek felett. Aztán a Duna, hömpölygő roppant tükre felett harsant fel harmadszor a név: Mackensen! És ő harmadszor állt a seregek: élén, melyek Magyarország kapuját diadalban megvédték.

Régen volt-e? Olyan régen, hogy a háládatlan idő elborította az emlékezést? Megfeledkeztek-e róla a jövő-menő, késő nemzedékek? ...

Tegnap volt! A história véres tegnapiján a világháborúban, mikor még volt reménység és volt becsület. És ma, mikor Mackensen Budapestre ért, hogy hadseregének hazaszállításáról Károlyival tárgyaljon, a kormány tudtával Pogány-Schwarz vörös katonái Gerő-Grosz százados vezetésével, gépfegyvereket vonszoltak ki a Keleti pályaudvar peronjára, a sínek felé fordították a csövüket, míg az „Az Est” szerkesztősége egy kinema fényképezőgépet állíttatott fel. Így várták Magyarország fővárosában a marsall berobogó vonatát. Mackensen szép öreg huszárarca eltorzult a dühtől, mikor a megszállott pályaudvar szégyenletes képét a vonat ablakából meglátta. Egy pillanat alatt megértette törbe csalták. Gerő százados pedig odament hozzá és közölte vele hogy fogoly. Aztán tudomására hozta, hogy Károlyi Mihály tárgyalni kíván vele és várja az Országházban. Mackensen tiltakozott. Nem akart menni azt kívánta, jöjjön Károlyi vagy megbízottja a pályaudvarra. Gerő százados jelezte, hogy vonakodása káros következményekkel fog járni hadseregére...

A marsall szörnyű lelki tusa után engedett. De kijelentette, hogy addig nem hagyja el a vagon, míg a fényképezőgépet és a gépfegyvereket el nem pusztították onnan. Megtörtént. Mikor kiszállt, ólomszürke volt az arca a haragtól és a melle úgy zihált, hogy egyenruháján összecsősröntek az érdemkeresztek. Felemelt fejjel, merev tekintettel ment a csukott a autóhoz.

A Képviselőház miniszterelnöki szobájában folyt le közte és Károlyi között a tárgyalás. Egy német barátom mondta el a lefolyását, úgy, amint azt maga a marsall beszélte el neki.

Károlyi állva fogadta és néhány lépést tett feléje: Mögötte a szocialista hadügyi államtitkár, a kis zsidó szerelő, Böhm Vilmos lapult. Mackensen bálványá dermedve, hátán összetett kézzel állt szemben a két emberrel. Némán hallgatta meg Károlyit, aki az antant-hatalmakra hivatkozva felszólította, hogy a belgrádi fegyverszüneti feltételeknek megfelelően, rendelje el egész hadseregének lefegyverezését: A marsall elutasította mondván, hogy reá nézve Spaból eredő

értesítés alapján – a nyugaton kötött fegyverszüneti feltételek az irányadók. Azt is kijelentette, nem fogja addig elhagyni Magyarországot, míg hadseregének utolsó katonája át nem kelt a határon.

Károlyi ekkor tudomására hozta, hogy ezt különben sem tehetné, miután fogoly és egész táborkarával együtt Fóton fogja őt internáltatni.

– *Ezt nem vártam!* – mondotta Mackensen, és a tárgyalás kemény szavakkal folyt tovább. A magyar kormánynak lehetőségei voltak. Károlyi a hadsereg internálásával fenyegetőzött. Végre is így erőszakolta ki a fegyverletételt, melyet Mackensen csak feltételesen, a német kormány utólagos jóváhagyása mellett fogadott el.

Károlyi a tárgyalás alatt a szokottnál is jobban dadogott és mikor a kínos találkozás befejeződött, zavartan kezét nyújtotta Mackensen felé. A marsall sötét göggel mérte végig: – *Sok emberrel volt dolgom életemben, de olyan férfival, akiből annyira hiányzott minden becsületérzet, mint önből, még nem találkoztam.* – Aztán kemény, rövid fejmozdulattal hátat fordított. Károlyi Mihály keze pedig, mely felett már a francia Franchet d'Esperay is megvetően nézett el, most ismét szégyenben, üresen maradt a levegőben.

Így történt, hogy Mackensen Magyarország foglya lett...

Régen volt-e? Gyermekkorom valamelyik téli estéjén hallottam-e a meséjét, hogy egykor a megmentett Magyarország három kapujánál rivalgott fel a győzelem: Mackensen, Mackensen!

December 17-22.

A szégyen sikátorát járjuk két magas szűk fal között, melynek kitérői és pihenői nincsenek. A poshadt levegőben minden fordulónál mélyebbre süllyedünk.

Még a megszokottnál is nehezebb volt a tegnapi este. Későn váltam el Anyámtól és éjjel nem tudtam aludni. A nemzetek balsorsukat közösen hordozzák, talán ezért, bírják el a legnehezebbet is, de a szégyen, mely most bennünket ért, olyan újszerű, hogy szinte egyéninek rémlik. Külön-külön viseljük mind. Régóta feküdtem mozdulatlanul a sötétben és szüntelenül arra kellett gondolnom, amit Károlyi ellenünk elkövetett. Holnapra tudni fogják az egész világon és megvetnek érte még az ellenségeink is.

Az ellenségeink?... Egyszerre mintha a sötétből egy német katona arca nézett volna ki hirtelen. Hogyan jutott eszembe ez az arc? Egy sebesült volt, akinek két lábát elszakította a gránát. Erdélyből hozták fel vagy két évvel ezelőtt. A pályaudvaron beszéltem vele a német barakkban. És ebben a pillanatban hirtelen felrémlett még egy és mint egy örült lázálomban jönni kezdtek a feketeségen át, tódulva, vég nélküli menetben véresen, csonkán, bénán mind, akik a négy és fél éves háborúban valaha is élém kerültek. Egyiknek kemény és, megvető volt az arca, a másiké szemrehányó és valamennyien reám néztek és hallatszott a sóhajtásuk.

A háború éveiben, határtalan gögijében, nehézkesen, nyersen sokszor megbántott minket a német és bántott azelőtt is a histórián át. Annexiók álmai nem egyszer eltolták tőlünk a béke lehetőségét. Hadviselése módjával, diplomáciájának a munkájával és mindenk felett a modorral, mellyel velünk bánt, sokszor nem értett egyet a lelkünk. De elismertük nagyságát, erejét, kitartását és becsületét. Hitem van rá, hogy nincs egyetlen magyar ma Magyarországon, aki kétségbeesett felháborodásban ne utasítaná vissza azt, amit Károlyi Mackensennel nevünkben elkövetni mert...

Kín lett a párnám és parázs az ágyam. Szégyen marta a lelkemet. Miért nincs senki közöttünk, aki ezért bosszút állna? Miért nincs valaki, aki letörölje a piszkot, mielőtt ránk szárad? Német katonasapkák alól, megszámlálhatatlan tekintet meredt felém és a sötét csenden átvonuló vég nélküli látomást nem bírtam többé elviselni. Világot gyújtottam. Valamit olvasnom kellene, hogy ne gondoljak erre. És egy könyvet vettem elő, magyar könyvet, -nem tudtam volna idegen írást olvasni. Hány, de hány estén, mikor az örülés határán jártam, vigasztalt meg Arany, Vörösmarty, Petőfi. Ők az osztrák zsarnokságot és az elveszett szabadságharcot siratták. Enyhe idők voltak azok a mostani gyalázathoz mérten. De szenvedés volt az is és halhatatlanságukban értettek hozzá, hogy megvigasztalják koruk halandó fájalmát. Jó sorsa volt annak a kornak, – mi árvábbak vagyunk! Milliós nagy városunkban nincs egyetlen költő sem, akinek a versében kipanaszkodhatnánk magunkat, aki hangot adna a kínunknak, hogy könnyebb legyen.

Anatole France szocialista és mégis a revans egész dühével állt a háborúban a francia nemzeti eszme mellé. Gabriele D'Annunzio a Capitoliumról egy áruló háborút hirdetett, lecsalta az igaz útról nemzetét és mégis volt szépség vad harci kiáltásában, mert hazája és faja lángoló szeretete égeti benne. Míg az Anatole Franceok és d'Annunziók harsogva hívták nemzetük dicsőségét és győzelmét, a budapesti költők egy része budapesti kávéházakban filozofált a pacifizmusról és közülük nem egy forradalmat csinált az Asztóriában. Sőt akadt olyan is, aki a Közmunkák Tanácsának azt a javaslatot tette, hogy a forradalmi idők

megörökítésére a Gizella teret Károlyi Mihály térnek, a lánchídi „csata” emlékére a Ferencz József teret Október 29-ike terének, a Városligetet pedig Népszava ligetnek nevezzék el.

Megtévedtek? Jó, legyen, de hol vannak most, mikor tévedésről többé szó nem lehet, mikor országukat és fajukat eltapossa a tábor, melyhez csatlakoztak? Ha a magyar államférfiak száználmas tétlenségbe zsibbadtak, ha nincs egyetlen katonánk, aki kardot rántson, miért nem verik fel a költők az ájult nemzetet? Még mindig alusznak. Még mindig vétkeznek? Ébredjetek.

Az íróasztalomhoz kuporodtam és írni kezdtem nekik szenvedésben egy levelet. Elmúlhatott vagy egy óra is, mikor egyszerre ajtónyílást hallottam a lakásban. Lépések jöttek a szalonon át. Az egyik gyors volt, a másik mintha tétovázott volna. Halkan közeledett a furcsa kedves ritmus és emlékeztetett. Így jött hozzám Anyám gyerekkoromban, ha éjjel ijesztőt álmodtam és oda se ért és már elmúlt, ami rossz volt a sötétben...

Kinyitotta az ajtót. Ő se tudott aludni és odaült a mély karosszékbe az íróasztalom mellé és hallgatott. Én pedig olvasni kezdtem neki, amit írtam:

A mi harcunk önvédelmi harc volt. Aki még tagadja, nézzen észak, dél és kelet felé, ha ugyan könnybe lábadt szeme odalát! Önvédelmi harcunk volt a háború, amelyet elvesztettünk. Szörnyűn veszítettük el, szörnyűbben, mint ahogy a sors akarta! És most, olyan égő fájdalom, olyan mérhetetlen a szenvedés, hogy elzsibbad tőle az emberi agy és kifordul a kézből, amit markolnia kellene.

Zsibbadtan, a jóra tétlenül áll az ezeréves hősi nép és az idő rohan, elmúlnak az utolsó percek, melyek nekünk adtak, mielőtt a végzet lezárja történetünk legrettentőbb fejezetét.

A homok lefut az órában és nincs kéz, amely kikapná belőle nemzetünk számára a jövő szűkös aranyszemeit. Hol van, aki megmarkolja a percet és átkiált cseh, oláh és szerb fegyverek között pusztuló fegyvertelen testvéreinkhez és átkiált a háború emelte falakon túlra, a világ népeihez? Reményt és szeretetet és hitet kiált ide, – igazságért kiált amoda. Hol van? És ha szava nem hallatszik el a messzibe, szörnyű óránkban miért zsibbadtak minden magyar lantok húrjai? Harcunkban miért nem volt új Petőfink, legyőzöttségünk sajgó kínjában miért nincs új Aranyunk?

Halk húrok hangja messzebbre hat és tovább rezeg mint öblös hangú szónokok beszéde.

A kobzosok dala is elhagyta volna a magyart? Elvéreztek volna az itthon maradt lantok? Pedig mos tépni, verni, szaggatni kellene a lankadt húrokat. Titáni halálsikoltással kellene belevájni jajszavunkat öt világrész szívébe, erőt és hitet kellene rivallni az itthon szenvedőkhöz, vad, hörgő énekkel kellene felrázni a vérvesztett nemzetet, amely elhagyni készül önmagát! Dalnokok kellene, akiknek a szava felcsap a magyar égre, amelyet számunkra a kék végtelenben koldus kicsinyre akarnak szabni a győzők, dalnok kell, akinek a szava egygyé markolja össze a magyar földet, melyet vérző darabokra szaggatnak szét a talpunk alatt. Dalnok kell, aki szeretetre tanítja magyar iránt a magyart. Mert a mi népünk, melynek vezetői testvéri szeretetet és türelmet ígérnek az egész emberiségnek, az a mi népünk, csak gyűlöletet és türelmetlenséget habzsol idehaza önmaga ellen.

Aki a saját vére testvéreit, aki a tulajdon anyját nem szereti, arról hogyan hinnék el a világon, hogy a szomszéd anyját fogja szeretni?

Jöjjenek, hívom esedező szóval a dalnokokat, akiknek még fájdalom a magyar fájdalom, akiknek még halál a magyar halál. Hisz Pozsony felzokog a Duna felett és Nyitra, Trencsén, Liptó, Turóc, Árva, Sáros, Zemplén magyarjai

hontalan földönfutók. A hú Szepes velőtrázón sikolt le a rónára. Kassa felmarkolja a Rákóczi kardját, Erdély nagyszerű vértanúsebeire mutat, míg a halhatatlan büszke székely megrázza öklét a bilincs előtt és a Hunyadi védte ősi föld szíve Belgrád felett meghasad a fájdalomtól. Ilyen halálverejtékes órában ki adjon biztató szót és ki erősítsen egy jobb jövő hitével, hanem a nemzet költői?

És meghívom őket és senki se felel, hívatlanul, egyszerre jönni kezdenek az el nem múló, a fenséges szellemsereg, mely lobogó tudott lenni, mikor lobogó, kellett, háromszínű hú lobogó a magyar milliók előtt és útmutató szövétnekláng és pástortűz és enyhe mécsvilág tudott lenni a nagy csalódás éjjelén. Míg a maiak nem találják meg a mi fájdalmunk hangját, a téli országutakon Petőfi járt a hazatért rongyos, csonka hősök között:

Szégyen, szégyen! Egykor mi valánk a sorsnak Számadókönyvében a legelső szám, s most leghátul állunk, semmit sem jelentve... Kik lábunk ölelték egykor térdepelve, Most arcul csapkodnak... szégyen reád Hazám!

S én ezek dacára sem fogok pihenni, Érezek bár százszor több fájdalmakat, Verjen meg bár engem a nagy Isten érte... Addig ostorozlak, nemzetem, míg végre feldobog szíved, vagy szívem meghasad.

A tűzhelyüktől elüldözött hontalanokhoz, virrasztó éjszakákon, vigasztalóan Eötvös beszél és arra int amerről jöttek:

Ha visszatérek, boldogulva hon,
Hadd lássam népemet virányidon.

Odalenn az Alföldön, napszállta után Arany bolyong a téli síkon. Megáll a tornácos házak küszöbén, a tanyák rözsefényes kicsi ablaka alatt. És a róna lelke szól szavával: A nemzet él, a nemzet összeretlen, átfűt szívéen a nemlét iszonya.

És mindenek felett, egymagában, mint egy óriási zengő kar kiált a Vörösmarty hangja:

Még jönni kell, még jönni fog egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez Százezrek ajakán...

Így szól vissza hozzánk a tegnap, mialatt hallgat a jelen lantja és a legyőzött ország járvány pusztította, ködbe, sárba süppedt fővárosában, még mindig lobogók szívet tépő szörnyű iróniája alatt támolyog megszámlálhatatlan hontalan magyar.

Szegény boldogtalan városom, hát nincs senkid, aki mondaná, hogy ereszd már félárbocra ázott zászlóid szövetét Hát nincs egyetlen dalnokod sem, aki felkeltene? Hiszen földönfutó fél országod népe, idegen seregek tipornak végig megalázott utcáidon, köröskörül a haza testét tépik szét.

Jöjjenek hát lantjokkal a holtak felkelteni az élőket, szólaljanak be a sírok az elevenek hajlékába, vigasztalja meg a múlt a jelent. Mert amit a magyar múlt dalnoka mond a jelen hallgató néma dalnokai felett, abban van remény; benne van a magyar jövő.

Végére értem az olvasásnak. Így múlt el az éjszaka. Reggel telefonáltattam a Pesti Hírlap szerkesztőségébe és kérdeztem, kell-e egy cikk? Először történt életemben, hogy helyet kértem magamnak. Eddig mindig tölem kértek a lapok. A szerkesztő azt felelte, hogy köszönettel veszi. Elküldtem hát neki a kéziratot Másnap nem jelent meg. Azután sem. Megint telefonáltam. A szerkesztő kissé zavartan felelt, bocsánatot kért mondta, hogy nem közölhetik a cikket, mert nem fedi a kormány intencióit...

– *Hát a kormány intenciói ennyire ellentétben állanak a hazaszeretettel?*

– *Ne tessék elfeledni, –* mondotta a szerkesztő idegesen, *– hogy rettentően súlyos a helyzet; ez az utolsó polgári kormány és ki tudja, meddig tartja magát.*

– Remélem nem soká. Jobb volna, ha nyíltan lépne fel a destrukció.
Tűrhetetlen ez az álarcos lefelé csúszás.

Mialatt beszéltem, sajtóságos, idegenszerű kis zörgést hallottam a telefonkagylóban. Elromlott volna a készülék? Egy másik lap szerkesztőségével akartam beszélni, de a központ nem kapcsolt. Jó ideig vesződtem a telefonnal, közben elküldtem a Pesti Hírlap szerkesztőségbe a kéziratoméért.

Mire a cikk megérkezett, elvittem az „*Az Újság*” szerkesztőségébe. Ilyesmi is először esett meg velem. De a fejembe vettem, hogy írásom holnapra megjelenjék – és nem tágitottam. Ágai főszerkesztő előzőekenyen fogadott. Másnapra beváltotta ígését. A cikk, kissé elrejtve ugyan és alig olvasható szedéssel, de mégis megjelent.

Valamikor csendesebb időkben, bizonyára csodálkozni fognak az emberek, hogy olyan uralomnak az idején, mely a sajtószabadságot hirdette – ilyen világ volt. És ugyanakkor, mikor a szociáldemokraták lapja reggelihez nyugodtan megígérhette az olvasóinak, hogy a „diadalmas forradalom” el fogja söpörni a polgári társadalmat és sovinizmussal vádolhatja a magyarságot, mert országa ezeréves területéről nem akar lemondani, – a magyar fájdalomnak egy szegény írása kálváriát járt, míg akadt lap, amely helyet adott neki. Talán éppen ilyen csodálatosan fog hangzani az is, hogy a cikkel kapcsolatban halomszámra jöttek hozzám köszönő levelek és egy barátom, Perczel György, aki ötvenegy hónapig volt háborúban és a bátorságról megvannak a maga fogalmai, azt telefonálta, „*könnybe lábadt mindnyájunknak a szeme, mikor elolvastuk a cikkét. Leveszem maga előtt a kalapot, hogy volt bátorsága ezt kimondani.*”

És míg a hazájuk és fajuk szeretetében meggyötört emberek hálásak, hogy kimondtam, amit mindannyian éreztünk, a Nemzeti Színház nagy művésznője, Csillag Teréz, az elrongyolódó kis újságcikkkel járta a várost és utánozhatatlan szép hangjával beleolvasta a lelkekbe, hogy ébredjenek!

Sokan vagyunk, csak nem tudunk egymásról.

December 23-24.

Akikkel az elmúlt napokban találkoztam, bármiről is beszéltek minden fájdalomkon felül, egyszerre felcsattant a szavukból annak a szégyennek haragja, mellyel mindannyian Mackensen elfogatására gondoltunk.

Zichy Rafaelné mondta el, hogy véletlenül összejött Károlyi Mihállyal. Kíméletlenül hangot adott előtte határtalan felháborodásának.

– *Hát ez nem lehetett másként,* – felelte Károlyi cinikusan. *-Legfeljebb azt fogják rólam mondani, hogy én voltam Magyarország első lovagiatlan miniszterelnöke.*

Ott gyűltünk össze megint a Zichy-palotában. Ugyanazok voltunk együtt, akik a múltkor. Az asszonyok dolgáról akartunk beszélni, de, ki tudja hogyan, egyszerre mégis csak Mackensenről beszélünk.

– *Írni kellene neki az asszonyok nevében!* – mondtam ki mindnyájunk gondolatát. A többiek megbíztak bennem. Felszólítottak, írjam meg a levelet. Hohenlohe vállalkozott, hogy lefordítja németre. A többiek megígérték, hogy közben aláírásokat gyűjtenek.

Még éjjel megírtam, nem került fejtörésembe. Ott volt a lelkemben készen. Megtagadtam minden közösséget Károlyi alávaló tétével. Visszautasítottam és megbélyegeztem az asszonyok nevében és kértem a marsallt, bocsássa meg, amit a nemzet ellenére cselekedtek. Ma tehetetlenek vagyunk, de eljön az idő, mikor hálából azoknak a Kárpátoknak a gránitján fog neki szobrot emelni a magyarság, amelyeket megvédett.

Anyám volt az első, aki ívemet aláírta. Azután útnak eredtem a városban és estére sok asszony keze vonását hoztam haza magammal. Itthon egy üzenet várt. Gróf Apponyi Albertné Főtra készült és miután nagy női szervezeteivel ő is aláírta levelünket, elvitte karácsonyra a fogoly Mackensenhez a magyar asszonyok üzenetét.

Kevés volt ez, de többet most nem adhattunk. A marsall megértette. Azonnal elolvasta az írást és megilletődötten mondott köszönetet.

Így jött el karácsony szent estéje.

Fekete hóhegyek olvadnak a gyalogjárók mentén. Csatakos fekete sár nyúlik az utcákban. A gázlámpák csak alig pislognak, az üzleteket korán bezárták. Villanyos közlekedés nincs. Szegényes és hideg a város.

Mikor Anyámmal, mint minden más esztendőben a szent estére Mária testvéremhez mentünk, a néptelen utcákban fegyveres, részeg katonák csavarogtak. Köröskörül lövöldözés hallatszott a városban és az ablakok sötétek voltak.

Magyarországon ma másutt is ilyen sötétek az ablakok és így lövöldöznek mindenütt, ahol békés, fegyvertelen emberek élnek. Csak a határok, a vésszesen közelgő határok, csendesek a téli ég alatt. A havas erdélyi mezőkön négyezer emberrel halad egy román generális Kolozsvár felé. Az előőrsei tegnap bevonultak Mátyás király városába. Kicsordul a könny a szememből... Vyx francia alezredes egy új átíratot kézbesített... Megint előbbre tolt a antant a demarkációs vonalat. Pozsonyon, Kassán, Kolozsváron, sok szép magyar városon innen tolt! A csehek mélyen járnak a Szepességben, a szerbek bevonultak Muraközbe...

Ennél szomorúbb karácsonya még nem volt Magyarországnak! Nem ég világ az ország karácsonyfáján, bitófa lett a fából és hozzákötözve áll a mi nemzedékünk, melyet minden magyar nemzedéknél jobban megsebzett a végzet. Karácsony éjszakája. Jeges szél fúj, mikor Anyámmal hazafelé jöttünk a

barátságatlan utcákon át. A Mária-Terézia kaszárnya irányából sortűzek hangzottak. Fegyverropogásban mentünk és jöttünk és a két út között ott volt testvérem otthonának képe. A megszokott szoba, a kicsire törpült fenyőfa, prűszkölő rossz gyertyáival és a fehér abrosszal letakart asztalon a gyerekek ajándékai. Ők legalább örültek. A kis fiúnak új volt bátyja kitatarozott régi hintalova és gyönyörűnek talált mindent. Szegény gyerekei ennek a szegény kornak. Nem tudják, mik voltak a mi karácsonyaink!

Száz égő gyertyával hatalmas nemes fenyő ért a mennyezetig. Tiszta viaszszag keveredett a Vág menti fenyvesek szagával és az esztendő minden vágya teljesült a fa alatt. Túl rajta, gondolatomban egy másik fát láttam meg hirtelen és még egyet és sokat... égő gyertyák, zöld fenyőfák hosszú sora vitt át visszafelé az elmúlt éveken. Tündöklő bűvös karácsonyfasor és a vége olyan távol volt, hogy a távlat mélyén egészen kicsinek láttam magamat. Gyerek voltam ott messze, mint azok, akik ma már az öregekhez számítanak. Akkor még körülöttem voltak mind a régiek, a kedves öregek, akik mikor elindulunk, közöttünk állnak és a halál között. Sokan állnak, sok védő sor, úgy hogy nem látjuk tőlük az út végét és őket éri a kasza, ha suhint. Ahogy megyünk előre, mindegyre eltűnik valaki. Két nagyanyám, szegény atyám... Kidőlt egyik védő sor a másik után, ma már csak Anyám áll előttem és Géza bácsi, Anyám egyetlen élő testvére. Már elől vagyok én magam is; mint hajdan mások előttem, takarom az út végét a felnövekvő gyerekek előtt...

Ha elmúlnak a gyerekevek, a visszaemlékezésnek valaminő halk szomorúsága vegyül a karácsonyi ünnepekbe. És ebben az esztendőben nemcsak az egyéni sorsok múltja kísért, de kísért egész fajunk és országunk múltja. Milyen szép is volt régen a mi karácsonyunk... Magyarország karácsonya. Olyan természetesen szép, hogy fel se tudtuk fogni.

Karácsonyi harangok! Mikor most megszólaltak éjféli misére, gépfegyverek kelepeltek a harangzúgásban.

December 25-29.

Hajdanában egyetlen ünnep volt az esztendő utolsó hete. Ez évben csak egy rémlátó darabja lett a kétségbeesett útnak, melyen haladnunk kell. Szájról-szájra járt a hír: Holnap, holnapután... de Szilveszterre elkerülhetetlenül nagy gyilkolás lesz a városban. Kegyetlen, durva és gyalázatos, minden, ami odakinn látszik és hallatszik. Elbújtam előle ezekben a napokban és Anyám mellett, az otthon csendjében megint volt időm gondolkozni.

A kormány választásokról beszélt és január közepére hirdeti a törvényes szentesítés látszatát; miután az antant így nem áll szóba vele. Közben a szociáldemokrata párt a falvakat akarja a maga számára megnyerni. Ismét napirendre tűzték a földbirtokreform kérdését. Üszkös sebe ez a magyar életnek. Józanul, igazságosan régen meg kellett volna oldani. Az előző kormányok lelkiismeretlenül halogatták, a mostani hatalom pedig csak tűzvető csóvának használja. Buza Barna földművelésügyi miniszter annyi földet helyez kilátásba a földnélkülieknek, amennyi akkor sem állna rendelkezésére, ha az összes kötött és magánkézen lévő birtokokat felosztaná és olyan rövid határidőt szab a földosztásnak, hogy végrehajtása technikai lehetetlenség.

A célzat világos. Orosz minta szerint forradalmasítani akarják az aránylag még nyugodt földműves népet. Tavaszra földet ígérnek hát mindenkinek. Vészt jóslón harapózott szét a népbolondító ígélet, mellyel elérte a kormány, hogy a városok munkásai után, most már beszüntették a munkát a földműves cselédek és napszámosok is. Úgy számítanak, tavasszal majd a saját földjüket művelik, minék dolgozzanak másnak. Az őszi vetést nem végzik. És míg az ország éhezik, milliárdnyi értékű burgonya, kukorica, cukor- és takarmányrépa és zöldség maradt kinn betakarítatlanul. Agitátorok járnak a falvakat. Izgatnak a magántulajdon és a birtokosok ellen, uszítják az uradalmak cselédségét és a zselléreket: vegyék el a földet.

Mint ahogy kormánybiztosa révén a budapesti katonatanács uralkodik a hadügyi kormányzás felett, ugyanúgy uralkodik a szocialista miniszterek révén a budapesti munkástanács a polgári kormányzat felett. A katonatanács és munkástanács vezetősége kizárólagosan az idegen fajból került ki és mindegyre jobban előtérbe tolja a bolsevizmus utópisztikus álmokba burkolt rablási szándékát. A munkástanács egyik legutóbbi gyűlésén, az új Városháza nagytermében a földreform kérdésben döntött és pedig úgy, hogy egyszerűen feldöntötte. A tanács kijelentette, hogy a földet köztulajdonba kell venni: szűnjék meg a magántulajdon. Azután az adókérdést tárgyalta és pedig úgy, hogy minden jövőbeli tárgyalást feleslegessé tegyen. Javasolta. a százperentes vagyoadót, vagyis a vagyonekobbást.

Ezeknek a nyilatkozatoknak és javaslatoknak a híre is nagy hirtelenséggel terjed a vidéken és előkészíti a lelkeket arra a második forradalomra, melyet Lenin komisszárja, Kunfi Zsigmond hirdet arra az esetre, ha a polgárság ellenállást tanúsítana, szervezkedni merne és esetleg megkísérelné, hogy eleget tegyen az antant-hatalmak óhajának, mely a jelenlegi bolsevista irányzatú kormány helyeit polgári kormánnyal kívánna tárgyalni. Új forradalomra van szükség és az el fog következni!"

A kormány a karácsonyi ünnepekre se rendről, se szénről, se élelemről nem gondoskodott, de ígért helyette új forradalmat. És ezzel az ígélettel fordul ki a szörnyű év a kapun.

December 30.

A véletlen vitte arra az utamat. A Mária-Terézia laktanya alatt, a gyalogjárón ma reggelre sétányok odahurcolt padjaiból barikádokat állítottak fel a katonák. Felvont puskájukat a padok támlájára fektették, úgy ültek egymás mellett és célba vettek mindenkit, aki szembejött. Menjenek innen! kiáltozták. Időnkint lövések dördültek, de kárt nem tettek senkiben.

Betértem egy boltba. Odabenn sokan voltak és izgatottan beszéltek. Valaki mondta, hogy a kaszárnyába kommunista gyűlés lesz. A Ferenc József laktanyából jön oda Kun Béla, ahol arra lázította a legénységet, hogy kergesse el a tisztjeit, de a legénység nem tudta, mit tegyen. A zöme az udvarra néző ablakokból és folyosókról figyelt, aztán valaki az egyik ablakból kilőtt az udvarra. Odalentről visszalóttek. Nagy lövöldözés támadt, Kun Béla pedig a zűrzavarban cimboráival odébb állt. A kaszárnya fellázított legénysége bántalmazni kezdte a tiszteket, betört a fegyverraktárakba. Vagy négyezer ember felfegyverkezett. Ezek már útban vannak, meg fogják szállni az utcákat...

Négyezer ember! Éppen ennyien voltak azok az oláhok, akik Kolozsvárt megszállták, – de négyezer magyar nem állt szemben velük. Fényes László a kormány megbízásából lefegyvereztette és eltávolította a székely gárdákat. Fényest utóbb kétségbeesésükben hiába verték meg erdélyi öklök, négyezer oláh mégis kitepte Kolozsvárt az ország testéből...

Visszarántottam a távolból a gondolataimat. A bolt előtt emberek rohantak, az egyik hangosan kiabálta: – *Jönnek a kommunisták!* Riadalom támadt. Mindenki az utcára futott. Mögöttünk hirtelen lehúzták a boltok vasredőnyét. A házakon vörös rongyok bújtak elő, az utca köze olyan üres lett, mintha kisöpörték volna. Egy fegyveres teherautó dübörgött.

– *Az! Az ott jobbról, az, Kun Béla!* – Kezek emelkedtek a levegőbe és egy közönséges kinézésű sárgás bőrű, sötét szemű, duzzadt ajkú ember felé mutattak. A kalapját a nyakszirtjére tolva viselte, télikabátja nyitva volt.

Mialatt kerülő úton hazafelé mentem, tépelődve keresgéltem az emlékezetemben. Hol láttam már ezt az arcot? Egyszerre eszembe jutott. Röviddel a októberi forradalom után, a Keleti pályaudvarnál egy szemetes ládán szónokolt valaki, összeverődött rokkant katonák között. Meglepett volt akkoriban, hogy ilyen magyartalan beszédű, kaftánból alig kivetkőzött gettózsidót szóhoz juttatnak. Erre világosan emlékezem. Közönséges húsos arc volt és gonosz szeme furcsán hunyorgott, mialatt a társadalmi rend ellen izgatott. Nyálas szája olyanfélén nyílott és csukódott, mintha csaholt volna. Lelketlen, rekedtes reklámhangon ordította. Közben megizzadt. Mialatt beszélt, többször levette a kalapját és tenyerével törölte le a verejtéket kopaszodó fejéről. A keze piszkos volt. Arra kellett gondolnom, milyen csúnya, idegen embereket hallgat meg manapság a mi népünk. Olyanok uszítanak magyart a magyarra, akik még csak magyarul se tudnak.

Hirtelen bizonyosság támadt bennem: a szemetes láda szónoka és az az ember, akiről azt mondták, hogy Kun Béla, azonosak voltak.

Később hallottam még, hogy a Mária Terézia kaszárnyában mi történt. Kun Béla lázító beszédeket mondott ott is. Előzőleg két zsidó tizedes készítette elő a legénységet. De a katonák megfenyegették őket. A tizedesek megszöktek, Kun Béla pedig beszélni próbált. A legénység letartóztatta. Pofonok zuhogtak rá, aztán becipeltek egy zárkába és ráfordították a kulcsot.

Nagy volt az öröm a kaszárnyában. A katonák megéljeneztek tisztjeiket. Egy pillanatig szinte úgy tetszett, hogy a Mária Terézia laktanya legénysége helyt

áll és legyőzi az anarchiát. Ekkor érkezett meg kíséretével automobilon Pogány József. Izgatottan tudakozódott a történekről. Lehordta a tiszteket, a legénységet és Kun Bélához rohant. Hosszasan tárgyaltak egymással a zárkában, aztán Pogány ünnepélyesen kieresztette a kommunistát és jobbkézt maga mellé ültette autójába, Közben megérkezett a Ferenc József laktanya zendülő legénysége. Hamar ment. Mire Pogány autója Kun Bélával elindult, a katonák már tele torokkal üvöltötték: - Éljen a kommunizmus!

Délután Károlyi Mihályné egy Jeszenszky nevű tiszt – férje titkárja – kíséretében meglátogatta, a laktanyákat. Estére azt beszélte a város, hogy: zendülés van a kaszárnyákban... éjjel lemészárolják a polgárságot. Időnként robbanások hallatszottak a sötétben. Az a rémhír terjedt el, hogy a kommunisták levegőbe röpitették a csepeli muniógyárat és az összekötő Vasúti hidat is. Nem bizonyult igaznak, csak a katonák mulatoztak. Ágyúkat sütögettek, kézigránátokat pufogtattak, gépfegyvereket húztak ki az utcákra és szórakozásból lövöldöztek.

Fegyverropogás szokatlan zenéje mellett közeledett az éjfé. Mint karácsony estéjén, most is Mária testvéremnél gyűltünk össze. Hosszú vékony üvegkelyhekben már ott állt a Szilveszter éji puncs. És a gyerekek minduntalan nézték az órát.

Egy levelet vettem elő. Kolozsvárról jött a címemre az utolsó magyar postával és mögötte lezuhant az oláh sorompó. És ez olyan volt, mint a háborúban, ha megjött holt híre egy elesett rokonnak és mikor már eltemették, megjött utolsó levele.

Összefacsarodott a szívem, pedig nem ismertem, soha se láttam azt, akinek a keze írta. Olvasni kezdtem fennhangon a megszólítást, azután tovább:

Kolozsvár, 1918. december 23.

Most olvastam Az Újság vasárnapi számában írott „Ébredjete! „ című cikkét. Le nem írhatom, mit éreztem e cikk hatása alatt és mégis úgy érzem, kell most írnom. Minden szó a szívembe vágódott a maga rettentő metsző igazságával. Ez a hang, ez a keserű kemény beszéd kell ma nekünk, úgy kell, mint az éhen halónak a falat kenyér, mint a vízbefülónak az utolsó szalmaszál. Ez kell: a magyar önérzet, öntudat hirdetése egy olyan világban, amelynek minden nemzete tajtézik a sovinizmustól, csak mi, magyarok hirdetjük a nemzetköziség, a mások előtt való megalázkodás, a mindenbe belenyugvás és mindennel megbékülés elvét, – sokkal túl azon a határon, amelyig nyomorult helyzetünk elmenni kényszerít!

Igaz: a mi vezetőinknek nem fáj eléggé a „magyar halál” és ami szörnyűbb, a költőink is úgy hallgatnak, mintha nekik sem fájna! Én nem tudom eléggé forrón megköszönni Tormay Cécilének, hogy e gerinctelen összeomló és öngyilkos magyar világban volt bátorsága ezt a szemünk közé vágni. Vajon hányan vannak odafenn, az ország elmagyartalanodott szívében, Tormay Cécilehez hasonló magyarok és rajta kívül hányan érzik magyar írók ott azt, amit mi érzünk itt, mikor most, este ránk nehezedik a bizonyosság, hogy holnap, Karácsony szombatján, hajnalban Kolozsvár utcáit oláh csapatok tapossák?!

Engedje meg, hogy érzéseink rokonságára hivatkozva, megküldjem két költeményemet, melyet Kolozsvár kétséges napjaiban írtam. Bizonyára szerények vidékiesek talán itt a kifejezőeszközeink, de ha mi érzésünk fűtené azoknak a lantosoknak a lelkét, akik odafenn ma hallgatnak: a maguk művészetével s az ő kifejező eszközeikkel csodákat művelhetnének. Rajtunk pedig bizonybizony már csak csodák segíthetnek.

Erdély nyomorult földjéről, Kolozsvár megszállásának előestéjén írtam e sorokat. És kérem, ne hagyjon el továbbra sem bennünket, szegény magyarokat.

Írjon nekünk! – Minden könyvét, minden írását úgy fogadjuk, mint börtön rabja a napvilágot. Mert meglehet, hogy politikailag széthullunk, hogy államilag darabokra tépnek a reánk dühödt farkas nemzetek, de nincs a gyulafehérvári gyűlésnek olyan törvénye és nincs a Nagyszombat kormányzó tanácsnak annyi hatalma s az oláh impériumnak annyi szuronya, hogy kitörölhetné, vagy kivakarhatná a lelkünkől a Tormay Cécile tolla nyomát. És amíg a magyar szellem el nem pusztul, addig örök a feltámadás reménye. Maradok mély tisztelettel az erdélyi magyarok nevében is hálás igaz híve:

Végvári.

Egymásra néztünk. Olyan volt ez a levél, mintha nem egyetlen ember írta volna, de maga Kolozsvár, vagy talán az egész fájdalmas, búcsúzó Erdély...

– *Mi lesz egy év múlva? Mi marad meg Magyarországból?* – töprengve, szenvedőn ment körbe a jövődőlés. Hogy elbírnak a jelent, a jövővel biztattuk magunkat. Aztán sógorom, Ritoók Zsigmond mondta: *Nem bírnak úgy szétszedni minket, hogy megint össze ne kerüljünk!* – Anyámtól kérdeztem, hát ő mit hisz?

– *Ezek már a ti dolgaitok. Én majd csak felülről nézem. És ütött az óra.*

Ez évben nem mernek egymásnak boldog újévet köszönteni az emberek. Morognak valamit, aztán lefele néznek, olyan furcsa kifejezéssel néznek, mintha nyitott sírba látna a szemük.

Kassát megszállták a csehek! Székesegyháza öreg tornya alatt, lenn a kriptában ökölbe szorul Rákóczi csontkeze: Hát ezért hoztatok haza? És ugyanakkor otthagya Pozsonyt a magyar katonaság a pesti katonatanács bizalmi férfiainak a biztatására: A helyi munkástanács mohó sietséggel átvette a hatalmat, míg ma újév napjára, Ricardo Banecca olasz ezredes, egy ezred cseh katonával bevonult a városba. A Duna fölött a koronás fehér márványasszony lova mellett két magyar áll és a: „*Moriamur pro rege nostro*” van az ajkukon. Lesütötték-e a szemüket, vagy a kövek még mondják Pozsonyban? Mondják, mialatt a magyar kormány pacifista meglepéssel adja tudtul az országnak, hogy: „*a vérontás elkerülése végett a népköztársaság fegyveres ereje mindenütt visszavonul*”.

Az utolsó hetek magyar élete olyan volt, mint hogyha egy rothadt vízü kútból akartunk volna felvergődni a napvilágra. Kínlódva húzódtunk felfelé, kétségbeesetten erőlködtünk, hogy kiemeljük magunkat a víz békanyálás undokságai közül, de hasztalan. A kút falazása, mint egy nyirkos kürtő csak egyre nyílt a fejünk felett, a vize utánunk jött és kivergődnünk nem lehetett. Békanyálás rothadt víz, undokságok, tapodó, lucskos undokságok. Tegnap a főti kastélyban Mackensen vezértábornagyot körülzárták francia szpáhik. Azóta őrzik, mint egy gonosztevőt. Úgy hírlik, Károlyi maga kérte ezt.

Régi szokás minálunk, hogy újév napján Magyarország miniszterelnöke beszédet mond, visszapillant és előre néz. Károlyi Mihály is elmondta ma délelőtt azt a beszédet. A múltat vádolta benne és lemondott a jövőről. Minden szerencsétlenségünkért a régi rendszert tette felelőssé. És mint egyetlen mentséget, imbecilis rögeszméjét hirdette újra:

„*A pacifizmus gondolatában kell Magyarország ügyét keresnünk, mert ennek nevében fogunk győzni... Ha azonban a pacifizmus végleg elbukik, akkor azt mondom: Finis Hungariae.*”

Pozsony, Kassa, Kolozsvár... a pacifizmus elbukott előttük. És az, aki magáról azt merte mondani október 31-én, hogy: *Magyarországot csak én menthetem meg*, – újévre oda kiáltja a megcsalt magyar millióknak: „*finis Hungariae* „,

Ez a gyáva kijelentés felrázott a szomorú ünnepek zsibbadásából. Olyasmit

éreztem, hogy abban a percben, melyben Károlyi lemond prédájáról, a mienk, egészen a mienk lesz boldogtalan országunk. Ha számára vége van, akkor számunkra kell újra kezdődnie, Ezentúl még szívósabban és erősebben akarok dolgozni.

Délután összejövételünk volt erdélyi barátnőmnél. De mielőtt útnak eredtem volna; innen is, onnan is telefonfigyelmeztetések érkeztek, ne mozduljak el hazulról, mert zavargások lesznek. Lemondások jöttek. Valaki a rendőrségre hivatkozott, onnan kapta a figyelmeztetést, mások Károlyi környezetéből vették a riasztó hiteket. Mikor leértem a lépcsőn, alig múlt négy óra, a házkaput mégis zárva találtam. A kihalt utcákban jóformán senki se járt, csukott boltok, csukott kapuk. A házak zárkóztak, önzőn néztek le rám. Éreztem, ha bajba jutnék, nem fogadna be egyikük sem. Az emberi hajlékok ma megtagadtak minden menedéket. A kitaláltság és kiszolgáltatottság tudata nehezedett rám. Aki nappal nem járt még olyan városban, melyben kocsik és ember nem mozdul, melynek minden kapuja, minden boltja csukott, az nem tudja, mi az elhagyatottság.

Erdélyi barátnőm szalonjában csak kevesen gyűltünk össze. Szállingózva jött néhány asszony és politikus. Nehéz és szomorú volt a hangulat. Vita nem támadt semmiből. Elhatároztuk, hogy a magyar női társadalom szervezkedését Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének nevezzük.

Mielőtt szétváltunk volna, erdélyi barátnőm bizalmasan megkérdezte tőlem, milyen anyagi eszközökkel rendelkezünk? Újszerűen hatott rám ez a kérdés. Zavarba jöttem és végtelenül

nevetségesnek éreztem magamat. Bevallom, hogy eddig sohasem gondoltam erre. Egy krajcár pénzünk se volt. Így indulnak a szervezkedés, melyeket olyan valaki vezet, aki eddig mindent csak az íróasztalánál teremtett. Aki el tudta képzelni, hogy kincsei vannak, mikor a zsebe üres volt. Messze utakon járt, idegen városokban, rejtélyes tájakon, míg két tenyere közé szorított fejjel otthon üldögélt. Forró nyarat tudott teremteni, mikor kinn hullott a hó és egy szál virágból tavaszt csinált magának. És házat is tudott építeni, meleg aranylós életet aratni, bár telke és téglája, kertje, termőföldje egy tenyérnyi se volt soha.

Erdélyi barátnőm elnevette magát és halkán odasúgta: – Ne mond senkinek, de ha szükséged lesz rá szólj nekem.

Mire hazamentem, a város már olyan volt, mint mindennap. Elmúlt róla a lidércnyomás, a kapuk tárva álltak, a forgalom megint belefolyt a kiapadt utcákba és senki se tudta megmondani, hogy tulajdonképpen honnan eredt a sajtósági riadó. A kommunisták akartak-e zendülést csinálni, vagy Bartha szétkergetett tisztii alakulatai terveztek valamit? Úgy látszik, ez rejtély marad.

Január 2-3.

A régi emberek életének és egyéniségének két sajátsága lett mostanában érthető előttem...

A mi nemzedékünk már úgy született, hogy ne vigyázzon arra: ki hallja, ki nem. Megszoktuk, hogy mindenről hangosan beszéljünk. A biztonságérzet, melyben éltünk, szabaddá tette megnyilatkozásainkat, szinte az adta meg korunknak fegyelmetlen jellegét. Gyakran megfigyeltem: Anyám és kortársai sokkal halkabban beszélnek, mint mi és mértékletesen használják a szavakat. Őket olyan idők nevelték, melyek leselkedő hallgatódzással voltak tele. Az előttünk járó nemzedékeket az osztrák abszolútizmus kémrendszere tanította meg az óvatosságra.

Hányszor mondta Anyám: Ti mindenről beszéltek mindenki előtt.

Hajdan azt hittem, hogy ez a mérséklet csak egy finomabb kor nevelési princípiuma volt. De mióta a jelenlegi törvénytelen uralom hatalmát féltőn besúgókkal és spiclikkel szimatoltatja gondolkodásmodunkat, szavainkat és útjainkat, rájöttem, hogy a régiek előkelő, tompított megnyilatkozása nem csupán egy arisztokratikusabb világ elvonult életlehetőségeiből, hanem végeredményében, önvédelemből eredt.

Ugyanígy érthetővé lett előttem lévőknek még egy sajátsága. Ők másképp építették meg a házaikat, másként készítették a bútoraikat, mint mi. Gyerekkorom óta szeretem a sokrekeszes ódon bútorok titkos fiókjait, szeretem a furfangosan szerkesztett régi házakat. Emlékezem, ha elmúlt idők hajlékaiban jártam, vén kastélyok, öreg lakások zezzugos építkezési módjában különös szépséget találtam. Vonzottak a rejtett falüregek, a láthatatlan faliszekrények, melyek a mi modern házaink sima vonalaival ellentétben, a régi falak között bujkálnak. Nem romantika és nem véletlen volt ez. Most már tudom, hogy nincs olyan szokás vagy megnyilatkozás az emberek életében, mely mögött vagy támadás, vagy védelem ne rejtőznék. Az elmúlt építészet kecses falüregei, a régi bútorok rejtekei, az elmúlt emberek tompított elővigyázó

beszéde, mindez csak védelem volt ólálkodó veszedelmekkel szemben.

Mióta jelenünkben egyre lazább lesz a közbiztonság és egyre komolyabban hallatszik a hír, hogy az óriási összegeket felemészítő kormányzás rá akarja tenni kezét a magántulajdon aranyára és ezüstjére, sokszor nézek körül, szinte kétségbeesetten lakásunk sima falai között, melyek minden segítséget visszautasítanak. Az erdőn most nincs rá mód, hogy az ember valamit elásson. Régen lehullott a lomb, orvvadász katonák csavarognak odakinn: fát lopnak a városiak mindenütt. Csak a lakásban lehet elrejtteni azt, amit az ember menteni akarna.

A múltkor a pincében is körülnéztem, de betonos földjét csakánnyal kellene feltörni. Zajt ütne és a nyoma is megmaradna. A padlások sem jöhetnek számításba. Lehozattuk azt is, ami fenn volt. Még a ruhát se lehet odafenn szárítani. Külön padlásspecialisták járnak mostanában a pesti házak tetői alatt.

Álmatlan éjszakákon sokszor töprengtem ezeken a dolgokon. Mikor majd haza hozom, hová tegyük az ezüstünket? Ha az ablak faburkolatát kibontanók? Törtem a fejemet. Ha a parkettát felfeszítenők? Kicsi üreg támadna nagyon, alig férne oda valami.

Aztán Anyám talált megoldást és elhatároztuk, hogy hazaszállítatom a bankból az ezüstös ládát. Ez se volt egyszerű dolog. Egymagamban nem mertem vállalkozni rá. Pár napja történt, hogy testvéremhez gyalogkocsin képeket és függönyöket küldtünk. Katonák egyszerűen leemelték a csomagot és elszaladtak

vele. Unokaöcsémet, Eperjesy Adorjánt kértem hát meg, legyen segítségemre. Egyenruhát húzott, revolvert vett magához és harcias fedezete mellett nyargaltam végig a kocsi után a városon. Valahányszor katonák és tengerészek jöttek szembe, összeszorult a torkom. Annyi kedves emlék, annyi régi holmi bújt meg a ládában jóformán minden értékünk ott döcögött a rázós kis kocsin.

Holtfáradtan érkeztem haza. Aztán elmúlt a nap. Mikor éjszaka lett és feltűnés nélkül be lehetett csukni az ablaktáblákat, a személyzet pedig aludni ment, nekifogtunk hárman, hogy a holmikat elrejtjük. Anyám csomagolta be a dolgokat, aztán hosszú zsinegeket kötözött a kannák és tálcák fülére. Közben könyvtáram tetejére kicsi szegeket vertem, rájuk erősítettem a zsinegeket és a bútor háta és a fal közé egymásután leeresztettem a tálcákat.

Kitűnő megoldás volt ez, se felülről, se alulról nem látszottak a dolgok. Békésen lógtak a levegőben. Az ezüst bojlerrel és a kannákkal több bajunk volt. De Anyám ekkor is segíteni tudott. A szalonban sarokra szegezve függött a kandalló felett egy nagy tükör és üreg volt mögötte. Két kampójára hátul fel lehetett akasztani a zsinegeken függő tárgyakat.

A szoba homályában egyetlen villanykörte világított a csilláron. A kandallón egy szék állt, a széken szinte a mennyezetig érőn, egyenruhában az unokaöcsém. Anyámmal adogattuk fel neki a zsinegeken himbálódzó tárgyakat, a hosszú fiú pedig lehajolt, felnyúlt és egészen úgy mozgott, mintha karácsonyfát díszítene.

Éjfél régen elmúlt, mire elkészültünk. Mikor aludni mentem, eszembe jutott az az este, melyen a szemközti házban a rekvirálás elől ruhákat dugdostak a lakók. Ma még élénkebb közösséget éreztem velük, mint akkor és – igazat adtam nekik. Az állam a katonák számára rekvirálta el az emberek ruháit de akiket illetett volna, alig kaptak valamit belőle. Szociális cégér alatt az is csak rablás volt, mint minden más egyéb, ami most történik: a beszedő és kiosztó közegek a ruhák legjavát megtartották maguknak. Sok házmester és házbizalmi férfi egyszerre angol esőkabátban és jól szabott bundában sétált. Ki merne szólni ellenük? A protekciós zsidóbarátok pedig drága pénzen árulják az ellenérték nélkül elkobzott dolgokat.

Ha az ezüst rekvirálására kerülne a sor, az is így végződne. És elalvás közben valaminő csempészörömmel gondoltam a tükör üregére és a szekrények mögé.

Január 4.

Az utcán még kevés ember járt. Korán indultam otthonról. Reggelre új helyszíni szemlét rendeltek el a hűvösvölgyi betörés ügyében. Hosszas kilincselés után kiderült, hogy a rendőrség megfélemezte róla és sohase nyomozta ki a tetteseket. Az ügy aktái pedig feljelentéssel együtt elkallódtak. Ez mostanában így szokás. A hivatalokban eltűnnek az akták. Új emberek adminisztrálnak a régiak feje felett és hanyagságuknak nincs határa. Ma is volt benne részem. A megszabott órában kimentem a villánkba, aztán visszajöttem. A rendőrség részéről nem jelent meg senki.

Megfélemeztek-e vagy . . . ? Izgatott hangulat van a városban. A munkásság fenyegetően lép fel a gyárak vezetőségei ellen. A Ganz gyárat ma reggel fegyveresen körülkerítették. Elcsapták az igazgatóságot, bizalmi férfiak ellenőrzése mellett újat állítottak a helyére.

Mikor leértem a hegyről, sokáig kellett várnom a villamoskocsira. Kívülem csak még egy ember lézengett a megállónál. Kockás szövetű hentes sapka volt a fején. Lompos, pecsétes katonaruhát viselt, gomblyukában a szocialisták jelvénye, a kalapácsos vörös ember virított. Az állomás körül elhagyatott volt a hűvösvölgyi tájék. Kényelmetlenül éreztem magamat. Az idegen minduntalan felém nézett. Szerettem volna tudni, kivel van dolgom.

– *Talán forgalmi akadály van, hogy nem jön kocsi?*

– *Lehet,* – mondotta szárazon. Aztán szinte mintha a jelenlétem ingerelte volna, hirtelen elfutotta a harag. – *Most már hozzálátunk egy-kettőre, hogy rendet csináljunk A Ganz-gyárban már elvégeztük. A villamosokra is rákerül a sor. De előbb az állam-vasúti gépgyárakat kell szocializálnunk; A csavargyárban, az óbudai hajógyárban, a fegyvergyárban, mindenütt elcsapjuk a vezetőséget. A vidéken is ráncba szedjük az üzemeket... Kun Béla, meg Vágó elvtárs Salgótarjánban már sepert.*

– *Szomorú seprés volt,* – mondottam, – *tizennyolc halott és vagy száz sebesült az eredménye. Tudja-e, hogy alig van ház, amelyiket épségben hagyott a siralmas rombolás?*

– *A kommunista munkásság önérzetesen viselkedett. A csőcselék fosztotta ki a várost.*

– *Úgy értesültem, hogy Kun Béla uszította a felfegyverzett munkásságot a fegyvertelen polgárságra. Azt mondják, bányászok robbantottak dinamittal a városban. Ők kerítették hatalmukba a tárnákat, a postát, a vasutat. Ilyesmire kóbor cigányok nem képesek. Jól szervezett lázadás volt az.*

Az ember egy ideig a földre nézett és közben egy vesszővel csapkodta a lába szárát. Mikor felpillantott, gyűlölködő kifejezés volt a szemében.

– *Hát értsék meg végre az urak, hogy ezentúl így lesz ez minálunk. Elég ideig volt minden az övék, most legyen minden a népé.*

– *Nem gondolja, hogy valamikor az urak is nép voltak? Az 'úrnak lenni' olyasvalami, mint egy állás, amiért dolgozni kell és dolgozni érdemes. Csakhogy nem egy emberéletre szorítkozik a munka, de sok nemzedék életére, míg végre az egyik azután eléri. Ha ezt a lehetőséget elveszik a nemzedékek elől, az olyan, mintha az egyén elől elvonnák a szorgalom, a munka és a tehetség eredményét. Dolgoznék maga a jobb megélhetés lehetősége nélkül?*

– *Nem,* – mondotta az ember bizonytalan hangon. Aztán mintha dühbe jött volna a saját megingása felett, nyersen odavetette: – *A szakszervezetben másként beszélnek.*

– *A zsidó vezetők...*

– Az már igaz, mind ahány zsidó, dörmögte rosszkedvűen. – Ennek is az urak az okai, miért nem jöttek közénk? Sohase törődtek velünk, ott hagytak a zsidóknak.

– Ebben megint magának van igaza. – És az ember köszönt, mikor felszálltam a villamosra.

Átfázva érkeztem haza. A lépcsőn három férfi jött lefelé, két katona és egy polgári ruhás egyén. A szobaleány, aki ajtót nyitott, mindjárt azzal fogadott, hogy lakást rekvirálni jártak nálunk.

– Beeresztették őket? De hát miért nem mondták meg, hogy már van egy lakásigazolványos lakónk?

– Nem használt semmit. Félrelöktek és bementek. Szegény öreg Méltósága, olyan gorombák voltak vele. Benyitottak mindenüvé, mindent megnéztek és azt mondták neki, hogy csak két szobát hagynak meg.

Anyámat kellemetlenül érintette az eset: – Egy négygyerekes fogorvos jelentett be lakásigényt három szobánkra, közös konyha-és fürdőszoba használatra. Úgy emlékszem Polláknak nevezték és eddig a Dob utcában lakott. Féktelenül dühbe jöttem. Sohase hallottam eddig, hogy ismerőseimnél erdélyi menekülteknek rekvirált volna a lakáshivatal; azokat kitoloncolják, míg az osztrák honos galíciai menekülteket közénk telepítik. De hát mitől félnek? Mi elől akarnak védekezni, hogy keresztények otthonába furakodnak? Majd teszünk róla, ne aggódják, – mondtam Anyámnak. – Ennyire talán mégse jutottunk ...

Január 5.

Anyám maga vette át a meghívót és az ember, aki hozta, a lelkére kötötte, hogy csakis az én kezembe adja, mert fontos és bizalmas.

Tudtam, miről van szó és kora délután útnak eredtem. Előzőleg egy erdélyi hölgygel találkoztam, aki Kolozsvárra indult. Kértem, vigye el az asszonyok szervezkedésének gondolatát szülőföldjére.

Öt óra volt, mikor a Ferenc rendi szerzetesek bérháza kapuján befordultam. Előttem urak mentek felfelé a lépcsőn. Az érkezőket dolgozó szobája ajtajában Zsembery István volt képviselő fogadta. Régen ismerem, mint a katolikus ifjúság egyik bátor vezérét. Lakásában már sokan gyültek össze. A forradalom előtti politikai életnek jóformán minden számottevő tagja megjelent. Csak ketten hiányoztak. Andrassy Gyula gróf, mióta lemondott a külügyminiszteri tárcáról, eltűnt. Legtöbben nem tudták, hogy hol van. Apponyi Albert gróf pedig kijelentette, hogy végleg visszavonul minden politikai tevékenységtől.

Az értekezlet elnöke gróf Zichy János volt, a régi Magyarország utolsó vallás- és közoktatásügyi minisztere. Korán megöszült úri magyar fejét kissé oldalt hajtva tartotta. Végtelen gond látszott az arcán. Röviden beszélt. Tiszta, igaz hazaszeretetet érzett a szavából. Láta a veszélyt, segíteni szeretett volna és szinte megrendülten kérte az egybegyülteket, tekintsenek el minden pártkérdéstől és találják meg az egységet a destrukcióval szemben egy közös, nagy pártalakulásban.

Rajtam kívül még csak egy hölgy tagja volt az értekezletnek. Egymás mellett ültünk a díványon: Zichy Rafaelné és én. Mindenki dohányzott, a nagy szivarfüstben jellegzetes fejek rajzolódtak.

Bethlen István gróf idegesen száraz feje középütt látszott. Mintha hegyes tollal karcolták volna oda. Egy szokatlanul hosszú borostyánkő-szipkán át szította a cigarettáját a nélkül, hogy egyszer is kivette volna a szájából. Klebelsberg Kuno gróf várakozón ült egy karosszékből, melle felett összetámasztotta két kezét és simára beretvált, feszült arca belehallgatódzott a tompított sokhangú beszédbe.

Annyian voltak, hogy nem jutott mindenkinek ülőhely. A falak mentén köröskörül mindenütt urak álltak. Tisza, Apponyi, Andrassy egykori pártjának képviselői. Ahogy oldalt fordultam, magam mellett láttam Raffay Sándor, a hatalmas, égő szavú evangélikus püspök okos, keményen vágott arcát. Túl a szombathelyi püspök, Mikes János gróf violaszín baretteje látszott. A feje finoman hátrahajlott, fehér kezén megcsillant a püspöki gyűrű smaragdja. Önkénytelenül arra gondoltam, hogy egy velencei bíbornoki palota barokk terme illenék köré. Szemben az íróasztalnál Szilassy Aladár ült, a magyar jogtudás kiválósága és a tenyerébe támasztotta nemes, ősz fejét, mellette Balogh, Tisza István hűség igazságügyi minisztere állt; Perényi, Ráday, Hindy köszöntek felém.

Klebelsberg Kuno ekkor már olvasta az alakulandó új párt felhívását. Szép és fájdalmas riadó volt! A párt programjáról azt mondta, csak keret a területi épség, a nemzeti gondolat és a keresztény világnézet határain belül. Szóljon mindenki hozzá.

Megindult a vita. Kifogások hangzottak, az elnök igyekezett áthidalni az ellentéteket. Bethlen és Klebelsberg elfogadtak minden javaslatot, a régi nagy pártok képviselői közt úgy látszott, mintha már meg is lenne az egység.

Összenéztünk Zichy Rafaelnéval, amiben reménykedtünk, a hazaszerető politikusok hát mégis egyesülnek. A rettentő pusztulásban legyőzik magukban a régi harcok keserűségeit, az atavikus pártoskodást, amely mint egy átok Magyarországot mai rettenetes katasztrófájába sodorta. Hát mégis! Nagyok és

magyarok tudnak lenni...

Zichy János arca egy kissé felderült, Bethlen kivette a foga közül a hosszú szipkát és Klebelsberg a jól végzett munka után pihentetőn megint lehunyta rövidlátó szemét.

Ebben a pillanatban egy alacsony székről hosszan, hosszan emelkedett fel valaki. Az ajtónyitásban ült, a túlsó szobában. Csak az árnyékát láttam benyúlni mihozzánk. Az alakuló földműves párt nevében beszélt és – a pártok egyesülésével szemben aggályainak nem volt határa. Soká tartott. Elmúlhatott vagy egy óra, mire leült. Szécsen gróf, volt udvarnagy keskeny, diplomata arca egyre csodálkozóbb lett a szónok beszéde alatt. Aztán végtelen udvarias érdeklődéssel kérdezte: Voltaképpen hova konkludálsz?

Zsibongás hallatszott. De ezalatt a zsibongás alatt már szabadon ömlöttek az ellentétes áramlások az egység átszakított zsilipen.

Klebelsberg egészen halovány lett és Bethlen István végtelen szomorúan nézett körül. Szinte a kétségbeesés meggyőző erejével kísérelték újra összekapcsolni azt, ami rettenetes szerencsétlenségben szétszakadt.

Ekkor említette valaki, hogy Heinrich Ferenc, a kereskedelmi és ipari érdekeltségeket szervezi össze polgári Párttá:

– *Ők is hozzánk fognak csatlakozni, –* mondotta Bethlen, *– ha egységet tudunk magunk között teremteni. Különböző foglalkozási ágak, érdekkörök és árnyalatok nem képesek egyetemes összekapcsolásra, anélkül pedig nem lehet az országot megmenteni: Én csak egyetlen erőt ismerek, mely erre képes, és az a nemzeti gondolat.*

– *Persze, könnyen beszél, neki nincs pártja,* vetette bele egy hang a zsibongásba.

Haller István, a keresztény szocialista párt egyik vezére, akit a földműves párt szónokának a bomlasztása már megérintett, felállt és arról beszélt, nem lesz tanácsos az egységet már most létrehozni. Bizonyos kikötések mellett csak a választások után lehetne erre gondolni. De az urnákhoz menjen minden párt a saját lobogója alatt, nehogy a kerületeiből veszítsen és a párt meggyengüljön.

– *Most nem a pártokról van szó, de a hazáról!* kiáltott közbe Zichy Rafaelné. – *Hiszen ez az utolsó óra...* A szoba egyik része éljenzett, a földműves pártiak és a keresztényszocialisták szerették volna eltitkolni, hogy haragszanak.

Pallavicini György jellegzetes sötét feje emelkedett ki magasan a többi fej közül. Mintha egy örök profilba vésett kis olasz kényúr erőszakos arca fordult volna bele hirtelen egy quattrocento éremről a szivarfüstbe. Ő is az egység lehetőségét döngötte. Úgy látszott minden szétesik. Zichy János még egy kétségbeesett kísérletet tett, a végleges program megállapításáról beszélt. Az értekezlet elhatározta, hogy legközelebb fog határozni és leverten szétoszlott.

Szomorúan mentem haza. Útközben eszembe jutott, hogy írtam valamikor egy történetet: Csárda állt a síkon a katonák nagy országútján. Seregestől vonult a hadinép. Budát mentek visszavenni a töröktől. Mindenféle szedett-vedett katona verődött össze. Csak két magyar volt a csárdában. De nem fértek egymástól. Összeszólalkoztak, összeverekedtek. Véres testük felett röhögve mondta az ellenségük: Így van ez jól, ha ők agyon nem verik egymást, mi sohase készülünk el velük.

Temérdek neve volt ennek a két magyarnak a századokon át. Egykor hívták őket Újlakinak és Garának, egykor kuruc és labanc volt a nevük, aztán Görgey és Kossuth, aztán Tisza és Andrássy. És ma mintha ott kísértett volna ismét ezeréves szellemük. Aeterna Hungária...

Január 6.

Elég volt a kísértetjárásból. Elég volt!... Mióta a Ferenc-rendiek házában újra láttam azt, ami annyiszor elveszítette a nemzetet, komorabb hang keveredik a beszédeimbe, ha asszonyokhoz szólok.

Azok, akik veszni hagyták az országot, nem változnak. A gyerekek lelkében kell hát átteremtenünk a jövőt. Túl a mi megpróbált, de javíthatatlan nemzedékünkön, egy másik nemzedéket kell nevelni, mely megéri és irtózva gyűlöli fajunk ősi hóhérját: az örök irigységből fakadt pártoskodást. A gyerekeknél kell elkezdni. Ne mondja többé: testvér a testvérnek. Miért neked? És miért nem nékem? Ne mondja többet: Ha az enyém nem lehet, ne legyen a tied se, vigye inkább a szomszéd gyereke...

Az asszonyok megértenek. Egyre többen vagyunk, egyre többen.

Hideg eső esett és ahogy fonálba sodródott a levegőben, a szél fél oldalra fújta. Gyalog mentem át a városon. Dessewffy Emmához igyekeztem. A protestáns női szervezetek vezetői gyűltek nála össze.

Az utcák néptelenebbek voltak a szokottnál. Mikor az Országház elé értem, egyszerre kellemetlen szorongás fogott el. A nagy sötét térre, mint a lesben álló búvóhelyek, világtalanul torkolltak a barátságatlan utcák. Elment a kedvem a gyaloglástól, villamosra szerettem volna szállni. De mint mostanában rendszeren, ha az ember sietett, megakadt a forgalom és, csak nem jött kocsis. A megállónál többen várakoztak. Egy karabélyos rendőr is állt a járda szélén. Óramra néztem. Öt órára vártak és már negyed hat is elmúlt. A rendőr káromkodott egyet: „*Éjfélleg ácsoroghatunk itt* „, – megigazította vállán a karabélyát és útnak eredt.

– *Elmehetnék magával?* – kérdeztem tőle. Az ember bólintott és én kettőt lépve, míg ő egyet lépett, útnak eredtem mellette: – *Azt fogják hinni, hogy bekísér.*

– *Ellenkező irányba megyünk, mint a főkapitányság,* – nevetett a rendőr. – *Különből jól teszi, ha nem jár erre egyedül. Gyakran megtámadják a járókelőket. De hát már nem tart ez soká.*

Visszajön a régi rend. Majd elkergetjük a sok galíciai minisztert. - Keservesen kezdett panaszkodni, szidta a kormányt meg a temérdek tanácsot: – *Fel kéne kötni ahány van.*

– *Mondja csak, hogy történhetett az, hogy maguk a forradalomhoz csatlakoztak?*

– *Félrevezetett egy pár megvesztegetett gazember. Nem tudtuk mi instállom, hogy mit teszünk.*

Mikor elváltam tőle, arra gondoltam, mégis igaz az a hír, hogy a rendőrség átszívárog az ellenforradalomhoz. Nem is lehet másként. Csupa vidéki, bátor magyar emberből áll a legénysége.

Dessewffy Emmánál már együtt voltak a hölgyek, Szilassy Aladárné, Raffay Sándorné, Perczelné Kozma Flóra.

– *A keresztény felekezetek külön-külön, meddő harcot folytatnának. De ha összefognak, akkor megmenthetik az országot.*

És ők mindannyian önzetlenül, bátran menteni akarták, amit még menteni lehetett. Éreztem, hogy az egység, amelyet a politikai pártok maguk között nem bírtak megteremteni, az asszonyok lelkében már megvan.

Január 7-10.

Örökös tüntetéseken rángatózik a lázbeteg város. Közben ordít és rombol, éhezik és rabol. Utcáin kommunista menetek vonulnak vörös zászlók alatt. Szemközt nemzeti színű zászlóival hazafias ifjúság tódul. A menetek egymásba rohannak. Letépiük a kokárdákat, beverik egymás fejét. És míg az előtérben lármáznak a tömegek, a háttérben, suttymban megdöbbentő dolgok történnek.

Mackensent Fóton bekerítették a szpáhik, hajnalban francia tisztek hatoltak be szobájába, foglyul ejtették és egy órát adtak neki a készülődésre, aztán a sötét virradatban, feltűnés nélkül, kíséretével együtt gépkocsikon Gödöllőre vitték. Úgy mondják, onnan valamerre délre szállítják. Károlyi kormánya, bár állítólag az elfogatás a kormány kívánságára történt, tiltakozást jelentett be a franciáknál. A szabadkőművesek lapja, a „*Világ*” pedig lakonikusan jegyzi fel: „*Nagy katasztrófák zajába belevesznek a kis egyéni drámák*” Számukra minden dráma egyéni, amely idegen fajokat illet és minden közügy, ami a saját fajuk egyéneit illeti.

Délben egy másik hír terjedt el a városban. Láng Boldizsárt, a hadügyminisztérium egyik értékes tisztjét, régi barátomat elfogták. Sorsa mögött rejtetten sokaknak a sorsa áll.

Régebben volt, hogy Érsekújvárról biztató hírek jöttek. Pozsony, Komárom, Bars, Hont és Nógrád vármegyék szervezkedni kezdtek. Távolságban a hazaáruló főváros katonatanácsától, honvédelmi bizottmány alakult. A Csallóköz, a kis magyar Alföld, a Zsitva, Garam és az Ipoly mély völgyeinek férfinépe fegyverbe állt és Vágsellyénél útját szegte az előnyomuló cseheknek. De ütközetre nem került a sor. Mikor a csehek megtudták, hogy fegyveres magyar ellenállás fogadja őket, hirtelen megfutamodtak.

Felderengett a reménység. Olyan egyszerű lett volna a fegyverbe kelt magyar csapatoknak kivenni a minden ellenállás elől gyáván hátráló betörőket. Báró Láng Boldizsár egyik szervezője volt ennek a tervnek. Úgy mondják, a csallóközi honvédelmi bizottmányi elnök, Szemrecsányi György az elutazását megelőző éjszakát Láng lakásán töltötte és autóját – ahogy a hír beszéli, hagyományos magyar elővigyázatlansággal a kapu előtt várakoztatta hajnalig. Pogány titkos rendőrsége kiszimatolta ezt és sietve besúgta. A katonatanács kormánybiztosa követelődött. Az erőtlenség Festetics Sándor gróf pedig, akit néhány nappal előbb sógora, Károlyi Mihály, mint lárvát biggyesztett a hadügyminisztériumba Böhm Vilmos elé, kénytelen volt Lángot elfogadni. Berendelte magához a minisztériumba, aztán egyszerűen letartóztatta:

Egyéni végzet, mely mégis sokat mond a sokak végzetéről...

Az érsekújvári ellenállás, sorsát, ravasz tevékenységgel már ezt megelőzőleg megpecsételte Pogány és szocialista párttitkárság, mely aggódva nézte a hazai föld védelmére szervezkedő energiákat. A szociáldemokraták nem akarják megengedni, hogy itt rajtuk kívül, bárkinek is legyen fegyveres ereje. Károlyi és Festetics nem gátolják ezt a törekvést a hadügyi kormány megvonta a fegyvert és muníciót az ország védelmére talpra kelt nemzeti érzésű csapatoktól. Pogány pedig feltartóztatta az Érsekújvár irányába már elindított élelmező vonatokat. A csapatok egy ideig saját költségükön élelmeztek magukat. A pesti katonatanács ezt sem tűrte meg és kommunista agitátorokkal árasztotta el őket.

A sorkatonaságban hirtelen lazult a fegyelem, a felbujtott legénység elcsapta tisztjeit, kibontotta a vörös zászlót, minden ok nélkül visszahúzódott és mögötte a csehek zavartalanul bevonultak Érsekújvárra. Könnyű sikerüktől vérszemet kaptak. Mialatt Pozsonyban, hatezer magyar katona adta meg magát egy cseh

ezrednek, kényelmesen átlépték az Ipolyt és csapatokat küldtek a salgótarjáni bányák elfoglalására. Egy negyven főből álló osztag pedig, egyetlen puskalövés nélkül, kitűzte a bevehetetlen Komárom ormára a cseh lobogót... Ezek a napok átütötték a mi nemzedékünknek a szívét.

És ma már arról beszélnek, hogy a csehországi rablók nem állnak meg Vácott. A világháború gyávái, az örökös áruló Budapest megszállására készülnek. És a magyar katonák szuronya az elvesző földön többé sehol se mozdul előre. Rendetlenül szélednek el a szörnyű igézetben, mely rettenetes keleties szemével rámeredt a mi népünkre és babonás szavait suttogva, gyalázatba bódítja a szerencsétlen nemzetet...

Január 11.

Komor és sötét az ég. Az országutakon, melyek a Kárpátok felől a magyar birodalom szívébe futnak, cseh csapatok szuronya közeleg a fős felé. Budapest házainak falán pedig most ragasztották ki először a bolsevizmus plakátjait: „A magyarországi kommunista párt nagygyűlést tart a vigadó összes termeiben”. Ilyen baljóslatú előjelek között bontottuk ki ma délelőtt a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének a zászlaját.

Egy Duna parti házban, a keresztény szociális pártnak erre az alkalomra átengedett helyiségében gyűltünk össze előzetes rendőri bejelentés nélkül. Megjelentek a katolikus és protestáns női táborok kiválóságai. Ott volt az eszme egyik legmelegebb szívé támogatója, Mikes János püspök is, akivel előzőleg többször beszéltem a Szövetség tervéről. És eljött a ragyogó szavú Wolkenberg, a teológiai fakultás retorikatanára. Némi meglepetéssel láttam, hogy az érkező hölgyek között Károlyi legközelebbi rokonsága is megjelent. Ismerőseiktől érdeklődve tudakolták, hogy tulajdonképpen miről lesz itt szó: mit akarunk, miért gyűltünk össze? Nyugtalanság támadt.

Zichy Rafaelné, hogy elejét vegye mindenféle hangulatkeltésnek, hirtelen elfoglalta az elnöki széket. Megnyitotta az ülést. Közbeszólást nem engedő rövidséggel előadta a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége szervezetének célját és közölte, hogy a katolikus és protestáns táborok máris megegyeztek.

Károlyi rokonságán megütközés látszott. Néhány női kebel viharosan emelkedett; mint a szivattyúk szívták magukba a levegőt, hogy azután megsemmisítő szavak formájában szétrobbantsák a kormányra nézve fenyegető egységet. Ebben a pillanatban az elnök átadta a szót nekem. Éreztem, hogy minden munkánk kockán forog. Forró láng csapott a szívemből a fejembe. Egyszerre elfelejtettem, hogy a politika világa számomra idegen, hogy nem készültem, hogy sohase beszéltem nagy nyilvánosság előtt, és csak azt tudtam: az eszmének győznie kell és fajom egész szeretete és egész kétségbeesése kilobbant a lelkemből:

... Két templomot látok a magyar földön, a katolikus és protestáns templomok nagy egyházait, melyek fölé örök fenségben boltozódik a keresztény magyar ég. A föld, amelyen állnak, az ég, amely rájuk borul: a haza és a hit. Ez kössön össze minket testvéreim...

Eddig nem tudtam, hogy a szavaknak milyen rejtélyes szárnyaik vannak. A saját szavaim vittek el magukkal és vitték a többieket is oda, ahol találkozni lehet.

... Nem járhatunk mi külön utakon, akik mindannyian a Krisztus jelölte úton járunk! Szeressük egymást és fogjuk meg egymás kezét, keresztény asszonyok!

– Fogjunk kezét...

Névtelen szeretetet és hálát éreztem ebben a percben és a hangom túlhangzott a hangomon: – Ami sohase történt a históriánkban, katolikus és protestáns asszonyok, elindulunk ma együtt, mi, akik azt akarjuk, hogy Magyarország magyar és keresztény legyen.

Megint felhangzott az éljen, mintha egyetlen lélegzet mondta volna és vihara könnyön és reménységen át magával sodorta a lelkeket. És ettől kezdve tudtam; hogy győzött az eszme, melyet az idegen faj uralma óráiban, asszonyok mondtak ki először a mi országunkban.

A Károlyi-párti hölgyek kifogásai elvesztek a nagy egyetértésben. Gróf Mikes püspök bejelentette Vas vármegye keresztény női közönségének velünk érzését. És a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége kilépett a küzdelmes hetek homályából és hite, hazája, családja védelmére, mint az asszonyok

ellenforradalma, ott állt a napvilágon.

Január 12.

Az asszonyok szervezkedésének hírért és felhívásunkat a hajdani konzervatív lapok előzékenyen, de jóformán megjegyzés nélkül közölték.

– *Mi nem támadni, de védekezni akarunk,* – mondtam Vészi Józsefnek, a Pester Lloyd főszerkesztőjének. És ő igazságérzetében azt felelte:

– *Közölni fogom a felhívásukat és természetesnek találom, hogy keresztény és nemzeti alapon szervezkednek, mert Magyarországot, – nem a zsidók, – de zsidók tették tönkre! Ötszáz zsidó ... Én mondom ezt, aki magam is zsidó vagyok.*

Feljegyeztem ezeket a szavakat, nem azért, hogy tanút hívjak bennük magam mellé; hanem azért, hogy tanúságot tegyenek!

Bizonyára vannak a zsidók között többen is, kik így gondolkoznak. De milyen súlyos hibát követnek el saját fajukkal szemben, hogy nem bélyegzik meg maguk között a bűnösöket és olyan időkben, amikor csak nekik van szavuk, nem tiltakoznak az ország érdekében.

A szocialista sajtó mindent agyonhallgatott. Nem baj, legalább egerutat nyerünk. Majd eljön még az az idő, mikor tudomást vesz rólunk. A radikális lapok gúnyos kicsinyléssel írtak. Jól van ez így! Sértett volna, ha elismer az a sajtó, melynek vezérorgánuma, a „Világ”, éppen ma, Károlyit ismeri el és Bíró Lajos tollával azt írja róla vezércikkében:

„Nincs tisztább és nemesebb alakja az egész világtragédiának önála. Emberek, szeressétek ezt az embert, ő az egyetlen, aki még megmenthet bennünket...”

Téli orkán süvített a tetők felett mikor útnak eredtem. Bethlen István öt órára újabb gyűlést hívott össze Ferenciek házába. A sötét égen, fekete felhők: borzas vad boszorkányok kuszlódtak. A lámpák csak elvétve égtek és mintha a foguk vacogott volna, üvegeik zörögtek a szélben. A város a Vigadóhoz tódult, a kommunisták első nagygyűlésére. Az utcák közén csaholva kapkodtak át az örökös zászlók. Szövetjükön rég bekormozódott a zöld és a fehér, csak a vörös látszott, mint egy vérfolt.

A tisztátalan utcákban papírrongyok és szemét sodródott, a szél szinte hajszolta az embert. A Ferencesek két utcára nyíló nagy házához értem. A kapuban fegyveres katonák álltak. Vörös gomb volt a sapkájukon és láttam, hogy utánam néznek.

– *Én a másik kapunál jöttem be,* mondotta Zichy János, mikor Zsembery dolgozószobájában kezét fogtunk, – *ott is ácsorgott két katona.*

– *Már figyelnek...*

Az urak dideregve egymásután érkeztek. Kifúj arcok fordultak be az ajtón. A telefon szólt. Valakit kerestek, közben a horogról leakasztott kagyló szabadon, nyitva lógott és itta a beszédeket, melyek elhangzottak.

– *A telefonközpont kihallgat,* – mondtam Zsembery Istvánnak.

– *Rossz összeesküvők vagyunk mi magyarok.*

A vita egyre hangosabbá lett. Klebelsberg felolvasta a múltkori kifogások alapján átdolgozott programot. Bethlen István egész nemes ékesszólásával kérlelte a pártok képviselőit: – *Idegen szuronyok közelednek a főváros felé, ne érjen az a szegény, hogy azoknak az árnyékában teremtsük meg magunk között az egységet*

Kétségbeesett, meddő vajúdásban múltak az órák. Közben minduntalan arra kellett gondolnom, hogy a szocialisták a munkástanácsban jóformán már összefogtak a kommunistákkal, akik -mialatt itt nem... bírnak megegyezni – a Vigadóban valószínűleg egységesen ordítanak halált ezeknek a tétovázó uraknak a hazájára, a hitére, a családjára.

Életemben nagyobb csüggedést talán soha se éreztem. És mint egy kétségbeesett figyelmeztetés bejelentettem, hogy a keresztény magyar asszonyok összefogtak. Mi már egy táborban vagyunk és várjuk, hogy csatlakozhassunk az egyesült keresztény pártokhoz.

– *Éljenek az asszonyok!* – hangzott a szobában. És megint semmi se történt, az értekezlet pedig szétoszlott eredmény nélkül, úgy mint a múltkor. Mikor kifordultam a kapun, a katonák már nem ácsorogtak ott. Az utcákban csöcselék özönlött. A falhoz lapultam. Egy ismerősöm köszönt és megszólított:

– *Látja ezt a csordát? Rettentő, hogy hová jutottunk.* – A Vigadóból jött és hallotta a kommunisták beszédeit.

Tüntetésnek indult az a gyűlés és zászlóbontás lett. Vyx alezredes követelésére a rendőrség kilenc orosz bolsevista zsidót kiszolgáltatót a franciáknak. Eltoloncolták őket. Ezért a kilenc idegenért tüntetett ma Budapest lakosságának egy része, mely sohase tüntetett azért, mert Károlyi cseheknek; szerbeknek; oláhoknak, millió magyart kiszolgáltatót. Vörös sapkarózsás zsidó tisztek rendezték a gyűlést. Leszerelt katonák rokkantak, galileista diákok, munkásinasok és megvadult asszonyok között ott tolongott a gettó népe. Gyűlölettől fűtött emberáradat töltötte meg a Vigadó összes helyiségeit. A karzatok roskadoztak. A folyosókon kinnrekedt tömeg dühösen ordított. Kun Béla mögött pedig a nagy előadói emelvényen parádés félkörben a kommunista vezérek vörös testőrsége állt. Ő nyitotta meg az ülést és a világ proletárjainak forradalmáról és a kapitalista rend ellenforradalmáról beszélt, a két irányzatról, mely materialista felfogása szerint ma halálra mérkőzik Európában. Támadta a kormányt, amiért az orosz elvtársakat kiadta és megakadályozza a Szovjet köztársaság nyugat felé terjedő agitációját. Lelkesedve utalt a német Spartacusok harcaira, melyet ő lélegzetvisszafojtva figyel...

– *Éljenek a Spartacusok! Mi is azok vagyunk!* – és a katonák veszettül üvöltöztek: *Mind bolsevisták vagyunk!*

Kun Béla pedig azt felelte nekik: – *Első teendők a fegyverkezés!* – Aztán belebömbölte a terembe:

Lenin felhívást intéz általam hozzátok! Lenin nevére felállt az egész tömeg. Az asszonyok, mint a fúriák tapsoltak. – Lenin azt üzeni nektek, változtassátok át az imperializmus háborúját a nemzetközi proletárság osztályháborújává!

Valaki elordította magát és a terem utána bögte: *Halál a burzsoáziára!* – Aztán pofozkodás támadt. A vörös katonák nem akarták szóhoz engedni Garbait, a szocialisták szónokát. Kun Béla kiabálva az asztal tetejéről próbált rendet csinálni: Ha egy

burzsuj jönne ide beszélni, én magam mondanám, hogy hajítsátok ki az ablakon. De Garbai elvtárs a másik munkástáborból jött és vele harcainkban még találkozhatunk!

Aztán Garbai *elvtárs*” is ilyesfélét mondott: *A szocialisták és a kommunisták mindenben megegyeznek, a cél, az ellenség: ugyanegy. De nem jött még meg az idő. Vágó rekedten kiabálta: A kommunistáknak nem kell szólásszabadság, nem kell demokrácia, fegyverezzék fel azonnal a proletárokat, fegyverezzék le a burzsoáziát, kiáltsák ki a tanácsköztársaságot!...* A magyar urak gyűlésére gondoltam.

A szél süvített körülöttem, a zászlók rángatták a rúdjukat, átkapkodtak a sötét utcák közén és a szövetségük összegabalyodott, vonaglott, mintha kétségbeesett kezek tördelték volna egymást az emberek feje felett.

Január 13.

Egész nap dolgoztam. Újszerű munka volt. A szövetség irodájának a szervezésén törtem a fejemet. Röpcédulákat fogalmaztam és temérdek levelet írtam, pedig nem szeretek levelet írni. Estére egy értekezletre megint a Zichy-palotában gyűltünk össze. Elhatároztuk, hogy minden eshetőségre tiltakozó memorandumot készítünk elő az asszonyok nevében, legyen kéznél, ha antantmissziók érkeznek.

Klebelsberg gróf felajánlotta egy kész munkáját, használjuk fel és fordítsuk le idegen nyelvekre... Közben múlt az idő. Indulni készültünk.

Kocsit mostanában már nem igen lehet kapni és ha mégis vállalkozik valaminő jármű, Miatyánkot mondhat aki beleül. A múltkoriban sötétben történt meg két hölgygel, hogy útközben egy katona kapaszkodott fel a bérkocsijuk bakjára. Összejátszott a kocssal. Az ostor egyszerre a lovak közé suhintott és a kocsi örült iramodással vitte a megrémült asszonyokat elhagyatott külvárosi utcákon át a temető irányába. A rohanó kocsiból ugrottak ki így menekültek meg, különben ki tudja, hol végezték volna be az éjszakát.

Zichy Rafael saját kocsiján küldött ma este haza. Klebelsberg leszállt lakása előtt a Belvárosban, én tovább hajtottam. Mire a Rákóczi útra értünk, mint egy parancsszóra kialudtak véges-végig a villanylámpák. A sötét utca kitért a száját és elnyelt.

Lövöldözés hallatszott mindenünnen, a lovak ijedeztek. Éreztem, hogy a kocsis is fél a bakon. Félelemmel volt tele az éjszaka. Nyargalva érkeztünk meg lakásom elé. Fent nyitva volt Anyám ablaka. A hideg dacára, ott várt rám az ablaknál és lekiáltott a kocsisnak: Zendülés van a Népszínháznál. Ne menjen a Rákóczi útnak.

Az ember megköszönte a figyelmeztetést és a patkó csattogása ellenkező irányban távolodott olyan hirtelen, mintha az állatok is érezték volna a veszedelmet.

Január 14.

A pesti házak fala mögött titokban suttogva régen készülődött a mi szerencsétlen végzetünk. Meglakoltak érte a házak. Kormos arcukra rásütögette ez a kor minden szégyenének bélyegét. Az idők, amelyek járnak, a tömegek számára formálják a képüket és eszméik, mint a rimák az utcán kínálják magukat. A csendes elvonultságok kiválóságainak érvényesülése nem létezik többé, Talán ezért termel a mentalitások és a művészetek világában is csak tömegárut az idő. A kiválóságok és a művészetek jellemzik a borokat. A mi korunknak csak plakátjai vannak! És a mostaniaknál aljasabb, ocsmányabb plakátok sem emberek formájában, sem papiroson, soha se voltak forgalomban.

Ahogy ma reggel az utcára léptem, ha fájt is, mégis jól esett a temérdek kiragasztott fürtelem után, a Területvédő Liga Plakátját látnom, melyen vörös mezőben Magyarország meghasadozott képe körvonalazódott. Öt darabba fűrészelve ott sajjgott a Kárpátok övezte ősi egység. Csehek, oláhok, Jugoszlávok, osztrákok kirajzolt rablási szándékai közt, középpűt a megmaradó életképtelen kis föld, az erdeitől, bányáitól megfosztott róna látszott és mintha kiáltana a négy millió magyar fiától megfosztott csonka rém, három szó rivall a tépett birodalom alatt: Nem, nem, soha!

Ezt mondták az utcák, a házak, a falak. És hosszú hetek után először éreztem magamat megint itthon a városban, amely mindent megtagadott, ami az én hitem. Magára eszmél-e Budapest? Feltevésem hirtelen szétszakadt. Az egyik csupasz körüti fa mellett egy jól öltözött fiatal ember lehajolt és az aszfalt kis földszigetéből, sarat kapart a tenyerébe. Aztán... nem hittem a szememnek, – a falhoz ment és besározta a térképet, a tiltakozó szavakat!

A vér a fejembe szökött: – *Hogy meri tenni?*

A fiatal ember visszanezett. Soha sem tudom elfelejteni az arcot: Palesztinában, kétezzer év előtt rajzolták.

– *Ostobaság ez. Ország sincs, haza sincs...* Önkéntelenül magam mögé pillantottam. Senki se akad, aki ezt az embert torkon ragadja? Az utca népe tolongott és nem látta meg. Szédülni kezdtem és mondtam valamit, hogy mit, arra nem emlékezem.

Bizonytalan lépéssel mentem odébb. Ilyen rettentően, világosan soha se láttam meg azt, amit akarnak. Nincs haza! Nekik nincs. És azt akarják, hogy nekünk se legyen.

Sokszor hallottam ezt a szavukat... Jól emlékszem rá, mikor először hallottam. Egy zsidó családnál voltam és a háziúr azt ugyanazt mondottá, amit a plakátpiszkító mondott: Nincs haza.

... *Mesélnék valamit,* – feleltem én és mesélni kezdtem:

Történt egyszer, hogy egy régi nagy ugart felszántottak az erdőszélen. Hajdan temető volt. Mindig temető volt. Most feltörték az ekevassal. Éjszaka lett, a hold kikelt az erdőből és a fényét elvette a friss barázdákban. Termés támadt belőle az éjfélel órára. Kísértetiesen nőttek a felhasított földből a temető vetései csontvázak keltek ki a holdfényen. Magyarok, kunok, besenyők, buzogányos honfoglalók, hunok, sisakos római legionáriusok. Sorban kikeltek, ahogy rétegenként az évezredek egymás fölé temették őket. Cihelődtek, nyújtózkodtak, lerázták bordáikról a földet és kiültek a barázda dombosára. Csontállukat nagy, rozsdás kardjuk markolatára támasztották, forgatták a koponyájukat és szemük üres gödrével, régi szokásból, egymásra néztek: Miért haltál meg? – kérdezte az egyik. – A hazámért! – felelte a szomszédja. És mint mikor szél jár a temetőn, suttogva körbejárt a kérdés és felelet Az erdőszéletről egy árnyék vált ki ekkor az

árnyékból. Görnyedt ősz ember jött a szántás felé. Hófehér volt a haja és a szakáll, görcsös botjára támaszkodva lépett. Aztán megállt a kísérteties kör fölött és elgondolkozva hallgatta a beszélőket... Miért haltál meg?... És szólt az aggastyán: Rómaiak, hunok, avarok, kunok, ismertelek mindannyiatokat és túléltelek, mert nekem nincs hazám és nincs olyan föld, amelyikért meghalnék...

Vége szakadt a mesémnek és a szeme közé néztem, annak, akinek elmondtam: ügye megértett?

Ahasverus volt az aggastyán.

Igazat szoltam-e akkor?... Túl fognak-e élni minket, is, mert nem halnak meg a földért? Fajom életösztone lázadón tiltakozott.

Nem élnek túl. Eljött az idő. Kieilik magukat, nem Ahasverusok többé, hazát akarnak, a mi hazánkat.

A fajok élete hasonlít az egyének életéhez. Megvan a gyermekkoruk, az ifjúságuk, férfikoruk és az öregségük. A zsidó fajt az emberiség megfosztotta ifjúsága és férfikora virágzásától. Ki-elégületlenül öregedett meg mialatt kortársait, az egyiptomiakat, asszírokat, babilóniaiakat eltemette és aranykoruk emlékével meghalni látta Athént, Rómát és Bizáncot, melyeknek bölcsőjénél már mint aggastyán állt. Kortársak nélkül, magányosan, idegen-szerűen itt maradt közöttünk, fiatal népek között. Nem tudott meghalni, mert a beteljesülést várta. És most, mikor a história körülményei kedveznek tehetségeinek és tulajdonságainak, sírja szélén, szinte az enyészet feloszlása közben éli ki egy szörnyű haláltáncban elmulasztott virágzást.

Ahasverus fiatalra festi az arcát, részegen tántorog és haldokolva orgiát ül.

Január 15-24.

Erdélyi barátnóm egy fiatal embert küldött ma hozzám. Eddig a Székely Nemzeti Tanácsban dolgozott. Dunántúli, ismeri a nemzetiségi kérdést és azt mondja, hogy Budapestet csak a magyar vidék erejével lehet visszafoglalni. Kiss Károlynak hívják. Azt hiszem jó munkatársam lesz. Anyagi érdekeit épp oly jól tudja képviselni, mint én magam... Mindenről beszélt, ami az ország és a mások érdeke, csak az egyéni érdekeiről hallgatott. Megegyeztünk, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének titkára lesz. Az iroda Kállay Erzsébet vezetése alatt már dolgozik. Én pedig még járom a várost és beszélek az asszonyokhoz.

A Lipót körúton mentem a Duna irányába. Az egyik utca szegletén két alak fordult ki. Egy leány és egy férfi. A leány szőke arca ismerős volt. Haját bolsevik frizurában viselte. Világoskék szemét beszéd közben furcsán meresztgette. Eszembe jutott: hiszen ez Goszthonyi Mária. Elhanyagoltan nézett ki. Félretaposott cipő volt rajta, a szoknyája lefetyelt, kesztyűje a hideg dacára nem volt. Aki vele ment, fekete kesztyűt viselt, feketébe volt öltözve. Fekete hajával az egész ember gyászfekete benyomást tett. Szűk válla előrehajlott és a háta görbültnek látszott. Nem volt kimondottan púpos, de arcán a púposok kifejezése ült. Feltűnően sápadt volt, csak nagy szemita orra vöröslött két fekete szemek között. Hogy kerül ez a leány ebbe a társaságba?

Már elhaladtak mellettem és én még mindig reájuk gondoltam. Közben a tekintetem egészen véletlenül levette a falról a kis utca felírását: Visegrádi utca. A kommunisták fészke. Itt van a Vörös Újság szerkesztősége, itt gyülekeznek a tüntető menetekre

Goszthonyi Máriáról az utóbbi időben sokszor hallottam beszélni. Az elmúlt években megtanult oroszul, orosz kommunista iratokat fordított és két barátja: Lukács-Löwinger György, a gazdag bankár fia, Bauer Hersch, jelenleg: Balázs Béla nevű író befolyása alatt szindikalista elveket vallott. Somogy megyeiek úgy mondják, már a háború alatt azért voltak kellemetlenségei a kaposvári kórházban, ahol mint önkéntes ápolónő működött, mert

kommunista elveket hirdetett a sebesült katonáknak. Az a mendemonda is járja, hogy október napjaiban a kenyérmezei fogolytáborban a lázadás kitörése előtt izgató beszédeket mondott az orosz foglyoknak. Egy kijelentése, melyet Ritoók Emma előtt tett, nem, hazudtolja meg ezeket a híreket. Rövid idővel a forradalom után történt, hogy a Várhegyen véletlenül találkoztak. Együtt jöttek le a Duna felé. Goszthonyi Mária egyszerre megállt és fanatikus hittel mondta: Fogunk még ezekben az utcákban barikádokon harcolni. – De egymás ellen, – felelte Ritoók Emma. Goszthonyi Máriát azóta sokan látták Kun Bélával kommunista gyűléseken. Jóformán gyerek volt, mikor utolszor beszéltem vele. Szülei somogyi birtokukon egy barokk kastélyt építtettek maguknak. Ott nőtt fel féltve, kényeztetve az eredetileg művészetre hajló, tehetséges fiatal leány. Anyja szereti hazáját és a zenét, a legjobb művészek voltak a vendégei; atyja mintagazdaságot teremtett. Hogyan juthatott el ez a leány a Visegrádi utca kommunistáiig? A világon vannak lelki járványok is! A háború is járvány volt, a bolsevizmus is az.

Berlinben nagy krízise van most ennek a járványnak. Két legvadabb terjesztőjét, Liebknecht Károlyt és Luxemburg Rózát megölték. És mert az asszony tehetségesebb volt és jobban tudott gyűlölni, mint a férfi, vészesebben is tudott hatni destruktív szellemével. Míg Liebknecht szervezte meg a német spartakuszt, ő volt az összekötő kapocs az orosz és a német forradalmi zsidóság között. Ezek az emberek gonosztevőkkel szöveteztek, Berlin csőcselékét

uszították a lakosságra. Polgárháborút akartak és Németország romjain saját uralmukat. Luxemburg Rózát most a tömeg dühe tépte darabokra. Hír szerint a Landwehr-csatornába dobták a testét, Liebknechtet pedig, aki másokat a halálba tüzelt, míg maga elbújt és letagadta nevét, mikor sor került reá, hogy bátor legyen, szökése közben lőtték agyon.

A berlini lapok azt írják róluk nem ismertek a határt, ahol a politikai harc megszűnik, és a bűncselekmény kezdődik. És ugyanekkor a budapesti szabadkőművesek kormánytámogató lapjában elképedve olvasom:

„Ennek a két embernek a sorsa veszedelmesen hasonlít ama Názáretiéhez... A kommunizmus történetébe mártír-glóriával a feje körül két szent vonult ma be...

A kommunizmus léte, alapja és egész tana az osztálygyűlöletre, vagyis a testvérgyilkosságra van felépítve. Krisztus egész tana maga a szeretet. Közte és amazok között nincs híd a szakadékon át. Az ő országa nem e földről való, ezeknek az országuk csakis a földön van és elsöpri, ami nem e földről való. Ezek mindent elvesznek, ő mindent odaadott. A Názáreti meghalt érettük is, ők pedig újra megfeszítik őt...

Krisztus tanát csúfolták meg Kun Béla és társai a budapesti kommunisták gyászünnepén is. Tajtékozva mutattak fel Luxemburg Róza és Liebknecht póznákon körülhordozott képére. Bosszúra lázították a csöcseléket és olyan gyűlöletet ordítottak, amilyent még nem hallott ez a város soha. Kun Béla eleinte hatást ért el, aztán egyszerre megfordult a tér hangulata. Azt kiáltotta az emelvényről: „Bennünket is az ő sorsuk fenyeget már itt, de mi fogadalmat teszünk, ha felnégyelnek bennünket, akkor is tovább haladunk az ő útjukon: Valaki ekkor elordította magát a tömegben: Felnégyelés után akar továbbjárni? Az emberek röhögtek. Kun Béla demagóg fogással ezután már hiába kiabálta: Elvtársak, ne sírjatok! – igazán senki se sírt a téren és a lázításnak szánt beszéd elpattant az emberek feje felett, mint egy piszkos szappanbuborék.

Ma még szétpattant, ma még nevetnek. De a kormány leplezve a kommunisták kezére játszik. Mostanában történt, hogy a nyíregyházi katonai ügyészség megkeresésére, gyilkosság büntette miatt a budapesti rendőrség egy Szamuely Tibor nevű kommunista agitátort letartóztatott. Röviddel ezelőtt egy hadifogságból megtért alezredes tanúskodott róla, hogy ez az ember, aki mint hadifogoly Oroszországban Trockij bizalmasa volt, Moszkvában százötven magyar, tisztet kivégeztetett, mert nem akarták a vörös gárdához csatlakozni. A kommunista Szamuely most három napot se töltött a fogházban, Károlyi Mihály közbenjárására beszüntették kihallgatását és szabadon eresztették.

Ez az eset ismét rést vág a láthatatlanon, mely mögött démoni munka folyik. Erjedés dolgozik mindenütt.

A hadügyminisztériumban is két tábor harcolt és a magyarokat megint legyőzték. Pogány elcsapta Festeticset. Böhm Vilmos lesz a hadügyminiszter. A vallás- és közoktatásügyi minisztériumot külön választották és Károlyi a magyar jövő kulcsát, a közoktatásügyi tárcát, Lenin ágensének, a szociál-kommunista Kunfinak adta a kezébe, aki azzal kezdte működését, hogy a magyar Tudományegyetem régi autonómiáját félrelökte és ajánlás nélkül önhatalmúlag kinevezett hat szabadkőművest tanárnak.

És az az ember, aki így tiporja a magyar faj életérdekeit, tárgyal most a kormány nevében a mi érdekeinkről az antanthatalmak megbízásából ide érkezett amerikai misszióval. A missziót Coolidge tanár, Wilson elnök barátja vezeti. Elsősorban a kormány tagjaival lépett érintkezésbe. Tájékozódást szerezni jött. Hogy ezt a tájékoztatást a kormány milyen formában végzi, arról hallottam ma

egy kis történetet. Kunfi Zsigmond a bolsevizmus rémét emlegetve azt panaszolta Mr. Coolidge-nak, hogy nincs szén, nincs munkaalkalom és a munkanélküliek segélyezése felemésztja az állam erejét.

Mikor a földművelési miniszter, Buza Barna, informálta az amerikaiit, szájalmat kérő hangon jajveszékelt, hogy a burgonya, répa elrothad a földben és nincs, aki kiszedje. Coolidge meglepetve kérdezte: – *Hát a miniszter urak nem érintkeznek egymással?*

És nemcsak idebenn, de a külföldön is ilyen emberek képviselik ma Magyarországot. Míg a feminista-bolseviki Bedy-Schwimmer Róza, a Károlyi kormány nem akkreditált, de kitessékelt svájci követe adósságainak hátrahagyása után már befejezte diplomáciai pályafutását, azalatt Kéri Pál, Vadász Miklós, Ignó-tus-Veigelsberg Hugó még odakint tépdésik utolsó foszlányait a magyar állam tekintélyének.

Mintha a magyar lelkek éreznék mindezt és jóvá akarnák tenni, amit a kormány amúgy is nyomorult helyzetünkön ront, szinte kétségbeesetten keresi valamennyi hazafias erő a megnyilvánulást. Tüntető menetek vonulnak az amerikaiak ablakai alá és zúgnak az utcák: „Nem, nem, soha!”

Coolidge felkereste a beteg Apponyi Albert grófot és átvette nagyszerű memorandumát, melyben összefoglalta a Magyarország ellen elkövetett igazságtalanságokat. Gróf Teleki Pál, aki október eleje óta lázasan dolgozott geográfusaival és a statisztikusokkal az ország nemzetiségi térképein, ezeket a térképeket adta át a misszióknak, melyek rabló szomszédaink hazug jogcímeivel szemben statisztikai alapon igazolták, hogy a megszállt területeken csehek, szerbek, oláhok az ezeréves Magyarország kétharmadával együtt közel négy millió fajmagyart akarnak elszakítani.

– *Teleki beláthatatlan szolgálatokat tett hazájának,* – mondták az amerikaiak.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége is ott volt a tiltakozók között. Károlyi Mihályné – mint nem egy más tervünkről – előzetesen tudomást szerzett erről is. A feministákról, a szocialista és radikális asszonyokról, tehát a politikailag szereplő izraelita női táborról saját nyilatkozatuk alapján ekkor már köztudomású volt, hogy pártjaikkal, a szabadkőművesekkel és a galileistákkal együtt, nem kívánják az ország területi épségének fenntartását. Károlyi Mihályné, hogy a destrukció tábora ellen fenyegetően megnyilatkozó nemzeti közvéleményt elaltassa, közeledést keresett a mi küldöttségünk vezetőjéhez: Zichy Rafaelnéhez. Megbízottjával azt üzentette neki, hogy egy memorandumot készített számunkra és a radikális irányzatú nőekkel együtt csatlakozni fog felvonulásunkhoz.

Zichy Rafaelné önérzetesen felelt: – *A memorandum felesleges. A magyar asszonyok memoranduma már készen van. A küldöttségben pedig nincs helyük azoknak, akik az ország területi épsége ellen vétkeztek és vétkeznek még ma is...*

És mint mi, ugyanúgy tiltakoztak a többi magyar alakulatok. Ekkoriban már szervezkedtek az intranzigens keresztény Ébredő Magyarok; a Magyar Országos Véderő Egyesület: a Move pedig elnököt cserélt és a nemzeti ügy mellé állt. Hiába vonultak fel gyűléseik ellen a tengerészek, Pogány vörös katonái és a kormány testőrsége: a hírheft Fabik-különítmény, mely többnyire szökött fegyencekből és rablógyilkosokból rekrutálódott. Gyűlés közben hiába vágta el a villamos vezetékeket a zsúfolt teremben, a Move új elnöke, Gömbös Gyula vezérkari százados az Internaci-onálét bőgő kommunistáknak bátran oda kiáltotta: „*Az Internacionálé a hazátlanok jelszava!*”

Az izgatottság egyre nagyobb lesz. Budapest magyar lakossága lélekszakadva kiáltja ezekben a napokban: Hazát akarunk!

És mindennél kétségbeesettebben kiáltotta ezt vasárnap a székelyek és erdélyi magyarok nagygyűlése. Soha nem látott tömegben vonult fel a város magyar érzésű lakossága a Vigadóba. Ellepte az utcákat, a tereket, a Duna partját és tiltakozott az oláhok jogtalan megszállása és vérlázító kegyetlenségei ellen. Tiltakozott, hogy Erdélyt Oláhországhoz csatolják: – „*Ezeröttszáz éve a mienk, – kiáltották az őslakó székelyek, – soha se volt az övék!*” – Bartha Albert, a volt hadügyminiszter pedig azzal végezte beszédét: „*Erős magyar hadsereget kell szerveznünk!*” – Percekig zúgott az éljen és egy nagy zokogó hullámban átcsapott a magyar nép himnuszába, melyet száműzni akar az Internacionálé.

Székely katonák között így vonult a százezernyi tömeg az amerikai bizottság elé. Coolidge tanár a Ritz szálloda erkélyéről nézte és öreg szeme könnybe lábadt. Neki is van hazája...

Egy fiatal székely katona ledobta a zubbonyát és véresre vert mellét odamutatta az amerikaiak: Most jöttem Erdélyből, így bánnak az oláhok a magyarokkal a ti védelmetek alatt!

– *Budára, menjünk Budára!* – hangzott fel egy bosszúra hívó kiáltás.

És a tömeg hömpölyögve indult a Lánchíd felé. – *Le a zsidókkal! Le a szocialista miniszterekkel, le a katonatanáccsal! Éljen Magyarország területi épsége!*

– Ekkor már a Szent György-térre ért a menet eleje. Az udvari istálló épületéből kirohant Pogány. Kalap nem volt a fején. Két karját a levegőbe emelte és toporzékolva ordította: – *Kegyetlenül beléjük kell lőni!* – A katonatanács udvarából gépfegyverek gurultak ki és nekiszegeződtek a fegyvertelen székelyeknek. Pogány tengerészei emelt puskával sorakoztak az udvari istálló előtt. Szemben, a miniszterelnökség épületénél ott álltak a székelyek. Egy pillanatig rettenetes feszültség volt a levegőben. Aztán, mintha egy kéz eleresztette volna az embereket, átfutottak a téren és összekeveredett minden. Mire szétvált a gomolygás, véreztek a fejek és a székelyek elvonultak a fegyveres erő elől.

– József főherceg palotájának ablakai a Szent György-térre nyílnak. A főherceg maga mondta el, hogy hallotta az egyik ablakból, mikor Pogány ököllel fenyegetve a székelyeket, odakiáltotta tengerészeihez: – *agyon kell őket ütni... Agyonütjük őket, agyonütjük!*

Másnap megfűjták a riadót a kormány lapjai. Ellenforradalomról beszéltek.

„*Vasöklünknek egyetlen szorításával össze kell roppantani az egész klerikális és sovinizta reakciót... Nem szabad tűrnünk egy pillanatig se a sovinizmus és antiszemitizmus fellobbanásait. Az eddig lappangó ellenforradalom most nyílt színpadra: lépett.*”

Így írnak ma magyarul Magyarországon egy felvonulásról, mely azt merte kiáltani, hogy: „*Nem, nem, soha!*”

Január 25.

Valaki meglátogatott. Előzőleg azt üzenté, hogy beszélni akar velem. És mikor eljött, nem beszélt, de kérdezett. Az utca sötétje benézett az ablakon. Csak az íróasztalomon égett a lámpa. A szegletben meghúzódott a homály.

– *Mit gondolsz?*

Feleltem és ő mindig újra kérdezett.

– *Mit szólsz hozzá? Mi a véleményed? Miért kérdez?* És mialatt ezt gondoltam, megakadt a szemem az arcán. A lámpa csak a homloka fölött és az orra alatt világította meg. Az ernyő fényfogója középütt puha, sötét árnyékot vetett, mintha egy fekete álarc lett volna rajta. Egy fitos kis fekete bársonyálarc, a rózsaszín arc felett, melynek két kivágásán fénylőn, figyelmesen nézett rám a szeme.

Megint kérdezett. Mit szólok hozzá, hogy a kormány katonákat akar toborozni? És Károlyi Mihály azt kívánná, vonuljon ő az asszonyok élén, mint amazon, egy feldíszített teherautón, kibontott zászlóval, végig a városon és toborozzon. Közben éreztem, hogy az én közreműködésemet is szívesen vennék.

– *Meg vannak örülve?* – mondtam. – *Az ország katonáit szétkergették és most Pogálynak toborozzanak az asszonyok? Ez valami rossz tréfa lehet.*

– *Nem tréfa. A minisztertanács egészen komolyan tárgyalta a kérdést* – felelte és az árnyékból megint figyelmesen reám nézett, mintha szavainak hatását kémelelné. Álarca van! És most már nem tudtam többé szabadulni attól a gondolattól, hogy az álarc mögül Károlyi Mihálynénak egy rokona hallgat ki engem. Megismételte majd, amit mondok? Ám ismételje, hadd tudják meg, hogy hogyan érzünk mi többiek.

– *Vajon vállalkoznának-e egy ilyen toborzásra az asszonyok?*

– *A Schwimmer Rózához forduljon a kormány, a mieink közül nem akadna egy sem.*

A bársonyos álarc alatt zavarodott mosoly játszott: – *Katus gondolata volt...*

– *Hát onnan ered!... Különben azt mondják, Károlyi nagyon támogatja Pogányt és legfőbb bizalmasa.* – *Bizalmasa?* – mondtotta az álarcos asszony, – *több ennél, a legjobb barátja.*

– *Mindig ostobának tartottam Károlyi Mihályt, de akinek ilyen barátai vannak, az gonosztevő.*

– *Emlékszem rá, hogy ostobának tartottad, felelte az álarcos asszony, – most már én is rájöttem, hogy így van. Mi a véleményed mostani politikájáról? Megint kérdez, – gondoltam magamban: – *Hogy mi a véleményem a politikájáról és a személyéről; azt abban mondom meg, amit kívánok neki. Érje ugyanaz sors, mint amit az országra hozott.* Mikor elment, utána néztem. És ettől kezdve nem felejtettem el, hogy egy álarcos asszony jár közöttünk. A többiek nem tudtak róla, hogy álarcot visel, talán ő maga se tudta. De Károlyi mindenről értesült, amit akkornap mondtam.*

Január 26.

Büvölő rettenetes szeme, mely lenyűgözve tartotta a várost, mintha veszene az erejéből. A halálfához kötözött ország kiszabadítja kezét a kötélből és nagy fellélegzés rohan át a rónán. Repülve jönnek a hírek. Székely csapatok elől megfutottak a románok. Útjukban rabolnak és halálra kínozzák a magyarokat, de Kis-Sebes és Bánffyhunrad megint a mienk és Kolozsvárott is csomagolnak. A magyar csapatok segítséget kértek a hadügyminisztertől, Itt az idő, most könnyen vissza lehet szorítani a betolakodott ellenséget. Erdélyben sztrájkba lépett a magyarság. Beszüntették a munkát az összes állami hivatalnokok, a vasút, a posta, a távíró tisztviselőkara és velük érzőn a nagy nemzeti tüntetésben harminckétezer bányamunkás letette a kalapácsot. Mi tudjuk, hogy így van! Hiába írja a pesti kormányújság, hogy a tüntetés a szociáldemokrácia diadala. Túl a Királyhágón nem az internacionálé harcol, de egy nemzet élni akarása.

Az oláhok helyzete veszedelmessé lett Erdélyben, katonáik szökdösnek haza. A havas földek felett, mintha az újrakezdés szabad szele fújna és szítaná a lángot; mely felcsap az ország minden táján.

Ha a kormány most segíteni akarja!

De a kormány nem akar segíteni. Elnyomja a tüzet, elfojtja a szót, kiüti a fegyvert a magyar kezekből. Magukra hagyja Erdély magyarjait és Böhm Vilmos, a villanyszerelő hadügyminiszter lázasan irtja ki utolsó megbízható. csapatainkból is a nemzeti becsületérzetét. Mikor a budapesti vadászezred egy zászlóaljja Salgótarjánra ment, a szocialista párt dicső hadseregének nevezte a zászlóaljat és útravalóul azt mondta a katonáknak: „Elmentek megvédelmezni a szenünket, a vízünket, a megélhetésünket”. Csak a szenünket, a vízünket, a megélhetésünket, – a hazát már nem kell védelmezni.

Akik a mi nevünkben szólnak és cselekszenek, nem magyarok többé. Élethalálharc folyik itt. Egy elvérzett és egy megkímélt, túltenyészett faj elkekeredett tusája, újfajta országfoglalás. Röviddel ezelőtt már biztosnak látszott vereségünk. A magyar faj elhagyta önmagát, mert kiölték belőle a hitét. De ez a hit feltámadt. Kicsiny mécseseit asszonyok vitték be elsőnek halkán, szinte észrevétlenül az otthonokba. És ma talán már eljött az az idő; melyben a férfiak bátrak akarnak lenni azok előtt, akik bátorságot várnak tőlük.

Január 27.

Nem tudni soha, hogy melyik fordulónál áll és nem tudni, hogy közülünk kire vár. Kaszájára támaszkodva keres és nem bánja, hogy nevetünk, sírunk, hogy koldusok vagyunk vagy gazdagok, hogy üres a lelkünk és, kéreget, vagy kincsekkel van tele, amelyeket még adni bírna, választ és suhint.

Ady Endre meghalt. És most már igazán mindegy neki: *Ha két liheg, ha két hörög. Vér csurran vagy arany csörög.*

Lángszavú ébresztő lehetett volna, és sírásó lett belőle. Szomorú magyar végzet volt az övé. Csukott kapuk és csukott ablakok alatt vitt el az útja, nem volt, ki hajlékot és kenyeret adjon neki és fiatalságának legszebb dalait elsodorta a szél. Sokan voltunk így, majd mindannyian, akik magyarok és művészek vagyunk. De ő nem tudott vámi. Nem akart a szélnek énekelni. Idegen kezek nyújtottak feléje aranyat akkor, mikor a magyar kezei még a kenyeret is megtagadták tőle. És ő sértett és türelmetlen volt és dacosan elfogadta.

Minden úton, mely magyar írók számára a szabadba visz, ott feszül, a nagy pókháló. Ady Endre is beleesett. És lassankint, – ki tudja, észrevette-e ő maga, – amazoknak kezdett dalolni, nekik, akik ünnepelték és magasztalták azt, amit ők művészetében: *etikai destruktivitásnak*” neveztek. Adtak tapsot, babért és aranyat, és mint egy magyar Sámson, odafogták a szekerük elé. Ő pedig, míg vonszolta a szekeret, nem vette észre, hogy a hazája testén rohannak át a kerekek, nem vette észre, hogy egy idegen faj diadalíve alatt segíti behurcolni sorsunkat az októberi forradalomba.

Ébresztő lehetett volna Ady Endre és a mi fiatal nemzedékünknek a sírásója lett. Mialatt ásott, dalolt. És dalával csalta áldozatait a veremhez, Az ifjúság, amely csodálta, bódultan látta, hogy a mester, aki fiatalon levette úri süvegét a nagy paraszt, a magyar nyár előtt, egyszerre az internacionálé hazát tagadó proletárja előtt emelt süveget. És megtévesztetten utána indult. Hiszen olyan szépen dalolt. Ki hallotta volna meg, hogy olykor elszólta magát: Eb hazája, nem nekem...

És itt van a magyar Ady tragikus bűne. Életének egyik legutolsó megnyilatkozásában hiába mondta: „*Ez a forradalom nem az én forradalmam...*” Késő megbánás volt! A bűn, melyet a daloló sírásó elkövetett saját nemzedékén, ki tudja hány nemzedéket temet majd sírba, míg jóvá teszik a nemzet szerencsétlenségét.

Mint ahogy a destrukció hazátlan tábora kisajátította a maga számára az élő Adyt, úgy sajátítja ki most a halottat. A forradalom költőjének, a forradalom halottjának nevezi. A radikális párt, mint egyik megalapítóját és szellemi vezérét búcsúztatja el Ady Endrét. A galileisták gyászjelentést adnak ki róla, melyben vallomást tesznek, hogy az ő forradalmi ifjúságuk útján Ady lelke lobogott előttük Esményeikért Ady indította őket harcba. És ünnepélyes ravatala felett, mely a Nemzeti Múzeum előcsarnokában állt, mint egykor Kossuth ravatala, galileisták tartottak őrséget és a szociál-kommunista Kunfi mondott búcsúztatót. A nagy paraszt, melyben egykor fiatalon megsüvegelte Ady a magyar életet, messziről nézte a temetést és viszonzásul levette úri süvegét a koporsó előtt. A magyarság idővel meg fog bocsátani a megtévedettnek, aki költészetünknek már-már kőbe dermedt rímeit szeszélyesen, szertelenül kiszabadította a kövek közül. Most csak a halottat süvegelte meg.

Február 1-3.

Jóslatok kora ez a mi időnk. Ha a valóság kinná lesz az emberek életében és elviselhetetlen a jelen, a kétségbeesés akkor kap a jövődölések után és menekül a jövő felé. Egyre új jószok és jósnők bukkannak fel. Jövődöléseiket közlik az újságok, szájról-szájra adják az emberek. Elringatást keres az iszonyat. „*Lehetséges*”, mondja valaki; „*azt hiszem*”, folytatja a másik és a harmadik már azt mondja, hogy „*tudom*”. De a meggyötörtek ezzel se elégszenek meg. Jövődöléseik beteljesülésének határidőt szabnak, és minduntalan dátumokról beszélnek. Hol a kommunisták készülődő lázadásáról van szó, hol a nemzeti ellenforradalom kitöréséről.

Mára a vörös forradalom felkelését suttogták. Aztán este lett és semmi se történt. – Elhalasztották ... Most február 5-ike az újabb dátum. Az emberek egymást biztatják: A környéken állomásozó szpáhik két óra alatt a városban vannak. Nincs ok aggodalomra... Mások arról tudnak, hogy 6-án vagy 9-én a mieink fogják megindítani régen készülődő rohamukat. Az utcán Pogány agent provocateurjai megszólítják a fiatal embereket: Február 9-re gondol? Aztán sűgva folytatják: „*Ma este a Múzeum mögött találkozunk.*” És míg a felszín így gyűrűzik, a mélyben amazoknál is, a mieinknél is komoly munka folyik.

Mikes János szombathelyi püspök felkeresett és egy megbízást adott. Az elmúlt napok valamelyikén Gömbös Gyula százados is eljött, a Move harcos fiatal elnöke. Feltűnően eszes arca van. Azt hiszem, céljai elérésében olyan merész és kíméletlen tud lenni, mint egy condottiere. Íróasztalom mellett, a mély karosszékben ült és szinte még most is látom a kezét, ahogy egymás mellé rakta a cigarettaszelencémet, a pecsétnyomót, a kis kínai bronzszörnyet, melynek nyerges hátára támasztom írás után a tollamat. És közben sorrá mondotta: itt van az asszonyok szervezete, itt a katonák szervezete, itt az ifjúság szervezete. Mi készen lennénk, csak a negyedik hiányzik: a politikusok. Ők még mindég csak tanácskoznak és nem bírnak egységre jutni.

Az ifjúság részéről Kende István jön el többször. Azok is készen vannak. Készek az ébredő Magyarok, a székelyek és erdélyi magyarok. A vidékkel is megvannak a kapcsolatok. Fegyver is van és elszántság és féktelen keserűség is. Most már csak az a fontos, hogy ugyanegy pillanatban süsse el a fegyvert a sok különféle szervezkedés. Ne pufogjanak el a töltések elszigetelten, de sortűz legyen belőlük. Az óráknak egyszerre kell ütniük!

Feszültség van a levegőben. Károlyi táborában érzik a fojtott készülődést és Károlyi jobban fél tőle, mint a kommunisták egyre erősödő agitációjától. Az álarcos asszony beszélte: a mi lehetőségeink gyűlöletesebbek és aggasztóbbak előtte, mint Kun Béla munkája. Pedig a kommunisták nem válogatnak az eszközökben. Most már egészen nyíltan lázítanak.

Itt a fővárosban sajtáságos fogással éltek. Január közepétől kezdve az utcák szónokai azzal izgatták a tömegeket, hogy ne fizessenek február elsején házbért a tulajdonosoknak. Hiszen úgyis az övék minden ház! De a lakosság józan többsége megőrizte nyugalalmát. Mindössze húsz külvárosi ház tagadta meg a lakbérfizetést és a felfordulás és vele a kommunisták zendülése egyelőre elmaradt...

– *Most elmaradt,* – mondta e napokban Hock János, a Nemzeti Tanács elnöke egyik ismerősömnek, – *de azért a vörös terror elkerülhetetlen Magyarországon! Vagy két esztendeig fog tartani. Azután majd rendet csinálhatnak megint a régiek, akiket októberben kergettünk el.*

Mostani életünk homályos jövődöléseibe, tétovázó bizonytalanságába mint egy kard férfiasan csörrent bele Balassagyarmat visszavételének a híre. Végre ...

Ezt a kardot Huszár Aladár és Pongrácz György rántotta ki. És sok hősi halálon át bátor vasutasok, iparosok, diákok és kilenc falun népe az Ipolyon túlra kergette a cseheket.

De nem sokáig tartott a reménység. Segítség ürügyével oda futott Pogány és megghiúsította az előnyomulást, melyet a csehek nem bírtak megállítani. Ami fellobban, hirtelen kialszik megint. A reménység tegnap Fehérvárott is keservesen megsebesült.

Közgyűlés volt a vármegyházán és Károlyi Mihály testvéröccsének, gróf Károlyi Józsefnek indítványára, egyhangúlag bizalmatlanságot szavazott a népkormánynak. A gyűlésen megjelent Prohászka Ottokár Székesfehérvár megyés püspöke, az ország keresztény lelkiismeretének egyik lángszavú kifejezője, ott voltak a nagybirtokosság képviselőiben a Batthyányak, Széchenyiek, Zichyek, a középbirtok urai, a papság, a vármegye tisztviselőikara és egységesen tüntettek valamennyien Károlyi József javaslata mellett, követelve a királyság azonnali visszaállítását, a régi parlament összehívását.

Csupa jó szándék, szép kalpaglengetés és buzogánycsörtetés volt ez a gyűlés azok számára, akik jelen voltak. De a destruktív uralommal vívódó ország számára szerencsétlenség lappangott benne. A törvénytelen hatalomhoz kapaszkodó kormány felfigyelt. Holnapra bosszút fog lihegni az egész társaság és úgy érzem, az ellenforradalom munkája ezentúl még nehezebb lesz.

Az emberek keserűen beszéltek a fehérvári esetről, mely úgy hat, mintha szereplői bandériummal, zászlósan, dobszóval, kürtökkel indultak volna el ellenforradalmat csinálni. Ha az ország még megmaradt minden vármegyéje, a törvények ellenére is titokban, egységesen ugyanegy napra közgyűlést hívott volna össze, egyöntetűen szavazva bizalmatlanságot a jelenlegi kormánynak, akkor nem végződhetett volna Fehérvárott se ilyen siralmasan a fellobbanás.

Szomorú termése már is mutatkozik. A dunántúli gyűlés hatása alatt, Károlyi Mihály megbízta Pogány Józsefet minden ellenforradalmi megmozdulás letörésével! Fehér vármegye kormánybiztosát elcsapták. A magára hagyott tisztviselői kar vagy behódol a felülkerekedett munkás- és katonatanácsnak, vagy pusztul a helyéről. Károlyi József gróf pedig, valószínűleg családi okokból, kénytelen volt a sajtó útján egy nyilatkozatot közzétenni, melyben kijelenti, hogy állásfoglalása csakis politikai természetű volt, de a leghatározottabban visszautasítja azt a hírt, mintha testvérelével Károlyi Mihállyal szemben megvetést vagy szégyent érezne. „*Ellenkezőleg, – mondja a nyilatkozat, – a testvéri szeretetet bennem nem tudja elhomályosítani semmiféle politikai nézeteltérés. Én tiszteltem az ő meggyőződését.*” Károlyi Józsefre nézve ezzel talán le is zárul a kínos ügy, de azokra nézve, akik nagy hálózattal, veszélyes munkával dolgoztak az ellenforradalom egyöntetű kirobbanásán, fájdalmas folytatása van. Újból fel kell építeni, ami összedőlt. Egy terv volt. Jásznagykunban kikiáltották volna a külön Jászkun köztársaságot, mely elszakad Károlyi köztársaságától. Ez lett volna a jeladás. A többi vármegye követte volna Jásznagykunt, magára hagyva Budapestet és megtagadva élelmezését. Az éhező város azután önszántából kergette volna el lealázó kényurait.

Ennek vége. Más utakat kell építeni. De a munka nehéz lesz, mert ellenségeink figyelnek. És a katonatanács legutóbbi nagygyűlésén Pogány már kikiáltotta:

„A forradalom veszélyben van! Vigyázzanak az ellenforradalom vezetői és cinkosai, vége a forradalmi munkás és katonatömegek jóindulatú türelmének. Türelem, amíg lehet. Gépfegyver: amikor kell.”

És mielőtt ezt hangosan elmondta, csendben kiadta a rendeletet, hogy a politikai nyomozóosztály kutattassa át a kiszemeltek lakásait.

Tegnap estefelé gróf Batthyány Lajosnál voltam. A fehérvári esetről beszéltünk. Szomorúan rázta a fejét. Aztán testvérbátyjára terelődött a szó, gróf Andrássy Gyulára és felemlítette, hogy épp mielőtt jöttem, írt volt neki. A levelet holnap küldi ki egy megbízható emberrel Svájcba.

Erre a levélre kellett gondolnom ma reggel, mikor hírért vettem, hogy házkutatások történtek a városban. Ha kézre került volna!

Erdélyi barátnőm telefonált, szokatlanul korai időben: – *Látogatóim voltak, valószínűleg téged is felkeresnek. Jó lesz, hogy ha elkészülsz rá, mert nagyon kíváncsiak, még a kályhába is belenéznek.*

Megint hallottam a telefonban azt a sajátságos kis neszt, mely az utóbbi időben mindig belezörgött a készülékbe, ha felszólítottak. Én magam hosszú idő óta nem tudtam senkivel kapcsolást kapni. A központ felett, de többé nem kapcsolott. Bejelentettem, levelet írtam, kijött egy szerelő, megvizsgálta. Minden rendben van. És mikor beszélni akartam, megint hiábavaló volt.

Erdélyi barátnőm szava közben kapcsolt szét a központ. Nem soká tévováztam. Előszedtem az írásaimat, az utóbbi idők levelezését és elégettem mindent, ami célunkat, barátaimat vagy magamat kiszolgáltató volt. Sokszor csodálkoztam, hogy egyes koroknak értékes levelezése eltűnt. Széchényi István gróf számtalan leveléről tudok, mely nem maradt fenn az utókornak. Nyoma veszett Kossuth és Görgey sok írásának is... Mialatt a hozzám intézett leveleket egymás után elégetem és a pernyéjüket beledöntöttem a takaréktűzhelybe, hogy bűnjelnek ott ne maradjon a kályhám torkában, megértettem, hogy veszedelmes korok politikai levelezése miért tűnt el. Általában Magyarország viharos múltjának sok megfoghatatlan részlete lesz világossá most előttem. Azt is megértettem, miért nincs nekünk se napló se memoár irodalmunk. Négyszáz éven át osztrák spionok figyelték itt a legnemesebb lelkeket. És míg más országokban számtalan kéz szinte szabadon jegyezte fel a különböző korok életét, minálunk legfeljebb a nagy politikai megnyilvánulásoknak maradt nyomuk. Így volt ez régen és most még rosszabbul van, mert az osztrák kémeknél és besúgóknál százszorta tolaodóbb és gonoszabb besúgók járnak ma közöttünk.

Mire elkészültem szomorú munkámmal, csengetést hallottam az előszoba felől. Ebben a pillanatban eszembe jutottak ezek a feljegyzések. Hirtelen felkaptam őket az íróasztalomról és könyvtáram könyvei mögé dugtam.

Erdélyi barátnőm nyitott be az ajtón. Az utóbbi időkben mindig szomorú arcának újszerű kifejezése volt. Körülnézett a szobámban: – *Voltak nálad is?* – Aztán nevetni kezdett. A csínytevő gyerekek nevetése volt ez, akik örülnek, hogy nem kapták őket rajta. – *Nálam semmit se találtak...* És megint nevetett. – *Korán reggel jöttek katonákkal. Még az ágyban voltam. Be akartak törtetni. Kikiáltottam, hogy öltözködöm és az asztalomon egy revolver van. Közben bedobáltam egy táskába, ami eszembe jutott. A Székely Nemzeti Tanácsnak és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének névsorait és nyomtatványait is odacsúsztattam és egy önzetlen ajtón át egykettőre eltűnt a táskám a szobámból. Most már jöhetett a rendőrség Felkutattak mindent. Személyes motozást is folytattak, de persze semmi lényegeset nem találtak.*

Jókedvűen mentünk át együtt a Magyar Asszonyok Mária utcai irodájába. Kállay Erzsébet a zöld posztóval letakart hosszú asztalnál ült, asszonyok álltak körülötte. Aznap délelőtt oda futott össze jóformán mindenki; akiknél ma reggel házkutatás volt. Külön kis történetet tudtak mesélni valamennyien. Batthyány

Lajosnének a könyvtárát kutatták végig. Valamelyik kötetből kirepült egy névsor. Évekkel azelőtt lezajlott bálnak a Lady patronessei voltak rájegyezve. Nevekre vadásztak. Ezt magukkal vitték.

– *És az Andrássy grófnak írt levél?*

– *Szerencsére tegnap este eljött érte a futár. Nem szerettem volna, ha a kezükbe akad...*

A nyerő játékosok hangulata terjedt szét a kis irodában. Ekkor még úgy hittük, hogy a házkutatások kudarcot vallottak mindenütt. Megnyugodva mentem haza. Délután váratlanul vendégem jött. Dessewffy Emil keresett fel. Náluk is volt házkutatás.

– *Örülök, hogy szerencsésen túlestek rajta.*

– *Igen ám, –* mondotta Dessewffy és monokliját kivette a szeméből, aztán megint hirtelen visszatette. *De azért egy kis baj mégis történt. Semmi kompromittálót nem találtak a nyomozók Csak egy levelet vittek el, – a magáét.* Egy pillanatig nem tudtam miféle levélről van szó. Aztán eszembe jutott. Az asszonyok memorandumával kapcsolatban írtam volt gróf Dessewffynek, mikoriban lelöktek a villamosról és betegen feküdtem. Egész keserűségem beleömlött akkor abba a levélbe. Írtam benne a királyságról, a koronáról. Bírálatot mondtam emberek és események felett és felvonultattam jellemezve őket: Károlyit, Jászit, Hock Jánost, Kunfit, Pogányt és a bolsevista világalomért harcoló egész budapesti szociáldemokráciát. Visszagondolásomban eszembe jutott, hogy mikor annak idején elküldtem a levelet, világosan éreztem, ha avatatlan kezekbe kerülne, bosszú járna ki érte. Dessewffy Emil jobban sajnálta a dolgot, mint én magam.

– *Ne bánja, –* mondtam, *– legalább megtudják, hogyan vélekedtem róluk*

Február 9.

És csakugyan megtudták.

Hamarabb történt, mint ahogy gondoltam. Levelem a rendőri nyomozó osztályról a szocialista párttitkárság kezébe került és eljutott Pogány Józsefhez. Biztos értesüléseket kaptam. Ma délután felkeresett valaki. Megkért, ne említsem a nevét soha és figyelmeztetett: legyen óvatos, szemmel tartanak, kihallgatják a telefonomat.

A városban egyre új házkutatásokat rendelnek el. Sokakat letartóztatnak. Másokkal együtt elfogták az Ébredő magyarok egyik vezérét, a hadügyminisztérium néhány emberét, az ország területi épségének védelmére alakult titkos karhatalomnak szervezőit és elfogták Sztankay Béláné Ivády Antóniát, az ellenforradalom egyik legbátrabb asszonyát.

A kő, amelyet a fehérvári megyegyűlés elvetett, egyre szélesebb gyűrűket ver. Nem annak szánták, ami lett, de a hazafias megyegyűlés kürtszava öntudatlanul csakugyan riadót fújt a kormány számára. Felnyitotta a szemét. Figyelmét a főváros nemzeti szervezkedésére és az ellenforradalom várására, a Dunántúlra és egyik legnagyobb vezérére gróf Mikes Jánosra terelte. A kormány azzal az ürüggyel, hogy Mikes a szombathelyi püspökség vagyonát ellenforradalmi célokra pocsékolja, suttymban vizsgálatot indított ellene. Közöltem vele amit megtudtam, kértem ne mozduljon el egyházmegyéjéből, mert Budapesten esetleg elfogják.

– Ne aggódjék miattam, nem hagyom én magamat elfogatni.

Elszánt volt és nyugodt.

Egy hazafias szerzetes, Bangha Béla jezsuita atya ellen is új életre kapott ekkor a destruktív gyűlölete, mely őt már az októberi forradalom idején halálra ítélte. Mindig emlékezni fogok első találkozásunkra. Nem régen történt, egy fontos küldetésben mentem hozzá. Lucskos, szürke januári nap volt. Esteledett és Bangha az Apostol nyomda épületében, fenn, harmadik emeleti kis szobájában fogadott. Az alacsony mennyezet alatt, hosszú, fekete reverendájában feltűnően magasnak és soványnak látszott. Ezüsttel kevert sötét haja alatt, okos és erős volt a homloka, rövidre szabott aszkéta arcából tiszta, éles szeme fürkészően nézett rám.

Az országrombolók táborában kevés embert gyűlölnék jobban, mint őt: a keresztény magyar sajtó megteremtésén nála céltudatosabban és szívósabban nem dolgozott senki sem. A sajtó, mely valamikor Magyarországon Kossuth Lajos és Deák Ferenc nemes szellemének hordozója volt, az utolsó harminc év alatt jóformán teljesen az idegen faj destruktív kezébe került. Bangha látta ennek a faji monopóliumnak rettentő veszélyeit.

Vagy egy évtized előtt felhívta rá a dúsgazdag magyar főpapság és főnemesség figyelmét és javasolta, hogy vagyonuk tíz százalékát áldozzák fel a keresztény magyar sajtó megteremtésére. Ha akkor meghallgatták volna, Károlyi tábora a sajtója útján félrevezetett tömegeket sohase tudta volna az ország érdekei és a nemzeti eszme ellen forradalmasítani.

Bangha nem tartozik azok közé, akik hamar elcsüggednek. Lángoló szóval, konok erővel fordult a meg nem értőktől a nagy közönséghez és közadakozásból milliókat gyűjtött össze eszméje megvalósítására. Ekkor derült ki, hogy mennyire gúzsba vagyunk kötve. Hiába áll készen a nagy keresztény sajtóalap, a titkos sajtómonopólium már egy esztendeje akadályozza, hogy a hatalmas tőke csak egyetlen nemzeti irányú lapot is megindíthasson. És most már ezzel se elégszik meg. Kiadta a jelszót: „El kell kobozni a tőkét, ártalmatlanná kell tenni a

csuhást”...

Azt mondják, Bangha tegnap óta eltűnt. Folyik a hajsza a papság és az értelmiség ellen. A szociáldemokrácia lázas gyűlölettel bomlasztja mindazt, amit magyar nemzedékek építettek. Miután az egyetem új kormánybiztosa, a szabadkőműves Jászi Oszkár elcsapta a dékánt, a rektorokat és az autonómiájától megfosztott egyetemre rákényszeríti saját faja szellemét, Kunfi ugyanezt teszi a közép és népiskolákban. A vallásoktatást eltörli, a hazaszeretetet száműzi az iskolákból, a nemzet himnuszát tilos tanítani. Történetünk iskolai könyveiből pedig a kommunista érzelmű Lukács György és Balázs Béla, a közoktatásügyi miniszter útmutatása mellett, kitorli mindazt, amire múltjában a magyar nemzet eddig büszke volt. És míg ők ezt cselekszik, Városi, Budapest szabadkőműves közoktatásügyi tanácsnoka körlevelet intéz az iskolák oktató személyzetéhez: „*aki az új idők szellemébe nem tud, vagy nem akar beleilleszkedni, annak le kell vonni a következtetést és félre kell állnia.*”

Hirtelen megy. Az utolsó napok eseményei dühös sietségre ösztönözték a hatalom törvénytelen bitorlóit. Minden eszközzel biztosítani akarják maguknak a jövőt.

Az élet még nehezebb lett. Egyre többen menekülnek külföldre. A gazdag zsidóság régen kivitte kincseit és biztonságba helyezte magát. Mulatságos és jellemző, hogy Károlyi Mihályné gyöngyei is elvándoroltak. Ő maga is utánuk akart menni, Polányi Pollák Laura nevezetű radikális agitátornő útlevelével. Sőt Károlyi Mihályról is többször híre járt, hogy a békekötés érdekében... nyugalmasabb tájakra készülődik. Az antant hatalmak azonban tudtára adták, hogy nem kívánnak vele érintkezni.

Inog itt az aláaknázott föld, biztosabb másutt Január folyamán eltűntek egyes ismerőseim, akikről később hallottam, hogy Bécsben, Ausztriában, Svájcban húzódtak meg. Andrassy Gyula feleségével Svájcba ment. Sigrayék is kimentek. Egy esős januári napon elbúcsúztak tőlem Széchényi László és felesége is. Ebben a búcsúban éreztem a sorsot, amely elől elmennek és amely velem marad. Nehéz volt a szívem, gróf Széchényi Lászlóné Vanderbild Gladys évek óta legkedvesebb barátnőim egyike és a város temérdek lakosával nélküle üresebb lesz számomra. *Mindent meg fogunk tenni odakinn Magyarország érdekében*”... mondotta vigasztalóan. Tudtam, hogy így lesz, mert idegen származása dacára is, nehéz órainkban nem egyszer magyarabban érzett velünk, mint sok magyar társnője.

Isten áldja Gladys... találkozunk-e még valaha? Az Andrassy út végén leszálltam a kocsijukból. Az utcán búcsúztunk el. Eső ömlött a lucskos aszfaltra és egyszerre úgy éreztem, mintha hideg, fénylő drótszálak fognának körül, melyek között rab maradok, míg az ő kocsijuk feketén, nedvesen belenyargalt a drótok közé, átszakította őket és eltűnt a szemem elől.

Sokan, mások is, elmentek azóta és ma értesültem, hogy a székesfehérvári megyegyűlés vezérszónoka, Károlyi József gróf is külföldre utazott. Elmentek...

Kinéztem az ablakon. Nagy hópelyhek hullottak szüntelenül. Túl ezeken a pelyheken is hull puhán, végtelenül a hó, mérföldeken át hull és betemeti az utakat, melyek boldogabb tájak felé visznek.

A távol vágya hozzáért a lelkemhez. Utak, szabad utak, szépségek, zenék, nyugalmas éjszakák, meleg szobák... Csak egy pillanatig tartott. Leráztam magamról. A Duna túlsó partjára kellett mennem. Egy sötét házban, lefüggönyözött ablakok mögött, fűtetlen lakásban asszonyok vártak reám, akiknek beszélni fogok.

Útnak eredtem. És mögöttem jött, egy lépésnyire mögöttem jött az új törvény. Mától kezdve tizenöt évi fegyház jár annak, aki a köztársasági államforma megváltoztatására törekszik. A lázadás felbujtóit és vezetőit életfogytiglan tartó fegyházzal büntetik. De jutalom és büntetlenség jár annak, aki a hatóságot idejekorán nyomra vezeti...

Fehér fürgeteg nyargalt a Duna jeges medre felett. Még mindig mentem. Hosszú volt az út... a törvény pedig követett és nem ért el.

Február 10.

Kinyílt a szobám ajtaja. A kis német szobaleány ijedten dugta be a fejét.

– *Itt vannak megint. Hiába küldtem őket, nem akarnak elmenni... Így van ez most mindig!* Felugrottam az íróasztalomtól és átrohantam a hideg szalonon. Az előszobában nem égett a lámpa. A félhomályban két katona és egy polgári ember rémlett az ajtónál.

– *Kit keresnek? Engem? A lakáshivataltól? De hiszen annyiszor megnézték már.*

Az emberek nem akartak elmenni. Anyám szerencsére a garderobeban volt és nem találkozott velük, ahogy végigvezettem őket a lakáson. Futólagos tekintettel néztek szét. Mikor a szobámba értünk, a polgári ruhás elővette a jegyzőkönyvét és behajolt az íróasztali lámpa fényébe. Egy darabig keresgélt a könyvében, aztán hirtelen fürkészően rám nézett: – *Ez az ön szobája?* – *Igen.*

– *A rendőrségtől vagyunk. Itt kutatást fogunk tartani.*

Kellemetlen kis rezzenést éreztem a gyomrom táján. Miféle jogcímen?

– De aztán mást gondoltam. Eszembe jutott az elrejtett ezüst. Legokosabb lesz, ha nem ellenkezem. – *Különben, ha úgy tetszik,* mondtam és odaadtam neki a kulcsaimat. Egyik emerre, a másik amarra ténfergett. Háromfelé néztem egyszerre, néztem a kezüket és a zsebük irányát. Közben hihetetlen gyorsasággal jutott eszembe mindaz, amit elfelejtettem elégetni. Lélegzetvesztő szorongásban eszembe jutottak a feljegyzéseim is, a könyvek mögött. Ha rájuk akadnának? Olyan erősen kellett erre gondolnom, hogy félni kezdtem, meglátják az arcomon. Ha odavezetné őket a gondolatom? Az egyik katona a kályhalyukba nézett. Közben világosan láttam, hogy a másik cigarettákat szed ki egy kis dobozból és a zsebébe tömi. A civil leült az íróasztalomhoz és kihúzta a fiókját.

– *Van tudomása az ellenforradalom szervezkedéséről?*

– *Igen;* – feleltem, – *a Népszavából értesültem.* Az ember buta, kerek szemmel rám bámészkodott. Egyszerre veszedelmesen jó kedvem lett. Fellélegeztem és örömben valami szívességet szerettem volna nekik tenni, amiért olyan hasznosan felületesek. Talán odaadhatnám a cigarettáimat? Vagy más egyebet... Bolondság lenne. Rendbe szedtem az arcom kifejezését. Megint nyugodtnak látszottam.

Egy csomó levél hevert az asztalomon; az ember egyiket a másik után a kezébe vette. Aztán egy kis könyvet kezdett forgatni. Tegnap Anyám lapozott benne. Albach: „*Heilige Anklänge*”. Hirtelen irtózat fogott el. Goromba szerettem volna lenni, hogy így hozzá mer nyúlni egy idegen ember az én dolgaimhoz és lefogdossa róluk kedves kezeknek az érintését. Bejönnek, felnyitják a szekrényeket, turkálnak, kotorásznak és minden azért történik, itt Magyarországon a népszabadság aranykorában, mert magyar vagyok.

Mikor a három ember hiába való kutatása után elment, végtelenül fáradt voltam. Kinyitottam az ablakot és nyitva hagytam egész este.

Február 11.

Már sokan voltak a teremben, mikor odaértem. Az Országos Katolikus Nőszövetség közgyűlését tartotta ma és előzőleg felszólított, beszéljek az egybegyűlteknek. Gróf Károlyi Gyuláné, Károlyi Mihály mostohaanyja ült az elnöki székben. Családjának számos tagja megjelent. Károlyi Mihály egyetlen édestestvére, Pappenheim Siegfriedné is ott volt. Egy asztalnál gyorsírással jegyzett.

Az elnöki megnyitó után kerültem sorra. Szervezetlenségünkről beszéltem. A másik tábor szervezett volt. Így történhetett meg, hogy mialatt mi, mint az alvajárók tántorogtunk, a bűnös és felesleges forradalom elfűrészelte országunk pilléreit...

Mialatt beszéltem, idegen férfiak tolakodtak be az ajtón, aztán eltűntek megint. Talán detektívek voltak? Károlyi Mihály testvéreére tévedt a szemem. Oldalt nézett felfelé, egy falon függő kis képre és közben idegesen harapdálta a szája szélét.

– *A széttépett, a megcsúfolt, a csüggedt hazában, mi asszonyok vagyunk a hit,* – mondtam ekkor. Magam csak egy bolyongó láng vagyok, vigyenek a tűzéből, hordják szét a sötétben, világítsanak be vele az otthonokba, hogy derengésénél átvirasszuk az éjszakát, míg újra magyar és keresztény lesz a reggel. Mert Istenemre, eljön még a mi reggelünk...

Voltak akik sírtak, voltak akik tapsoltak. Károlyi Gyuláné szeme könnyes volt, mikor felnézett rám. Pappenheim Siegfriedné beszédem utolsó szavánál felállt és hirtelen eltávozott.

Az asszonyok körülfogtak.

Burkoltabban kellene dolgoznunk, – mondotta egy hölgy. *Dolgozzék mindenki, úgy ahogy jónak látja. Csak dolgozzék. Ha pedig baj származnék belőle, toljanak rám mindent. Vállalom.*

Valaki a fülemhez hajolt: – *Veszedelemet hozol a fejedre. A mai beszédért bosszút állnak rajtad.*

Azoknak nem szabad félteniük magukat, akik a rohamot vezetik, mert akkor hiába minden...

Február 12-13.

Álmomban éjjel is gondolatok vergődnek a homlokom mögött. Onnan tudom, hogy így van, mert ha időnként felriadok, terveket, egyre új terveket találok készen a fejemben. Honnan kerülnek elő? Miért nem hagynak nyugodni soha.

Hogy változik mostanában az ember lelke. Október végén kábult lázadás volt a lelkem. Novemberben sötét kétségbeesés. Decemberben valami, ami a reménységhez hasonlít. Aztán jött a szavak ideje, beszédek, mondtam, széthordtam saját magam tüzét. Akkoriban cselekvés volt a szó. Most szűkek lettek a határai. Tenni kellene, hamar, egységesen, mert ha mi nem teszünk, majd tesznek ők. És a magyar politikusok még mindig üléseznek, tanácskoznak, a pártjaikra gondolnak és saját magukra. Az egységet pedig még ebben a rettentő viharban se képesek megteremteni. Hát nem érzik, hogy mit vétkeztek a múltban a nemzet ellen? Nem érzik, hogy jóvá kellene tenniük valamit?

Bethlen István és barátainak tervét, a nagy nemzeti egyesülés gondolatát sok szenvedő tanácskozás után hajótörés érte. Az egységes zászlóbontás helyett a temérdek kicsi lobogó mellé egy új lobogó fog kerülni és mindössze annyi történik, hogy Bethlen István tábora elszigetelten még egy pártot alakít. A nemzet három színéből apró zászlócskákat szabdal magának a magyarság, míg véle szemben az internacionalisták, egyetlen vérbe mártott zászlót húznak fel az árbocra és köröskörül a határhegyekről egységes zászlókkal ömlenek be a rónára csehek, oláhok, szerbek.

A vigasztalan nagy magyar széttagoltságban, becsületükre legyen mondva, az asszonyok nemcsak a fővárosban, de a vidéken is megteremtették a kapcsolatokat. Pedig a posta nem szállítja felhívásainkat. Kézben viszik bátor asszonyok, derék vasutasok és mozdonyvezetők. És a felhívások lelkét viszi Kiss Károly, a szövetség titkára és egy hazáját szerető fiatal újságíró: Hegedűs István, fagyban, hidegben járva az országutakat. Elrejtett falvakban, terrorizált városokban már száz és százezer magyar otthonban ég a kis láng, amelyet felgyújtottunk.

És ez az, ami ingerli és nyugtalanítja a hatalom bitorlóit. A nagy keleties szem, mely ránk nem tudott hatni lenyűgözésével soha, gonoszul figyel most. Követ a tekintete amerre járunk, leskelődik, zaklat és fenyeget.

A múltkor, mialatt Sombory Lajosné lakásában összegyűltünk, fegyveres katonák szállták meg a ház lépcsőjét, őrszemet állítottak az előszobájtó elé és végül házkutatást rendeztek.

Idehaza minálunk is mindegyre becsengetnek furcsa emberek. Tegnap két katona akart bejönni. A szobaleány, akinek megtiltottam, hogy ezentúl bárki előtt is ajtót nyisson, belülről kérdezte meg, mit akarnak? Az emberek tudakolták, hogy ugye iroda van itt és kérdezték, van-e telefon? A leány az ajtón át kiabálta ki: Ez nem iroda, hanem a Tormay Béláné öméltósága lakása.

– *Nincs többé méltósága,* – rivalltak rá az emberek. A leány otthagya őket. Aztán még sokáig csengettek és dörömböltek a bezárt ajtón.

Ma reggel, mikor elindultam, hogy Anyámnak jó reggelt köszöntsek, egyenruhában egy fiatal zsidó állt a szobám ajtaja előtt. Azóta se derült ki, hogyan került a lakásba. – *Mit akar?* – *A lakásrekvirálás miatt jöttem.* – Ebben a pillanatban elvesztettem a nyugalmamat: – *Elég volt, takarodjék innen!* – Meghökkenve nézett rám és dadogni kezdett.

– *Nincs nap, hogy ide ne tolaodnának. Csak az otthonunk maradt meg. Azt hagyják békében.*

Hirtelen összekapta szétteregetett írásait és odébb állt. Homályosan olyasmit éreztem, hogy ez a kidobott ember kellemetlenséget fog csinálni: Bementem Anyámhoz és elmondtam neki ami történt. Nevetni kezdett: Én is kidobtam a múltkor egyet. Ez a megállapítás arra az elhatározásra vitt, hogy elmegyek személyesen a lakáshivatalba, és ha lehet, valaminő mentesítést szerzek az otthonunk számára.

Nagy vergődéssel kapaszkodtam fel egy villamosra. Ekkor már a Parlamentben, a főrendiház helyiségeiben ütött tanyát a szociáldemokrata Garbai fennhatósága alatt működő lakáshivatal.

Az Országház szép márványlépcsője feltűnően piszkos volt. Falait bemázolták színes ceruzákkal, vörös firkalások látszottak az oszlopokon: Éljen a köztársaság! Éljen a szociáldemokrácia!

Minden hivataluk ilyen. A középületek szédületes sebességgel merülnek bele a piszokba. Nem jártam ott, de olyanok mondták, akik látták, hogy a királyi vár: az úgynevezett nemzeti palota oly söpörtlen és ronda, mint egy balkáni pályaudvar. Mária Terézia selymes kis termeiben cigarettavégek és kolbászbőrök hevernek szanaszét a földön. A szép régi kályhákat majd szétveti a beléjük tömött szén, füstös körülöttük a fal, tintapecsétesek a régi művészi asztalok, melyeknél ingujjban ülnek a közigazgatás új emberei.

Egy darabig tévovázva álltam az Országház összeköpködött folyosóján. Mellettem emberek rohantak el, de felvilágosítást senki se tudott adni. Találomra bekopogtattam egy ajtón. Rendetlen hivatalos helyiségbe léptem. Bolyhos fejű, hosszú ember görnyedt az íróasztalnál. Egy pohos állt mellette, mások is voltak ott. Gutturális hangok hallatszottak. Odébb küldtek. A következő szobába jutottam. Ott is bolyhos fejűek ültek. Kellemetlen hangon szóltak rám és küldtek tovább. Folyosók, irodák, előszobák, hivatalok és újra irodák, és mindenütt ugyanazok az arcok, mintha megisméltődtek volna.

Megint mentem, közben lassú szorongás szállt meg. Sajátságos egyedüllét érzete fogott el, kínzó, végtelen magányban voltam, a sok idegen között. Csak most tudtam meg... csak most éreztem át igazán, mi történt a magyar hivatalokban. Szorongásom minden átmenet nélkül félelemmé vált, Ekkor már szinte futva haladtam odébb, de nem tudtam kijutni közülük, ők voltak mögöttem is, előttem is és én olyasmit kezdtem érezni; mintha hazajáró lélek lennék az ősi házban, melybe már beköltözködött az új tulajdonos... A gondolataim mintha szédültek volna. Aztán ez is elmúlt. Szavakat mondtam, hangtalanul beszélni kezdtem magamban: Korán van, még nem, Hiszen még nem haltunk meg, csak ők tesznek úgy, hogy elfoglalhassák az örökséget. Láthatatlan kéz összeszorította a torkomat és kibotlottam a folyosóra. Lépcső nyílt előttem, nyargalva szaladtam lefelé. Egy parlamenti szolga állt a fordulónál. Ez a szolga magyar volt. Az egyetlen magyar, akivel eddig találkoztam.

– *Merre van a gazdasági hivatal?* – Egy barátom volt abban a hivatalban. Oda akartam jutni.

A szolga meglepetve nézett rám, sajátságos kifejezése lehetett az arcomnak. – *Igen? Arra ... Köszönöm,* – mondtam és rohantam tovább.

Előszobán mentem keresztül. Azután barátok voltak körülöttem. – *Mi történt magával?* – kérdezte Szabó Ödön. – *Olyan sápadt, mint a halál.*

– *Eltévedtem a sok új hivatal közt. Egyik szobából a másikba küldtek és ugyanazok az arcok néztek rám mindenütt. Tele van velük a régi főrendi ház valahány szobája. Ellepték a Parlament egész épületét. A mieink már sehol sincsenek. Úristen, hát már mindenütt csak ők vannak?*

Mindenütt... – hangzott a felelet, – tompán, szomorúan. És nékem ellenállhatatlanul a két kezembe kellett temetnem az arcomat és sírnom kellett keservesen.

Február 14.

Családi ünnepünk van ma. Mióta emlékszem, ezen a napon mindig összejöttünk, ahányan voltunk, nagyanyám születésnapjára. Régen nincsen többé köztünk, de az emléke azért most is összehív.

Gyerekkoromban tombola és croquembouche torta volt nagymamánál ezen a napon. Cserép jácintot tettek a karom hajlásába és verset kellett mondanom. Az aranyozott fa lüszterekben temérdek gyertya égett és minden tele volt virággal. Most nincs virág és nem ég gyertya kis kápolnájában az álgyesti hegyen. Lenn a kertben pedig kifosztottan, üresen áll hajdani háza és küszöbéhez a téli úton csak oláh rablók bocskoros nyoma vezet.

Évek múltak, mióta elment, a fiatalabbak közül is sokan utána mentek és újak jöttek, gyerekek, akik nem is ismerték, de azért ünnep nekik a napja. Így élnek tovább még a földön is az áldott emlékü, eltávozott asszonyok...

Ez évben más ünnep ez, mint hajdan. Tombolák és torták nincsenek többé. És a kicsi fiú a croquembouche helyett a fehér kenyérre néz a mi régi, falánk gyerektekintetünkkel: „*tortakenyér*”, – mondja és mosolyog. Ide jutottunk a búzatermő róna országában ... Tortának hívják a városi gyerekek a fehér kenyeret.

Február 15.

Megszámíthatatlan szál húzódik át a történéseken. Némelyik simán, láthatóan fut a felszínen, némelyik eltűnik, kuszálódik, csomók kötődnek rá.

A csomókat kibontani nem lehet, mert sötétség van felettük. Az élet pedig halad és kérdései felelet nélkül maradnak. Aztán sok idő múlva váratlanul feloldódik egy csomó, az ember visszanéz a szál messze eredetére és világos és egyszerű lesz, ami érthetetlen és kusza volt.

Így történt most is. Gróf Haller Györgynénél találkoztam József főherceggel és Augustza főhercegasszonnyal. Magányosan jöttek, szárnysegéd, udvarhölgy nem kísérte őket. Változnak az idők, de ők ketten, akik megosztották velünk háborús napjainkat, akik jóban rosszban mindig velünk voltak, nem változnak.

Udvartartásuk nincs többé. A hajlongók eltűntek. Régi cselédségük ellenük fordult, gyűlésekre jár és megesik, hogy nincs, aki asztaluknál a tányért váltsa. Palotájukban megfizetett kémek környezik őket, ablakaik alatt vörös katonák ólálkodnak. Sohase tudják este, mit hoz számukra a reggel, mégis irt maradnak szerencsétlen országunkban és egyszerűen, nemesen megosztják velünk a veszedelmes sorsot.

A főherceg kétségbeesetten dolgozik hazánk érdekében. Az utóbbi napokban sokat hallottam róla és most egyszerre kibomlott a csomó is a szálon, melyet november másodikán kötöttek rá az események. Világos lett, amiben sohasem kételkedtem, hogy a főherceg a tragikus novemberi napon, mikor a Nemzeti Tanácsnak felesküdt, megtévesztetten hazájáért hozta meg életének ezt a legnagyobb áldozatát.

Az esküt megelőzőleg Károlyi Mihály, Batthyány Tivadar és Kunfi kíséretében ment volt el a főherceghez és kísérei jelenlétében szavára fogadta, hogy ha a főherceg felesküszik a Nemzeti Tanácsra, az eskü fejében kezébe teszi le a magyar haderők főparancsnokságát. A novemberi napokban ez lett volna az egyetlen út a nemzet megmentésére: a fegyveres hatalom József főherceg kezében! A főherceg feláldozta magát és letette az esküt. De azok, akik hazudtak, mint ahogy még emberek nem hazudtak a földön és megcsalták a nemzetet antantbarátságuk meséjével, megcsalták a királyt hűségnyilatkozataikkal, megcsalták a hadsereget és a népet a jó béke ígéretével, megcsalták József főherceget is. Jóformán ugyanakkor, mikor az esküt a Városházán átvették tőle, az országház téren Linder szavával szétkergették azt a hadsereget, melyet odaígértek neki.

Hazugság minden... De a hazugság olyan híd, amely nem támaszkodik partokra és mindég leszakad.

Február 16-18.

Ma megint eljött hozzám az, aki már egyszer az ólalkodó veszedelmekre figyelmeztetett. Óvatosan nyitott be az ajtón és beszéd közben is többször körülnézett.

– *Vigyázzon, –* mondotta halkított hangon. *Vonuljon vissza mindentől, hagyja abba a szervezkedést, mert nagyon rossz szemmel nézik. Kár lenne magáért. Szeretem a könyveit. Még szép dolgokat írhatna. És nem fog írni, ha így folytatja. Sokan vagyunk, akik a két kezünkkel kaparnánk ki még a föld alól is. Pedig odajuttatják. Pogány József azt mondta: „Majd ellátjuk mi Tormay Cécile dolgát.”*

Megköszöntem az intelmet és tudtam, hogy nem fogom követni. A végzet akkor méri ki az emberi sorsokat, mikor a hazaszeretetet a lelkükbe teszi. Mentői többet ad belőle, annál súlyosabb a sors, melyet kimér.

Este fele sajtósági telefonbeszélgetést hallottam a szobámból. A házvezetőnő telefonált a vőlegényének, akiről többször említette előttem, hogy sofőr. A csinos fiatal személy január folyamán túlzott bérigények miatt elhagyta a házunkat. Aztán rövid idő múlva megint kérte, hogy egészen jelentéktelen béremeléssel vennők vissza. Akkoriban nem lepett ez meg. Mialatt akaratlanul fültanúja voltam telefonbeszédjének, eszembe ötlött: vajon miért jött vissza? Odakintről behallatszott a hangja:

– *Halló, halló, maga az? Hát visszajöttök? Nem volt baja a gépnek? Igen, Kiskunhalason is... sok fegyvert koboztak el, gépfegyvereket is? És elfogták őket? Tisztek voltak?*

Megriadva hallgattam. Az ellenforradalom egyik vidéki fegyverraktárára tették hát rá a kezüket? Vajon érintetlen-e még a többi? Csak azután gondoltam saját magunkra. Ki ennek a nőnek a vőlegénye? Kinek a sofőrje? Bizalmatlanságot éreztem. De ekkor már nem jártak olyan idők, hogy az ember a személyzetéből valakit elküldhetett, akinek nem volt kedve elmenni. Eszembe jutottak levelek, melyeket véle küldtem a postára és soha se érkeztek meg. Arra is visszaemlékeztem, hogyha vendégek jöttek hozzám, véletlenül átment az előszobán. Véletlen lett volna? Vigyázni fogok, gondoltam magamban.... Ahogy felpillantottam, az ajtóban állt. Egy levelet tartott a kezében. Nagyon bizalmas, mondotta és furcsán nézett rám. Csak a saját kezébe akarta adni az ember, aki hozta.

– *Bizonyosan valami koldulás lesz...* De láttam a szemén; hogy nem hiszi. Meghívó volt a borítékban. Holnap délután megalakul végre Bethlen István pártja.

Február 19.

Egymás mögött mentünk gyorsan, sietve az esőverte utcákon. A házak rongyos ereszből itt-ott vízesések zuhogtak a nyakunkba. Vay Gáborné jött mellettem. Ritoók Emma és Vera testvérem előttünk nyargaltak. Az Andrássy út felé tartottunk. Régen nem jártam ezen a tájon. A boltok kirakata üres volt. A házak falára ázott vörös cédulák tapadtak: *„Holnap délután legyen mindenki az utcán.”*

– *Ez azt jelenti, hogy mi ne legyünk ott,* – mondtam, mikor az Operával szemben kiértünk Budapest legszebb utcájára. Faburkolatában nagy gödrök mélyedtek, a gödrökben arasznyi víztócsák álltak. Éjjelenként az önérzetes proletárok ebből a burkolatból visznek maguknak gyújtófát.

Sivár és ocsmány minden ami látszik és azontúl is szomorú az egész ország képe. Pozsonyt anektálták a csehek és a lakosság elkeseredett tiltakozó népgyűléséből vérfürdőt csináltak. Egy kicsi fiú felmászott egy lámpára és ki akarta tüzni a magyar lobogót. A cseh katonák, mintha verébre céloztak volna, lelőtték. A kis papírzászló lehullott a holt fiúcskával a magyar Pozsony földjére. Az elkeseredett tömeg pusztá kézzel rohanta meg a katonákat, akik erősítést kaptak és utcáról utcára hajtóvadászatot kezdtek a magyarokra. Mikor pedig Barecca ezredes, a megszálló csehek olasz parancsnoka a kaszárnyába akarta visszavezényelni a vérengző országrablókat, puskatussal beverték az ő fejét is. És ahogy a csehek garázdálkodnak a Felvidéken, úgy garázdálkodnak a szerbek lenn délen és mindnél kegyetlenebbül az oláhok Erdély földjén. Nyílt utcán pofoznak meg magyar úri asszonyokat, papokat és aggastyánokat. Akasztatnak, kínoznak, felvágják a magyarok hátát, sőt tömnek a sebbe, aztán összevarrják a vérző húst és úgy hajtják korbáccsal világgá a szerencsétleneket. Az önkéntes székely és erdélyi magyar zászlóaljok pedig hiába kérik támogatást a kormánytól, véreik megmentésére.

Böhm Vilmos és Pogány József nem adnak. Károlyi pacifizmusról szónokol, Kun Béla meg osztályharcot proklamál a budapesti kaszárnyákban.

Ők mindenütt ott vannak és mi még mindig nem tanultunk.

Dinamit van a föld alatt. Tompa robbanások hallatszanak nap-nap után. Ebben a feszült viharterhes levegőben mondotta el ma előttünk gróf Bethlen István, pártja toborzó beszédét. Mindössze százan lehettünk. Szilassy Aladár elnökölt és okos, bátor szavával megvilágította a ma képét. Utána Bethlen István állt fel. Emlékezetemben egész mondatok csengenek tovább. ...

„Úgy látom Magyarország mai helyzetét, mint ahogy a római író látta Pompejít utolsó óráiban, amikor tüzes láva borította el a polgárok évszázados munkáját... Ezer éven keresztül sok katasztrófát élt át nemzetünk, de talán soha súlyosabbat, mint éppen a mai... Elérkezett az ideje annak, hogy a gyűlölet szava helyett a szeretetet hintsük a nép lelkébe... Gyűlöletből megélhet egy kormány, de a nemzet csak szeretetből élhet. És mi egyéb a szeretet, mint a nemzeti érzés. Ha ezt az érzést a magyarban nem ingatták volna meg, másképp állna a nemzet az egész világ előtt... A Nemzeti Egyesülés pártja a polgári pártokkal együtt kívánja a nemzetet kivezetni abból az útvetsztőből, amelybe szerencsétlensége folytán belekerült!”

Éljenezés hangzott. Aztán reám került a sor:

„Nem az ujjongok, hanem a régi megszentelt kötelességek hívnak minket asszonyokat a politika mezőire. Nem is politika az többé, hanem országmentés. Ahol azelőtt elég volt egy akarat, ott ma kettőre van szükség Odateszi hát a

magyar asszony az ő magyar akaratát a magyar férfi magyar akarata mellé ...”

A gyűlés folyamán többen észrevettük, hogy az egyik gyorsíró sajátságosan mosolyog. Ez a fiatalember alighanem izraelita volt és miután az utolsó szót leírta, feljegyzéseivel együtt eltűnt. Csajthay Ferenc, a Budapesti Hírlap hazafias főszerkesztője vállalta, hogy megkeresi őt, de mire reáakadt, a gyorsíró már minden connectura nélkül kiszolgáltassa az ülés lefolyását.

Ők mindenütt ott vannak s mi még mindig nem tanulunk.

Február 20-22.

Ha az ember utána pillant a napoknak, egybe olvadva látszanak, mint a sorban járó távolodó emberek. Pedig egyenkint külön-külön mentek el előttünk és mindegyiknek megvolt a maga arca. Régen mosolyogtak a napok és valami szépet és fiatalat mondtak... Most más lett minden. Némelyik nap erősen, keményen ránk mered, némelyik félrefordul, de azért érezni, hogy gonosz kifejezése van az arcának, némelyik pedig fenyegetően akkor is visszanez, mikor már odébb ment.

Ilyen napok ezek a mostaniak. Mikor elmúltak, még mindig visszaneznek és olyasmit mormognak, hogy ennél is rosszabb, ami mögöttük jön. De az Ember nem akarja hinni; józan esze vitatkozik a jövődölésekkel, mert szinte nem bírja többé elviselni a sötétségeket. Az útvesztőknek is van végük és ha nincs, összetépjük bozótos sövényüket, átgázolunk rajtuk, véresen, megsebezve, akárhogy, csakhogy a szabadba jussunk.

A tömegek kiábrándultak Károlyi köztársaságából. Jobban éheznek és fáznak, mint valaha. A történelem mindig új életformákra kényszerül, ha a kenyér elfogyott és csordulásig van a nyomor. Törvényszerűleg másnak kell jönnie és mi más egyéb jöhetne, mint a nemzeti feltámadás? A reménység, mely most semmivé lett, valósággá kell, hogy legyen márciusban... Ezt mondjuk magunknak, hogy élni és dolgozni bírjunk. Pedig köröskörül mást suttognak az utcák, olykor ordítják is és csütörtökön bevéreztek magukat, hogy bizonyítsanak.

Kun Béla tábora összehívta a munkakerülő csőcseléket. Minket szétvernek, ha összegyűlünk. Őket nem bántja senki. Hol a házbérfizetés ellen izgatnak, hol a hadirokkantoknak sugalmaznak tébolyodott követeléseket, most a munkanélkülieken van a sor.

A földekben elrothadt a burgonya és száron maradt a tavalyi tengeri. A városban nincs, ki utcát seperjen, szemetet fuvarozzon, zsákot emeljen. A pályaudvaron éhező tiszték rakodnak ki. Megszállt területek elüldözött hivatalnokai napszámba szegődnek a falvakba. És ezalatt a kommunisták a Vigadó nagytermében be-

szédekkel udvarolják a naplopó csőcseléket: „A hosszú vérfürdő után váltatok munkanélküliekké, ütött az óra, fogjatok fegyvert.”

A csőcselék a Visegrádi utcába vonult és Kun Béla Vágó és Szántó nevű egyénekkel és Szamuelyvel lázított és felfegyverezte a népet.

Üvöltve ömlött ki a Visegrádi utcából a körútra a vad tömeg. Fegyveres asszonyok. Kézi gránátos suhancok hömpölyögtek a menettel: „*Éljen a kommunizmus*” bögték ütemesen, ahogy léptek. Valaki elkiáltotta magát: „*A Népszavához, menjünk a Népszavához!*”

És az a tömeg, amely a szocialistáktól tanulta meg *hogyan rombolja le a keresztény lapok és a polgári sajtó*” szerkesztőségeit, most a szociáldemokrácia mindenhatóvá növelt újsága ellen intézett rohamot. A rombolás ösztönei előtt nincsenek kerítések. A megriadt szocialista párttitkárság lélekszakadva mozgósította a rendőrséget és a karhatalmat. De mire a tengerészek és a népörségek a „*Népszava*” szerkesztőségét környező utcákba értek, már véres volt a kövezet. A tüntetőket ötven rendőr várta a Népszínház utcában. A tömegeből a rendőrökre lőttek. Ez volt a jeladás. Örült lövöldözés támadt, a házak ablakából, a padlásokból gépfegyverekkel lőtték a szerencsétlen rendőrséget, kézi gránátok zápora hullott a Népszava épületére. Előkészített csata volt. Ott akarták a kommunisták kipróbálni az erejüket.

Nem sikerült... A kommunista vezérek a háttérben maradtak és a csőcselék vezető nélkül, magára hagyatva olyan véresre verte a fejét, hogy egyelőre elment

a kedve új próbálkozástól. Úgy mondják, nyolc halottja van az utcai csatának és száznál több súlyos sebesültet vittek a kórházba.

Sötét este volt és még mindig hallottuk a Népszínház utca irányából a vad lövöldözést. Elvétett puskalövések behúzódtak még a csütörtökről péntekre virradó éjszakába is. Aztán a pénteki lapok hozták a hírt, hogy hajnal felé letartóztatták a kommunisták vezéreit. Szamuely Tibor szobája üres volt. Csak egy papírlapot találtak az asztalán: „*Édes apám ne keressen, bajok vannak, elutazom.*” A többiek javarészt hurokra kerültek. Kun Bélát a lakásán tartóztatták le. A toloncházban aztán, a bajtársai halála felett elkeseredett rendőrlegénység majd agyonütötte. Csak úgy mentette meg az életét, hogy halottnak tetette magát és a rendőrök ott hagyták zárkájában, mielőtt végeztek volna vele.

Tegnap a „*Népszava*” elleni tüntetés miatt általános sztrájkot rendezett a szociáldemokrata párt. Betiltotta a munkát. Megállt a főváros vérkeringése, leeresztették a boltok vasredőnyeit, még a vendéglőket és a kávéházakat is becsukták. Olyan volt a főváros, mintha megvakult volna. Szürke csukott szemhéjak takarták el utca, hosszat sok üveges szemét. Forgalom nem volt. Eltűnt valamennyi jármű. Az aszfalt felett csak a géppuskák csöve meredezett. A körutak torkolatánál gúlába rakott puskák körül katonák ácsorogtak.

Menetek jártak mindenütt. Egy csoporttal én is találkoztam. Vörös zászlók alatt vonultak a Rákóczi út felé. Sokan voltak, lehettek talán ezren is. A legtöbbször véres fehér kötény volt. Hatalmas bárdokat, ökörszarvakat, késeket, taglókat lóbáltak a fejük felett és minden véres volt. Úgy néztek ki, mintha máris legyilkolták volna a fél várost és üvöltve hangzott amerre elhaladtak: „*Éljen a proletár szociális forradalom!*”

– *Kik ezek a barátságos emberek?* – kérdeztem egy boszorkányképű asszonytól, aki lelkesülten integetett felénk a járda széléről.

A hűsítőparosok, – mondotta büszkén, – *szociáldemokraták...*

A kommunisták sem pihentek ezalatt. Fegyveres csapatokban fenyegetőztek a rendőrségen és a toloncház előtt. Kézigránátokkal indokolták a követelésüket és kívánták: helyezték azonnal szabadlábra vezéreiket és adják ki nekik a rendőröket, akik Kun Bélát elverték.

Közben történnie kellett valaminek; ami nem látszott. Mára megváltozott a szociáldemokraták sajtójának a hangja és a kormány dühösebben fenyegeti meg az ellenforradalmat, mint tette valaha, Bethlen István zászlóbontását nagyobb bűnül állítja oda, mint a kommunisták gyilkos tüntetését. A Népszava hirtelen pálfordulással most egyszerre azoknak a rendőröknek a szigorú megbüntetését követeli, akik Kun Bélát elverték, míg Bethlen pártjáról és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségéről fenyegetően írja:

„Az egyik oldalon a férfiak, a másikon az asszonyok hallatják ismét a hangjukat s mert a forradalom nem dolgozott még akasztófával, olyan szemérmetlen és merész akcentust adnak ennek a hangnak, mintha a forradalom védelmének eszközei közül egyáltalán ki volna zárva az akasztófa ...”

És míg a szociáldemokrácia lapja, így ír, az „*Az Est*” című lap, mely az utóbbi hónapokban büszkén nevezte magát hasábjain az októberi forradalom egyik előkészítőjének és felidézőjének, most mintha egy második forradalmat készítené elő olvasói lelkében, hangulatot csinál Kun Béla mellett, amennyiben cikkeiben szánalmat ébreszt iránta.

A kormány magatartása is egyre megfoghatatlanabbá lesz. Károlyiról most már hangosan beszélnek a városban, hogy érintkezik a kommunistákkal. Tegnap telefonon érdeklődött kifogástalan ellátásuk iránt. Aztán üzent nekik bizalmas

tanácsadói: Kunfi és Landler Jenő útján és a feleségét is kiküldte hozzájuk. Károlyi Mihályné Jeszenszky titkár kíséretében, akit Károlyi szárnysegédének szoktak nevezni, ma meglátogatta a gyűjtőfogházba átszállított Kun Bélát. Virágokat vitt neki! És maga, gondoskodott róla, hogy a letartóztatott kommunisták ruganyos matracot, toll-párnákat, pokrócokat, jó élelmezést és dohányt kapjanak.

Károlyi, a bűnös nagyravágyó egyre érthetlenebb lesz. Uralkodni akart; hogy uralomra juthasson, tönkre kellett tennie a hazugsággal elbódított Magyarországot és szövetkeznie kellett az ország minden ellenségével. Megtette. Kegyetlen, gyalázatos logika van ebben, de van benne logika. Hogy azonban most a saját hatalma ellenségeivel szövetkezik, ebben mintha már csak sötét gyöngélméjűség lenne. Minden megnyilatkozásába belekeveredik ez a gyöngélméjűség és egyre torzabb jelenségekben nyilvánul úgy nála, mint a feleségénél. Önkénytelenül a kis történetekre, gondolok, melyek róluk, keringnek.

Múltkoriban mozgóképfelvételt csináltattak a királyi várban jövőendő bevonulásukról, amit megvalósítani azonban nem mernek. Károlyi valóságos színházat rendezett, vörös szőnyegetek vonatott, udvari libériában lakájok álltak sorfalat és feleségével, színészek közreműködése mellett pompában bevonult. A felvétel elromlott. Előlről kezdték és még egyszer eljátszották a komédiát... Aztán egy másik eset híre járta be a várost. Károlyi Mihályné jótékonykodni akart. Elszabdalta hát a királyi asztalneműt és a szentkoronás, címeres damaszt terítőkből használhatatlanul kemény pelenkákat csinált proletárgyermekeknek.

A Szent György téren katonazene játszott. A Marseillaise harsogott a trombitákból. Mint egy varázslattól, hirtelen kinyílt a miniszterelnöki palota egyik ablaka. Károlyi Mihályné mélyen kihajolt és hajlongott és leintegetett a térre. A zenekar ezután a magyar Himnuszt kezdte játszani, Károlyiné azonnal visszavonult és nagy sietséggel becsukta az ablakot...

Estélyeket rendeznek odafenn a várban. Az igazi magyar társadalom, mely visszavonultan, szinte gyászban él, már egyáltalán nem érintkezik Károlyi Mihályékkal. Ezen is segítenek ők könnyű szerrel. Az újságokban híreket adnak le estélyeikről és a megjelentek között nyugodtan közölnetik azoknak a nevét is, akik az utcán már nem köszönnek nekik.

Múltkor egy ilyen névsorban legnagyobb megütközésemre a saját nevemmel is találkoztam. Sajtó útján akartam tiltakozni, de lap nem akadt, amely helyet adott volna.

Károlyi Mihály a napokban két olasz úr tiszteletére, akik mint magánemberek rokonaik látogatására jöttek ide, hivatalos díszebédet rendezett a királyi várban, mely ízléstelenségében minden egyéb ízléstelenséget felülmúlt. Az ország gyászol, tüzelő nincs és sok házban nincs: mivel világitani az éjszakákat. A vár azonban fényárban úszott. A köztársaság miniszterei jelen voltak feleségükkel. Az ebédet abban a teremben szolgálták fel; melynek falán az 1867-iki koronázás képe függ. Az asztalon Ferenc József monogramjával szőtt abrosz volt; az ezüstön, a tányérokon a királyi korona. A királyi várban, a királyság emlékei között, a király készleteivel, így adott ebédet a köztársaság úgynevezett elnöke ámuló idegeneknek, akik előzőleg azt hitték, hogy egy magyar nagyúr vendégei lesznek és csak egy nevetséges parvenüt találtak. Másnap humorosan adták elő a történeteket és hírét nevetve vitték magukkal hazájukba.

Mindentől elszakadtak ők ketten. Károlyit nem tartja többé semmi. Ma már az hírlik róla, hogy a magyar tiszték gyilkosát, Szamuelyt ő rejtette el múltkori szökése után a törvény elől. Károlyi Mihály a hazugságon kezdte és a

becstelenségeken át most a piszokba süllyed. Ha gátat nem vetnek neki hamar, félős, hogy magával rántja a nemzetet is.

Február 23.

Éjfél elmúlt, Anyámtól elbúcsúztam éjszakára. Csendes az utca, a szobám hideg. Ennél az íróasztalnál, de hányszor képzeltem el nem létező sorsokat és mialatt szőttem a mesét, valósággá lett számomra. Most olyan furcsán megváltozott minden. A képzelt sorsoknál keményebb az élet és nem egyszer saját valóságom tűnik fel mesének és mintha kívülállón a nézném, szerinte távolból látszik...

Ma reggel a kormánynak egy új törvényét közölték a lapok, mely szembe száll minden ellenforradalmi törekvéssel és módot ad a hatalomnak arra, hogy ártalmatlanná tegye azt, aki a törvény szava szerint veszedelmes a forradalom vívmányaira és a népköztársaságra. Ez hát annyit jelent, hogy a ki közülünk útkjában van, azt rövidesen elfogathatják.

Délfelé járt az idő, mikor megszólalt régen néma telefonom. Magam mentem a készülékhez. Unokatestvérem, Kozma százados felesége beszélt. A hangja, bár nyugodt akart volna lenni, feltűnően izgatott volt.

– *Knöpfler szeretne veled beszélni. Fontos. Sürgős.* – Hát jöjjön ide.

– *Most nem lehet. Figyel az anyós. Gyere te, az utcánkban találkozunk.* Letette a kagylót. Magunk között a rendőrséget hívtuk anyósnak. Figyel?... Vajon mi történhetett? Mit akar velem közölni Gömbös, mert hiszen Knöpfler az ő titkos neve. Bizonyosan a Movere vonatkozik. Az újságban olvastam, hogy a hadügyminiszter indítványára a tegnapi minisztertanács elrendelte feloszlását.

Soha se megyek el úgy otthonról, hogy Anyámtól ne búcsúznék. – *Csak aztán idejekorán haza gyere,* mondotta, mikor köszöntem neki.

Ebédre voltam híva rokonaimhoz. Anyám tudta, hogy oda megyek; nyugtalanságot éreztem benne mégis. – *Ha jobb szereti, hát inkább lemondok. Nem, csak eredj;* mondotta és hirtelen megváltozott az arckifejezése. – *Tudod nekünk öregeknek jól esik néha egyedül lenni. Olyankor a magunk kortársaival, vagyunk, akik már nincsenek: Te pedig, eredj a magad kortársai közé, akik még megvannak.*

Olyan kedvesen tudta ezt mondani, hogy végül szinte úgy rémlett, öröm neki a magányos vasárnapi ebéd. Elérte célját, könnyebb szívvel mentem el. Hideg szél fújt végig a Baross utcán. Unokatestvérem, a férje és Pekár Gyuláné jöttek felém. Kis távolságban Gömbös Gyula követte őket. Elkísérjük egy darabon. – Gömbös is mellém szegődött.

– *A tegnapi minisztertanács elhatározta,* – mondotta halkan, *hogy internálni fognak minket. Bethlent, Barthát, Unnánczyt, Mikest, Wekerlét... magát is.* Megint az az érzésem volt, hogy nem rólam van szó és kívülállón hallgatom ezt.

– *Károlyi Debrőn van, az elfogatási parancs az íróasztalán fekszik, csak aláírásra vár.* – *Mit szól hozzá?* – *Semmit,* – feleltem és szinte elcsodálkoztam, hogy milyen közömbösen veszem, – *azon gondolkodom, hogy kik fogják folytatni helyettünk.*

Egy darabon még kísértek, aztán elváltunk egymástól. Gyalog vágtam át a városon, szerettem egyedül lenni, gondolkozni akartam. Tervet kellene csinálnom, intézkednem kellene minden eshetőségre. Ezer kérdést éreztem nyüzsgögni a fejemben és mégsem jutott időm semmi elhatározásra, mert egész úton Anyámra, gondoltam, egyedül csak reá.

Lilla sógornóm szüleihez, Tschögl Gusztávékhoz mentem, jó kedves barátaimhoz. Mikor feketekávénál elmondtam a hírt, melyet Gömböstől hallottam, szinte az ő arcukról riadt felém, ami fenyegetően állt a hátam mögött. Esteledett, mire hazaértem. Mikor befordultam az előszobán, szólt a telefon. Burkoltan, mint

ahogy az most szokás, Barcsay Andorné beszélt.

– *Idejött a szabóném, elhozta a divatlapokat, azonnal indul hozzád, kérlek ne menj el hazulról, míg oda nem ért.*

Néhány perc múlva benyitott a szobámba a férje. Ő a függetlenségi pártkörben hallotta...

– *Ma éjjel valószínűleg letartóztatják Mi terve van? Többi társa, úgy tudom, nem szándékozik menekülni.*

– *Én is maradok,* – mondtam és megköszöntem barátságát. Közben jött Géza testvérem. Aztán Kozma Miklós, a felesége és utolsónak Gömbös érkezett.

Ekkor már tíz óra felé járt az idő. Anyám kihívatott. A vacsorám régen várt az asztalon. Hirtelen ettem, mialatt ő figyelmesen nézett rám: – *Mi történik itt. Miért maradnak? Valami baj van? Ne titkolózzatok előttem.*

Igyekeztem megnyugtatni, bár láttam, hogy nem hiszi, amit mondok. Felsóhajtott. – *Hát akkor eredj a vendégeidhez, de ne maradjanak már soká.* Barcsay elment, a testvérem is. Gömbös miután átadta egy közös barátunk üzenetét, leverten mondotta: *-A többiek úgy határozták, hogy maguk közül senki se szökik. Csak engem küldenek ... majd onnan dolgozom a kezükre.*

Aztán mindent megállapítottunk. Mikor Gömbös felállt, kivette gomblyukából a kis Move-jelvényt, egy cserfa koszorúban fehér mezőn három szó: „*Becsülettel a hazáért.*” – *Őrizze meg emlékül, magánál senki se viselheti több joggal.*

– *Isten vele. Ha élünk, tudom, hogy még hallani fogunk magáról,* – mondtam a küszöbön.

Elmentek. Odalenn nyílt előttük a kapu. Vajon nem váraкоznak-e rájuk kinn a sötétben? Egy darabig az ablaknál hallgatóztam, de a lépések zavartalanul távolodtak lefelé az utcán.

Bementem Anyámhoz. Nem emlékezem rá, hogy valaha is ilyen izgatottnak láttam volna: – *De hát miért nem mondod meg? Hiszen érzem, hogy valami történt.*

– *Gömbös búcsúzni jött, mert külföldre szökik...* Másra tereltem a szót. Sokáig elbeszélgettünk és ő lassan-lassan megnyugodott. Vagy csak áttatott, hogy én is megnyugodjam? Aligha, ő soha se mutat mást, mint amit gondol.

Az órák sorra lassan verték el az éjfélt. És most már itt ülök az íróasztalomnál és képzel sorsok helyett; a saját sorsom kószál a fejemben. Ki tudja, holnap megírhatnám-e még, amit ma elmulasztanék?

Egy kis bőröndbe összecsomagoltam a legszükségesebb dolgaimat. Közben megint ütöttek az órák. Egyet ütöttek, mintha a holnap kapuján koppantott volna az idő.

Február 24.

Az internálások híre ma már elterjedt a városban. Aggódni kezdtem, hogy Anyám valaki mástól hallhatná meg, mi vár reám és elhatároztam, megmondom neki. Ebédnél ültünk. Ő nem tartozik azok közé, akiket rossz hírekre elő kell készíteni. Amikor mondtam, egy kicsit halvány lett és egy darabig a szokottnál merevebben tartotta a fejét. De azért fegyelmezett nyugalma, megmaradt most is és rendelkezett önmaga felett. Nem okolt senkit és rám se neheztelt, hogy ilyen szomorúságot okoztam neki.

– *A kötelességedet teljesítetted; soha se vártam mást tőled.* – És ennél több elismerést kevésszer adott életében.

Egész délután otthon maradtam. Anyámnál üldögéltem és azokról az időkről beszélgettünk, mikor minden egészen más volt, mint most. Ha a csengő szólt, ha ajtó nyílt, ha lépések jártak, mindannyiszor megrándult a mellemben valami. Délután egy autó állt meg a ház előtt... Egy darabig ablakaink alatt dorombolt. Értem jöttek-e?

Eljutottunk hát oda, hogy Magyarországon ma már hajtóva-dászat folyik mindenütt az ellen, aki még magyar mer lenni. A Felföldön a csehek, Erdélyben az oláhok, a Délvidéken a szerbek, a még fennmaradó területen pedig az úgynevezett magyar kormány üldözi a magyarokat.

Csengettek odakint... Semmi, csak egy levelet hoztak. Aki nem próbálta, nem tudta mi az, mikor az ember szabadsága már nem egészen az övé és bele akarnak szólni idegenek.

Az estét is Anyámmal töltöttem és mint régen, gyerekkoromban, utána indultam, ha a szomszéd szobába ment. Nem mozdultam mellőle. Vacsora után egy csomó levelet vittem be hozzá, szerettem volna, hogy elrejtse saját dolgai között, ne akadjanak rá, ha még egy házkutatásra kerülne a sor. A leveleknek nem volt politikai, vonatkozásai. Kihűlt messze levelek voltak; melyeket nem olvas többé az ember, és amelyeket mégsem bír elégetni, mert jó róluk tudni, hogy még itt vannak. Elmúlt tavasz holt levelei. Irtóztam volna, hogy idegen, durva kezek érintsék.

– *Oda tedd,* – mondotta Anyám és a zöld függönyös üveges szekrényére mutatott. Mialatt hátul a legfelső polcon bedugdostam a kis csomagokat, szemem megakadt egy nagy dobozon, melyre egy cédula volt kötve. Az ő szép írása látszott rajta: Régi szalonszekrény holmi...

– *Szabad?* – kérdeztem, – *nézzük meg.* – És ő bólintott.

Mintha elmúlt messze gyerekkorom minden vágyát és tiltott játékszerét kaptam volna a kezembe, magamhoz szorítottam a dobozt, hogy kár ne essék benne. És aztán az ernyős lámpa világában az asztal felett összedugtuk a fejünket. És egyszerre halkán, csendesen kinyíltak előttem a gyermekévek lakásának magas; fehér szárnyas ajtai a régi házban: Egyik a másik után nyílt és mint egy szelíd varázslatban újra láttam a hajdani szobát; a szalonszekrényt a fehér kandalló mellett, az aranykeretes ódon kép alatt.

Lassan, óvatosan göngyöltük ki a selyempapírosban régen alvó kis holmikat. Anyám csomagolta el őket, mikor idejöttünk lakni, és a szekrény nem fért el többé a kisebb szobában. Azóta soha se láttam gyermekkorom kincseit és évről évre zavartalanul szépültek az emlékezetemben.

A kis Marquis de Saxe kidugta fehérparókás fejét és előkerült dédanyám tubákos szelencéje is, mely egy cincogó régi dalt tudott és a görögös empire füstölő mécses és a hosszúnyakú flakon, melyben még ma is elmúlt parfümök kísértete bujkál. Ott volt a második: császárság selymes parádéjában a régi párizsi

névjegytárca, a százesztendőös pici gyöngyház íróasztal és a gyöngyházdézsza, amelyen kis festett tájkép látszott. Egy külön papírosban bújtak meg Ferenc József korabeli udvari ebédek emlékei. Kővé keményedett cukrok és rájuk ragasztva Erzsébet királyné legyezőjével és fiatalon az öreg király és Rudolf trónörökös, Stefánia szőke feje mellett. Egy kicsi kocsi is volt a holmi között, selyem párnán állt, arany palackok, szőlőfürtök voltak benne. Az áttört arany pillangót is megtaláltam. Aztán egy búbajos kis porceláncsoport került elő. Egy porcelán toiletten a tükör előtt pici majom ült és tükröződött. Mögötte nevetgélő rokokó dámák álltak és az ő összebúvó fejecskéik is látszottak a tükörben.

Egyszerre öntudatlan mozdulattal a hátam mögé tettem a kezemet. Messze gyerekkor, szép tündérmese ...

Emlékszik-e, Mama? Ezt csak hátratett kézzel volt szabad megnéznünk – Nevetni kezdtünk mind a ketten és ebben a pillanatban nem létezett semmi, semmi más a világon. És a kinyílt szárnyas, fehér ajtókon túl hirtelen, megláttam magamat: egy vásott szőke gyereket, ahogy áhítatosan ágaskodva néz fölfelé és láttam szép fiatal Anyámat, kezében a majmos porcelántársasággal.

– *Emlékezik?...* És az emlék gyönyörűen vitt vissza bennünket szép csendes időnkbe. Anyám mesélt: Hatvanegyben hoztam Parisból, ezt mama adta, ennek a párját Eugenie császárné vette meg ... A doboz legalján még egy kis csomag hevert. És, ekkor, utolsónak előkerült elfeledett kis szerelmem: a sárga ruhás dáma, kedvenc porcelán figurám.

Csalódást éreztem. Semmiféle jel nem volt rajta, a származásával sehogy se dicsekedhetett. Furcsa, akkoriban sokkal szebbnek és pompásabbnak láttam öt fénylő sárga porcelán krinolinjában. A krinolin szétterülő szélén állt a pici dáma és ezért nem volt, szüksége lábakra. A haja barna volt, a dereka mulatságosan vékony.

Mialatt néztem, egy pillanatig magam se tudtam, hogy mi történt. Kellemetlen érzés fogott el. Aztán ráeszméltem. Az utca csendjéből lépések hangzottak fel. Megálltak a ház előtt. A sötét lázadó városból jöttek és úgy rémlett, most velük várakozik odakinn a város; amelyről megfeledkeztünk. A kapucsengő csilingelt. Ettől hangtól visszahozhatatlanul szétszakadt körülöttünk a bűvölet. A gyerekkor képe összedőlt és a régi ház szárnyas fehér ajtó becsukódtak hirtelen, egyik a másik után ...

Anyám keze megállt az asztalon. Mozdulatlanul ült a zöld karosszékében és kissé feszes fejtartással, félre fordult, mintha maga mögé hallgatóznék. Nem szóltunk egy szót sem, de tudtuk egymásról, hogy egyet gondolunk.

Olyan nagy volt a csend, hogy felhallatszottak a házmester álmos lépései a kapu aljából. A kulcs fordult. Beszéltek odalenn. És a szoba falán áthallatszott az is ahogy a lépések felfelé haladtak a lépcsőn. Megállnak-e az első emeleten itt minálunk? Tovább mennek-e? A lélegzet elhalkult, hogy zajt ne üssön.

Tovább mentek.

Anyám feszült fejtartása feloldódott és csendesen hátra ereszkedett a székében. Vajon hány óra lehet? – mondotta kis vártatva. Én pedig egymás, után bujtattam el a dobozban a régi szalonszekrény kincseit. Ki tudja, látni fogjuk-e még valaha? Ha összetörnék, ha elvinnék őket? Szinte búcsúztam tőlük, mindegyiktől külön. Mostanában mindig, mindig búcsúzik az ember.

Február 25.

Vajon mire várnak?

Elmúlt az éjszaka és a nap is és még mindig szabadon járok. Eddig senkit sem fogtak el. Azt mondják, Pogány követelte a letartóztatásokat és Böhm Vilmos javasolta a minisztertanácsnak. Egyhangúlag elfogadták. A lecsukott kommunistákról is egyhangúlag határoztak. Már csak a látszat kedvéért tartják őket fogva, nem azért, hogy tőlük óvják meg a várost, hanem hogy őket óvják meg a bevérezett rendőrség bosszújától.

Mióta a bátor Arco golyója leterítette Eisner Kurtot, Bajorország zsidó kényurát, egyre idegesebb a kormány. Mióta Münchenben a munkások és katonák tanácsa, a proletárdiktatúra mellett döntött, egyre merészebb az itteni kommunista párt. Berlinből, Szászországból vörös hírek jönnek és mint távol rengések, megrázzák nálunk is a földet.

A nemzetgyűlési választások időpontját az antant követelése dacára, megint kitolták. Talán márciusban, talán áprilisban... Ha eljutunk odáig, nehéz lesz a harc. A kormányzó pártok soha nem látott terrorral dolgoznak. A „forradalom vívmánya”: a sajtószabadság, a gondolat- és vélemény szabadság, az egyesülés és gyülekezés joga, minden csak számukra létezik. A mi világnézetünknek nincs többé sajtója. A polgári irányú Pesti Hírlapot, mely szóvá merete tenni a munkakerülést és az óriási arányokat öltő munkanélküli segélyeket, összerombolta a kommunisták első szervezett csapata. Nemsokára sor került az Új Nemzedékre, a nemzeti eszme harcos hetilapjára, melynek hasábjain a költő Lendvai István bátran és szellemesen foszlányokra tépte és megbélyegezte Hatvany Lajos könyvét, az ő szégyenletes forradalmuk méltó krónikáját. Az Alkotmány és az új Lap szerkesztőségén és az Apostol nyomdán is végigsöpört a pusztítás.

Közben ugyanaz a sötét szellem, mely a rombolás kezét irányította, fojtogatón ránehezedett a lapok lelkére és agyvelejére. Szakszervezetekbe kényszerítette még azokat az újságírókat is, akiknek a nemzeti érzése tiltakozott ellene. A szakszervezet révén a destrukció típusai: Göndör Ferenc, igazi nevén Krausz Náthán, Molnár Neumann Ferenc és Gábor-Grün Andor lettek Arany. János hazájában az írott szó diktátorai. A jóézésű sajtót és munkásait hirtelen elnémították és Rákosi Jenővel, a magyar publicisztika mesterével kilöktek újságírók Otthon klubjából a magyar szellemet. Mire hazaszeretetében Pallavicini György örgróf a Déli Hírlap megvételével rést akart vágni a szocialista-kommunista szervezkedés falán, a terror már oly erős volt, hogy Fényes László fegyveres tengerészeivel akadályoztatta meg a lap birtokbavételét. Ezek után nem titok a többé, hogy a sajtószabadság lerombolása ugyanannak a kormánynak a támogatásával történik, mely a gyülekezési szabadságot vörös katonákkal, a vélemény szabadságot pedig az internálási „néptörvénnyel” intézte el. Mi nem gyülekezhünk: ugyanazok a vörös katonák verik véresre a gyűléseinket, akik a szerkesztőségeket rombolják. A szocialista párt mégsem meri megkérdezni az országot, nem lehet tudni, mit felel.

Azt ígérték: a boldogság hazáját hozzák el, Magyarország soha sem volt boldogtalanabb, mint most. A vidék hangulata az utóbbi időkben egészen ellenük fordult. Tenni akartak hát valamit. A földosztás délibábját vetítették a nép közé és Károlyi, aki egy nagy banktól már megelőzőleg sok milliós kölcsönt vett fel debrői birtokára, hangos kísérettel külön vonaton kivonult Debrőre és mozgóképfelvételek keretében az adósságokkal túlterhelt földre, mely tulajdonképpen már nem is volt az övé, fölvette a földigénylők nevét. Egy öreg parasztot szemeltek ki, mint első jelentkezőt: a Károlyi uradalmak egy régi

cselédjét. Károlyi hangzatos beszédben ünnepelte, magát. Az öreg paraszt felelt. De nem a magáét mondta, betanították és mint ahogy a hír széthordta, így esett meg, hogy beszédjébe egy kis hiba csúszott:

– *Én, – szavalta szegény öreg, – én, aki már a harmadik Károlyi degenerációt szolgálom.*

A színpadi földosztáshoz a szociáldemokraták is küldtek képviselőt. Érzik, ha nem sikerül a józan magyar földműves népet megbolondítaniuk, elvesztik a választási csatát. A falvakban sok helyen megverik a szociáldemokrata agitátorokat. Az asszonyok tüzelnek ellenük: Istentagadók, hazátlanak...

A szociáldemokrata pártot ilyesmi nem ejti zavarba, lárvaprogramot vesz fel a vidék számára. Mióta Budapesten a szétszakadt kisgazdapárt egyik vezére, nagyatádi Szabó István bevonult a Károlyi-kormányba, a szocialista agitáció kisajátította vidéki használatra ennek a pártnak vallástisztelő és nemzeti jelszavait. A vörös emberes izraelita agitátorok, mielőtt a néphez beszélnének, letérdelnek a szónoki emelvényen, keresztet vetnek magukra és úgy tesznek, mintha imádkoznának.

Aztán azzal kezdik: Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus, mi szociáldemokraták is hiszünk a mindenható Istenben...

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségéhez csatlakozott nagy katolikus és protestáns női szervezetek a fenyegető „néptörvény” dacára folytatják a bátor munkát. Ma délelőtt ülésünk volt. Egybegyűlt az egész intéző bizottság, mind eljöttek, szinte mintha tüntettek volna. Ezek az asszonyok nagyok és nemesek tudnak lenni. Vajon utolszor vagyok-e velük?

– *Ha valami megváltoznék, – mondtam – és nem lehetnék többé köztetek, kérem Kállay Erzsébetet, foglalja el a helyemet. És ha aztán rákerülne a sor és ő sem lehetne többé itt, álljon a helyére más és mindig más. A láncnak nem szabad elszakadnia.*

A Mária utcai ház kis udvari szobájában komor, de elszánt volt a hangulat.

– *Elfogadom a megbízást, –* mondotta Kállay Erzsébet egyszerűen. Gróf Vay Gáborné és Vera testvérem jelentkeztek mellé segítő társakul. Ha kimaradna ő is, majd átveszik a helyét.

Zichy Rafaelné rám nézett, mialatt a többihez beszélt: – Van közöttünk valaki, akit el akar fogatni a kormány. Határozzuk el, ha megtörténnék, százezer asszonnal megyünk fel a Várba, a Szent György térre és követeljük, hogy fogjanak el mindnyájunkat, mert mindannyian azt tettük, amit ő.

Most nem nevetett. És a nehéz utakon, amelyeken a téli világon átjártam, ennél szebbet alig adtak nekem.

Február 26.

Ma reggel korán csengettek a lépcsőház ajtaján. Lépések szaladtak odakinn. Kisvártatva bejött a német lány.

– *Két katona kereste, kérdezték, Pesten van-e? Sürgős mondani valójuk volna. Azt feleltem, itt van, de elment hazulról.*

Mialatt beszélt, arra gondoltam, tudni akarják, nem szöktem-e meg. Mostanában többször becsengetnek így napközben, kérdezősködnék s elmennek. Az utcán is követnek, néha feljönnek utánam még a lépcsőn is. A bekerített vad kínos érzése ez. Szinte kívánni kezdtem, hogy történjék valami. Ha kell, hát fogjanak el, de ez az ólálkodó kémkedés egyre elviselhetlenebb. A városban azt beszélnek, hogy már letartóztattak. Állandóan szól a telefon. Ismerősök kérdezősködnék, itthon vagyok-e?

Aztán Bethlen Istvánné hozta el a hírt, hogy az internálásokat egyelőre felfüggesztették, miután Szurmay Sándor volt honvédelmi minisztert, Uzsok hősies védőjét és Szerényit, a volt kereskedelmi minisztert letartóztatták. Éjjel autón mentek értük, elfogták őket a lakásukon és valamerre a Dunántúlra vitték.

Este pasziánszoztunk Anyámmal. A régi vakációs napok li-dércfénye volt ez az este. Még holnap is itthon maradhatok ... A holnapután pedig mostanában már olyan messze van, hogy arra nem szabad gondolni, ha az ember élni akar.

Február 27.

Elfogták gróf Mikes János püspököt. És Szombathely hiába várja vissza őt. Volt egyszer egy érsek, ott lenn Kalocsán, a székesegyházban szent misézőt is hiába várták hívei. Kardot kötött, csatába ment és Magyarország hat püspökével együtt Mohácsnál elesett az érsek, Tomory, büszke vezér. De szelleme nem halt meg. Bujdosva jár a magyar histórián át, el-eltűnt, újra jött. Mikes Jánosnak hívják őt manapság.

Akik összeverődünk a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége irodájában, róla beszéltünk ma délelőtt. Mikor egyszerre megjött a hír, hogy a szomszéd utcában kommunista katonák rombolnak és mindjárt idejönnek szétütni az asszonyok között.

– *Menjünk innen, mondotta valaki.*

– *Én maradok!* És Kállay Erzsébet és Magdolna és Szende Anna velem maradtak, minden eshetőségre; csak a gyűrűiket, az óráikat szerették volna menteni. Milos Györgyné vállalkozott, hogy elviszi magával. Az utcából kiabálás hallatszott fel. A házban lépések futkostak. Aztán elmúlt a délelőtt, de a vörös látogatók ma elmaradtak.

Délután Bethlen István jött értem. Türr Stefánia most érkezett Itáliából. Hozzá mentünk. Gyalogosan indultunk neki a városnak. Az utcán hallottam, hogy többen a nevünket mondták. Az ismerősök utánunk fordultak. Pulszky Garibaldi mentében kérdezte meglepetve: – *Hát magukat nem csukták be?*

A magyar Türr István Itáliában élő leánya, úgy hiszem, az olasz kormány egyenes megbízásából jött el hozzánk. Bristolbeli szalonjának szüntelenül nyílt az ajtaja. Új vendégek jöttek. Teleki Pál okos fanyar arca fordult be. Batthyány Lajosné jött. A szalonban egy fiatal olasz tiszt is volt, Pentimallinak hívták. Kítüntetések voltak a mellén. Miért kapta? És Doberdo és San Michele magyar halottjaira gondoltam. Aztán hirtelen eszembe jutott, hogy mostanában a csehek olasz puskatussal verik agyon a Felföld védtelen magyarjait.

Mikor a háború alatt az amerikai seregek parancsnoka Franciaországban partra szállt, elkiáltotta magát: *Nous voilà Lafayette!*... Vajon a védtelen Kárpátokon át a csehek élén Magyarország földjére tipró olasz tábornok mondta-e: Itt vagyunk Tüköry... eljöttünk Türr István ...

Megvonaglott a kezem, mikor Olaszország katonájának oda nyújtottam. Pedig az idegen rokonszenves és jó szándékú embernek látszott. És Itália egykor második hazám volt, ifjúságom kedves régi barátai élnek a földjén és a népeink végzete közös utakon halad. Felejteni kell, de ma még olyan nehéz.

Mások jöttek. Vay Gáborné, Békássy Eleménné, Sztankayné Ivády Antónia, aki most szabadult a fogházból. Türr Stefániát akartuk informálni. De Károlyi és miniszter társai megelőztek. Saját maguk leplezték le magukat. Türr Stefánia végtelen megvetéssel beszélt róluk és megígérte, hogy kormányát felvilágosítja országunk kétségbeesett helyzetéről: Hiszen itt már jóformán bolsevizmus van...

Február 28.

Egészen szokatlanul hatott, hogy megint egyszer társaságban voltam, emberek között, komoly ok és cél nélkül. Semmiért, csak úgy mint azelőtt volt szokás. Türr Stefánia tiszteletére teára hívta össze barátait gróf Mikes Árminné.

A kapu mellett figyelő katonák ácsorogtak, mikor bementünk.

Hol vannak az egykori idők? Hová lettek a gondtalan otthonok? Selyembe borított sok tompa villanyfény. Szép ruhák finom vonalai, párizsi parfümök, egyiptomi cigaretták füstje. Virágok, tenger virág.

Most divatját múlta tavalyi ruhák járják, gyér világítás, szűkös fűtés, kapadohány-cigaretták. Parfüm nincs többé és egy bőrtorkú vázában három szál bús virág. A magyar társadalomban nincs többé társas élet. Akik ma mulatni tudnak, azok nem magyarok. Meghalt a szalon; elkeseredett összeesküvők találkozó helye lett, ahol úgy beszélnek egymással az emberek, hogy hirtelen, sokszor maguk mögé néznek. Jóformán valamennyi magyar háznak megvan a maga kéme a cselédek között. Bizalmi férfiak, bizalmi nők... Tudjuk és nem tehetünk ellene.

Minden megváltozott itt, még a beszélgetés is. A szalonokban hajdan emberi furcsaságokról, zenéről, színházról, könyvekről, idegen országok messze városairól, ismerősökről folyt a szóbeszéd. Most azt kérdezzük egymástól:

– *Hogy volt a fogházban? Volt már házkutatásod? Azt hittem, hogy már letartóztattak. És, ha valaki azt mondja: Örülök, hogy látlak!... Új jelentősége van ennek manapság*

Apponyi Albert gróf mosolyogva köszönt és melegen szorította meg a kezemet:

– *Hát maga még szabadon jár? ...*

Elutazása előtt még egyszer találkoztam Türr Stefániával. A Bristol szálloda halljában beszéltem vele. Egy súlyos ígéretet tett. Megkísérli beváltani, ha visszatér hazájába...

Az olasz tisztt, akit személyes védelmére rendelt mellé az olasz kormány, idegesen mondta:

– *Signora, figyelik magukat. Detektívek vannak itt. – Aztán olyan halkán igyekezett beszélni, hogy még én se halljam meg: – E pericoloso, – a szeme hirtelen mozdulatával, mintha rám akart volna mutatni. – Vigyázzon, mi elmegyünk, de ezek a szerencsétlenek, akik itt maradnak, a bőrükkel játszanak.*

Ebben a pillanatban olyasmit éreztem, hogy már csak két fajta ember van a világon: a boldogok és a boldogtalanok fajtája. És ezek az idegenek úgy néznek ránk, mintha fél szájalommal és fél kíváncsian elmenően egy siralomház rácsos ablakán néznének be.

Március 1-5.

Még tél van, de a szelek láthatatlan messzeségekből olykor kezdődést ragadnak a levegőn át. Március ... lázak és lázadások hónapja. A földön fáradságok és nyugtalanságok kergetőznek Áradó vizek nyargalnak. Nem látszik még, de a szemhatáron valahol már ott van a tavasz.

Kié lesz ez a tavasz? A mienk-e, vagy az övék? Baljóslatú jelek jövendőnek ellenünk. Egyre tisztábban rémlik a szörnyeteg, melyet Károlyi tábor a októberben a sötétből előhívott és ma már megszámlálhatatlan karjával fogja át a várost Karmai belevájódnak Budapest húsába és ahol facsarnak, ott hangot adnak az utcák és mint a vér, kibuggyan a házakon a vörös zászló.

A Galileisták legutóbbi gyűlésükön már leplezetlenül elárulták, hogy kommunisták. Goszthonyi Mária és Brandstein Illésné kommunista nők izgatására a szocialista munkásnők a régi képviselőházban a vallásos és nemzeti szellemű iskola ellen tüntettek. Hock János kezdeményezésére szónoklások hangzanak a katolikus papi nőtlenség megszüntetése mellett. A katonatanácsokból és a hadügyminisztériumból lázító rendeletek nyargalnak szét az országba. Pogány utasította a csapattesteket, hogy bizalmi férfiak révén válogassák ki maguknak a legmodernebb gondolkozású tiszteket, a többit elcsapni készül.

Az új Városháza termében a munkástanács most már halált mondott a kisbirtokrendszerre és a földosztásra. A földosztás még valamennyire birtokban hagyta volna a magyarságot. De ez késleltetné az újfajta országhódítók terveinek a megvalósulását. Ők tehát szocializálni akarnak, Budapestről kormányzott termelési szövetkezeteket követelnek, melyeknek élére, az elkergetett magyar földesurak helyett, Kunfi szavai szerint „*olyan egyéneket kell állítani, akik ennek az új Magyarországnak a szellemével vannak áthatva*”... Tehát, úgy akarják megcsinálni a föld forradalmát, mint politikai forradalmukat. A kormánykerék után magát a hajót is birtokba készülnek venni.

A falakon belül, de a falakon kívül is rohamosan terjed a vörös pestis. Emlékezem az első kifüggesztett vörös zászlóra. Egy Rákóczi úti ház első emeletén bújt elő. Sokáig lógott magányosan, aztán követték mások.

Az októberi lázadás zászlódísz parancsolt a városra. Szereplői szinte szadiszztikusan örömet rendeltek el a nagy összeomlás órájában és Budapest gyáván viselte a ráparancsolt ünnepi dísz, mialatt körülötte darabokra tépték az országot. És azután sem merte levetni magáról: zászlósan úgy állt a pusztulásban idegen megszállók tiprása alatt, mint egy kifestett céda és a nemzet színei ellentétbe kerültek a lelkünkkel, sértették és csúfolták a gyászunkat. Amit most mondok, úgy hangzik, mintha egy örült beszélne: meggyűlöltem a színeket, amelyekért azelőtt meghaltam volna.

Most egyszerre rohamosan tűnnek el a vörös-fehér-zöld lobogók. De a nemzet bepiszkolódott színeit a haldokló ország fővárosa nem fekete zászlókkal cseréli fel. Egyre több lesz a vörös lobogó ennek a jellemtelen városnak az utcáin, mely mindig önmaga felett rohan el és sárba tiporja a múltját. Egykor szerettem ezt a várost és megírtam a regényét, hogy a művészetemen át megszeresse benne önmagát. Ma idegen lettem a falai között, nem érzek vele közösséget. Vádolom és megtagadom.

És ez a vád nem az uralomra jutott idegen fajt illeti, mely szívós kitartással, leleményesen, szorgalmasan, merészen tudta elérni céljait; de illeti az egész magyarságot és az egész nemzetet, mely könnyelműen, tehetetlenül és vakon feladta a tulajdon szívét: a fővárosát.

Minden előző hatalom és minden kormány felelős ezért. És felelősek azok a

magyar politikusok, akik még mindig árnyalatokról vitatkoznak és nem látják, hogy ma már csakis színek vannak és nem érzik, hogy rövid idő múlva nem lesznek többé színek sem, csak egy szín lesz: a vörös.

Ettől a keserű gondolattól eszembe jut egy vörös katona. Szolgálatom volt odakinn a Keleti pályaudvaron. A vöröskeresztes terembe fegyveresek jöttek be. Egy szálas magyar legény volt a parancsnokuk. Elém állt és azt kérdezte, nem láttam-e kilencvenhat embert erre menni. Désről jöttek, fehérek, fegyverük van, nyomuk veszett.

– *Nem láttam őket,* – és a szemem megakadt a sapkáján. Széles vörös selyemszalag volt köréje varrva. – *Hová tették a vörös-fehér-zöldet?*

– *Elvesztettük a Piavénál,* – felelte a katona. – *Ott a feketesárgát vesztették el. A mi színeinket maguk tépték le.* – Mialatt mondtam, erősen a szeme közé néztem. És az ember nem állta a tekintetemet. Lekapta a fejéről a sapkát és a háta mögé dugta:

– *De hát miért is nem tesznek már végre valamit az urak...* Az az érzés, mely elfogott, mikor a katona szavát hallottam, számtalanszor felriadozott azóta bennem. Néhány napja, mikor Lovászy pártja részéről történt közeledés a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségéhez, eszembe jutottak a vádak, melyek elszórva hol egy munkás, hol egy katona szavából felcsattantak a vezetésre képtelen értelmiség és a politikusok örökös széthúzása ellen és így azt javasoltam a Szövetségnek, hogy ne vágjuk el eleve a közeledésnek útját.

Az idők olyan nehezek, módot kell adni legalább arra, hogy azok, akik ma a destrukció ellen küzdenek, megismerjék egymás útjait. Mikor Lovászy Márton egyik megbízottja azzal az üzenettel jött el hozzám, hogy pártvezére fel akarna keresni, azt feleltem, hogy ma délután várom látogatását.

Lovászy Márton, hajdan Károlyi leghívebb embere volt. Aztán kultuszminisztere lett. Nem régen kettészakította a Károlyipártot és szembe fordult a romboló hatalommal, melynek felelősségében hosszú időn át osztozott. Megjelenése nagy fekete benyomást teszi. Délszlávnak tartanám, ha nem tudnám, hogy magyar. Sűrű haja mélyen benőtt alacsony homlokába. Beszéd közben, mialatt a hangját hallottam, szüntelen arra kellett gondolnom, hogy ugyanez a hang kiáltotta el a magyar parlamentben: *Mi antant-barátok vagyunk! Soha se hittem volna, hogy valaha is úgy fordulhat a sors, hogy őt szobámban fogom látni. Uralkodnom kellett magamon, hogy ezt a belső csodálkozásomat eltitkoljam.*

Vay Gáborné és Kállay Erzsébet érkeztek. Leültek. Nem szóltak közbe. Én pedig a magyar asszonyok nevében azt kérdeztem Lovászytól, hajlandó-e pártjával a választást megelőzőleg a polgári pártokkal blokkba menni?

– *A Nemzeti Egyesülés pártjával nem...*

Aztán még egy kérdést tettem: – *Biztosíthat-e arról, hogy Károlyival a megejtett választások után sem lép politikai összeköttetésbe?*

Mialatt felelt, szinte olyasmit éreztem, hogy közben a könyökével ajtókat nyit maga mögött: – *Váratlan fordulatok jöhetnek, a politikában nem létezik az a szó, hogy soha.*

– *Károlyinál,* – feleltem én – *nem politikáról, de hazaárulásról van szó. Egy emberrel, aki a zsebébe dugta Diaz fegyverszüneti feltételeit, melyek demarkációs vonalul az országhatárokat jelölték meg és Belgrádban oda dobta prédául az egész országot, a nemzeti érzés többé nem mehet együtt.*

– *Én is miniszter voltam, mikor az történt.* – Talán nem tudott róla? Lovászy nem reflektált erre és rövidesen eltávozott. Mi hárman egymásra néztünk.

Március 6.

Egy öreg asszony állt a járda szélén és furcsa vinnyogó hangokat hallatott. Az emberek ránéztek és odébb mentek. Néhány utcagyerek csúfolódva ugrált körülötte. Mikor közelebb értem, láttam, hogy az asszony vak. Örökös sötétségéből szívrehatóan kérlelte az elhaladó lépéseket. Át akart volna menni a forgalmas utca közén, de senki se akadt, aki átvezette volna. Egy darabig figyeltem az embereket. Többnyire szegény nép járt arra. Munkások, munkásasszonyok. Keményen, részvétlenül mentek el mellette.

A marxizmus proletárközössége jutott eszembe. Azok a tanok, melyek megölik az emberi közösséget, egyúttal megölik az osztályközösségeket is. Amely korok letépik a Megváltót a keresztről, mindig az emberiséget szegezik a helyére.

Megfogtam a világtalan asszony karját és átvezettem a villamosok és kocsik zűrzavarán:

– *Bizonyosan az urak közül vezet most engem valaki,* – mondotta az asszony,
– *a mieink olyan kegyetlenek lettek még magunk között is...*

Március 7-8.

Napról-napra élek. Nem hallgatnak ki, nem tartóztatnak le, vádjuk érvényben van ellenem, az elfogatási parancsot senki se tépte szét. Hogy miért tétovázna a végrehajtásán, nem tudom, mert sohase kérdezősködném szándékaik felől, sohase fogadnám el, hogy érdekében közben járjanak. Sohase kérnék tőlük semmit.

Szabad vagyok és mégsem vagyok szabad. Az volt a tervem, Kecskemétre és Debrecenbe utazom az asszonyok dolgában. Figyelmeztettek, ha Budapestről el akarnék menni, szökésnek minősítenék és letartóztatnának. Mit tegyek?

A városban választásokra készülnek. Én is dolgozom, de már nem hiszek bennük. Mert aligha változtatna a helyzeten, ha minden terror dacára is, a nemzeti érzésű tömegeké lenne a többség. A szociáldemokrácia, mely az eszközökben nem válogatva, az egyenlő és titkos választójog világmegváltó meséjével lázította a munkásságot, most, mikor elérte és ítélete elé kellene járulnia, magyarországi hivatalos lapjában szó szerint azt írja: *„ha a szocializmus bármi okból elvesztené a választási csatát, később kénytelen lesz fegyveres kézzel föllépni az ellenforradalmárokkal szemben”* ... A választás már nem segíthet rajtunk. Másnak kell történnie.

És fog is történni valami. A levegőben érzik. Egy roppant húr feszül, ha elpattan, véresre csapja azt, akit ér.

Március 9.

A vörös ököl mindegyre jobban fenyeget és emelkedik. Barátságosan hol akasztófákra mutogat, hol pedig börtönnel kecsegtet. Ma reggel megint felém fordult a figyelme. A szociáldemokraták központi közlönye: „*A vendéglátó ellenforradalom*”, címen kirohan azok ellen, akik a kormány tudta nélkül az antant megbízottaival szóba állnak és többed magammal ellenforradalmár informátornak nevez engem is.

A református teológia lépcsőházában adta ide valaki a lapot. Az Evangéliumi Diákszövetség tartotta hangversenyét. Felolvasásom dalok között volt a műsoron. A „*Népszava*” fenyegető cikke még a fejemben kószált, mikor a dobogóra léptem és a zsúfolt terem felfigyelt. A protestáns ifjúsághoz intézett szózáttal kezdtem és azzal végeztem, hogy: minden hazafias szó, amely célt talál és minden hazaszerető tett, amely a célt szolgálja, egy-egy rögöt szerez vissza széttépett hazánkból. A *Népszava* ma reggel azzal támadott, hogy ellenforradalmár informátor vagyok. Nem tagadom, igyekszem informálni a külföldet a szavamnál is, a tollammal is. Egy cikket fogok felolvasni, melyet derék honfitársaink Leffler Béla és felesége Signe Liljekranz vittek ki Stockholmba a Svenska Dagbladet számára. A címe: *Kiáltás egy nemzet vérpadáról*. Önökre bízom, hogy eldöntsék, ellenforradalom-e ez az írás vagy hazaszeretet.

Mikor a felolvasásom végére értem, egy hang hatalmasan belekiáltott a terembe: *Százezer ilyen ellenforradalmár kell!* És felugrottak az emberek és temérdek hang ismételte: *Százezer ilyen ellenforradalmár kell!*

Egy hullám lendült át a termen, amely nő, emelkedik szerteszét az országban, míg szembe hömpölyögve jön egy másik hullám, amelynek a színe vörös. Melyik özőnlík sebesebben, melyik szakítja át hamarabb a gátat? Csak idő kérdése az egész.

Március 10-11.

Egészen csendes volt az utca.

Lövöldözés nem hallatszott ma éjjel és részeg őrjáratok trágár ordítózása. Fél kettő felé járhatott az idő, mikor lenn a Kőfaragó utcán egy kocsi jött zörögve egyre közelebb és megállt az ablakom alatt. Parasztszekéren csaknem jönnek értem? Gondoltam magamban, de azért mégis összekaptam az írásaimat és a könyvszekrényem alá dugtam. Odalenn ezalatt furcsa nesz hallatszott. Mintha valamit feszegettek volna. Aztán nehéz súlyt cipelő lépések topogtak. Hirtelen eszembe jutott, – hátha a pincénket fosztják ki? Eloltottam a lámpát és kinéztem az ablakon. Az utca jóformán egészen sötét volt. Egy szekeret és néhány emberi alakot véltem látni.

Ha elvinnék a szenünket! Összeborzadtam a hideg félelmétől. Lerohantam a házmesterhez. Kinyitattam a házkaput és kimentem az utcára. A mellettünk levő ház pincejárójánál állt a kocsi. Egy asztalos műhelye volt a pincében. Onnan hurcoltak ki bútorokat az éjjeli cserkészek. Az egyik sötét alak elém toppan: *Jó estét kívánok.*

– *Jó estét,* – feleltem és korunk, önzetlenségével örültem, hogy nem a mi pincénket keresték fel. – *Jó éjszakát, mondottam udvariasan. – Jó éjszakát, hangzott a válasz.*

Csak mikor a kapu becsukódott mögöttem, jutott eszembe, hogy ezek a jó szándékú emberek leüthettek volna. Ilyen téli regék szövődnek most át a budapesti éjszakákon...

Március 12.

Még egy utolsó kísérletet tettünk a magyar asszonyok nevében. Ma délután lakásomon gyűltünk össze a polgári partok meghívott vezéreivel. Éreztük mind, hogy az utolsó órák vernek a fejünk felett. Éreztük, ha most sem tudunk egyik lenni, egy névtelen szerencsétlenségnek nyitunk kaput. Eljött Bethlen István és Ernszt prépost, Pallavicini György, Heinrich Ferenc helyettese, Hohenlohe és később Lovászy.

És mikor hosszú tanácskozás után mi asszonyok magunk között maradtunk, Batthyány Lajosné, Dessewffy Emma, Zichy Rafaelné, Kállay Erzsébet és Vay Gáborné, kétségbeesésünk mindössze három szegény szót talált: Hiába volt megint

Lefekvés előtt, mikor a házvezető behozta Anyámnak a számadási könyvet, két szem fürkésző tekintetét éreztem magamon: – *Fáradtnak tetszik lenni? Milyen sokan voltak itt, talán valami gyűlés? ...*

Inkább ösztönből, mint tudatosan feleltem: – *Azon tanácskoztunk, meg lehetne tartani ez évben a gyermeknapot?...* És minden átmenet nélkül szinte önvédelemből kérdeztem: – *Ugye Pogánynak a sofőrje a maga vőlegénye?* Olyan váratlanul érte a kérdés, hogy nem tagadtam:

– *Néha Pogányt viszi, néha Böhmöt.* Csak ezt akartam tudni.

Március 13.

Sok ember állt az utca szegletén. A falakon megint egy új plakát színe rikoltozott. Egy óriási munkás látszott rajta, aki a magyar Parlament fölé hajolt. Festékes vödör állt a lábánál és csepegő ecsettel mázolta vörösre az Országház hatalmas kőépületét. A kép felett betűk szaladtak át. Mindenki szavazzon a szociáldemokrata pártra.

Örökéletű gránit és vörös festék... Ez mindent elmondott. Többet, mint amennyit akart ...

A múlt napokban egy kis cédulát ragasztottunk ki. Magyarország térképe volt rajta. Fehér mezőben zöld országhatárok és felette piros betűs írás:

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége. Ők szabadon tapaszthatják be öles hirdetésekkel a falakat. A mienk tenyérnyi kis papír volt, kevés helyen megfér és még sem túrték. Egy gyereket láttam, ahogy letépte.

– *Miért teszed kis fiam, hiszen nem bánt?*

– *Húsz koronát kapok napjára, ha ilyen nemzeti színűeket tépek.* Túl, odakinn köröskörül bántatlanul tépik össze idegen rablók az országunk földjét. És a fővárosunkban megfizetett magyar gyerekek tépik le a képét.

A jövő tépi össze önmagát.

Március 14.

Minden szenvedésnél jobban sajog ez... Annak a gyerekek az arca velem van, mióta láttam. Ki tette, hogy ennyire jutottunk?

Új tanító jár a gyerekek között. Egy démoni vörös árnyék ült fel a katedrára. Elveszi az utolsót is, ami vigasztalásul megmaradt. Sok év előtt a gyárakon kezdte, aztán a kaszárnnyák udvarán ólálkodott, most már az iskolákba jár el. A tanító fennhatóságával szembe bizalmi fiúkat és leányokat állít és, odaad nekik mindent, amihez nem nyúlhattak azelőtt. – Hazugság és butítás volt, – súgja szüntelenül, míg odaadja az Isten fogalmát, hogy parittyával célba vegyék a szemét. Odaadja a haza gondolatát, eregessenek sárkányt széttépett térképe foszlányaiból. És odaadja nekik a szüleiket: Ne tiszteljétek őket. Kéjük borzongásából lettetek. Léteketben is csak a maguk gyönyörét keresték, nem tartoztok se hálával, se engedelmességgel nekik.

A démoni vörös árnyék egyre merészebben fenyegeti az erkölcsöt. – *Szabaduljon fel az emberi szellem*” – mondotta Kunfi – és az iskolákban a vallásoktatás helyébe, a nemi felvilágosítás tudományát helyezte. Kicsi fiúk és kicsi leányok előtt, zsidó orvosnövendékek és doktorkisasszonyok tartanak erotikus előadásokat és hogy világosabb legyen a magyarázat, mozgóképeken szemléltetik, amit a gyerekek nem értenek.

Két kis leányról hallottam, aki az előadások következtében megőrült. Némelyik gyerek undorodva, sírva megy haza és az anyja ölébe bújik: De olyan is van, aki nevet és valami szörnyűt mond a szüleinek. Nemcsak országrablás, de lélekrablás is folyik itt. És Jézus hiába hívja a kisdedeket, már nem eresztik őket hozzá.

Egy asszony jött be ma a Mária utcai irodába. *Ellenem fordult a gyerek*, – panaszkolta és elcsuklott a hangja. – *Elvették tőlem az iskolában a szívét*. Vigasztalni próbáltam. Az asszony rázta a fejét: *Amit bepiszkoltak a gyerekem lelkében, azt nem lehet többé tisztára mosni*.

Nem tudtam, mit feleljek. Hiszen neki volt igaza. Beszéd zsidogott mögöttem. Hangok hallatszottak. Valaki, aki Sopronból jött, beszélte, hogy az osztrákok: egész Nyugatmagyarországot behálózzák agitációjukkal. A csehek pedig azt akarják, hogy szláv folyosó legyen arra felé, le az Adriáig. Egy másik hangközben az angolokról mondott valamit: – *Hát nem tudja? Elrendelték, hogy Bajától Pozsonyig a Duna egész hajózása a csehek kezébe menjen át, minden magyar hajóval együtt... Az oláhok megint előbbre jöttek*, – hangzott ki a suttogóból. – *Parisban nem bírják olyan gyorsan előretologatni a demarkációs vonalat, mint amilyen gyorsan ők átlélik*.

Kállay Magdolna hírt hallott Somogyból. A kaposvári munkástanács elkergette a földbirtokosokat, Mosdóst, Mikét, Szárdot, Hetest már szocializálták. A Somssichok, Pallaviciniek nem urai többé a földjüknek. Vidéki kis városokból előkerült zsidó fiatalemberek ellenőrzik és irányítják a becsületes munkában megőszült régi gazdatisztek.

– Egy hang riadtan mondta: – *A kormány zár alá veszi a bankbetéteket és a széfeket. Az emberek megrohanták a pénzintézeteket. Valami szörnyű készülődik ellenünk*.

Az asszonyra néztem, aki könnyes szemét törülgette az ablak előtt. Elvesznek földek és folyók, öröklött ősi birtokok, szerzett vagyonok, pénz és arany, mindent visszavehetünk, de amit ez az asszony sirat, az végleg elveszett.

Március 15.

Hetvenegyedszer fordult ma az 1848-adik év nagy márciusi napja. Az osztrák abszolutizmus alatt húsz éven át titokban ünnepelt a nemzet. Aztán lassan-lassan, szabadon bomolhattak ki ennek a napnak a virágai: a háromszínű lobogók. Himnuszok, dalok, beszédek, zászlós menetek. A szabadság nagy istentisztelete volt március 15-ike egy fél századon át.

Ilyen fakón és némán soha se jött és ment ez a nap, mint most. A zászlók, melyek szinte lerohadtak a rúdjukról az elmúlt hónapokban, az utóbbi időkben meggyérültek, tünedeztek a házak homlokán és mára nem kerültek elő. Azt mondják, a kommunista párt kívánságára tagadta meg a kormány ezt a napot, melyre származását szereti visszavinni.

A város, mely napközben hallgatott, korán ment aludni. Hidegen fúj a márciusi szél, önmagát kergeti sötét, üres utcákban. A kiakasztott bolti cégérek feketén himbálóznak, a borbélyműhelyek cintányérja táncol a levegőben.

A mi utcánk is alszik. Álmán elvétve riadoz át egy-egy lépés. Az oszlopos óra lassan üti az éjfél a szomszéd szobában. Ki jár odakinn ilyen viharos időben?

Egyszerre, mintha látnám. Szálas a növése, régies, furcsa dolmány feszül a mellén. Fehér inge kihajlik rája, a szél kapkodja körülötte lebegő gallérját. Az arca alig látszik, olyan mélyen a szemére nyomta a sapkáját.

Megy, mendegél, elhagyott, barátságtalan utcákon át. A sarkantyúja csörög, nagy kardja csizmája szárát verdesi. Autó nyargal át az utca éjszakáján. Villanykörte ég a belsejében. Egy nehéz arcú kövér ember dől hátra a párnák közé. Őrjárat fordul ki az utca szegletén. Pogány, mondja az egyik.

Vörös katonák bakancsa veri lomposan az aszfaltot. Elmennek a dolmányos mellett, ránéznek, de nem látják. Csapkodó gallérja hozzájuk ér, nem érzik meg, ő pedig csak nézi mereven a letépett nemzeti színek vörös sebét a sapkájukon.

Hová tettétek az én rózsáimat? Halványabb lesz az arca a halálnál. És megy tovább. Tekintete az üres zászlótartókon tétováz a vörös zászlók között. Hová tettétek az én zászlóimat?

Kivilágított ablakok alatt visz el az útja. Egy szerkesztőségben dolgoznak odafenn. Felvont ravaszos pisztollyal vörös katonák állnak a szerkesztő íróasztala előtt. Ők a cenzorok és lenn a pincében zakatolnak a rotációs gépek. Vászonzubbonyos, nyomdafestékes szedők hajolnak a munka fölé.

Hová tettétek az én felszabadított sajtógépemet? Hová lett a márciusi sajtószabadság?

A szedők keze fölé hajol, elfut a betűk felett a tekintete. Nem hallják, nem látják őt és szedik a sort:

„Petőfi szobra alatt Landler Jenő méltatja március jelentőségét. A dalárda elénekli a Marseillaisét.”

Hová tettétek az én dalaimat?

Megint megy sötéten, magányosan. Ismerős utcák, ismerős a kert, az oszlopos nagy csendes ház, a dermedt téli fák között. A Múzeumhoz ért. Keze alatt a kert vasrácsos, bezárt ajtaján enged a kilincs. A kapu nyílik. Az ör felriad, kinéz a házikóból. Csak álmodott: A szél füttyül. A vándor gallérja hólyagosan lobog, ahogy a szabad lépcsőn bolyong és megáll odafenn a lépcső oldalfalán. Lenéz, sokáig mozdulatlanul és a szélről kérdi, miért nem mondja többé senki, hogy talpra magyar?

Hát nem tudják itt, hogy kik az urak a Hargita alatt, a segesvári mezőn?

Kifáradt és elnyújtózni vágnék a hosszú szomorú út után. Kinek adtátok oda az én síromat?

Nincs maradása és nincs többé hová mennie annak, akivel átkísértett ezen a városon a hontalan március 15-ike.

És mégis menjen, menjen innen hallgatagon, mert ha itt maradna és szólni tudna, holnap reggel a „független és önálló” Magyarország forradalmi kormánya, legújabb néptörvénye erejével, letartóztatná őt, az ellenforradalmárt.

Március 16.

Fóton kellett volna ma beszélnem gróf Károlyi Lászlóné falusi asszonyainak. De a főtí gyöngyök többé nem mennek fölfelé a borban. Terhes, nehéz levegője volt odakinn a tavasznak.

Kállay Erzsébettel és Magdolnával mentünk oda. Túl a városon fehér hó csíkok olvadtak az ébredező fekete földeken. A télvíz halk csörgedéssel futott az árkok alján.

Ma nem lehet gyűlést tartanunk a faluban, mondotta Károlyi Lászlóné, mialatt átmentünk a kastélyon, melynek Mackensen foglya volt. Majd máskor, a jövő héten ... a községházán ma népgyűlés van. A temetőben a háború halottainak tartanak emlékűnnepet. Izgatott a hangulat, féltő, hogy megzavarnák az asszonyok összejövetelét.

A községháza egyik ablakából hallgattuk meg az ünnepi beszédeket. Egészen mások voltak, mint a pesti szónoklatok. A kommunizmus sarjadó jelszavaira ott még nemzeti színű szalagok és vitézkötések fonódtak. Kinn a temetőben is ugyanígy volt. Aztán váratlanul egy részeg katona állt fel az egyik horpadt sír hantjára. Ennek már gyűlölet volt a hangjában, sötét fenyegetések bugyborékolnak ki a szájából: Tanulják meg az urak! Majd megmutatjuk mi nekik. Megcsalták, halálba küldték a népet. Most már mienk a hatalom...

Esteledett, mire sötét, zsúfolt vonatunk befutott a Nyugati pályaudvarra. Bérkocsi nem volt. Négy nap óta sztrájkolnak a kocsisok. És a villanyosra se bírtam felkapaszkodni. Egy katona törtetett elém. Lerántott a lépcsőről. Még láttam, hogyan tolakszik. Helyett akart magának szorítani. Valaki meglökhette. Kirántotta a revolverét és lövöldözni kezdett. A kocsi megállt, az utasok leugráltak, asszonyok sikoltoztak, hirtelen tolongás támadt.

Gyalog indultam el a Vilmos császár úton. A kövezet jóformán mindenütt fel volt szedve, itt-ott apró vörös jelzőlámpák pislogtak a gödrök előtt, de kövezők sehol sem dolgoztak. Egyszerre egy régi francia forradalmi metszet jutott eszembe. A képen keskeny, öreg házak tövén barikádokon, csíkos szűk pantallóban, cilinderes, ingujjas alakok lövöldöztek roppant hosszú, szuronyos puskákból. Barikádok... Szinte kínálkoznak itt a feltépett kövek. Mire készül ez a város, mely egyre idegenebbnek rémlik? Mire készül most, hogy jóformán minden elhallgatott benne és már csak a csőcselék lelke beszél? Ahogy a Bazilika kupolás sötét kőtömege alatt elhaladtam, felnéztem a tornyára, melyben minden tetőnél és minden toronynál magasabban, nagy harang függ a város felett. Eszembe jutott a hangja. Bár szólna már, de nem misére, bár hallanám félrevert bronz magányos szavát... És a gondolatom áthallgatódzott a jövendő napokba.

Március 17-18.

Az emberek beszélnek hozzám és én felelek. Egészen természetesen hangzik, amit mondok, pedig csak félig vagyok ott, ahol vagyok. Mindig csak félig önmagam előtt járok és az órákat számlálgatom.

Beszédet mondtam egy gyűlésen. Leveleket írtam a Magyar Asszonyok irodájában. Tárgyaltam Kiss titkárral is. Talán nem veszik észre az emberek, hogy már csak egyetlen egy gondolat van a fejemben. Egy várakozó, kétségbeesett gondolat. A titkár vidékről jött haza... Rossz hírek vannak... Székesfehérvárott is járt, beszélt Prohászka püspökkel és a püspök azt mondta neki: Éles ekevas készül beleszántani a magyar nép lelkébe. Nagy barázdát fog hasítani. De szükség van erre, hogy azután annál termékenyebb legyen.

– *Igy lesz,* – mondtam, mintha álomban valahonnan messziről hallottam volna az assisi lelkű püspök megismételt szavát.

Kiss Károly a körútjáról beszélt: – *Kétszáznegyvenkét vidéki szervezetünk működik. Egész falvak asszonyai iratkoznak be; Ma már háromszázezernél több tagunk van.*

Gróf Chotek Rudolfné közbeszólt: – Károlyi Mihály azt mondta valakinek, hogy a kormány nem fél a választásoknál egyetlen ellenzéki párttól sem, csak a mi szövetségünkötől, mert háromszázezer szervezett asszony sorakozik fel benne.

Megint elcsodálkoztam, hogy örölkő várakozásomban olyannak tudok látszani, mint máskor. Pedig szüntelenül olyasmit éreztem, mintha fátyolok húzódtak volna köztem és az emberek között. Közelségükben is messze voltam tőlük és a hangjuk tompán jutott el hozzám. Ez az érzés nem hagyott el egész nap. Délben Somssich Andrisnál ebédeltem. Csillag Teréz és Hállay százados voltak a vendégei és egy fiatal színész, akinek a nevére nem emlékszem. Ideges és türelmetlen voltam. Azt hiszem, vigyázatlanul beszéltem. Legalább is az volt az érzésem, mikor hazafelé mentünk. Csillag Teréz elbúcsúzott az utcán. Hállay is elmaradt.

– *Mi történik velünk?* – kérdezte Somssich Andris. Nem feleltem a kérdésére. Tovább élt bennem az, amiről az ebéd alatt beszéltem. Miért is nem tudtam közömbösnek látszani? Miért mondtam, hogy most már itt az ideje, hogy cselekedjék az ellenforradalom, nem lehet tovább vámi, különben megelőz a vörös hullám.

Mind igazat adtak. Csak az idegen színész hallgatott: És mégis most utólag haragudtam magamra. Jobb lett volna hallgatnom. És nem is fogok többet beszélni ezekről a dolgokról. Somssich Andris megnyugtatót. Nem lesz baja belőle.

Mikor éjjel minden ok nélkül felbredtem álmomból, a fejemben legelő ott volt vigyázatlan szavaimnak az emléke és kényelmetlenül zavart.

Március 19-20-ra Virradó éjjel

A kályhában kihűlt az utolsó parázs. Fázni kezdtem és mégsem mozdultam meg. A székembe csúszva ültem az íróasztalom előtt. Kicsiny borzongások futottak végig a hátamon.

Egy kiáltványt kellett volna írnom a Szövetség nevében. Elkezdtem, az első mondat végén megállt a tollam a papiroson, állva maradt, céltalan vonalakat rajzolt, rajzolt még akkor is, mikor kiszáradt belőle a tinta és nem hagyott nyomot. Azután átbillent a toll és elgurult az asztalon. Találomra egy könyvet vettem elő. Soká tartottam a kezemben és néztem a betűit. Nem tudom, mi volt. Összecsukódott és lehunytam a szemem. Így jobban hall az ember. Az órák sorra vertek a lakásban. Vertek tizenkettőt, egyet, félkettőt, háromnegyedet... Eloltottam a lámpát és kinyitottam az ablakot.

Megint visszaültem az íróasztalomhoz. A hideg bedőlt a nyitott ablakon, össze-összerázkódtam tőle. A csend bizsergett, azután úgy rémlett, mint ha egy nagy ér lüktetett volna át a levegőn.

Az óra kettőt ütött

Most... a fejemben megfeszült minden ideg, az inak kinyúltak a nyakamon, olyan merev lett a testem, hogy nem bírtam volna mozdítani.

Nem tudom, mennyi ideig tartott. Egyre jobban fáztam. Az óra megint ütött. Talán siet? ... Elmúlhatott megint vagy egy fél óra. A tagjaimban furcsán engedett fel a merevség, szinte úgy, mintha összeomlottak volna bennem a csontok. Lehorgasztottam a fejemet.

Elhalasztották hát megint!

Éjfél után két órára volt kitűzve. Fegyverük van elég, a csendőrök és rendőrség egyetért. A kaszárnyák pedig ingadoznak. De a jeladás elmaradt. A Bazilika harangja nem szólalt meg.

Mi történhetett? Holnap fog-e szólni, vagy holnapután?

Csak késő ne legyen ...

Március 20.

Az éjjeli óra üres csendje mint egy félőrült várakozás a fejemben maradt. A folytatódó élet képei és hangjai azon a csaldótt csenden át rezegtek ma be az öntudatomba.

Az ellenforradalom éjszakája olyan sok napon át készülődött és újra és újra annyiszor tolódtott el, hogy szinte belefáradt a reménység. Eljön-e még? Megint összeszedtem magamat. Felbízattam a csüggedésemet és a lelkemben ismét várakozás lett minden.

A város is mintha várt volna valamit Még az utcák is, mintha vártak volna. Legalább nekem úgy rémlett. Várakozó hallgatás volt a reggelben. Újságok nem jelentek meg. Azt mondják, bérmozgalom miatt sztrájkolnak a szedők. A bankba mentem. A kormány letiltotta a betéteket. Nem adtak ki pénzt sehó. Lehúzták a vasredőnyöket. A megrémült emberek tolongtak, átkozódtak.

Ellenőrizhetetlen hírek terjedtek el. Valaki mondta, hogy a kommunisták hadserege: a leszerelt katonák fenyegetőző gyűléseket tartanak szanaszét a külvárosokban, készülnek valamire. Kun Béla és társai szabadon bocsátását követelik.

Károlyi Mihályról is hírlík, hogy készül valamire. Gyűlöletében egyszer megesküdütt, hogy elpusztítja Tiszát, még ha vele pusztulna a nemzet is. Tisza meghalt, de szelleme Károlyi ellen feltámadt az egész nemzetben. S ma Károlyi új bosszúra készül. Úgy mondják, nemcsak a magyarság ellen, mely már kiábrándultan megtagadja őt, de az antant ellen is, mely nem áll szóba vele. Mi vár reánk?

Délután a Nemzeti Egyesülés pártjának gyűlése volt. Néhány szót váltottam Bethlen Istvánnal. Azt mondta, nagy változások várhatók. Az antant hatalmak megbízottjuk útján tudára adták Károlyinak, hogy egy józan polgári kormánnyal szemben előzékenységet mutatnának. Hogy súlyt adjanak követelésüknek, Vyx francia alezredes útján új demarkációs vonalakkal fenyegetőznek.

Bethlen István ma kevésbé látta sötéten a helyzetet, mint különben. Pillanatnyilag megnyugodtam. Ritoók Emmával jöttem

haza a feltűnően népes utcákon át. Messze lakik, megkéstünk, nálunk maradt hát éjszakára. Este felráztam magamat és együtt dolgoztunk az asszonyok kiáltványán. Éjfél felé járhatott az idő, mikor bejött hozzánk Anyám és mint mindig, ha valamit írtam, megkérdeztem a véleményét és felhasználtam a tanácsát. Aztán kergetett, menjünk már aludni. Ritoók Emma elment, magamra maradtam és hogy nyugtalanságomat megvesztegessen, csiszolgatni kezdtem a kéziratot. Közben múlt az idő. Két óra lett.

Egyszerre ki tudja miért, megrohant a tegnapi várakozás izgalma. Felkaptam a fejemet. Messze, messze, harangzúgást véltem hallani az éjszakában. A torkom kiszáradt. Vadul vert a szívem. Felrántottam az ablakot, de odakinn végtelen volt a csend. Csak képzelődtem... Egy darabig még mozdulatlanul hajoltam ki a hideg fekete utcába. Puskaövés dördült a Népszínház elől. Aztán megint elhallgatott az éjszaka. Nem bírom tovább.

A háború alatt de hányszor mondtuk ezt. Aztán jött az ősz vonagló összeomlása jött a tél és darabokra tépték az országunkat. Nem bírjuk el... És bírtuk. És ki tudja, mit kell még bírunk ezen a tavaszon? Nekidőltem az ablakdeszkának és a sötétségen képek húzódtak előttem, mintha rémálmot álmodnám. Egyszerre megálltak a képek. Egy nagy kietlen házban láttam magam. Csupasz, meredek falaiban szokatlanul magas ablakok nyílnak. És mi az utolsó szobában ülünk és várunk valamire, ami elől nem lehet menekülni. A szobából

nem vezet ajtó a szabadba. Oda lenn tárva áll a kapu. Nincs, aki őrizze. A légvonatos kapualján lépések jönnek befelé és nem tartóztatja fel senki se. . Jönnek a lépcsőn. Már régóta hallatszik, hogy a házban egyik ajtó nyílik a másik után. Még egy... és még egy, sorra nyílnak az ajtók, egyre közelebb, közelebb.

Nem bírjuk el tovább. Rémlátó végtelenbe nyúlnak a percek és mi meg ; se mozdulhatunk, irtózat lesz a várakozás. Már az utolsó ajtó előtt tétováznak a lépések. Valami készülődik odaát. Még senki se látszik, csak a kilincs mozdul óvatosan, lassan és csikorog.

Nyíljék hát ki! Történnék valami, akármilyen, de történnék végre.

Március 21.

Az eső esik, a lyukas ereszből csurog a víz. Az ablakom bádogpárkányát verik a cseppek. És ez úgy hangzik, mintha csontvázak ujjá kopogtatna, hogy eresszék őket.

A lépcsőházban csengettek. Chotek Rudolfné jött, aki mindig bátran és áldozatkészen a nemzeti eszme mellett. Nagyobb összeget hozott a szövetség céljaira. Utána Mikes Árminné nyitott be az ajtón. Még kilenc óra se volt. A fülembé súgta: Nagyon rossz híreim vannak. Beszélnem kell veled.

Magamhoz vettem a pénzt, azután mentünk. A kocsiban elmondta, hogy egy megbízható egyén előtte való nap a kommunisták gyűlésén volt. A munkások nagy tömegei átmentek a kommunista pártba. A vas fémmunkások is mind átmentek. És elhatározták, hogy most már nyíltan fellépnek a kormányzó pártok ellen és letörik az ellenforradalmat is.

A keleties szemű démoni bűvölő, mely öngyilkos letargiába zsibbasztotta a nemzetet, rátenné hát egészen a kezét tehetetlenné vált tartalékára?

A Magyar Asszonyok irodájában már ott volt Kállay Erzsébet. Alig hogy odaértünk, Batthyáhy Lajosné jött be sebesen és intett nekem. Az egyik sarokba húzódtunk. Csak akkor tűnt fel, milyen megnyúlt és halálsápadt az arca. Idegesen beszélt: – *A kormány lemond: Vyx alezredes egy ultimátumot adott át. Az antant megint előbbre tolja a demarkációs vonalat és semleges zónát is követel. Károlyi pedig – biztos értesülésem van – a kommunistáknak akarja átadni a hatalmat.*

Ez hát Károlyi bosszúja...

Kállay Erzsébet és húga is odajöttek hozzánk. Aztán elrohantak, József főherceget akarták értesíteni és Bethlen Istvánhoz is mentek, hogy kísérelje meg a lehetetlent az antant megbízottainál. Vyx alezredes az utóbbi napokban eltávolíttatta Budapestről a francia csapatokat. Mindössze háromszáz szpáhi lehet valahol a környéken. Ő tudta, hogy mi készül. Szándékosan fosztotta meg a város polgárságát az egyetlen védelemtől?

Batthyány Lajosné felállt. Mielőtt indult volna, a fülembé hajolt és azt mondta, hogy szökjem meg az éjszaka előtt, mert az első elfogatási listán rajta van a nevem.

Hazamentem. Az eső egész délután zuhogott és verte az ablakomat. Telefonon hívtam a testvéremet. Anyám beteg volt és ágyban feküdt. Úgy beszéltem a testvéremmel, hogy ne hallja. Ő még nem tudott semmiről.

Bánó Lászlóné jött és mondta: menjek el, mert ezek felakasztanak. Megint ott volt Chotek Rudolfné. Visszaadtam neki a pénzt, amit ma délelőtt a Szövetség céljaira hozott: Nálam most már úgyszem lenne biztonságban. Ő is ugyanazt mondta, amit Bánóné mondott.

– *Nem megyek el, – felelem, – gyávaság lenne megfutamodnom. Ha el akarnak fogni, hát fogjanak. Itt maradok.*

– *Még szükség lesz rád később, mikor újra dolgozni lehet,* mondotta vendégem és kedvesen rábeszélte. – *Magamhoz vinnélek, de ott nem lennél biztonságban. Gidáékat nálam fogják keresni.* – Testvéréről, gróf Ráday Gedeonról kezdett beszélni. Aztán megint rám fordította a szót. Figyelmesen hallgattam és közben se félelmet, se izgatottságot nem éreztem, talán azért, mert sajtáságosan megint úgy rémlett előttem, mintha nem rólam, hanem valaki másról lenne szó.

Hét óra felé járt az idő. Cavallier József egy fiatal újságíró, aki a magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége érdekében sokat és önzetlenül dolgozott, halálsápadtan nyitott be hozzánk. Hirtelen behúzta maga mögött az ajtót és úgy

nézett hátra, mintha attól félne, hogy valaki utána jön. A szeme egészen merev és üveges volt.

– *Károlyi lemondott, –* mondotta szakadozott hangon. – *A minisztertanácsból Kunfit küldte Kun Béláért a gyűjtőfogházba. Kunfi aztán automobilon vitte magával Kun Bélát a miniszterelnökségre. A szocialisták és a kommunisták megegyeztek; Direktórium alakult, az a hír jött, hogy Kun Béla, Szamuely Tibor, Kunfi Zsigmond, Pogány József és Vágó Béla a tagjai. Forradalmi törvényszéket állítanak fel. Ma éjjel sokakat elfognak. Meneküljön. Ne adja oda magát prédául az ő bosszújuknak.*

Mialatt beszélt, lövöldözés hallatszott odakintről. Egyszerre felrémlt előttem az éjszakai kép. A nagy, kietlen házban vagyunk és az utolsó szoba kilincse fordul és nyílik az utolsó ajtó. Egy borzasztó hang üvöltött végig az utcán:

Éljen a proletárdiktatúra!

Március 21-ikének éjjelén.

Egy pillanatra csend lett, olyan iszonyú csend, mint mikor a nyaktilón fennakad a bárd. A megköötözött emberi teremtés válla közé húzta a fejét, már csak ennyit tehetett önmagáért. És a hideg eső, mint a halálverejték szakadt lefelé a házak falán. Most...

Odakinn megint elbődült a hang:

– *Éljen a proletárdiktatúra!*

Mára szomszéd utcák is kiáltották. Egy hirtelen lerántott redőny hörgött a sötétben. Sietve becsapott kapuk döngtek. Futó lépések csattogtak a házak alatt és két szót gurítottak maguk előtt: Éljen!... Halál... Ezt nekünk szánták.

A szegleten lövöldöztek.

– *Halál a burzsujokra...* Valamelyik golyó lámpaüveget talált. Az üveg csörömpölve repült szét az aszfalton. Egy kocsit ügetett. Megállították. Lárma hallatszott és a lövöldözés nyargalva távolodott a Rákóczi út felé. A gondolat futott utána, ki a megtévelyített, világtalan városba. Mi történik ott? És túl és mindenütt? A kaszárnyákban, a körutakon? A belső negyedekben tengerészek fosztogatnak. A külvárosok láznak. Egy maroknyi bolsevista tábor hatalmába kerítette a várost. Nincs hová menni!

Az ember kezében mintha már csak egyetlen mozdulat lett volna. Egy gyámoltalan, szegény mozdulat, amely a lüktető halántékokhoz kap.

A gödör fenekén vagyunk. Ez a gondolat mindennél gyalázatosabb és torzan mégis pihentető. Ez jobb a feltartóztathatatlan, hosszú, aljas lefelé csúszásnál... Mélyebbre már nem lehet süllyednünk.

Kinn megint elhallgattak az utcák. És a csendet hirtelen apró szegekkel verte át az ember szíve lüktetése. Hát nem kerülhettük el... Elöntöttek a feltépett kanálisok. Undorodást és szégyent éreztem. Károlyi Mihály kegyelméből cimborája, Trockij ágense, a munkáspénztárak sikkasztója: Kun Béla, uralkodik Szent István Magyarországa felett.

És mindenütt történik valami és semmit sem lehet többé feltartóztatni.

Nem tudom, mennyi idő múlhatott. Hallgattunk. Mindenki a saját kínjával vergődött. A lámpa csak alig hogy égett. Az óra megint ütött. Elkaptam a hangját. Egyiket a másik után, mint a levegőbe repített rézkorongokat. Megszámláltam. Kilencszer pengett. Gróf Chotek Rudolfné, aki az előbb még ott volt, nem volt ott többé. Géza testvéremet sem láttam. Megint telt az idő. Olyan volt a szobám, mint egy homályos kép háttere. Alakok ültek mozdulatlanul, aztán hirtelen kimentek a képből és ismét visszajöttek. Az ajtó nyílt és csukódott. Cavallier Józsefet megint ott láttam, ahol az előbb üresen állt a szék. Rábeszélt és nógatott.

Örült hírek keringenek a városban. Szörnyű eseményeket jósolnak éjszakára. Vix alezredest és az antant misszió többi tagját is letartóztatták. A dunai angol monitorokat is le akarják fegyverezni. Az orosz vörös hadsereg a Kárpátok felé törtet. A bolsevisták a területi integritás alapjára álltak. Kun Béla direktóriuma hadat üzen az antantnak. Meneküljön... Még ma éjjel... Letartóztatják. Jöjjen hozzánk.

Anyám hívatott. Szorongva nyitottam be ajtaján. Magasan feltámasztott párnái között szinte ült az ágyban. Az arca halvány volt és még keskenyebbnek látszott, mint különben. Ő is hallotta az utca ordítását! Ő is tudta már, hogy mi történt és mi vár reánk. Üldözött, szenvedő tekintetétől egyszerre erősebben és egyéniebben kezdtem érezni a sorsunkat.

– *Miért nem jöttök ide? Miért nem beszéljük meg együtt?* -Szavai nem akartak fájdalmat okozni és mégis, mintha éles, finom szerszámok lettek volna,

átnyilallottak a mellemen.

Szegény Anyám: Mikor Cavallier József ajánlatát elmondtam, megrázta a fejét: *Budán lakik. Ne menj olyan messzire ...* Hirtelen visszavette az önuralmát: – *Úgy esik az eső és egész délután hallottam a köhögésedet.*

A többiek is bejöttek a szobába. Mindenki mondott valamit. Béla öcsém felesége a testvérét említette: – *Zsigmondyék a közelben laknak. Üzentek is.*

Csak Anyám hallgatott. Nem bírta ki mondani és mégis ő küldött legerősebben. Hosszú szomorú tekintettel nézett rám. Ez eldöntötte a habozásomat.

– *Egy-két napról lehet csak szó. Aztán ha nem találunk itt, visszajöhetek...* Hittem-e amit mondtam? Így képzeltem-e el akkor? Vagy csak áltattam magamat, hogy viselni bírjam? Ekkor vettem észre, hogy valahonnan sajátságos, mély árnyékok vetődnek Anyám arcára. A többi arcon is ott voltak a sajátságos, okozatlan árnyékok, mintha hirtelen valamennyien megöregedtek volna. És pillanatok alatt rajtuk túl, a szomszédban is, a szemközti házban is, az egész városban így öregednek meg most az emberek.

Aztán mindenki elment. Egészen egyedül voltam a szobámban. Éreztem, hogy sietnem kellene és mégis, ki tudja, mióta álltam nyitott szekrényem előtt. Hányan állnak ma így vagy hányan kapkodnak és futnak?... Vajon itt is úgy lesz-e, mint Oroszországban? Az ajtó halkán nyílt mögöttem. Anyám felkelt és jött, hogy együtt legyünk, hogy segítsen.

Kevés holmit viszek, egészen keveset, – mondtam sokszor, mintha a sorsot akartam volna kényszeríteni, hogy ne tartson soká.

Holnap talán már hazajöhetek...

Anyám nem felelt; Összekötötte a csomagomat: – A házvezetőnőnek nem szabad holnap reggelig megtudnia, hogy elmentél... Kinézett az előszobába, nincse ott senki. Maga nyitott előttem ajtót és elkísért a folyosón. A ház aludni látszott, az ég sötét volt és alatta sötét volt az udvar is, mint egy akna, amelyben összefutott az esővíz.

Anyám a karomra támaszkodott és szótlánul jött mellettem. És ebben a nehéz csöndben mindegyikünk magányosan küzdötte ki a saját önuralmát. Aztán megálltunk. Csak az eső zuhogása hallatszott, Anyám felemelte a kezét és éreztem, ahogy egy sajátságos kis mozdulattal utána rajzolta a homályban az arcom vonalát, úgy ahogy csak ő látta, gyöngédebben, szebben a valóság vonalánál.

– *Vigyázz magadra...*

Már lefelé szaladtam a lépcsőn. Ő pedig odafenn áthajolt a könyöklőn és utánam szólt, mintha még el akart volna kísérni egy darabon: – *Jó éjszakát,* mondotta halkán a szörnyű éjszakába.

– *Jó éjszakát...* de a hangom belül maradt és egy soha nem érzett fájdalommal összetört odabenn. Megint sietni akartam és mégis megálltam.

A kapun túlról puskaropogás hallatszott. Biztatni kezdtem magamat: Holnap visszajövök hozzá, holnap... Végig botorkáltam a fekete udvaron és bezörgettem a házmester ablakán. Mikor kijött, furcsán nézett rám a hirtelen lámpafényben: – Nagyon lövöldöznek odakinn. Jobb lenne itthon maradnia.

A kulcs fordult. A kapu nyílt és óvatosan, csúszva zárult be mögöttem, mintha nem akart volna elárulni. Névtelen borzadás futott át rajtam. Nem mehettem többé vissza. Kinn álltam az esőben magányosan. Túl az otthonon, túl mindenben, ami jó és védett volt.

Emberi bögések, autók szirénája hallatszott. A lyukas ereszekből

patakokban dült a zápor. Az aszfaltban hápogva nyelte a kanális szája az ömlő vizet.

Az utca egészen néptelen volt. A túlsó oldal sötétjéből lépések szakadtak ki. A lépések nem jöttek, de hirtelen kezdődtek... Valaki elindult a szemközti ház alól. Valaki, aki várakozott. Rám lesett? Engem várt? A lépések sietni kezdtek, megelőztek, átvágtak az utca közén. Az egyik kapu üregében elmosódva egy sötét alak lapult. Nem csöngetett. Egy pillanatra megálltam. És ekkor egyszerre kiújult az elmúlt hetek minden bizonytalansága. A hajszoltság, a megfigyeltség, a szabadságvesztettségnek a kínja összeszorította a torkomat. A fenyegetés, mely el-el-tűnőn, felbukkanón régóta nyomon kísért, most elém került és ott áll valamennyi kapuboltozat alatt és vár minden forduló sötétjében.

Megszökjem előle? Lekanyarodjam a mellékutcába? Fáradt voltam, betegnek éreztem magamat. Ólom volt az ereimben és kövek nyomták a fejemet. Egy pillanatra lemondtam magamról. Olyan semmi sem voltam én a szörnyű szerencsétlenségben. A rettentő omlás robaja elnyelte az egyéni végzetek kis jajszáját.

És a kapu aljából hirtelen kilépett az árnyék és elállta az utamat. Egymásra meredtünk. Aztán... Te vagy?... Béla testvérem volt. Ő várakozott reám, hogy elkísérjen. A Körúton csak elvétett lángok égtek. A bevert, fekete lámpák körül üvegszilánkok ropogtak a sarkam alatt. A pocsolyákból eldobált töltényhüvelyek meredeztek ki.

Az utca közén gépkocsik süvítettek. Egy csoport ember jött. Vörös zászlót hoztak. Szuronyos teherautó hömpölygött. Fegyveres tengerészek álltak rajta. Az egyik az arcához kapta a puskáját.

Félénk célzott. A lámpa fénye egy pillanatra kiemelte, aztán megint visszaejtette a sötétbe. Nem lőtt, csak vigyorgott és állati júdásarca furcsán összegyűrődött. Már eltűnt, de a hangja még hallatszott, oroszul kiabált valamit. Azt mondják, sok van ilyen.

– *Burzuj... le vele!* És a moszkvai kiáltás már szabadon szalad szét a magyar városban.

A túlsó oldalon félénk alakok futottak át az utcák torkolatán. Vad mozgással és riadt osonással volt tele a levegő. . .

Becsöngettem a kapun. Béla testvérem elment. Soká tartott, mire kinyílt. Egy asszony jött csoszogva. Bizalmatlanul nézett rám. Félni látszott: Hová megy? Valamit mormogtam és pénzt tömtem markába. Az udvar itt is egészen sötét volt. Aztán egy lakásajtó előtt tétováztam. Valami előre kényszerített, valami visszahúzott. Mégis bezörgettem. Odabenn még terítve állt az asztal a függőlámpa barátságos világában. Az üvöltő, ázott, piszkos utca után nyugtatott a jószívű kis otthon. Zsigmondy Mihály és a felesége fogadtak. Vártak-e, nem-e, nem tudom, de úgy tettek, mintha egészen magától értetődő lett volna, hogy hozzájuk jöttem.

– *Hány óra van?*

– *Tizenegy elmúlt.*

Az előszobaajtón zörgettek... Egymásra néztünk. Egy magas növésű barna fiatalember nyitott be. *Hunyady Ferenc gróf*, – mondotta Zsigmondy megkönnyebbülten. Az én nevemet elhallgatták. És azután is gondosan elkerülték, hogy szólítsanak. A jövevény beszélt: – *Senki sem tudja mi történik. A kommunisták szabad rablást akarnak engedni a csőcseléknek.*

– Anyámra gondoltam. Ő is rám gondol most bizonyosan. Mögötte halványabban távolabbi arcok bukkantak fel, testvéreim, barátaim. Félni kezdtem mindazokat, akiket szeretek.

Zsigmondy leakasztotta a telefonkagylót a horogról. A központ változatlanul azt felelte: „*Csak hivatalos beszélgetéseket kapcsolunk.*” Azután ez is megszűnt. A telefonközpontok már a kommunisták hatalmában voltak. Az eső elállt. Az utcák megéledtek és a felzavart aljas vér ordítása megint fel-felbődült a mélyből: *Éljen a proletár diktatúra!*

A gyerekeket átvitték a szomszéd szobába és az ő fehér szobájukban vetettek számomra ágyat.

Mesélő tarka képek a falon, cinkatonák, játéklovacskák a földön. És én akármeddig éljek, soha többé nem leszek olyan öreg mint ebben a gyermekszobában.

Március 22-én.

Már derengett, mikor a fáradtság valami álomfélében elvitt önmagamtól. Rövid ideig tarthatott, aztán a szívem táján egy sajátságos, szinte testi fájdalom ébresztett fel. Olyasfélét éreztem, mint mikor valakinek kedves halottja van, aki tegnap még élt és a reggeli ébredésben nem a gondolat, hanem a fájdalom mondja, hogy történt valami. Félni kezdtem a teljes ébredéstől. Ne még... csak még egy percig ne. De hiába bújtam el az öntudat elől, utánam jött – minden az eszembe jutott.

Nincs többé ... nincs többé Magyarország ... Elárulták, eladták. Nincs többé.

Boldogtalan szaggatott nesz hallatszott a torkomban. A szívem megsebesült és vér ömlött belőle, mindenki vére, aki magyar. A két öklömet nekiszorítottam a szememnek. Olyan erősen szorítottam, hogy a szemgolyók fájtak az üregükben és vörös kigyók cikáztak a sötétben. Hirtelen felpillantottam. Hályogos szemével meredt be rám a szürkület. Az ő reggelük! Az utca kihalt volt. Éjszakai dorbézolását aludta ki a hajnalban. Elmúlhatott már vagy egy óra is, mire lépések kopogtak bele a csendbe. Egy púpos kis emberi szörnyeteg jött, himbálózva a körút felől. Karjára papirosok voltak vetve, kezében vedret vitt. Időnként megállt a házak tövében, gyorsan mázolta a falat és mikor odébb ment, mögötte minden állomáson nagy vörös, plakát maradt.

„Éljen a proletár diktatúra!”

Nem engedik lélegzethez jutni, nem engedik eszmélni a várost. Mire felébred, addigra már elborította egész testét a vérbajos vörös kiütés. Ott lesz mindenütt. A kaszárnyákon, a királyi palotán, a templomokon is.

Elfordultam az ablaktól. De hiába, ugyanaz volt mindenütt. A reggeli asztalon újság feküdt. A tegnapi nyomdász sztrájk megszűnt. A szocialista szedők kiszedték a kommunisták lapjait és a fekete nyomtatásban benne volt a vörös: „*Világ proletárjai egyesüljete*”. Legfelül pedig nagy betűk mondták el Károly Mihály kiáltványát:

„Magyarország népéhez! A kormány lemondott. Azok akik addig is a nép akaratóból s a magyar proletárság támogatásával kormányoztak, belátták, hogy a viszonyok kényszere új irányt parancsol. A termelés rendjét csak úgy lehet biztosítani, ha a hatalmat a proletariátus veszi kezébe. A fenyegető termelési anarchia mellett a külpolitikai helyzet is válságos. A párizsi békekonferencia titokban úgy döntött, hogy Magyarországnak csaknem egész területét katonailag megszállja. Az antant misszió kijelentette, hogy a demarkációs vonalat ezentúl politikai határnak tekinti. Az ország további megszállásának nyilvánvaló célja az, hogy Magyarországot fölvonulási és hadműveleti területté tegyék a román határon harcoló orosz-szovjet hadsereg ellen. A mitőlünk elrabolt területek pedig zsoldja lenne azoknak a román és cseh csapatoknak, amelyekkel az orosz szovjet sereget akarják leverni. Én, mint a Magyar Népköztársaság ideiglenes elnöke a párizsi konferenciának ezzel a határozatával szemben a világ proletariátusához fordulok igazságért és segítségért, lemondok és átadom a hatalmat Magyarország népei proletariátusának Károlyi Mihály.”

Irtózat fogott el. Bevallja, hogy ő adta! És undorodásomon át érezni kezdtem, hogy ez a kiáltvány nem egyéb, mint egy megcsalt nemzet adásvételének legaljasabb okmánya.

Magyarországot csak én menthetem meg” – mondotta Károlyi Mihály

1918 október 31-én, mikor hazugságban elkezd. „*Átadom a hatalmat Magyarországnak népei proletariátusának*” – mondja 1919. március 21-én, mikor hazugsággal végzi. Közben eladta és eltékozolta Magyarországot. Az álarc földre

áll. És mögüle merészen felvonul a had, melyet ő Magyarország népei proletariátusának nevez.

A „*Forradalmi Kormányzótanács*” névsorában ott vannak jóformán valamennyien. Mint Károlyi kormányánál, az előtér szemfényvesztő keresztény bohóca megvan itt is: Garbai Sándor, az elnök. A többiek idegenek...

Külügyi népbiztos: Kun-Kohn Béla, helyettese Ágoston-Augenstein Péter. Hadügyi népbiztos: Pogány-Schwartz József, helyettesei: Szántó-Scheiber Béla, Szamuely Tibor. Belügyi népbiztos: Landler Jenő dr., helyettese: Vágó-Weiss Béla. Pénzügyi népbiztos: Varga-Weissfeld Jenő, helyettese: Székely-Weiss Béla. Közoktatásügyi népbiztos: Kun Kántor Zsigmond, helyettese: Lukács-Löwinger György. Kereskedelmi népbiztos: Landler Jenő dr. (ideiglenes), helyettesei: Rákosi-Roth Mátyás, Haubrich József.

A földművelésügyi népbiztosság kollégiuma: Hamburger Jenő, Csizmadia Sándor, Vantus Károly, Nyisztor György. Szocializáló népbiztos: Böhm Vilmos, helyettesei: Hevesi-Honig Gyula, Dovcsák Antal. Német népbiztos: Kalmár-Kohn Henrik. Ruszin népbiztos: Szabó Oreszt dr. Közélelmezési népbiztos: Erdélyi-Erlich Mór, helyettese: Weiss-Braun Artur.

Zsidók az összes népbiztosok. Csak a helyettesek között van elvéve egy magyar. És ezeken túl is ismét csak ők. A főváros élén Preusz Mór, Vincze-Weinberger Sándor és a félvérzsidó Dienes László. Zsidó a rendőrség védőrségének és népőrségének két politikai népbiztosa: Bíró-Burger Dezső és Seidler elvtárs. És közülük való az Osztrák-Magyar Bank új kormányzója Lengyel-Goldstein Gyula is.

Vajon van-e ember, akit nem ejt gondolkozóba ez a névsor. Az októberi bábjáték figuráit lesöpörte a tegnapi éjszaka a színről. A démoni rendezők, az ördögös zsinegrángatók és sűgók elfoglalták a helyüket. És ezer év óta először történik, hogy Magyarország sorsának intézéséből mindenütt, a Kárpátok alatt és Erdélyben, a Délvidéken, a Dunántúlon, a véghetetlen rónán és minden tenyérnyi kis helyen ki van tiltva a magyar: Megosztottak az országunkon a csehek, oláhok, szerbek és a zsidók...

Az újság tovább beszélt: *Mindenkihez*”... A forradalmi kormányzótanács dölyfösen proklamálja, hogy átvette a hatalmat és kiépíti a „*munkás-paraszt-és katonatanácsokat*.” Magyarország tanácsköztársasággá alakul. A forradalmi kormányzótanács haladéktalanul megkezdi a nagy alkotások sorozatát. Kimondja a nagybirtokok, a bányák, a nagyüzemek, a bankok, közlekedési vállalatok szocializálását. A földreformot nem törpebirtokokat teremtő földosztással, hanem szocialista termelő szövetkezetekkel hajtja végre. Halállal sújt le az ellenforradalom banditáira csak úgy, mint a fosztogatás brigantijaira. Hatalmas proletár hadsereget szervez. Kijelenti teljes eszmei és lelki közösségét az orosz szovjet kormánnyal. Fegyveres szövetséget ajánl Oroszország proletariátusának. Testvéri üdvözlését küldi Anglia, Franciaország, Olaszország és Amerika munkásságának, egyben pedig felszólítja őket; hogy ne tűrjék egy pillanatig sem kapitalista kormányuk gaz rablóhadjáratát a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Fegyveres szövetségre szólítja fel Csehország, Románia és Szerbia, meg Horvátország munkásait és földműveseit. Felszólítja Német-Ausztria és Németország munkásait, szövetkezzenek Moszkvával... Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a Magyar Tanácsköztársaság!

Hazaszökött magyar hadifoglyok meséi, az orosz forradalom félig elmosódott hírei, a vészes szereplők távoli körvonala és a pétervári kezdet átsuhant az emlékezetemen. Oroszország rettenetes sorsára kellett gondolnom.

A forradalmi kormányzótanács I. számú rendelete:

„Statárium. Mindenki, aki a Tanácsköztársaság parancsainak ellenszegül, vagy a Tanácsköztársaság ellen felkelést szít, halállal büntetendő. A bűnösök fölött forradalmi törvényszék ítél. Budapest, 1919 március. 21.”

Felugrottam a helyemről: Úgy éreztem, megfulladok, ha semmit sem teszek.

– *Az a katona még mindég lent járkal,* – mondotta halkán Zsigmondyné.

– *Jó szerencse, hogy két utcára nyílik a ház, majd a másik kapun megyek ki!*

A Körúton friss, eső mosta szél fűtött. A kocsik mintha eltűntek volna. Csak autók száguldoztak. Fegyveres tengerészek álltak a felhágóikon. Benn szivarozva hosszú hajú, beretvált képű fiatal zsidók ültek. A boltok zárva voltak, vasredőnyeiken vörös plakátok vicsorították a betűiket.

„*Éljen az oroszokkal szövetséges magyar-szovjetköztársaság*” A söprenlen kövezeten a Károlyi-kormány letépett plakátjainak a foszlányait hempergette a szél. Az elvétett járókelők lehajtott fejjel, sebesen mentek. Tapogatózó kábultság volt a szemükben. Még mindig nem értették, hogy mi történt.

A gyógyszertár nyitva volt. Ezt mégis megengedték. A fejem égett és a mellem fáj a köhögéstől. Benyitottam az ajtón. Sokan várakoztak a receptjükre. Ketten halkán beszéltek egymással. – A kormány lemondása csak tüntetésből történt, hogy az antant megijedjen és visszaállítsa a régi demarkációs vonalakat. Egy úr közbeszólt: – Dehogy is kérem, elég volt a Károlyi gyáva pacifizmu-sából. A bolsevisták vissza akarják venni egész Magyarországot. A szomszédja, egy sovány fiatalember lelkesen kezdett hadonászni: – *Ha így van, hát melléjük kell állnia minden magyar embernek.* – Az úr bólintott: – *Nemsokára hazamegyünk Pozsonyba.* Zavaros ijedtséget éreztem. Hát megint hisznek. Szomorúan mentem odébb. Mikor a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége irodája elé értem, összeszorult a torkom. Ma senki se várakozott. Az előszoba üres volt.

Milyen nagyot is akartunk mi asszonyok. Feltartóztatni a lejtőnek rohanó szekeret. Világosságot és bizást és erőt vinni az otthonokon át a magyar nemzetbe. Hiába lett volna minden. A szenvedésünk is, a munkánk is?

Ahogy benyitottam az ajtón, hirtelen csend lett az irodában. A titkár felállt a hosszú asztal mellől. Ismerős arcok fordultak felém. Szótlanul, kérdően néztek rám, mintha vártak volna valamit.

Bátor, hű asszonyok! És ebben a pillanatban egészen bizonyosan éreztem, hogy semmi sem volt hiába. Amit mi elvetettünk, azt nem lehet eltaposni, amit mi meggyújtottunk, azt nem lehet eloltani.

Egy fiatal leány dugta, be a fejét és intett: – *Katonák gyülekeznek a ház előtt...*

Sietni kezdünk. Kiss Károly a névsorokat kapkodta össze. Gróf Chotek Rudolfné kosárba dobálta a felhívásainkat: – *Van egy fülke a házban, oda teszem, ott nem akadnak rá.* – Horváth Gézáne nagy csomó írást kötözgetett: – *A férjem eldugja valahol a Nemzeti Múzeumban...*

– *Ezt Szíjgyártó szobafestő mesterhez viszem,* mondotta a titkár, – sok veszedelmes írásunkat eldugta már e télen... Mária testvérem jött:

Keresztszeghynénél is vannak névsorok.

A hosszú asztalnál, amelyen annyit dolgoztam, búcsúlevelet írtam a munkatársaimhoz. Nem szününk meg, nem oszlunk fel. Folytassa mindenki a munkát, úgy ahogy lehet, amíg újra találkozunk. Ha pedig valahol baj van, valakit üldöznek, mondjátok, hogy mindennek én vágyak az oka.

Szende Anna a szekrénynek dől és eltakarta az arcát. Két kis leány kosarat cipelt ki az ajtón. Az irodafelszerelésünk volt benne. Fojtott zokogás hallatszott a

fal mellett a nagy feszület alatt. Megszorítottuk egymás kezét. Most már senki sem beszélt. s menni engedtek magányosan. De amikor az ajtóból hátrapillantottam, láttam, hogy mozdulatlanul utánam néztek valamennyien.

Csendes, szelíd apácák voltak a ház őrzői. A lépcső alján bekopogtattam hozzájuk. A főnök asszonyuk mintha várt volna rám, eléim jött.

– *Köszönöm, hogy itt lehettünk és bocsássanak meg, ha bajt hoztunk ide.*

– *Minden csak Isten akaratából történik* – mondotta az apáca és fehér gyolccsal keretezett arcán szenvedő megadás látszott.

Közben a katonák elhúzódtak a ház elől. És én, mintegy megszokásban, csak mentem hazafelé. Mikor a Kőfaragó utca torkolatához értem, eszméltem rá, hogy mit teszek. Már nem bírtam visszafordulni. Valami fájdalmasan húzni kezdett oda. Mintha egy fonál lett volna a szívemhez kötve, melyet láthatatlan orsóra hirtelen gombolyítottak fel túl, az utca másik végében, ott, azon a tájon ahová, ha nagyon fáradt voltam, tegnap is, azelőtt is, mindig hazatértem. Ha odamehetnék, egy percre, annyi időre, míg az ember kinyit egy ajtót, bedugja a fejét és körülnéz és bólint. A fonál pedig egyre jobban húzódott, feszült a megszakadásig. Átvágtam az utca közén. Csak még egyet akartam lépni. Aztán még egyet. Ahogy előrehajoltam, megtámasztottam a kezemet az idegen ház falán. És ekkor, egy pillanatra láttam a kapunkat és felette ragyogtak az ablakok. Megnéztem mindegyiket külön. Az ötödik a sorban, annyi emlékes alkonyat és este kis szobája. Anyám ablaka. És bólintottam felé, mintha köszönnék neki. Egészen közel mellettem ugyan így bólintott valaki. Mi volt ez?... Csak az árnyékom bólintott velem a napsütötte sárga falon. Látott-e valaki? Milyen nevetséges lehettem. És sebesen, nagyon sebesen mentem vissza hozzájuk, akik menedéket adtak.

Aztán olyan órák következtek, amelyek kiestek a fejből. Jóformán semmire se emlékezem. Délután híreket kaptam a külső láthatatlan szövevényből. Nem lehet többé eligazodni. A város egyre idegenebb és megfoghatatlanabb lesz. Két kezét beleteszi a béklyóba és közben arról beszél, hogy visszaveszi az országot...

Károlyi lemondásának a körülményeiről is hiteles hírek érkeznek. Újságírók révén szivárgott ki, mi történt a tegnapi esti minisztertanácson. A tanácskozást megelőzőleg Károlyi titkolózva, hosszasan tárgyalt Kunfi Zsigmonddal. Kunfi azután egyenesen a gyűjtőfogházba ment. A szociáldemokrata párt nevében a börtönben megegyezett Kun Bélával és a többi kommunistával. Az egyezséget írásba foglalták. A régi Országház tanácstermében pedig Pogány-Schwarz kikiáltotta katonatanácsával Magyarország számára a proletárdiktatúrát. Hamar ment. A kaszárnyákat, a fegyver- és munícióraktárakat már úgymint átjásztotta a kommunisták kezére. A posta és távirda is hirtelen a hatalmukba került.

Kunfi, Gelléri Oszkár újságíró és Kéri Pál, Károlyi bizalmasa és tanácsadója vitte meg ezt a hírt a miniszterelnökségre. Kihívták Károlyit a tanácskozásról és jelentették, hogy Kun Bélát éltetve forradalmi nép özönlik az utcán. Fegyveres munkásság és katonaság követeli ordítva a diktatúrát. A város ezalatt mit sem sejtett és egészen csendes volt. Károlyi megijedt, Kéri és Kunfi rábeszélésére kijelentette, hogy lemond. Ezután Kéri-Krammer Pál megfogalmazta a lemondást. Károlyi elvetemült cinizmusában aláírta. A kártyás kártyázott megint és még csak meg se igen nézte a kártyát, amelyet az asztalra dobott. Kéri felkapta a kártyát. Rohant a lemondással az új városházára és diadalban felolvasta a munkástanács éjjeli ülésén. A tanács ezután mondta ki, hogy Magyarország tanácsköztársaság legyen. Közben Kunfi Zsigmond hirtelen egy másik írást tolt Károlyi elé.

Utasította vele az államügyészséget, bocsássa haladéktalanul szabadon Kun Bélát és fogva tartott társait. Aztán automobilon elment értük és Kun Béla, Vágó, Szamuely és a többi kommunista, mint Magyarország teljhatalmú urai hagyták el a börtönt, hogy elfoglalják az alvó várost.

Károlyi Mihály és felesége ezalatt együtt ült Berinkey volt miniszterelnökkel a miniszterelnöki palota valamelyik szobájában. A város már nyugtalanul hánykolódott az éjszakai sötétben. Károlyi Mihály takaróba burkoltan dideregve kérdezősködött, mi történik odakinn? Mikor mondták neki, hogy a proklamációját már felolvasták a munkástanácsban, álmosan kérdezte: *Miféle proklamációt?*

– *De hát a lemondását!*

– *Lehetetlenség, – hiszen jóformán nem is emlékezem, mi van benne, olyan sietve írtam alá. Meg kell akadályozni, hogy nyilvánosságra jusson.*

Egyik miniszteri tanácsos mondta meg neki, hogy elkésett. A lapok már szedik és holnap reggel közölni fogják. Károlyi dadogott valamit, hogy hiszen ő nem akarja visszavonni, csak a fogalmazáson akarna változtatni: De a kommunistáknak volt rá gondjuk, hogy a lemondást ekkorra már telefonon tovább adják Bécsbe. A távíró hordta szét hírt és Károlyi lemondásának a gyalázata, Kéri-Krammer Pál szövegezésében egy irtózó jövő számára ezentúl változatlanul megmarad.

És ez nem mese... nem a képzelet találta ki, hogy vért fagyasszon és riogasson vele. Károlyi Mihály március 21-én éjjel félrebillent szűk koponyájával, horpadt mellével ott állt Tisza István egykori szobájában és mielőtt a kakas harmadszor kiáltott... Három képet fessetek róla gonosz mesék és pszichózisok illusztrátorai. Az első homályos kép anyagát a győztes hatalmak ágensei szolgáltatják majd valamikor, akikkel Károlyi 1914-ben Párizsban és három évvel később Svájcban megegyezett. A második kép már világosabb. Károlyi szabadkőműves barátai között egy belgrádi villaszobájában felesleges fegyverszünetet kér Franchet d' Esperay francia tábornoktól. Aztán kinyitja a határokat. A harmadik kép a tegnapi éjjel. Károlyi álmosan aláírja lemondását és elrendeli, hozzák ki Kun Bélát a börtönből, eresszék szabadjára a kommunizmust, hogy elöntse, ami Magyarországból még megmaradt. Három kép... Ne felejtjük el soha! Most harmadszor árulta el hazáját és faját. És mellette ott állt az asszony. A képbe ő is beletartozik.

Ma délelőtt látta őket valaki a dunaparti korzón. Károlyi gomblyukába nagy vörös szegfű volt tűzve. A felesége phrygiai sapkászerű vörös kalapot és vérvörös köpönyeggallért viselt. Jó kedvük volt. Nevetgéltek. „*Úgy örülök*,” mondotta Károlyi.

Mihályné egy barátnőjének – *Magyarország még sohase lehetett ilyen boldog, mint most.*” A miniszterelnökségen, búcsúbeszédében hasonlóan szólt a férje is.

„*Nem kell feledni*” jelentette ki Károlyi Mihály, ha egy-két egzisztencia, vagy vagyon tönkre is megy, ha az új rend kialakulásánál egyesekkel talán méltatlanság is történik, ezt az ország érdekében el kell viselni... „*Öntsünk olajat az új kormányzat kerekeire és kövessünk el mindent, hogy vállalkozása sikerüljön. Mert ez a magyar faj érdeke.*”

Így beszélnek ők. És tüntető vörös virággal, vörös kalapban – hóhér színekben sétált a korsón a két emberi teremtés, amelyik elvégezte szörnyű munkáját. Lélektanukról bizalmasuk, egy kommunista munkatárs mondotta:

„*Károlyi Mihálynak és a feleségének azért kellett a forradalom, hogy*

köztársasági elnökök lehessenek. És azért kellett a bolsevizmus, hogy majd utána a reakcióban autokrata uralkodók lehessenek: A bizalmas barát nevetett...

Ez lenne a két ember megfejtése? Nem tudom. Azok mondják, akik a boszorkánykonyhán együtt főztek velük.

Egyszerre Kun Béla arca meredt elém. Úgy láttam magam előtt, mint Szilveszter napján a Mária Terézia laktanya alatt. Lázítani ment a kaszárnyába. Károlyi engedte. Pogány-Schwarz segítette. Most együtt ülnek mind. Szamuely is ott van és Kunfi, Landler, Böhm. Még nem tértek magukhoz. Szerencsájük túlszárnyalta a képzeletüket. Ezt még sem álmodták volna.

Limanovánál és a Doberdón olyan halálmegvető kemény hősök voltak a magyarok, ki hitte volna, hogy ilyen könnyen hajtsák járomba a fejüket... Már hurcolkodnak a teljhatalmú népbiztosok. A Visegrádi utcában összecsődül a nép, a Vörös Újság szerkesztősége előtt. Szamuely holmiját hordják ki a kocsira. Kun Béla is kifelé készülődik a két szobából, amelybe orosz pénzzel, dr. Sebestyén név alatt költözött. Hová mennek? A királyi várba? A miniszterelnöki palotába, vagy máshová? Válogathatnak. Minden az övék.

Valaki az ajtómon kopogtatott. Cavallier József jött, azután Kiss Károly. Híreket hoztak. Az országba kommunista agitátorok tömegeit küldi szét Kun Béla. Vörös zászlós autókon nyargalnak át a falvakon és kiabálják: „*Proletárdiktatúra van! Verjétek agyon az urakat!*” Rendelet jelent meg. Tilos a fegyverviselés. Be kell szolgáltatni még a revolvereket is. Csak a *megbízhatóak*, a vöröskatonák, a gyári őrségek és a munkásgárdák viselhetnek fegyvert. A boltok zárva maradnak. Közvagyonnak minősítették az árukat. A lapokat kommunizálni fogják vagy betiltják. A Budapesti Hírlapot elfoglalta a Vörös Újság szerkesztősége. Fegyveres emberek telepedtek az íróasztalok elé. A házra kitűzték a vörös zászlót.

Kiss Károly Kállay Erzsébettől hozott üzenetet. Holnap reggel falura mennek, hívnak, menjek velük. Megráztam a fejemet: – *Holnap visszamegyek anyámhoz.*

Kérésemre Kiss Károly gróf Batthyány Lajosnál is járt, de a Teréz körüti Batthyány palota ablakából már vöröskatonák és tengerészek néztek ki.

Sokan elmennek. Vasúton aki tud, kocsin, gyalog szökdösnek az emberek. Nyomuk vesz... nincsenek többé. A politikai pártok egymás után mondták ki megszűnésüket. A magas rangú tisztek, a politikusok eltűntek. Senki sem kísérli meg, hogy gátat emeljen, pedig tegnap éjjel még egy zsilip is elég lett volna.

Október 31-ike. Mint egy borzasztó kísértet visszafordul és újra itt van az a nap. Ugyanaz történik. Akkor „független Magyarország”-nak nevezték el a csapdát, ma területi integritásnak: Olyan az egész, mint mikor egy rémálom közben átdereng az ember agyán, nem először álmodja ezt.

Hol vannak azok, akik mindég készen álltak, ha a királyoknak tanácsot kellett adni Schönbrunnban vagy a bécsi Burg termeiben? Miért nem adnak most tanácsot boldogtalan nemzetünknek? És hol vannak azok, akik a háború alatt ezreknek fúvattak halálrohamot, ha egyetlen lövészárk veszendőbe került. Hol van egész nagyszerű fajom, mely gögösen, nótásan ment el meghalni idegen mezőkre. Miért áll tágra nyitott szemmel, mozdulatlanul az itthoni mezőn? Négy és fél hónap múlt el Károlyi árulása óta. És ez az új merénylet megint vezér nélkül, szervezetlenül talál. Futó alakok menekülnek. Árnyékok mennek elfele, melyek egykor nagyságoknak látszottak Magyarországon. Akik pedig itt maradtak, a hivatalos szobákban, a szegény tiszt szállításokon éhes, rongyos, sűrű árnyékok, lehorgasztják a fejüket.

Ahol a bolsevizmus vörös keze az uralom után kapott, ráverték az első

órában mindenütt. Lázadó, forró embervértől piroslottak ki Moszkva, Pétervár, Helsingfors, Berlin és Altona kövei – csak Budapest adta meg magát kábult zsibbadásban. Itt lenne legerősebb a szörnyű bűvölet? Itt, ahol Károlyi forradalma idején mindössze kétszázhatvanezer szervezett munkás és még tegnap csak ötezer kommunista volt. Más történt! Túl sok rohamot fújtak az osztrák trombiták a magyaroknak a háborúban. Meghaltak, azok akik ma megmenthetnének. És egyszerre a cselekvés kétségbeesett vágyát éreztem. Tenni valamit, ha bele is hal az ember, tenni valamit, ami feloldja a tétlenségbe bűvölt energiákat, megtöri a gyalázatos varázslatot. Ököbe szorult a két kezem. Dühömben örültem ráztam a fejemet. Nem maradhat így. Holnap. Holnap haza megyek... És lehunytam a fáradságtól a szememet.

Megint végtelen hosszúak lettek az órák. Esteledett. Lámpát gyújtottak a szomszéd szobában. Odalenn bezárták a házkaput. Mi ez? Olyan volt a dörgése, mintha fedelet vertek volna egy nagy ládára. És mi benn ültünk a ládában és tehetetlenül vártuk, hogy kívülről eldöntsék a sorsunkat. Amíg a kapuk nyitva voltak, a házak utcához fogták egymás kezét és egy kis rándítás, egy mozdulat elég lett volna, hogy jelt adjon a többinek, amelyik bajba kerül. Most már vége. A kaput becsukták, a házak eleresztették egymás kezét és fuldokolva, beszegezve mindegyik egyedül maradt a maga szerencsétlenségével.

Kinn a sötét, fenyegető utcákban pedig szüntelenül süvítettek a rablott autók. Alattomos szándékokat, ellenséges parancsokat vittek szanaszét. És a kapukon belül senki se tudta, nem nyúlnak-e hozzá azok a szándékok és parancsok az ő sorsához.

Éjfél előtt volt, mikor becsengettek az előszobán. Egy pillanatra fennakadt még a lélegzet is. Zsigmondy kiment ajtót nyitni. Nincs baj. Béla testvérem üzente, ki ne mozduljak holnap, amíg vele nem beszéltem.

Aztán álmatlanul mentünk aludni. A gyerekszobában lámpa égett az éjjeliszekrényen. Az ágyam vetve volt. A szélén ültem soká. Egyszerre észrevettem, hogy a fejemet előrelógatom és a két kezemet laposan, mozdulatlanul tartom a térdemen, mint az orvosok várószobájában a betegek. Nyomdafesték szaga érzett a homályból. Eszembe jutott valami. Ha az ember ilyenkor olvasni bírna. Egy újság feküdt az asztalon. Nem, csak azt ne. Undorodtam tőle. Menekülni szerettem volna a jelentől.

Rossz óráimban, hányszor vigasztalt meg a nagy barát – a könyv. De hát van-e olyan könyv a világon, amely el tudná dajkálni ezt a gondot. Emlékezem, egyszer nagy viharban a tengeren Faustot olvastam, amíg rám virradt. A háború alatt egy gonosz éjszakán Toldi estéjét olvastuk Anyámmal. Vajon el tudna e ma vinni magával a csuhás lovag, ahogy nyargalva megy Budára még egyszer vívni a magyar becsületért, ahogy haldokolva, nagy hűségben megcsókolja Lajos király kezét? Megráztam a fejemet. Talán valami más... Nagy látásoktól örült szemmel, feketén jött és tűnt el Hamlet, nem tartóztattam. Niels Lyne és az idióta és Don Quijote rozsdásan, páncélosan. És Madách örök Ádámja és Éva, az éden kertjének egy késő sugara.

Lenn őrző haladt el az ablakok alatt. Valamelyik katona végighúzta a rohamkést egy leeresztett vasredőnyön, mintha valakire fente volna. Röhögés hangzott fel. Odébb mentek. Csend lett. Az óriási bűnhődő város visszafojtott lélegzete volt ez a csend.

Meddig tart még? De hát mért nem tudok valami másra gondolni. Ha most otthon lennék hogy múltjék az idő, megszámlálnám a könyveimet. Egy, kettő, három... A gondolatom egy öreg könyvet emelt le a polcra. Kant, „Kritik der

reinen Vernunft". Mire való ez?... A könyvtáram másik végén van egy másik könyv. Pergament kötése olyan sima és hűvös, mint az elefántcsont: az Iliász. Eszembe jutott, Sienában vettem, valamikor régen. Derűs, nagy hősök, homéroszi dalok, semmit se mondanának ma nekem. És Dante... Nem kell... Nem tud az ő infernója arról, amit mi érezünk.

Egy magányos autó túlkölt az éjszakában. A Mária Terézia laktanya felől sortűzek hangzottak. Halkan, hogy zajt ne üssek, járkálni kezdtem a gyerekszobában. A játékok között könyvek feküdtek. Képes könyvek, színes állatok, nagy furcsa ABC -k. Megnéztem mindegyiket külön. És ekkor egy elnyűtt, sokat forgatott mesekönyv akadt a kezembe.

Visszaültem az ágyam szélére. A könyv kinyílt. Szünidők, régi vasárnapok, szelíd kis gyerekbetegségek suhantak el előttem. Valaki csitítgat, csókol, nyugtat és félhangon olvas az ágy mellett és cirógatja a homlokomat. Anyám... Gyorsan fordultak a lapok. És amit nem tudott volna a forradalmas éjszakán se Goethe, se Arany, se Dante, se Kant, megfogta és elvonta a gondolataimat a gyermekek, a betegek, a szenvedők tündér vigasztalója, az örök irgalmas mese.

Március 23-án.

Úgy rémlik, mintha szörnyű régen lenne már minden így, pedig csak tegnapelőtt kezdődött. Két nap előtt volt az iszonyú magyar Nagypéntek. És ma vasárnap van. De nem húsvét vasárnap. A feltámadás itt elmaradt és a sírásók röhögve ülnek a síron. Valahol, egy templomban harangoznak. A többiek elmentek misére. Engem fogva tartott a testvérem üzenete. Az újság megint ott feküdt az asztalon. Nagy fekete betűkkel lármázott a papiroson Kun Béla kiáltványa a világ proletariátusához: „Mindenkire.” Gyűlöletre lázító, forradalmi gyújtogatás. És a harang régiesen, halkán a szeretetről bongott a tetők felett. Arra fent valahol rohanhatott át gyűrűzve a távolságokon Magyarország szégyenének és szerencsétlenségének a szikratávirata. És ott jött visszafelé Moszkvából a diadalittas válasz. A „Népszava” közli:

„Ma délután 5 órakor a Magyar Tanácsköztársaság a csepeli szikratáviró állomás útján érintkezésbe lépett az orosz Tanácsköztársasággal. – A Magyar Tanácsköztársaság kéri Lenin elvtársat a távirókészülékhez. Moszkva húsz perc múlva jelentkezett: – Lenin a készüléknél. Kérem Kun Béla elvtársat a készülékhez. – De Kun Béla a népbiztosok ülésén volt. A Csepeli állomásról egy másik elvtárs felelt: – A magyar proletariátus tegnap éjszaka az egész államhatalmat meghódította, bevezette a proletariátus diktatúráját és üdvözli önt, mint a nemzetközi proletariátus vezérét. A szociáldemokraták párt a kommunisták álláspontjára helyezkedett, a két párt egyesült. Magyarországi Szocialista Pártnak nevezzük magunkat. Kérünk e tekintetben utasításokat. Kun Béla a külügyek népbiztosa. A Magyar Tanácsköztársaság felajánlja az orosz-szovjet kormánynak a véd- és dacsövetséget. Fegyverrel kezünkben fordulunk szembe a proletariátus valamennyi ellenségével és kérünk azonnali értesítést a katonai helyzetről:

Aztán este 9 óra tíz perckor Moszkva újból jelentkezett. „Itt Lenin... Őszinte üdvözlétem a Magyar Tanácsköztársaság proletár kormányának és főleg Kun Béla elvtársnak. Üzenetüket éppen most közöltem a bolsevik Oroszország kommunista pártjának kongresszusával. Mérheterlen lelkesedés... amilyen gyorsan csak lehetséges... közölni fogjuk a katonai helyzetről szóló jelentést. Okvetlenül szükséges állandó drótnélküli távirati összeköttetés Budapest és Moszkva között. Kommunista üdvözlettel és kézszerítással Lenin”.

Itt Lenin... Szörnyű hangzása van ennek a két szónak. És mögötte halálsápadt csend következik. Itt Lenin... Most mar itt van, oldalt hajló kopasz fejével, a megfagyott félmosollyal széles szája felett. Apró kalmük szeme nézése terjed, nagy orrlyukai tágan mozognak, mintha vért szimatolnának. Itt Lenin... És Trockij is itt van, a bestiális kegyetlen arc fölénk hajlik, a szája széles lesz, állán mozog a vörös szakáll. A többi orosz zsidó zsarnok is itt van és véres kezük int. Már parancsolnak. Helytartóik engedelmeskedni fognak, mi pedig meghalunk vagy élünk, úgy ahogy ők akarják és rendelik...

Béla öcsém jött be a szobába. Tőle tudtam meg, hogy haza többé nem mehetek. Sebesen, idegesen beszélt, hogy tegnap este mikor anyánkhöz ment, a sötét utcában hirtelen kigyulladtak egy nagy gépkocsi lámpái. Az autó a szomszéd sarokház előtt állt, pedig annak nincs kapuja a Kőfaragó utcában: Az automobilban három ember ült. Leugráltak és figyelték, ki megy be hozzánk a kapun.

– Anyánk házvezetőnője – mondotta testvérem ma délután odajárt. Valószínűleg ő jelentette fel, hogy elmentél. Alig hogy visszatért, megállt az automobil is a ház előtt. Téged kerestek. Fel akartak menni a lakásba. Erőszakoskodtak, hogy ők a rendőrségtől jöttek. Veled van dolguk. A házmester

mondta nekik, hogy elutaztál és hirtelen becsapta a kaput. A gépkocsi azért ott maradt és szemmel tartotta a házat. Az emberek csak virradattal mentek el, addig vártak, hogy haza gyere. Mialatt ezt elmondta, olyan sajátságos érzésem támadt, mintha lassan, csúful egy kéz tapogatott volna körülöttem a levegőben, meg akart fogni, de nem ért el. Mellém nyúlt... Itt Lenin... hát itt van!

Testvérem a saját gondolatait követte: – *Zsigmondyéknál nem maradhatsz. Most már haza se mehetsz. Mondták a házmesternek, hogy ma érted mennek. Anyám arcát láttam és kék szemében a múlt esti üldözött, szegény tekintet. Borzasztó lenne neki, ha előtte fognának el. De hát akkor?... Hiszen tenni akarnék valamit. Bethlen István grófnak is üzentem ma reggel. Már nem találták a lakásán. Akit kerestetek, eltűnt. A szálak szétszakadnak. Mihez kezdjek? Az asszonyok egymagukban most keveset tehetnek.*

Nem vettem észre, mikor Kiss Károly benyitott. Néhány nap múlva már csak szakszervezeti igazolvánnyal szabad utazni. Rábeszél, menjek innen, amíg lehet. Kállayék ma lemaradnak a vonatról a nagy zsúfoltságban. Holnap indulnák. Megint üzenték, utazzam velük.

Tétováztam. De hiszen csak pár napról lehet szó... Mikor magamra maradtam, levelet írtam Anyámnak. Megírtam, hogy még nem tudom hová, de holnap elmegyek és kérem, töltsük ma együtt az estét.

Soha még nem voltak ilyen hosszúak az órák a világon. Mire egészen besötétedett, kiszöktem a házból. Hideg szél fújt a néptelen utcákban. A fáradt város már megint megalkudott és túrt. Csak a plakátok beszéltek. Nagy lepedők tapadtak a falakon. És mindenütt ugyanazok a szavak: Proletár... Diktatúra... Proletár... A bezúzott lámpákba senki se tett üveget Szemét hevert a gyalogjárón. Napok óta nem separték az utcákat.

A lépcsőház sötét volt. Testvérem szalonjában egyetlen lámpa égett. És ott, a szűkös világosságban viszontláttam Anyámat. Megdöbbsentem. Úgy rémlett, mintha kisebb lett volna, mint azelőtt. Mióta elváltunk, feltűnően lesoványodott az arca. Miattam aggódott-e? Én vagyok az oka? Soha se éreztem vele szemben olyan meghatottságot, mint abban a pillanatban.

Pedig egészen nyugodtnak látszott és egyszer nevetett is jó, tiszta nevetésével, Mindenről beszéltünk, csak arról nem esett szó, hogy holnap nem leszek többé közöttük. A gyerekek szinte vígak voltak. A fiatalok a szegletben beszélgettek maguk között. A valóság csúnya hátterén a fiatalság és az élet találkozása. Egy szép kis halk regény. Az órák olyan irgalmasak és jók voltak, hogy olyankor elhitttem, a boldog régen néz vissza utolszor, mielőtt elmenne tőlünk.

– *Legfeljebb egy-két hétig tart,* – mondotta valamelyikünk a szüntelen vigasztalót.

– *Vix alezredest lecsukták, egy angol tisztet elpáholtak az utcán: Ezt talán mégse vágják zsebre a nagyhatalmak...*

– *Lehetetlen, hogy az antant eltűrje Magyarországon a bol-sevizmust. Ultimátumokat tudott küldözni demarkációs vonalakért, hogy az oláhok és a többiek kényelmesebben rabolhassanak, most még inkább fel fog lépni, mikor a saját érdekéről van szó.*

– *Ne számítsunk mi másra, csak magunkra,* mondotta a sógorom. – *Az antant hatalmak juttattak idáig.*

Az egyik fiatal Eperjesy közbeszólt: – *Ezért tetszik sok elkeseredett embernek, hogy a kommunisták ujjat húznak a hatalmakkal. És aztán ki tudja, a területi integritást...*

– *Ne várjon senki jót ezektől, – mondtam lehetnek a kommunizmus tanainak hirdetői között idealisták, de a megvalósítására csak gazemberek vállalkoznak Lehetetlenség, – a természettel hiába száll harcba az ember.*

Anyám arcára tévedt megint a szemem. Kínzó fájdalomban ismét láttam rajta a változást. Ki a megmondhatója, mennyit szenvedett? Ő maga soha se fogja megmondani. És olyan szép és nagy volt ebben a csendben a lelke. Nem, ő soha se fog szemrehányást tenni, hogy veszedelmes munkámmal elvettem tőle az egyetlen, ami számára megmaradhatott volna. Kis otthona, öreg élete nyugalma.

És ha jönni fognak és kutatnak az elhagyott szobákban, nem leszek mellette. Talán szűkölködni fog. Talán élelem se lesz a házban. Talán elszedik-e tőle, amin csüng, ami régen az övé. És én nem leszek vele, aki mindég vele voltam. Van-e erre joguk az embereknek?

Valaki váratlanul kérdezte, eldöntöttem-e már, hová megyek? Fogadjam el Kállayék meghívását, menjek Nógrádba, szökjem át valahogy az Ipolyon és Pozsonyon át próbáljak kijutni külföldre.

– *De tudják-e Kállayék, mit jelent ma ez a meghívás?*

– *Csak abban az esetben lehet elfogadnod!* – mondotta Anyám.

– *Bárhová mégy is, nyomozóid félrevezetésére írd haza egy levelet, – mondtá sógorom – és adasd fel más vidéken.*

Anyám felállt: – *Most már menniünk kell.*

A szívemben egy pillanatra bénultan akadt meg a vér. Ő pedig emelve tartotta a fejét és nem volt könny a szemében. Csak mikor a lépcsőn leveztettem, vettem észre, hogy jobban támaszkodik, mint különben. Ki fogja vezetni ezután?

Unokaöcsém, Eperjesy Sándor kísért haza. Kértem, foglalja el a szobámat, maradjon Anyámmal, különben nem tudok elmenni tőle.

– *Miattam ne aggódj, – mondtotta Anyám. – És vissza ne gyere hozzám, amíg nyíltan és biztonságban nem jöhetsz.*

Ismertem őt, mióta gondolkozni megtanultam. És mégis ezen az estén ismertem meg igazán. Egyszerre felfogtam ezt a csodálatos, megható szívet, amely kész volt szeretettel betölteni valamennyi életet, amelyet ő adott, szeretettel, halkán végig az utolsóig. Most fogtam fel azt a szívet, amely soha se kért és mindig adott. Soha se beszélt magáról és mindenkit meghallgatott. Dédelgető szava nem volt, a levegőbe csókolt és nem látszott a karja ölelő mozdulata. Belül maradt a mozdulat, de a láthatatlan mélyben mindig ölelt, többet, szebben, mint a karok ölelnek. És mialatt az éjszakai utcákon át egymás mellett mentünk a szomorú rövid úton, egyszerre érezni kezdtem, hogy ha ez a szív egy napon nem fog többé dobogni, akkortól kezdve akadozni fog az én szívem is.

Már elhaladtunk a ház előtt, mely menedéket adott. Azt hittem, Anyám nem veszi észre. Úgy megszokta, hogy mindig vele menjek haza. Váratlanul megállt és mint ünnepkor szokta, magához vonta a fejemet és félig a levegőben hirtelen megcsókolt.

– *Na, Isten megáldjon.*

A keze után nyúltam, de nem tudtam elfogni. Már ment elfele tőlem és egyszerre nem láttam többé a sötétben. Csak a lépése hangzott még vissza az üres utcából. A kedves, furcsa lépés, mintha egyik lábát húzta volna egy kissé. Aztán már ez sem hallatszott többé. Nagy és kifosztott lett a csend. Szegény, hangtalan zokogást éreztem a mellemben és egy könnybe elmerült a világ.

Március 24-én.

Virradt. Olyan szürkén virrad a szerencsétlen város felett, mintha piszokból vergődött volna elő a derengés. Kinyitottam az ablakot. A söpretlen, szennyes utcában csak a reggel tapogatódzott az ablakok üvegén. Mélyen áthajoltam a párkányon. A Sándor téren két katona jött át. Az emberek furcsán tántorogtak. A proletárdiktatúra vívmány a: alkoholtilalom...

Mikor visszafordultam; megakadt a szemem. Az ágyam végében ott állt utazótáskám. Tegnap csomagolta, be Anyám és úgy lopták ki a házból, hogy a besúgó cseléd ne lássa. Most már itt volt a táska és várt. Mellé ültem és én is vámi kezdtem. Nagy sokára neszelés hallatszott a házban. Egyszerre gyorsabban kezdett múlni az idő: Aztán nem emlékszem, mi történt.

Zsigmondy Mihály felváltotta a pénzemet. Csak akkor vettem észre, hogy milyen nagyon kevés. Ezerhatszáz korona. Még egyszer megsámoltam, de ekkor sem lett több belőle. Anyám akart adni. Hirtelen jött minden. Kevés pénzünk volt otthon. És ami volt, nem bírtam volna elvinni tőle.

Már szerettem volna megállítani az időt. De a kocsi odalenn várt az ablak alatt és a táskámat vitték lefelé a lépcsőn. Ahogy a folyosóról visszaintettem, Zsigmondyné kihajolt az ajtón, amely oly barátian nyílt meg előttem és a szeme tele volt könnyel.

Csak mikor a kocsiban ültünk, eszméltem rá, talán nem is lett volna szabad elfogadnom, hogy Zsigmondy kísérjen. Hátha bajba keverem?... De ő olyan egyszerűen és szépen adta ezt a kíséretet, el kellett fogadnom és nem szóltam róla többet.

Borús, halvány nap világított a város felett. A boltok végesvégig zárva voltak. A házakon kis vörös zászlókat fűjt féloldalra a hideg szél. Gondtelt arcok tűntek fel a döcögő kocsiablak mellett. A gyalogjárón fekete tömeg ácsorgott egy hentesüzlet előtt. A régi cégtáblán szépen festett sódarok és szalámi rudak látszottak, mint prehisztorikus valószínűtlen dolgok. A kirakat egészen üres volt. Odébb egy péküzlet is nyitva volt. Az ajtaja mellett fatáblák függtek. Gyönyörű kalácsok, kenyerek, zsemlék voltak rápingálva. Ez is úgy hatott, mint valami múzeumi kép, mint elmúlt dolgok festménye és az ember hirtelen éhséget érzett.

Plakátok... vörös plakátok. De benn az üzletben nem volt árú. Rosszkedvű asszonyok kullogtak el a fal mentén.

Vörös Újság. Süvített egy ökölnyi rikkancs: – Ifjú Proletár! ... És lóbálta az újságot a levegőben. Kevesen vásároltak lapot. Az emberek felhúzott vállal jártak, mintha ütésektől féltek volna.

Ez hát a diadalmas forradalmi város? Ez a szomorú, mosdatlan, ijedt háztömeg, garmadába rakott szemetesládái között? Ez hát a mámorban úszó beteljesülés, amelyért Magyarországnak az életével kellett fizetnie? Egy város, amelynek megállították a gyárait és bezárták a boltjait, melyben nem dolgoznak többé! Egy város, amelyben már csak két gondolat él: *Mindent elvesznek tőlem – és: Minden a miénk!*

A Keleti pályaudvar képe olyan volt, mint egy fullasztó lidércnyomás. A falain ocsmány rajzok és szennyes firkálások látszottak. Söprés helyett fűrészpont hintettek a sárra. Az arasznyi szennyben gépfegyverek meredeztek, zsíros papirosok hemperegtek a porban, széttiport ürülékek kenődtek szét a gyalogjáró közepén. Az emberbűzös levegőben egymást gázolva tülekedett a durva, türelmetlen tömeg.

Mialatt Zsigmondy Mihály megváltotta a jegyemet, figyelni kezdtem az embereket. Sokan lesütötték szemüket, mintha, így akartak volna elbűjni. Ezek

szöktek. Trágár káromkodás hallatszott. Egy tengerészforma ember poggyászokat vizsgált a kijárat előtt és minduntalan a zsebébe dugott valamit. Kállay Erzsébetet láttam messziről. Ő is látott, de nem köszöntünk egymásnak. Aztán Mária testvérem állt mellettem. Sápadt volt és csak a szemével intett. Kiss Károly jött felém a tömegen át: – Rövid ideig fog tartani a kirándulás. Közben majd viszek ki híreket.

Az újságos bódé mellett mentem el. Csupa Vörös Újság, Népszava, Ifjú Proletár. És a Munkás Könyvtár rózsaszín, kék füzetei. A váróterem tolongásában magamhoz öleltem a testvéremet. – *Isten áldja Zsigmondy!* – És megszorítottam Kiss Károly kezét.

Már kinn voltam a peronon. Soká kellett mennem. Aztán meghúzódtam egy szakasz szegletében. A vonat indulása késett. Alakok mozogtak a vagon folyosóján, egy köpcös ember felrántotta a kocsi ajtaját. Benézett, mintha keresne valakit. Akaratlanul lesütöttem a szememet, úgy mint azok, akik el akarnak bújni.

Egyszerre megmozdult egy oszlop odakinn az ablak előtt. Már másik jött és az is elment. Egy raktárpépület benézett és elmaradt. A kerekek zökkentek a váltóknál. Hirtelen világosabb lett a fülkében. Kiértünk a nyílt pályára. A vonat ment előre el és már mögöttem volt a város népbiztosaival, rendőrségével, fegyházaival, börtöneivel... szabad voltam.

Csak egy pillanatig fogtam ezt fel. Aztán megint elmosódott az öntudatomban. Valaminő jó fáradtság lepette meg. Odakinn táviródrótok emelkedtek, aztán egy pózna következett és visszarántotta a huzalokat. Megint emelkedtek, megint egy pózna. Csak most vettem észre, hogy a szakaszban emberek ülnek. Minden helyen ült valaki. Egy tiszt, akinek a rangjelzését letépték. Három csillag nyoma látszott a gallérján. Csukaszürke lovassági sapkájába vörös virág volt tűzve. Budapest elmaradt. Levette a sapkáját és kidobta a vörös virágot az ablakon. Egy öreg asszonyság ijedten nézett rá és elhúzódott mellőle. Az asszonyság férje tüntetően viselte a vörös embert a gomblyukában. Félni látszottak mind a ketten. Szemközt jól öltözött úr kuporgott. Orrát belefúrta valami füzetbe, amit spanyolfalnak tartott az arca, elé. Odapillantottam: Munkás Könyvtár. A füzet címlapján egy élire állított könyv képe látszott. A címkép félig nyitott fekete könyvének lapjai közül borzas, meztelen munkás ugrott elő, kezében egy égő lámpást emelve. Valószínűleg ebben a lámpásban hozza ki a könyvből a világosságot. Erőltettem a szememet: „*A kommunizmus alapelvei*”, Engels Frigyes, fordította: Garami Ernő.

Most olvassa! Dühbe jöttem. Mért nem, olvasta el régen? Miért nem olvasták mind, akik ma szenvednek és félnek. Miért nem féltek már azelőtt? Hiszen mindez itt volt közöttünk. Ezer és ezer nyomtatványban és emberi akaratban. A kis füzetek régen munkálkodnak és csak azért voltak rózsaszínűek, mert még nem mertek kívülről is vörösek lenni.

„*A rabszolgát egyszer és mindenkorra adják el. A proletárnak napról-napra és óráról-órára újonnan kell eladnia magát... A rabszolga akkor szabadítja fel önmagát, ha a rabszolgaság viszonylatát szünteti meg. A proletár csak akkor szabadítja meg önmagát, ha a magántulajdont általában megszünteti. Ez csakis forradalmi úton történhetik meg.*”

A szocialista forradalomban pedig megszűnik a család, a haza és a vallás...

Mereven néztem az idegenre. Miért nem tudott erről semmit? Évtizedek óta hirdették, terjesztették ezt. Mit tettek ellene Magyarországon? Akadt-e valaki, aki a nép között járt volna, hogy ellentmondjon? Akadt-e népkönyvtár, amely a krisztusi gondolatot, a haza, és a család jelentőségét, az emberi élet feltételeit

ugyanilyen szívós erővel hirdette volna az emberek között? Amazok dolgoztak. Megjelölték a maguk céljait, minden tettükkel, minden szavukkal, minden betűjükkel törtettek uralmuk megvalósítására. A magyarság pedig terv nélkül, tétlenül hagyta múlni az évtizedeket és most elvesztette a fejét, mert bedőlt alatta a föld.

A riadt útitárs pedig csak sebesen olvasott tovább és hirtelen lapozta a kis füzetet. Szerettem volna neki megmondani, hiába siet már – elkésett vele.

Ebben a pillanatban egy ember állt meg a szakasz ajtaja előtt. Maszatos fekete kezében hegedűt tartott. Alacsony homlokából zsidó göndör fekete haj tört föl. A szeme véres volt: Az egyik orrcimpája hiányzott, mintha valami állat rágta volna ki. Tövises kék álla alá nyomta, a hegedűt. A szörnyű lueszes arc mosolyogni kezdett és a hegedűn lassú ritmussal ugrált a vonó. Az ember felsötete visszataszítóan hajladozott ide-oda a zene szerint. Mozgásától nehéz bűz terjedt szét a szakaszban. A dal és a hegedűse egyek lettek és a vonat zakatolásában felcincogtak az internacionálé hangjai.

– *Újra eljátszom, ha valaki meg akarná tanulni*, mondotta, mikor bevégezte és ravaszul, fenyegetően nézett körül. De senki sem felelt. Csak a vörös-emberes ugrott fel ijedten a helyéről és buzgón lobogtatott egy húszkoronás bankjegyet a levegőben. A piszkos, fekete kéz mohón kapott utána.

Már a szomszéd szakaszból hallatszott át a cincogás... A zsidó cigány tanította az embereket az új melódiára. Aztán sziszegően megint távolabbról hallatszott a zene. Az internacionálé hegedűse vitte dalát végig a vonaton az undorodó, szótlán emberek között. Ha valaki meg akarná tanulni...

Aszód!... A vonat megállt. Többször hallottam; hogy Budapest után Aszódon lázítottak legnagyobb eredménnyel a kommunisták: Kinéztem az ablakon. A javítóintézet felett nagy vörös zászló nyelvelt a levegőben. Az állomáson is kitűzték a zászlót. Az egyik vagon előtt csoportosulás támadt. Néhány elkésett futva jött levette a kalapját. Egy fenntartott hivatalos szakaszból sémi arcú, vörös jelvényes, vastag emberke állt le. Azelőtt talán tőzsdeügynök lehetett, most politikai megbízott elvtársnak szólították. Küldöttséggel fogadták és hajlongtak előtte. És a sajtóságos csoportban csak kétféle ember volt: vakmerő, szemtelen és megijedt gyáva. Mások is hozzájuk csatlakoztak. Valaki mondta, hogy ezek budapesti agitátorok. Fegyveres katonákkal jöttek. Propaganda és terror a kommunizmus kormányzási eszköze. A hegedűs ember is közéjük vegyült, ő is agitátor volt.

Észrevétlenül mentem el az ünneplők között. Magukkal voltak elfoglalva, nem törődtek az utasokkal. Messze, kinn a pályatesten egy rozoga, kis helyi érdekű vonat füstölgött. Kállay Béniné és két leánya is arrafelé tartott. Utánuk eredtem. Most már ugyanabban a szakaszban ültünk. Szóltunk is egy-két szót és mentől inkább elmaradt mögöttünk a vörös Aszód, annál szabadabbnak éreztem magamat.

Kállay Erzsébet odasúgta, hogy a diadémmát rejtegeti magán, Lenke egy nagy régi revolvert vitt a kabátja alatt. Összenéztünk és ellenállhatatlanul nevetnünk kellett. A többi ember is titkolózni látszott. Sokan értelmetlenül kövérek voltak és kényelmetlenül ültek a helyükön. Mindenki mentett, vitt valamit. Már csak annyi az ember tulajdona, amennyi a kabátja alatt elfér.

Éles, tiszta levegő repült be az ablakon. Ázott földek, mély, süppedő rétek, rügyező fák, fehér házak, utak, szekerek, ballagó parasztok. Idekinn mintha semmi se történt volna, minden folytatta a maga életét. És ez az élet az országút sarában tisztábbnak rémlett, mint az a másik az aszfaltokon.

Már túl jártunk a gyalázatba bukott főváros sík vármegyéjén. Nógrád lankásai jöttek elénk az esteledő ég alatt. Vörhenyes, kopasz erdők, fehér falvak a Galga mentén. Az állomás mögött urasági kocsis várakozott reánk. A kocsis tisztességadóan köszönt és egészen úgy beszélt, mint azelőtt. Már elszoktam tőle. Az úton szekerek zörögtek. A férfinép öregebbje megemelte a kalapját, Ők még nem tudják, hogy gyűlölniük kell azokat, akik nem bántják őket. Valahol a domb magasában harangoztak. Az egyik házból kiömlött a tornácra a tűzhely fénye. Egy asszony állt a világosságban és lassan, fáradtan keresztet vetett. Ő még nem tudja, hogy az új hatalom hadat üzent az Istennek.

Az út hegynek fordult. Finom kavics verődött a kerekek körül. A fák között kapu nyílt és hirtelen világosság ömlött az éjszakába. Tornyos körvonalával ott állt a Kállay kastély a tetőn. Aztán fűtött szobában ültünk együtt. A kert körülállta a házat, az éjszaka körülállta a kertet. És a világ távol volt, valahol messze, túl.

Berczel, március 27-én.

Napok múltak azóta és mégis emlékezem a reggelre, amelyen itt először felébredtem. Végtelen, tiszta csendek felett úszott az álom. És a csendnek nem volt partja sehol és minden zátony elmaradt. Aztán, valahonnan fentről egy hang esett le, mint egy virág és gyűrűt vert a csendben. A lázadó messze város fenyegető suttogása, vad bődulése, lihegő gyűlölete és rosszban járó éjszakai lépései után, olyan szépség volt a hangban, hogy az ébredés fél öntudata elragadtatottan hallgatódzott bennem.

A rácsos ablak előtt kis madár ült az ágon. Az emberi poklok szakadékai, a szorongó utcák és viselős, sötét falak helyett egy ág és egy madár. Elfutotta a könny a szememet, hálából, mert van még ilyesmi a világon. A tenyerembe szerettem volna összeszedni minden kicsi hangot, hogy odaadjam nekik, akik rabságban ott maradtak az elkárhozott város kövei között.

Milyen más itt az élet. Szinte olyan, mintha vigasztalásul valaki mesélné. Csendes falu. Ide látszik a dombon a harangláb és túlról a templom zsindeyes teteje. Lenn apró házak, kicsi udvarok. Este korán fekszenek. Csak elvétve világos egy-egy ablak. Állatscengők kolompolnak, egy kutya ugat valahol. És az iszonyat nem lopakodik át az éjszakákon, a gond nem ül a napok küszöbén és ijesztően nem mutogat előre szüntelen.

A ma olyan, mint volt a tegnap és a holnapnak sincsen új arca. Olykor olyasmit sejtek, hogy eszméletét veszítette bennem a kimerült öntudat. Egy üvegfal támadt köztem és a világ között. Még a falu is mintha túl lenne az üvegfalon és innen csak egy kastély van, úri nagy kért és keskeny, hiábavaló utak, amelyeken zavartalanul jár, ami elmúlt Fehér padok, melyeket nem a fáradtságnak állítottak oda. Virágágyak, amelyek csak a szépségért vannak és sötét ibolyák, semmiért, csak hogy elvirítsanak.

Odakinn egy csipkés, fehér kerti kalap bukkan és tűnik a hűvös napfényen. Kállay Benjamin özvegye, megy el az ablakom alatt. Férje, a Ferenc Józsefi idők legkiválóbb közös pénzügyminisztere, a Monarchia keleti politikájának jó szelleme, Bosznia és Hercegovina kormányzója tudós és történetíró volt. Az öreg dáma, koronátlan úrnője a kis déli tartományoknak és a maga idejében a bécsi Burg fogadásainak egyik legszebb asszonya. Most a botospárnával tervel a tavaszi vetésről, amely, mire megéri, talán már nem lesz az övé. De hát vajon övé-e még a ház, a kert. Minden bizonytalan. Aggódik a leánya és a fia miatt is. Kállay Erzsébet Zita királyné egyetlen magyar udvarhölgye volt. A kommunisták rossz szemmel nézik. Kállay Frigyes pedig József főherceg szárnysegéde és vele ment, mikor a főherceg elhagyta Budapestet. Azóta semmi hír. – *Istenem, mi lesz velünk. Két leánya ilyenkor szinte lázad. Nem tűrnek meg csüggedést maguk körül.*

Szerettem őket hallgatni. Fajom szép életerejére beszélt ebben a nagy, erős bizásban.

– *És te miért nézel mindig a levegőbe?* – Kállay Erzsébet vállamra tette a kezét. – *Ahelyett, hogy itt tépelődsz, írd le ami fáj és amire gondolsz.*

Vannak feljegyzéseim. Mikor megszöktem, unokaöcsémre, a fiatal Ritoók Zsigára bíztam. De hát mire való lennie, ha folytatnám – Kállay Erzsébet megint csak nógatott. – *Írd meg a naplód, eljön még az a kor, amelyik megérti.*

Aztán valamelyik estén, mikor egyedül voltam, ismét kezembe vettem a tollat, visszanéztem az elmúlt napokra, összeszedve a tűnő emlékeket. És azóta könnyebb is nehezebb is minden. Az önmegvallás megenyhülése, de az újra átélés kínja is ez a napló, melyről, vajon ki mondhatná meg, bevégzem-e valaha.

Felnéztem az írásomról, Kállay Lenke jött az ablakomhoz. Magasan hordta

a fejét. Hírt hozott. Jó hírt, Erzsébet odavetette:

– *Rosszról ne merjen itt senki beszélni.*

Bethlen István Bécsben van. Alizé francia megbízott útján a hatalmak segítségét kérte a bolsevizmus, ellen. Az antant beavatkozása biztos. Csapatokat küldenek a proletár diktatúra megfékezésére. Marseillesben harmincezer franciát hajóznak be. Petain tábornok lesz az akció főparancsnoka.

– *Így nem marad. Talpra állunk megint...* Ők mondták, vagy én mondtam. Már ezer éve mondják ezt minálunk és ha a férfiak elfáradnak, mondják az asszonyok. Mondták a tatárjárás után, mondták Mohács – után. Mondjuk ma is, pedig minden összedült, mindenünket elrabolták és a világ legboldogtalanabb népe vagyunk. És mi mégis bízunk és hiszünk. Miért? Senki se tud felel-

ni. Pedig hányszor éreztem magamban én is ezt a hitet, amely erősebb a végzetüknél, hányszor láttam másokban, mikor fellobog. Mi ez? A fönmaradásunk rejtélyes vágya-e? Vagy több ennél, életerőnk nagy előérzete?

A csodaszarvas ez, szent napkelet rohanó látomása, melyet ellenállhatatlanul követ a magyar képzelet. Meotis állandó ingo-ványai felett, a regék ősi reggelén jelent meg csillagos agancsával először a fehér szarvas nekünk. Űzőbe vette a két testvér lovas. Az isteni vad igézte őket, csalta, suhanva, csörtetőn gázlókon át maga után. És a csodaszarvas azóta mindég meg jelenik, ha ingo-ványok közé tévedünk, felbukkan előttünk, mint száguldó fehér szövétnek és gázlókhoz visz és mindég újra elvezet a jövő felé.

Így nem marad! Még talpra állunk...

Előttünk jár a csodaszarvas megint.

Március 28-án.

Halkan nyílnak a szárnyas fehér ajtók fenn az emeleten a nagy szalonban. A hátulsó szobában virágok között arany vágású könyvek élnek. Az ebédlőben már ég a tűz a zöld cserépkályhában. A vörös ernyős lámpa felett sötét és nehéz a mennyezet. Thököly Imre uram paradés ládája nyújtózik az ablakok között. A falon ázsiai tálak, vén kínai tányérok lapulnak. Fekete frakkjában komoly és feszes az inas. Fehér inge világít, fehérkesztyűs keze tartja a tálat. Fénylik a sok ezüstpityke a kis inas zekéjén.

Haza gondolok. A falu még ontja, amit a város régen nem ad. És az elmúlt tél, a bezárt boltok, a szűkös asztalok jutnak eszembe. Ha odaadhatnám ezt valakinek... És egyszerre megint úgy rémlik, egy üvegfal van köztem és a valóság között.

Kállay Béniné fehér selyemruhájában ül az asztalfőn. Kissé hátraszegve tartja a fejét. Az élesen metszett profil felett emelkedik homlokából visszafésült hófehér haja, telt álla a csipkébe merül. Valahogyan XV. Lajos francia király egy képére kell gondolnom. Int és feláll. Ünnepeyes lassú a járása. Az ajtó két szárnya feltáruul előtte és mi többiek nyomom követjük.

Kinn pedig ott túl, túl az üvegfalon dobolnak a falusi utcán. Elvértve hangzik fel a nagy teraszra egy-egy mondatfoszlány:

„ ... A forradalmi kormányzótanács... forradalmi törvényszékek állítatnak fel... Elnökből és két tagból áll... a vádbiztos... jegyzőkönyvvezető... nincsen képesítéshez kötve... bármely órában... szabad ég alatt is... Halálbüntetés... perorvoslásnak helye nincs... Azonnal végre kell hajtani... ”

Valahonnan, nem tudom honnan, de egyszerre oda nem tartozó szavak kerülnek a homlokom mögé: Lenin itt... Senki se mondta és én mégis hallottam ezt a két szót.

Az üvegfalon túl pereg a dob.

„...Aki álhíreket terjeszt... forradalmi törvényszék... halálbüntetés...” A kikiáltó rekedten kiabálja tovább a rendeleteket: „A forradalmi kormányzótanács eltörölte... a

magyarországi tanácsköztársaságban nincs többé nemesség rang és cím...”

Az inas ezüst tálcán hozza a feketekávét: – *Ide parancsolja a kegyelmes grófnő?*

Mintha fátyolon át látnám az egészet. Tágas terem és a hajdan előkelő élete fantomatikusan folytatódik. Valóság ez, vagy csak egy kép? A hófehér dáma, hátraszegett fejével, csipkéi között a karosszékben. És errébb két leánya, az egyik ahogy szép mozdulatával hímzés fölé hajlik és a másik, aki halovány kezével könyvet forgat. A néma zongora ott áll az ablak előtt és benne van minden harmónia és diszharmónia. A nagy velencei csillár üvegvirágain, mely Mária, Teréziának világított valamikor, remeg a fény. Két régi gyermek pasztell között aranyozott empire faóra ketyeg a falon és ez a ketyegés úgy hangzik, mintha odabenn az órában érett kalászkok súrlódnának. A kalászkoból lassan-lassan az élet hull ki, minden súrlódásnál pillanatok – búzaszemek, visszahozhatatlan, elguruló élet.

A kép mozdulatlanul áll. Még semmi sem változott. Túlhan pedig, ott messze, emelkedik, a szennyes ár terjed és hömpölyögve jön, a vörös város felől, kiömlik a földekre, megérinti a falvakat, csapkodja a kunyhók falát. Közeledik és az előszele már kísérteteket hajszol maga előtt, suhannak, szállnak, benéznek az ablakon. Máshol másként van. Kaszák villannak a kastélyok felé. A kifosztott

földesurak világgá menekülnek vagy a diktatúra „*termelő szövetkezeteibe*”, Kun Béla ispánjai lesznek a saját földjükön. Jön a végzet. De itt a nagy szalonban azért nem változtatnak az életen. Szépen várják, ami jönni fog és hogy kegyelmet vagy halasztást kapjanak a sorstól, nem tagadják meg a múltjukat.

Március 29-én.

Aszódról kommunisták érkeztek a faluba. Az üvegfal hirtelen végig hasadt. Az agitátorok asztalt vittek ki a községháza udvarára, felmásztak rá és úgy szónokoltak. Mikor a kocsist kérdeztük, lesütötte szemét, mintha szégyellné elmondani és kitérően felelt:

– *Holnap is itt maradnak...*

Ezek az emberek dicsekedtek el vele, hogy az aszódi repülő-gyár munkásai hatalmukba kerítették a várost és a direktorium letartóztatta a szomszéd Iklad urát, gróf Ráday Gedeont a feleségével.

Most tudtuk meg. Mikor Rádayék hírére vették a proletárdiktatúra kikiáltásának, a repülőgyár igazgatójával Budapestre akartak menni. De az aszódi kommunisták megelőzték őket. Elzárták előttük az útsorompókat és Pest vármegye egykori főispánját a feleségével, aki kórházában a háború alatt aszódi sebesülteket ápolt, fegyveresen, vörösön talán ugyanazok a katonák kísérték vissza, akiknek a betegágyánál egykor virrasztott. Ráday grófnét a javítóintézetbe zárták. Ráday Gedeont és a gyár igazgatóját, falhoz állították. A legénység felsorakozott. Egy hadnagy kérdezte, rendben vannak-e a töltenyek. Hozzáláttak, készülődtek, végül is nem bántották őket. Csak mulatságból tették, hogy egy kicsit kínlódjanak... Ilyesmirel gyakran hall most az ember. Sajátságos jelenség. Új és idegenszerű.

Ráday gróf felesége csak akkor tudta meg, hogy a férje él, mikor visszavitték hozzá a zárkába.

De azért ebben a csúnyaságban is történt valami, ami szép. Mikor az ikladi nép meghallotta, mit tettek a földesurával, legjobb akarójával, felkerekedett és kaszásan indult, hogy kiszabadítsa. Az aszódi direktorium neszét vette. Mielőtt az ikladiak beérkeztek volna, hirtelen Pestre toloncolta a foglyait.

Aztán soká fenyegetődtek a kaszások a piactéren.

De nem minden falu Iklad és nem minden földesúr Ráday Gedeon.

Más hírek is jönnek. Lopakodva, kerülő úton kastélyokból, városok felől, körös-körül végtelen a bizonytalanság. És megérkeznek az első fővárosi lapok. Eljött hát a hajnal, amelyet hirdettek és ők készítettek elő! Megvonaglik az ember keze. Miféle hang! Így még nem írtak, soha a mi nyelvünkön, saját szerszámunkkal gyilkol bennünket az idegen sajtó. Csúfolódó becsmérő hahotával köpi be a múltunkat és gyaláz meg mindent, amiből talán még jövő lehetne. Forradalmuk diadalmámora ordít a papiroson. Világmegváltó teóriákba burkolt közönséges durvaságok, tajtékozó ocsmány gyűlölet.

Az ellenforradalom egyetlen lapját Milotay István hősies Új Nemzedékét eltörölték. A „*Budapesti Hírlap*”-ot megfojtották. Az előfizetőknek a Vörös Újságot küldik. A többi meghagyott lap pedig helyesel, lázít, tapsol és odaadja régi cégérére a bolsevizmusnak, hogy annál könnyebben férközzék a tájékozatlan, szédülő vidék lelkéhez. A mit sem sejtő emberek megszokott újságjaikból szívják magukba a mérget. Összekuszálódnak a fogalmak. Eltévednek még a becsületesek is.

A lapok pedig viszik a hírt úgy, ahogy a bolsevista sajtódirektorium feje, Göndör Krausz Náthán Ferenc aláírja.

Ha valaha eljönne az idő, hogy kérdőre vonnák ezt a lélek-gyilkos, háborúvesztő, nemzetirtó idegen sajtót, mely ujjongott a forradalomnak, Károlyinak, fegyverletételnek, köztársaságnak, idegen megszállásnak és ma ujjong Kun Bélának és a bolsevizmusnak, ha eljönne az az idő, hallom a lapok védekezését... Terror... kényszer... De hát miért folytatódnak, miért nem szűnnek

meg? Maga a sajtódiktátor nyilatkozik erről. Büszkén kijelenti, hogy „az újságírók szabad szervezetének az októberi politikai és a mostani *szocialista forradalomnak előkészítésében és megindításában jelentős szerepe volt*”.

Pogány Schwarz és Miklós Neumann Ármin, Kéri Krammer Pál, László Lewy, Purjesz Lajos, Szende Schwarc Pál, Pók Pauker Ödön, Magyar Ungar Lajos, Biró Blau Lajos, Garami Grünfeld, Kunfi Kunstätter, báró Hatvany Deutsch, Göndör Krausz, Fényes László, Jászi Jacobovits, Szamuely Samuel, Kun Kohn Béla, Gábor Greiner, Adorján Andor, Backernbach Mochem és százan és százan még, mind újságírók voltak, – az évtizedes magyar közvélemény munkásai...

Borzadás szalad át rajtam. Mégis akaratomon kívülállón újra kezembe veszem az újságot és olvasom a „*Népszava*” március 25-iki számában:

„*A munka megindul... A rombolás bátorsága, a felrúgás kérlelhetetlensége és az építés törhetetlen elszántsága: a proletárállam megteremtésének, a szocializmus megvalósításának ezek a „lelki instrumentumai*”.

Vajon milyenek lehetnek az ő testi instrumentumaik, ha többiek között a felrúgás a lelkiekhez tartozik. Tovább lapozom az újságot:

„*Lenin közeli diadalt jósol!*”... „*Az orosz vörös hadsereg győzelme a galíciai határnál. Az ellenség menekül. A győzelem minden reménységet felülmúl... Angliában az imperialista kormány helyzete megingott. Clemenceau megbuktatták a magyarországi események... Teljes összeomlás előtt a szerb imperializmus: Bácska, Bánát, Baranya a proletárdiktatúra elvi alapjára helyezkedett. Szerbia a felbomlás tüneteit viseli magán. A proletárság a végső harcra készülődik.*”

Halommal fekszenek az összegyűlt újságok. Találomra olvasok: A forradalmi kormányzótanács elhatározta a vörös hadsereg felállítását. A hadügyi népbiztosság az imperialista királyok és militarista hadvezérek nevére keresztelt laktanyák nevét megváltoztatja. A kaszárnyákat Lenin, Marx, Dózsa György, Martinovich, Frankel Leó, Liebknecht és Luxemburg Róza laktanyáknak nevezi el.

Honvédek helyett vörös hadsereg. Mária Terézia és Ferenc József helyett Luxemburg Róza és Frankel Leó...

Megakad a tekintetem:

„*Ausztria elismerte a Magyar Tanácsköztársaságot és akkreditálta Kun Béla követeit*”... „*Két új tanácsköztársaság – Wiener Neustadtban 28-án kikiáltották a tanácsköztársaságot:*

Chotinban kikiáltották a besszarábiai tanácsköztársaságot. A braunschweigi munkástanácsi választásokon győztek a kommunisták. Olyasmit éreztem, mintha finom csipeszekkel egyenként húzgálnák az idegeimet. Talán hazugság az egész és még sem bírtam tovább elviselni. Futni kezdtem, ki a szobámból, a házból, a kertből.

A falusi utcán doboltak: „*A Forradalmi Kormányzótanács elrendelte...*” Visszafordultam. Elég volt! Becsuktam magam mögött az ajtót, hogy ne halljam. Odakinn a fűvön a fehér kutya ugrált. Mögötte a gazdája járt. Kállay Lenke valakitől egy bécsi újságot kapott

Clemenceau követelésére Mangin tábornok parancsnoksága alatt egyesült csapatok vonulnak Kun Béla szovjetköztársasága ellen. Balfour is tiltakozni fog. Az angolok.

– *Az antant rabjai vagyunk, a rabtartótól függ, hogy mi történik a fegyházban...* Ebben a pillanatban megrezzent az ablakok üvege. Egy távoli

tompa mordulás...

– Ágyúszó, – mondtuk egyszerre mind a ketten. – *Az Ipoly felől. Messziről Hát mégis...* Aztán szinte ijedten néztünk egymásra, olyan valószínűtlennek rémlett, amit éreztünk. Az ellenségeinktől vártunk szabadulást. Franciaországtól, a Franchet d’Esperayk, a Vix alezredek népétől és a kis szomszédoktól, akik hónapok óta marcangolják és rabolják az országunk. Mi történik körülöttünk? Minek kellett bennünk történni, hogy ennyire jutottunk. És az idegen népek nem fogják ezt megérteni soha.

Az emberiség olykor évszázadokra megfélelkezik a zsidó nép terveiről és hatalmáról. Az egyiptomi végzet, Kánaán sorsa, Róma feloszlása, Bizánc vallási villongásai, Spanyolország süllyedése... oly messze van. És messze vannak a nagy zsidóüldözések is, melyek következetesen akkor lobbantak fel, ha a júdeai nép túl vakmerően nyújtotta ki a kezét. A feleszmélés bosszúja: az üldözés, mindig rövid ideig tartott. A zsidóság a balsiker után sebesen tűnt vissza a homályba és mákonyport hintett a népek szemébe, hogy nemzedékekre megvakuljanak és ne emlékezzenek.

A háborút megelőzőleg, az ezerszer megbódított világ psziché altatta el a magyar nemzetet is. Láttuk, hogy a keletről beözönlő zsidóság a falusi pálinkamérők után rátette a kezét a földünkre. A városi kis rőföskereskedés után rátette a kezét egész gazdasági életünkre. Láttuk, hogy a háború alatt kivonta magát és milliókat szerzett, míg a mieink mankót szereztek. Hallottunk róla, hogy egy cionista kongresszus Párizsban azt a határozatot hozta: a zsidóságnak törekednie kell, hogy világuralma támpontjául Budapestet, azután Magyarországot elfoglalja. – És sokan voltunk, akik 1917-ben, a háború alatt olvastuk a magyarországi zsidó irodalom legkomolyabb tehetsége, Ignotus Veigelsberg Hugó megdöbbenő kijelentését a szabadkőművesek lapjában, a Világban...

„...a végsőn is túlmenő áldozatkészséggel mentjük át azutánra intézményeinket, eszközeinket és embereinket.”

Most itt van az az azután, kilépett a homályból. Huszonnégy zsidó népbiztos ott áll a többi élén a magyar élet és halál fölött.

Egy ellenséges távoli ágyúszó és az elgyötört emberi teremtés fellélegzik és szabadulásra gondol. Talán közelebb jön, talán szétlővi aljas börtönünk falát. Nem... a boldogabb népek soha se fogják ezt megérteni.

Március 30-31-én.

Hírek jönnek, megállnak és nincs folytatásuk. Néhány napja múlt, hogy mondták: Az angol külügyi államtitkár tiltakozik. London nem tűri... Marseillesben harmincezer francia szállt hajóra... Most Mangin tábornok egyesült seregeiről beszélnek. Már jön, felvonul a bolsevisták ellen.

Eloltom a gyertyát és csak üldögélek, magányosan. És egyszerre úgy tetszik, mintha rémek emelkednének köröskörül és ráznák a fejüket. Visszakergetett kétkedésekből, leigázott csüggedésekből jönnek elő ezek a rémek és minden reménykedésnek ellentmondanak.

Még vergődik a szívem. Háttha senki sem jön, hogy segítsen rajtunk, háttha itt hagynak nyomorultan elveszni, és csak körülállnak és nézik, hogy a saját szemetünkből nőtt férgek hogyan falnak föl.

Hiszen, ha úgy vesszük, a győztes nagyhatalmaktól függött, hogyne így legyen. Miért nem akadályozták meg ha nem akarták a bolsevizmust. Az antant katonai missziójának a feje, Vix alezredes, mindent mert a meghunyászkodó Károlyival szemben, hát ezt vajon miért nem merte? Kiváltságos helyzetében hónapokon át tiporta egy nemzet önérzetét. Úgy tudott bánni Európa keletének nagy múltú kultúrnépével, mint ahogy a francia tiszték valószínűleg kolóniáik vad népeivel bánnak. A kihívó, elzászi származású kis zsidó alezredes teljhatalmú uralmában miért távolította el a diktatúra kikiáltásának előestéjén Budapestről az összes francia katonaságot. Miért engedte, hogy a posta, távírda és telefon, mely felett korlátlan cenzúrát gyakorolt, kiszolgálja a forradalom előkészítésében Kun Béla táborát.

Valamikor felelni fog a jövő ezekre a kérdésekre. Vix alezredes írása, melyet 26-án közöltek a lapok és a magyar vidék csak most olvas, ad is már némi felvilágosítást. Az antant fennhézázó katonai missziója most „egyszerre, az igazság és békülékenység szándékával kéri

„a forradalmi kormányt: késedelem nélkül adja meg a legnagyobb nyilvánosságot a jelen közlésnek.”

Ezután a misszió Károlyi lemondó leveléről nyilatkozik:

„A magyar néphez intézett proklamációjában a köztársaság elnöke a következőket mondja: – Az Antant Misszió kijelenti, hogy a demarkációs vonalat ezentúl politikai határnak tekintik. – Formálisan ki kell jelentenem; hogy ez a használt kifejezésnek téves értelmezése. Soha sem történt említés arról, mintha itt politikai határokról lenne szó”.

Károlyi Mihály tehát megint hazudott szerencsétlen nemzetének. De, sajátságos és megdöbbenő, miért nyilatkozik Vix alezredes katonai missziója csak ilyen későn. Miért nem vette előbb tudomásul, hogy Károlyi Mihály lemondását az antant jegyzékében véglegesített határokkal indokolta. Miért engedte, hogy Károlyi egy nacionalista ürüggyel dobja oda Magyarországot a bolsevizmusnak. És Kun Béla ugyanazzal a nacionalista lobogóval lopózzék be, mint amellyel Károlyi kilopódzott.

Kik játszottak még ezzel a két elvetemült emberrel a rettentő órában, mikor a tét egy ország volt. Az antant misszió megkésett magyarázata azt a látszatot kelti, mintha Vix alezredes velük játszott volna, vagy legalább is jóindulattal nézte a játékot.

A Károlyi-féle határ megállapítási mese után paródia lett Kun Béla első jelszava is: a területi integritás. Mióta a fegyver és az állampénztár a kezében van, másként beszél. A Neue Freie Presse munkatársa előtt már kijelentette, hogy:

„Tanácsmagyarországban mi nem állunk a területi integritás alapján...”

Egyáltalán nem ismerünk gazdasági határokat”...

És ilyen emberek intézik ma Magyarország sorsát!

Keserű haraggal döngette a vér a halántékomat és sebzetten felvonított bennem valami gögös, ősi emlék.

Miért késik az antant? Miért ad rá időt, hogy a bolsevizmus vörös hadsereget toborozzon magának. A Vörös Katona! Új napilap indult meg Budapesten. Folyik a szervezkedés. Pogány toboroz, Szamuely vezeti a propagandát. Idegenszerű minden. A vörös hadsereg bölcsője: alacsonyrendű komédia. Reklám, újsághirdetések, komisz plakátok, örömtanyák heje-hujája, dob utcai kárpitós díszítés; népligeti hinták és tükrös bódék, vörös pódiumon véresszájú kikiáltók... ez a vörös hadsereg toborozó ünnepe...

Fedák Sárít, az ünnepelt primadonnát, Szamuelyvel látták autózni a városban és toborozni a nép között. Lelkesített, rábeszélt és csókot ígért annak, aki felcsap vörös katonának... Paulay Erzsé, a Nemzeti Színház művésznője és sok kis díva, forradalmi verseket szavalt a tömegnek az utcai emelvényeken. A budapesti antimilitarista költők pedig, akik a magyar faj sorstusája idején, a háború alatt pacifizmust daloltak, most színpadon szavaltak toborzót Kun Béla hadseregének. Zsibbadtan olvasom. Ez is, ez is! Minden megdől, amit a pacifizmusról valaha mondtak és elvesztik jogukat, hogy a magyar nép életébe valaha beleszóljanak.

Megmérgezték és gonosztevők munkálkodtak a mi vesztünkön Budapest falai között. És a gonosztevők őszintébbek voltak, mint a többiek.

Vörös katonaezt a színházakban! Az újságok elragadtatott hosszú hasábokon közlik a hiteket. „*Ünnepi pompában álltak a Múzsák templomai!*” Az internacionálé hangjai mellett tódult az ingyen nézőtérre a tömeg.

Az Operában Beregi Oszkár szavalt és Weltner Jakab elvtárs szónokolt a vörös hadsereg világmegváltó hivatásáról. A Nemzeti Színházban Pogány József volt a színpad. A Vígszínházban piros dísszel bevont szónoki emelvényről Kun Béla elvtárs lelkesítette a közönséget.

A Nemzeti Színházban Szamuely Tibor, a Belvárosi Színházban Kunfi Zsigmond, a Városi Színházban Vágó Béla mondott ünnepi beszédet.

A galíciai Nérók színpadra léptek és eljátszották szerepüket.

„*...Haza nincs! – Éljen a proletár haza!...*” „*A hadsereg a nacionalista társadalom hatalmi eszköze. – Halál a militarizmusra! – Éljen a vörös hadsereg!*”

Halkan bezörgettek az ablakomon. Falusi bundában Kállay Erzsébet állt odakint a szürkületben. Igen, menjünk! Sűrű és nehéz lett az este a falak között. Friss levegőt, mert megfulladok!

A Galga völgyén láthatatlan fagyok szálltak a szélben. Hazafelé az alsó udvaron jöttünk át Az istállóból lámpafény vetődött ki. A küszöbön egy pirosképű, szőke kis leány ült. Odabenn a tehén mellett az asszony guggolt és hallatszott a csendben, ahogy a tej egyenletes, éles csurranással verődött le a sajtárba.

A kocsis levette a kalapját és nem tette vissza. A falnál egy falusi gazda támaszkodott. Kiegyenesedett és ő is köszönt. A Vörös Újság harci üvöltése jutott az eszembe. „*Be kell vinni az osztályharcot a faluba*”...

Az emberek az aszódi agitátorokról mondtak valamit. Hadd ugassanak, – vetette oda a gazda nyugodalmasan – előbb majd kitapasztaljuk hogy mit is akarnak fönn Budapesten.

Nem láttam az arcát a sötétben, de egyszerre úgy rémlett, már nem egy ember áll ott, hanem várákozón, gyanakvón ott áll maga a magyar paraszt. Keveset beszél, de nem is igen dolgozik. Az ekeszarvának dőlve komoran figyel,

hogy kié lesz hát a föld.

– *Károlyi Mihály megígérte. Igaz, hogy nem adta és amit a magáéból osztott, arról is kitudódott, hogy a másé volt.*

– *A kommunisták még többet ígértek,* – szólt közbe Kállay Erzsébet, azzal a csodálatos óvatos hanggal, amelyre minket ez az idő tanított meg.

– *Azok csak a városiaknak ígérik, hogy minden az övék,* – felelte a gazda, – *nekünk azt tanítják, hogy a föld is mindenkié.*

– *Hát bizony* – dörmögte a kocsis, – *ezt az új törvényt nem lehet olyan könnyen megérteni...*

– *Ezért hallgattuk az elején a kommunistákat,* mondotta a gazda. – *Tudni akartuk, hogy hát már most mi történjék a földdel. Hanem aztán...* Egy darabig hallgatott, mintha a sötétben tanakodott volna mondja-e, ne mondja. Helyette a kocsis folytatta:

– *Mikor az új törvényt kezdték beszélni, hogy nincs többé vallás, ez már nem tetszett. Meg az se ám, szólt oda a gazda, hogy egy pár lesz azokból megkövetem szépen, akik esztendeig vadházasságban élnek.* – Csend volt egy ideig. Az emberek, mintha szégyelltek volna nekünk erről beszélni, szinte maguk között beszéltek:

– *De az asszonyok akkor haragudtak meg csak igazán,* – nevetett a gazda, mikor azt szavalták, hogy még a házasság is megházasodhat így akárhányszor, mert a régi magától megszűnik, ha kijelenti az ember, hogy újat köt.

És az előbbi komolyság mintha föloldódott volna. – Hirtelen székérre is ültek a kommunisták. – Pénzért se jönnek azok ide vissza.

Odabenn már jó ideje elvégezte az asszony a fejést. Az istállóajtóban állt a kis leánya mellett. Egyszerre sötétben beleszólt a beszédbe:

Azt is mondták, hogy a templomokból panoráma színházat csinálnak, meg hogy nincs többé se törvénytelen gyerek se öröklés, majd eltartja a gyereket az állam. Az utolsó szónál rimánkodva kapaszkodott a kicsi lány az anyja szoknyájába. – *Édesanyám,* – mondotta szepegve, – *de engem úgy-e, nem visz el az állat?* A kocsis nevetni kezdett. Az asszony a fejét rázta. – *Elvisz a bizony, ha rossz vagy.* A kislány sivalkodni kezdett, az anyja a két karjába kapta és ezzel az egyetlen meleg kicsi mozdulattal feldöntötte a kommunizmus minden rendeletét. Aztán ment, vitte síró gyereket, mintha csak egyetlen teremtés lettek volna. Utánuk néztem. Túl rajtuk lágy sötét áradással emelkedett az éjszaka és elmerült benne az alvó falu. Már csak a kunyhók teteje állt ki az áradásból a csillagos ég alatt.

És ide is eljött Lenin...

A falu pedig nagy vérveszteségében alszik és sehol sem ellenkezik. De álmában is belekapaszkodik a földbe. A föld pedig a haza és a haza a nagy Magyarország. Egyszerre odadobbant a falunak a szívem. Falu, magyar falu, önző, mint a gyerek, közönyös, mint a tilalomfa, erős, mint az idő. Minden bűne szőlőhegyek vad mámora, termékenyülések és termékenyítések ősi vágyai, a férfi, az asszony és a föld. De övé a vetés és az aratás.

Öntudatom alatt valami átderengett. Megváltó lesz-e örök magyar falu.

Április 1-2.-án.

Néhány nap is sok idő, ha az ember az órákat számlálja. Most pedig már a második hét múlik és ennek az agysorvasztó történésnek még mindig nem látszik a vége.

A bolsevizmus a tudatlanság vakmerőségével rombol és barbáron szertelen kezdetlegességgel épít. Lenin parancsa szerint: a régi szerkezetet rögtön össze kell zúzni, az új kiépítéséhez rögtön hozzáfogni... A budapesti bolsevizmus siet. Olyan falánkan esik a zsákmánynak, hogy nyakra főre kiadott rendeletei legtöbb esetben már csak leleplezései és törvényesítései az előzőleg elkövetett önkénynek.

Az újságok jóformán alig közölnek más egyebet. Ökolcsapások az emberiség erkölcsi értékeire és a magyar életre. Védbástyák a gonosztevők és haramiák számára. Az igazságügyi népbiztos, Rónai Grünfeld Zoltán, rendeletében hatályon kívül helyezte az – igazságszolgáltatást! Felfüggesztette a bíróságok működését. A levegőbe bámultam. A kiszolgáltatottság tudata talán soha se volt erősebb bennem, mint ebben a percben. Károlyi Mihály szabadon eresztette a bűnösöket. A bűnösök szabadon eresztik a bűnt... Szükségük van rá. A jogtalanság és erkölcstelenség csak a bűn felett tobzódhat korlátlanul. És hogy uralmához kimeríthetetlen eszközei legyenek, megszünteti a mások magántulajdonát és kiosztja hívei között, megfizeti a szolgálát.

Megint érzem azt a sajtáságos nyugtalanságot, némely mostanában szüntelen fel-fel rémlik bennem. Talán olyasmi ez, mint amikor az ember késő este elhagyott sötét utcában jár és egy ablak mögül jajgatás hallatszik. Bemenni nem lehet. Rendőr sincs sehol. Mi történt odabenn? És aztán egész éjjel erre kell gondolni.

A budapesti házakba öröket és spionokat állít az osztálygyűlölet. Minden házban ott van az új hatalom kéme. Leselkedik, kínoz és feljelent. Tőle függ, hogy ki kap a házban élelmezési jegyet. Aki gyanús, attól megvonhatja a kenyeret. Tőle, kell kémi engedélyt, ha fát, szappant, vagy cipőzsinórt akarna beszerezni a lakó, de vásárlási igazolványt csak proletároknak ad. Hústalan hét van Budapesten. A vidék keveset szállít. Az élelem kifogy. Nagy hangon hirdetik: „*A szociális termelésből fakad a jólét!*” A házbizalmi dolga, hogy a proletár még ne vegye észre az ínséget. A szellemi munkásokat kell szűkebbre fogni. A polgárságtól meg kell vonni az élelmiszerjegyet... Minden a proletaré. Ilyen kiváltságok még nem voltak a világon. Pedig nem a proletárság iránti szeretet adja a kiváltságokat, de a keresztény magyar polgárság elleni gyűlölet, a kínzás alacsony gyönyörűsége, az az új kormányzási princípium, mely valami soha nem látottat és idegenszerűt kever az életbe.

A népszerűtetet álarcával galíciai zsidókat és csöcselék proletariátust telepít be a hatalom a gyűlölt burzsoázia közé. A konyha közös, a polgári lakó tartozik bútorait a betelepítetteknek használatra átengedni, Az otthon se legyen többé otthon. A meghagyott, szűkös lakásrészben se legyen nyugalom. A főváros zsidó diktátora elrendeli: „*Fürdőt a proletár gyermekeknek!*” Emberségesen hangzik ez, de valójában csak egy újabb merényletet leplez. Lázító plakát is jelent meg róla, hogy a burzsoá asszonyok, akik eddig „*selyem párnáik közül léptek az illatos fürdőből, tartoznak helyet adni a tisztaságot nélkülöző kedves kis proletár gyermekeknek...*” A rendelet pedig szó szerint mondja:

„... igénybe vesszük a magánlakásokban levő fürdőszobákat is, hetenként egyszer, szombaton egész napon át az iskolai vagy óvodai igazolvánnyal átutalt gyermekek ingyenes fürdetésére. A fürdőszobák birtokosai tartoznak a fürdéshez szükséges fűtőanyagot, világítást, törölközőt és szappant ingyen rendelkezésre

átadni.

Preusz Mór s. k.”

Tüzelőanyagot, szappant ma nem vásárolhat az az osztály, melyet ők burzsujnak neveznek. Jelszavuk, hogy pusztuljon a burzsoázia talán örülnek rajta, ha férgeket és járványokat hurcolnak be a tisztán tartott otthonokba. A külföldnek az ember szeretet látszatát vetítik, a csöcseléknek szórakozást nyújtanak. Bemenni zárt ajtók mögé, durvaságokat mondani, elvinni ami tetszik, félelmet látni ma ingyen mulatságot jelent.

Budapest riadt házai alatt napok óta suttogva terjed a rémhír. Szamuely Tibor három órás fosztogatást akar engedni a csöcseléknek...

Az otthon képe kísért a gondolatomban szüntelenül. És látom Anyámat, ahogy régi holmija között üldögél magányosan. Aztán megy végig a szobákon és hozzányúl a dolgokhoz, melyek nagyanyámról is, szépanyámról is mondanak valamit és összetartoznak az életével... Nem írhat, nem írhatok. Csak egy napra szeretnék hozzá menni, vagy egy órára legalább.

Mikor kimondtam, Kállay Erzsébet rám nézett: Tudod-e, hogy hányan vannak már a gyűjtőfogházban a mieink közül Oda akarsz kerülni te is?

Egyszerre úgy tetszett, Anyám arca hajlik felém és a hangját is hallottam:

„*miattam ne aggódj és haza ne gyere, amíg...*”

Egy kocsis kanyarodik be odalenn a kertkapun. Lassan jött, megáll a ház előtt. Egy kocsis falun. Nem, az előttünk járó vendéglátó nemzedék ilyesmitől nem félt. Rekvirálók jönnek? Agitátorok, szocializáló megbízottja, vagy detektívek? Nyomra, akadtak volna?

A szívem gyorsabban vert. Egy pillanat alatt kész terv támadt a fejemben. Ha értem jönnek, arra hátrafelé szököm, a diófalépcső alatt van egy kis ajtó, aztán ki a szőlőnek, a dombon át le az országútra. Szinte meglepett, pontosan emlékeztem minden árokra, minden úthajlásra, mintha kezdettől fogva azzal az ösztönrel néztem volna itt a tájat, merre lehetne szöknöm ha rá kerül a sor.

Lépések futkostak, furcsa kis nevetés hallatszott. A kapualjában kezdődött és szétterjedt a házban. Jó barát érkezett. Apor Henriette bárónő. Augusztai főhercegasszony udvarhölgye menekült ide. Este sokáig elbeszélgettünk a nagy szalonban. Újságokat, híreket hozott. Egy bécsi újság részletesen közölte, hogy Salm Lajos gróf nyílt utcán felpofozta Károlyi Mihályt. A forradalmi kormányzótanács érdekében utazott Bécsbe. De véletlenül épp egy kétes hírű házkapuján jött ki, mikor Salm nekirohant. „*Fogd, ez az olasz frontért ez Magyarországért! ...*” És mialatt a pofonok Károlyi képére csattantak, mindenikhez magyarázatot adott. Akkorra már emberek állták őket körül, egy bérkocsis kocogott arra. Károlyi kétségbeesetten intett felé. Salm gróf elkiáltotta magát: „*Halljátok csak ez Károlyi Mihály, aki Magyarországot elárulta!*” A kocsis nagyot káromkodott, ostorával végig húzott, Károlyin, megfordította a lovát és otthagya, a pofonok, pedig fergetegben zuhogtak tovább.

Hát miért nem tudta ezt egy magyar ember elvégezni.

Apor Henriette ezalatt halkan mesélgetett. József főherceg palotáját elfoglalta a vörös őrség főparancsnoksága. A bútorokat elhurcolják, kommunizálnak az elvtársak. A főherceg és a főhercegasszony, akik mindenben osztoztak velünk, csak március 21-én este hagyták el a palotát. Gyalog menekültek a zuhogó esőben. Ekkor már lövöldözés hallatszott az egész városban. Megbízható híveiknél rejtőztek a következő estéig. Aztán sötéttel egy rozoga négyülékes kocsin kijutottak a budai várnál a hegyek közé. A főhercegasszony Alcsútra ment, a főherceg Kállay Friggyessel és Hállay századossal dél felé

igyekszik. A főhercegasszony minden megmaradt ékszerét odaadta neki erre az útra. A francia parancsnoksággal szeretne érintkezésbe lépni, hogy megmentse szerencsétlen nemzetét.

Új reménység!... és a szoba világosabb lett és az élet szinte könnyű. Talán egy hét, pár nap még és azután...

És se pár nap és se azután – mert, a főherceg mikor át kellett volna lépnie megszállt területre, visszafordult: Nem tudta itt hagyni azt a darab magyar földet, amely nélkül nem lehet újra-kezdődés.

A fiatal József Ferenc főherceget azalatt elfogták. Mikére ment Somogyba, Somssich András birtokára. Onnan akartak tovább szökni, de Keszthelyen letartóztatták őket a kommunisták. Szekéren bevitték a két foglyot Kaposvárra és egész úton beszéltek nekik, hogy ott van Szamuely, majd ő ellátja a dolgukat. Röhögve kérdezték, akarnak-e csuhást az útra. A fákat is mutogatták: Ez jó lenne... vagy ez tetszik inkább? Most Pesten vannak őrizetben. Többet nem tudni róluk.

Apor Henriette lassú hangját hallgattam tovább... Wekerle Sándor is már a gyűjtőfogházban van. Mikes püspök fogoly marad. Gróf Károlyi Györgyöt letartóztatták. Gyűlölte Károlyi Mihályt és kommunistáit. E télen magam láttam az utcán, mikor a destrukció plakátjait tépdeste a falakról. Most is ezt tette és hangosan szidta a forradalmi kormányt... Zichy Rafaelné Budán van. Nem akar elmenni. Vajon ismételteti-e még híressé lett mondását: „*Nincs terror, csak gyávaság van...*”

– *Fegyverkeresés ürügye alatt, vörös katonák törnek be éjjel a lakásokba,* – mesélte Apor Henriette. – *A bankok páncélszekrényeit felnyitják, azokat a kormány fosztogatja. Pénzt nem adnak ki a letétekből. A kétezer koronánál nagyobb értékű ékszer úgynevezett köztulajdon. Az övét is elvették. Egy ismerőse inkább a Dunába dobta a gyöngyeit... Akinek még van valamije, az dugdossa, ha teheti. Egész vándorlás folyik a budai hegyekbe. Eleinte csak kis ékszeres ládákat ástak el az emberek. Utóbb új rendeletről suttoztak. Rekvirálni akarnak az éléskamrákban is. És útnak indultak a zsirosbödönök, a cukor, tea, fehérnemű... ki a hegyek közé.*

Valamelyikünkől kitört az örök kérdés:

– *De hát mégis, mit mondanak, meddig tarthat ez.* – Senki sem tud semmit. Az emberek kétségbe vannak esve. A legtöbb hír ellentmond. A bolsevista kormány részéről Károlyi tárgyal az antant-missziókkal. Az olaszok látszólag rokonszenveznek. Azt is mondták már, hogy Itália elismerné a Tanácsköztársaságot. Megbízottja Borghese herceg nagy barátságban van Kun Bélával és kommunista szép zsidó asszonyokkal.

Arról is beszélnek, hogy egy Smuts nevű búr tábornokot küldenek ide, aki majd lemondásra kényszeríti a bolsevista társaságot...

Apor Henriette mereven nézett a levegőbe, mintha valami ijesztőt látna. – *Szamuely egyre jobban az előtérbe lép,* -mondotta kisvártatva. – *A kormányzótanács vele fenyegetődzik, ha ijeszteni akar. A többi pedig csinálja az új alkotmánytervezetet és szónokol és parancsol, mintha örökre így maradna. Kun, Vágó és Rónai, Kohn, Weisz és Grünfeld határoznak az ezeréves nemzetnek az új élettörvénye felett, melynek a vérkeringése a hét vezérek arany kelyhében kezdődött. Már egyikünk sem szólt. Olyan egy volt, amit éreztünk, hogy felesleges lett volna kimondanunk.*

Április 3-án.

Posta nem jött, hír nincs, de azért szüntelenül érzi az ember, hogy történik valami. Mint akkor, a proletárdiktatúra első óráiban, megint mered a bárd a fejünk felett, Olykor csúszik a levegőn át, aztán fennakad, aztán megint csúszik egy darabon. Ma állt a bárd és nem mozdult, de ott volt a fejem felett, a ház felett egész Magyarország felett.

A kerten át hívott egyik út a másik után. Jó ideje mehettem már körben ugyanegy nyomon. Csak elvétve ugatott valahol egy falusi kutya. Szekér zörgött az országúton, mintha száraz diót csörgettek volna zsákban. A kerten túl emberek beszéltek. Minden úgy hangzott, mintha ködön át jött volna. Aztán csend lett. A természet csendje, amelynek ezer hangja van, ha az ember bele-hallgatódzik. Tennem kellene valamit. Eszeveszett erőlködést éreztem magamban. Át kellene rohannom ezen a csenden, egy szót kellene kiáltanom, amitől felébred a csend és kaszát fog és besuhint arra lefele, a Duna völgyébe.

Arra néztem a kék hegy irányába. Túl rajta a folyó két partján, ott lenn a város... Elfáradt a szemem, könnybe lábadt, a nagy erős nézéstől. Lecsüggesztettem a fejemet. Előttem egy anemóna bújt meg a berzengő, fázós fű között. Milyen szép volt. Odébb egy hamvas levél és sötét kis bokrokban sötét ibolyák: Rezgő füvek, korai virágok, melyeknek nem tudom a nevüket. Külön-külön hajoltam mindenikért. És lassanként szegény kicsi bokréta támadt a tenyeremben.

Április 3-ika.

Hirtelen jutott az eszembe. Anyám születésnapja. Csak álltam a hideg földön, magányosan a hideg ég alatt, most tudtam meg, hogy annak szedtem ezt a bokrétát, akinek nem adhatom oda.

Április 4.

Olykor napokig senki sem jön. Olykor vendégek jönnek. Hallatszik a lépésük a kerti úton és már iramodom. A szobámba bújok. A múltkor, míg ott lent, üldögéltem, fenn a szalonban újságolta gróf Dessewffy Aladárné, hogy keresnek, de már rég kiszöktem Svájcba. Olyan furcsa ez... Jeszenszky Sándor bárón kívül senki se tudja, hogy itt vagyok és ki vagyok. A szomszéd Kövesd a birtoka. Gyakran utazik Budapestre. Aztán várjuk. Így még sohase vártak hírekre az emberek. Ma semmi sem valószínűtlen, ami biztatni tud. Jeszenszky báró legyint a kezével.

– *Meglássák, sohase lesz ennek vége.*

Ha ellentmondunk neki, egyre sötétebben beszél. Ha igazat adunk neki, megharagszik és egyszerre optimista lesz.

– *Micsoda kishitűség...*

És ezeket a sajtóságos hullámzásokat érzem önmagamban is, másokban is, mindenkiben, aki manapság csak azért mondja el aggódásait, hogy ellentmondjanak neki, aki kínlódván épít bizodalmat magában és dühbe jön, ha feldöntik,

Jó éjszakát! ... Korán mentünk aludni.

Thomas Mórus Utópiáját olvastam. Épp ott nyílt fel a könyv, mikor a hódító Utópus elérkezik szigetére, melyen majd megalapítja a világboldogság birodalmát: *„És ez a hódító lángeszű ember volt „ – mondja Mórus. – „ Értett hozzá, hogyan kell egy durva és barbár népet megszelídíteni és olyan népet teremteni belőle, melynek civilizációja minden mást felülmúl „,*

Thomas Mórus, a szocializmus őse hát így képzelte el. Megszelídített, civilizált népre akarta építeni az ő világboldogságának a birodalmát. Lesz-e valaha ilyen eszményi nép a földön? Mert amíg nem lesz, a szocializmus Utópia szigete marad.

Április 5.

Eljöttek a falusi direktórium emberei a kastélyba. Egy kis feszengés érzett a levegőben. Torokreszelés hallatszott. Fekete vasárnapi kalapok mozogtak felfelé az úton. Kállay Béniné maga beszélt velük. A falurosszák voltak közöttük a hangosabbak. A többi ilyenkor lefelé pillantott és a könyökével taszított egyet a szomszédján mondjon már valamit. Eszembe jutottak a pávakék kis sévresi szobrok fenn a nagy szalonban, a perzsa tálak és üveg alatt a kézzel festett régi legyezők. Vajon hogyan leltározzák majd ezek?

A pincéből nem szabad bort kihozni. Alkoholtilalom van. Ezután nem szabad elmozdítani semmit, – mondotta az egyik – *mert most már minden az államé. A többi bólogatott, nézelődött. – Majd kijönnek a gyarmatiak... És végül is nem csináltak leltárt.*

Ma még nem. Hát holnap, vagy holnapután? A bizonytalanság pedig növekszik. De minden átmenetivé lesz. És az ember még a másnapba se mer átnyúlni a terveivel. Talán nincsenek is többé tervek. A napok és az órák egymástól független, különálló dolgok lettek.

A direktórium vasárnapi kalapjai rajban mozogtak lefelé a kerti bokrok között. Csak az egyik maradozott el a többitől. Aztán hirtelen visszasompolygott. Öreg ember állt fedetlen fővel és a szeme szomorúan nézett:

Kegyelmes asszonyka, – dörmögte zavarodottan: *Egy kis bort kért. Nem fogják megtudni. Betegnek vinné. Haldoklik a fiatal asszony. Aztán hirtelen a kabátja alá rejtette az üveget.*

A szovjet kormány forradalmi törvényszékkel fenyegeti, aki bort iszik. Még a betegnek se szabad. De ittas katonák büntetlenül tántorognak utcahosszal. A népbiztosok pezsgőznek, száguldó különvonatjaikon és az ablakokon dobják ki az üres üvegeket. Isznak a budapesti szovjet házban, az egykori Hungária-szállodában is, melyet elfoglaltak a maguk számára. A lakókat néhány óra alatt kidobták és a népbiztosok családotul, szeretőikkel együtt betelepédtek. Minden, ami látszik, minden, ami hallatszik, a bűnös városba viszi a gondolatomat, millió ember közé egy miatt!...

Otthonomból ma jött el hozzám az első üzenet. Kiss Károly, a hú barát, kiszökött az elátkozott falak közül és Anyámtól hozott levelet. A keze írása.

Anyám egészséges. Már kiköltözött a hűvösvölgyi házba. Nem szenvedtszükséget. Senki se zavarja. Senki se keresett. Kiss Károly csupa kedves hírt mesélt.

Mialatt hallgattam, meleg világos öröm csapott át rajtam: -De hisz akkor hazamehettek! Hirtelen megváltozott az arca. Nem, még korai lenne... És ahogy tovább beszélt, egyre gyanúsabb lett, amit az előbb mondott. Bizonytalansággal csak nyugtatni akart. Hans Freitag német követségi tanácsos felkereste anyámat és figyelmeztette, meneküljek, ha még ott lennék. A hűvösvölgyi nyaralás gondolata is torzulni kezdett. Anyámnak választania kellett a lakás és nyaraló között. Hirtelen történt. Tegnap már ki is költözött. De azért a városi lakást egészen megbízható emberek foglalták el. A vörös katonák, akikkel jöttek, tisztességesen viselték magukat. Mindössze három családot lakoltattak be és egy iskolát. Zsidókat és proletárokat. De azért nincs semmi baj. Minden simán ment. Csak kevés bútor és kép maradt a lakásban.

Lassan, furcsán szédülni kezdtem. Vörös katonák. De hiszen akkor... Kikergették az otthonából. Éppen a születésnapján, mialatt virágot szedtem neki... Egyszerre, megfoghatatlan, apró dolgok jutottak az eszembe. A régi szalonszekrény kicsiny kincsei. A burnótos szelence, amely egy cincogó finom

melódiai tudott. És a sárga porcelán krinolinos dáma, amelyiknek olyan ijesztő vékony a dereka... Gyerekkorom kicsiny mesemondói hová lettetek. A talpas hamutartó... Mindig ott állt az üvegbúrás öreg óra mellett. Vajon hová került? És az akvarellek? És anyám varrókosara és pasziánsz kártyái? A könyvtáramon egy ravennai feszület. Ki vette le? És az írásaim, a könyveim, régi képeink...

Lukács-Löwinger György – közoktatási népbiztos elrendelte, hogy az elhagyott lakásokban maradt magánkönyvtárak a tanácsköztársaság tulajdona. A könyvgyűjteményeket be kell jelenteni. Az értékes képeket szocializálják.

– *Minden megvan még* – biztatott. Kiss Károly, de most már nem bírtam elhinni, amit jószívuén mondott. Szüntelenül egy kínzó képet láttam magam előtt. Láttam a szétzilált otthont, szobáinkban idegen alakokat és járva a lépcsőház ajtaját, amelyen megy el szegény magára maradt Anyám.

Kiüldözték. A többiek már jó ideje egyébről beszéltek, de én nem vettem észre. Csak arra eszméltem fel, hogy valaki mondta: Tovább fog tartani, mint eleinte hittük.

Összerázkódtam. Miért hallgattak el valamennyien? Csupán az óra ketyegett. Érték benne a percek. Súrlódtak a kalászok és semmibe hullott belőlük az élet. Ezt nem lehet így sokáig elbírní. És... a levertség csendjében győzelmesen megint szöni kezdett a reménység.

– *Már egyenletlenségek vannak a népbiztosok között* -mondotta Kiss Károly. – Tettlegességekre is sor került. Állítólag összepofozkodtak. Szamuely a kezébe akarta keríteni a vörös hadsereget.

– *Összevesznek, ha a saját hatalmukról van szó, de ha a mi leigázásunkról van szó, akkor összefognak.* – A vége mégis az lett, hogy Pogány megbukott. Szamuely hívei besúgták a katonatanácsnak, hogy el akarja törölni a bizalmi rendszert, mellyel olyan eredményesen mérgezte meg a régi hadsereg maradványait. A szociál-kommunistáknak most már fegyelmezett szolgálhadra van szükségük.

– *A Marxizmus csak addig tartja elveit, céljait és jelszavait életben, amíg a mások rendjét döngetik.*

A bizalmi férfiak nem túrték a tervet. Tegnap történt. Délelőtt felvonultatták a mindenre kapható nemzetközi vörös ezredet. Szitkozódó munkásság és éhes csöcselék ment velük a várba. Ellepték a Szent György teret. Üvöltözve követelték ki Pogányt. Az ezred bizalmi férfiai betörtettek a hadügyi népbiztosságra. Az erkélyről tüzeltek embereiket. És a bizalmi rendszer, melynek Pogány gyalázatos hatalmát köszönhette, mellyel hadügyminisztereket csapott el, terrorizált, kommunizmust csinált és védtelenné tett egy egész nemzetet, most felfalta őt magát.

Odakinn ugattak a kutyák. Egy pillanatig csak az hallatszott, aztán Kiss Károly tovább mesélt:

– *A városban percek alatt terjedt el a hír. A Pogányt gyalázó felvonulók ordítózását sokan hallották. És az emberek már azt beszéltek, hogy felakasztották és Kun Bélát is mellé kötik. Délutánra kiderült, hogy hamis a hír. Mindössze annyi történt, hogy a kormányzótanács kibővítette és átszervezte magát. Ezentúl még több a zsidó népbiztos. Pogány és Szamuely közoktatási népbiztos lett. Kun Béla pedig átvette még a hadügyet is. Az emberek ekkor egyebet találtak ki a saját vigasztalásukra. Smuts tábornokban kezdett bízni mindenki.*

– *Hát mégis igaz volt a hír?...*

A mieink nagyon sokat vártak tőle – folytatta Kiss. – *Budapest egész biztosra vette, hogy egy angol tábornok, aki a párisi békekonferencia megbízottja,*

nem egyezkedik Kun Béla társaságával. Optimizmussal volt tele a város. Egyszerre mindenki tudott valami jót. Már Szamuely nyilatkozatát is a tábornok jövetelének tulajdonították.

– Miféle nyilatkozatot tett?

A titkár egy újságot szedett elő a zsebéből és szétterítette az asztalon. Szembeötlő helyen, feltűnő szedéssel ott feketéllett az írás.

Feljegyzem, mert beszédes adat, hogy milyen világot élünk abban az országban, ahol a közoktatás és nevelés egyik faktorának alkalmá nyílt, hogy ilyen nyilatkozatot tegyen:

„Lelkiismeretlen elemek napok óta azt a hírt terjesztik rólam, hogy fosztogatásra akarok engedélyt adni. Ez alávaló rágalom és alávaló hazudozás. Felkérem az elvtársakat, hogy az ilyen híreket terjesztő gonosztevőkkel szemben adjanak módot arra, hogy példát szolgáltatassunk. Tegyük lehetővé, hogy az ilyen hírek terjesztőit haladéktalanul a forradalmi törvényszék elé állíthassuk, hogy ott statáriálisan végezhessünk velük. Szamuely Tibor helyettes közoktatásügyi népbiztos.”

– Mikor aztán köztudomású lett, – mondotta Kiss, – hogy Smuts tábornok, bár lakást rendelt valamelyik szállodában, még csak be se jött a városba, hanem a Nyugati pályaudvarra hívatta magához Kun Bélát nem volt többé határa a fantáziának... Ez se tartott soká. A kommunisták ma reggelre már diadalban hirdették azt a nagy sikerüket, hogy az antant tárgyalást kezd a budapesti és a moszkvai kormánnyal...

Breszt-Litovszkra kellett gondolnom... Nem tudtuk akkor, de mi ott vesztettük el a háborút. Budapesten és Moszkvában még a győztesek is elveszíthetik.

– Smuts tábornok nem fenyegetni, de alkudozni jött ide, – mondotta Kiss szomorúan. – A népbiztosok újságíró barátai beszéltek el, hogy Smuts kedvező új demarkációs vonalat kínált a kormánynak Ha Kun Béla egyezkedni akarna, a hatalmak hajlandók keletre visszatolni az oláh előnyomulás vonalát, a semleges zónát pedig angol, francia és olasz katonaság szállná meg. Az újságírók azt is mondják, a tábornok ajánlani fogja Parisban, tartsanak az érdekelt államok konferenciát végleges határainknak a megállapításáról. Ígérte, hogy odahat, hívják meg a hatalmak Kun Béla kormányát Parisba. Oldozzák fel a blokádot, szállítsanak zsirt és egyéb cikkeket, amelyekben hiányt szenvedünk. Ennek ellenében állítólag csak azt kívánta volna, hogy a kormány szüntesse be a világ forradalmasítására irányuló törekvéseit. Kun Bélának fejébe szállt a siker. Már semmi sem volt neki elég. Az antant közeledésével hihetetlenül megerősítette a helyét és most már világgá kürtöli, hogy a hatalmak félnek tőle. Neki nem kell területi nagyobbodás, ő szabad kereskedelmet és lázítást akar a szomszéd államokban.

Eszembe jutott az elmúlt ősz, mikor az összeomlott nagy monarchia Wilsonhoz fordult és közvetítést kért. Wilson külügyi államtitkára, Mr. Lansing útján üzent:

Ők nem tárgyalnak velünk. És kegyetlen iróniában is szomszédaihoz utasította a békét kérő nagyhatalmat. Akkor nem állt szóba velünk, de Kun Bélával alkuba bocsátkozik...

Csakugyan félnek tőle? Vagy azt hiszik, hogy ez mindenünkről lemond bolsevizmusa szabad terjesztése fejében? Hát veszedelmesebb lenne az antant szemében a magyar nemzeti ideál a zsidóság nemzeti ideáljainál?...

Az angol tábornok elment. Távolodnak a lépések. Bezörgetett az ablakon és

mi nem bírtunk mozdulni kiáltani. A kezünket megkötözték a gonosztevők.
A szánkat betölték és a verejték kiül a homlokunkra...

Április 6.

Egy asszonyt temetnek a faluban. Fiatal volt, szinte gyerek. Tegnap még bort ivott és most már nincs többé.

A tisztára sepert kis parasztudvar földjére tették le a koporsót. Az anyja igazgatta, mintha ágyba fektetné. Egyszerre ott térdelt mellette a földön és simogatta a deszkákat, reszkető öreg kezével és hosszan vonítva jajgatott hozzá: – Jaj, jaj, miért vetted el tőlem, jaj, miért nem tudtam inkább én meghalni...

Így beszélnek az anyák a halállal. Vajon mit mondanak majd az élőknek, ha a gyerekeiket akarják elvenni.

A siránkozás egyre hangosabb lett és mindenbe belevegyült. A kántor versbe énekelve valami régies, panaszosan ismétlődő dallammal mondta a búcsúztatót. Vándor regösök, kósza hegedűsök hagyományai szomorkodtak ebben a búcsúztatóban, mely külön-külön megemlékezett a halott valamennyi hozzátartozójáról. A nevükön nevezte őket.

Ilyenkor mindig felzokogott valaki a gyülekezetben, mindig az, akiről szó volt, mintha a saját neve felett lágyult volna el a nagy megtiszteltetésben.

A férj, mikor rákerült a sor, belenyomta az arcát levett kalapjába és a vállá rángott az erős sírástól. A többiek is kezdték, abbahagyták, az öregasszony nem hagyta el végig.

Mindenki megsiratta önmagát, csak a koporsóban nem sírt önmaga felett a halál. Föléje hajolt az udvari fának kinyíló ága és ahogy a szél lengette árnyéka a borús félvak napvilágban, mint egykék ér lüktetett lenn a koporsó deszkáján. A tavasz lüktetett. Ekkor vettem észre az árnyékon, hogy már rügyek vannak az ágon. Ekkor vettem észre a tavaszt.

In Paradisum.

A pap beszentelte a koporsót, megáldotta, mint a gyereket a keresztelőn, mint az emberpárt a frigykötésnél, ugyanazzal a szép mozdulattal, amellyel Krisztus óta megáldják, az ő nevében itt a földön az életet, a szerelmet és a halált.

Budapesten pedig elrendelte a vörös hatalom, hogy mára be kell zárni Krisztus templomait és holnapra mozgó színházat akar beléjük telepíteni. A keresztény papságot kötéllel fenyegetik. A tanító szerzeteket kiüldözik, az apácákat elkergetik a betegek és árvák mellől. Letérik róluk rendjük viseletét.

Rendházaikba kommunista gyülekező helyeket, titkos tivornya tanyákat telepítenek.

A teoretikus szocializmus a vallást magánügynek nevezte. Most, hogy elmúlt a teória és megmaradt a vérengző valóság, már nem magánügy többé, mert még a lelkeknek sem lehet itt magántulajdonuk. A magántulajdont eltörölték és köztulajdonba veszik. Eltörölték vallást, mint magánügyet és közüggé teszik.

A közügyeket pedig a proletárdiktatúra nevében huszonhat zsidó népbiztos intézi ma Magyarországon, akik ugyanazzal a lihegő, sötét gyűlölettel feszítik meg az Igét, mint őt magát kétezer év előtt. A nép pedig áll a kereszt lábainál és mint akkor, nem tudja, hogy ott áll és mint akkor, nem érti, mit szegeznek kalapálva, röhögve, köpködő gyűlölettel bitóra a feje felett.

Állatok felett könnyebb az ostort suhogtatni, mint emberek felett. Ez kell a kommunizmusnak. Mert aki a néptől elveszi a vallását, az elvesz mindent, ami az almon, a bográcson és a kulacson túl van, egyetlen mozdulattal elveszi tőle az etikáját, a filozófiáját, az esztétikáját.

Az emberek letérdeltek a koporsó körül és imádkoztak, mert volt, aki mondja, hogy imádkozzanak, magukba szálltak, a bográcson és kulacson túlra mentek, mert volt, aki mondja nekik, hogy Isten van felettük.

Aztán kifelé indult a gyászmenet a kis parasztdvarból. Négy férfiember emelte a koporsót. Az egyik a halott férje volt. A feje oda-oda hajolt a gyalult deszkához, mintha a párja vállára támaszkodnék. Mellette elnyújtott siráncok haladt felfelé a domboldalon. A tetőn ide-oda lengett a haranglábon a bronz. A harang még a halottra gondolt, de az emberek már nem gondoltak rá. A tarka pántlikás lányok ringatták a csípőjüket. Két gazdaember a tehénen alkudott. Egyik-másik pipált. Egy legény megcsípett egy vihogó cselédkét.

Lenn a kis parasztház tisztára separt udvarán puhán settenkedve járt körben egy fehér cica. A lábasjóság egymást kereste, a kakas belecsípett a tyúkok nyakába és taraja, mint a láng rezgett felette. A rügyező ág árnyéka pedig egy hosszúkás ládanyomon rajzolódott a földre. Az udvarban minden olyan lett, mint volt azelőtt. De én nem tudtam elfelejteni, hogy ebben az esztendőben egy koporsó felett láttam meg először a tavaszt.

Április 7.

Valaki hozta a hírt. Bécs elüldözte a királyt Schönbrunn után Eckartsauból is. Angol tisztek fedezete kísérte családjával. Ezentúl Pranginsban fog lakni. És a hegyek kis országa, ahonnan egykor, Rudolf, a Habsburgi gróf markában az egész jövővel elindult, a császárok koronája felé, most nyolc évszázad után ismét befogadja a visszatérőt, akinek kezében nincs egyéb mint a múlt.

De a történeti múlt van olyan erős, mint a történeti jövő.

Az átvörösödött újságok napi hírei között néhány gúnyolódó sor... A francia csöcselék szitkokat kiáltozott királyára, mikor a Templeba kísérte. Ma is kiáltoz a csöcselék. De ennek semmi köze az ország magyar népéhez. Ugyanazok, akik most valamelyik éjjel ledöntötték Budapesten Ferenc József szobrát és összezúzzák a milenneumi emlék király szobrait, ugyanazok szitkozóznak arcátlanul az újságok papirosán.

Az idegen kéz, az idegen hang tesz és beszél.

A kétféjú madár pedig, mely Európa annyi trónjára leereszkedett, tört szárnyakkal visszaszállt a, hegyek közé. És árnyékát, mint a felhő húzta elvesztett csaták mezőin.

Egy rövid napihír. Ennyit ad az idegenek sajtója a magyar királynak, aki velük szemben sohase volt fukar. Akit hosszú hasábokon hízelegtek, amíg országa ellen eszközül használhatták fel, amit adni tudott. A gyávaság csak csúszni vagy sarat dobálni tud. Aki magyar itt, bármit gondoljon is magában, tisztelettel hallgat ma az ember és az uralkodó balvégzete előtt. IV. Károly nemcsak magáért fizet, de megfizet dinasztíája négyszáz éves tévedéseieért. Hontalansággal fizet az unoka, mert őseinek Magyarország sohasem volt hazája.

Az uralkodóház megengedte, hogy kamarillája tervszerűen gyöngítse Magyarországot. És a kamarilla, hogy legyen, aki ellensúlyozza és ellenőrizzé a rónák sohasem értett népét, ránk bocsátott minden fajzatot, utolsónak a Kun Bélák és Szamuelyek bevándorló kaftános apáit.

Nemcsak mi ellenünk, de maguk ellen is. A Habsburgok nem értették meg, hogy erőnk az ő erejük, gyöngeségünk az ő gyöngeségük is.

Valamennyi országuk és tartományuk olyan népek és fajok kilengése volt, melyeket birodalmuk határain túlról rokonok hívtak, csalogattak magukhoz. A Habsburgok népei körös-körül kifelé néztek mind. A kényeztetett osztrákokat Németország, a lengyeleket Varsó, kedvenceiket, a cseheket a szláv óriás, az oláhokat az új Románia, délszlávjainkat a szerbek országa, az olaszokat Itália, zsidó alattvalóikat az internacionális zsidó világhatalom. Rokontalan csak a magyar volt. Mi nem néztünk sehová, odakintről minket semmi sem hívott. Az uralkodók mégis minden népüket dédelgették és mindnek erőt javakat, kincseket adtak. Elmentek a népek és vitték a földünket, javainkat, kincseinket. A Divide et impera négyszáz éves vetése beérett, megoszlottak a népek, de a Habsburgok nem uralkodnak többé felettünk. A szétszakadt részek között az ürbe hullott a korona.

Április 8.

A megmaradt Magyarországon tegnap választások voltak. Most, hogy a szocializmus hatalomra jutott, végre megmutatta, hogyan valósítja meg az általános titkos választójogot, melynek jelszavával évtizedek óta nyugtalanította és csalta magához az emberiséget.

Eljött az idő. A beteljesült Marxizmust senki se gátolja többé, minden eszköz és minden út az övé.

Odalenn a faluban már kora reggel a községházára tódult a férfi meg az asszony nép. A tanácsköztársaságban csak a proletárnak van szavazati joga, de aki nem gyakorolja, attól elveszik az élelmiszerigazolványt vagy a forradalmi törvényszékkel akad baja. A papság nem szavaz. Az ügyvédek nem proletárok. Földjüket művelő magyar uraknak nincs szavazati joguk, és nem szavaznak itt többé csonka hősök, rokkant tiszték sem. De szavaz minden orosz vagy külföldi zsidó, ha proletár. És ők, akik tegnap valamennyien az értelmiséghez számították magukat, most egyszerre mind proletárok. Még ha bankigazgatók fiai is...

A községháza ajtajában egy ember állt és mindenkinek a kezébe nyomta a hivatalos jelöltek kész névsorát.

A szavazók forgatták a lapokat. Egyik másik el is olvasta a névsort és káromkodott hozzá.

– *Húzzuk ki... Írják oda a sógort* – tanácsolták az asszonyok. A szavazó biztos rájuk rivall: – *Senki se merje a jelöltek nevét kihúzni, vagy más nevét odairni!*

– *Eltárs úr* – kérdezte tőle egy napszámos ember, – *mit kellésék, akkor csinálnom ezzel a cédulával?* – *Hát szavazzon vele elvtárs,* – mondotta a biztos – és kivette a cédulát a kezéből.

– *A fene bánja,* – dörmögtek az emberek, visszaadták a cédulákat átnyúlkáltak az asztal felett és a diadalmas és önérzetes proletariátus ezzel a mozdulattal megválasztotta tanácsát.

A szomszéd faluban is, mindenütt így történt és Budapesten is.

Landler elvtárs belügyi népbiztos titokban előre összeállította a jelöltek névsorát. Előzetes gyűlés, sőt a csoportosulás is tilos volt. Még a budapesti munkásság kiváltságos osztálya is csak akkor látta a jelöltek kinyomtatott névsorát, mikor a szavazóhelyiségekbe betertéltek.

Valaki, aki Budapesten járt, mondta el, hogy kik a népbiztosság jelöltjei. Egy ellen kerületben huszonnégy Weiss nevezetű elvtárs szerepelt a listán. Vörös katonák felügyelete alatt minden simán ment. Csak a VIII-ik kerületben történt egy kis zavar. A terroristáknak nem merték megtiltani a gyűlésezést. Azok hát összebeszéltek, ellenlistát adtak be és kibuktatták egy elvtársukat. A belügyi népbiztos gyorsan rendet csinált. Egyszerűen megsemmisítette a választást és a hivatalos jelöltek névsora életbe lépett.

Megtörtént. A szocializmus megmutatta, ha hatalomra kerül, hogyan valósítja meg jelszavait! Korlátlan sajtószabadság hirdetői már csak hivatalos lapokat tűrnek. A szabad gyülekezés harcosai eltiltják az utcán a csoportosulást. A munkaidő leszállításának követelői elrendelik a munkakényszert. A militarizmus dühöd ellenségei toborzó ünnepeken üvöltik: be a vörös hadseregbe. Az általános titkos választójog véresszájú demagógja pedig életbe léptetik a hivatalos jelöltek névsorát.

Az idegen faj tető alá hozta épületét, amelynek a téglahordója és kőműves legénye a megcsalt és félrevezetett magyar munkásság volt. Vajon sejti-e már a magyar munkásság, hogy szakszervezeteit milyen célok elérésére használták fel?

Akiket a szakszervezetek segítettek uralomra, készülnek rá, hogy megsemmisítsék azokat. Szovjet Oroszország zsidó zsarnokai egy ukázzal eltörölték a szakszervezetet. A magyarországi népbiztosok pedig már merészen hirdetik hivatalos lapjukban, a Népszavában:

„Az osztályharc nagy csatájának stratégiai erősségei elvégezték munkájuknak egy részét... Kirobbantották a proletárforradalmat. Az osztályharc diadalmasan halad előre és maga mögött hagyta a szakszervezetek kereteit. Régi alakjukban tehát feleslegesek lettek. A szakszervezetek humanitárius működését államosítani kell.”

A tirannus elteszi láb alól az orgyilkost, miután megölte az előző hatalmat és trónra segítette őt.

Április 9.

A szerencsétlenség egyre sűrűsödik, terjed és véglegessé lesz. 7-én, vasárnapról hétfőre virradó éjszakán kikiáltották Münchenben a tanácsköztársaságot.

Megállt-e ott vagy magával rántja a szerencsétlen vörös Ausztriát is? Ha ez a balsejtelem valóra válnék, akkor Ázsia keleti partjaitól a Rajnáig fog terjedni a szörnyű uralom, mely igába akarja hajtani a világot. Bestiális zsarnokság árad a föld felett. És a háború vérvesztettjei tehetetlenül zuhannak a sodrába. Városokat, országokat, világrészek darabjait viszi már magával parttalan hömpölygésében. A föld elől tör fel kanálisrácsokon buggyan ki, sötét lakások ajtaján, bankházak márvány lépcsőin, újsághasábokon ömlik, felbuzog, ahol a talaj lazul és egyformán ismétli meg magát mindenütt.

A tétovázó misztikus szláv, a fellángoló és mégis konzervatív magyar, a megfontolt nehézkes német... végtelen ellentétek és csodálatosan mégis egészen hasonló jelekkel és eszközökkel alakult ki felettük a tanácsrendszer megvalósulása. A három nép fajiságának nyoma sincs a szörnyű koncepcióban, amely ijesztően egységes terv szerint hasonló lelkű emberek kezén valósult meg Moszkvában, Budapesten és Münchenben is.

Mikor Oroszország összeomlott, készenlétben állt Kerenszky, majd a Lenin árnyékában leselkedő Trockij szelleme. Mikor vérvesztésében eszméletlenségbe szédült Magyarország, ott várakozott Károlyi mögött Kunfi, Jászi és Pogány, majd Kun Béla egész táborkarával. És amikor Bajorország kezdett tántorogni, az első felvonás rendezője, Kurt Eisner készen állt. Mint nálunk és Oroszországban, bekövetkezett a második felvonás és Marx Levien (Lewy), a moszkvai zsidó ott várt, hogy proklamálja a proletárdiktatúrával az orosz és magyarországi bolsevizmus megismétlődését.

Mialatt a félelmes összefüggések vérnyomát kerestem, emlékezetemben megmozdult a már átélt végzet.

Odakintről az ablakhoz szorította áttetsző, hűvös arcát a kora tavasz.

És én mégis iszapszínű lucskos ködre emlékeztem. Ködből ordított ki az ember hangja: Éljen a forradalom! Vesszen Tisza... Aztán az Országház lépcsőjén ordított megint: „*Nem akarok katonákat látni*”... Miféle démoni erő sugalmazott a ködben? Miféle erő babonázta bele a szégyenbe, a gyávaságba és a pusztulásba a gögös, bátor nemzetet?... Hónapok múltak azóta, hogy ezt először kérdeztem, de a tudatalatti én első megállapításának sokáig útját állta a lelkiismeret. A lelkiismeret mielőtt meghozza a maga ítéletét, látást kíván a sötétben, hallást a csendben és időt az idők felett. Egy szörnyű út volt a tanítómesterem. Most már nem tépelődöm – tudok. A szláv oroszok, a turáni magyarok, a germán bajorok korbácsa és korbácsolója, törvénye és törvényhozója, hóhérja és bitója nem véletlenségből egy. A három nép faji ellentétei oly nagyok, hogy a titokzatos azonosság tőlük nem eredhet. Világos hát, hogy egy közöttük élő, de rajtuk kívül álló mindhármuk felett diadalmaskodó negyediknek a lelkéből való. A forradalom démona nem egy ember, nem is egy tábor, de egy faj a többi faj között.

Rövid emlékezetű, új népek között az ős kelet utolsó fennmaradt népe a zsidó. Biblikus hagyományok hordozója, soká hurcolt roppant átkozódások megvalósulásának a sóvárgója. Hol megvetett, hol félelmes, örök idegen.

Hívatlan jön és nem megy, hogyha küldik. Szétszóródik és mégis összetart... Belefészkel az országok testébe. Láthatatlanul országot szervez magának más népek országában. Törvényeket teremt túl vagy innen a törvényeken. Tagadja a haza fogalmát és mégis van hazája, mely vele vándorol és vele telepszik meg.

Tagadja a többi népek Isten fogalmát, míg maga mindenütt újra építi templomát. Jeruzsálem ledőlt falait siratja és húzza a falakat láthatatlanul maga után. Elszigeteltségét panaszolja és titokzatos csatornarendszerrel köti össze végtelen városát, mellyel már beépítette jóformán az egész világot. Az összeköttetések és kapcsolatok megvannak. Különben hogyan lenne lehetséges, hogy a tőke és a sajtó valamennyiük kezében ugyanegy célt kövessen az egész világon át és minden faji érdek összelüktessen épp úgy a rutén faluban, mint New-York közepén? Valakit felmagasztalnak és végig fut a magasztalás a földgolyón. Valakit tönkre akarnak tenni, megindul a munka, mintha egyetlen kéz igazgatná.

Titokzatos homályból jönnek a parancsolatok. Amit a zsidó psziché más népekben kigúnyol és elsorvaszt, fanatikusan ébren tartja önmagában. Anarchiát és lázadást csak másoknak tanít, maga megdöbbenően engedelmeskedik láthatatlan vezetői irányításának.

Mirabeaut Mendelssohn Mózes és szép zsidó asszonyok befolyása kísérte a francia forradalom felé. És ott voltak ők Paris minden forradalma mögött. Az 1871-iki kommün vezérszemléi között megint átsurrannak a histórián.

De ők csak a lázítás és az uralom óráiban látszanak, a bűnhődők és vértanúk között jóformán soha sincsenek. Marx és Frankel Leó is megfutamodott, mikor a bukott kommün után bosszúra készült a visszatérő államhatalom.

A török forradalom napjaiban történt, hogy egy zsidó büszkén mondta atyámnak: – *Azt mi csináljuk* -, az ifjú törökök, zsidók. A portugál forradalom idejéből emlékezem, Vasconcellos őrgróf, a római portugál követ szavára: A lisszaboni forradalmat zsidók mozgatják és a szabadkőművesek. Ma pedig, mikor forradalomban vergődik Európa nagyobbik fele, ott vannak az élén mindenütt, egységes terv szerint.

Ilyen tervet, hónapok vagy évek alatt szőni és szervezni nem lehet. Hogyan lehetséges hát, hogy az emberiség nem vette észre? Hogyan tudta a világátfogó tervet elhallgatni annyi temérdek ember, aki a munkása volt?

Az előtér könnyelmű és vak, megfizetett vagy gonosz és ostoba nemzeti lárvái nem tudták, mit takarnak. A háttér félelmes rendezői pedig, az emberiségnek ahhoz az egyetlen fajához tartoznak, mely az óvilág tanításaiból nőtt és tud titkot őrizni.

És ezért nem akad közöttük egyetlen áruló.

Április 10.

Báró Jeszenszky Sándor jött át hozzánk. – *Budapestre alig lehet ráismerni. A vendéglők előtt sort állnak az emberek. Sokan már reggel kiülnek a járda szélére, hogy ebédre bejussanak. Jegyet kell váltaniuk, ha enni akarnak, mintha színházba mennének. Az étkezés is olyan, mint a színpadokon. Rossz kis adag, sietve kell bekapni, mert a következő szám már türelmetlenkedik. Árpakása, répalevél és fülledt káposzta... ebből áll az étlap. És ezért ácsorognak órák hosszat az emberek és fizetnek nevetséges összeget. Éhesen mennek be, éhesen jönnek ki. Támolyognak, betegek az éhségtől. Mindenki lesoványodott.*

Már csak az új kiváltságos osztály, a népbiztosok rokonsága, a forradalmi milliomosok és a kormányzótanács külön testőrsége, a terrorlegények élnek jól. Eszembe jutott a Teréz körüti Batthyány palota. A kommün első napjaiban megszállta egy csapat terrorista. Azóta övük a nagy szalon, melyben egykor az aleák álltak a szép régi bútorok között, övük valamennyi szoba és minden, amit a szépség szeretetében átfinomodott úri nemzedékek gyűjtöttek maguk köré. Vajon kinek ketyeg most Apafi Mihály fejedelem ódon órája? Vajon milyen kezek illetik Batthyány Lajosné nagy ébenfa feszületén az elefántcsont Krisztus képét? Borzongató mesék járnak a palotáról. Úgy hírlik, hogy akit oda bevisznek a terroristák, az nem kerül többet elő...

Jeszenszky báró már másról beszélt. – *Legrosszabban a paloták járnak Mentől szebbek a termeik, annál piszkosabb népet telepítenek beléjük. A szalonokba takaréktűzhelyeket állítanak, kéménycsőveket vezetnek a selyemmel bevont falakon. Mosókonyhákat csinálnak a könyvtárszobákból. Valahogy a Nemzeti Kaszinóra terelődött a szó.*

– *Hihetetlenül bepizskolódt az egész ház, mondotta Jeszenszky. Könyvtárat, az ezüstöt, minden felszerelést lefoglaltak. Az egyházi javak likvidáló hivatala telepedett oda. Faber Oszkár, az egykori piarista pap, onnan rendeli el az egyházak kifosztását és a felekezeti vagyonok elkobzását, Onnan uszítja vidéki szovjeteket a zárdákra és a püspökségekre.*

Széchenyi lángeszéből támadt valamikor a kaszinó, csakúgy, mint a Tudományos Akadémia, a Lánchíd, vagy a Vaskapu. Nagy tervei között ott ál a kaszinó, hogy találkozó helyet adjon a magyar összetartásnak, visszhangot kezdeményezésnek, a gondolatnak és a szépségnek.

Mi lett belőle? A likvidálás nem most kezdődött el. Évtizedek óta likvidálták a magyar urak Széchenyi ideáljait. Csakis így történhetett, hogy mikor megrendült alattuk a föld, kevesen gondoltak a mentésre és többen az ajtón mely a szabadulásba visz.

Széchenyi alkotása, a Nemzeti Kaszinó politikai boszorkánykonyha, táncterem és kártyaszoba lett. És az évnek csak egy napja volt, amelyen róla emlékeztek. Ilyenkor valaki az urak közül egy kelyhet emelt és beszédet mondott de Széchenyi hazaszeretetét és látónoki kínját nem itta ki a kehelyből senki se. A magyar főurak és főpapok, idegen bevándorlónak adták bérbe a földjeiket, idegen bankárokkal kötöttek üzletet, idegen újságírókkal csináltak magyar politikát. És az urak nem vették észre, hogy körükből évről-évre távolodik Széchenyi István szelleme. Jelenlétét nem érezték, mikor futólag egyszer évente a kehellyel hívták és ünnepelték. Pedig ki tudja, nem mondta-e nekik: Miért idéztek? Ha minden elmúlt itt, ami voltam, múltjék el tőlem ez a kehely.

A szürkület lassan belepte az ablakokat. Az óra ütött. Egy darabon elkísértük Jeszenszky bárót, aztán a falu felé indultunk.

– *Azt az eladó lovat kell megnéznünk a szomszédban, -mondotta Kállay*

Erzsébet, mikor lekanyarodtunk az országútról.

Kis parasztház udvarán mentünk át. A ház egykedvűen guggolt a sárban. Soká tartott, míg az asszony előkerült. Vámi kell, nincs itthon a gazda. Széket hozott. Az istálló ajtaján egy férfi ember ödöngött ki. Köszönt, aztán tornác lépcsőére ült. Időnkint lopva felpillantott ránk és hallgatagon tovább szívta a pipáját. Vajon mit gondolt magában?

Kállay Lenke megszólította.

– *Hát nem tudni se jót, se rosszat erről az új rendről,* – mondotta a ember szűkszavúan. – *Van akinek tetszik, van akinek nem tetszik. Ha igaz, meggondolta magát a kormány, száz holdig meghagyja a földet a gazdáknak és adót se szed érte.* Hirtelen lefelé nézett. A csizmája orrával ide-oda tiporta a sarat. – *Tetszik tudni, mán csak a nagy vagyont veszik el, az igazság miatt.* Az országút felől szekérszörgés neszelt át a hűvös levegőn. Kállay Erzsébet arrafelé fordult: Hallottam, hogy már rekvirálják a lovakat meg a szekereket a vörös hadseregnek.

Az ember testtartása hirtelen megváltozott. Fenyegetően kapta fel a fejét és a hangja sötét és dühös volt: – Csak azt próbálják meg. Leütöm, aki az enyémhez nyúl.

Április 11-12.

Eötvös Lóránt meghalt. Minden kor komor és kérhetetlen ajtócsapódás a halál, de annak aki magyar, soha szörnyűbb nem lehetett, mint most. Elmenni így, a széttépett rab országból? Elmenni a megalázó aljas emlékekkel, nem látva soha többet egy más magyar tavaszt. Nehéz és rossz az élet és talán könnyebb és jobb a halál. De nem most, nem így a mocsárba süllyedő véres roncs, egy nemzet borzasztó alkonyán.

Miért nem adott neki végzete még egy évet legalább, vagy néhány hónapot, hogy látta volna felemelkedni megcsúfolt fáját. Egy évet még, egy hónapot neki, aki saját halhatatlanságából szerényen, bőkezűen annyit adott nemzetének.

Gyerek voltam még, mikor tisztelni megtanultam. Atyám tanított, aki barátja volt. Hajdan régen, a régi Pest egy öreg házában, Emich Gusztáv hazafias kis Athenaeum nyomdájának épületében, az Egyetem téren húzódott meg akkoriban az Eggenberger-féle könyvkereskedés. Hoffmann Alfréd volt a cég tulajdonosa és a boltjában, a fellobbanó magyar tudás új könyvei között találkoztak atyám kortársai, akik az osztrák elnyomás után újrateremtették az ébredő ország szellemi életét. Az ernyős függőlámpa világában estéenként odasereglő urak vitatkoztak a könyvespolcok tövében. Ott volt közöttük Eötvös Lóránt báró és atyám, Gyulay Pál, Thán Károly, a mester Lotz, Gregus Ágost, a festő óriás Székely Bertalan, Tanhoffer Lajos, Jókai Mór, Hampel József és a mineralógus Krenner és olykor benézett az öreg úr maga: Arany János is. Sokan, a magyar Magyarország magvetői, akik elmentek Eötvös Lóránt előtt.

Ő volt az utolsó. Már évek óta elvonultan élt laboratóriumában, az idegen szellem idegen terjesztői között és nem volt köze hozzájuk, akik őt, az emberiség halottját, a proletariátus halottjának nevezik.

Egy firenzei délutánra emlékezem. Padre Alfani híres laboratóriumában fogadott és megmutatta a messinai földrengésről fölvett szeizmogrammjait. A kormos hengereken, mint szakadékos vad helyek körvonalainak emelkedései és zuhanásai látszottak

a föld messze rengéseinek kísérteties fehér írásai. *Ezt karmolta ki a tű azon a szörnyű éjszakán,* – mondotta az aszott arcú tudós pap, mialatt tragikus dokumentumait feltárta. Aztán felém fordult: – *Őn magyar? Ismeri Eötvös Lórántot? Nagy bámulója vagyok: Quell uomo é una gloria della nazione ungherese. Dicsősége a magyar nemzetnek...*

De akik ma minálunk látszanak és hallatszanak, azt mondják, elmúlt ami magyar, elmúlt a nemzet és Eötvös Lóránt a proletariátus halottja. Ravatalánál a forradalmi kormány nevében vörös zászlók alatt, puha kalapban, szürke kabátban Lukács-Löwinger György népbiztos beszélt. Az Akadémiát, melynek Eötvös valamikor elnöke volt, eltiltották koporsója mellől, Berzeviczy Albertnek nem adtak ott helyet. A magyar tudomány képviselőjében vörös jelvényvel Fröhlich Izidor elvtárs szónokolt.

Eötvös Lóránt úri magyar ősök, magyar hagyományokat hordozó úri ivadéka volt. De fáját búcsúzni nem eresztették hozzá. Csak idegenek szólhattak, az idegen faj, melynek érvényesüléséhez egykor a halott édesatyja, a liberalizmus nagy idealistája, báró Eötvös József nyitott magyar nagylelkűséggel kaput. Eötvös Lóránt örökségképpen élte tovább atyja liberalizmusának ideáljait.

Milyen összeomlásnak kellett a lelkében végbemennie, hogy ő, a zsidóság támogatója, pár nappal halála előtt, megcsalódottan, szomorúan odasorozta magát tanúnak a többi későn látó, megrettent magyar liberális mellé és mint azok, kimondotta: „*A zsidóság az a métely, ami az országot tönkre teszi*” Ők pedig

haladó, romboló, kicsinyes gyűlöletet proklamálva az alkotó nagy halhatatlanság felett, mint a proletariátus halottját eltemették azt, aki egy nemzet dicsősége volt.

Április 13.

Virágvasárnap. Tavasz van. Húsvét jön a tavaszon át és ez a Virágvasárnap mégis egészen más, mint volt a többi, mióta visszaemlékezem. Az emberiség évezredek útján sötét, üldözött idők járnak vissza a sírjukból. Mintha lázbetegek rémlátása mesélne. Magyarországon üldözik a keresztények hitét. Fenyegető veszedelmek kószálnak templomaik körül. És Kunfi Zsigmond közoktatási népbiztos, a vallást cserélgető zsidó rendeletet ad ki, hogy a papság egymás után három vasárnapon át hirdesse a szószékről a hívők előtt, amit ő parancsol.

A falu, a közömbös falu ma nem közömbös. Mintha védené, amit el akarnak tőle venni, utána kap és szinte tüntet.

Nógrád pántlikás viseletében, ingvállasan, hosszú derekú rövid szoknyás, lányok, keszkenős asszonyok mennek fölfelé a hegyoldalra. Mögöttük tódul a férfínép. Elszánt dacosan emelkedik a körmenet. És a hit erején és az imádságon túl, vele megy az emberek lelkében az örök magyar csak azért is! Sokan várnak, az egész falu, még a betegek is. A templomi zászlók lassan inognak, egyre magasabban. Egy emelt kereszt belevillan az égbe.

A napsütéses kis tér feketén nyüzsgött, tarkán virított a templom alatt. Harangoztak. A templomi hidegben tömjénszag érzett? Az oltárnál húsvéti barkát szentelt a pap.

Kállayék mögött behúzódtam az oratórium homályába. A templom hajóján véges végig lassan tolongott be a nép. Barázdás öreg arcok, olyanok, mintha felemelt kérges, agyondolgozott kezek lennének. Elöl kicsi lányok, kikeményített, elrútított kis figurák álltak sort. Szorosra font hajuk, mint két pántlikás szarv kunkorodott két oldalt a fülük mellett. A zsebkezdős imádságos könyv alatt kidüllesztették a hasukat és a szájuk hangtalanul, sebesen mozgott. A túlsó oldalon a fiúk álltak. A mezítlábasok folyton cserélgették a lábukat a hideg kövön, felhúzták, melengették a talpukat a másik lábuk fején. Hátról megtaszított egyet egy nagyobb fiú. A kicsi visszanezgett, de tovább imádkozott és nem nevetett. Még a gyerekek is komolyabbak voltak, mint máskor. Magukba szálltabb embereket még nem láttam együtt soha.

Valahol a magasban lélegzet vesztve vergődött a gregoriánus harmóniákkal a szegény falusi orgona. A mozdulatlan templomi zászlók alól feltörték az emberi hangok. Egyik magasan járt, a másik mélyen. Hamisan, gyámoltalanul és mégis meghatón szállt az ősi liturgikus dallam, évezredek Virágvasárnapok gyászoló éneke.

„És az Ember Fiát elárulják, hogy megfeszítsék...”

A sokszor hallott szavak most döngve hullottak a szívemre és világosság lett az értelmükből. És éreztem, hogy ez a Virágvasárnap nem emlékezés, de sötét történet. Új Golgotára indul Krisztus itt a földön.

A templomban csak siránkozott tovább a Passzió panaszos, ősrégi dallama.

„... . Arcára köptek, ökleikkel ütötték, mások pedig arcul verték őt, mondván: Találd el Krisztus, kicsoda az, aki téged megütött?”

És mintha egyet gondolt volna a templom, csodálatos borzadásban éreztük mind. Ugyanazok, megint ugyanazok, akik kétezer év előtt ütötték.

„...És mikor vádolták, semmit sem felelt...” „...Szinte ijedt kötelességben ismételték az Evangéliumból az énekes hangok a zsidók kiáltását: „Feszítsd meg! Feszítsd meg!...”

És felmorajlott a szózat, mellyel egykor a jeruzsálemi nép vállalta az ítéletet:

„... Az ő vére mirajtunk és a mi fiainkon...” Egy pillanatra csend lett,

mintha az emberek utána néztek volna a szörnyű tehernek, melyet a hangok vittek. Aztán szinte messziről, révedezett vissza a dallam önmagához.

„... és elvitték őt, hogy megfeszítsék...”

Az orgona, mint egy roskatag öreg pásztor összeterelte a nyáját. A hangok összefutottak és a templomi népből olyan kétségbeesetten tört ki, mint ezen a mi magyar földünkön talán soha:

„... Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?”

Sápadt arccal, szívszaggatóan kiáltották az emberek és abban a pillanatban Krisztus minden ember volt és Krisztus szava minden ember szava lett.

Régen elhangzott és mégis ott maradt, mint egy sebesülés. A templomkapu kinyílt a falban és hirtelen, beáradt a külső napsütés. Kifelé pedig áradt az utolsó könyörgés, a magyar katolicizmus százados éneke. Szállt, emelkedett, belevegyült a tavaszba és napkelet ritmusával, napnyugat hitével megostromolta a végtelenség kék egét.

Boldogasszony Anyánk, régi nagy Patrónánk!: Nagy ínségben lévén, így szólít meg hazánk: Magyarországról, romlott hazánkról, Ne feledkezzél meg szegény magyarokról..

Április 14.

Mostanában sokszor megtörténik, hogy a gondolatok egyszerre megállnak a fejemben és nem mernek haladni. Olyan ez, mint mikor valaki eltéved sötét éjjel ismeretlen tájon, órákon át nem mer mozdulni. Egy helyben áll. Csak áll a sötétben és várja, hogy talán mégis megvirrad. De nem virrad és a félelem növekszik és elbillen tőle az értelem.

Köröskörül sötétben van egész Magyarország. Akik régen összetartoztunk, már nem tudunk egymásról semmit. A szétszakított ország darabjai külön-külön vonaglanak. Mi történik Erdélyben? A Felföldön, a Délvidéken, a Dunántúl vagy Budapesten? A sötétségből csak összeomlások tébolyító robaja morajlik szüntelen. De hogy hol zuhan és mi omlik, azt nem tudni. Aztán egyszerre lopva hozzák a suttogások a híreket. Az egész ország omlik. Erdélyben és a Délvidéken botoznak az oláhok és a szerbek. A Felföldön megtöltik a börtönöket a csehek. Mindent üldöznek és büntetnek, ami magyar. És mégis jobb ma ott a szörnyű élet, mint a vörös roncson, mert abból lehet feltámadás. Ami pedig itt van, abból, ha folytatódik, csakis halál lehet. Budapesten és a vele szakadt részen akasztani készülnek a zsarnokok.

Az első napon integritást, kenyeret, békét és szabadságot ígértek. Ma csúfolódva nevetnek az integritás felett. Kenyér helyett éhséget adtak. Béke helyett vörös hadsereget. Elvértve már fel-fel hördülnek a megcsaltak. A hazugság mint kormányzati eszköz mindig csak átmenet lehet, utána vagy az igazságnak, vagy a terrornak kell következnie. Igazság jön-e vagy terror? Így már nem tarthat soká!... Hányszor is mondtuk ezt?

Ekkor vettem észre, hogy a tekintetem, mintha naptárba nézne, kinéz a kertbe az ablakon. Mikor otthonról idejöttem, szinte tél volt. Olykor havazott és a tar gallyak feketék voltak a hideg ég alatt. Aztán egy napon, mint egy félre fújt fáklyaláng lobbant fel a domb tetején a hold sarlója és zöld felhők lepték el a bokrokat. Azóta, fiatal lomb lett a zöld felhőkből és túl a dombon a harangláb felett már kerek vörös lámpát emel magának az éjszaka. Sok nap múlt. Annyi idő, hogy közben megtelt a hold...

Április 15-ikére virradó éjjel.

A kályhában leégett a zsarátnok. Sokáig figyeltem. Most már összedült. De azért hideg van. Soha se volt még ilyen hideg. És én itt ülök és írok, pedig semmi értelme sincs. Különben mégis... Hiszen nem másnak írok, nem azért, hogy megmaradjon, csak magamnak, hogy könnyebb legyen. Ma este Kiss Károly ide érkezett. A rendőrségről szökött, hogy hírt hozhasson.

Csak most képzelem, vagy már azelőtt is éreztem, hogy így lesz? Valami készülődött felém. És nap-nap után közelebb rémlett elkerülhetetlenül. A többiek esténként a húsvéti ünnepekről beszéltek maguk között. Nem szóltam közbe, kimaradtam a beszédből és ez olyan szomorú és magányos volt, mintha valahogyan kívül állnék és nem tartoznék oda.

Vannak előérzetek. Most már itt sem szabad maradnom. Mindenki alszik... És mégis jön valami. Abból jön, ami már elmaradt Messze magam mögött hagyott régi önmagam jött utánam futva, lihegő, névtelen gyerekkínnal. És egyszerre utolért és nem volt többé mögöttem, már én voltam a régi, szegény gyerek, aki ha bajban van, ha bántják, ha beteg, hátra csukló fejjel hívja az anyját. Őt hívtam nagy magányos nyomorúságomban, az egyetlen, akinek a fájdalmam jobban fáj, mint nekem.

Az ablakrácson át most egy ideig a holdat kellett nézmem. Úgy ugatnak a falusi kutyák! Össze akarom szedni az eszemet. Talán fel tudom írni, ami történt. Magyarország minden talpalatnyi földjén hontalan és üldözött ma, aki magyar. És aki küzdeni mert ellenük, annak az életét kiadják aljas vértszaglászó kopóik-nak. Én küzdöttem ellenük és most kiadták az életemet.

Egy Mikulik nevű félszemű terroristának soroztak a munkakörébe, akit Cyclopsnak hívnak a többiek. Soha se hallottam eddig róla. Állítólag Mátyásföldön harácsol, és a repülőtelepnek a teljhatalmú diktátora. Szamuely azt mondta róla: Olyan kegyetlen, hogy ellene még ő sem tehet semmit. Ezt a félszemű emberállatot bízták meg, hogy végezzen velem. Ő maga mondta: „El kell tennem láb alól És mostantól kezdve az életem attól függ, el bírom-e kerülni vagy találkozom-e vele? ... Kívüle egy másik is kerestet. Annak se hallottam eddig a nevét. Az újonnan felállított politikai nyomozó osztálynak a főnöke, Szamuely barátja. Corvin Ottónak hívják, de az igazi neve Klein. Egy púpos kis zsidó. Ezelőtt bankhivatalnok volt. Keresnek... Csodálatos kínlódást okoz ez a gondolat. Lassan csúful egy kéz tapogat az ember körül és meg akarja fogni...

Most már eszembe jut, ez rémlik szüntelen, mióta Kiss Károly elmondta. Hű barát. Milyen sápadt volt és nem nézett reám és egészen halkan beszélt.

Mikor Kiss Károly kocsija megállt át oszlopos aláhajtó alatt, Kállay Lenke messziről kiáltotta felé:

– *Jó hírt hozott?*

– *Majd ha egyedül leszünk.* – És mikor senki se hallhatta, elmondta, milyen hírt hozott.

Világosan emlékszem, hogy bólintottam és csodálkoztam, hogy bólintok.

Anyámat kihallgatták... Nyolc fegyveres vörös katona állta körül a hűvösvölgyi házat. Közben a detektívek külön-külön vallattak odabenn mindenkit. Két óra hosszat tartott. Fenyegetődztek, mondták, hogy a tagadás hiába való, már nyomon vannak, úgyszólván tudják, hol vagyok.

Anyám a kis levelet mutatta, amelyet utolsó este írtam. Mondta, hogy a Dunántúlról jött hozzá. Egyebet nem tud rólam. Nyugodtnak látszott akkor is. Olyan, fölényesen nézett a vallatóira, hogy egyszerre nem merték többé elvtársnőnek szólítani. Levették a kalapjukat és fedetlen fővel beszéltek vele.

Mikor elmentek, Mária testvérem a szobájában találta Anyámat a dívány szegletében. Akkor már egészen görnyedten ült és sírt. Az asztalán padig ott feküdt a nevemre szóló elfogatási parancs. – *Nem tudom nézni,* – mondotta – *tedd el onnan, hogy ne lássam.*

Egy könnytelen belső zokogás vonaglott át a mellemen. A többiek nem vették észre. Láttam az arcukon, hogy egészen természetesnek találják.

A testvéreimet is vallatták. Verát, aki annyit dolgozott velem ellenforradalmár szövetségünkben és Gézát is. A rendőrségre idézték őket. Kiss Károlyt elfogták. Egy Juhász nevezetű zsidó szörnyeteg elé került. Ez volt a nyomozócsoport főnöke. A többiek is ilyenek voltak. Piszok, zürzavar, rendetlenség és csupa zsidó.

Irtóztam tőlük – mondotta, – *és egy őrizetlen pillanatban megszöktem.* Aztán nevetett világos, tiszta nevetéssel, mint a csínytevő fiúk. Én is nevettem, de azért borzasztóan fáj a szívem. Egyszerre eszembe jutott: Ha Anyámat tartóztatnák le helyettem? Vagy valaki mást... Hirtelen lódulásokkal forogni kezdett a szoba.

– *Haza megyek Jelentkezem...*

Mind rám támadtak, magyarázták, hogy örülség lenne, senkinek se lesz bántódása miattam.

– *Erre a házra is csak bajt hozok...* Kerestem a szavakat, hogy bocsánatot kérjek. A többiek ezalatt helyettem tervezték, hova szökjem? Csak akkor kezdtem megint figyelni, mikor hallottam, hogy a családom azt kívánja, menjek külföldre.

– *Balassagyarmaton át...* Ez megütötte a fületem. Kállay Erzsébet mondta, hogy így jó lesz. Huszár Aladár bizonyosan átsegít majd az Ipolyon.

Kállay Lenkének eszébe jutott, hogy a cselédségnek nem szabad tudnia, hová megyek. Aszód felé utazzam, mintha Pestre mennék, onnan forduljak vissza Balassagyarmatnak. Mondhatatlan irtózást éreztem. A vörös zászlós aszódi állomás, a kövér politikai megbízott, a hegedűs és az internacionálé.

A peronon egy pad áll a fal mellett. Ott fogok ülni reggel héttől délután ötig. Az emberek pedig rám nézhetnek és nem rejthetem el előlük az arcomat.

Mióta magamra maradtam, már többször eszembe jutott ez. Egy percre az ablak üvegéhez támasztottam a homlokomat. Sima és hideg volt. Ha nincsen más, az ablaküveg is tud olyan jó lenni, mint egy hűvös kéz.

Az órára néztem. Megállt. Este elfelejtettem felhúzni. Egy kocsí zörgött lenni a kert alján, valahol a vendégház körül. Ez viszi Kiss Károlyt a vasútra. Holnap ugyanebben az órában visz el majd engem is. Egyedül megyek. Nem fogadtam el a kíséretét. A sorsomból nem szabad adnom másoknak. Ha velem tartóztatnák le, magammal rántanám a szerencsétlenségbe. Menjen, ha lehet békével. Szökjék szabadon, hálám kísérni fogja. Életemben eddig több barátsággal nem volt hozzám senki se.

Április 15-16.

Az utolsó berceli nap. Mintha egy kéz nyúlt volna a friss képbe és eltörölte volna. Csak itt-ott hagyott meg belőle egy darabot. Reggel süttött a nap a fűvön az ablakom alatt. És hűvös aranyába belehempergett a fehér Krampusz kutya.

Egyszerre délután lett. A nap már nem süttött az égen. Az aranyozott fali órában egykedvűen súrlódtak a kalászkok. Vajon hány szem van meg benne a számomra?

A fiatal Kállay György elment Jeszenszky báróért. Ő bizonyosan tudna valami tanácsot adni. Mikor elmondták neki, mi történt. Jó emberi megértés volta tekintetében. Írt számomra ajánló levelet az elűzött aszódi szolgabíróhoz és magához vette a feljegyzéseimet: – *Majd eldugom a kéménykürtöbe. Talán csak nem akadnak rá...*

Túl a kerten, a dombok élén, mint egy füstölgő kis játék húzódott el ekkor az aszódi vonat. Ráeszméltem: ez a vonat kísértett egész nap a gondolataim mögött.

Most már elmúlt. Ma még nem érkeztek meg a nyomozók. Holnap pedig már nem találnak.

– *Ezóta beért volna a kocsis az állomásról,* – mondotta Lenke. – Ők is ugyanazt gondolták. Autó túlkölt az országúton. Kállay Béniné felpillantott a hímezéséről: – *Rossz álom volt az éjjel. Azt álmodtam, hogy egy nagy automobil állt meg a ház előtt és detektívek szálltak ki belőle.*

A kert előtt már elzúgott a gépkocsi, de a lehetőség keservesen velünk maradt. Most már szüntelenül arra kellett gondolnom, bár múlték az idő. Bár ne lennék itt, hogy bajt ne hozzak azokra, akik jók voltak hozzám. Erről mondtam valami szánalmas szót, mikor elbúcsúztam: – *Köszönöm és bocsássanak meg.* Apor Henriette ideadta a gyufáit. Néhány szál volt az egész, mégis kincs, mert a házban régen nem volt gyufa. Erzsébet lekísért a szobámba. Aztán egyedül maradtam:

Addig soha se tudtam, milyen egyedül van az ember a világon. Mindenki magának, egészen egyedül. A lelkem halálsejtelemmel volt tele. És azokra kellett gondolom, akiket meghalni láttam. Csodálatosan érteni kezdtem őket, akiknek mindent maguknak kell a halállal elintézniük. Hiába fogják a kezüket, hiába igazítják a párnájukat, hiába virrasztanak velük. És az én kezemet még csak nem is fogta senki és nem virrasztott velem senki sem.

Esni kezdett az eső, mintha valaki nekidőlt volna a ház falának és teli sírta volna az ablakot. Kis cseppek peregtek a sötéten. A márciusi éjszakán is esett az eső és mennem kellett otthonról és az utcák üvöltötték: „*Éljen a proletárdiktatúra!*” A szavak hozták magukkal az akkori órákat. Megint csak az eső, a kitalizottság és az elhagyatottság volt velem és előttem egy bosszúálló sötét világ. Behunytam a szememet. Ha meg tudnék szökni önmagamtól.

Néhány percig alhattam hánykolódó, nyugtalan álommal. Aztán mintha megráztak volna, felugrottam. Oktalan sietséggel Öltözni kezdtem a gyertyafénynél. Odakint még sötét volt és lassan nyílt a szobám ajtaja. A félhomályban Kállay Erzsébet állt a küszöbön. Búcsúzni jött, ez jól esett. Aztán megfogtuk egymás kezét: Isten veled.

Mikor a kastély nagy kapuja kinyílt előttem, kíméletlen lucskos hideg csapott az arcomba. Visszahőköltem. Az éjszaka mint vizes, fekete fal meredt elé. Ennek a falnak kellett neki mennem. Egy pillanatra még éreztem, hogy valaki utánam néz. Ez is elmúlt. A kapu döngve becsukódott és ez olyasmi volt, mintha a világon valamennyi kapu becsukódott volna és én kívül lennék

mindenen, hontalan, otthontalan, koldus földönfutó.

Egyre mélyebben fúrtam bele magamat a lucskos fekete falba. Gyalog mentem le a kerten át az istálló felé. A kocsni várakozott reám. A kerekék körül freccsent a sár. Az eső végigcsorgott a vállamon és a térdemen hirtelen áztatta át a ruhát. Lucskos országúton virradt. Csak az út futott velem, de előttem minden kapu csukva volt. Ki fog-e nyílni valamelyik, vagy így marad?

A galgagutai állomásra sötét, hideg kis vonat vitt tovább a didergő derengésen át. Közben talán el is aludtam. Az utolsó nagy lódulásra emlékezem. Aszód!... Minden az eszembe jutott. A peronon mállott szemét feküdt a vízben. Egy vagon falán embersárral festett iromba betűk látszottak: Halál a burzsujokra! Az állomás még piszkosabb volt, mint a múltkor. És a korai óra dacára csoportba bujt, ötös zászlós küldöttségek várakoztak. Álmos, szomorú emberek. A kijáratnál mondta az egyik, hogy toborzó gyűlés lesz. Pestről jönnek az elvtársak szónokolni. Már jelezték is a különvonatot. Hirtelen fejvesztett sietség fogott el. Ekkor vettem észre, hogy a berceli útravalót valaki kihúzta a hónom alól. Mindegy. A táskám már a ruhatárban volt, menten a város felé. A javítóintézetben, mint egy ázott húsdarab fityegett a vörös zászló. Amott is sok zászló. A falakra idegenszerű nagy plakátok tapadtak. Mint összegomolyodott belek csavarodtak rajtuk a vonalak. Mikor jobban odanéztam a bélcसारodások közül ijesztő katonák, tehénszerű, terhes óriásasszonyok, halálfejek, övig mezítelen véres munkások alakja rémlett elő. „*Be a vörös hadseregbe!... ” Meghalt az alkohol! ” ... „Fegyverbe proletár!”*

Fáradtságomon át ijesztőnek látszott minden. A görcsös csupasz utcafák úgy álltak sort, mintha akasztásra vártak volna. A vörössel bevont szónoki emelvény, a piac közepén, az ólomszínű ég alatt olyan volt, mint egy vesztőhely. A házak gonoszul figyeltek és fintorgatták magukat. Az utcákban szélesen terült el a sár. Mint egy undorító fekete kása terpeszkedett és csakis a házfalak tartották össze medrében. Ha félre tolták volna valamelyiket, a nyíláson szétfolyt volna a sár az egész táj felett.

És itt emberek élnek! A förtelmes plakátszörnyek között csak vonszolják magukat süppedve, megadóan a fekete csatákban. Semmi sem lázad, minden fuldoklik: Túl a városon sem lázad, túl is fuldoklik az egész.

Egy kocsin városi kabátban, sportsapkás zsidó állt. Megállította a kocsit és intett. Két munkás formájú ember futott hozzá. A piac irányába mutatott és rendelkezett. Az emberek engedelmesen hallgatták.

A bolsevizmus szervezett rothadás... Nem gondolhattam végig. A sportsapkás rám nézett. Ahogy a tekintete hozzám ért, nyilallást éreztem az arcomon. Még egyszer visszafordult, mintha ismerne. Bennem is felrémlt, valahol már láttam azt a puha arcot, puha duzzadt ajkat, puha nagy füleket. Talán Budapesten egy bankház rácsos pultja mögött hajlongott előttem ez a puha arc, amely olyan szétfolyó, zsíros, sötét volt mintha a sárból jött volna elő. Már nem látszott, egy földszintes ház előtt temérdek vöröskatoná ácsorgott. Vörös szalagos tányérsapka volt a fejükön, vörössel kihányt oroszos szabású zubbonyt viseltek. Ez az embercsoport nyugtalanítóan és idegenszerűen hatott. Ezek nem voltak többé magyar katonák. Ellenségek voltak. Egy idegen hatalom fegyveres szolgálói, a mi felosztott hadseregünknek rettenetes lárvája. A vörös hadsereg! ... Magyar honvédek, magyar huszárok, hát azért kergettek szét benneteket... Ekkor láttam először a szovjet vörös gárdáját.

A katonák mögött rendeletek és parancsok tapadtak a falon. A kapu tárva volt. A nagy udvaron gépfegyverek meredtek. Néhány lépéssel odébb egy asszony

állt a gyalogjárón és a nyitott ablakon át befelé beszélt. Közben bizalmatlanul hátra pislogatott. Hallottam a sóhajtását. Aki ma bizalmatlanul néz maga mögé, aki sóhajt, attól nem kell tartani. Hozzá szegődtem: – *Sárkány főszolgabíró?*

– *Az a kapu.* – Az asszony egyszerre megijedt és odébb surrant. Egy alacsony házba nyitottam be.

– *Nem, a szolgabíró elvtárs nincs itt, elutazott.* Mintha hirtelen süppedt volna lábam alatt a küszöb. Mitévő legyek? Kérni kezdtem, hogy eresszenek be. Messziről jöttem, fáradt vagyok. Semmi se használt. – *Egy üzenetet hoztam.* Ekkor beeresztettek. Kora reggel volt. Soká kellett várnom. Aztán Sárkány főszolgabíró felesége jött be az ajtón. Mialatt Jeszenszky báró levelét olvasta, egyre izgatottabb lett. – *Hát akkor... ezért... Ma reggel egy hölgyet és egy urat kerestek itt a vörösek.*

Kiss Károlyra kellett gondolnom. Lehetséges, hogy kettőnket kerestek volna. – *Itt nem maradhat* – mondotta Sárkányné. *Figyelik a házat. És Pestről jön Bokányi, szónokolni fog a piacon. Újságírók kísérik. Ide szállásolják őket, azok amúgy is fölismernék. Egyre sápadtabb lett. Nem, itt nem maradhat* – és tanácsolta, utazzam odébb a következő vonattal Hatvan felé.

Az életösztön lázadhatott bennem, mert magam is meghökkenem, milyen visszautasítóan feleltem: – Az olyan lenne, mintha a fegyház torkába rohannék. Miért küldenek egyre közelebb Pest felé, hiszen a vonaton ismerhetnek rám legkönnyebben.

– *Itt nincs biztonságban egy percig sem.*

– *Ha kocsit lehetne szerezni,* – mondtam. Egyszerre eszembe jutott: Ikladra mehetnék, Ráday grófnéhoz.

Sárkányné bólintott és sebesen kiment. Mennyi idő múlt közben, nem tudom. Megint ott volt és mondta, készüljek, mert lesz kocsis. Borzasztóan fáztam. Egy kis teát kértem. Aztán haboztam. Nem jutott eszembe, hogyan kellene mondanom. Néhány szál gyufát szeretnék. Sietve mindent adott. Hamar... hamar... Valaki felrántotta az ajtót. Egy öreg hölgy állt a küszöbön. Ólomszürke volt az arca és a két kezével a fejéhez kapott. – *Már késő! A vörösek elvették a kocsit.*

Mégis kimentem. A szekér mellett három katona állt. Az egyiknek pénzt nyomtam a markába. Lopva megnézte, hogy a többiek ne lássák.

Kérleltem őket, engednék meg. Csak ide a szomszédba. Félóra se kell, megint visszaküldöm... Ezalatt az emberek maguk között tanakodtak, hirtelen felkapaszkodtam a szekérrre. A kocsis a lovak közé csapott. – *Az állomásra! A poggyászmért!*

A katonák valami durvaságot kiabáltak utánunk, de a kerékörgés elnyelte. Híg trágya nyomai látszottak a szekéren, ganéjdarabkák ugráltak a saroglyában, a többit most szórhatták ki belőle. A fenékdeshán nagy lyuk volt. A lyukon át láttam, ahogy alattam az út visszafelé futott. Borzadást éreztem. Még egyszer át kell mennem ezen a vesztőhelyen, az egész városon.

A pályaudvaron hirtelen kikaptam a táskámat. Gyorsan! Hajtson! Ekkor került megint elé a sárképű sportsapkás ember. – *Hamar!* A kocsis vissza nézett rám, paraszt eszével mintha megértett volna. Nekieresztette a gyeplőt és a rázós kis szekér ugrálva nyargalt át a sártengeren. A puhaarcú utánam fordult. Már letértünk egy mellékutcaiba. Sebesen tűntek a megtorpant házak, bezárt kis boltok. Az ablakokból csodálkozóan hajoltak ki emberfejek. Feltűnő lehettem városiasan öltözve, a trágyás szekéren. Szemközt autók jöttek. Autókon most már csak zsidókat látni. Valószínűleg budapesti agitátoruk. Szinte ösztönösen az arcom elé kaptam a zsebkendőmet. A házak ritkultak. Szép régi barokk kastély alatt vitt el az

országút. A körvonalai egy pillanatra kibukkantak a park fái között a szürke égen. Egyetlen szépség a sár sivatagában:

– *Öngyilkos lett, aki itt lakott,* – dörmögte a kocsis és ostorával a kastély irányába szúrt. Aztán lecsapott vele a lovak közé. A szekéren keresztbe vetett deszkaülés ide-oda ugrált a rázástól. Megfogóztam a saroglya szélébe és előrehajoltam.

– *Ki lakott itt?*

– *Olyan nevelőintézetet tettek ide jó szívből a Podmaniczky bárók Kis kisasszonykákat tanítottak benne.*

Kérdeztem, nógattam az embert.

– *Hát tetszik tudni,* – mondotta fontolgatva, most, hogy ez az új rend lett, lejött egy elvtárs. Nem volt több tizenöt évesnél, meg aztán zsidó is volt az istenadta. A piacon szavalta az iskolás gyerekeknek.

Megint biztatni kezdtem.?

– *Restellem,* – dünnyögte az ember, – *de már tessék megbocsátani, hangosan a téren elmondta az az éretlen kutyakölyök, hogy hogyan lesz a gyerek. Meg, hogy nem kell szót fogadni senki szülőjének. És azt is mondta, hogy nem baj, ha a lányok megbotlanak, csak a csuhások találták ki, hogy bűn az olyasmi. Nincsen fattyú ezentúl, az állam gondol velük.* – Hátratólta a kalapját és egy nagyot köpött. – *A mindenségit neki! Se Isten se becsület. Itt a nevelőintézetben is ugyanazt mondta, mint a piacon. Még biztatta is a kis kisasszonykákat, hogy csak szeretkezzenek bátran a diákokkal. Képet is mutatott nekik, hogy hogyan kell csinálni. Az igazgatónő csak sírt és tördelte a kezét. Végül is elemésztette magát.*

Zökkent a szekér. Valami mintha, bennem is zökkent volna. Lefelé néztem. A korhadt fenékdeszka tátongásán át leláttam az útra. A föld most is visszafelé futott a kocsi alatt, sebesen futott. Aztán egyszerre nem volt többé körülöttem város. A vesztőhely elmaradt.

Az eső megint esni kezdett, de mit bántam én. Szabad szél fújt a földek felett. És akik szembejöttek, szekeres, gyalogos parasztnép, mások voltak, mint azok odabenn. Falu látszott, földszintes udvarház, virágos kert. A kocsi befordult az ikladi udvarba. Hirtelen jött. Egy leány rohant felém a tornácon: Nincsenek itthon! Mióta Aszódra bevitték a gróf úrékat, nem eresztik őket haza.

Úgy fáztam és olyan fáradt voltam: – *Talán mégis itt maradhatnék egy kicsikéig. Csak a balassagyarmati vonatig.*

– *Ne tessék* – mondotta a leány ijedten. *Mindjárt itt lesznek a kommunisták. Az aszódi Lloyd-gyárból jönnek ki rekvirálni.*

– *Persze, nincs is semmi értelme...* És egyszerre eszembe jutott, milyen nagyot döngött hajnalban a berceli kapu. Mind becsapódott akkor. Valamennyi.

– *Menjünk hát,* – mondtam a kocsisnak.

A leány hirtelen magára eszmélt: – *Oda tessék menni, az őrházba. Ott bevárhatja a vonatot. Jó ember Nagy bácsi, az őr, megengedi.* Még arról is mondott valamit, majd hoz át egy kis ebédet, ha a kommunisták elmentek.

Az őrház túl az úton, a sínek mentén bújt meg az esőben a nagy öreg fák alatt. Egy tyúkól, kevés ölbe rakott fa, kis kert, furfangos apró virágágyak. Csikos vasutas zubzonyban, magas növésű öregedő ember jött felém. Szolgálati sapkájához nyúlt és kérdezte, mit akarok? Az iroda zárva van. A vonat csak öt órakor indul.

Ez is el fog küldeni. Megint éreztem, hogy mennyire fáradt vagyok. Az eső átázgatott, az éhség kínozott. Lassan mondtam ki a szavakat, hogy időt nyerjek és egy kicsikét még tető alatt maradhassak és egy darabig még hihessem, hogy nem

kell odébb mennem. De az ember nem küldött odébb. Vállat vont: Hiszen itt maradhat, ha éppen akarja. Valami kényelmes helye ugyan nem lesz.

Nevetni tudtam volna örömben, hangosan nevetni. Az öreg vasúti őrsósága végtelennek tetszett. Itt maradhatok és még mentegetődzik is. Fátyol futotta el a szememet a meghatottságtól. Kényelem? Ő nem tudja, milyen királyi kényelmet ad. Egy zug, amelyikben úgy húzhatja meg magát az ember, hogy ne lássák, egy szeglet, amelyből nem küldik odébb, egy lóca, amelyikre nem zuhog az eső és amelyiken ülni szabad.

Az asszony is odajött. Jó arcú, törődött, koravén asszonyka. Hívott, mennék be a szobába. Letörölte a kötényével a széket. Kisvártatva hallatszott, hogy fát hasogat a konyhán. Mikor a tűz erőre kapott, kinyitotta az ajtót és beeresztette a meleget.

Meleg... lassan ért hozzám és ez is meghatott. Eleinte nem gondoltam semmire. Jó volt. Csak lassanként vettem észre magam körül a dolgokat. Az alacsony mennyezet alatt, a tornyosra vetett ágy felett, cifra keretben egy mondat függött a szentírásból. Sokszor elolvastam a hosszú órák közben és még se bírok rá emlékezni. Olajnyomatok, családi képek is függtek a falon. Mereven ülő nők, kifent bajuszú merev férfiak. A háromfőkos komód szekrényen lombfűrészkosárka állt. Mindennek meleg, vörhenyes színe volt. Vörös kendő lógott függönynek a kicsi ablakon.

Ahogy a kemény faszéken kuporodtam, lassanként sajátságosan ismerősen kezdett hatni az órházikó, a szoba és az avult szegény holmi. Mintha már jártam volna itt. De akkor más tájon állt a ház. Messze, lenn a Karszton, kiégett sziklák felett, vad hegyeken és én fiatal voltam. És első regényemet írtam:

„*Emberek a kövek között*”. Két alagút között állt az a másik ház, amelynek egykor a művészetem ifjúságát adtam oda. És egyszerre babonásan kezdtem hinni, hogy nincsen véletlen és még a kicsi órházak is vissza tudják adni, ha az ember szeretetet ad nekik.

Megakadt a szemem. Eddig nem vettem észre. Falinaptár függött a meszelt falon, a vörhenyes homályban: 1919 április 16. Ez visszarántott. Az országúton kocsik közeledtek Aszód felől. A rablott hintókban gyanús külsejű emberek ültek és prémes bundában zsidók. Valamennyien behajtottak a Ráday-kastély udvarába. Kilestem a vörös kartonfüggöny mögül. Lármázva mentek be a házba. Már minden az övék volt... És a kastély kertre nyíló ablakai meredt csodálkozással bámultak maguk elé, mintha nem értenék, hogy mi történik mögöttük.

Órák múltak. A Ráday-udvarban pakoltak a kocsikon a kommunisták, vitték magukkal, amire kedvük volt. Egészen csendben ültem a szobában és néztem ki az ablakon. Ha nesz hallatszott, visszahúzódtam, megint kinéztem. Dél felé járhatott az idő, mikor Aszódról egy hajtány futott be. Több hang parancsolgatott a kis irodában. Lépések jártak a ház körül. És mindennek más jelentősége volt, mint azelőtt. Visszafojtottam a lélegzetemet. Elmentek. Megint csend lett. A konyhában elkészült az ebéd. Főtt burgonya szaga érzett. Nagyon éhes voltam. Az asszony megkínált. De olyan kevés volt a mázos zöld cseréptálban. – *Nem, köszönöm, még korán van...*

Később átüzent a leány a Ráday-kastélyból, a kommunisták mindent meettek, mindent elvittek, amit a konyhán meg a kamrában találtak. Nem küldhet ebédet, de írjam fel a nevemet, hogy a grófnénak megmondja, ha, majd hazaeresztik. Az öreg asszony letépte a naptár lapját és mondta, hogy arra írhatok. Ekkor jutott eszembe a név, melyet Kállay Erzsébet választott számomra, hogy elrejtőzzem mögötte, ha Balassagyarmatra érkezem Földváry Erzsébet. Többször

megismételtem magamban. Furcsa és ezentúl így fognak szólítani és ez lesz a nevem. De azért nem írtam oda. Az asszony nem figyelt rám. Jött, ment, mint egy szürke hangya dolgozott a házban. Rendbe tette a konyháját, aztán leakasztotta a vörös függönyt az ablakról. Mosni kezdte az üvegeket.

Az eső elállt. Langyos szél kergette a felhőket. Füttyült, sivalkodott és a házban finoman, szüntelen zöngtek a jelzőharangok. Az őr bejött. Kormos kis jelzőászlót sodorgatott a kezében és a kommunistákról mondott valamit az asszonynak: Ha még így tart egy darabig, mindent elhordanak a kastélyból. Hozzám is szólt. Mesélni kezdte, hogyan volt, mikor híre jött, hogy Ráday grófot elfogták az aszódiak. – *Az utcán kellett neki a zsidók automobilját mosni, –* mondotta az ember sötéten, – *de megadta nekik. Feltúrta az ingujját és odaparancsolta a gazembereket, – ide nézzetek!* – azt mondta nekik, tanuljátok meg, hogyan kell az ilyesmit tisztára takarítani. – Halkan nevetni kezdett. Gyönyörködött a históriájában. De aztán kaszát is fogtak ám az ikladiak. Két szomszéd falu is velük ment. Hat lóval akarták visszahozni a gróf úrékat, mert a három falu mindegyike kikötötte, hogy legalább két lovat foghassanak a kocsijuk elé...

Az ember már nem volt ott. Kinn az ablak előtt mozgott a sapkája. A kezében jelzőtárcsát emelt. Csörömpölve nehéz tehervonat tolódt el a síneken. Vörös szalagos katonák álltak rajta és lekiabáltak elmenőben. A fekete kocsikon fehér krétafirkálások húzódtak. Éljen Kun Béla! Éljen a vörös hadsereg!

– *Csirkefogók, fegyvert szállítanak,* – dörmögte az ember, mikor ismét bejött. Hát még az aszódi direktórium! Csupa kegyetlen zsidólegény. Remegve élnek az emberek. Éjjel sincs nyugta a lakosságnak. A háború alatt a sok szökevény cseh katonát ott dédelgették a repülő gyárban. Most ők a legnagyobb kommunista hősök. Azok rabolnak legtöbbit. Keserűen, elégedetlenül nézett maga elé. – De majd lesz még másként is. Hiába fizetnek a sok értéktelen bankóval. Minket nem vesznek meg. Mi, vasutasok is szólunk majd valamit.

Az irodában megint csöngeni kezdett a telefon. A távolság felett repülve jött jelzés. Aszód szólt át a huzalokon. A vonatom... Hirtelen megszűnt tagjaimban a zsibbadt nyugalom. Mikor ki kellett mennem a kis házból, olyan érzésem támadt, mintha az arcomról kendőt rántottak volna le. Szinte kínozott a fedetlenség.

A vonat lassan sutorogva közeledett. A vagonok tetején alakok ültek, alakok lógtak a lépcsőkön, még az ütközőkön is. Fel akartam kapaszkodni:

Visszalöktek. Odébb futottam, de az ajtók nem nyíltak. Belülről feszítették zsúfolódva az emberek. Megint futottam és magamban beszéltem: akárhogy, akárhol is. Egy kilincs vergődött a kezem alatt. A vonat indult. Mi lesz belőlem, ha lemaradok? ... Az őr segített. Végre, de ládák, kofferek tömték el az ajtó torkát. Valaki előre taszított, valaki húzott fölfelé. A táskám a hátamra esett. Aztán nem lehetett többé mozdulnom és a vonat vitt magával.

Forgalomból kivett régi kocsi volt, amelybe szálltam. Betört ablakain jegesen fűjt át a szél. Kis peronján szorongtak az emberek. Asszonyok, katonák, egy tiszt, egy kövér piszkos ember. Közéjük ékelődve, fél lábon álltam, több hely nem volt. Meleg, emberszagú közelségük szinte emelve tartott. De abban a pillanatban még az is szerencsének rémlett. A jegyet a vonaton kellett megváltanom. Szakszervezeti igazolványt kértek... Most mindjárt le fognak kergetni innen. Közben úgy tettem, mintha a táskámban keresgélne. A tiszt, aki mellettem szorongott, odaszólt a vonatvezetőnek és valami írást mutatott:

– *Állítson ki két személyre jegyet.* A kalauz elment, megint jött, a tiszt zsebre vágta a kettőnk jegyét. Kifizettem az árát. Ő is Balassagyarmatra utazott.

Egyszerre két lábon álltam, azon vettem észre, hogy lazult a zsúfoltság. A kis állomásokon le-leszállt valaki és új utas nem jött, Mar az előttünk döcögő kocsni ablakos peronjára is át lehetett látni. Prémes kabátban egy fiatal férfi cigarettázott odaát. Puha kalap volt a fején és az arca piros volt a hidegtől. Egy darabig szórakozottan néztem ezt az embert. Egyszerre minden ok nélkül kényelmetlen érzésem támadt... Már nem akartam volna látni és mintegy kényszerben mégis oda kellett nézmem. Homályos nyugtalanságom egyre elviselhetlenebb lett.

Haragudtam magamra, képzelődés... De hátha engem keres az az ember?

A galgagutai állomásra értünk. Tizenkét órával azelőtt, hajnalban ugyanonnan indultam el. Hogy elfáradtam azóta. A túlsó kocsni üvegezett peronjának hirtelen kinyílt az ajtaja. A prémgalléros ember leugrott a töltésre és az állomás felé indult. Engem keres! Olyan erősen érzem ezt, mintha valaki mondta volna. Bercelre megy és nem talál. Határtalan öröm fogott el: Csak erre felé kellett volna fordulnia. Jó estét elvtárs! Szerencsés utat. Mindenféle bolond szó jutott az eszembe és fintorgatni szerettem volna az arcomat.

Utasok tolongtak el mellettem. Többen leszálltak. Az ajtó nyitva maradt és a beáramló hideg észre térített. Ostobaság... Hátat fordítottam az ajtónak. A szántások és zöldellő táblák mögött messziről kanyargott a gyalogösvény. Az ösvényen egy kis lány himbálta magát. Feje körül lobogtak a piros pántlikák. A szél a szemembe vágódott. Visszafordultam. Hirtelen döngést éreztem a mellemben. A rövidbundás ember ott állt a nyitott ajtó előtt és összehúzott szemmel rám nézett. Állát a hüvelyk- és mutatóujja nyergébe támasztotta és oldalt billentette a fejét, mintha keresne valamit az arcomon. Most... Megint éreztem a döngést a mellemben. És minden csepp vér leszaladt az arcomból. Szinte a fájdalomig elsápadtam. Nem öntudatból, ösztönből talán, hogy védekezem, visszafordultam a túlsó ablak felé. De a táj nem látszott. Összefutottak a színek.

Meddig tartott? Csak azt tudom, hogy olyasmit éreztem, mintha a homlokom mögött valami elájult volna. A pillanatok megsűrűsödtek és zuhanva hullottak egy kongó ürességbe. Úgy éreztem, mintha velük zuhantam volna én is. Istenem, meddig tart még? Markolja hát meg a vállamat, ha akarja, tartóztasson le, tegyen valamit, de ne folytatódjék így tovább. Biztatni kezdtem magamat. Hízelegtem, könyörögtem magamnak, hogy színleljem hát a bátorságot. Hiszen most már úgy is mindegy. Legalább ne vegyék észre a gazemberek, hogy félek. Felegyenesedtem, amennyire csak bírtam és félre húztam a szám, mintha mosolyognék.

A vonat meglódult és a lódulás becsapta az ajtót. Lehetséges-e? Egy pillanatra a szabadulás féktelen gyönyörűségét éreztem a tagjaimban. Fellélegzettem. A gondolataimmal szidtam és dédelgettem magamat. Szegény bolond, hogy is lehet így képzelődni... De aztán tántorogni kezdett körülöttem az egész kocsni. Mellettem egy kis utazoládán ott ült a prémkabátos ember. Felhúzott térdrel ült, mint egy gonosz manó.

Az állam remegett. Soha nem érzett félelemmel félni kezdtem és a hideg dacára verejték gyöngyözött ki a halántékomon. De azért egyenesen tartottam a fejemet és úgy tettem, mintha mosolyognék.

A lehetőségek vadul hajszolták egymást a fejemben. Ha elfognak, senki sem fog tudni a sorsomról. És az a félszemű, akinek kiadtak, simán eltépet láb alól. Anyám nem tudja, hogy úton vagyok, Kállayék, akiktől elmentem, Huszárék, akik nem várnak, senki sem fogja tudni, ha meg nem érkezem.

A budapesti foglyokra rá lehet terelni az antantmissziók szemét, de ha most

itt hurokra kerülök, senki se fog keresni és mire keresnének majd...

Az ember még mindig a ládán ül. Cigaretta sodort magának, fújta a füstöt és időnként felnézett rám. Sohasem fogom elfelejteni a szemét.

Kövesden utasok szálltak fel. Megint sokan voltunk a kis peronon. Két férfi aki vörös gombot viselt kabáthajtókáján, hangosan lelkesült a forradalomért:

– *Csakhogy megértük!* Látszott rajtuk, hogy ijedtükben beszéltek. Az ember a ládán bólongatott. Megvetést éreztem.

Ezek mind magyarok voltak és odaadták magukat az idegeneknek. Szennyes és aljas volt az egész. Lázadó gög csapott a fejembe. Elfogatni magam ilyenektől. Így nyomorultul, anélkül, hogy tennék valamit magamért, hogy megkísérelném a menekülést. Bevárni a sorsot, mint egy nyomorék, aki mozdulni nem tud. Egyszerre elviselhetetlen szégyennek rémlett a mozdulatlanságom. Felmarkoltam a táskámat és az emberek között becsúsztam a szomszédos szakasz ajtaján. A fülkében is zsúfolva álltak az utasok az ülések közt. Mellettem egy ember szorongott a padon. Homályosan emlékszem az arcára Gyér szőke bajusza volt és vizes kék szeme tétovázva tapogatózkodott. Jegyzőkönyvébe firkált, kitepte a lapot, megint irkált. Aztán már nem figyeltem oda. A rövidbundás, aki odakinn ült a peronon, időnként felágaskodott és benézett a szakaszba, mintha őrizne. Kivártam ezt a pillanatot. Mikor visszaült a ládájára és nem láthatott, megint felkaptam a táskámat és indultam odébb. Nem volt tervem. Csak menni, menekülni, tenni akartam valamit. Ki tudja, talán sikerül. Talán megszököm egy állomáson. Talán leugrom a vonatról.

Mikor az irkáló szőke ember mellől odébb mentem, hirtelen a táskám fogantyúja és a tenyerem közé dugott valamit. Ekkor jutott eszembe, milyen sajtóságon nézett tán az előbb, aztán írt, aztán kitepte a lapot. Mintha összesodrott papiros lett volna a kezemben.

Sebesen mentem előre a harmonikás vagonkapcsolókon, zsúfolt kocsikon át emberi testek, ládák, kofferek, kosarak torlasza között. Meglöktek, taszigáltak, gorombáskodtak és valahányszor rám nézett valaki, olyasmit éreztem, mintha a bőrt nyúznák az arcomról. Miért néznek reám olyan ismerősen, mintha már láttak volna? Miért nincs olyan arcom, mint mindenkinek? Milyen kényelmes lenne, ha az az asszony ott kölcsön adná az arcát. El fordul az ember és már nem bír rá visszaemlékezni. Aztán undorított ez a gondolat. Továbbtoltam. Egyszerre nem volt tovább. Eljutottam a vonat végére, az utolsó kocsihoz. A törött ablak mellett volt egy szabad hely. A mozdony szikráit épp oda vágta a szél. Senkinek se kellett. Odahúzódtam a szegletbe és zsebkendőmet tartottam a szemem, elé. Ez védett és takart is. Már senki se figyelt rám. Szétbontogattam a kis papirost a tenyeremben. Csakugyan, írás volt rajta, zezugos, ferde sorok: Minden szóra emlékezem: „*Arcképpel körözik meneküljön. Ha kézre kerítik, elteszik láb alól*”

Hálát éreztem-e abban a percben vagy csak névtelen borzalmat. Óvatosan összetépdtem a kis cédulát és a foszlányait kirepítgettem az ablakon. Közben leküzdhetetlen fáradtságba mosódtak a pillanatok. A szakaszban emberek ültek, hangok beszéltek, de minden hihetetlenül messze volt: Önmagam voltam legközelebb magamhoz.

Elmúlhatott már vagy egy óra, talán több is. Szerettem, hogy múlik az idő, szerettem a kis szegletet. Pedig a bevágódó szél hasogatta az arcomat. A tagjaim fájtak a kemény falócán és a gyomromat megint rágta az éhség. Csak teát ittam tegnap este óta. Hirtelen egész sötét lett, kőszénzagú nehéz füst tódult a fülkébe. Mire felfogtam, már túl voltunk rajta. Alagút, ha előbb eszembe jut, talán... ostobaság, – kitörtem volna a nyakamat.

Megálltunk... Nyílt pályán állt a vonat. Mély árok húzódott a töltés alatt. Itt leszállhatnék. Az utasok az ablakhoz seregltek. Valaki odakintről felkiáltott:

– *Aligha eresztik be a vonatot Gyarmatra, a csehek lövik az állomást.* Még jobban belefűrtam magamat a szegletbe. Semmi értelme, nem, semmi értelme... Aztán még egy állomás következett. Mindenütt vörös katonák. A rövidbundás embert is láttam. Végigfutott az állomás épülete előtt és kimeredt arrafelé, ahol az előbb nyílt pályán álltunk. Úgy tetszett, mintha a fejét rázta volna, mintha káromkodott volna. Engem keresett? Megint beugrott a vonatba.

Alkonyodott. Egy állomáson soká várakoztunk. A fűtő elment vacsorázni a korcsmába. Egyik utas beszélte, hogy érte küldtek, de üzente, csak hadd fejlődjék a gőz...

Éjszaka volt mire odébb mentünk. Az eső esni kezdett. És a lucskos feketeségből lassan átderengő világosság jött elénk. A sötét szakaszban készülődni kezdtek az emberek. Balassagyarmat, – mondotta egy hang.

Már az ajtónál álltam. A vonat lassítva ment, még nem ért be. Hirtelen kinyitottam az ajtót, ledobtam a táskát, utána ugrottam. A többi ajtó csak később csapódott ki: Már mentem futva a kijáráson át a város felé. Senki se kérte a jegyet, senki se törődött velem. Egy palánkhöz értem, nagy diófa sötétlett a sötétben. Mellé lapultam. Aztán vártam, vártam míg mindenki elment, kocsik, emberek. A rövid bundás távolodó alakja is felrémett egy pillanatra. A lámpák kialudtak az állomáson és a zuhogó esőben egyedül maradtam a fa tövében.

Elmúlt! És csodálatosan mégis folytatódott. Egyre éreztem azt az idegen akaratot, amely keresve keres a sötétben, éreztem egy kezet, amely konokul tapogatódzik és kutat, mindig mellém nyúl és nem talál. Most még nem, talán később... Ösztönösen félrehajlottam álltóhelyemben. Szinte akaratomon kívül állón elhúzódott a testem. A kéz mellém nyúlt. Mindig mellém, de mindig a közelben. A leselkedő autó a kőfaragó utcai kaputlan ház előtt. Az aszódi vöröskatonák. A sárszínű puha arc és a rövid bundás. A kéz közelemben tapogatózott. Csak egy szerencsés mozdulatot kellett volna tennie. Tegnap is, holnap is, de ma még elment mellettem, ma még szabad vagyok.

Körülnéztem. Az éjszakából házak dugták ki az arcukat. A szemem megszokta a sötétet. Hova menjek? Az állomástól széles utca vezetett fák alatt a város felé. Arra menjek? Emlékezetemben összezavarodtak Kállay Erzsébet útbaigazításai. Katonák jöttek szemközt, emberek, aztán egy kis fiú. A gyerekben volt legtöbb bizalmam. – *Segítenél a táskámat vinni.*

A fiú nekirugaszkodott, de gyöngé volt. Vittük hát ketten. Nem is az volt a fontos. Tőle akartam megtudni, hol lakik Huszár Aladár? A gyerek nem tudta biztosan, de azért ment mellettem az esőn át. Kertek, kis villák maradtak el, aztán egy templom látszott. Lucskos fák, ázott, homokos út. Az egyik kapuban egy asszony állt. Útbaigazított: – *A város végén az utolsóelőtti ház.* Összerezcent a szívem. Eddig csak az járt a fejemben, odatalálunk-e? Most, hogy ez elmúlt, eszembe jutott, ha elmentek volna innen? Huszár Aladár ellenforradalmár hírében állt. Az új hatalom rossz szemmel nézi. Felesége a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének volt a nógrádi elnöke. A helybeli szociál-kommunista lapok már a tél, folyamán támadták. Rácsos kapun fordult be a fiú. Néhány lépcső, egy üveges ajtó következett. Nehezen lélegzettem... Menedéket kérni olyanoktól, akiket amúgy is fenyegetnek. Kínlódtam és szégyeltem magamat.

– *Ott a csengő!* – mondotta a gyerek. Még mindig haboztam.

Aki üldözötten, kitaszítottan soha se tétovázott idegen ajtó előtt, aki szegényen soha se állt hideg éjszakában idegen küszöb előtt, az nem sejtí, milyen

elviselhetetlenül össze tud szorulni az ember szíve. A gyerek letette a táskát, kérte a pénzt és elszaladt. A csengő élesen behasogatott a ház csöndjébe. Szinte megijedtem. Most már eldőlt. Ők pedig odabenn összerezzennek és valami rosszra kell gondolniuk. Ilyen későn, mostanában, mikor az embereknek elakad a lélegzetük, ha napszállta után bezörgetnek az ajtajukon.

A hosszú folyosó végéből izgatott lépések közeledtek. Egy riadt cselédleány kérdezte, mit akarok. – Jelentse, hogy Földváry Erzsébet megérkezett... Ajtók nyíltak. Világosság esett ki és a fénysávon hosszúszerű szép vadászkutya futott előre ugatva. Mögötte Huszár Aladár jött. Egyszer láttam életemben, de azonnal megismertem. Szőke feje, széles válla tisztán körvonalazódott a lámpafényben. Egy pillanatig kutatóan nézett rám: – *Földváry Erzsébet?...*

Ekkor már magunkban voltunk. Sűgva mondtam a nevemet. Mintha a feje egy kicsit megrándult volna. – *Tegnap hallottuk, hogy Svájcba szökött.*

– *Segítsen át az Ipolyon.*

– *Ráér, majd beszélünk Jöjjön hamar.* Felkapta a táskámat és mintha régi barátok lettünk volna, vitt magával a házába. Egy kis hallon mentünk át. A fal mentén falépcső kapaszkodott az emeletre. Középpütt a lámpafényben állt az asztal. Másik szobába értünk. A nagy könyvszekrények üvegjébe beleverődött a világosság, keleti szőnyegekben kényelmes bútorok álltak. Feltűnően szép, fiatal asszony jött felém. Fehér homlok, egymásba ugró szemöldökök alatt a hosszú pillák sötétjében kék és nagy volt a szeme. Az arca hideg, szinte mozdulatlan volt. Szorongást éreztem. Vajon mit fog szólni? Se csodálkozás, se ijedtség nem látszott rajta, pedig mostanában hallotta, hogy külföldre szöktem. Úgy tett, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, hogy idegenül, éjjel, körözötten hozzájuk jöttem el. Csendben, nyugodtan intézkedett. – *Itt a könyvtárban vetünk ágyat, nincs más szobánk.* Vörös tiszteket lakoltattak az emeletre. Két helyiségünkbe kommunistákat akartak telepíteni, régi kocsisunkat tettük oda.

A könyvszekrénynek támaszkodtam. Körülöttem lassan forgott a szoba. Enni adtak. Huszár Aladár szánakozó tekintetéből értettem meg, hogy az éhség, az álmatlan éjszakák, a fázás és a szenvedés, minden az arcomon van. A ruha lógott rajtam, a kezem remegett. A gyerekek is bejöttek. Mondták nekik, hogy rokon vagyok. Két kis leány és egy kicsi fiú. Aztán az ágy ok mellett álltam, mikor az anyjuk imádkozott velük.

Odakinn zuhogott az eső és a világ vörös katonákkal, detektívekkel volt tele. Vad gyűlölet, nyomor, piszok, félelem, megaláztatás. Idebenn hosszú fehér ingecskéjükben imádkoztak a gyermekek és rácsos ágyuk felett, mint egy megszentelt ősi kép, kicsi piros-fehér-zöld játékszázló függött a falon.

A villanyvilágítás kialudt. Tizenegy óra... A ház elcsendesedett. Egy szál gyertya mellett még ülve maradtunk. Nem kellett sok szót mondanunk. A szörnyű magyar szerencsétlenség egyformán fájt nekünk és a saját kínunk is olyan hasonló volt, mintha egyetlen törvény szabta volna meg.

– *Sok jó barát menekült erre,* – mondotta Huszár Aladár.

– *Átsegítene engem is?*

Megrázta a fejét. – *Az Ipoly elöntötte a réteket. A hidakat őrzik, most nem lehet. Nem engedjük el innen. Úgyis csak napok kérdése. Szobnál koloniális csapatokat láttak, az embereim mondják, hogy itt a kován hídnál is azok vannak. Ma az a hír jött, hogy Nagykanizsára – angol katonaság érkezett. Harmincezer emberről beszélnek. Aradon franciák vannak. Ide talán már ma éjjel bejönnek. Várja be itt, míg a tanácsköztársaság összedől.*

Fáradt voltam, halálosan fáradt és a kimerültségemen át mégis olyan erősen

frissen hallottam minden szavát, mintha reggel lenne. Szépen hangzott... Milyen furcsa, nem küldenek odébb. Nem akarják, hogy elmenjek... Hát megpihenhetek egy kicsikét? Köszönöm... köszönöm, mondtam hangtalanul és fennhangon nem mondtam semmit.

Balassagyarmat. Április 17.

Azt hittem abbamarad ez az írás, többé nem folytatom. De a rossz sors megint mellettem ment el. Csak rám nézett, még nem kellett neki. És most itt vagyok. Meddig? Tovább kell mennem innen is? Vagy itt fognak el?

Az útjaim végét nem látom már. Azt se tudom, hogy az írásom végére magam teszem-e a pontot, vagy valaki más: Mindegy. Ha töredék marad, még a töredék is tanúskodhat. A földomláshoz minden zuhanó rög hozzá tartozik és mindenikben benne van a nagy tragédia.

Mikor ma reggel felébredtem, soká tartott, míg ráeszméltem, hogy hol vagyok. Egy könyvesszekrény üvegjébe verődött bele a világosság. Odakintről tilinkózás hallatszott. Régi pásztorok gyermekes dallamába állatok ügetése vegyült.

De hát hol vagyok? Valami megmarkolta a szívemet és onnan facsarta ki az öntudatot. Megjelölt... földönfutó. Kinéztem az ablakon. A városvégi kis utcán tehének mentek lefelé. És minden más volt, mint tegnap, A szemközti ház nyugodtan, tudatlanul nézte magát a pocsolyában. Ott túl valamerre lehet a pályaudvar és az útja ráfut a vármegyeház térre. Egészen pontosan elképzeltem magamnak a teret. Árkádos nagy piac, egy régi kút, tornyos vén városháza... Igen, ilyen lehet.

Az idegek furcsán ugráltak a fejemben. Valami történhetett tegnap a koponyám alatt, akkor nem vettem észre. Most minduntalan magam mögé kellett nézmem. Olyasmit éreztem, mintha valaki figyelne.

– *Jó reggelt* – friss gyerekhangok kiáltottak be a szomszéd szobából. Aztán egy kis üveges verandán várt a reggeli. Ablakai az udvarkertre néztek. A régi virágágyak helyét, zöldeges ágyak foglalták el a lombba szökő díszfák alatt. Bokrok és túl a patákon megint csak fák, zsindeletetők, városvégi kertek. Jegenyék, füzek és ragyogó, lágy tükörbe merült sudár topolyák. A kiáradt Ipoly. Hegyi vizekkel terhes vagy völgy e túlsó oldalából emelkedett fel a szőlőhegy, a csehek állása. Két hónap óta onnan fordulnak az ágyúk a város felé. Feljegyzéseimről beszéltünk. Huszár Aladár papiroost és ceruzát adott. A kapucsengő. Ki lehet? Ilyen szokatlan időben. Gergely, a régi hű kocsis bedugta a fejét:

– *Itt vannak. Két fegyveres vörös.*

A kezem egymásba szorult. Huszár Aladárnénak még az ajka is fehér lett: – *Ha téged keresnének? Tele van a város detektívvel.* Kiment, mikor visszajött, nevetett. – *Sose ijedtem meg így. Kérdezték Huszár elvtárs lakik-e itt? Aztán rettenetes pofával mondta az egyik: Tudomásunkra jutott, hogy van a házban egy... Azt hittem rád kerül a sor. Pedig csak az jutott tudomásukra, hogy könyvtárunk van.*

Szép könyvtár. Soká nézegettem. A magyar múlt egész kézikönyvtára és a szocializmus fejlődésének a története. Olvasni fogok.

– *Írj inkább,* – mondotta Huszár Aladárné. Ha elmúlt ez az idő, legalább tudni fogják, hogy mit szenvedtünk.

Április 18.

Nagypéntek... Krisztus keresztje lábánál, a fekete ég alatt, a vörös földön keresztre szegezték Magyarországot a népek között.

A város ma éjjelre várta a támadást. Várta... a cseheket. Örülten hangzik és mégis így van! Pedig az elmúlt télen, mikor Károlyi Mihály kinyitatta a határokat és a rabló szomszédok kényelmesen vonultak be ájult és megkötözött magyar városokba, Balassagyarmat volt az egyetlen, amely fegyvert fogott és kiverte a rablókat.

Szörnyű fordulás. Vártuk a cseheket! És ma így várnak másutt is, akik a zsidó zsarnokok tanácsköztársaságában magyarok.

Irgalmas, Isten! Minek kellett történnie, hogy a világ legbüszkébb népe ilyen mélyre süllyedjen. Minek kellett történnie, hogy ebben az egykor szép országban minden szegényé lett, még a reménység is.

Tébolyodottan zavarodnak az érzések. Azoktól várunk segítséget, akik ránk uszították a rablókat, azoktól, akik elrabolják ezeréves tulajdonunkat? És mégis...

Segítség! Nem királyokhoz, államfőkhöz és kormányokhoz, de Emberiség, tehozzád fordulunk. Nem arra kérünk, hogy nemzetektől és népektől oltalmazd, de oltalmazd a fenevaddá böszített embertől és rettentő parancsolójától. Emberiség! Mindenkinek fog ütni az óra, ha a bolsevizmus óráit sokasodni engedik. Segítség? Emberiség mentsd meg az embert az állattól.

Április 19.

Elmúlt az éjszaka. Csak a derengésben füttyült egy-egy eltévedt puszkagolyó az Ipoly felett. Betörte a víz tükrét, ahol lecsapott. A tükör újra összesimult és minden úgy van, mint tegnap volt.

Változatlanul áll és tétovázik a felmentés. De a szégyenletes közel határokon belül démoni gyorsasággal körvonalazódik a kép és folyik a munka.

Megdöböntő rendeletet közölnek a ma érkezett lapok. Alig három hét alatt ez már a hatvankettedik parancs.

A Forradalmi Kormányzótanács kötelességének tartja, hogy Tanácsköztársaság kikiáltása előtt megindított bűnügyeket átvizsgálta és azokat a proletárokat, akiket a régi rend csupán a kapitalizmus érdekében állított a büntetőbíróságok elé, a büntetéstől megmentse, másrészt pedig azokat akik a dolgozó proletárok ellen vétkeztek, szigorúan megbüntesse.”

Ez a rendelet példátlan az emberiség jogtörténetében. Évszázadokkal ugrik vissza és mindent lerombol amit útjában építve talált. A kiváltságos és egyedül elismert osztálynak, a proletariátusnak előjogokat ad a bűnre.

A bolsevizmus tehát még igazságszolgáltatásában is az osztálygyűlölet alapján áll és az osztályharcot szolgálja. Ha a proletár lopásával a polgári egyént károsított, nem érheti megtorlás, ha polgári egyént gyilkolt meg, nem bűnhődhet meg érte, mert cselekedetével csak önvédelmet gyakorolt a kapitalista rend zsarnokságával szemben.

És miután a bűnt, mint olyant megszüntették, lázasan megsemmisítik a nyomait is. Halommal égetik el a régi periratokat, eltüntetik azoknak a bűncselekményeknek az aktáit, melyek a mai hatalom egyik-másik birtokosát közelről érdeklik. Kun Béla a munkáspénztárból sikkasztott. 41 perirat megsemmisült és a Magyar Tanácsköztársaság vezére rehabilitálta magát a hamuval.

Valamikor vérünkéből felcsapó koronás lángok voltak az uralkodóink, akiknek roppant múltját csak úgy lehetne eltörölni, ha eltörölik a világhistória legragyogóbb lapjait. Azoknak, akik ma országunk roncsain uralkodnak, hogy a múltjukat eltöröljék, elég megsemmisíteni a közel évek sikkasztóinak a periratát.

A magyar múlt felnéz a sírból.

Valamikor a nyugatrómai birodalom, Bizánc, Friaul és Saxoni voltak adófizetői ennek a múltnak. Legyőzött imperátorok, cézárok és fejedelmek aranyba vert profiljai ömlöttek be a Duna magyar völgyébe, aztán később megbékélt aratások és szüretetek feleslege csordult az ország kincses ládáiba. Hősiesség és munka eredménye.

Ma páncélszekrényeket tör fel a kormányhatalom. Rendeletekbe burkoltan rabolja el az ékszereket, aranytárgyakat, drágaköveket és közhírré teszi:

„*A beszolgáltatott értéktárgyakért megtérítés nem jár*”. Elvesznek mindent, amit a külföld arannyal fizet. Elveszik még a bélyeggyűjteményeket is, melyek kétezer koronánál többet érnek, kis iskolásfiúk boldogságát, gyűjtők szenvedélyének a gyönyörűségét.

A balassagyarmati direktórium feje tegnap érkezett vissza Budapestről. Huszár Aladár hallotta, mikor büszkén mesélte az utcán, hogy magával Kun Bélával beszélt. A tanácsköztársaság helyzete kül- és belpolitikailag igen megerősödött, anyagilag is kitűnően áll. Kun Béla kijelentette, olyan fedezete van ékszerekben, gyöngyökben, érmekben és műkincsekben, hogy nincs egyetlen polgári kormánya a világnak, amely felvehetné vele a versenyt. A magyar kincseket Hollandiában fogják értékesíteni. Már folynak a tárgyalások.

Aztán lázadó szégyen és sötét harag csapott a fejembe. Kun Béla a magyar szent koronára külföldi antikváriusokkal alkuszik!

Mondják, 170.000 koronát kínáltak neki. A kövek másodrendűek, az arany elvékonyult, csak a történeti emlék ér valamit... Már csak 170.000 koronát ér a magyar királyi múlt.

A kormányzótanács még vár. Ki ad többet érte? ... És ha egy napon eljönne, aki többet ad... Ha eljönne, akkor Kun Béla és Szamuely, Landler elvtárs és a többiek kinyitják a vaspántos ládát fenn a kápolnában. Főlé hajolnak, a kezükbe veszik és... a zsidók árverésre viszik Európa legrégebb királyi koronáját. Lesz-e még rá idejük? Megint eszembe jutott, mit a gyarmati direktórium elnöke mondott. Mind így be szélnek, mintha örökké tartana.

A túlsó part és túl a szőlőhegy pedig csak hallgat. Ha úgy maradna... Ha még soká tartana? Ez gondolat folyton kínoz és kényszerít, hogy nyomorút helyzetemmel foglalkozzam. Vendégszeretők, jók, meghatóak itt hozzam, de van-e jogom rá, hogy elfogadjam? Huszár Aladár otthagya hivatalát, ő nem szolgálja a tanácsköztársaságot. Feleségének ékszereit lefoglalták, élelmiszerigazolványuk nincs. Ami ma elfogy, azt holnap pótolni nem lehet. Abból adnak, amit maguktól vonnak meg. És ha rám találnak, ha itt fognak el... Tíz évi kényszermunka jár ki annak, aki menedéket ad. Valamit tennem kellene. Odébb kell mennem, hogy ha így marad.

Talán apadt ma éjjel az Ipoly! Talán nem őrzik már a csehek a partokat. Talán a kővári híd felé...

– *Várjunk* – mondotta Huszár Aladárné. Ma éjjelre biztosan jósolják a támadást és akkor megmenekültél.

– *Menjünk; nézzük meg, hátha...*

Lassan haladtunk lefelé, a folyó mentén. A levegő friss és tiszta volt, parttalan vad vizekben fürödve szállt a szél. Egy asszony jött az úton, kosarat hozott a karján. Köszönt.

– *Odaátrol jön?*

Az asszony bólintott: – *Kis földünk van Kővárnál. De mától kezdve engem se eresztenek át a csehek. Lelővik, aki a hídra lép. Valami készül.*

Mikor tovább ment, egymásra néztünk, aztán a híd felé. Arra hát nincs többé út. Középen drótsövény a határ. Vörösek, csehek állnak a két oldalon. A kertek alatt a kidőlt fa, az élő híd, amelyen még a múlt napokban átküsztek a menekülők, most félig elmerült koronával hever az árban. És az Ipoly olyan, mint a tenger. Elöntött rétek, legelők zöld bársonyán folyik a víz ezüstje. És az ezüst felett fátyolt húznak a parti fűzek. Elvétett dombosok, kimaradt bársony darabok, magányos nyárfák, topolyák derékig benn a vízben. A honti szép hegyek távol kék hátterén, mint felsodort zöld zászlók ünnepelnek a jegenyék:

Végtelen ragyogásban állt a világ. Madarak úsztak át a káp-rázaton. Mint a parittyák, kis halak dobálták magukat bolondul a víz színén. Élet, diadalmas feltámadás.

Zörögve egy szekér jött mögöttünk. Katonák ültek rajta. Kenyeret vittek kiosztásra a falvak őrsinek. A zörgés sebesen haladt. A szekér már eltűnt a fordulónál, de a kenyérszag ott maradt a levegőben.

Nagyszombat van. A templomokban az idegen hatalom őrségei leselkednek, bujdosnom kell az emberi tekintetek elől. Csak a folyó partja, csak az országútja az enyém. És mégis templomban vagyok. Végtelen boltozat alatt orgonázó tavaszi szelek, feltámadás, meleg kenyérszag, örök istentisztelet.

Április 20.

A történések maguk elé vetik az árnyékukat és árnyékba lépnek, mikor jönnek. Már reggel óta sajtószerű nyugtalanság érzett a városvégi utcán. Mialatt a harangok eszembe zokogták régi húsvétvasárnapok emlékét, kinn az ablak alatt tarka módos viseletben a szomszéd falvak mentek a templomok felé. Csizmák kopogtak, viganók suhogtak és a legények fenyegető hangosan beszéltek. Egyik másikkal zöld leveles vörös és fehér virág volt a kalapjára tűzve.

A túlsó oldalon, a vörös őrség őrszobájának az ablakában, katonák könyököltek. Néhányan az utcán is álltak. Bizalmatlanul nézték a parasztokat. Mikor elhúzódtak, izgatottan beszélni kezdtek maguk között.

Egy katona becsengetett. Követelődött, hogy adjanak neki egy öltözet ruhát. Esküvőt tart. Van az uraknak elég. Hogy nyomatékot adjon az akaratának, hőködni kezdett: – *Uzsoknál lesz az offenzíva. Megsemmisítjük a cseheket, aztán egyesülünk az oroszokkal. Már a Kárpátokon innen vannak...* Hóna alá csapta, amit kapott és sietve elment.

Mikor Huszár Aladár hazajött, halkabban beszélt, mint különben.

– *Nagy kavarodás van az elvtársak között! Az oláhok 16-án támadást kezdtek a Szamos és Maros szögén. Az internacionális vörös ezred az első ágyúlövésre megszaladt. Futottak az orosz és a bécsi zsidók! Felkaptak a vonatokra.*

Még mielőtt az oláhok támadásba kezdtek, otthagyták a szegény székelket.

Zavarodottan néztünk magunk elé. Nem... nem így gondoltuk. A szenvedések tébolyodott óráiban is másként képzeltük el. Hol maradnak az angol és francia csapatok?...

– *Az itteni direktórium tagjai titkolóznak*, mondotta Huszár Aladár hosszú hallgatás után.

Mindenesetre gyanús, hogy megint nagyon sokat beszélnek a világforradalomról. A világforradalom mindig küszöbön áll, ha ők rosszul állnak... Az újságok is csak arról írnak: Itália és Franciaország forrong. Münchenben megerősödött a szovjeturalom. Órák kérdése, hogy Bécsben kikiáltás a tanácsköztársaságot.

Mi igaz ebből? Mi a hazugság? Huszár Aladár cigarettákat kezdett tömni. Megkínált. Mindig kínál, mindig adnak. És én mindig kérek, mindig köszönök. Egy szál gyufát? Szólni szerettem volna, de nem tudtam kimondani és csak tartottam a kezemben a cigarettát. Huszár Aladárné intett a férjének: – *Adjon tüzet...* – Ő pedig felugrott és az íróasztalához futott. Egy kis öngyújtót hozott a tenyerében.

– *Fogadja el húsvétra.*

A felesége ölébe eresztette a varrását és rám nézett. – *Ennek örülök, olyan rosszul esik, hogy mindent kérned kell, pedig te mindent odaadtál.*

És ebben a pillanatban a hideg, szép arc mögé láttam, beleláttam a szívébe, melyet tartózkodóan eltakar. Huszár Aladár a kalapja után nyúlt: – *Elmegyek újságért a vasútra.* – Nyugtalannak látszott. – *Mi történt?* – kérdezte a felesége.

Egy pillanatra habozott. – *Titkos telefonértesítés jött a direktóriumhoz. A kormányzótanács elrendelte, hogy túsokat kell szedni.*

Hideg szürkesség terjedt az ablakon. Fázni kezdtem. Mindennél irtózatosabbnak rémlett ez a hír. Túsokat szednek... Az idegen faj a maga életéért zálogba veszi a magyar életet.

Nagyon kevés idő múlhatott el. Kicsapódott az ajtó. Huszár Aladár ott állt a

küszöbön. A szeme fénylett és az arca egészen idegenszerű volt.

– *Végük van!* És nagy felindulásában sajtáságosan töredezetten nevetett, pedig a szeme tele volt könnyel. – *Ide nézzenek!* – És elénk lobogtatta az újságot.

– *Ők maguk írják: „Veszélyben a forradalom!”*

Egymás kezéből kaptuk ki az újságot. 19-én este a népoperában gyűlt össze a munkás- és katonatanács vezérkara. Kun Béla, Ágoston, Pogány, Lukács, Landler, Böhm, Szamuely és a többiek a színpadon foglaltak helyet. Kunfi szónokolt:

„*Az antant vasgyűrűt szorít Szovjet-Magyarország köré*”. Egymásra néztünk. Hát mégsem hagynak elpusztulni! Segítségünkre jön az emberi irgalom.

– *Ide hallgassanak! Maga Kun Béla vallja, hogy végük van:*

„*A románok, hír szerint elfoglalták Szatmárnémetit. Ott a polgárság azonnal eltörölte a tanácsköztársaságot, fehér zászlókat tűzött ki és a királyt éltette... Visszaállították a magántulajdon rendjét illetve az anarchiáját... A románok már Nagyvárad előtt állnak... Debrecenben még letiporta a munkásság az ellenforradalmat... Mindenkinek el kell hát mennie a frontra! ... Ha kell, meghalunk a proletárdiktatúráért!*”

Megtanultunk olvasni még a Vörös Újságból is. Félnek... rémületükben dühösen fenyegetőznek. Böhm Vilmos a munkásságot fenyegette:

„*Aki fegyelmetlenséget követ el, azzal úgy bánunk el, mint az ellenforradalmárokkal:*” A polgárság felé Pogány rázta az öklét a Népopera színpadáról:

„*Eltársak, üzeni kell annak a magyar burzsoának, vegye tudomásul a burzsoázia idehaza, hogy a mai naptól kezdve túsznak tekintjük? (Viharos taps.) Vegyék tudomásul, hogy nem lesz örömük abban ha az antant hadseregek előnyomulnak, mert minden lépés, amellyel a román vagy a szerb hadsereg előnyomul, egy-egy keserves megpróbáltatás lesz az itthoni burzsoának, (Viharos helyeslés.) Ne örüljön a burzsoázia, ne dugja ki a fehér zászlókat az ablakába, mert a vérével festjük pirosra!* „ (Percekig tartó viharos, tomboló helyeslés és taps.)

Szamuely Tibor lépett a szónoki emelvényre.

„*Veszélyben van a proletár haza! – kiáltotta. – Halál a proletariátus minden ellenségére! Halál a burzsoáziára! ... Ha Magyarországon a proletariátus hatalmáért még nem folyt vér, akkor fog folyni vér, a proletariátus vére, de fog folyni a burzsoázia vére is...*”

És a színház hallgatósága, a munkástanács idegen fajú tömege, tombolva tapsolt, mikor a zsidó Szamuely az egymásnak uszított magyar proletariátus és magyar polgárság vére ömlését jövendölte. A halálba hajszott munkásság dühével akarja elpusztítani az értelmiséget. A magyarság saját kezével akarja a magyarság saját agyvelejét kitepetni.

Örület! Halálra ítélik a rabszolgáikat is, az ellenfeleiket is! Lesz-e rá idejük, hogy végrehajtsák a nemzetirtást?

A nagyszombati gyűlés azzal a határozattal végződött, hogy a diktatúra védelmére minden proletárnak fegyvert kell fognia. Veszélyben a forradalom!

Örvényt érez az ember a lelkében. Az oláhok Nagyváradon vannak... de a szörnyű diktatúra összedől. És ellenállhatatlanul, megköny-nyebbedés ocsúdik az örvény fölé. Az emberiség megkönyörült rajtunk. Ha most el is vesznek valamit az oláhok, a béke majd visszaadja a miénket.

Az utcában lépések hangzottak. A gyalogjáró szélén egy idegen ember állt és az ablakunk felé nézett. Egyszerre eszembe jutott... Tegnap ugyanott láttam

ácsorogni. Huszár Aladárné megszorította a férje vállát

Aztán meggyulladtak az utcalámpák. Figyeltük a sötét szobából. Az a fekete alak még mindig ott állt a szegleten.

Április 21.

A város nem moccan a sötétben, a házban is szinte kongott az üres csend. Az ereket hallottam dobolni a fejemben. Mindegyik külön dobolt. Vajon ott áll-e még a szegleten az ember?

Éjfél után egy magányos ágyúlövés dörgött bele az éjszakába. Vártam... Megint gonosz nyugalom támadt. Ilyen lehet az éjszakai nyugalom az örültek házában. A folyosón féllánggal égnek a lámpák. Elvértve lépések kopognak el a cellák előtt. Az őr járja körútját. Odakinn egy vörös őrjárat haladt el az ablak alatt. Szürkült a reggel. A felmentés megint elmaradt. Pedig most már sietnek számunkra az órák. Ha az antant hatalmak késnek, próbálkozásaikért rajtunk áll bosszút a diktatúra. Siessenek, hogy el ne késsenek! A diktátorok fenyegetődzve hirdetik, hogy vér fog folyni. A falakra plakátokat ragasztanak: „*Fegyverbe! Vörös katonák előre! Fel a proletárság védelmére!*”, „*Veszélyben a forradalom!*”

A hátráló vörösöket Debrecen és Nyíregyháza tájékán csoportosítják át. Erről a frontról is odavisznek néhány zászlóalj és üteget. Szokatlan időben vonatok indulnak. A direktórium ideges. A kis zsarnokok sápadtan, verejtékezve beszélnek a vörös hadsereg győzelmeiről, a proletár hősök rettenhetetlen bátorságáról. Zsákmány, temérdek fogoly! Az újságok is ilyen értelemben írnak. A főváros pedig egyre telefonál. Chiffrirozott táviratok érkeznek és a túlsó partról átkiabálták a csehek: „*No vörösök vörös húsvétotok lesz!*” Ma éjjel állítólag sok katona megszökött a városból. Kevesebb látszik, mint különben. Kedvetlenül ödöngenek az őrszoba előtt. Nem így képzelték. Mikor toborozták őket, azt mondták nekik: Le a háborúval, a katonáskodás semmi veszéllyel nem jár. Nagy fizetésük lesz és a vörös katonának minden szabad. Most egyszerre forradalmi katonai törvényszékeket állítanak fel. Kun Béla eltörli a katonatanácsokat és a bizalmi férfirendszert és a háborúba kell menni:

Mikor esteledni kezdett, kimentünk a folyó partjára. Odaát fegyveres apró alakok látszottak. Mellettünk sietve egyenként

katonák mentek el. Már mind levették a vöröset sapkájukról, egyik-másik régi gyalogsági sapkát viselt.

Hideg szél fúj és a szél sok ezüsthéssével visszafelé fésülte a vizet. A nyárfák megrázkódtak tőle. Végigborzongott a füzes. Megint jött egy katona a város felől. Mikor meglátott, letért az útról és sebesen nekivágott a földeknek.

– *Szökik...*

A túlsó parton homályba vesztek a szuronyos apró alakok. Csupán egy virágzó fa világított az ólomzürke ég alatt.

Reménység volt a lelkünkben. Csak aztán a fagyos szél meg ne ölje ezt a korai tavaszt.

Április. 22.

Semmi hír se érkezik. Mintha meghaltak volna a távíróhuzalok a levegőben. Még az emberek se sűnnek össze az utcában. Az őrszoba ablakán fásultan könyökölnek a katonák. Újság nincs. A cseh ágyuk hallgatnak.

Semmi hír... És ennek a szörnyű időnek mégis egyik legszörnyűbb üzenete jutott ma el hozzám. Kinn az utcán egy gyerek énekelt. Nem látszott, de a dala egyre közelebből hangzott.

Figyelni kezdtem. A kis énekes éppen az utca torkolatán haladt át. Egy pillanatra szabadon beeresztették a házak a hangját maguk között. „*Apám... Anyám...*” Fiala fiú volt. A felső testét kihívóan mozgatta, ahogy a vers végső sorát még egyszer megismételte. Most tisztán hallottam:

„*Apám, anyám döögölj meg...*”

Rossz budapesti orfeumdallammal tovább repült a nóta. De a szívemben egy kis kalapács ferdén, zűrzavarosan kezdett ütni. Sok undorítót hallottam már a bolsevizmus új szellemű iskolájáról, de ez volt a legundorítóbb és leggonoszabb. A magyar iskola átalakulása nem most kezdődött el. Már a háborút megelőzőleg, szabadkőműves közoktatási kormányaink és szabadkőműves fővárosi polgármesterek indították meg észrevétlenül. Aztán Károlyi következett és, mint mindenütt, előkészítette a bolsevizmust a fiatal magyar nemzedék oktatásában is.

A zsidó szabadkőműves tanárok és tanítók tömeges kinevezése, Lukács-Löwinger és Balázs-Bauer Béla Hersch bolsevisztikus tankönyvreformálása, a gyermeklélek bomlasztása, a szülői tekintély beszennyezése, az erkölcsi és nemzeti érzés céltudatos irtása és a szemléltető nemi felvilágosítás Károlyi kormányának a műve volt.

A szovjet-kormány oktatásának csak egyes embereket és elnevezéseket kellett megváltoztatnia és a gépezet már kizárólagosan a rombolás érdekében működött.

Borzadás fogja el az embert, ha megidézi azokat, akiknek ma kezében van a magyar gyermek és a magyar ifjúság.

Ezek is mind idegen fajból valók. Közoktatási népbiztosok. Kunfi a morfinista, Lukács György a degenerált, Pogány, akiről egyre nyíltabban mondják, hogy embert ölt és Szamuely a fogoly magyar tisztak oroszországi gyilkosa. A főiskolai hallgatók, az úgynevezett ifjómunkások diktátora pedig egy merénylő, az a Lékai-Leitner, aki Tisza Istvánt a forradalom előestéjén a parlament kapujában akarta megölni. Laza erkölcsű betegek és gyilkosok, akik az iskolában csak törekvésük propagandaeszközét látják, egy démoni laboratóriumot, melyben védtelen lelkeket lehet mérgezni.

A forradalmi kormányzótanács megfosztotta a magyar nyelvet attól az ezeréves jogától, hogy vezérlő államnyelv legyen. Lefokozta napkeleti zengő hangszerünket, melyen világosság lett a magyar gondolatból, melyen a magyar vér ősidőktől fogva imádkozott, vallott és énekelt. Egyenrangúsított vele minden más nyelvet, melyet a csonka országban beszélnek.

Megérthetik-e a többi népek valaha azt a tehetetlen, égő kínt, mellyel egy legyőzött, megcsúfolt, széttépett országnak még tulajdon iskoláiban is a saját megsemmisítését kell eltűnnie?

Az oktatás eszköze a nevelés. A bolsevizmus nevelése az erkölcstelenítés.

A leányinternátusok hálószobáiban fiatal zsidó tanítók alusznak, hogy a kis leányok megszokják a férfiak jelenlétét. A közös fürdőbe zsidó orvostanhallgatók kísérik a leánygyermeket, hogy a feleslegessé vált tartózkodást nevetség tárgyává tegyék. A nemi felvilágosítás tovább folyik. Az

óvodák célja megváltozott. Bizalmasan közölték az óvónőkkel, hogy a játékszkolának el kell idegenítenie a gyermeket az anyától, feleslegessé kell tennie a családot. A játékszer közös, feledje el a gyermek a magántulajdon bűnét. És mialatt a hatalom a mai nemzedéket a vörös hadseregbe kényszeríti, elrendeli, hogy a jövő nemzedékből ki kell irtani a katonásdi játékokat, nehogy a rabszolga valamikor majd lázadásról álmodják.

Parancs jelent meg. A régi olvasó és történeti tankönyveket be kell szolgáltatni. És mialatt a régít halommal égetik, hogy nyoma se maradjon, új könyveket iratnak olyanokkal, akik még csak magyarul sem tudnak.

A rombolás műhelyében új ABC könyv készül. És a közoktatási népbiztosság utasítást adott ki, hogy az ABC az osztályharc propagandairata legyen! A magyar irodalmat törölték a tantárgyak közül. Ezentúl a magyar iskolákban csak a világirodalmat fogják tanítani. Történetünket meghamisítják és céltudatosan mocskolják. „*Hunyadi János szemfényvesztő, Mátyás király a legnagyobb csaló, Pázmány Péter gazember.*”

Most értem meg a kis fiú káromló ocsmány dalának az eredetét.

Vessék meg a gyerekek még atyjukat, anyjukat is, hogy a szülők titokban négy fal között se tehessék jóvá a külső rombolást.

Egy démoni ellenség ötven év munkájával lassan ellopta a magyar faj lelkét. Most, hogy hatalomra jutott, dühös sietséggel pusztítja el azt a lelket, hogy népünknek, ha valaha még feleszmélne, ne legyen többé mit visszavennie.

Április 23.

Nagy fehér-fekete kacskaringók úsztak át az égen. Megjöttek mára a gólyák, mítoszok, mesék rejtélyes madarai. Ősszel mentek, soká oda voltak és most mégis hazatalál mindenik az Ipoly menti fákon a maga nagy borzas fészkebe.

Néztem, mikor szálltak, nyugodtan békésen. Nem törtek be idegen fészekbe, nem vették el a másét. Titokzatos roppant törvények adták nekik a fészket, magántulajdonuk és rájuk nem vonatkozik, hogy ami országunkban a fák tövén nincs többé fészük az embereknek. „Minden lakóház köztulajdon...” és aki ellenszegül, afelett a forradalmi törvényszék ítélkezik.

Valaki kiment a szobából. Az ajtó nyitva maradt. A folyosón egy ember beszélt. Most jött gyalogszerrel, meg szekéren. Budapestről hozott levelet Huszár Aladárnak az édesanyjától. Nem irigyeltem és mégis... Számomra soha sincs se hír, se levél. Huszár Aladár odamutatta. Olyan volt az írás, mintha a halál előtt búcsúzna tőle az anyja. A fővárosban éheznek, fenyegetéssel van tele az élet. Ha három ember megáll, hogy beszéljen egymással, a szabad gyülekezés egykori szájhősei szétkergetik őket. Tíz óra után senkinek se szabad az utcán tartózkodnia. Az otthonokban még a családi összejövetelek is tilosak. Tizenegy óra után el kell oltani a lámpát a lakásban. Házbizalmi egyének és betelepített spionok lesik az embereket és feljelentik, aki moccanni mer. Szegény öreg dáma, keservesen panasolja a levelében, hogy egy elcsapott tolvaj inasát lakoltatták be hozzá a feleségével. Ezek az őrzői. Egy másik idős hölgyhöz utcai leányokat helyeztek el, akikhez éjnek idején vörös katonák járnak. Élelmezni is kell őket. Isznak, lerondítják a bútorokat, beszennyezik a padlót. Cselédség nincs. Maga takarít utánuk, különben felvetné a szenny a házat. Ha az ember megkísérelné, hogy az állatok odújába, madarak fészkebe telepítsen fenevadakat, férgeket, idegen teremtményeket, az állatok lázadása elpusztítaná a földről az embert.

A gólyák szállnak tavalyi fészükbe. A természet elnéz az emberek merénylete felett és folytatja roppant törvényeit.

Önkéntelenül az újság után nyúltam. Egy hír. A románok megálltak. Lejjebb más hír. Három kinevezés. A forradalmi kormányzótanács megtette Böhm Vilmost, a jeles írógépügynököt a tiszántúli hadsereg parancsnokává. Ennek a nevetséges és megalázó hadvezérnek az osztrák származású Stromfeld Aurél elvtárs lett a vezérkari főnöke, aki Károlyi Mihályt memorandumban világosította fel arról, hogy az orosz szovjet hadak diadala és a világforradalom elkerülhetetlen. Vajon milyen szerencsétlenségeket akar még ránk hozni ez a tehetséges, de megtévedt nagyra vágyó?

És a harmadik...

Szamuely Tibor mostantól kezdve a keleti hadsereg rögtönítélő törvényszékének az elnöke és a front mögötti országrészek minden ellenforradalmi moccanásának felelőtlen bírója. Szolnoki főhadiszállásáról kiadott parancsában megmondja mit akar: „A burzsoáziához nem fordulok semmi féle kérelemmel, csak azt szeretném, ha ezeket a szavakat vésné emlékezetébe: aki a proletariátus hatalma ellen emeli fel a kezét, az a saját halálos ítéletét írja alá. Az ítélet végrehajtása a mi feladatunk.”

Ki ez az ember, hogy ilyen hangon beszél. Honnan jött és hová indul, akit máától kezdve nem von többé senki kérdőre az eltűntekért?

Alakja ott állt a forradalom erjedő sötétjében. Kun Béla mellett az első perctől kezdve. Együtt jöttek át az orosz határon. Trockij utasításait és aranyát hozták magukkal mind a ketten.

Emlékszem rá, a télen történt. Akkor már a Visegrádi utca nyíltan titkos

fészke volt a kommunistáknak. A Vörös Újság szerkesztősége irányából két alak fordult ki az utca szegletén. Az egyik Goszthony Mária volt, aki most Csorba Mária név alatt a tanácsköztársaságban fontos állást tölt be és féktelenül lázítja a kommunista tömegeket. Egy fiatal férfi kísérte. Nem volt púpos és mégis a púposak kifejezése ült az arcán. Egy fekete hiéna... Később tudtam meg, hogy az az ember Szamuely Tibor volt.

Nagyatyja kaftánosan, batyuval vándorolt be Galíciából. Szamuely Tibor fiatalon Nagyváradra került és írói tehetség nélkül felületes félműveltséggel újságíró lett. Amit róla hallottam, olyanok mondták el, akik abban az időben személyesen ismerték.

A kávéházban rendszeren egy félreeső szegletbe húzódott és külön asztalnál ült egyedül. Fekete kesztyűjét jóformán soha se vette le a kezéről, mindég fekete ruhát és fekete nyakkendőt viselt és hosszúra növesztett fényes fekete haját a fejéhez tapasztva erősen kifésülte a homlokából. Tüdővész beretvált arcán kék és fekete árnyékok húzódtak.

A kaftános lengyel zsidók fia, angolosan öltözködő bohémkodó különc lett. De csak külseje vette fel ezt a lárvát. Lelkében tovább hordozta a zsinagógák izgatott zsúfolt forróságát. Óhitű péntek esték homályát, hét szál gyertyák lángját, megvetettek emésztő bosszúvágyát.

Keresztényekkel nem igen érintkezett. És a kétes hírű keresztény asszonyokat, – mint ahogy maga mondta, – csak azért kereste, mert szerette őket megalázni. Mindenről, ami magyar volt, gyűlölettel beszélt, bár jellegzetes nevét, mint sok más fajrokonra, megmagyarosított álnévvel cserélte el.

A háborút megelőzőleg egy fiumei újságnál írt alárendelt kis cikkeket. Aztán a katolikus Magyar Kurír könyvomatossá vált a munkatársa.

Mikor a háború kitört, behívták. Úgyesen többször elkerülte a bevonulást, aztán a front mögötti irodákban bujkált egy ideig. Később megadta magát az oroszoknak. Mikor a forradalom ott kitört, a nyíregyházai zsidó fiú, aki addig alárendeltjeivel sértőn és kihívóan viselkedett, feljebbvalóival pedig meghunyászkodóan, egyszerre megváltozott. Hirtelen a többiek fölé került. Már katonákat toborzott magyar foglyok között a vörös hadseregnek. Fenyegette és kényszerítette őket. A zsidó cárok visszaadták szabadságát és a faji összetartás megdöbbentő adatául, a nyíregyházai jelentéktelen zsidó hadifogolyból hirtelen az oroszországi zsidó-szovjet hadtestparancsnoka lett. És ekkor úgy látszik, szabadjára engedte régen hordozott gyűlöletét. Kilencvenkét fogoly magyar tisztet lemészároltatott...

Múlt év novemberében jött haza. Aztán nemsokára találkozott Kun Béla szállásán Károlyival. Ettől kezdve gyakran érintkezett vele és védelme alatt kiabálta véresszájúan a kommunista gyűléseken: Halál a burzsujokra! Március 21-én este már hadügyi helyettes népbiztos volt. Most a forradalmi vésztörvényszék elnöke.

Mielőtt elutazott Pestről Szolnokra, egy délután Gerbeaud cukrászdájának az ablakában ült és kávézás közben kinézett a térre. Többen hallották, mikor mondta: itt a Gizella téren fogok egy guillotint felállítani. Annyi burzsuj vérnek kell még folynia, hogy az automobilom kereke vérben gázoljon. Valaki beszélte, aki Budapesten járt: Szamuelyt terrorista testőrség őrzi, gépfegyveres különvonaton utazik és hóhért visz magával. Az újságírók körében, a forradalmi Otthon clubban, az egykori névtelen riporter hirtelenében ünnepelet nagyság lett újságíró fajrokonai egy része előtt. Bródy Sándorról mesélik, hogy pezsgőzés közben átölelte és felköszöntötte: – *Tibikénk, prófétánk.*

Igen az ő prófétájuk! Most, hogy visszagondolok, emlékezetemen át egyre élesebben látom a fekete hiéna-ember arcát. Visszataszítóan mosolyog új hatalma felett. Látom fekete sima fejét és fekete kesztyűs keze int. Bitókat állítanak fel, ahová mutat. És az akasztófák, mint fekete héber írás ott maradnak az ég alján, mikor különvontán odébb megy, más lázadó tájak felé.

Ebben a sötét írásban írja fel magát nappalainkba és éjszakáinkba ez az idegen. Szamuely Tibor a gyűlöletnek titokzatos rítusán nevelkedett és a keleti zsidóknak egy ultraortodox szektájához tartozik, mely mindennél szigorúbb szertartásokat űz. A Chesidem szekta, mint az ószövetségi fanatikus héberek, komor, elfogult és sötét. Irtózik a napfénytől. Hívei csakis azt vallják igaznak, ami a Tórában van és azt is csak azért, mert benne van. A szekta szigorúan, betű szerint értelmezi az ószövetséget és a „*Fogat fogért, szemet, szemért*” hitvallását szó szerint akarja megvalósítani.

Szamuely Tibor degenerált lelkét ezek a tanítások és szertartások formálták és dolgozták ki. Így lett ennek a kornak, melynek uralkodó elemei lappangva, megjuhászodottan régóta jártak és sokasodtak közöttünk, legkifejezőbb típusa. A gyűlölet levegőt kapott, a típus elvetette álarcát és körülnéz a történeti idők során felgyülemlett bosszúvágy.

Szamuelyben a forradalmi kormányzótanács véréből való vért és lelkéből való lelket állított oda hóhérnak a magyar nép fölé.

Április 24.

Tegnap a sötéttel megint belopódzott egy ember az udvarba. Nézelődött egy darabig. Az utca üres volt.

Hirtelen felsurrant a hátulsó lépcsőn.

Már napközben riadt hírek terjedtek szét a városban. Budapesten terrorcsapatok szedik össze az embereket. A kormányzótanács nyíltan fenyeget. Félti a hatalmát és kegyetlen lesz. A vidéki városokba szigorú parancsok repülnek szét. Balassagyarmaton elcsapták a direktóriumot. Mondják, gyenge volt, kedvezett az uraknak. Új emberek jöttek. Egy Frank nevezetű alig húszéves siheder lett a büszke Nógrád diktátora. És az őrségek parancsnoka egy másik, akit Pintyének hívnak. Zsidók mentek és zsidók jöttek. Parancsuk van, túszoikat fognak szedni a vármegyében, hogy legyen mit odadobni a tömegeknek, ha a csehek támadnak. Legyen, ami az utolsó percben elfoglalja a csőcseléket, míg a direktórium menekül...

Az ablakokban korábban kialudt a világosság, mint különben. Az őrjárat lépése üres riadt utcákon kongott.

Huszár Aladár a kis emberek barátja. Az, aki ma a hátulsó ajtón szökött be hozzá, figyelmeztetést hozott. Meneküljön, éjjel letartóztatják. És Huszár Aladár a sötét utcákon át elment otthonról:

A hideg átjött a falakon. Bundában üldögéltünk. A gyertya tövig égett. Tüzelőfa nem volt a házban. Az ember a saját gyorsan rohanó vére sietségét szerette volna beletenni a tétovázó történésbe.

Durván, követelőn, puskatussal bezörgettek az ablakon. Huszár Aladárné rám nézett. – *Érte jönnek, vagy érted?* Eloltottuk a gyertyát és egy kis rést nyitottunk az ablakon. Katonák álltak odakinn. – *Baj van?* – Nem, mondták. Egy arc ágaskodott a sötétből: – *Készültség!* – Ijedtnek látszott. – *A parancsnok elvtársakat keressük!* – *Nincsenek itthon.* – Odakinn csúnyán káromkodtak. – *A gazember mindenségüket!*

Szegény fiatal tiszték... Mennyit megalázták, mennyit bántották őket. Most kellene... Vajon megszöktek-e ezek is?

Április 25.

Olykor kínlódva szánom rá magam, hogy írjak. Feljegyzéseimben vissza kell hívnom az időt, amelyet szüntelen küldenék. Újra átélem, mikor már elmúlt! Mégis folytatom és ez olyan, mintha árvíz idején egy elmerülő házban naplót írna az ember még akkor is, mikor a víz betódul az ablakon.

Gonosz, lidérces nap volt ez a mai.

A feltűzött szuronyok hegye csillogott az ablak alatt. Dél tájban katonák özönlöttek a főutcán. Fegyveresen kapaszkodtak fel az elszedett szekerekre.

Vágtattak Órhalom irányába. Támadnak a csehek!

Mire éjszaka lett, fegyverzőrej haladt a sötétben a fegyház felé. Kapuk döngnek és a szélben vonyítanak a kutyák. Most szedik össze a túszoikat.

Egy húr feszül a levegőben. A fejemen van átfűzve ez a húr, az agyvelőmön át. Ugyanaz a húr minden élő teremtés agyvelején. Érzem a húron át, hogy mi megy végbe a többiek fejében. Nem mondják, mégis mindent tudunk egymásról. Ugyanaz történik mindannyiunkban. Soha ilyen közösség még nem volt a szenvedő emberek között.

Nagyszombaton reggel, alig néhány napja, azt mondta Huszár Aladár:

– Úgy sajnálom magát. Nehéz sors lehet, mikor az embernek el kell mennie otthonról és nincs hová és nem tudja, jut-e éjszakára egy kis sarok.

És ma én gondoltam róla ugyanazt. Elment ő is és hű barátja Pongrácz György.

Holnap keresni fogják, házkutatást tartanak. Kihallgatnak valamennyiünket. És ha rám ismernek... hát úgy is jó.

Április 26.

Az éjszakák most nem alusznak. Vissza-visszatérő őrjárat lompos lépése jelenti a hideg sötétben az idő múlását.

Mikor reggel lett egy vörös katona tudakozódott Huszár Aladár után. Tartozik azonnal jelentkezni! Aztán egy másik állított be. Kikérdezte a cselédséget. Huszár Aladárné nyugodtnak látszott: Azt mondták neki, ha a férje elő nem kerül, őt fogják el helyette. Egy kis bőröndbe csomagolt. Ismerem azokat a mozdulatokat, az én kezem is egészen úgy mozdult. Dél felé detektívek jöttek. Odakinn beszéltek az előszobában. Aztán mentek végig a lakáson és ahogy mentek, szöktem előlük egyik szobából a másikba. Mikor nem volt tovább, megálltam a lépcső alatt. Rám találnak-e. Mint egy csapdába került állat vergődtem. Mire való volt az egész? Hát mégis, ennyi szenvedés után? Megint éreztem annak a szörnyű láthatatlan kéznek a tapogatózó mozdulatát magam körül. Megfog vagy mellém nyúl? Várom kellett tétlenül, tehetetlenül. És a hangom hangtalanul hívott valakit, aki megsegítene. Nem mondtam ki és mégis, Anyámat hívtam, mint a gyerekek, a haldoklók, a betegek.

Elmentek... Megint mások jöttek. Szemközt az utcaszegleten fegyveres őrszem állt, az arcát a ház felé fordította. Délután plakátot ragasztottak ki a falra. Vörös papirosán nagy fekete betűk:

„Aki házában vendéget lát, forradalmi törvényszék elé állíttatik

Minden idegen, aki huszonnégy óra alatt el nem hagyja el a várost, illetőségi helyére toloncoltatik „

Az élet minden nap új kínzást talál ki. Elég volt. Most már bevárom a sorsomat. Aztán eszembe jutott. Tíz évi kényszermunka jár annak, aki befogad.

Pongrácz Györgyné is ott ül velünk. A férje elmenekült. Nemrég volt az esküvőjük. Szegény fiatal asszony! Egészen egyedül maradt. Valami tervet kellene csinálnunk. Valamit tennünk kellene. Ő mondta: – *A szomszéd faluban egy kedves öreg dáma lakik... Ott nem keresne senki.*

Hirtelen határoztunk. És Pongrácz Györgyné levelet írt Szügybe, özvegy Beniczky Mihályné kezéhez. Megírta, hogy Földváry Erzsébet, Huszár Aladáréknak egy szegény, szívbajos rokona, aki fél a csehek ágyúzásától, néhány napra menedéket kér tőle.

Elment, mi pedig sietni kezdtünk. Huszár Aladárné elrejtette férje fegyvereit és ruháit, aztán összeszedtünk a házban minden írást, ami veszedelmet jelentett. Tüzet raktunk a gyerekszobában. Elégték Huszár Aladár kétségbeesett ellenforradalmár írásai. Levelek röpiratok, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének halomba hordott felhívásai. Szomorú tűz volt. Munka, reménység és lelkesedés égett. A gyerekek örültek és táncoltak a rég nem látott lobogás fényében. És mi is odahúzódtunk és mi is melegedtünk...

Éjjel megint felverték. Egy szekér állt meg a kapu előtt. Katonalépések. Későbbiek, boldogabb emberek, akik utánunk fognak jönni, ne sejtsek soha, mit tudnak mondani emberi lépések az éjszakában, egy szekér, amely hirtelen megáll a ház előtt.

– *Jönnök.*

És Huszár Aladárné indult. Katonák voltak. Két vörös tiszt követelt éji szállást. Szobát foglaltak maguknak a házban. Aztán egy darabig még hallatszott a dobogásuk az emeleten a fejünk felett.

Vajon támadnak-e a csehek? De a nagy feszült csend csak folytatódott a hideg ég alatt.

Április 27.

Vasárnapi misére harangoztak a parti templomokban. A város arrafelé fordította az arcát. Az utcánk néptelen volt, csak a vörös katona állt, mint egy őrszem a szegleten. Huszár Aladárné kikísért a kapuig. A gyerekek marasztottak. Mikor a vörös őrszem a város irányába nézett, hirtelen kisurrantam a házból. Háttal állt és nem vett észre.

Csak egy kis csomag volt a hónom alatt. Egészen kevés holmi. Milyen kevés is elég tud lenni az embernek, ha másképp nem lehet. Pongrácz Györgyné jött szemközt. Egymáshoz szegődtünk és sebesen szeltük át a főutcát.

Mióta akkor este ide érkeztem, sohase jártam erre. És képzeletemben az Ipoly menti város éjszakai képe helyébe egy másik város épült. A megyeház térre tornyos ódon városházat képzeltem, amely talán nem is létezett. A tövében árkaDOS öreg házakat, melyek alatt kis boltok szorongnak és egy régi kutat a vén piac közepére. A tér irányába fordítottam az arcomat. De a valóságból semmi sem látszott és a képzelt kép velem maradt.

Valahányszor emberek jöttek szemben, kis zszibbadást éreztem a szívem táján. Az arcom elé kaptam a zsebkendőmet és fűjni kezdtem az orromat.

– *Ha még sokan jönnek* – mondtam és nevetnem kellett, *-megfájdul az orrom a kirándulásban.* A vasúti sorompónál megint vörös katonák álltak.

– *Csak ide a szomszédba, Szügybe, vasárnapra...* Ismét egy darabka utca következett, városvégi házikók és egyszerre kinn jártunk nagy szabad rétek között az országúton, a napfényben. Szél fűjt, friss szél. A szomszédos halmok erdőin végig borzongott a tavasz. Az út menti virágok, mint hosszú derekú, ringó szoknyás kis parasztleányok álltak a fűben. ÜnneP volt. Százszínű vasárnap. És egyszerre győzhetetlen szomjúsággal hátravettem a fejemet. Hetek óta lopva, meglapulva bujkáltam az emberek között, mint aki karcolós bozótban kapkodja a fejét. Most szabadba értem és a nap a szemembe süttött, szinte nevetnem kellett és végtelen halk nevetésben velem nevetett a szél.

Mintha korsó lett volna az országút, kocsik jöttek. A párnákon frontegyenruhában, szovjetsapkás kövér zsidófiúk heverték, messze szétugró térddel. Szép telivérek trappoltak mellettük. Lopott lovak, lopott urasági libériában a kocsisok. Egy hintó közeledett sebesen. A szerszámokon grófi koronás címerek ezüstverete csillant. A bakon magyar sujtásos kocsis ült. A párnákon közönséges arcú ember terült el. Mellette finom toilletben formátlan asszonyszemély terpeszkedett.

– *Pintye elvtárs, a diktátor, meg a felesége,* súgta oda Pongrácz Györgyné, – *megismerem Mailáth gróf esőköpönyegét. És a szép ruha az asszonyon a grófnéé volt. A férje főispáni installációján viselte.*

Ezek a gárdonyi kastélyból öltözködtek. Onnan bútorozták be a lakásukat is. És az elvtárs haragszik, hogy miért van címer az ezüst cigarettatárcákon, melyeket onnan szerzett.

A vetések felé fordítottam az arcomat. A hintó kerekei forogva villantak a napban, mögöttük hosszú sávban cigánykerekezett a por. Ez is elmúlt. A por lehasalt. Nyugtalanul hátranéztem. Ballagó falusi nép ért utol. Ezek gyalog poroszkáltak. Egy mezítlábas vén paraszt kampós botjára akasztva vitte a hátán a csizmáját. Megsált milliók... Vajon hiszik-e még, hogy minden a proletároké. Hiszik-e, mialatt szemükbe vágja a régi urak elrabolt hintója a port és Pintye-Pollák elvtárs elhajat mellettük?

Hiszékeny nagy magyar föld, gögös ős paraszt! Mikor zúzod össze azokat, akik játszani mernek veled. Az úthajlás mögül egy templomtorony jött eléM.

Bujkáló zsindelek a lombok alatt. Vörös zászlósan ott állt Mária-Teréziás dupla tetejével Nógrád régi szép megyeháza. És a kis kunyhók falán visszasan hatottak a városi plakátok: „Éljen a proletárdiktatúra!”

Letértünk az országútról. Egy parasztházon vörös keszkenő fityegett egy pálcán. Ott székelt a direktórium. Aztán elhagyott temetőn mentünk át. Krisztus nagy keresztje feketén állt a magas virágos fűben a megdült sírkövek között. De a nap süttött és szép szabad szárnyakon, szabadon szállt a szél. Elhanyagolt öreg kertbe értünk. A vasrácsos tárt kapu nyílásában vörös őrség ácsorgott. Szabadon járt ott ki-be, boldog-boldogtalan. A fáskamrában és a régi kúria oszlopos teraszán is temérdek muníciós láda zsúfolódott. Megakadt a szemem a felírásokon. Exploziv! 15-ös ekrazit gránát!

– *Ezzel ugyan egy várost is a levegőbe lehetne röpíteni.*

Pongrácz Györgyné bölintott: – *És a szomszéd telken áll a vörösek útege. Arra célozgatnak a szőlőhegyről a csehek.*

Túlhan, az udvarház zsindeles teteje felett, két mogorva vén fenyő nyúlt fel az égbe, a tövénél pedig, belefeküdtek a lehajló ágak a fiatal fűbe. Mintha gyerekkorom álgyesti kertjében jártam volna, úgy emlékeztetett az oszlopos öreg udvarház. Csak előtte tiporták össze a katonák a fűvet, vágták fel a nehéz muníciós kocsik az utat. Csak a kapu táján heverték papirosok, törött üvegek, ahol a katonák jártak. De az udvarház mögött, a másik oldalon szinte érintetlen volt a kert. Elvadultan szép volt vénségében az ifjú ébredés között. És a jó öreg falusi szobákban ajtók nyíltak. Egy öreg dáma jött felém. Még jóformán alig hogy látott, mégis szólt: – Jól teted leányom, hogy eljöttél hozzám.

Még alig látott... És ez Magyarország volt. A régi, úri, vendégszerető Magyarország, amelyben ma kiplakatirozzák a bevándorlottak: „ *Aki házában vendéget fogad, forradalmi törvényszék elé állítatik.*”

A rácsos alacsony ablakon benéz az elvadult kert.

Moha lepi a fákat és öreg kőpadok állnak az út mentén. Béke van. Gyep veri fel az ösvényt és nem látszik rajta, kergetett lábam nyoma. Itt megállhatok én is, akinek oly régen nem volt szabad megállnom. Nem keresnek majd. És aludni fogok, ha éjszaka lesz. Nem zörgetnek be az ablakon. Almomban nem fog kísérteni autók szirénje, csengetés, lépések zaja.

A vén kertben gyep nő az utakon és a lábam nem hagyott nyomot, amikor idejöttem.

Szügy, Április 28.

A nap besüt a szobába, letelepszik a régi bútorokra és a puha talpakkal és mindég odébb megy.

Beniczky Mihályné az íróasztalnál ült, viasza-vissza nézett rám és halkán beszélt. Vigyázni kell. Mindenütt ólálkodik valaki. Családomat tudakolta. Régi időkből ismeri a Földváryakat... Egyre zavartabbak lettek a feleleteim.

Később az ellenforradalomról kezdett beszélni az öreg dáma, a nevemet említette, igazi nevemet, rólam beszélt, igazi önmagáról. Hirtelen meleg csapott a fejembe. Azt hihette, hogy nem hallom, és megismételte a kérdését:

– *Erzsébet, – szólított kisvártatva, nem tudod, mi történt Tormay Cécile-el? A leányom találkozott vele a télen.*

Úgy mondják Svájcba szökött. Szégyellem magamat. Idegen név alatt, hamis jogcímmel lopakodtam be hozzá. Menedéket kértem, habár tudtam, hogy ez veszélyt jelent számára is. Nyomorult, csúnya érzés volt. A szájam szélén lebegett, hogy megmondjam az igazat. Miért is nem látja, hogy megcsalom őt, aki azzal fogadott: Jól tetted leányom, hogy hozzám jöttél.

Ebédre hárman voltunk, Balassagyarmatról látogató jött ki az öreg dámához. Könyvekről beszéltek és ekkor a vendég, aki ép oly kevéssé sejtette, mint a háziasszony, hogy ki vagyok, felemlítette a „*Régi ház*”-at.

– *Vajon hová lett Tormay Cécile? Hallottam, hogy keresik.* Szerencsére háttal ültem a világosságnak. Megint Svájcra dadogtam valamit. Beniczky Mihályné mintha magának mondta volna, közbe szólt:

– *De hát miért is nem jött ide? Úgy eldugtam volna, hogy sose találjanak rá.*

Ebben a pillanatban feloldódott bennem az önvádló kínos szemrehányás és valami olyanfélét éreztem, mintha már nem az irgalmas idegen név jóvoltából, de magamért lennék itt.

Április 29.

Ma reggel olyan csendes volt a nagy fenyőkön túl a kert. Azt hittem, a fák és a bokrok elállják mindennek az útját, ami szörnyűvé teszi az életet. Aztán katonák beszéltek a kútnál. Valahol a környéken elfogtak egy papot, ki akarják végezni, mert vörös-fehér-zöld zászlót találtak nála. Forradalmi törvényszék annak, aki magyar zászlót rejteget! A kormányzótanács elrendelte, hogy minden zászlót be kell szolgáltatni, a tiszta vörös és feketeszínűek kivételével.

Szegény nemzetem, szegény zászlója! A fekete-sárga és a vörös között a végzet még csak annyit időt sem hagyott neki a históriában, hogy szabadon kibomolhasson szabad népe és szabad országa felett.

És ezentúl tilos a nemzet zászlója a magyar nemzet országában.

A katonák másról beszéltek. Az egyik halkán mondta: -Tudjátok-e, Szamuely elvtárs akasztatott Hajdúszoboszlón...

Most már egész iszonyatával betört a kertbe a valóság. A fák és a bokrok nem tudták elállni az útját. Halál mindenre, a mi magyar. A nemes hajdúk vármegyéje földjén az oláhok elől futamodó diktatúra akasztat. Szolnokról Böhme elvtárs küldi hasztalan pusztulásba fajunkat. És úgy mondják, temérdek vérnyom van már a főváros kövezetén is. Éjnek idején Pest és Buda között gyakran loccsan a víz a part alatt. Emberek tűnnek el, nem térnek többé haza. A fogházak tömve vannak. A Lánchídon vértócsát láttak a koránkelők. Sok vér és egy összegyűrt kalap. Kit ölték meg? Kik ölték? Senki sem felel.

A vér, a hír pedig szivárog.

Április 30.

Menyasszonyok álltak a fűben, virágzó szilvafák. Fehér fá-tyoluk megmeglíbbent, ahogy a szél kószált. Az idő múlását csak a sudár fa jelezte, árnyéka, mint egy nagy óramutató fordult és haladt a gyepen. Aztán eltűnt. Alkonyodott.

Kinn az országúton, Mohora felől egy lovas katona poroszkált. Hajdani hetyke huszársipka volt a fején és ahogy a tova táncolt, a mentéje ide-oda hányta magát a vállán. Úgy hatott ez a katona, mintha elmúlt idők képeskönyvéből lovagolt volna a szovjetsapkás, idegen, új katonák közé. Egy magyar huszár, a trombitás. És amilyen messziről jött a kép, olyan elmúlt volt a trombitája szava. Régi trombitajeleket fújt bele az este hűvösébe. Haydn katonadallamai rivalgtak fel az akácok alatt. Játszott a huszár, talán maga se tudta, hogy a múlttal játszik... és a tavaszon átnyilall a szép, a lassú trombita-parancs: Imához.

A hangok szétrepültek, az eltiltott érckiáltás végig borzongott a falun.

A kapu előtt vörös katonák keze a sapkájuk felé rándult, Abbahagyták, egyik se mert közülük imádkozni. A túlsó oldalon lakkcipőben a politikai frontmegbízott elvtárs, a kis zsidó Katz lépegetett a porban. Ekkor ismerte fel a trombita hangjában a dallamot. Az arca eltorzult a belső méregtől. Dühösen törtetett a trombitás felé. A katonák pedig lenéztek a földre mintha a forradalmi törvényszék szíriai szemének a tekintetét kerülte volna a szemük.

Már régen csendes volt az út, a por elült, még mindég álltam és vártam. Az ember most mindég vár valamit, ami nem jön.

Mennyi minden nem jött. Az antant hatalmak ultimátuma. Marseillesi francia ezredek. Angol felmentő csapatok. Fiumei ellenkormány. Ellenforradalmak. Külföldről betörő tiszti ezredek. Felmentő székely zászlóaljok... És mégis minden jó volt, mert élni segített. Elmúlt. Ma már csak az oláhok jönnek, idebent pedig Szamuely akasztat...

Álmatlan és nehéz volt az éjszaka. Eloltottam a gyertyát, hogy ne fogyasszam. Órákon át sötétben feküdtem mozdulatlanul. Akárhová indult a gondolatom, meghátrált a vér és piszok elől.

Ekkor egyszerre, odakinn a tavaszban, egy fülemile kezdett énekelni. Nem bírtam többé a mozdulatlanságot. Végigtapogatóztam a világtalan szobán és kinyitottam az ablakot, hadd áradjon be a hang. Kicsiny művész, te utolsó művész ebben a szomorú országban! És a fülemile csak énekelt... Nem tudom, hogyan kerültek ekkor egyszerre a gondolataim közé a reggel olvasott újság betűi. Szavak lettek belőlük: Rendelet... Szellemi Termékek Országos Tanácsa... Minden szellemi termék csak a Szellemi Termékek Országos Tanácsa útján jelenhetik meg...

Isten a káosz felett tökéletes világot álmodott, de álma a beteljesülésben eltorzult. Ami kimaradt a beteljesülésben, azt a művészet hozta bele az ember számára.

A művészet, az örök megmagyarázhatatlan világtitkok közvetítője. A művészet a láthatatlanba vetett hit. A művészet arisztokrata. A művészetnek ősei vannak. És jaj annak, aki a művész belső határtalanságát külső határoltágba akarja belekényszeríteni. Megöli a gondolatot, gyilkosa lesz a művészetnek.

És a marxizmus megvalósítói ma pártművészetről, tömegművészetről, szellemi termelőszövetkezetekről beszélnek...

Kajánul gonosz idióták ezek az emberek, akiknek vezére írónak vallja magát, de megöli Magyarországon az irodalmat. Lukács-Löwinger György, a nagyfejű kis zsidó filozófus, milliomos bankár fia, feleségének, a bolsevista Gontscharoff-Goldberger Helénnek befolyása alatt, proletár apostol lett. Mint a

tanácsköztársaság helyettes közoktatási népbiztosa becsukatta a könyvüzleteket, a zeneműkereskedéseket és miután megállította minden lüktetést és életet, a nagy elhallgatás közben lombikjában megfőzte a homunculust, amely se járni, se dalolni nem fog tudni soha. Megkomponálta az „Írói Katasztert”!

Kitalálta, hogy a tehetséget osztályozni kell; külön-külön fiókokba kell zárni, mint a fűszerkereskedésekben a Frank-kávét, a borsot és a kását.

Elrendelte, hogy az írókat három kategóriába osszák. Hogy ki melyik kategóriába kerül, afelett kirendelt direktórium dönt. Az írók osztályozásuk szerint havi fizetést kapnak. Ennek fejében írniuk kell. Különben semmi keresetük nincs, de a kiszabott összeget megkapják bármit termeljenek is, ami a proletárdiktatúra és az osztályharc érdekeit szolgálja.

A kommunizmus költői természetesen az első osztályba tartoznak. Egy lengyel zsidót, Kahana Mózeszt az elismerésnek olyan babérijával koszorúzza a diktatúra, amilyennel egykor Arany Jánost tisztelte a magyar nemzet. És a költők első kategóriájának élén ott áll a „Ma” című folyóirat szerkesztője, Kassák elvtárs is, aki szintén havi fizetés mellett írta ezt a versét, amelyet eddig még nem bírtam elfelejteni:

*Fütyögött a mező
Kuruttyoltak a békák
Tavaszi szerelem
Ritmus!!!:2=*

És ez a szellemi termék a proletárdiktatúra Szellemi Termelő Osztályának a jóváhagyásával jelent meg.

A kertben még mindig dalolt a fülemile. Szabadon, minden-hatóan énekelt, valószínűleg mert nem tudta, hogy annak, aki itt énekelni akar, szakszervezetbe kell tartoznia.

Szegény hazám, tört hegedűknek elfojtott nótáknak végtelen rónája.

Május 1.

Hűvös és kék az árnyék. A nap is hűvösen süt a harmatra és a kora reggelen át cigányzene hangzik a falusi utcán. Álomba jöttek bele a hangok... messziről egyre közelebb. Ez a harc lesz a végső, csak összefogni hát... És nemzetközivé lesz holnapra a világ.

Az internacionálé... Így eszméltem rá, hogy eljött a májusi nap.

Szigorú parancs. Vörössel kellett díszíteni a falut. Vörös zászló lengett a községházán. Vörös pántlikák fityegtek a kis parasztházak ablakában. A cigány már a teraszon játszott, a katonák énekeltek. Beniczky Mihálynéval a kert végében húztuk meg magunkat. Minden a vörösöké lett. A konyhán pecsenyét sütöttek maguknak, egy vederben temérdek tojást és cukrot keverték össze. Este bál lesz.

– *Két bál,* – mondotta a szobaleány, – *mert mi proletárlányok nem táncolunk együtt a földműves lányokkal...*

Valamikor az ifjúság napja volt május elseje, kiránduló kis varrólányok, diákok, mesterlegények, gyerekek ünnepe. Aztán tüntetés lett az ünnep, aztán fenyegetés. A világ újrateremtői ezt a mai napot beteljesülésnek ígérték. És a véres földgolyón, vértől csatagos, vértől részeg tömegek hömpölyögnek a végső harc elérhetetlen diadala felé. Vérviharban kibomló vad vörös zászlók lobognak a tűzfényes vörös ég alatt.

A kommunizmus a világforradalom születésnapjának szánta május elsejét. Lenin üzent mindenhová: Moszkva küldte lázító aranyát. A proletárok diktátorai pedig vért szagoltattak rabszolgáikkal, hogy ez a május csakugyan az ő diadaluk, – a mi előmlő vérünk májusa legyen.

Budapesten hetek óta készültek erre az ünnepre. Szállítani akarták hozzá a vörös fegyverek győzelmét is. De diadal helyett szemfényvesztés lett az ünnep. Mennél inkább hátrált a vörös hadsereg a Tisza mentén, annál jobban hirdették a vörös májust.

Panem el circenses! Kenyér nincs, a főváros éhezve támolyog, cirkuszt hát a népnek. Leszakadt a ruha az elszegényedett százezrekről, talpig vörösbe kell hát öltöztetni a várost. Egész házakat vontak be, hídfőket, homlokzatokat, falakat. Vértörőre mázolták még a villamoskocsikat is. És a forradalmi kormányzótanács Bécsnek, az éhező Budapest vörös díszleteiért, bőkezűen harmincmillió értékű vágómarhát adott...

Az ünnep programja oly nagy, hogy a vörös hadsereg tiszántúli futásának nem marad hely az újságokban.

Gyülekezés, menetek, felvonulások... Rendelet: Mindenki tartozik a menetben részt venni, mindenki tartozik hazát feldíszíteni, mert különben... május, tavasz, szép szabadság ünnepe, aki mer érte nem lelkesedni... forradalmi törvényszék elé kerül.

Gondolatomban vörösre változik a város. A vörös háttéren gigantikus gipszszobrok fehérленek kísértetiesen. A Vérmező közepére két emelet magas, negyven méter hosszú vörössel bevont koporsót ácsoltak, Martinovics, Dózsa György, Liebknecht Károly és Luxemburg Róza emlékéül.

A budai hegy alatt vörös az alagút torka, és mellőle puskatussal gipsz szovjet katonák suhintanak iszonyú arccal. Az utcák torkolatánál kalapáccsal suhint a Népszava óriás mezítelen vörös embere: Halál a burzsujokra!

A millenniumi emléket is elborítja a vörös. Árpád vezér be-deszkázott bronz felett a gipsz Marx. A parlament előtt, mint egy óriási véres hólyag egy vörös földgolyó. Andrássy lovas szobrára pedig vörös görög templom épült. És megint Marx, Lenin, Liebknecht, Engels, Luxemburg Róza kilenc méter magas

gipszfejei. Gipsz, gipsz, vörös papírszövet, vörös oszlopok vörös póznák és zászlók, girlandok, ötágú vörös szovjetszillagok. Fullasztó vörös maskara magyar főváros halálra vált arca felett.

A vörös keszkenő vérvágyat kelt a megvadított bikában... Mit akarnak ott a Duna partján? Mi ez? Egy szörnyű téboly vagy az Apokalipszis félelmes jövődőlésének a beteljesülése? Az öreg Biblia a könyvespolcon fekszik. Évezredek szavak jönnek ki a lapjai közül és szemébe néznek a történeteknek.

„És láttam más vadállatot feljönni a földből. És megtévesztette a földön lakókat a jelekkel... mondván a földön

lakóknak, emeljenek bálványképet a vadállatnak,... hogy akik nem imádják a vadállat képét, megölessenek. És megteszi,... hogy senki ne vehessen vagy adhasson, hanem csak aki a vadállat bélyegét vagy nevét, vagy nevének számát viseli.”

„És láttam egy asszonyt ülni vörös színű vadállaton... És az asszony fel való öltözve bíborba... és homlokára e név való írva: Titok... és láttam az asszonyt megrészegetve a szentek véréből és Jézus vértanúinak véréből... És sírnák és jajgatnak fölötte a föld királyai, akik vele paráználkodtak...”

Skarlátba öltözött város, mély bálványképet emeltél a vadállatnak... „hárfások és zenészek és fuvolások szava és a harsona nem hallatszik benned, és semmiféle művészeteknek mestere nem lesz többé benned található, és a malom zörgése nem hallatszik többé benned és a vőlegény és menyasszony szava nem lesz hallható ezentúl benned.

Ijesztően mered össze a jóslat és a valóság. De néhány lappal odébb eljött a jóslatban fehér lován az, aki fehér gyolcsba öltözött. És a fehér legyőzi a vörös diadalát;

Május 2.

Hír jött. A vörös csapatok Kisújszállásnál visszavonultak az oláhok elől és a Tiszántúlt kiürítették Tiszafüred felett. A szerbek megszállták Hódmezővásárhelyt. A csehek bevonultak Miskolcra. Sátoraljaújhelynél és a Hernád völgyén támadásba mentek át.

A lakosság segíti őket és senki se áll ellent, a vörösek futnak. Őrület kuszálja a gondolatokat. Irtóznak a megszállóktól és várjuk őket.

Orgyilkosoktól várjuk, hogy megmentsenek hóhéraitól.

És míg a tehetetlen kintől véresre harapjuk a szánkat, az emberiség nyugalma nem zavarja szenvedésünk. Csak azt látja, hogy a külföldi alattvalóknak a tanácsköztársaság védelmet ad. Elrendeli, hogy közegei a lehető legnagyobb előzékenységgel viseltesenek az idegenekkel és: „Külföldieket védő hivatalt” állít fel.

Vajon jut-e eszébe egynek is, hogy odahaza segítséget kérjen a számunkra, akik a háború alatt nem internáltuk őket és ma üldözött rabok vagyunk a tulajdon hazánkban?

A történeti századok alatt idefutott oláh, szerb védelmet kérni zsarnokai elől, és idejött a bolygó zsidó. Ma összefognak mind, hogy eltörüljenek a föld színéről. Pedig mindenből adtunk, mindenből vettek, ami a miénk volt. Mondják, a zsidóságnak csak megtévelyedett töredéke az, mely ma Magyarországot halálra marcangolja. Legyen! De hát akkor azok a zsidók, akik Londonban, New-Yorkban és a párizsi békekonferencia előtt a zsidóság egyetemességét képviselik; miért nem bélyegzik meg magyarországi zsarnok fajrokonait? Miért nem tagadják meg velük a közösséget, miért nem tiltakoznak a merénylet ellen amelyet fajukból való emberek elkövetnek?

Odakint növekszik a vihar. Az ablak előtt tántorog a kert. A vén fenyők ágai, mint hínáros tó vizén a békanyálas evezők, emelkednek és szállnak a gyepe felett.

A szomorú nyárfák lombját félreecsapja a szél, mintha viharnak szegeződő arcokból fűjná ki a lobogó hajat. Hirtelen odanézek. Milyen arcuk van a fáknek? De ahol keresem, eltűnt a fák arca. A fűzfa lehajlik, mintha hullott virágot szedne a fű között. Órhalom felől bögnék az ágyúk. A szél elnyújtja a hangjukat, dühös óriás kutyák ugatják a lenyugvó napot.

A katonák azt mondják, ma éjjel támadnak a csehek.

Május 3.

Boszorkányos, kusza éjszaka. Forró lett a gyűrött párna, a gyertya tövig leégett. A fülemüle ma éjjel nem dalolt, csak az ágyúk bömböltek.

A robbanó gránátok még mindég toronyban ál Inak a szobám fala mellett, kinn a teraszon. Ha a sötétben ide csapna egy löveg... zsinelyszeg se maradna a faluból. De az ember most úgy szenved, hogy az ilyesmivel már megalkudott.

A támadás megint elmaradt. A kert pedig egész éjjel tördelte sok zöld kezét a szélben.

Kora reggel izgatott beszéd hangjai ébresztettek fel. Mindenki arról beszélt, hogy a proletár hadsereg helyzete reménytelen! Az oláhok elfoglalták a szolnoki hídfőt! Mennek Budapest felé. Kun Béla megbukott...

A hírek szétfutottak a falvakban. A kis direktóriumok bekényszerített paraszt tagjai, halálsápadtan mondogatták: – De hát nekem nem lehet bajom, csak rám parancsoltak. Nem lehet bajom, sohase akartam...

A szügyi kommunisták ma reggelre hirtelen udvariasak lettek. A vörös katonák köszöntek. – *Tessék már mondani mi lesz?* Valaki az udvaron ittas hangon kiabálta: – *Le a proletárdiktatúrával!* – Senki se bántotta érte. A politikai front megbízottak elszivárogtak.

Bomlott állati fegyelmetlenség lepte meg az embereket. Gross Izidor tüzemester hiába lármázott a falusi utcán. Nem törődtek vele. Az egyik katona ráordított: – *Fogja be a száját! Az elvtárs is otthagya az üteget, mikor a csehek lőttek.*

Eszembe jutott Gross Izidor esete. Elment a menyasszonyához. Távozási engedélyt írt magának és ráhamisította a parancsnok nevét. Mikor megint előkerült, parancsnoka a katonai törvényszék elé utasította. A 32-es nehéz vörös tüzérezred össze-morgott, Gross Izidor pedig panaszra egyenesen Kun Bélához szaladt.

A vörös hadsereg fegyelme mindenütt így inog és nem áll ellent sehol. És ezalatt Böhm elvtárs hadseregszereplő hivatalosan megállapítja, hogy a proletár öntudat mindenütt győzedelmeskedik.

Az ajtó nyílt és Beniczky Mihályné körülnézett, aztán nagyon halkán beszélt:

– *Balassagyarmaton kitört az ellenforradalom. Az emberek az utcán kiabálják: „Sohasem voltunk kommunisták!” A mieink egy táviratot fogtak el. A tanácskormány feltárta benne helyzetét a direktóriumnak. Megbuktak...*

Lépések közeledtek a teraszon. Riadtan néztünk oda. Huszár Aladárné volt.

Mi történt Gyarmaton? És a férje? Szomorú mozdulatot tett. Mondta, hogy értem jött. A csehek támadnak. Készség van Balassagyarmaton. Csak a vasútvonalat akarják. Szügy kimarad a megszállásból és akkor... Megint csak benn maradnék a tanácsköztársaságban. Sietni kell.

– De hát nem buktak meg? És az ellenforradalom? Hirtelen mesélte, nagy gyűlés volt a vármegyeház téren. Bajatz százados, aki a télen kiverte a cseheket Gyarmatról, a városház erkélyéről kijelentette a népnek, hogy a helyzet reménytelen! „*A város katonailag tarthatatlan.*” Egy tiszt elkiáltotta magát: „*Le a proletárdiktatúrával!*” Az erkélyen ekkor Singer elvtárs, politikai megbízott előretörtetett. A polgárság és a tisztok ellen lázította a népet: „*Ki kell irtani őket, ne kíméljétek még az asszonyaikat, a gyerekeiket se!*” ők hozták a nyakunkra a cseheket! A hallgatóság hangulata hirtelen átcsapott. Öklök emelkedtek, rohamkések döftek a burzsujok felé. Az utca kövezete véres lett. Bajatz százados elmenekült. Kóvár felé látták nyargalni. Mikor a hídhöz ért, sortüzet irányítottak

rá a vörösök. Ezt adta neki Balassagyarmat hálából, amiért egyszer megmentette. Sarkantyúba kapta a lovát és két tisztársával átvágtatott a lövöldöző csehekhez.

– *Azóta az Ipoly túlpartján mozgalom látszik. A gyarmati utcákban pedig halált ordítanak ránk a proletárok és kiabálják, leölik a túsokat, ha bejönnek a csehek. A város izgalomban van. A sorompókat őrzik. Menjünk!*

Mikor már indultunk volna, egy pillanatra hátra maradtam. Szomorú voltam. Beniczkyné arcán is szomorúság látszott. Nem szólt, bizonyosan arra gondolt, miért megyek vissza éppen most, ha azért jöttem hozzá, mert féltem a csehek ágyúzásától.

– *Valami magyarázattal tartozom... Nem az ágyúzás miatt jöttem ide.*

– *Tudtam én Erzsébet, hogy nem félelemből jöttél. De nem kérdeztelek, csak örültem, hogy itt vagy.* Ebben a pillanatban elviselhetetlenné lett az idegen név. – *Jolánta néni, nem az vagyok, akinek tart.*

– Hirtelen visszalépett és megütközve nézett rám. – *Hát akkor ki vagy?* Felragyogott a szeme, mikor megmondtam. – *De hiszen akkor,* – magához ölelt és az arcán látszott, hogy olyasfélét érez, mint aki valami nagyot tett.

– *Aztán vissza gyere, ha úgy fordul.* – És nézett, nézett, amíg csak látott. A katonák legtöbbször levette a piros pántlikát a sapkájáról és fehér virágot tűzött a helyére. Csapatosan húzódtak elfele az alkonyatban. Egy görbelábú, kócos zsidó legény igyekezett szinte futva Mohora felé. – *Ez a Kun Béla katonája!* – kiáltották a vörösök. Nevettek és az egyik a porba köpött.

Mentől közelebb érkeztünk a városhoz, annál kihaltabb lett a táj. Csak Kóvár irányából hallatszott puskaropogás. Az Ipoly menti topolyák oldalt dőltek, mintha az ólmos ég súlya nyomta volna a fákat. Szél fűjt. Minden hajlott, repült, a por nyargalt, virágszirmok rajzottak a gyümölcsfák körül. Már az utcánkban jártak. Halálsápadtan két katona futott. Rémült szemmel, kémkedve nézelődtek. A köpönyegük felfúvódott a szélben. Utánuk többen jöttek. Puskával, hátizsákkal futottak. Izgatottan kiáltottak ránk:

– *Be a házakba! Senki se maradjon az utcán.* Megint jött futva egy csapat. Szőke, riadt képű kis hadnagyot sodort magával. Fogták a kezét, rángatták, húzták, hogy el ne meneküljön. Még kérlelték is. Szükségük volt rá. Szemben a kerítésnél, hirtelen lesüllyedtek a hátizsákok. A guggoló emberek, mintha közelebb kerültek volna a földhöz. A felemelt puskák agya odaszorult a halálsápadt arcokhoz.

– *A csehek... Ideát vannak.*

Becsaptuk magunk mögött a kaput. A házban voltunk. Gépfegyverek kattogtak. Egy ágyú dördült. Megrezzentette az ablakot. Szemben, a kerítés alatt földig görnyedve, mint szürke rögök, görögtek a katonák a városvégi barakkok felé.

– *Itt az erdőnél! Átjöttek az Ipolyon!*

Ember nem látszott többé sehol. Csak a gépfegyverek kattogása futkosott a levegőben, mintha nagy táviratokat kopogtattak volna. Az ágyúk siettek. Sok láthatatlan targonca kereke gurult végig az égboltozaton, keresztül-kasul jártak a fejük fölött a lövedékek.

Aztán a földre értek a targoncák és tüzes terhüket kifordították a szőlőhegyen is, Szügy határán is. Felhő csapott ki, ahol a földet érték.

– *Kőváron elmállott a templom tornya! Nincs ott többé.* Szemközt ügetve jöttek az ország útján a tehenek. A gulyás gubája ide-oda lódult, ahogy futott. Búvóhely felé mozgott minden. Az utca egyre sötétebb és csendesebb lett. Csak a puskaropogás beszélt az éjszakában. A villany is kialudt. Órák múltak. Nehéz

öklök dörömböltek valahol egy házkapun. Fegyverzörgés haladt el az ablak alatt a fegyház irányába...

A sikertelen ellenforradalom kiszolgáltatta: a jókat. A túlsó utcában újra dörgött egy kapu.

Tűszokat szedtek itt is. És ma így döngnek Magyarországon mindenütt a kapuk.

Balassagyarmat, május 4.

Rég járjuk vérszínű kálvária hegyünket, majd később külön-külön is kirajzolódnak rajta a stációk.

Ott, annál az úthajlásnál tették a vállunkra a keresztet, amott ütöttek arcul, ott köptek a szemünk közé, ott roskadtunk össze a kereszt alatt, de nem jött senki, aki vinni segített volna. És fel kellett állnunk és hurcolnunk kellett tovább.

Tegnap azt hittük, megmenekültünk. Tegnap híre jött: a tanácskormány megbukott, a vörös hadsereg mindenütt szalad: Végük van! Mára áthárították fegyvereik balsikerét és a nép haragját a polgárságra. Megismétlődik a Károlyi-forradalom játéka. Pogrom helyett legyen kereszténymészárlás! A piacon beszéltek: Jön Szamuely rendet csinálni! Meg kell bosszulni az elesett vörös katonák életét!

Mozgósítás... Az újság csupa felkiáltójel. A gyári munkás zászlóaljához! Rendelet! Felhívás! Parancs! Pogány elvtárs riadót írt:

„Rossz hírek jönnek a frontról. A fronton való vereségünk a burzsoázia diktatúrájának visszatérését, a fronton való győzelmünk a proletárság diktatúrájának megmaradását jelenti. A szervezett munkásságon áll minden. Ma az a helyzet, hogy Budapest forradalmi proletársága nem bízhat többé a frontban, hanem éppen ellenkezőleg, Budapest proletárságának kell forradalmi lendületével megmentenie a frontot. A diktatúra válságához értünk...”

Csak ezután a vallomás után hömpölyög ki az újságból Budapest piros május ünnepének a késő leírása. Bíborszínben a főváros. Százezrek az utcán. Népvándorlás a Városliget felé. Kivilágítás, tűzijáték.

És az emberek, akik azt várták, hogy az ünnepen majd enni adnak nekik, éhezve, a vörös színtől beteg szemmel, mint az örültek tántorogtak, a nagy bizonytalanságban.

A vörös téboly tobzódó színe még ott lógott a házak falán, mikor 2-án délután, az új városháza nagytermében remegve összebújt a kormányzótanács. Közben megeredt a zápor. A harmincmillió vörös papírszövet ázott mindenfelé az esőben. A vörös festék végigfolyt a házak falán, a gipszszobrokon, az aszfalton. Minden vörös lett. Pesten azt mondják: óriás, véres mézsárszék a város. És utcáin elterjedt a hír, hogy megbukott a diktatúra...

A májusi nap háta mögött elrejtve közlik az újságok a munkástanács riadt ülésének a részleteit. Kun Béla belekiáltotta a terembe, hogy az

„imperializmus felvonuló csapatai elől a vörös hadsereg szaladó tömegei menekülnek. Nekem, – mondotta emelt hangon amikor ebben a Tanács Magyarországon most a legutóbbi napokban körülnéztem, Gorkij egy novellája jutott eszembe. Gorkij Parisba ment, keresni a forradalom szellemét, hogy segítséget nyújtson az oroszországi proletariátus vívódó forradalmának... Kereste a régi jó phrygiai sapkás forradalmat, kereste, kutatta és elvezették valami hotelbe, ahol egy kurtizánt, egy félig-meddig utcai sorba süllyedt nőt talált, akit arra kért, hogy ne adja el magát a cárnak, segítse a forradalmat. És a nő, a kurtizánná vedlett forradalom, mégis megadta magát a cárnak, mire Gorkij így, végzi:

„Szerettem volna véres, gennyes nyálamat a szemébe köpni”

És ez jut eszébe Kun Bélának, mikor „ebben a Tanács Magyarországon” körülnéz és arcába meri mondani annak a nemzetnek, amelynek egykor Kossuth Lajos azt mondta: „Leborulok a nemzet nagysága előtt”. Ő leborult, Kun Béla pedig köpni akarna.

Egy darab ideig csak a szemem szedte a betűt. Senki se akadt, hogy

beléfojtsa a szót... Kun Béla rettentő gettó nyelvében tovább beszélt:

„... nem a románok, hanem saját csapataink veszélyeztetnék Budapestet. A csapategységeket, melyek a Tisza északi részéről jönnek vissza Budapest felé, le kellett fegyverezniük, hogy legalább a fegyvereket megmentsük a proletariátus számára. A többsége a csapatoknak olyan, hogy védtelenül van kiszolgáltatva Budapest a román támadásnak Arról van szó, elvtársaim, hogy odaadjuk-e Budapestet, vagy pedig küzdjünk Budapestért. Én elvtársaim azt mondtam mindig: nem ismerem erkölcsöst és erkölcstelen. Én csak egyet ismerem, azt, ami használ a proletariátusnak és azt, ami árt a proletariátusnak Én azt mondom, hogy becstelenség a burzsoáziának igazat mondani, hogy ha ez az igazság árt a proletariátusnak De én, elvtársaim, a proletariátusnak nem fogok hazudni. Azt is elmondom önöknek, hogy a munkás zászlóaljokban sincs meg az a harckészség, hogy Budapest megmentésére gondolhassunk... ”

Így beszél saját jelleméről az az ember, aki korlátlan hatalmáról, megvallja, hogy: „Mi kis csoport, a munkásmozgalom többsége ellenére kezdtük el a harcot a diktatúráért... És megvallja sikerének rettentő titkát: Károlyi Mihály hazaárulását: „Valami érzés van bennem, hogy ha most elpusztul a diktatúra, csak azért pusztul el, mert kevés vérébe került a proletariátusnak. Igen olcsó volt, ingyen adták neki...

Csakugyan semmibe se került, csak a Júdás-pénzbe és talán Magyarország életébe.

Mert Kun Béla most már lemond egész Magyarországról, felajánlja a birodalmat, hajlandó kielégíteni minden cseh, oláh, szerb területi igényt, ha a hatalmát meghagyják neki: Budapestet, ahol a tagadás megvetheti a lábát a kapitalizmussal szemben”. Nem emberi hatalomvágy ez többé, de féktelen állati mohóság, mely le engedi tépni a préda tagjait, csak hogy a szívét felfalhassa.

És miután alkuba bocsátotta egy nemzet ezeréves hazáját, cserében egy ellen városért, ijedtében táviratilag kínálta a kis rabló szomszédoknak az ősi földet, példátlan tetteről mindössze annyit mond elvtársainak:

„Nem élvezetből csináltuk, amikor azokat a sürgönyöket elküldtük a körülöttünk levő burzsoá államok kormányainak... ”

És idegenebb nyelven, idegenebb lélekkel még sohase beszélt senki Magyarországon.

De míg Kun Béla szónoklatában elmondta: „Én nem vagyok kétségbeesve ... nem kétségbeesést akarnék kelteni, elvtársak... az én számból nem hallhatnak kétségbeejtő szavakat... Én soha sem fogok kétségbeesni... azért mondom, hogy soha sem fogunk kétségbeesni... súlyos idők, melyek nem kétségbeesettek... híreket hoztak az ülésterembe. A harctéri helyzet még nem reménytelen! A hangulat hirtelen megváltozott. A szónok megint önérzetes lett:

„Ha lehet, védjük meg a diktatúrát Budapest előtt, a Ba-konyon keresztül Wiener-Neustadtig... A hatalomról lemondani nem szabad!... ”

A munkástanács döntött. És határozatában kötelességévé tette a szervezett munkásságnak, hogy „a végsőkig védj e meg a proletárdiktatúra vívmányait”.

Hogy ez a védelem milyen lesz, arról egy Surek nevű elvtárs mondott valamit:

Tisztelt Munkástanács!... a burzsoázia mindenütt vigyorog és örül. Ezt a vigyorgást rá kell fagyasztani az ábrázatokra! Holnap ki kell mennünk a gyárakba és az legyen a legelső, hogy a burzsoáziát tényleg tessék kiirtani a szó szoros értelmében. Tehát be kell váltani azt a kijelentést, hogy mire ideér az antant, ne találjon mást, csak hegyeket a burzsuj holttestekből és egy elszánt proletár sereget.

Annyi burzsoát sem szabad belőlük életben hagyni, hogy kormányt lehessen belőlük alakítani”.

A lapok nem közölték a beszédet. A külföld miatt. De a politikai agitátorok széthordják Surek elvtárs szavát:

Kinn, az ablakunk alatt görnyedten megy egy-egy asszony a fegyház irányába. Élelmet visz a túsoknak. A vörösek oda a tetőre szerelték fel megfigyelő állomásokat, épp a túsok fölé. Hadd lövöldözzék a csehek! A katonák elállják az asszonyok útját, belenéznek a kosarukba, kiveszik, ami tetszik. Aztán útravalóul mondanak valamit: Utolszor vizitek! Ha bejönnek a csehek, felakasztjuk a disznókat.

Május 5.

Az ágyúzás szünetel, a város előbújik. De az emberek elosonnak egymás mellett, nem szólnak. Mintha gondolkozni sem volna többé bátorságuk. És a megyeház felett csak fújja a szél a vörös zászlót. Nagy véres keszkenő lobog bele a tavaszba: Szolnokot visszafoglalták.

Este ijedten futott vissza a városból Gergely kocsis. A vörösek beszélnek, Huszár Aladár helyett letartóztatják a feleségét.

Tíz óra felé járhatott az idő, mikor bezörgettek a kapunkon.

– *Majd én!* – visszatartottam barátnőmet. Érte jönnek-e vagy a férje jön, vagy engem keresnek? A szívem sebesen vert. A gyertyám lobogott a szélben. A kertkapunál három szuronyos ember lépett ki a sötétből. Félre toltak és szó nélkül felmentek a lépcsőn, be a szobába. Futni kezdtem és eléjük kerültem. – *Mit akarnak itt?*

Kellemetlenül közel jöttek, egyszerre körülálltak. Nem feleltek mindjárt. Szimatoló fejtartással néztek szét: – *Mért ég világosság ebben a házban?* Valamit feleltem. Az egyik fegyveres, egy hosszú dühös arcú ember, fenyegetően hajolt le hozzám. A lehetét éreztem az arcomon: – *Nem olyan idők járnak most, hogy a házakat világítani lehessen. Vigyázzon! Ha még egyszer rajta kapjuk, felhúzzuk arra a lámpára, ott a szegleten.*

Mikor odébb mentek, olyasmit éreztem, mintha egy szorongató kéz hirtelen eleresztette volna a torkomat.

Május 6.

Anyámra gondolok, olyan erősen gondolok rá, mintha belépnék az ajtaján. A neve napja van ma. És én nem lehetek ott. A végzet egyre visszafelé tolja az órát, amely akkor fog ütni, mikor ismét találkozunk.

A város lobogódíszben áll. Csupa piros zászló! Mi történt? Szolnok? Vagy valami újabb győzelem?

Az antant hatalmak visszaparancsolták az oláhokat! És most ott állnak túl a Tiszán és várnak. Mi pedig pusztulunk idebenn.

Szamuely nem ér rájönni. Ő teremt rendet a városokban, melyek az oláhok jöttére kitűzték a fehér zászlót. Hajdúszoboszló után Abony. Május 3-án hat magyart akasztatott fel. Huszár Aladárné kapta a hírt, az egyik áldozat rokona volt, Batik Béla, anyjának utolsó fia, akit a háború meghagyott. Ellenforradalmat szervezett, elfogták, Szamuely ítélte felette. *Mars az akasztófára!* -maga tette a kötelet áldozata nyakába. Cigaretára gyújtott. Aztán megveregette Batik vállát:

– *Jól fog menni, nagyon ügyes hóhérom van... Hallod-e, any-nyi időt hagyok, te kutya, amíg ezt a cigaretta elszívom. Ha közben megmondod, hogy kik voltak a büntársaid, megkegyelmezek.* – Leült a székre és cigarettazott, a másik pedig állt, kötéllel a nyakán az akasztófa alatt. A cigaretta végigégett. „*Éljen a fehér hadsereg, éljen Magyarország!*” – kiáltotta Batik és Szamuely saját kezével rántotta meg a kötelet.

Vérfoltok sokasodnak az országban. Már azt is tudjuk, kinek a vére volt a nagy vörös tócsa a Lánchídon. Hollán Sándor és az atyja halt meg ott a hídoszlop alatt... Egész életükön át dolgoztak. És azok ölték meg, akik a dolgozók vezéreinek nevezik magukat.

Április 27-én történt. Budapest területén esti tíz óra után senkinek se volt szabad az utcán tartózkodnia. A lakások redőnyeit le kellett bocsátani, amely ablakban világosság égett, abba belöttek a terrorlegények. Fegyveres teherautók rohannak szét a néptelen sötét utcákban.

A város lélegzet vesztve hallgatódzott. Tűszokat szedtek az éj szakában. A budai várhegyen is felzúgtak az autók. Embervadászatot tartottak. Mikor összefogdosták áldozataikat, Pestnek vette útját az autó. A Lánchídnál megállt. Leszállították a két Hollánt és levonszolták őket az alsó rakodópartra. Valószínűleg ott akarták végrehajtani tettüket. Azután, nem tudni miért, visszaparancsolták az áldozatokat az autóra. Elindultak, a hídpillérnél ismét megálltak, ismét leszállították a két megkínzott embert. A hídpillér kiszögelléséhez vezették őket. Közben várt az autó. A bennülők heves szóváltást hallottak a sötétből. Lövések dörrentek és kétszer loccsant odalenn a Duna...

A két Hollánt azóta senki sem látta. A történeteket egyik fogolytársuk, Karátson államtitkár mesélte el a gyűjtőfogházban. Aztán nem tudni hogyan, honnan szivárgott ki a hír és ma már ott suttog borzadva a budapesti ajtók és ablakok mögött. Sokan tudják, csak szegény Hollán Sándor felesége nem tudja. Senki sem meri neki megmondani. A kommunisták pedig áztatják, hogy férje a gyűjtőfogházban van. És délfelé kis szürke árnyéka ott várakozik nap-nap után a többi asszony között a kapunál. És visz ételmezt, fehérneműt a férjének és üzen neki és megköszöni az őrsegen a terroristáknak, hogy jók és odaadják, amit hozott.

A Duna pedig ki tudja már hol hempergeti lefelé csendesen a halottakat.

A börtönben sorsukat várják a tűszok. És egyre többen lesznek. A halál körülöttük ácsorog. Kivégzéssel fenyegetik őket. Levezetik egyiket-másikat a fogház udvarára. Bekötik a szemüket és tréfából lövöldöznek a fejük fölött. Ennek

a kornak a hóhérlegényei szeretik látni a mások félelmét. Iszonyatot váltani ki, közönséges lelkek gyönyörűsége.

A hír százakról és százakról beszél, akik ma börtönök ártatlan lakói, de neveket csak elvétve hoz. József Ferenc főherceg, Mikes János gróf, szombathelyi püspök, Wekerle Sándor volt miniszterelnök. Berzeviczy Albert és Herczeg Ferenc az akadémia elnöke és alelnöke, Darányi Ignác volt földművelésügyi miniszter, Hegedüs Loránt volt képviselő, gróf Mailáth József közgazdasági író és fia Pál, Balogh Jenő volt igazságügy miniszter, Rákosi Jenő író, gróf Festetics Pál főkamarszmester, Somssich András zenetörténész, Teleszky János volt pénzügyminiszter, Szapáry

György gróf, földbirtokos, Zsembery István és Hindy Zoltán a keresztény ifjúság vezérei, Szurmay Sándor volt hadügyminiszter, Szász Károly a képviselőház volt elnöke, gróf Károlyi György földbirtokos, Kirchner altábornagy, Láng Boldizsár báró ezredes, Tallián Béla báró egykori főispán, Dessewffy Aurél gróf, az agg országbíró, akit felesége ravatalától hurcoltak börtönbe a vörös katonák. A magyar nemzet kiválóságai és mások, akiket még titkol előttem a hír. Sokan, akiket nem ismerek, megkínzott műegyetemi hallgatók, asszonyok, kis gazdák, iparosok, földművesek, sőt munkások is. Kezesek mind. Saját hazájuk földjén rabok. Zálogai a Kun Bélák, Szamuelyek, Pogányok, Landler elvtársak életének...

Május 7.

Elvétve hangzik egy-egy messze dörej. Talán Salgótarján felől hozza a szél. A vörösök visszaverték a cseheket, végig az Ipoly mentén. És a szemközti ház falára megint plakátot ragasztottak. Riechmann elvtárs, hadügyi politikai megbízott és Singer Ignác elvtárs kiáltványt intéztek Balassagyarmat lakosaihoz:

„Elvtársak! Eszméinkre tett esküvel megfogadtuk, hogy közületek egyesek, kik a régi rendszert akarják visszahozni, ha ellenünk emelik szentségtelen kezeiket, mi a mi vaskezünkkel sújtunk le rájuk, mint pörölyre a kalapács. S íme mit akartak? Visszahozni a régi bűnös rendszert. Ne akarjátok azt, ami lehetetlen, mert ezentúl a legkisebbért az életetekkel játszotok és mi akkor nem fogunk nézni rátok másként, mint közönséges gyilkosokra, kik az ember életét veszélyeztetitek. Lássátok, ott ülnek a hősök mind a hűvösön s várják az igazság ítéletét a gaz hihetetlen árulásukért... Mert a burzsoáziának mit jelent a haza? Hisz látjátok nekik csak boldogságot, jólétet teremt, míg nekünk proletároknak nyomorúságot. Mi pedig mondjuk az egész világ burzsoáziájának, hogy a városunkat és hazánkat, mert ez most a mi hazánk, melyet mi tartottunk fenn és védelmeztünk 52 hónapon át, nem adjuk... Éljen a világforradalom! Éljen Kun Béla!”

Balassagyarmat, 1919. május 5-én:

Singer és Riechmann elvtárs!... Magyarul nem tudnak, de azért nemcsak a hazát, hanem a védelmét is, mely alól ötvenkét hónapon át kibújtak, elsikkasztották. Vajon felnéznek-e a sírból, akik elestek messze csatatereken, akiknek elfagyott a lába a papírcsizmában, akiknek az asszonyai éheztek, sort álltak idehaza? Tizennégyen mentek el a rokonaim közül. Fiatalok voltak mind. És nyolcan nem fognak visszatérni soha. Vajon felnéznek-e a sírból? Október végén még pogromot ordítva jöttek vissza a világháborúból a megbomlott frontok. Novemberre már halált kiáltottak a saját véreikre. A levegő tele volt sugalmazással: Minden a tiétek! Aztán már harsogott a hang: Fosszátok ki az urakat! A sugalmazók ezzel megmentették a saját vagyoniukat, saját életüket. A nép pedig megtette vezérének a pálinkás kocsmáros és ellenségének a földesurát. És Singer és Riechmann elvtársak ma már azt mondják, hogy hazánk az ő hazájuk és nem a mienk. Széchenyi István, Görgey, Deák, Baross Gábor és Tisza István helye a nemzet élén az ő helyük.

Ezer év alatt egy hatalmas cserfa nőtt a mi földünkben. Ez a cserfa maga a magyar nép. A gyökere a paraszt, a törzse a régi nemességéből lett és véle összeforrott értelmiség, a lombja az antik értelemben vett arisztokrácia, a kiválóság, Minden ugyanaz: a gyökér, a törzs, a lomb és egyik a másik nélkül élni képtelen. A fa elszárad, ha bármelyik beteg. Nem társadalmi osztályokról van a háromban szó, de fejlődési fokokról. Más népek ezért nem értenek meg minket. A különbségekben ilyen hasonlatok nincsenek sehol. A magyar parasztban benne szunnyad a jövő úr, az úrban él és vissza-vissza néz a régi gögös paraszt. Gógjében dacos és szilaj, zárkózottságában hallgatag, az estélyben fecsegő, jókedvében marakodó, irigy, vendéglátó, tékozló, szükkeblű és mégis pompát mutató lényükben egyek ők. A parasztból, a gyökérből, a földből lesz itt minden, ami magyar. A földhöz pedig a Szamuelyeknek és Kun Béláknak semmi közük. Fagomba, penész, vértetű lehetnek ők az ezeréves fán, emészthetik az életerejét, de a vérkeringését nem táplálják, nem tartoznak hozzá. Ez az oka, hogy sohase tudtak bennünket megérteni, nem tudták a nyelvünket eltanulni, soha se tudtak összeolvadni a szívünk lüktetésével. A magyar arisztokrácia múltja a cserfa gyökere és törzse, a magyar paraszt jövője a cserfa törzse és a lombja. Ezért olyan nagy a mi tragédiánk.

Mikor a pogromot félő pálinkás kocsmáros idegen szesszel leitatta a magyar parasztot, és a paraszt ökle lesújtott a magyar úrra, azt sújtotta, aki belőle lett; akivé ő maga lesz egykor. Mikor összerombolta és kifosztotta a magyar udvarházat és kastélyt, saját kunyhójának a jövőjét dúlta fel. De legyen mentsége, hogy boldogtalanságában leitatták és vad beteg mámorában, nem bol-seviki, de betyár ösztönök ébredtek.

Bicskával hadonászik, beveri az ablakot. Majd ha befütyül hozzá a jeges szél, észre tér a duhaj. Szinte látom, hogy szégyellni fogja, ami történt. Szemére vágja a kalapját és megy, mendegél és dörmögi magában, hogy megcsalták. Addig pedig hiába szólnánk... De akkor majd szólnunk kell és nyújtsuk felé mind a két kezünket, mert az ő sorsa a mienk, az ő vétke a mi vétünkéből termett.

Urak, magyar urak, ki hallgatódzott közületek, mi sajog a zsellérekunyhókban, ki kutatta, mit ír az országút porába a kivándorlók lába nyoma? Idegen fajú bérlőknek kiadott tízezer holdakon tengődve földre sóvárog a testvér magyar paraszt. Urak, magyar urak, miért nem jutottak ők az eszetekbe?

Május 8.

Kun Béla fegyverszünetet kért az oláhoktól. Ajánlatában rémület beszél, halálverejték gyöngyözik. Ha a csonka kis ország maradványait hatalmában tarthatja, minden területről lemond, minden áldozatra kész. Mardaescu, az erdélyi oláh csapatok parancsnoka, csak három nap múlva válaszolt. Fegyverszüneti feltételeiben soha se említi a tanácsköztársaságot, hanem mindig Magyarországról beszél. Követeli az összes magyar erők lefegyverzését... Követeli, hogy a magyar parancsnokság kötelezze magát a később megállapítandó feltételeknek, bármilyenek is legyenek azok, végrehajtására. Követeli az összes fegyvereket, ágyúkat és lőszert járműveket, ruházati felszerelést és élelmiszereket. Követeli a teljes vasúti anyagot, páncélvonatokat, követeli az összes hadifoglyok és polgári túsok, valamint a visszavonuló vörös csapatok által elhurcoltak hazaküldését. Ez a reparatio Románia részéről való viszonzosság nélkül fog megtörténni.

Így beszélnek ma Magyarországgal! És a proletárdiktatúra, mely a Szamos és a Maros partjáról elsegítette az oláhokat a Tiszához, ezt a megalázó hangot is odateheti többi vívmánya közé. Ökölbe szorul a kezünk. Ez csak nekünk faj!

Mikor az oláhok május 1-én átkeltek a Tiszán, Kun Béla már szökni akart. A népbiztosok családjai csomagoltak. Nagy összegeket loptak külföldre. Az antant megállította az oláhokat. Kun Béla időt nyert. Megszervezte a munkászászlóaljakat és ma már mozgósítással felel Mardaescu tábornok fegyverszüneti feltételeire. Mi pedig haldoklunk tovább.

Budapest utcáin kiragasztották az új parancsokat:

„A proletár forradalom megmentésére elrendeljük a proletárság általános mozgósítását. Budapestet a mai naptól hadműveleti területnek nyilvánítjuk. Felhívjuk a proletárságot, hogy a végsőkig tegye meg kötelességét. A forradalmi kormányzótanács.”

És ráparancsolnak a gyűlölt és üldözött polgári társadalomra is, hogy adja oda kínzóit megmentésére a maga véradóját: *„Minden tartalékos tiszt tartozik harctéri szolgálatra jelentkezni, aki negyvenötödik élet évét még nem töltötte be. Aki a parancsnak eleget nem tesz...”* A polgárságnak, ha nem engedelmeskedik, *forradalmi törvényszéket ígérnek, a proletároknak pedig, ha bevonulnak, a katonai zsoldon felül rendes munkabérüket is”*.

Nem, még nem múlt el. Minden újra kezdődik. Budapesten, a Vérmezőn megint seregszemplét tartanak a népbiztos elvtársak és feleségeik. Böhm Vilmos hadseregszemplés pedig gödöllői főhadiszállásáról vidéki seregszemplékre indul a régi udvari vonaton.

A galíciai Nérók már egészen beleélték magukat véres és nevetséges szerepükbe. És krónikásuk, a szociáldemokrácia tegnap még tekintélyt romboló, antimilitarista újsága a Népszava elragadtatottan közli:

„Böhm elvtárs megszemlélte a csapatokat és teljes meglepődését fejezte ki magatartásuk felett. Utána a hadsereg főparancsnok egész kíséretével a frontra utazott, ahol megvizsgálta az első állásokat, meghallgatta a parancsnokok jelentését. Böhm elvtárs bizakodásának adott kifejezést.”

Régi, ismerős szöveg, csak a főherceg neve maradt ki, Böhm elvtárs nevét tették a helyére. 1914... 1919...

Itt nem igen lehetne seregszemplét tartani. Az őrség javarészből elpárolgott. Bajatz százados helyét egy gyarmati henteslegény tölti be és a kávéházból intézi a hadvezetést. Riechmann elvtárs pedig a... vezérkari főnöke.

Este felé elterjedt a hír, hogy a csehek ma éjjel bekerítik Gyarmatot. A holdfényes kis udvarkertben szólt a fülemile. A szomszéd kertből beszéd

hallatszott át.

– *Ha ma se jönnek a csehek, vége a tusoknak. A fegyház alatt egész nap kiabáltak a katonák: Megdögöltök disznók!*

Ebben a pillanatban nagy dörrenéssel egy ágyú bődült a szőlőhegyen. – *Eszem azt a szép kis szádat, –* lelkendezett odaát egy öreges asszonyi hang.

– *Ne örüljön neki olyan hangosan, mert még beviszik.*

– *A fülemüle... motyogta az öreg.*

– *Vagy úgy, –* valaki nevetett, – *azt hittem, hegy a cseh ágyúra értette...*

Egyszerre vad lövöldözés hallatszott az Ipoly felől. A

golyók keresztül-kasul süvöltöttek. A ház felé futottunk. A fészernél egy golyó olyan közel füttyült, hogy éreztem a szelét. A fejem felett ment el sebesen, mint egy veszett darázs és belevágódott a falba. A házak redőnyei hirtelen csukódtak.

Szinte olyan ez, mintha fedezékben lennénk. A golyók füttyülnek. Csettennek a falon. Az ember ki-ki ugrik, nyújtózik a holdfényen, aztán megint behúzza a fejét. És a darazsak tovább dongnak a ház körül.

Május 9.

Az utca napos oldalán lassan, fáradtan, beteg kinézésű, hirtelen megöregedett emberek szállingóztak a fegyház felől.

A túszoikat szabadon bocsátották. Parancsban jött Budapestről:

„A Tanácsköztársaság túszoikat a közvetlen veszély pillanatában vesz.

Miután a tanácsköztársaságot jelenleg közvetlen veszély nem fenyegeti, elrendeljük ideiglenes szabadlábra helyezésüket”.

Hát csakugyan! Már elmúlt róluk a veszély?

Kisírt szemmel egy vasutas felesége jött be az udvarba. A katonák megszökdöstek az állásokból. Riechmann elvtárs meg a henteslegény parancsnok kivezényelték hát a vasutasokat. Azok szeretik a hazájukat. E télen se túrték itt a cseheket. Most is visszaverték őket. Negyven foglyot ejtettek. De harmincnyolc vasutas hiányzik. És Böhm elvtárs majd elkönyveli a magyar nacionalizmus hősiességét az internacionalizmus győzelmének.

Május 10.

Kocsi zörgött az utcánkban. Ahol mostanában kocsi megáll, oda figyelnek a házak falából az ablakok. Egyszerre mind felénk figyeltek. Gergely kocsis bedugta az ajtónyíláson a fejét: – Itt vannak ...

Detektívek jöttek. A feljegyzéseimet a dívány párnázásába dugtam és lopóztam előlük szobáról szobára. Katonaruhát és látsöveget rekviráltak. A könyvtárt is megnézték, a zongoráról is mondják, hogy köztulajdon. A varrógépeket is elviszi a kormányzótanács, még a szabóktól is. Ezentúl már nem lesz kisipar.

Ami dohányt találtak, elvették. A színházi látsövek se menekültek: – *A hadseregnek kell! Átvételi elismervény nincs! Úgy se a maguké már ez. Semmi se a maguké!* – És elvitték.

Elmenőben kinn a folyosón kikérdezték a szolgálót.: – *Hát a gazdája hova ment?* – Hallottam, amikor a leány mókázva felelt: – *A városban!* – *Ne bolondozzék!* – mordult rá a detektív, – *hiszen megszökött. Keressük az egész vármegyében.* – A leány megint mókázott: – *Dehogy is szökött, csak magukat áztatják Hazajön az minden este.* – *Na hallod-e,* – mondotta az ember a társának. – És dörmögtek egymás között.

A cselédke nagyon szellemesnek érezte magát és nevetett.

Gergely kocsis bejött, mikor elmentek: – *Azt mondták, visszajönnék, majd utána néznek minden éjjel.*

Huszár Aladárné tanácsolta, menjek ki Szügybe, amíg elsimul.

Délutánra beborult az ég. A lövöldözés ritkulni kezdett. Vihar előtti vak meleg dőlt be a házak közé.

A városban katonákat temettek. A vörös háború szerencsétlen áldozatait. A járókelők megálltak az utca szélén és merev szemmel nézték. Vörös zászlók alatt lassan haladt a menet. Elöl vörös fejfás keresztet vittek. Azután következtek a vörös koporsók. Mögöttük vörös ruhában két közönséges arcú leány vörös virágos, vörös szalagos koszorút vitt.

A sűrű égből, a sűrű úton ment a vörösbe öltözött halál a temető felé.

És kinn a rétek között, zöld csendben állt és várt reánk a szügyi kert.

Szügy, május 11.

Mióta itt jártam, kivirágzott a mandulafa. Levél nem volt még az ágán, csak virág, csupa virág. A fiatalság és a szépség fája volt. És olyan könnyű, hogy mikor egy kis madár beszállt a rózsaszínjébe, megremegett tőle az egész fa. A szépség jött elénk. És a szívem már nem volt olyan vad és magányos és szomorú.

Az elhagyott kert végébe értem. Sajátságos... valaki ült a kőpadon, a kőasztalra könyökölt és a napszálltába nézett

Egy pillanatra meghökkentem. Ki ez az ember? Eszembe jutott. Valamelyik ideszállásolt tiszt lehet. Rettentő szomorúság volt görnyedt mozdulatlanságában. Egész lenyűgözött kétségbeesése boldogtalan hivatásának, mely ma, az éhség és a szegénység kényszerével hajszojja, bele a hazaszerető tisztet a vörös hadseregbe. A megalázottak között is ők a legmegalázottabbak, a lábbal tiprottak, fenyegetettek, a vérig sértett éhezők, a fázók, az őrizettek. Az írógépügynök parancsnoknak és a sőpredék frontmegbízottaknak szabad prédái.

Szegény... Az úttalan kert hát a másik szerencsétlent is magához hívta. A szépség és a csend... Már régen elhaladtam mellette és még mindig éreztem, hogy az a magányos, mozdulatlan ember, aki az alkonyatba néz, ugyanarra gondol, amire én:

Szökni akarna és nem tud, reménykedni akarna és nincs miben.

Vajon mi marad még hátra a számunkra? Ami kezdődik, egymásután minden csak összedől. Az is, amit odakintről vártunk, az is, amit magunktól vártunk. A vörös sajtó vérszomjasan üvölt. „*Halál az ellenforradalmár banditákra!*”

A magyar arisztokrácia javarészt még a márciusi napokban külföldre menekült. A magyar parasztság elszórt tanyáin, zárkózott falvaiban hallgatott konokul. Ki más lehetett volna hát az ellenforradalmi, ha nem azok, akik ezer év óta hordozzák itt a legnehezebb sorsot.

Valamikor királyválasztó nemesek voltak ők, míg köznemes nem lett a nevük, majd magyar értelmiség és mostanában: középosztály, mely elől volt, ha meghalni és dolgozni kellett és hátul

508

volt, ha királyi kegyek és javadalmak hullottak, de középpütt a sorban sohase volt.

És mégis örökre a cserfa törzse, melyet a fejsze ér, ha lesuhint, a fenntartó erő, mely napos eget nem lát és földbe nem kapaszkodik.

Most suhintott a fejsze. Ember kellett, aki meg merjen halni. És Budapesten fellobbant az első nagyobb ellenforradalom kísérlete. Valaki elárulta. A vezetőket életfogytiglani börtönre ítélték, Stenzel ügyvédet és Tikolényi rendőr fogalmazót kivégezték.

Aztán jött a hír. A tanácskormány Bécs forradalmasítására száznegyvenmilliót küldött követségének a Bankgassei magyar házba. És ekkor Hajós követségi titkár és hazaszerető magyar hivatalnokok segítségével negyven magyar tiszt megrohanná a kommunista követséget. A pénz az ellenforradalom kezébe jutott.

Tájékozva írt a „Vörös Újság”. Mi pedig újra várni kezdtünk. Mondják, Bécsben több mint húszezer fegyverfogható magyar van. Képzletünkben már kigyulladt a Dunántúl. Az emberek titkolózva súgták: Megindultak a bécsi magyarok. Napok kérdése, feldöntik a diktatúrát. Aztán... egy éjjel átjött Királyhidánál néhány tiszt a határon. Ötvenen se voltak: Az osztrák határőrök hirtelen lefegyverezték őket.

Új reménység... A Nikolényi összeesküvés gondolata túlélte a vértanúkat. A szálak tovább szövődtek. Ismét szervezkedtek a bátrak. Május 4-én hajnali 3 órakor kellett volna a jeladó repülőgépnek a Vérmező fölé érnie. Előző este a győzelem reményében néhány tiszt a Duna palota éttermében fehér rózsával, visszavarrt csillagokkal, kitüntetésekkel jelent meg és a Kossuth nótát és a Himnuszt játszatta a cigányokkal. Ez az együgyű és vétkes tüntetés figyelmesekké tette a nyomozókat. Még azon az éjjelen letartóztatták Dormándy Géza alezredest, Horváth Viktor századost és több hősszelkü hivatalnokot és tisztet.

Bejártam a kert minden útját. Mire a házhoz értem, levél várt rám. Huszár Aladárné küldte. A református lelkész holnap szüleikhez megy. Magával vinne. Szülei a túlsó parton laknak, kertjük a folyóig ér. Csak át kell gázolni és az ember megmenekült.

Május 12.

Különös álmom volt az éjjel. Álmomban levilágított a hold az udvarházra. Menekülnöm kellett. Siettetek. Valaki hirtelen zsebkendőbe kötött kis batyut adott a kezembe és botot.

Aztán egy folyó partján az országúton voltam és mentem magányosan az ezüstfehér holdfényben. A víz látszott a fák között és csillogott. Egyre nehezebb lett a batyu a kezemben. Lepillantottam rá, a zsebkendő egészen véres volt, a batyuból csorgott a vér és lefutott a boton a fehér útra.

Felébredtem és elmeséltem Jolánka néninek az álmomat.

– *Ne menj el* – mondotta, – *lesz más alkalom rá.* És itt maradtam.

Délután búcsúzni jött a szügyi tűzérek parancsnoka. A csehek visszavonulnak az egész vonalon. Már Losonc felé üldözik őket a vörösek. Fülek a kezünkön van. Az oláhok sem bírnak többé támadni. Németországban is kiváltják a szörnyű béke föltételek a spartakista forradalmat. A németek szövetkeznek az oroszokkal. Franciaország nem törődik velünk. Saját védelmére igényli csapatait. A magyarországi antant akció véget ért... Kétségbeesetten nézett maga elé: – *A tanácsköztársaságoké a világhuralom.*

Ha, csakugyan így lenne... akkor nem szököm többé sehová, megyek Anyámhoz és jelentkezem. Elfárad az ember...

Az ajtót kopogtak: Huszár Aladárné... Ő is sápadt volt és halkán beszélt. – *Rossz hírek. Vége... a város már tele van detek-tívvel. Nem maradhatsz tovább. El kell menned.*

– *És a férjed?*... Ha csakugyan nem változna mindez évekig?

– *Hírt kaptam,* – mondotta Huszár Aladárné, az erdőben bujkál. Az ő sorsa is nehéz, de ő férfi. Magáról nem beszélt, csak rólam: – *Most már nincs többé, mire várjunk*

Megállapodtunk, mihelyt a lelkész visszatér, üzenet jön és indulok. A hold átrezgett a falombok között. Csend volt és a kék világban, a gyepmezőn, a láncfű fehér pehely gömbjei himbálódtak; mint kicsiny lampionok apó póznák végén. A szellő belefeküdt a fűbe és eloltotta a lampionokat. Pelyhek szálltak szerte a holdfényben. Szétfoslott remények képei.

Május 13.

Ma délben egy katona fordult be a kertkapun, akit eddig sohase láttam az udvarban. Csajkában hozta az ételt a tiszteknek. Letette a csajkát a terasz lépcsőjére és bement a konyhába. A legénység ma borjúpecsenyét süttetett magának ebédre. Mikor visszafelé jött, a kutya belenyalt a tisztek ételébe.

– *Nem baj,* – mondotta vigyorogva, – *legalább egy tálból esznek a kutyák...*

Május 14.

Május 15.

Az utolsó fagyosszent didergett a kertben. És a gépfegyverek kopácsoltak, mintha sok acéltűvel varrtak volna szemfödőt a levegőben.

Lassú örület motoszkált már megint a homlokom mögött. Meddig tart még?... Egyszerre minden átmenet nélkül ezer ököl emelkedett a véremben. A kezem pedig kinyílt a kintól, mintha, lealázó, nagy tehetetlenségben mindent elejtene.

Az országúton hirtelen felhő kavardott. Mintha a garabonciás sodorta volna, vágatva jött egy kocsi a kert alatt. Fiatal férfi hajtotta a lovakat. Neki eresztette a gyeplőt és ahogy előre hajlott, úri volt a tartása. Ennyit láttam a porban, a vad sebességben. A lovak inuk szakadtáig nyargaltak. Egyetlen sötét csík lett az íramodó kocsi.

Lövés dörgött utána.

– *Fogjátok meg!* – rekedt sűrű hang bődült ki a falusi házak alól és elgurult, mint a gyűlölet hörgése.

Üldözik, el akarják fogni... Már egy lovas katona vágatott utána. De a lova megriadt a lövöldözéstől, ágaskodott, ragadta lovasát a rétek felé. A kocsi eltűnt. Csak a lelkem nyargalt vele. És az üldözött sorsa ebben a percben az enyém lett, menekülése az én menekülésem. Nem tudom, ki volt. Az arcát se láttam, de mert üldözték, mert meg akarták fogni, mégis mindent tudtam róla.

A tolvajokat és a gonosztevőket nem üldözik most. Magyarországon. Szabadon járnak, ítélkeznek, uralkodnak és beszélnek országunk nevében. Akiket üldöznek, azok az én testvéreim.

Csak a vihar zúg odakinn, mintha egy roppant hárfa pengne szívszakadva a zajló levegőben.

Most egyszerre elszakadt a hárfa az ablakom előtt. A fergeteg vadul sodorja a szomorú nyírfa hosszú gallyait. Fújja az elszakadt hárfa hurokat.

Május 16.

mindenütt, amerre ők járnak, ugyanaz a vádtól égő nagy magyar tekintet, ugyanaz a gyűlölettől forró átok száll utánuk.

Soha sem láttam szebbnek még a kertet. A reggelben, mintha ölelésre tárta volna ki magát. Az árnyék alatt fehérre halványult az orgona. Kinn bíborvörösre izzott a napon. A mohos vén celtisek között fehértestű leányok, összebúvó nyírfák. Rózsaszínű virágyertyákat égettek a gesztenyefák. A hólabda nehéz szíromgömbjét himbálta. És a kőfálnál a télizöld zománcos sok levele közt kis virágok, szelíd lila kék tekintete nézett felém.

A bokrok összeborultak és az alélt illatos csendben roskadoztak a virágok alatt.

Egyszerre, mintha valahol távol egy roppant dongó zümmögött volna. Gyorsan repült, jött, közeledett. A repülése már zúgássá lett. Gépkocsi nyargalt Mohora felől. Szürke, nagyszerű táborigó volt, mint régen a királyé. Berregett, kattogott, nyekkent... A bokrok között kiláttam. A gépkocsi megállt a sövény mellett. Bőrkabátjában olyan volt a sofőr, mint egy foka. Portól lisztesen hajlott előre, sietősen igazgatta, a kormány kerekét. Kívüle még három utasa volt az autónak. A főhelyen kövér, magas vállú, rövidnyakú, melles zsidó ült, kényelmetlen, önmagába süppedt, puha tartással. Lapos szovjet sapkája alól zsíros, fekete haj göndörödött le kövér nyakára. Beretvált arca kabarészínészekre emlékeztetett.

A gép indult. A por elfedte. Névtelen undor futott át rajtam. Miért vetődött ide ez a kép? Hol láttam ezt az arcot? Honnan...

Összerázkódtam. Mintha egy puha, nyálkás varangy tükröztesse bele a képét egy tiszta erdei tó vizébe. Elmúlt. A kert összecsapódott a kép felett és az orgonák virágzása eltörölte a nyomát.

Este megtudtam, hogy az az ember a fejedelmi autóban, kíséretével, Pogány József volt.

Keserű, gúnyos érzés fogott el. Halálra ítélték, köröztetnek, szétküldték a hajtóvadászatra kopóikat. A sofőr talán ugyanaz, akinek a révén spiont állítottak az otthonomba. És ezek az emberek, akik hetek óta kerestetnek, egy ölnyire álltak tőlem; ők nyíltan, szabadon, én bokrok között. Nem sejtettek semmit. Pedig

Május 17.

Tegnap este újságot dobtak le a vonatról. A régi polgári lapok még kommunista átalakulásukban is megszűntek. Orosz minta szerint már csak hivatalos újságok vannak: A Népszava, a Vörös újság, a Vörös Katona, az Ifjú Proletár és elkendőzötten megmaradt, „Fáklya” néven, mint a közoktatási népbiztosság hivatalos újságja, a szabadkőművesek lapja a: „Világ” és a nagy kapitalisták lapja, a „Pester Lloyd”, melyet a forradalmi kormányzótanács félhivatalos német szócső gyanánt használ...

Az újság körben járt a faluban. Egyik ház adta a másiknak, végül hozzánk is eljutott. Nagy betűk hirdetik:

„A proletár seregek győzelmei: Salgótarján, Fülek... És Lenin szikratáviratában üdvözli Kun Bélát a győzelmek alkalmából.”

Lenin itt... Megint itt van!

A nap süt és mégis sötét és kétségbeejtő köröskörül a szemhatár. Ha csakugyan ők győznének a harcban?... Egyszerre hangosan nevetnem kellett. Landler elvtárs cikket közöl a Népszavában. Beszámolója szerint Kun Bélával és Pogánnyal látogatott meg egy munkászászlóaljat. Majd szó szerint következik:

„Mikor észrevettek bennünket, éljeneztek. Aztán valami sajtóságos történik, – autogramot kémeink tőlünk elvtársaink Nem egy, nem is tíz, hanem legalább egy fél zászlóaljnak kell autogramot adni. Nyilván csak vak lehet, aki ebből biztosra nem következtet. Az a hadsereg, melynek olyan kultúrnívója van, hogy a front mögött egynéhány kilométerrel nem kér egyebet, mint autogramot: Az a hadsereg csak győzhet.”

Még kezemben volt az újság, mikor a régi temető mellett, a Páterkához értem. A kert alatt egy kis darab földet hívnak így. Papi birtok volt eddig, primási telek. Beniczky Mihályné olyan régen bérlő, hogy már szinte az övének tartották. Most megüzente a direktórium, utolsó esztendőben örül neki. Elveszik. Addig nőhet rajta a tengeri ... Kispál János kertész, a direktórium tagja, kapával gödröz. Mögötte a lánya szakajtóból veti a tengeri szemet a föld fészekbe. Mikor Kispál uram meglátta kezemben az újságot, egyszerre a kapájára dült és oly erősen kezdte szívni a pipáját, hogy kétoldalt behorpadt az arca. A lányt elküldte dohányért. Óvatosan körülnézett. Így néz most mindenki, mielőtt őszintén szólna. Erről lehet tudni, ki beszél lelkéből.

– Tessék már mondani, mi lesz belőlünk.

– Honnan tudjam?

– Akárhogyan is van, az urak most is többet tudnak, mint mi mert az eszükből tudják Az észt pedig nem lehet megtanulni. – Nagyot szívott a pipáján:

– Mostanában falhoz állítják az embert, ha kimondja, amit gondol. Bakalárnét is elvitték megláncolva, mert eljárt a szája. Azt mondta, az ellenségénél is nagyobb ellenségek a vörösek. Hiába volt szegény fehérség olyan proletár hogy no, mégis puskatussal hagyták helybe a fejét.

A kertész elgondolkozva nézett maga elé. – És ez még csak nem is a legnagyobb szerencsétlenség. Rosszabb ennél, hogy az országot is helybenhagyják. Hogy is tehetnek ilyesmit magyar emberek?

– Nem magyarok azok, akik most parancsolnak. – De hát már az a Kun Béla csak magyar ember. – Kohonnak hívták...

Kispálnak tátva maradt a szája. – Nagyot hibáztak akkor velünk a hivatalos urak. Minek engedtek ilyesmit. Tessék elhinni, ha az igazi nevével jön, nem kellett volna a népek.

Mikor visszaértem a házhoz, hangosan voltak a katonák odabenn a konyhán.

Mesélték a szolgálónak, hogy hadseregparancs érkezett. El kell innen menni a 32-es nehéz tüzéreknek. Egy kis üteg jön a helyükbe százötven emberrel. De azért ez a parancs még nem olyan biztos. Gross Izidor tüzmasternek szeretője van Patvarczon. Katz politikai megbízott elvtársnak sincs kedve a változásra. Már el is mentek Budapestre Kun Bélához, hogy cserélje meg a legénységet. Itt maradnak ők az új 8-as ágyukkal. Ha pedig nem úgy lesz, mielőtt elmennek, felrobbantják az egész muníciót.

Pogány elvtárs rossz kedvvel autózott el innen. Reggel, mikor berontott a parancsnoki irodába, kiabált, senkinek se köszönt. Az egyik tisztől megkérdezte: *Hány újonc van? Milyen anyag?*

Nyolcvan ember. Gyöngé anyag, csupa lúdtalpú. – Miért álltak be? A zsoldért, ruháért, csizmáért, felelte a tiszt. – *Hát nem a proletárdiktatúra eszméiért:* – faggatta Pogány. Erről nem tudok. Soha se hallottam, hogy ilyesmiről beszéltek volna...

A népbiztos dühösen hátat fordított. Oda parancsolta a tiszteket a legénység elé és kérdezte tőlük: Meg vagytok elégedve a parancsnok elvtársakkal? Aztán, bár a vörös sajtó, „*a hadsereg rohamoszlopai élén* „ írja le „ *rettenthetetlen bátorságát, önfeláldozó személyes hősiességét,*” – jó messze a front mögött óvatosan elsompolygott. A tüzérek pedig itt maradnak még egy napra, mert bált akarnak rendezni búcsúzóra. És a legénység azt beszéli, hogy Gross Izidor megegyezett Kun Bélával. A tüzmaster sok pénzzel jött vissza. Most már nem haragszik, hogy el kell innen menni.

Csak aztán valamelyik másik meg ne haragudjék. Sok muníció van a faskamrában és a teraszon... A kapu pedig tárva áll, senki se őrzi. A gyerekek is be-besompolyognak. Felfeszegetik a ládákat. Lopkodják a lövegágyakat, az organtin zacskókba párnázott puskaport. Napok óta pattogatják a falubeli tűzhelyeken, mint a kukoricát.

A szolgáló este bálba ment. A cigány húzta. Táncoltak a katonák és a „*proletár hadsereg nagyszerű osztályöntudatos fegyelmében*” csapra verette a hordókat.

Május 19.

A vörös sajtó gyűlölködő gúnyjal üvölt: Aradi kormánykarikatúra...Mi ez? Ellenkormány! Magyar Emberek, magyar kormány... Május 5-én alakult meg Aradon. Két hét előtt és mi ugyanabban az országban csak ma tudjuk meg. A hír terrorja működik. De végre mégis... És egyre olvasom az aradi manifesztumot.

„A nemzet igazi vezérei fogságban, számkivetésben, ideiglenesen mi vesszük át a vezetést”.

Ez a hang magyar hang, hosszú idő után. Nem a szavak hencegő dőzsölése, nem az autogramosztók beteg pöffeszkedése, de előkelő és szerény, mint az, aki a kormány élén áll. Pedig egy pillanatra mellbeütött a neve. Iszonyú emlékek kapcsolódnak ahhoz a névhez és szörnyű átok. Károlyi Mihály után megint egy Károlyi. De gróf Károlyi Gyula egyénisége elébe lép a névnek, mintha vezekelni akarna azért, amit egy másik hordozója elkövetett. Az aradi külügyminiszter: Bomemissza báró, éveken át vezére volt az Oláhországba vetődött magyarságnak. A hadügyminiszter nem írógépügynök vagy zugújságíró, de – igazi katona. Talán Soós Károly tábornok lehet, a tiszántúli és erdélyi magyarság egyik vezére. Kintzig János földművelésügyi, Solymossy Lajos báró pénzügyi miniszter. Sok derék név! Közöttük egyetlen név érintett kellemetlenül. Varjassy Lajos, Károlyi és Jászi Oszkár embere. De ez is elmosódott és mentől jobban tombolt a Népszava, annál mélyebb lett bennem az öröm. „*Kik ezek a senkik?* -írja a kommunista újság. *Magyarok...* feleli a levegő, az élet, a reggel és este. És a reménység gyönyörűt mesélt...

A falu felől egyszerre tömegesen tódultak be a katonák a kapun. A harminckettes nehéztüzérek aratni jöttek a kertbe. Este indulnak. Virág kell a vonatra. És mindennek nekirohantak, ami nyitott a csendes zöld birodalomban. Reccsentek a gallyak, jajgatott a kert.

Az álmodó kis bokrok kósza madárijesztők lettek egy óra alatt: Orgonafürtöktől lila színű a fű. Sutára kaszabolt ferde ágak, félszeg sebesült növények, lenyúzott gallyak, fityegő háncs. Agyontiporták a tavaszt... Néma düh szállt fel bennem. Vitték volna a virágokat. De mire való ez a vad pusztítás? Elfordultam. Nem bírtam nézni. Pedig ilyen kert ma egész Magyarország. Leszaggatják minden virágát, letiporják minden szépségét. Összegázolják minden útját, letépi az egész tavaszát... Hiába, semmiért.

Május 20-21.

Az éjszakai langyos eső után kisütött a felhők közül a nap. És a megtépett bokrok már nem voltak olyan reménytelenek a csillogó csepegésben. Az esőtől felágaskodtak a legázolt füvek, kinyíltak a megkímélt orgonák.

Kis tócsákban fénylett a víz és a hirtelen napsütésben pára emelkedett az utak dombosán. Mint egy tömjéntartó füstölt a kert.

Fejünk felett virradat óta döngött a levegő. Acél vakondok túrták a felhős eget. Nem látszottak, csak mikor lecsaptak, vetették magok fölé dühös nagy vakondtúrásban a földet.

Miskolcot visszavették a csehektől a vörösök. Budapesten tizenegy ellenforradalmárt letartóztattak. A „*Frankel Leó laktanyában*” leleplezték a párizsi kommün óbudai születésű „*vezérének*”, Frankel Leónak emléktábláját... Felnyöszörögtem... elég volt. És arra kellett gondolnom, hogy mialatt mi az ellenségek és az idegen rút diadalában kínlódunk, más országokban meghajolhatnak a népek saját szellemük szépsége előtt.

Másutt van béke és van holnap. Van ébredés, amely nem kín, van álom, amely nem lidércnyomás, van, otthon, amelynek ajtaját szabad becsukni, szekrény, amelyet nem kutatnak át és tűzhely, amelyen nem főznek velünk együtt civilizálatlan gyűlölködő idegenek. Ott dalolnak és nevetnek még. Ott még fennhangon és boldogan lehet beszélni. És van zene, hangszerek, képek és könyvek, melyeket nem visznek el a házból. És teremthet az ember szabadon. És dalok és szobrok és festmények támadnak a lelkek-ből és a tudósok még gondolkoznak és mosolyognak még az asszonyok.

Egy pillanatra a szépség égő honvágya fogott el a rút megalázottság, a kietlen durvaság, az önkény, a rabság és a gyűlölet sorvasztó, meddő levegőjében.

Csak még egyszer... úgy mint régen.

Jolánta néninek vendége jött. Idősebb hölgy, aki a faluban lakott. Hirtelen kiszöktem a szobából. A vendég suttogva beszélt. Időnkint mégis megfélekedezett magáról. Ilyenkor áthallatszott a szava. Egyszer észre vehette, hogy hangosan beszél és eszébe jutottam.

– *Hallottam, hogy Huszáréknak valami szegény rokona lakik itt, hol van?* – kérdezte nyugtalanul. *A szomszéd szobában? De hiszen akkor...*

– *Nagyot hall,* – mondotta Jolánta néni és szívéből, hosszan csendesen nevetett.

Mióta bujkálok, Úristen, mi minden voltam már! Hol menekült tanítónő, hol ápolónő, hol szegény rokon, most még süket is lettem. De azért idegen nevek, változó álarcok alatt is sokszor találkoztam az emberek jóságával. Habár akadt olyan is aki leereszkedően érezte jelentőségét velem. Mindég hálás leszek neki, hogy a mások gögjét hordozni megtanított. Többek között egy vörös hadseregbeli parancsnok elvtárs is lenézte a *szegény rokont*. Csak olykor vett észre, olykor elnézett felettem. És ha szóltam valamit, fölényesen a levegőbe unatkozott.

Zavaró feleslegesek, süketek, szegény rokonok, kis tanítónők, mindannyitok voltam én és ha el is múlik ez valaha, nem fogom elfelejteni és mindég a rokonotok maradok.

A látogató elment. Aztán barátságos, jó tűz égett a kályhában. Petőfi verseiből olvastam föl az öreg dámának. Lassan alkonyodott. Mikor már nem láttam a betűt, halkan elbeszélgettünk a félhomályban.

– *Jó szerencse,* – mondotta Jolánta néni, – *hogy nem engedtelek elmenni a pappal. Az Isten őrzött...* Megint csendben maradtunk egy ideig.

Délután hozták el a hírt. Kovács Sebestyén nagytiszteletű úr, bár nem

mentem vele, mégis átindult szüleihez látogatóba. Az Ipoly partról rálóttek a csehek is, a vörösök is. A puskatúzben belevetette magát a vízbe. Egy asszony felismerte. Egyebet nem tudni róla.

– *Ha ott lettél volna. Ha elfogtak volna, vagy... Emlékezel mit álmodtál akkornap éjjel.*

Borzongása mintha átterjedt volna rám is. Bennem is felrémlt az álom holdfényes fehér országútja és a véres kis batyú, -Megint éreztem a sorsom körül a tapogató szörnyű kezet. Két hónap óta keres és mellém nyúl és nem talál meg.

– *Miért is mentél volna –* mondotta Jolánta néni, – *itt jó helyen vagy, mintha az anyád vigyázna rád.*

És ekkor egyszerre ott volt közöttünk, akiről beszélt. Nem látszott és mégis láttam szép fejtartását, tiszta kék szemét és finoman metszett keskeny arcán csodálatos mosolyát,

Petőfi könyve könnyű súllyal a térdemen feküdt: „*Anyám az álmok nem hazudnak*”.

És a sötétben csak mosolygott valami tovább.

Május 22.

Tegnap este még átjött a két tisztt, aki a házban lakik. A térképeiket is magukkal hozták és szétterítették az asztalon... Sötét kétségbeesés volt az arcukon. Helyzetük egyre elviselhetetlenebb. A hadsereg főparancsnokságtól rendelet érkezett a politikai frontmegbízottakhoz, hogy ezentúl *megbízható*” elemekkel figyeltessék a tiszteket. Ezek a megbízható elemek kivétel nélkül zsidók. Tegnap kezdődött. Minden tiszti szállás előtt megállt két szuronyos katona. Az egyik bement. Azóta felváltva mindig nyomon követik a tiszteket. Ott esznek az asztaluknál, ott hálnak a szobájukban. Oroszországban is így van. Trockij kínaiakat is alkalmaz erre a munkára.

Odakintről hangok hallatszottak. A tisztek összekapták a térképeket. Szuronyos katona állt az ajtónyílásban. A függőlámpa ernyője alacsonyan verte le a fényt. A katona arca sötétben volt, csak visszataszító, düledt szeme fénylett, ahogy hirtelen vizsgálódva körülnézett a szobában. Aztán odakiáltott a tiszteknek: *Eltársak, jöjjenek!*

Megint egyedül maradtunk. És az ágyúk dörögtek egész éjszaka. A virradatban nyüzsgő tábor volt a kis falu. Ponyvával letakart trainszekerek dübörögtek Gyarmat felől. Kiürítik az Ipoly mentét... A katonák lélekszakadva csomagoltak. Tábori konyhák vonultak az országúton. Lovas katonák ügettek. Por, rengeteg por... A trombitás sorakozót fújta. Senki sem hallgatott rá. .

Tanácsot tartottunk Jolánta nénivel. Ha a csehek csakugyan megszállnák Balassagyarmatot, odabenn nem keresne többé senki. Mit tegyünk? Aztán nehezen búcsúztunk egymástól és megint elmaradt mögöttem a kedves udvarház és a kert.

Kispál János kertész, a direktórium tagja vállalkozott rá, hogy besegít a városba. Mikor Szügy határához értünk, fegyveres katona állta el az utat. A szuronyát nekem szegezte. – *Hová megy? Van igazolványa? Nincs? Mars vissza!*

– *Nem addig van a* – mondotta Kispál János önérzetesen. – *Én kísérem, én pedig a direktórium tagja vagyok!*

A katona rám nézett. – *Mit keres most Gyarmaton? Mi van abban a csomagban?* Aztán barátságatlanul mordult egyet: – *Hát vigye ördög, mehet!*

Kispál János büszkén nagyokat lépett és látszott az arcán a megelégedés, hogy olyan befolyásos ember, aki előtt félrekotródnak még a vörös katonák is. Hangtalan belső nevetés fogott el. Tanácsmagyarország egyik direktóriumának a tagja veszekszik, hogy a menekülésében segítsen és a botjára akasztva viszi a csomagomat. Otthon pedig az íróasztalomon fekszik az elfogatási parancs.

Gyarmat felől egyre sűrűbben jöttek a kocsik. Hosszúhajú fiatal zsidók ültek a párnákon.

– *Mi történik itt?* – szólt oda Kispál János két gyalogos gazembernek. Az emberek elvakkantották magukat: – *Menekül a gyarmati direktórium. Félnék, hogy úgy járnak, mint a fülekiek* -Az egyik kerek mozdulatot tett ujjával a nyaka magasságában, aztán sebesen felpillantott a levegőbe.

Jó ideje haladtunk szótlánul, mikor egyszerre felénk fordult a kertész:

– *Megtisztelem alálassan, mit tetszik gondolni, nekem ugye nem lesz belőle bajom ha megfordul?* Mindig eszembe van ez, mert nem jó, ha az ember valamiről azt hiszi, hogy csak így lehet. Így is lehet, úgy is lehet: Legokosabb úgy cselekedni, hogy jó legyen, ha így is van, meg akkor is jó legyen, ha amúgy van.

A szőlőhegyen dörögni kezdtek az ágyúk. Surrogva jött át egy gránát át Ipoly felett, lecsapott az út mentén és felhőt vert az égnek. Az országúton egyszerre nem látszott többé kocsi. A frontmegbízottak, a direktórium tagok, a

katonai detektívek hintóit hirtelen kisöpörte a gránát szele a tájképből. Vad iramban letértek az útról és az utánuk jövők már nem merészkedtek arrafelé jönni. Valaminő biztonságban kezdtem magam érezni. A gránátok emberségesebbek, mint a bolsevisták.

A város felől ekkor már trombitahangok hallatszottak. Nyergelt lovak mellett katonák várakoztak. Lázás sietség fogott el. Hamar, hamar, dobolta minden érverésem... Ha lecsapnák előttem a sorompót és megint benn maradnék a vörös börtönben.

– *Nincs nálam igazolvány,* – mondotta a kertész. *A főutcán tessék menni.* – Sápadt volt és látszott rajta, hogy fél. Aztán egyedül voltam. Átugrottam a vasúti vágányon. Az emberek a kapuk alá szaladtak. Nem tartóztatott fel senki. Elértem Huszárék házát. A gyerekek elém futottak, Huszár Aladárné mind a két kezét nyújtotta felém: Mögöttem egy katona jött lefelé az utcán. Minden szegleten megállt és riadót fújt. Nagy bojt volt a trombitáján. És a vad szél az ember szája felé csapkodta a vörös bojtot. Mikor visszanéztem, úgy rémlett a szürkületben, mintha a katona, vért trombitált volna.

Május 23.

Hiába siettem. A vörös börtön itt maradt. A direktórium megint visszatért. Az éjszakai harenak sok halottja van.

Hajdúszoboszló, Szolnok, Abony, Miskolc, Fülek, Balassagyarmat... hörögnek a városnevek. Hörög minden, ami magyar. És vérben forog a kocka, lassan, rémesen. A kockát a hatalmak pergetik, de a vér a mienk.

Az Ipolyon túlról dörögve mond valamit a csehek ágyúja.

Hetven... nyolcvan, nyolcvanegy... abbahagytam a számlálást. Minek, mire való? Az időközök nem változnak. Most... Recsegő robbanással feleltek a Nyíresből a vörösök. Lépések mentek el sebesen az ablak alatt. Valaki mondta odakinn:

– A páncélvonatot lövik a csehek. Nyílt pályán. Nem engedik be az állomásra.

Dél lett... délután...

És megint eljött az Ipoly menti alkonyat babonásan szép órája. A nap a parton áll fenn a hegyen és behúzza rengő, végtelen aranyhálóját, melyet virradattal a völgyre kivetett. Mint a halász a vízen, húzza, húzza, maga után a tündöklő, könnyű hálót, földek felett, vetéseken. A mérföldes háló pedig siklik nesztelenül, sebesen. Aranya meg-megakad egy pillanatra a bokrokon, a topolyák lombján, a parti jegenyéken. Aztán sötétek lesznek a fák. Színét veszti a vetés, a víz, a rét. A háló már a láthatárhoz ért. Egy percre, mint egy arany csík, tétován még fennakad, még marad a honti hegyek kék élein. Már eltűnik. Lefordul, alámerül nyugat felé a túlsó oldalon.

Utána nézek. Szerettem azt a fényt, hozzá ért valamennyi templomunk tornyához, valamennyi kunyhónk küszöbéhez, végig a régi, nagy országon. Mint ezer év óta minden napon Erdélyen kezdte, mikor megvirradt. Ragyogóan úszott el a Kárpátokon, a rónán, a Tisza vizén, a Bánát vetésein, a Karszton, Fiume sós, kék öblein, át a Dunán, a meggyalázott hősi vármegyéken, Buda és Pest és Pozsony és Trencsén felett. A hálóban egy volt újra, ami szétszakadt. De a nagy halász fogása mégis koldusszegény. Csak egy elmúlt magyar napot visz magával és halálverejtéket, vért és könnyeket.

Elvétett puskalövések hangja kószál a csendes ház körül. A város elfeketül odakinn. Ma korábban aludt ki a villany. Egy gyertya ég az asztalon. Szemben ülünk egymással, Huszár Aladárné meg én.

A tetők felett sivítő gránátok túrják a csillagos eget. Újság nincs napok óta. A könyv kifordul az ember kezéből. A gondolat pedig megáll, felágaskodik és iszonyodva hátrál önmaga elöl. Mi történik a sötét országban?

Gyertya ég sok asztalon. Vésztorvényszékek ítélkeznek az éjszakában. Nyargaló autók viszik szét a halált és Kun Béla évtizedekre szóló tervekről beszél. A falióra elhallgatott. Már nem ketyeg, megállt. Zsibbadt aggyal ki tudja mióta üldögélünk. Nem lehet tovább elviselni. Menekülön nyúl a kezem a kártyák után. Kicsi pasziánszkártyák, régi világ színes játéka. Koronás királyok, púderes fejű, hermelines kis királynék, hetyke ifjú lovagok, mintha tetszelegve tükör fölé hajolnának valamennyien, hogy felfordított képük megismétlődjék odalenn, a kártya alsó felén. Mikor hazulról el kellett mennem, Anyám tette ezeket a kártyákat kézi bőröndömbe. Egyedüli szegény kis fényűzésem. Valahányszor rájuk téved a szemem, halkán, finoman az otthonról mondanak valamit... Gondúzó, jó, jó, jövendőmondók, furfangosak, kedvesek és furcsák.

Lassan rakjuk ki a kártyákat az asztalon. Összesöpörjük. Előlről kezdjük.

Hogy lefogyott a kezem...

A tető felett, valahol a magasban, megint elsurrogott egy gránát. Lecsapódása széles, tompa bögés volt. Kisvártatva visszacsaholt a Nyíres.

– *A vörösök...*

– *Most a csehek lőttek.* Csend lett.

– *Megint a vörösök.*

Fásultan, vontatva mondjuk. Ismerjük az ágyúk hangját. És közben a kicsi dámák és királyok jönnek, mennek az asztal lapján, a gyertyafényben.

– *A csehek...*

Három hete... azóta mindig, mindig így megy. És az idő mértéke mintha hirtelen elveszne. A hetek eltörlődnek. A tegnap, a tegnapelőtt, a holnap... olyan mindegy. Nincsenek többé se nappalok, se éjszakák. Semmi sincs, csak örökkévalóságig megismétlődő tompa dörrenések vannak.

A kártyafigurák megálltak az asztalon. És felettük nem látón, mozdulatlanul egymásra meredünk mi ketten.

Odakinn újra kezdődik. Az utcában kísértetiesen füttyülnek a golyók. A gránátok dörrenése útközben bezörget az ablakon.

Tegnap is... holnap is...

Valami a homlokom mögött lassan kuszálni kezdte a dolgokat. Odakaptam, hogy abbamaradjon.

Holnap is, azelőtt is, azután is... Egyszerre úgy rémlett, réges régen van már mindez így. Évek múltak el, mióta elkezdődött. Közben megöszültünk, egészen öregek és görnyedtek lettünk. Szerteszét az országban pedig még mindig gyertyák égnek a véstörvényszékek asztalán. Az oláhok mozdulatlanul állnak a Tiszánál. A csehek lövöldöznek, a vörösök felelnek. Semmi se változik és mi várunk és egyre mondjuk:

– *Ez a vörösök ágyúja volt.*

– *Most... a csehek.*

– *A vörösök...*

Hallom a hangomat és úgy rémlik, elment tőlem és fojtottan, idegenül, messze, sok év múltán, öregem ismétli ugyanazt. Ha csakugyan így lenne. Ha így maradna mindig... Valamilyen borzadás fut át a levegőn. Az asztal túlsó oldaláról kitágultan, mozdulatlanul néz rám két szem.

– *A csehek...*

Gépfegyver kattogása hallatszik az Ipoly felől. Ugatnak a kutyák. A ház falán kemény ujjal koppant egy golyó.

– *A vörösök...*

Megint bezörgetett a dörrenés az ablakon. A szoba végében magától kinyílt az ajtó, mintha bejött volna a tébolyodott kétségbeesés és a csendben odaült volna harmadiknak kettőnk közé.

Május 24-25.

A véres harcok után győztes hadvezérek foglalták volna el az országunkat, akkor a gyilkolás a hódítás befejezésével véget ér.

Magyarországot harc nélkül huszonnégy zsidó népbiztos foglalta el. A sarcolás, az ostromállapot véglegesül, a gyilkolás folytatódik.

Minden sorsnál szörnyűbb ez: hónapok óta tartó kivégzés folyik itt! A halálos ítélet mindenben benne van. Az emberek olykor nem olvassák ki mindjárt, olykor csak később eszmélnek rá, de azért mindenben benne van.

Budapestről szívszorító hírek jönnek. A város éhezik és felfelnyög kínjában. Kun Béla feleletül kihirdeti a munkástanács gyűlésén: „*Van még annyi készlet, hogy a budapesti proletariátus ne legyen kénytelen éhezni*”. Nem a város lakosságáról beszél, csak a kiváltságos proletariátusról, amelybe beleérti a zsidó értelmiséget is, mindenkit, aki vörös proletárnak vallja magát.

Azok nem éheznek majd. Ha pedig azoknak a száma csökken, akik magyarok, az nem fáj Kun Bélának.

Kis színes papírlapokkal is lehet kivégzéseket végrehajtani.

A népbiztosok kegyetlen leleményessége kimeríthetetlen. És ha maguk nem merik megtenni, szólaljon meg a Munkás- és katonatanács. Hozzon határozatot. A kivégzés csendes módszerül most élelmiszerjegyeket hoznak forgalomba. Osztályozzák a lakosságot. Kinek adnak kenyeret és kitől tagadják meg.

Akik vörös jegyet kapnak, a testi munkások, vörös katonák és minden vörös kiváltságosak, azok jóllakhatnak majd ezután is. Akik kék jegyet kapnak, hivatalnokok, tanítók, özvegyek és nyugdíjasok, azok éhezhetnek tovább. Akik egyiket sem kapják, azok éhen halhatnak.

És: „*a családfőnek osztályozása nemcsak rája, hanem a vele közös háztartásban élőkre is kiterjed*”.

Ebben a magyarázatban benne van a szándékos emberölés: a magyar értelmiség gyermekei kiirtásának a terve.

A proletárdiktatúra, mely osztályharcot folytat mindenütt, még igazságszolgáltatásban, ABC könyveiben és óvodáiban is,

osztályharcot folytat a kenyérrel is. Kegyetlensége soha se mutatta meg magát leplezetlenebbül. A proletár diktatúra nemcsak a felnőttek közt tesz különbséget, de rendeletileg tesz különbséget gyermek és gyermek között. Kiválasztással ad enni, kiváltságos uralkodó osztálya gyermekeinek. Azok a szegény kicsinyek pedig, akik szerencsétlenségükre nem vasmunkások vagy vörös katonák otthonában születtek, hanem hivatalnokok vagy özvegyek szürke lakásán élnek, ám szűkölködjenek.

És ennél embertelenebb fejezetet Heródes óta nem írtak bele az emberiség történetébe.

Május 26-29.

Most már nem tarthat soká... Óh, nem odakintre értem. Ott kinn még folytatódhat, de benn a fejünkben valami megszakad.

Az utcák, a házak, a kövezet még bírja, csak az ember nem bírja már. Csendes téboly van a szemekben. A képek változnak, az iszonyat folytatódik. Ahová ellátni, köröskörül diadalmasan vigyorog felettünk a kegyetlen idegen arc, ahová nem látni, onnan nyöszörgés hallatszik, tompa zuhanások, elvonszolt testek csúszása. Ezek mind magyarok... Viszik őket börtönbe, kízókamrába, vesztőhelyre.

Hányan hiányoznak majd közülünk, mire kérdezni és felelni lehet, mire megszámálhatják egymást, akik megmaradtak?

Két hónap óta jönnek már a vérszagú hírek: Eleinte ráztuk a fejünket. Csak a meghibbant képzelet ijesztget. A rémület örülteket mesél... A hírek elhallgattak, vártak; aztán: hirtelen visszajöttek és adatokat és neveket hoztak magukkal.

Április elején volt, mikor először hallottam róla, hogy egy tengerész, kiszabadult fegyencekből és orosz zsidókból terror csapatot toborzott maga köré. Aztán híre jött, hogy ezek az emberek megszállták a Teréz körüti Batthyány-palotát és lefoglalták a Trefort utcában a Hunyady-palotát. Május 1-én nagy felírást akasztottak ki a palota falára. „Lenin fiúk”. Azóta így nevezik őket és Budapest éjszakáiban és a vidékén, ahol moccan mernek a boldogtalanok, felbukkannak az állig felfegyverzett, bőrkabátos terrorlegények. Ezek hurcolták el a múlt napokban Dormándy ezredest és Horváth Viktort, akikről ma már híre jár, hogy embertelen kízást szenvedtek el. A Batthyány palotában, a pincében kikötötték őket a Lenin fiúk, égő szivarokat tömtek a szájukba, literszámra öntötték beléjük a vizet, szeget vertek a körmük alá. Élnek-e még? Ki tudja. A véres árnyak sokasodnak. – Emlékezem, több hete múlt már. Valaki mondta, hogy ellenforradalom volt Makón. Akkor hallottuk először, hogy a képviselőház egykori elnökét, Návay Lajost megölték. Nem hittük el. Miért épen őt, szinte túlzottan liberális volt, a választójog harcosa, szelíd tudós, melegszívű emberbarát és a forradalom óta csendesen elvonult.

De a hír nem engedett és újra jött. Pesti terroristák mentek le Makóra túsokat szedni. Másokkal együtt Návay Lajost, unokaöccsét, Návay Ivánt és Makó polgármesterét is elfogták. A foglyokat vasúton indították Budapest felé. Kiskunfélegyháza előtt beordították a terroristák a szakaszba: – Álljanak elő a grófok és bárók. És mikor senki se mozdult, egy ember, akit, mint árva gyermeket a Návayak neveltettek, megszólalt: – *Itt a kegyelmes úr meg a nagyságos úr, vigyék ezeket.* – A terror-legények leszedték őket a vonatról, a töltés mellett megásatták velük a sírjukat. Hamar, sietni kellett! A vonat várt. A véstörvényszék ítéletére nem volt idő. Kihallgatás nélkül beléjük lőttek, a rohamkésükkel szurkálták a mellüket. Aztán begyömöszölték őket a félig megásott sírgödörbe. Az egyik még élt, szegény keze kiállt a földből és mozgott egy darabig.

Sok éjszakámon felrémlt ez a kép. Lehetetlenség... örület. A hír nem engedett és bebizonyította igazát. Már jött a másik.

Budapesten eltűnt egy fiatal zászlós. Valamelyik tiszt beszélte. A zászlós tizennyolc éves volt, Dobsa Miklósnak hívták. Igazolásra szólították fel és ő nevetni kezdett. Nem tett egyebet, csak nevetett. Szegény fiú, eltűnt a Batthyány-palota kapuja mögött. Mások is eltűntek. Új vértócsák. Sok erőszakos halál, melynek nem tudta a hír a nevét.

Szamuely külön vonata pedig egyre jár az országban és ahol megáll, ott

akasztanak. Hajdúszoboszló... ott kezdte el. Oly messze van szép Hajdúságom távol városa és mégis eljutott ide a hír és pontosan mesélt. Szatmáry Antal, egy vasúti munkás beszélte el. Április 23-án történt. Akkor már Debrecen alatt állt a vörös front. Hajnalban egy huszár kilépett a legénység elé és elkiáltotta magát: Mindenki meneküljön, jönnek az oláhok! Az internacionális zászlóalj futott legelől. Egy utolsó szedett-vetett csapat vonaton menekült Szoboszló felé. Fűtőnek Szatmáryt parancsolták fel a mozdonyra: Szemben páncélvonat jött óvatosan. Egy fekete hajú, vörös orrú fiatal ember kihajolt és odakiáltott: – *Mi hír van elvtárs Debrecenben? – Mi vagyunk az utolsók* – felelte a fűtő.

Az a fiatal ember Szamuely volt. Megállt Szoboszlón. Dühös kedvében lehetett. Senki sem tudta miért, megkorbácsoltatta az állomásfőnököt, utána néhány munkást. Aztán még nem ért ki a vonatja a jelzőig, mikor észrevette, hogy Szoboszló templom tornyára fehér zászlót húztak. Visszafordította a vonatot. Terroristáival befutott a városba. Lóháton egy szőke, kékszemű nő kíséerte: Hirtelen összefogdosztatott három gyanútlan embert, aki véletlenül az útjába akadt, Körner malomtulajdonost, Tokay József rendőrkapitányt, Fekete László polgármestert és a gyógyszerár előtt felhúzatta őket három akácfára. – *Egymás után!* – mondotta Szamuely és a körmét tisztogatta az akasztás alatt.

Aztán futott. Kabán csak sietteben kínoztatta meg a segédlelkészt, a jegyzőt, a bírót, már jöttek az oláhok. Szolnokra ment. Szolnok egész környékén túsokat szedett, akasztatott. Százötven ember tűnt el, mióta Szamuely ítélkezik...

És ahogy a gondolatom vándorolva megy az országon át, már nem egyenként, elvétele jönnek elém a véres árnyak, tolongva sereglenek és mind magyarok, és mind keresztények és kísértetekkel van tele a nappal és az éjszaka.

Odakinn a ház előtt óvatos lépések jártak. Babonás idők... Kísértet állt a küszöbön. Huszár Aladárné is riadtan odanézett: *-A pap!*

Fekete kabátjában Kovács Sebestyén, a református lelkész, hihetetlenül soványnak rémlett. Az arca fakó volt és a szája körül friss barázdák látszottak. Olyan halkán és szaggatottan beszélt, mintha gyors futás után állt volna meg.

Sajátságos mozdulatot tett a kezével, aztán felém fordult.

– *Szereti az Isten, hogy nem jött velem. Mikor az Ipolyhoz értem, minden irányból, rohánva jöttek a csehek és vörösök is. Nem volt más választásom, neki szaladtam a folyónak, behempedtem és a golyók csak úgy separték körülöttem a vizet. A vörösök még sortüzet is adtak utánam...*

Ez volt hát annak az útnak a története, amelyet meg kellett volna osztanom velem.

– *Feltétlenül elfogták vagy agyonlőtték volna, mondotta a pap. – A csehek internálni akartak. A vörösök kerestek. Három napig bujkáltam a vetések között, mielőtt haza mertem jönni. Azt a hírt kaptam, hogy a csehek időközben belelőttek itt a templomba. Pedig... a padlása tele van fegyverrel. Az utcában megint fütyülni kezdtek a golyók. A pap összerezzenet és minduntalan maga mögé nézett. Észrevette és zavartan elmosolyodott: – Azóta nem bírom. Sokban volt részem... Egyre görnyedtebben ült és fiatalága dacára szomorúan öregnek látszott.*

Amit ez az idő elhasznált és felőröl bennünk, azt nem lehet többé visszavenni, azt soha többé nem lehet jóvátenni.

Május 30-31.

Szokatlan csend volt a folyó mentén. Már sötétedett, mikor a katonák egy hordót vittek a múzeumkert felé. A múzeum a laktanyájuk. Ablakunk alatt mondja az egyik, hogy rumot visznek a legénységnek. Mit jelentsen ez?

Még hallatszott egyszer az őrárat lépése. Azután cigány zene szűrődött át az éjszakán. Azután semmi se mozdult többé. Két óra felé járhatott az

idő mikor egy hang szólalt bele az álmomba. Azonnal felébredtem, mégsem értettem mindjárt.

– *Támadás... – Kik?...*

– *A vörösök!*

Nem így képzeltük... Egy pillanatra meghűlt a szívemben a vér. Óvatos ajtók nyíltak és csukódtak a házban. A kicsi lány bejött a szobába és álmosan húzta maga után a párnáját, mint egy fehér hangya túl nagy terhét. Lefeküdt a díványra és elaludt. Odakintről vad lövöldözés hallatszott. Kinyitottuk az ablakot. Hirtelen minden hangosabb lett. A derengés örvénylő robbanásokkal volt tele. A gépfegyverek halálfutamai összefolytak. Szaggatott gyors billentyűverésük vég nélküli hangvonalban futott fel-le az Ipoly mentén. Egy rettentő kéz játszott a szürkületben.

A gránátok olyan sűrűn jöttek a tető felett, hogy már nem lehetett megkülönböztetni, melyikét melyik part küldte. Eldobált réztányérok csapkodták az eget. Dühödtt pörölyök döngtek és szanaszét puszkagolyók, kicsi kalapácsok verték a házak falát. Ember nem látszott a kísérteties csatában.

A ház remegett és minden visszhangzott, mintha egy fahíd alatt lapultunk volna. Úgy rémlett, a híd kongó ívén veszett targoncák görögnek, és valamennyi halált fuvaroz. Órák múltak. Aztán reggelbe virradt a derengés. A szürke sejtelmek körvonalakat kaptak, a dolgok elvették a maguk színét. A fák zöldjén, a barna cseréptetőkön végig süttött a sárga nap.

Az ágyútűz még folytatódott, de a gépfegyverek kattogása mintha elment volna tőlünk, egyre messzebről hallatszott. Egymásra néztünk. Megalázott szomorúság volt ebben a tekintetben, kínlódtunk az ellentétes érzelmek sanyarúságában. Nem a túlsó part jött át, hogy szétzúzza vörös börtönünket, hanem a börtön ment át és terjeszkedett. Az ütközet már túl jár az Ipolyon, valahol a szőlőhegyek között.

Kerékpáron, mint egy görnyedt kis manó, fiatal nyargalt el az ablak alatt. – *Átmentek a vörösök!* – kiáltotta, – *a csehek futnak az egész vonalon...* Szavát elkapta a sebesség. Aztán megint nem mozdult semmi.

Egy parasztleány bárgyún megállt az utca közepén. Az ijedtség közlékenyette. Az ablakunk felé fordult és odaszólt: – *Szügyben voltam a katonámnál. Tőle kergetett el a riadó.*

– *Hát nem lőtték a szügyi utat a csehek? Bizony lőtték,* – felelte a leány de most már vége van.

A szőlőhegy elhallgatott. Csak a vörös ágyúk dörögtek. Onnan túlról nem felelt semmi. És ez a csend nem olyan volt, mint mikor élő ember hallgat. Így a halál szokott hallgatni.

Valami meghalt, összetört. Szörnyű feszültségben elpattant egy abroncs, mely körülfogta és elzárta a vörös hullámot. A hullám szétömlött, eddig érintetlen kis tanyák, falvak, lábon maradt kastélyok szépsége felett.

Szegények, akik odaát vannak! Szegények, akik rájuk rohannak. Magyarok mind és csak a szenvedés és a halál az övék. A győzelem Trockij ügynökeié.

Úgy éreztem, mintha a hontalanság országútja kinyúlt volna előttem, bele a

bizonytalanságba, talán túlra a határokon. Mire várjak még itt tovább? Most már nincs értelme. És a szemem kinézett valamerre, ahová nem látni.

Közben az innenső parton is elhallgattak az ágyuk, És a gyarmati úton batyuk alatt görnyedve sok furcsa kis alak igyekezett visszafelé. Mire közelebb értek, láttam, hogy katonák. A túlsó part falvaiból, a szőlőhegyekből jöttek vissza a győztes vörösök, rogyásig megrakodva zsákmányolt és rablott holmival.

A megfutamodott csehek állásaiból batyukban hozták a rizskását, gyufát, dohányt, zsákszámra hozták a szárított szilvát, hordókban a rumot, bort, mézet. Egy zsidó frontmegbízott elvtárs kocsit is szerzett odaát. Megrakodva jött és megint fordult. Láttam, ahogy végig hajtott az utcán. A katonák pedig röhögtek: Üldözze a cseheket Kun Béla! Széles jókedvükben voltak, egyik másik tántorogva bukdácsolt.

Dél felé járt az idő, mikor a vörösök vígságába váratlan távoli lövések csattantak bele. A gépfegyverek megszólaltak a szőlőhegyen.

A folyó irányából egy katona rohant a múzeumkert felé. A sapkáját elvesztette, a haja lobogott, az arca szürke volt a rémülettől. – *Visszajöttek a csehek!* A kiáltás bekapkodott a nyitott ablakokon, végiglődült az utcán. – *Ott vannak megint a szőlőhegyen! Elfogták a mieinket!*

A csehek csakugyan visszamentek a szőlőhegyre. Hatvan vöröset ott leptek a dézsmánál. A sebesülteket agyonverték. Senki se hozta el őket a harcterről. A proletár hadsereg nem törődik a sebesültjeivel. Nem tartja számon a halottjait. Aki odakinn elesik, névtelenül kerül gödörbe, ismertető cédulája nincs és a hantja jeltelen marad...

A túlsó part lövöldözött, de az innenső nem felelt. A trombita hiába fújta a riadót. A vörös hadsereg rizskását főzött és rumot ivott hozzá.

Néhány proletárasszony, akinek semmi se jutott a zsákmányból, csípőre tett kézzel szidalmazta a katonákat: – Persze, cudarok, ha húsosítás van, meg tejet mernek, akkor mind ott vagytok legelől. Akkor kiabáltok, hogy ti vörösök vagytok, akkor elviszitek a tejet a gyerekek elől. De mikor a cseheket kellene kergetni, hazaszaladtak a lopott holmival. Ott hagyjátok nekik a hegyet.

A katonák legtöbbje részeg volt. Berúgtak még az éjjel, a támadás előtt. Mialatt gyülekeztek, cigány húzta nekik és rumot kaptak.

„*A pálinkabutítás volt a burzsujok fegyvere*” üvölti a vörös sajtó. „*Az alkohol a proletár legnagyobb ellensége*” – hirdetik minden falon a kommunista plakátok. De a proletárdiktatúra leitatja az osztályöntudatos proletár hadsereget, mikor hiábavaló halálba akarja kergetni.

Május 31.

Károlyi Mihály mit tettél?

Reggelre a csehek észrevétlen, lopva, még a szőlőhegyről is elpárologtak. Megfutottak a silány vörösök elől... Ugyanazok a csehek, akik öt hónap előtt leindultak a zólyomi hegyekről és bántatlanul elvették Pozsonyt és Kassát, a bevehetetlen büszke Komáromot, országunk egy harmadát, el messze Máramaros felé.

Vajon hogy futottak volna, ha a limanovai huszárok és a gorlicei honvédek mentek volna ellenük... De Károlyi hadügyminisztere nem akart katonát látni! Az a Linder Béla, aki mostanában, egy vörös csapatszemlén, Böhm Vilmos, Pogány-Schwarz és Landler elvtárs fegyveres szolgálói előtt hangosan, dicsekvőn kiáltott fel:

„Látjátok, ezért kellett szétkergetnünk a régi hadsereget...” Keserves haragomban nekiszorítottam a két öklömet a homlokomnak. Rimaszombat, Ipolyság a vörösök kezén van és felettünk is az összes magaslatok. A katonák két tábori ágyút és géppuskákat zsákmányoltak. A cseheket álmukban lepte meg a támadás. Félmeztelenül menekültek. A foglyokon se volt ruha. Cseh egyenruhákkal, csizmákkal megrakott parasztszekerek zörögnek a hidakon.

Éjjel nem tudtam aludni. Vonat fűtült az éjszakában. Ilyenkor soha sem járt erre vonat. És abban a pillanatban azokra gondoltam, túl az Ipolyon, akiket nem is ismerek és mégis féltek. Mire felébrednek, ott lesz a fosztogatók vonata, mely viszi a rettentő vörös járvány fertőzését, a zsarnokságot, a forradalmi törvényszéket. Visszafelé pedig majd hozza a tűszokat, emberek boldogságát, vagyonát és kenyerét.

Az óra ütött. Fél kettő... Megint hangzott egy elnyújtott fűtülés. Az ütközők összeverődtek, a kapcsolóláncok csörömpöltek a sötétben.

Szállítják a bilincseket, rázzák a tolvajkulcsokat. És a vonat csak kúszik az éjszakán át.

Isten legyen irgalmas mindannyiunknak.

Június 1.

Dobolnak odakint. Utcáról utcára ismétlődik. A forradalmi kormányzótanács általános védkötelezettséget parancsol és a nemzet vére felett egyszerű rendelettel dönt egy idegen fajú kisebbség összeborzadtam ... Mostantól kezdve mindenkit kényszeríteni fognak, hogy fegyver fogjon mellettük, önmaga ellen.

A magasban egy repülő szállt. – Olasz gép, mondták a ház előtt az emberek. A repülő az Ipoly völgyét kémlelte. Egy másik világnak a szeme nézett le ránk közömbösen, részvétlenül. Igen, így néznek ránk a magas messziből és apró fekete pontokat, nyüzsgő hangyákat látnak. Kinek jutna eszébe, hogy a hangyáknak fáj valami? Ki törődik vele, hogy fáj, ha a hangyabolyt szétrúgják, ha idegen férgek települnek bele. A gép tovább repült. A rab börtönablaka felett elszállt egy szitakötő.

A vármegyeház előtt ravatalozták fel a katonákat. Vörös virágok; vörös kereszt. A vörös koporsókból vörös szemfödő lógott ki. Csak a kis Stefanovics nem volt közöttük, egy ellenforradalmár vasutasnak tizenhét éves egyetlen gyermeke. Az iskola legjobb tanulója, lángoló kis hazafi. Besorozták, mennie kellett. Megsebesült a szőlőhegy alatt és hiába könyörgött a katonáknak, vinnék vissza Gyarmatra. Nem értek rá, – rizskását vittek. A fiú elvonszolta magát a zabos tábláig és mikor a csehek visszajöttek, puskatussal agyonverték a „kis vörös katonát” is. A szülei hozták haza a holttestét. A direktórium vörös koporsót küldött neki! – *Elég volt!* – mondotta az atyja. – *Nem engedem, hogy maskarával temessék.*

A vörös háború halottjai között sok kis Stefanovics van. Emberek, állatok meg a sírjaiknál, mert ők talán jobban gyűlölték a proletárdiktatúrát és jobban szerették a hazát, min ti magatok...

Két katona jött az udvarba, két szomorú arcú fiatal fiú. Vörös virágot és vörös szalagokat kértek holt bajtársaiknak. Kint jeltelen sír, idebenn propaganda temetés.

A vármegyeház előtt Singer elvtárs mondott búcsúztatót a halottak felett.

„Elbocsátunk titeket azzal az ígérettel, hogy kérlelhetetlen, vad gyűlölettel fogunk harcolni a burzsoázia ellen és ha elpusztulnánk, a mi gyűlöletünkkel fognak tovább harcolni még a fűszálak is.”

Aztán a temetőben, a református lelkész beszélt: „Testvéreim az Úrban, nyitott sírjaitoknál az utolsó szó a szeretet legyen. És ebben a két szózatban találkozott az Úr és azok, akik megfeszítették.,

Június. 2.

Mikor virrasztás közben mécsünkből már elfogyott a lélek, újra kigyúlt egy pillanatra.

Ma egyszerre... és összeszorítottam a két kezemet és örömben halkán nevetnem kellett:

„Szeged az ellenforradalmárok kezén! Az ellenkormány Aradról Szegedre költözött. Összeköttetésben van a bécsi magyar ellenforradalommal. Nyugatmagyarország szervezkedik és francia protektorátus alatt magyar fehér gárdák alakulnak Szegeden...”

A vörös lapok írják! És kérdezgetem magamtól, találgatom, vajon ezért állították-e meg az antant hatalmak huszonnégy iszonyú nappal ezelőtt az oláhokat a Tiszánál, hogy önmagunkat menthessük meg. Ebben, volna emberi igazság! Egy vérig alázott nemzet visszavehetné az önérzetét. És ha így lesz? Akkor megáldjuk két hónapi szenvedésünket. Nem oláhok, de magyarok vehetik vissza Budapestet a vörös zsarnokoktól.

Ma reggel vettem észre, hogy a cipőm talpa elvékonyult és foszlik. Ijedten néztem. Mit teszek, ha elszakad? Fagyott, fekete krumpli volt vacsorára. Mikor felkeltünk az asztaltól, Huszár Aladárné egy vajjas kenyérről mondott el valami történetet. A kicsi leány sírni kezdett. Éhes volt vacsora után és kérte, adjanak neki vajjas kenyeret...

Rongyos cipő és fekete krumpli, minden mindegy... Szegeden magyar katonák vannak.

Június 3.

Reggel óta erőltetem magamat, hogy reménysegekre gondoljak és Szegedre és háromszínű zászlókra. Hiába kínlódom.

Az utca kihalt. A vörösök elmentek a futó csehek után. Minden kimozdult a tegnapi helyéből. Szemben a gyalogjáró szélén egy gyerek ül és törött tükördarabban villogtatja a napot. Az éles fény cikázik a szobában. A gyerek folyton hunyorog. És lassan forogni kezd a szemem előtt. Forróság van a fejemben. Tegnap is ilyenfélén volt de akkor nem vettem rá ügyet. Valami a csontjaimat fűrészezi. Lázam van és félek tőle. A láz ki akar fosztani abból is, ami megmaradt.

Jó lenne lefeküdni. Ostobaság. Most minden attól függ, hogy meg ne hunyázkodjam az új nyomorúság előtt... Fel fogok állni és végigmegegyek a szobán. Csak az a gyerek ne táncoltatná egyre a napot.

Június 4.

Hanyatt fekszem és nem látom többé tisztán a dolgokat. Az előbb még ült valaki az ágyam végében. Kedvesen beszélt hozzám és biztatott. Egyszerre ráismertem. Huszár Aladárné volt. Pedig neki is milyen nehéz az élete. A férjéről egyre többen tudják, hogy a honti erdőkben rejtőzik. Ha valaki elárulná... Mégis biztat és a könyvtár díványa helyett, ide adta, a szobáját.

Komolyan akarok gondolkozni afelett, hogy mit tegyek?” Így nem maradhat. Miattam nyílnak halkan az ajtók, miattam járnak lábujjhegyen a házban. Annyira szégyellem magam, hogy szenvedek belé. Valószínűleg csak később fogok valami terven gondolkozni. Most még fáradt vagyok.

Június 5.

Hányszor hittem, hogy rosszabb nem lehet, pedig egészen elviselhető volt eddig. Üldögélhettem a palánk tövében, ahová a nap sütött és az ablakig is elmehettem, a szélbe beletarthattam az arcomat, ha éppen úgy akartam és a kis udvarkertet körül járhattam, ha besötétedett.

Most fekszem négy deszka közt az ágyban és nem bírok mozdulni.

A szomszéd szobában hangok beszélnek. Az Ipoly felszabadult túlsó partjáról jött át valaki. Meséli, hogy mikor a vörösök péntek virradóján előrenyomultak, a zsidók házát azonnal körülállta néhány zsidó vörös katona és szuronyt szegezve megvédte a többi rablása ellen. Megvédték Lesznyén Fischer bérlő házát és az illési majort is. Maga a tulajdonos beszélt el.

Jelentős tanúságtétel ez a tény. A diktatúra a magántulajdon megsemmisítése után is megóvja a zsidó nemzeti vagyont. Az uralkodó faj megvédi a maga fajtestvéreit, míg a mi elnyomott fajunk idegenek parancsára pusztítja saját nemzeti vagyont.

Keserűséget és haragot érezhetnék ezért a zsidósággal szemben és én csak szomorúságot érzek a saját fajommal szemben.

Ők jobban szeretik egymást! Túl az Ipolyon, magyar vörös katonák kifosztották Sztregovát, az ősi kastélyt, ahol Madách Imre „*Az ember tragédiáját*” megírta. De a zsidó vörös katonák megvédték Fischer bérlő házát...

Új látogató jött. Hallom, mikor mondja: – *Léva, Szerencs, Érsekújvár a vörösök kezén van. A csehek futnak mindenütt.* Azt is mondja, hogy Szamuely repülőgépen visszaérkezett Moszkvából, kemény parancsot hozott Lenintől: „*Ki kell tartani az utolsó emberig*”.

Egyre ismerősebb a hang... És később bejött hozzám Jeszenszky Sándor báró. Üzenetet hozott Bercelről. Kiss Károly Kállayéknál van. Gyógyuljak meg hamar. Két nap múlva értem jön. Már mindent előkészített, hogy kisérgítsen Bécsbe. Mikor egyedül maradtam, megkíséreltem, fel tudnék-e könyökölni a párnán. Két nap múlva utaznom kell. Visszaestem.

Június 8.

A napok rendetlenül kuszálódnak a fejemben. Néha eszembe jut, hogy most valamikor el kellett volna mennem és mégis itt maradtam. Az is eszembe jut, hogy, Kassát visszavették a csehektől a vörösök. Szegény város. Piros-fehér-zöld zászlókkal fogadta őket, akiket magyaroknak tartott. Aztán le kellett szednie a zászlóit.

Pünkösöd vasárnap... Hallottam, mikor nagymisére harangoztak. Templomba mentek mind. Csend van és lassan eszembe jut, ami történt.

Két nappal ezelőtt későn zörgettek az ablakon. Ijedt aggodalom lopódzott szét a házban. Férfihangok hallatszottak a folyosó felől. Huszár Aladár hazatért!... Azt hittem a láz vetít ijesztő képet. Egy erdei ember jött be az ajtón. A ruhája rongyos volt, az inge szakadozott, a haja és a szakálla megnőtt. Barátjával, Pongrácz Györggyel, hat hétig bujkált a börsönyi hegyek rengetegében.

És ők is várták a diktatúra bukását. Várták az antant hatalmak közbelépését. Aztán jött a vörösök offenzívája! A két barát az észak felé vonuló harci zajból tudta meg, hogy a vörösök győztek és nincs menekülés. És mivel a cseheknél, akiket kivertek egyszer, nem akartak menedéket kérni, ugyan mire vártak volna még?

– *Hazajöttünk*, – Mondotta. Huszár Aladár és a szemében vad szomorúság tükröződött. – *Átadjuk magunkat a direktóriumnak, aztán ítélkezzenek.*

A direktórium elrendelte kihallgatásukat, de csodálatosképpen nem tartóztatta le őket. Azóta megint ácsorog egy vörös őr a házzal szemben, a túlsó szegleten.

Orvos volt nálam. Ízületi gyulladásom van. A gyerekek nefelejcsét hoztak a folyó partjáról. Aztán egész idő alatt néztem a virágokat. Lassan délután lett felettük és alkonyat és este. Már nem látszottak a sötétben.

Gyertya égett az ágyam mellett és Kiss Károly itt ült egy széken. Hálás voltam neki, hogy eljött és nem beszélt arról hogy holnap mennem kellene.

Anyámról hozott hírt, annyi idő után... Könnyebb lett a lelkem. Hányszor kínozott a félelem, hogy talán már nincs többé. Most megint tudom, hogy él, egészséges. Csak aggódik miattam, heteken át nem kapott hírt felőlem. Többször kihallgatták, meg is eskették rá, hogy ha megtudja, hol vagyok, azonnal feljelent... Egyszer egy detektív gorombán ráírvallt: „*Hát maga, hogy nevelte a gyerekeit, hogy ilyen lett?*” *Magyarnak neveltem*” – felelte Anyám. A detektív lehorgasztotta a fejét, egy darabig megszégyenülten hallgatott: – „*Én is magyar vagyok*” – és kezet csókolt Anyámnak. Azóta nem jártak nála többé nyomozók.

Kiss Károly magáról is beszélt. Javarészt Dunántúl bujkált. Forrong az egész vidék. Itt is, ott is felveti fejét az ellenforradalom. De Szamuely hirtelen megjelenik mindenütt. Devescseren a templom körül akasztatta fel az ellenforradalmárokat. Egy fiatal tanító kivételével mind paraszt volt. Az asszonyoknak nézni kellett. Nagygencsen egy gazdát a gyerekei szeme láttára húztak fel a fára. Nem halt meg. Mikor a koporsóban feküdt, megmozdult és felült. A gyerekei és az asszony sírva futottak hozzá. De a terrorlegények nem kegyelmeztek. Megölték a koporsóban.

Mialatt Kiss Károly mesélt, egyre többen lettek a szobában. A szegletben is álltak, ahová nem ért el a gyertya fénye. Csak álltak és nem tartottak hozzánk. Az egyiknek kötél volt a nyakán. Egyiknek összeszurkált arcából folyt a vér. Szerettem volna mondani: menjenek el. De nem voltam bizonyos, hogy jól látok-e? A többiek talán nem is vették észre, mert egészen rendesen beszéltek egymás között.

Kiss Károly Bécsbe szökik. Át kell mennie Budapesten, aztán Szombathelyen, aztán gyalog valahol Szentgotthárdnál át a határon. Ijedten figyeltem, vajon mondja-e, hogy nekem is azon az úton kellene lennem. Nem mondta és örültem. A karomat felemeltem, megfordítottam a fejem. Összehiraptam a fogamat a fájdalomtól.

Aztán mozdulatlanul feküdtem óráról-óra és egész éjjel folyton készülődtem. Reggelre olyan fáradt voltam, mintha végtelen utakat jártam volna be.

Június 9.

Nem látom az akácokat, de érzem a forróságban, hogy virágoznak. Éjjel is érzem, a hosszú hold fényes, néma éjjeleken. Vajon mi lesz, ha, újra virágoznak. Talán majd akkor...

Június 10.

Sok vonat jár. Valamelyikkel elment Kiss Károly is. Úgy mondják, Dunántúl csakugyan lángra lobbant az ellenforradalom...

Mikor az ember beteg, óriás arányokat öltenek az események. Ma mindenáron a saját sorsommal kell foglalkoznom. Az esti vonattal váratlanul megérkeztek Huszár Aladárné szülei, Szilassy Aladár és a felesége, akikkel a téli küzdelem munkája közben gyakran dolgoztam együtt, Budapesten bizonytalanná lett a helyzetük. Szilassy Aladárt a nyomozó osztály, mint túszt akarta tartóztatni. Ide menekültek. Itt találtak engem, akiről azt hitték, rég külföldre szöktem. És én elfoglalom előlük a helyet.

Június 11.

Elviselhetetlen izgatottság öröl. Az újságok diadalt ordítanak. A felszabadult Kassa ünnepel. Az internacionálét játsszák. A vörös díszszázad éljenez, mikor Garbai és Kun Béla elvtársak ellépnek előtte.

Egyszerre megrohantak száguldó kuruc dalok... Átkápráztak képzeletemen a fejedelem előtt kalpaglengető kuruc lovasok.

Cseh rabságból hazavágyó szép városunk, de másként is képzelte el a hazatérést? Kun Béla pedig szónokolt:

„Tisztelt elvtársaim!... Ugye elvtársak jó ez a proletárdiktatúra? Bár még bele se kóstoltatok, de meg fogjátok látni, milyen szép, milyen jó és milyen érthető ez a proletárdiktatúra a dolgozók szempontjából. A proletár, aki dolgozik, aki elnyomott volt, meg sem értheti, hogyan lehet valami mást akarni, mint ezt a proletárdiktatúrát. Ez egyszerű valami... Nekünk mindegy, hogy dolgozó proletár testvérünk milyen nyelven beszél, nekünk egy, ellenségünk van: a burzsoázia, akármilyen nyelven beszél is...”

A nyelv felett, melyet Kun Béla és szónoktársai Böhm elvtárs, Jászai Samu és Stern Lipót beszélt, felhördült a dóm mélyén a Fejedelem: Miért hoztatok haza? Csendesesen hallgattam tenger mormolását...

Június 12.

Napok óta beszéltek. A hír igaznak bizonyult. Clemenceau a békekonferencia nevében tárgyal Kun Bélával. Jegyzékét szikratávirat hozta el Parisból Budapestre „*a magyar kormánynak.*” A jegyzék, mintán kijelenti a budapesti kormány előtt, hogy képviselőit éppen most kívánja magához hívni, felszólítja, szüntesse be a csehszlovákok elleni támadásokat, ellenkező esetben a szövetséges és társult hatalmak kormányai a legszélsőbb rendszabályokkal fogják erre kényszeríteni Magyarországot!

A jegyzék figyelmezteti Kun Bélát a hálára, mellyel a szövetséges hatalmaknak tartozik, amiért „két ízben is megállították a román seregeket, amelyek átlépték a fegyverszüneti határt és megakadályozták őket, hogy folytassák előnyomulásukat Budapestre és megállították a szerb és francia seregeket Magyarország déli frontján.” Clemenceau úr a békekonferencia elnöke leülne Kun Bélával egy asztalhoz. Elvakult bosszúja mindenre kész, ha üszkösítheti véle a vitézi harcban elbukott szegény magyar tátongó sebét. És mi tőlük vártunk emberi irgalmat, a győztesektől, akik okmányt állítanak ki arról, hogy hónapok óta ők prolongálják a bolsevizmus rémuralmát Magyarországon!

Kun Béla a hatalmakhoz és saját magához méltóan válaszolt:

„Clemenceau úrnak, a békekonferencia elnökének, Paris. A magyarországi tanácsköztársaság kormánya örömmel fogadja a szövetségesek és a szövetkezett államok kormányainak azon szándékát, hogy Magyarországot a párizsi békekonferencia elé meghívják. A magyarországi tanácsköztársaságnak nincsenek ellenséges szándékai a világ egyetlen népével szemben sem, barátságban és békében kíván élni valamennyivel, annál is inkább, mert nem áll a területi integritás alapján.”

Kun Béla csúfolódva folytatja: „örömmel vesszük tudomásul, hogy a szövetséges államok megparancsolták a csehszlovák köztársaságnak, a román és jugoszláv királyságoknak, hogy támadásukat szüntessék meg, de kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a nevezett államok a szövetségesek parancsait nem teljesítették.” És ezután felajánlja, hogy a vörös hadsereg hajlandó a szövetségeseknek módot adni, hogy *parancsaiknak érvényt szerezhessenek...*”

Június 13.

Ma tudtuk meg... Még június elején történt: A szombathelyi és celldömölki direktóriumok karhatalommal kísérelték megvalósítani Landler Jenő parancsát és be akarták kényszeríteni a katonailag kiképzett vasutasokat a vörös hadseregbe. A szombathelyi és celldömölki vasutasok elhatározták, hogy megszüntetik a munkát és a sztrájkjal megdöntik a proletárdiktatúrát. A derék vasutasok egymásután csatlakoztak a felkeléshez és június 2-án az osztrák határtól a Duna partjáig minden vonat megállott.

Csak Szamuely vonata nyargalt a leninfiúkkal. És mert Budapest nem csatlakozott, a vasutasok nem bírták egységesen megállítani az egész országban a vonatokat. Hat napi küzdelem után újból felvették a munkát. Az akasztófák alól elindultak a vonatok és velük a proletárdiktatúra akadozó vérkeringése. Ez a reménység is összedőlt. Most már következett, amit Kun Béla híveinek megígért: „Minden állomáson fölakasztatok majd néhány vasutast, aztán rend lesz. Így csináltam Oroszországban is”

De az elvetett csóva addigra már tüzet fogott. Sopronban kilobbant az ellenforradalom. Czenk, Csoma, Kapuvár népe fegyvert fogott. Rövid ideig tartott. Néhány óra múlva minden oldalról jöttek a vörösök. Csomán a győri terroristák összeszedték az ellenforradalmárokat és százötven embert belegyömöszöltek egy kis zárkába. Az ablak vasredőnyeit is rájuk csukták, hogy megfulladjanak. Ekkorra már Szamuely is a városba érkezett. Előtte fegyveres vörös örök futottak szét ordítva: Be a házakba! – És aki nem tudott idején menekülni, arra ráfogták a fegyvert. Mire Szamuely automobilján terroristáival bevonult, üresek voltak az utcák és a fekete hiéna halálos csendben vágatott gépfegyveres kocsiján az ítélethez.

Szabad ég alá asztalt állítottak, Szamuely egymásután vezettette maga elé a foglyokat. Nem hallgatott ki senkit, csak azt kérdezte, kinek van vagyona? Aztán jobbra és balra parancsolta az embereket. Senki se tudta, hogy a jobboldaliak vagy a baloldaliak fognak-e meghalni. Tanúkihallgatás nem volt. Szamuely egymaga személyesítette meg a véstörvényt. *Mars a halálba!* – rivallta a baloldaliak felé és nyolcan elindultak a templom előtti térre.

Az egyik elítélt, egy csizmadiasegéd, összeesett. Fekve hagyták. A többi utolsó útjukon puskatussal verték és köpködték a hóhérok. Takács hadnagynak a szemüvegét úgy beleverték a szeme gödrébe, hogy a szemgolyója kifordult. Mialatt a vesztőhelyre ment, letépték a fejről a zsebkendőt és kifordult szeme ott himbálódzott az arcán. Akics Gyula malomtulajdonost megpofozták, amikor az akasztófa alatt a zsámolyon állt, Tarcsay István, Laffer Lajos, Németh Gyula, Németh Lajos, Glaser Ferenc, mind meghaltak az akasztófán. A kivégzésnél nem volt orvos jelen. A holttestek még ki se hültek, mikor a terrorlegények lehúzták róluk a ruhát és letartóztatott társaikkal megásatták a sírgödrüket. Szamuely gúnyolódva nézte az akasztást.

És vasárnap, pünkösöd vasárnapján, már Kapuvárott működött. Százötven főből álló terrorcsapatával kézigránátos, géppuskás kísérettel vonult be. A foglyoknak csak a nevét kérdezte meg. „Fel kell őket akasztani!” Mesterházy Zsigmond postamestert, Pintér Pál csendőrőrmestert, Rest Józsefet, Semmel Károlyt és Fábiánt, a katolikus templom elé az országútra vezettette ki. Fábiánnak közben megkegyelmezett, mert megsúgták neki, hogy az izraelita hitközségnek az elnöke. A végső útjukon Kapuvárott is véresre verték az áldozatokat. Pintér csendőrőrmester leszakadt a kötéllel. Két kis gyereke odaszaladt hozzá és könyörgött. De Szamuely nem kegyelmezett. Meghaltak mind. A városra pedig

milliókra menő sarcot vetett ki. És elhajatott temérdek vágómarhát. Aztán ment tovább, lelkiismeretfurdalás nélkül, nyugodtan fejedelmi különvonatán.

Megy robogva a halálvonat magyar éjszakákon át, ahol megáll, ott emberek kerülnek a fákra és vér folyik a városok kövezetén. A vonal mentén pedig gyakran találunk megcsonkított mezítelen holttesteket. Szamuely vonatán is ítélkeznek. Akit oda a mieink közül behurcolnak az nem mondja el többé, amit látott. Egy megbízható ember, aki a szocialista párttal ment át a kommunistákhoz, beszélt el nekem azt, amiről senki sem beszél. Szolnokon jelentést tett Szamuelynek, akkor látta a vonatot.

Szamuely állandóan ott lakik. Éjszaka még Budapesten is a vonatán hál. Harminc válogatott terrorista testőr környezi. Külön hóhérjai vele utaznak. A vonat két szalonkocsiból áll és két első osztályú kocsiból, melyben a terroristák utaznak és két harmadosztályú kocsiból, melybe az áldozatokat szedik fel. Ott folynak a kivégzések. Ezeknek a kocsiknak a padlóját már befogta a vér. A holttesteket a rohanó vonat ablakain dobálják ki, mialatt Szamuely kárpitozott falú szalonjában csiszolt tükrök, rózsaszín brokáttal bevont, törékeny, aranyozott Louis XVI. bútorok között, egy vékony lábú nőies íróasztalnál ül és kézlegyintéssel dönt élet és halál felett. A megvalósult marxizmusnak minden tettén, minden rendeletén, minden intézkedésén, sőt még a hírek közlésén is átvigyorog a kínzás módjának spekulatív természete, a szinte undorítóan érzéki kegyetlenség.

A bátrak ölnek, a gyávák kínoznak. A magyar faj férfias és bátor. Tud vad, kíméletlen, nyers sőt bosszúálló lenni, de egész történetén át soha se volt kegyetlen. A magyar nem érzéki faj. Sem ősei vallásában sem pogány kori isteneinek fogalmában, sem mondáiban, sem népmeséiben, sem dalaiban, sem humorában, se művészetében nincs kifejezett érzékiség. A bolsevizmus kegyetlenségében pedig szinte a kéjgyilkosok érzékisége keveredik. Ez nem szláv és nem turáni eredetű. Ezt a mindkettőjük között elvegyült harmadik keverte a végzetünkbe.

A héber nép története, az Ószövetség, a Talmud és a világ különböző nyelvein megírt zsidó irodalom és minden, ami a júdeai néptől származik, túlaradó érzékiség. A kegyetlenség pedig az érzékiségből meri fantáziáját és energiáit.

A vérengző török járom és az irgalmatlan osztrák elnyomás hasonlíthatatlanul enyhébb volt, mint a bolsevizmus kegyetlensége.

Szamuely vonata rohan, megállás nélkül, remegő örházikók, megtorpant kis állomások előtt. A mozdony forró szelétől meginognak a fák és elsápadnak az arcok. Szikrákat hány a kürtő, messzire látszik, ahogy ragadja előre a kínzás beteg vágyai. Száguld keresztül-kasul az országon át, hogy a hódító faj kegyetlenségével véglegesen bilincsbe verje elrabolt országunkat.

– Iszonyú csend. Csak egy vonat sikolt.

Álmodtam-e vagy ébren voltam? Ősrégi könyvek lapjai fordultak. Ezer évek jöttek felém. És távol messzeségükben útnak eredtek az ábrahamiták az Úr folyó partjáról. Kevesen voltak és

tudatlanok. Kánaán őslakói barátságosan fogadták a hazátlan kósza népet. És mire az ábrahamiták számban meggyarapodva egyiptomi futásuk után másodszor visszatértek hozzájuk, nem vették észre, hogy Izrael népe háborút visel ellenük, mert fegyvertelenül jött. Vérontás nélkül beszötte magát a kánaáni hettita nép közé és csak mikor megsokasodott és elhatalmasodott, irtotta ki az őslakók között a vezéreket és békétleneket. A többieket meghagyta. Rabszolgákra és katonákra volt szüksége. Arab szolgák nélkül sivataggá lett volna az ország, mert Ábrahám ivadékai nem művelték a földet. A katonák nélkül veszedelmek

fenyegették volna az országot, mert ők nem kockáztatták érte az életüket.

Az Úr nevében Ézsaiás próféta mondotta a választott népnek: *„Mivel kedves vagy az én szememben, becses vagy és én szeretlek: embereket adok helyetted és népeket a te életedért.”* Izrael népe így hódította meg magának az országot, melynek birtokáért nem az ő vére ömlött, így foglalt fővárost, melynek köveit más fajok emeltek falakba.

Mózes könyvének jóslata betelt: *„És mikor bevisz téged az Úr, a te Istened a földre, amely felől megesküdött a te atyáidnak,... hogy ad néked nagy és szép városokat, amelyeket nem te építettél, és minden jóval telt házakat, amelyeket nem te töltöttél meg, és kutakat, amelyeket nem te ástál, szőlő- és olajfakerteket, amelyeket nem te palántáltál és eszel és megelégszel.”*

Lassú irtózat fut át rajtam, és a gondolat évezredek felett repül vissza a jelenhez. A hettiták története volt-e ez, vagy a magyar nép végzete? A zsidók meg ismétlik hódításukat. Már van országuk, a miénk, már van fővárosunk, Magyarország fővárosa. És a kiáltás, mellyel Ezékiel próféta Jeruzsálemhez szólt: – *„Eredeted és születésed szerint kánaáni vagy megisméltődhettek az új Jeruzsálem felett: Eredeted és születésed szerint magyar vagy...”*

Június 14.

Füledt fehér hőségben áll a város. Az ablak alatt mozdulatlanul ég a kis utca a napban. Ameddig a párnámról ellátni, semmi se történik. A sors is olyan füledt és mozdulatlan, mint az utca. Ma ül össze Budapesten a Tanácsok Első Országos Kongresszusa. Megelőzőleg két napon át a kommunista párt gyűlésezett a magyar Országházban.

Előre! A tekintetem csak egyre visszahőköl, mint egy kötődő állat a híd előtt. Kényszerítettem magamat és olvasni kezdtem a tudósítást: „*Vörös szín lövell a szemekbe...*” Abbahagytam. Emlékezetemből egyszerre egy kormos pesti házfal bukkant elő. A falon rikító plakát látszott. Kék ég alatt, egy óriási munkás festéktől lucskos ecsettel, dühösen mázolta vörösre az Országházat. A kupolát, gránitfalakat.

Március elején volt, mikor Budapest utcáin ezt a plakátot valóságban kiragasztották. A művész visszahőkölt bennem. Olyan izléstelennek találtam az elképzelést. Terméskövet, nemes követ befesteni... Azóta valóra vált a mázolás és a plakátprogram beteljesült az európai kontinens legősibb parlamentjén. De a festék lekopik a gránitról.

Keservesen olvastam tovább a kommunisták nagygyűlésének leírását. Az újságíró, az újnak és minden újnak örvendő tradícióatlan elragadtatásával idézte meg az Országház átalakított tanácskozó termének új képét. A régi freskók eltűntek. A „magyar szent korona helyén, az elnöki emelvény felett, egy phrygiai sapkás, kemény nézésű munkás tekint le, szíve fölött a szovjetek jelvénye, az ötágú csillag. A falakon nem a „*történelmi nagyságok*” képei, nem a „*dicsőséges*” csataképek – új ecsetvonások pingálódta fel szimbolikus, nagyszerű dísszé”. Hogy sietnek... milyen lihegő lázas gyűlölettel takarják be és törlik el mindazt, ami a miénk volt.

És míg ők drapériákkal, mázólo ecsettel, rendeletekkel olykor a vérünkkel takarják el a miénket, az alatt az ország szíve lüktetése csak egyre mondja, mind egybehangzóbban; fenyegetőbben mondja: Mit tettetek a mi országunkkal? A nyelvünkkel, becsületünkkel, gyermekeink tisztaságával, nagyságunk emlékével? Mindent elsikkasztottatok!

Baljóslatúan lüktet a magyar vér a levegőn át. De ők nem hallják, pedig egy vérig sértett nemzet rettentő haragja forr már a fejünk felett. Nem hallják, fosztogatnak, gyilkolnak tovább és tanácskoznak mi elrablott országunk elrabolt házában.

Újságíró krónikások meglegedett faji önteltséggel mondja el róluk, hogyan érkeznek a tanácskozásra:

„*A küldöttek elfogódottság nélkül lépnek a terembe. Semmi meghatottság semmi meglepődöttség* „

A zsidó faj ereje és szerencsétlensége, hogy sohase csodálkozik semmi felett és nem hisz abban, amit tesz. Képzetelemben ekkor már világosan láttam a termet, melyben egykor Tisza István; a nagy kormányos nemes alakja küzdött annyi tomboló viharban, és felrémlettek hirtelen azok is, akik csak az ő holttestén át juthattak be oda. Tetemrehívásra mentek. Nem tudták és mégis tetemrehívásra mentek. És szavuk nyomán ki serkent a vér az ország tátongó sebeiből és kiserkent a megaludt vér a geszti sírboltban is. Ahogy felvonultak, a vörös drapériák előtt, kirajzolódtak a vörösön az arcok.

Egy dagadt szemű, puha nagy varangy, egy szimatoló dögkeselyű, egy kéjgyilkos, egy fekete hiéna. Hideg, alattomos emberkínzó, terheltek, vérdühben fertőzők, szadisztikus degeneráltak, hatalmi tébolytól puffadt arcok, félhülyék és

egész gonosztevők, szinte elevenen feloszló koponyák. Mintha fegyházakból és tébolydákából jöttek volna elő.

A népbiztosok. Mit keres ezeknek a fejeknek a háttérében a magyar munkásnak a képe, melyet phrygiai sapkával, a szovjet csillaggal festettek az elnöki emelvény fölé! Ha szólni tudna az a munkás, akkor a legyilkolt dunántúli munkások halálhörgésével kellene odarivallnia a tanácskozóknak: Idegenek vagytok és megcsaltatok! Kezembe adtátok a pörölyt, hogy a hazámat összezúzzátok.

Magyar munkások, igazak! Hányal beszéltem közületek az elmúlt hetekben rázós szekéren, vasúti töltés mellett, kinn a földeken, malom tövén, az országútján. És hányan átkozták közületek azokat, akik most a mi romjainkon tanácskoznak. Nagy János,

Kovács István, Kerekes András álljatok elő a magyar nép nevében!

De ők nem voltak ott a nagyteremben a szónokok között. Kun Bél a, Schwarz Richárd, Böhm Vilmos és társaik beszéltek. A bizottságok névsora pedig: Heller Mór, Rabinovits, Singer Vera, Lefkovits Vilmos, Brandstein Illés, Schwarz Árpád.

És vajon miről tanácskoztak két napon át? Arról-e, hogy bűntény a magyar nép vérét céltalan háborúban hiába ontani? Arról-e, hogy Budapest éhezik, a készletek kifogytak, az élet megfulladt? Vagy arról, hogy a párisi zöld asztalon hideg, idegen kezek országunk ezeréves határait egyre beljebb tolják, míg mohó vad kezek szüntelenül belekapkodnak a szörnyű játékba és előre rabolják a még meg nem nyert téteket?

Nem erről beszéltek! A diktátorok pártjuk névváltoztatását tárgyalták és a diktatúra szigorítása avagy enyhítése felett vitakoztak! Lenin itt.

Az orosz zsarnokok pár nap előtt ráüzentek budapesti fióközletükre, hogy ezentúl *Magyarországi egyesült kommunisták pártjának*” nevezzék magukat. Sokan engedelmeskednek. De a ravaszok vitatják a szocialista” elnevezés előnyeit. Előre látnak, azon át, ha a kommunizmus mégis össze találna dőlni Magyarországon, talán vissza lehat menteni a régi partra a zsidó hatalom lehetőségeit? Őket csak az érdekli. Azért van minden! A tankönyvek és az akasztófák, a börtönök, a páncélszekrények kulcsa és a friss katonasírok, az új sebesültek, az új rokkantak.

A diktatúrát és a zsarnokokat mostantól kezdve felesleges lesz jellemezni; tanácskozásukban megfestették a képet ők maguk.

„ *A proletariátus diktatúrájának gyakorlása tényleg az aktív kisebbség kezében van*” – mondotta Kun Béla. Ezt az aktív kisebbséget név szerint megnevezi a Vörös Újság és a Népszava a szónokok és a bizottságok névsorában. Jóformán kivétel nélkül az idegen fajból valók.

Kun Béla programbeszédében a kérlelhetetlen erőszak alkalmazását követeli.

„*A pacifizmus kurzusa nagyon hanyatlott, és emelkedett, nem az imperialista háborúnak, hanem a forradalmi osztályháborúnak a kurzusa. A hadsereg tulajdonképpen a felfegyverzett proletariátus. Osztályhadsereg... Nem azt jelenti ez, hogy mi csak a városi és ipari proletariátusra akarjuk korlátozni a felfegyverzést. Ostobaság volna, hogy a proletariátusnak csupán ezt az elitjét szolgáltatassuk ki a halálnak. El kell osztanunk az öntudatos proletárságot olyan proletárok közé, akik az öntudat alacsonyabb fokán állnak. Meg kell kímélnünk az öntudatos proletárokat*”.

Ez az értelmiségnek, az iparosoknak és földműveseknek szólt. És

számítóbban kínzó szavakat kevésszer mondtak! Az izraeliták odaadták magukért a kánaániak véréért. Vigye a keresztet az, akit megfeszítenek rajta.

Kun Béla programbeszéde tovább folyt. Az agrárkérdésről is csak néhány szót mondott:

„Hogy sok nincs bent a programban róla, – mondotta – az egészen természetes. Ez egy olyan kérdés, ahol még bizonyos tapogatózás van. Ezt elismerem. „

Ilyen nyelven beszélnek az ős szántóvető magyarról, ilyen silány, sunyi mozdulattal lökik félre agrár országunk legégetőbb életkérdését! Majd szólnak róla később, ha már a paraszt behordta nekik véradóját! Addig hadd higgye, hogy atyja földje az övé és nem a kormányhatalom termelőszövetkezeteié.

„A diktatúrát szigorítani kell!” – kiáltotta Pogány.

Az ellenforradalomról beszélt, a Dunántúlról. *„Nekünk csak előre lehet mennünk, nekünk csak balra lehet mennünk!”*

Horváth elvtárs, akiről köztudomású, hogy Károlyi József gróf kastélyából öltözködik, kijelentette, hogy emelni kell a diktatúra tekintélyét és elítélően nyilatkozott a népbiztoságok kiküldötteiről: *„Igazolom és bizonyítom, hogy Székesfehérváron egy este hatvan olyan politikai megbízott volt a kávéházban, akinek arcán a pajesz maradványai mutatkoztak.”* Vágó-Weiss népbiztos közbekiáltott: *Ugyan kérem, micsoda hang ez? – Szamuely öklével ütött a padra. És felszisszent a terem és a karzat. Nekik fáj még az is, ha a pajeszhez nyúlnak, minket pedig felkötnek, ha fáj, hogy Istenünkhöz és a hazánkhoz nyúltak. A tanácskozóteremben ömlött tovább a szó.*

Az akasztófák idézgetését és a fenyegető és vérengző beszédeket a külföldre való tekintettel nem közölték a lapok. Kun Béla zárószava fejezte be a pártgyűlést, melyben Magyarország mai diktátora még néhány jellemző adatot szolgáltatott magáról és rendszeréről. *„Először Schwarz elvtárs felszólalásával kívánok végezni”* – mondotta a külügyi népbiztos és felelt az elvtársnak, aki javasolta:

„hogy ha a régi pártprogramban benne volt a halálbüntetés eltörlése, akkor ez legyen benne az új pártprogramban is.”

Válaszában Kun Béla humorizált a halálbüntetés felett és idézte, hogy a régi szocialista program követelte a kisüstön való pálinkafőzést is... (Élénk derűtség.) Schwarz Richárd közbekiáltott: *„Én nem vicceltem!”* Kun Béla folytatta:

„Én tudom jól hogy a Schwarz elvtárs nem viccelt, mert ő nem egy humoros ember (Derűtség), ellenben kétségtelen dolog, ha valamit javasolt, mégis a humor hatásával bír (úgy van.) Akkor, amikor egy ilyen programról van szó: amely a diktatúrának alapját veti meg... akkor ilyen apró kis kérdésekről nem igen lehet vitatkozni. Ezzel végeztem Schwarz elvtárs programjával, amit elvetni ajánlok (Élénk tetszés.)”

És végül, hogy az önjellemzés teljes legyen, beszélt arról is, mit gondol a szellemi teremtésről:

„Természetszerű dolog, – mondotta, a diktátor – hogy a diktatúra az individuális szabadságok kifejlődésére nem túlságosan alkalmas, nem alkalmas arra, hogy az egyéniség szabadon kibontakozhasson, ámde ha szellemi életünk elhanyagolt, az nem a mi szellemi életünk, hanem az a hátramaradott burzsoá állam fizikai erőszakszervezetének az a része, amelyet szépirodalomnak neveztek.”

Goethe és Arany, Shelley és Andersen, Csokonay, Katona, Flaubert, Dostojevski, ti mind, óriások vagy tehetségesek, tudjátok meg, hogy csak a burzsoá állam fizikai erőszakszervezetének az a része vagytok, amelyet burzsoá szépirodalomnak neveznek”.

Burzsoá művészet, proletár művészet... Csak művészet van a világon. Fajok és individualitások nagy vallomása. A gondolat olyan, mint a vér. Az uniformizált gondolat párzása is incestus. És az incestus végeredménye mindenkor a meddőség és halál.

Az ágyam mellett nyitva van az ablak. A madarak csiripelnek, az Ipoly békánépének idehallatszik nagy, szomorú hangversenye. Egy kutya ugat.

A madarak, a békák, a kutya minden a maga nyelvén beszél. A budapesti kommunisták vajon miért nem tanácskoztak héberül?

Június 15.

Vasárnap van. A parasztszímák ünnepi kopogása megy mendegél a kövezeten. És anélkül, hogy a fejemet mozdítanám, látom a kis platánfa koronáját az ablak előtt. Zöld szépsége napról-napra lankad a forróságban. Mióta beteg vagyok, egyre nézem. Ismerem az ágait, a leveleit külön-külön mindegyiket. Olykor, mint a fiatal állat bolondozik a szélben, olykor ágaskodva iszik az esőből. Olykor madarak szállnak rá, úgy szállnak mintha hozzám jönnének. Csak a madarak szállnak, hírek nem szállnak.

Június 16.

Tegnap előtt Budapesten összeült a szovjet. Azóta reggeltől estig folynak a gyűlések. Innen is elutaztak a megyei tanács országos kiküldöttei.

A megnyitó ünnepről dülledt önérzettel, érzélgős mámorban, nedves szemmel írnak a vörös lapok.

„Megindult Magyarország munkás népe Budapest felé, hogy lefektesse ennek az országnak az új alkotmányát, mely új levegőt teremt és boldogságot hoz. A balassagyarmati munkásság fásult és szerencsétlen. Senki sem törődik a Tanácsokkal. Nincs részük benne. Messze és idegen nekik az egész.

Milliók akarata” – mondják a lapok. És közben felvonult a sajtóságos gyülekezet, melyet a népbiztosok parancsa szerint, előre elkészített hivatalos listákkal, vörös katonák szuronya között „választott” a lakosság kiváltságos töredéke. A megnyíló ünnep színtere a Városi Színház volt. A Magyarországi Tanácsok Első Országos Gyűlése, a szibvásár táján, egy külvárosi színpadon ült össze.

Ránk magyarokra, akiknek a lelke, ha tanácsot ült, szabad mezőt vagy komoly falakat keresett, méltatlanul és nevetségesen hat ez az idegen komédia.

„*Vörös falak és girlandok, amelyeket érzéseket keltő művész-kezek rendeztek el*” – írja a vörös krónikás: „*A zsongó páholyokban az ezer fejtől élénk nézőtérén, a némaságos és ünnepi csend lesz az úr, amikor szétlebbennek a függönyök*”. A színpadon vörös művirágos szószék és hosszú asztal, melyet körülült a népbiztosok gyülekezete. „*Grandiózus történelmi csoport* – jegyezte fel róluk a Népszava riportere. A színpadot ellepi az égő fényár özöne. Az internacionálé hangjai meg dübörögnek. Mindenki érzi, hogy ebben a pillanatban, kezdődik Magyarország történetének második ezer éve.

Még az éveket is el akarják lopni! Egy negyed század előtt már elkezdődött Magyarország második ezer éve és nem a színpadon.

„*Ennek az országnak ezer esztendő's alkotmányát temetik önök a mai napon*” – mondotta megnyitó beszédjében Garbai Sándor a kormányzótanács elnöke. De a népek alkotmánya a földből nő, mint a búzavetés és a földet még a hóhérok se tudják kivégezni. Ma hallgatva gyötrődik a föld. Ma Kun Béla éli diadalát.

A kongresszus felállt előtte és tombolón percekig tapsolta: Akarata teljesül. Olyan alkotmányt oktroyál, amilyent akar. A szovjet csatlakozik a III. internacionáléhoz. Hadvezére a vörös hadsereg üzenetét hozza elé: „*minden proletár, mint a tigris fog harcolni, vagy győzni fogunk, vagy meghalunk!*”. A gyárak munkássága hűséget esküszik neki: „*A tanácsköztársaság legerősebb támaszai leszünk!*” Lépések kopognak a kihalt utcán. Valaki köszön. Huszár Aladárné kiszól az ablakon. Egy iskolai tanár beszél be oda kintről. Marx munkáit szeretné kölcsön kapni. A kommunista kiáltványról kell lelkesítő előadást tartania. Kétszáz koronát kap érte. Mit tegyen? Ha nem engedelmeskedik, elcsapják. És olyan sok gyereke van.

Egy mese jut eszembe a Púposok országáról. Volt egyszer, hol nem volt egy furcsa ország, amelyben csakis púposok laktak. És ha véletlenül egyenes növésű emberfia tévedt a tájára, a púposok menten felkoncolták. Minden az országos törvény szerint ment, míg egyszer roppant bortermést nem adott az Isten. Szüreti ünnepek zenéje zengett hegyen-völgyön és az új bortól sok ember megrészegedett. Púposok országában táncból dobogott a föld, nótázott a levegő. Ekkor történt, hogy egy fiatal legény nagy mámorában lekapta a hátáról a púpot és kurjongatva, lóbálta a feje felett.

A többiek is utána indultak, megjött mindenkinek a bátorsága. Egyszeribe ledobálta a nép a sok hamis púpot a hátáról és kiderült, hogy Púposok országában csak egyetlen egy ember volt igazán púpos.

A lépések odébb mentek az ablak alatt. A tanár vitte a hóna alatt Marx írásait. Lesz még szüret, Púposok országa!

Június 17-18.

Semmi se mozog, csak a földek repedeznek a forróságban. A parasztok alig dolgoznak. Úgyis elviszik tőlük, ami terem: Kun Béla hamis pénzt nyomat. Minek dolgozzanak! Újra látni kezdenek a megvakított szemek.

Most, hogy Losoncot, Kassát, Bártfát visszavették, a budapesti népbiztosok kikiáltják Fleischer és Jakab nevezetű elvtársukkal Eperjesen a szlovák tanácsköztársaságot és hivatalos újságjukban megrugdossák azoknak a fajtáját, a múltját, a hazáját, akik győztek odafenn.

Vezércikket közöl a Népszava. Hamis adatokat és rágalmakat szolgáltat ellenünk.

A szocialista-kommunisták lapja *Szlovák tanácsköztársaság*” cím alatt írja Magyarországról: „*A szlovák proletariátust bitang elnyomásban tartotta a történelmi Magyarország Elnyomta, kizsákmányolta, megfosztotta a kulturális, gazdasági kifejlődés minden lehetőségétől*” Ezt írják rólunk a saját földünkön, a saját nyelvünkön!

Vergődő haragomban kiáltani szeretnék, hogy meghallják, akik túl a határon, kinn a nagy világban sohase tudtak rólunk, magyarokról semmi igazat.

Négyszáz éven át csak Ausztria és a dinasztia politikáján szűrődött túlra az életünk híre, úgy ahogy ők akarták. És ez az utolsó ötven évben sem változott. Külképviseletünk, sajtónk és propagandánk nem volt. A népek jóformán nem tudtak létezésünkről, barátokat hát nem szerezhettünk.

Kis szomszédaink, az új keleti balkáni népek közben félrevezették a világot, meghamisították a történetet és a statisztikát, vádoltak és befeketítettek. Idebentről segítőtársakul szegődött hozzájuk az az élelmes idegen faj, mely el akarta venni, ha osztozkodásra kerülne, amit a többi belőlünk meghagy.

Jászi Oszkárok sokan voltak.

És Magyarország, mely a világon, mint első iktatta törvénybe a vallásszabadságot, ős időktől fogva jogokat adott az asszonyoknak és forradalom nélkül, önszántából szabadította fel a jobbágyságot, az az ország, melyben a tótok megtartották ősi nyelvüket, a bevándorolt szászokat, ruténeket, oláhokat, vendeket, szerbeket, zsidókat nyelvükben, szokásaikban senki se zavarta, – a félrevezetett emberiség szemében a zsarnokság és az elnyomás hazája lett.

Még mindig nem elég nekik! Akiket nemzetünk nagylelkűen befogadott; most is taszítják a kezét, mely térképünk felett Párizsban késsel dolgozik.

Június 19.

Úr napja van, de én csak a messze harangzúgást hallom. Templomi zászlók alatt, levett kalappal komoran, szótlanul most megy a körmenet.

A falvak bejöttek, tenger a nép, zeng az orgona. Tömjénfelhőben úszik ki a szentség a templom hajóján át a szabad ég alá és belecsillan a napba.

Két oldalt letérdelnek az emberek. Krisztus jár az ő népe között. Jár ma mindenütt az egész országban és megtiltani nem merik.

De azért valami mégis készülődött. Utolsó percig meglapult. Csak mikor a körmenet visszatért a templomhoz, rohanták meg zsidó gyerekek és a röpcédulák ezreit dobálták a nép közé.

Egy ilyen cédula hozzám is berepült az ablakon. „Világ proletárjai egyesüljete! Olvasd és add tovább! A forradalom nem érzeleghet és nem ismerhet kegyelmet semmi iránt... Akasztófa vagy golyó!... jó lesz, ha az ellenforradalmi burzsoázia és huligánság még csak kísérletet sem tesz a forradalom megtámadására, mert az első megmozdulásánál vasmarkok halálos kíméletlensége fogja beléjük fojtani a lelket. A forradalom mindenre kész, minden eszköz jó neki, hogy sugárzó tisztasága örök tisztaság maradjon. Jaj azoknak, akik orvul támadnak ellene.”

Június 20.

Budapesten is készültek Úr napjára a győzedelmeskedők: Felemelték szentségtörő kezüket és elárulták a szellemet, mely közöttünk jár.

Fenn Budán, a Mátyás templom előtt, a koronázó téren történt, a körmenet alatt.

Aki elmondta, saját szemével látta. A templomi zászlók tövén ezernyi gyerek tolongott, temérdek férfi és asszony között. A Tárnok utcán zúgva, sebesen jött egy autó. Népbiztosi gép. Egy politikai megbízottnak a fia ült benne. Kedvese, egy kiszolgáló leány valamelyik bolt előtt állt és integetett neki. A fiatal zsidó meg akarta mutatni a hatalmát. Rákiáltott a sofőrre: „Hajts nekik!” És a gép neki lódult a körmenetnek. Egymást taszítva sikoltva hátrált a tömeg.

Az autó a szentséghez ért és a zsidó fiú leköpte. A tér felordított és talán széttépte volna a nyomorultat, ha a vörös katonák egy kapu alá nem mentik. A tömeg megostromolta a bezárt kaput. De mire a kivezényelt terrorlegények megérkeztek, maguk a vörös katonák hagyták helyben a merénylőt.

És ugyanakkor lenn a Vár tövében, a Krisztina téri templomnál megismétlődött a jelenet. Egy zsidó keresztülgázolt a sokaságon és mielőtt megakadályozhatták volna, ráköpött a monstranciára. A tömeg nekiesett és agyonverte. Sok templomba belőttek aznap. Mindenünnen érkeznek a hírek. Fegyveres emberek sortüzeket adtak le a körmenetre. Úr napján. Magyarországon.

Június 21.

Szeretem hallgatni, ha gyerekek az Ipoly partjáról mesélnek. Már szállnak a szitakötők a lassú, meleg vizek felett. Az aranyjávor elsárgult a kertben. A vetés forró a dülők között. Szeretem hallgatni, hogy nyár lett. Múlik a rettenetes idő.

Clemenceau az antant hatalmak nevében újabb ultimátumot küldött a tanácskormányának.

„A csehszlovák területen harcoló magyar hadsereg azonnal vonuljon vissza a Magyarországnak megjelölt határok mögé... A román csapatokat abban a pillanatban visszavonják, amikor a magyar csapatok kiűrik Csehszlovákiát... Azonban arra az esetre, ha a kormány június 14-től számított négy napon belül a rendelkezésnek eleget nem tesz, a szövetségesek megtorlással fognak élni.”

Ennek ellenében: „*A béke és igazság nevében*” kijelentik az antant hatalmak, hogy a határok, melyeket a következő táviratokban közölnek,

„állandóan el fogják választani Magyarországot Csehszlovákiától és Romániától és ezen hatalmak kötelesek az így meghatározott természetes határok mögé visszavonulni”

Egy óra is elmúlhatott mióta elkezdtek és még mindég olvastuk a városok és falvak nevét, melyek között Clemenceau vonala bele vág Magyarország ezeréves tulajdonába „*a béke és igazság nevében.*”

Közben kiégett az agyvelóm. Már csak a szívem – fájtszonyún és sajgott benne minden veszendő város, minden kis falu neve. El akarják venni fejünk felett az eget, talpunk alatt a földet. El akarják venni ősmagyar városainkat, melyeket nem fegyverrel hódítottunk, de ezer év alatt magunk építettünk. El akarják venni Sopron tájait, hol a magyar zene óriása; Liszt Ferenc született; Czenket, hol a modern Magyarország kultúrájának építőmestere, Széchenyi István gróf alussza örök álmát; Pozsonyt, az ősi koronázó várost, honnan a magyar hűség kiáltása: *Moriamur pro rege nostro!*... elrepült országok és tengerek felett. Elveszik Kassát, hol a magyar szabadság hőse: Rákóczy sírja van. Munkácsot, Munkácsi mester szülővárosát... Gyulafehérvárt, hol Európa megmentője, a törökverő Hunyady pihen; Kolozsvárt, hol a reneszánsz nagy fejedelmének, Corvin Mátyásnak szülőháza áll, a segesvári jeltelen mezőt, Petőfi Sándor temetőjét. El akarják venni Aradot, mely szabadságharcunk tizenhárom vértanúját látta meghalni egyetlen órában a hazáért. El akarják venni Szalontát, Arany János fajmagyar szülővárosát, a magyar nyelv legősibb, legtisztább termőföldjét. El akarják szakítani hű testvéreinket, a tótokat, horvátokat, vendeket, ruténeket, szászokat, millió és millió magyart. És el akarják venni százados ország címerünkől a két folyót: a Drávát és a Szávát és a három bérce: a Magas-Tátrát, a Fátrát és a Mátrát. És semmi se volt soha azoké, akiknek adnák.

El akarják rabolni a bölcsőinket és a sírjainkat... „*A béke és az igazság nevében...*”

A forráság elviselhetetlen lett és a hideg mégis borzongatott. Az egybekulcsolt kezek mintha görcsbe facsarodtak volna és mindenkinek olyan sajátságos volt a szeme, mintha leolvadt volna róla a fény és már csordulna a sápadt arcokon.

Az értelem tántorog. „*Természetes határok*” De hát gúnyt üznek a kínunkból! Egy ország testébe vágott sebekről merik ezt mondani. „*Természetes határok.*” Valaki nevet a szobában lassan, ijesztően nevet. Az emberi képzelet nem bírja a súlyt és elejti. Aztán kapkod és a sorok között valami vigasztalást keres.

– *Ez, ez itt elkerülte figyelmünket. A határvonal csak a végleges békeállapot*

létrejöttéig törvényes erejű. Megfogóztam a szavakban támaszkodtam rájuk, mint a mankókra, hogy el ne veszítsem az egyensúlyomat.

– Csak a bolsevistáknak szólhatnak ezek a határok. Csak fenyegetőzés lehet, hogy megadásra bírják őket... Huszár Aladár szomorúan rázta a fejét: Meglássá, így marad...

Június 22-23.

Nem mindig azok a napok a legnehezebbek, amelyeken történik valami velünk. A rettentő nem történés lassú, béna órái is megviselik a lelkeket. Így hajóroncs árbocához kötözötten állni, telhetetlenül vámi, várni és nézni ki a reménytelen szemhatárra és fehér mentővitorlát vélni minden hullámtarajban. Látni révlámpák fényét, hallani hajószirének hangját. És még sem látni semmit, és nem hallani semmit és vámi, ez is van olyan kín, mint a szenvedéses történés maga.

Június 24.

Az akácok elvirágoztak, de én ez évben nem láttam a szépségüket. Most már lehullott a földre és valami más jön át a levegőn. Beszáll a nyitott ablakon. Ha színe volna: fehér lenne, ha látszana: mosolyogna a napban. Virágban állnak a hársak odakinn. Valahol, mindenütt.

A könyvek súlya könnyebb a kezemnek, mikor olvasok; fel tudok könyökölni a párnán. A vonatok füttyülése nem szaggatja olyan élesen a fejemet.

Sok vonat jár. Egyre több. Napok óta figyelem. Észak felől jönnek. Visszafelé jönnek katonavonatok. Történik valami.

A szovjet gyűlést hirtelen hazaküldték. Statáriumot hirdettek ki Budapesten. Már visszaérkeztek a balassagyarmati tanácsstagok is. Úgy hírlík, elégedetlenek. A diadalmas szovjet furcsa gyülekezet lehetett. Tanácskozás közben az elvtársak szétteregették a zsíros papirosokat és falatoztak. Fokhagymaszag és ételhulladék. Az étteremben borozás folyt az alkoholtilalomban és mialatt az Országház egyik oldalán áradt a szó a proletár boldogságról, a másik oldalon, a volt főrendi ház kapuján sápadt embereket taszigáltak be a bőrkabátos leninfiúk.

Kun Béla autokratikusan vezette a tanácskozást. Ha úgy tetszett neki, egy kézlegyintéssel bezárta a vitát. Utolsó előtti nap még kilencvenhét feliratkozott szónok volt soron, mikor rájuk rivallt, hogy elég volt már a fecsegésből és 24 óra alatt áthajszolta a kommunista alkotmánytervezetet. A fővárosi szovjet-tagok támadták a vidékieket: zavart csinálnak, ők az oka, hogy a főváros éhezik, miért türik a sok ellenforradalmat... A vidékiek felhányták, hogy a kommunista közigazgatás csődöt mondott, rosszabb mindennél, élesen kikeltek a zsidó megbízottak ellen és tiltakozóan kivonultak a kupolacsarnokba. A kocka már-már fordult, csak Kun Béla, terrorja mentette meg a diktatúrát. A népbiztosok közbekiabáltak: nem türik, hogy a szovjetből izgassanak pogromra! Óriási nyugtalanság támadt. Böhm Vilmos kimondta, hogy Budapesten hetvenkét órával azelőtt megindult az antiszemita pogrompucss.

A főparancsnok sötét színekben szónokolt:

„Habár a vörös hadsereg győzelmet győzelemre arat, helyzete nem a legrózsásabb... Május 2-án óriás tapsok között kimondtuk, hogy a népbiztosok és a munkástanácsi tagok kimennek a frontra. Meg is jelentek a reklámozó cikkek a lapokban, de az elvtársak Pesten ülnek azóta is. Ha Landler Jenő az ő 120 kilójával hegyre tud mászni és lövészárokban fekszik puskatűzben, hát akkor a többiek is végezzék a kötelességüket, mert különben a katonák nem fognak hinni a proletár egyenlőségben.”

És a vörös hadvezér kétségbeesetten kiáltotta bele a gyűlésterembe:

„A hadsereg pótlása elmarad. Ha még így tart négy hétig, akkor Vágó, Landler és Pogány lefekhetnek az én vezetésem alatt a lövészárokba, de katona nem lesz...”

Ebben a pillanatban megjelent előttem a kép és ellenállhatatlanul tört ki belőlem a hahota. Nevettem, nevettem, mint egy vásott siheder.

Landler elvtárs százhusz kilós térfogata és Pogány forradalmasító terjedelme kidomborodik a lövészárkból. Böhm elvtárs pedig csipőjére támasztott marsallbottal felettük áll a földhányásokon és két lába árnyéka O– betűt vet a néptelen tájra.

„Grandiózus történelmi csoport... Vajon erről a képről is írja-e ezt a Népszava?

Barátaim bejöttek a szobába és a falnak dőlve nevettek. A két kicsi leány és a fiú, akik régen nem láttak ilyesmit, nem tudták, mire vélni és belőlük is kitört a

kacagás és végigcsengett a szomorú házon. Egy pillanat volt, egy régi pillanat.

– *És ez a társaság uralkodik felettünk!* – Mintha egyszerre elszakadt volna a nevetés. Hirtelen csend lett, egészen olyan csend, mint tegnap és azelőtt. Csak a gyerekek nevettek még egy darabig maguk között. Aztán ők is abbahagyták. Szegény gyerekek... És visszapillantgatva, csalódottan kikocogtak az ajtón.

A fákon túl megint vonat fütyült. Egy volt tűzértiszt futott be Huszárékhoz egy percre. Különös dolgokat mesélt. Bomlik a hadsereg... Bomlik végig a fronton, A katonák fenyegetőznek, hogy lelövik a parancsnokokat. Kun Béla békét meg kenyeret ígért és lett háború és fehér pénz... Branyiskónál székely zászlóalj és munkás katonák a győzelem után követelték a nemzeti zászlót. Mások otthagyták a frontot. Tegnap behátrált Léva felől egy győztes dandár Ipolyságra. Érsekújvár és Komárom között ok nélkül visszafelé vonulnak a vörösek. Ki erre, ki arra széled. A frontlegénység ultimátumokat küld Kun Bélának, hogy vagy jöjjenek ki az elvtársak is a tűzvonalba, vagy ők se verekszenek tovább. Ahány katona, mind azt mondja: „A zsidók lakkcipőkben járnak ki a front mögé, mi pedig meghalunk.”

Nem az antant és Clemenceau ultimátumai, de ez a hangulat kényszerítette Kun Bélát, hogy beszüntesse a csehekkel szemben az ellenségeskedést.

– *Minek vertük meg a cseheket?* – zúgolódnak a katonák. – *Mire való volt a sok vérontás, ha vissza kell jönni.*

– *Olcsó az „elvtársaknak” a mi vérünk?* Akik tovább mennek, azt beszélnek az állomáson, hogy Pest

ellen indulnak. Agyonverik a népbiztosokat! A vasúti kocsikon végig, nagy krétairások fehértenek: „Halál Kun Bélára!” „Halál a zsidókra!”

Szemközt egy plakátot ragasztanak ki. Puskával kezében egy sémi arcú vörös katona látszik rajta. Felemelt kezével előre mutat és a mintha mondaná a felírást: „*Te! Sötétben bujkáló rémhírterjesztő ellenforradalmár, reszkers!*”

És ugyanilyen vérszomjasan üvölt vezércikkében a Vörös Újság:

„*Statáriumot követelünk az ellenforradalom ellen! S követeljük, hogy a statáriális intézkedések végrehajtásával azt a férfit bizzák meg, aki erre egyedül alkalmas: Szamuely Tibor elvtársat. Bátor és erélyes ember Szamuely Tibor, a forradalomért mer kíméletlen is lenni... Tizedmagával lever a Dunántúlon egy ellenforradalmat. Tisztelet annak, aki a forradalomért semmitől vissza nem riad, akinek van annyi kultúrája és bátorsága, hogy erélyesen és forradalmi hittel menjen a forradalmak kikerülhetetlen szükségszerű útján, Saint-Justeök és Maratok útján! Minden helyen az alkalmas módszert, min577*

den helyre az alkalmas embert. Az aljas ellenforradalomnak statáriumot, az ellenforradalom leverésére Szamuely Tibort.”

A mai Népszava már közli a statárium elrendelését, de a végrehajtója nem Szamuely, hanem Haubrich József népbiztos, Budapest vörös katonai parancsnoka, aki keresztény. Most már világos, miért nem Szamuely és miért Haubrich.

A zsidó faj rövidlátó, ha visszafelé néz, ezért hagyja ki számításából a múltat, de távolba látó, ha előre néz és ezért szimatolja ki a jövőt. A magyar falvakból nem látszanak el Szamuely akasztófái se Parisba, se Rómába, Budapest ellenben ellátszik a messze külföldre. Ott hát ontsa keresztény a zsidó zsarnokság ellen lázadó keresztények vérére. Hogy a valóság fedje a következtetést, tanúsítja a vörös sajtó. Szamuely vérengzéseit elhallgatta, a budapesti statárium első kivégzését már nagy betűkkel közli: „*Halálra ítélt ellenforradalmár.*”

Budapesten és a vidéken is kézzel és írógéppel írott kis röpcédulák

vándorolnak: *Sokszorosítsátok és adjátok kézről-kézre! ..*” A röpcédulák leleplezik a proletár diktatúra cégére alatt uralomra jutott idegen faj céljait és hazaszeretetre hívják fel a magyar népet. Mint annyian, Herczeg Géza, egy szegény fiatal ember is sokszorosította és terjesztette a röpcédulát. Elfogták és hétfőn este golyó általi halálra ítélte a forradalmi törvényszék”.

Meghalt egy ember, mert a zsidó rémuralom ellen lázító röpcédulát terjesztett. Úr napján egy zsidó fiú leköpte a szentséget, egy másik belőtt az oltárra, máshol sortüzet parancsoltak a körmeneti népre, Szamuely templomok előtt akasztat, de Kun Béla tanácsköztársaságában keresztényüldözésért még nem ítélték el senkit se...

Remegő düh fojtogatja az emberek torkát. Úr napja emlékezetes marad. Kicsordult tőle a kehely. A milliók látni kezdenek. És a katonaság szemét is felnyitotta bajtársaik hasztalan halála és a pezsgőző frontmegbízottak. Lassú, veszedelmes harag hömpölyög fel a lelkekben.

Nógrádban holnap kezdik a sorozást. Szügy, Dejtár, Érsek-Vadkert... egymás után üzennek be a falvak a gyarmati direktóriumhoz, hogy nem állnak sor alá. Vad tüzek lobognak a parasztok lelkében: „Jaj az elvtársaknak!”

Ez a szó a falusi nép között ma már azt jelenti, hogy zsidó. Túl át Ipolyon, Lesten agyonverték a politikai megbízottat. Singer Ignácnak hívták...

Eszembe jut, mikor még a szügyi úton hintókon menekülgetett a csehek elől a direktórium, láttam Balassagyarmat kínzóját, a vörös hajú Singer Ignácot, aki az itteni ellenforradalom leverése után a városház erkélyéről ordította a népnek: „Mészároljátok le a, burzsujokat és ne kíméljetek se asszonyt, se gyereket.”

Ezentúl az a rettenetes hang nem beszélt többé. És barátja, Riechmann elvtárs sem beszél. Ő a jobbik részt választotta. Úgy mondják, ötmillió kék pénzzel odébb állt.

A magyar városok és falvak apró zsarnokai ellen fenyegetően sötétlik fel a gyűlölet. Mint egy vészjósuló vihar, árad a megcsalt nép dühe. A nép megint emlékezik. Eszébe jut, ki uzsorázta ki a háború alatt, ki gazdagodott meg a magyar pusztulásból, ki uszította a rettentő békébe, ki uszítja polgárháborúba és a halálba.

Hörög a levegő ettől a vérben fogant új öntudattól. Baljóslatú pengés hallatszik a rónák felett. Összehirapott fogakkal a nagy paraszt Magyarország feni a kaszáját. Feni vészjósloán, zordan és nem a vetésre, de Budapest felé néz. Napok óta mondják. Pest vármegyében lángot vetett az ellenforradalom. Fellázadt Aszód és Pécel. Felkelt a Kiskunság, az egész Dunamente.

Úr napján június 19-én kezdődött. Harangszó vitte az ellenforradalom hírét faluról-falura a Duna mentén. A parasztság kaszát fogott. A vasúti síneket felszaggatták, a telefonvezetékeket elvágták. A direktóriumok menekültek. A vörös őrség megadta magát, vagy fejvesztetten futott.

Kalocsa és Dunapataj, Dömsöd, Tas, Lacháza ... Mintha ősmagyar zene szólna ezekben a nevekben. És pengnének benne magyar reménységek – magyar kaszák.

Június 25.

Éjfél már régen elmúlt, mikor lépések jöttek az állomás irányából. Egy hang mondta odakinn: Budapest felé nem indul vonat.

Reggelre elterjedt a hír. Senki se tudta, ki hozta. Egyszerre itt volt! Budapesten kitört az ellenforradalom! És a képzelet szötte a többi. A bécsi magyarok, Királyhida, a vasutas sztrájk, Czenk, Csoma, Kapuvár, Szekszárd, az egész Dunántúl, Pest megye, a Duna menti felkelés, Szeged... Minden összefügg. Ötvenezer emberrel elindultak Szegedről a fehérek Budapest felé. A vágy mesélt!

Aztán Vácra jött valaki. Híreket hozott. Vácott tegnap délután négy óra tájban három ágyúlövést hallottak Pest felől. A lövöldözés sűrűsödött. Az emberek kifutottak a partra, a földre feküdtek és úgy hallgatództak. Sokan nemzeti színű szalagot tűztek a kabátjukra. Ellenforradalom van Budapesten! A kaszárnyák fellázadtak a proletár diktatúra ellen. A gyárak nagy része csatlakozott. A dunai monitorok halomba lőtték a Szovjet háznak nevezett Hungária szállodát. A hajók felhúzták a nemzetiszínű lobogót, a budai Váron, a Gellért hegyen, a budai házakon fehér zászlók lengnek...

Vad öröm kalapált a fejemben és minduntalan nevetnem kell. Fel szeretnék kelni, hiszen talán már nem is vagyok beteg. Aztán... semmi se történt és lassan-lassan mégis sajátságosan elszürkült minden. Beesteledett... Már nem neveltünk és a feszültség fájdalommá lett.

Újság nem jött. A vonat nagy késéssel futott be. Budapesti utas nem érkezett. Frank elvtárs, Nógrád diktátora, megint hangosan beszélt a megyeház kapujában és vörös nyakkendő volt rajta. Egy úrnak kilátszott a kabátja zsebéből a zsebkendője. Rákiáltott: – *Be azzal az ellenforradalmi jellel!*

Barátaim szólanul ültek körülöttem. Már nem mert közölni senki tervekről beszélni. A reménykedés magától kiapadt, a szívünkől is, a szobából is, a városból is. Az egész városból... Óvatosan nyílt a kapu a falban. Besurrant valaki. Egy vasutas jött.

Ők hirtelen megtudnak mindent. Budapesten leverték az ellenforradalmat! Aki kézre került, azt felakasztják...

Lesöpörtem az ágyamról a könyveket. Most már elvesztünk. Mikor barátnőm bejött, tettem magamat, hogy alszom. Nem tudtam volna beszélni és a szememet se nyithattam fel, mert tele volt könnyel. Hát ennek is vége! Csak egy boldogtalan kísérlet maradt. Pedig innen olyan nagyszerűnek látszott.

Budapesten megelőzőleg mindenki tudott róla... Az emberek hangosan beszéltek az utcán. Három órára várták a jeladást. A monitorok löni fognak. A felkelés lelke Lemberkovics százados és egy katonapap, Zákány Gyula volt. Haubrich, a vörös városparancsnok látszólag a felkelőkkel tartott és azt mondta nekik, ha sikerül, átveszi a katonai diktatúrát, de ha nem sikerül, könyörtelenül végez a felkelőkkel. Azt is közölte a hiszékeny ellenforradalmárokkal, hogy a kormányzótanács követeli tőle, hirdesse ki a statáriumot: 26-ikáig halasztani bírja, tovább nem áll módjában. Indítsák meg hát a rohamot kedden, 24-én. Haubrich határozta meg a napot és – kedden reggel megjelentek plakátjai a házak falán: Statárium... Az ellenforradalom végrehajtása az úgynevezett ruszin vörös dandarra volt bízva, zempléni, sárosi és ugocsi magyarokra. Hármezeren voltak és volt vagy harminc ágyújuk és néhány páncélos autójuk is. Haubrich tudta ezt és közvetlenül a felkelés előtt az északi frontra küldte a dandárt. Az idő fog világosságot deríteni ezekre a, sötét bűnökre. Ettől a pillanattól kezdve már csak vakmerő kísérlet volt a felkelés, mely csupán a tüzérlaktanya legénységére és a monitorokra, a Ludovika Akadémia ifjúságára és egy újpesti gyár hazafias

munkásaira számíthatott. Csak az elviselhetetlen élet kétségbeesése hajthatta az embereket.

Mikor a jeladás az óbudai kikötőben eldőrdült, három monitor nemzetiszínű zászló alatt kifutott a Dunára és lövöldözni kezdett a szovjet házra. A Ludovika Akadémia ötven növendéke megszállta a józsefvárosi telefonközpontot. Közben szállingózva érkeztek az emberek a gyülekező helyekre. Kapuk alján tisztek, polgárok, diákok, rendőrök verődtek össze. A munkások az utolsó percben cserben hagyták a felkelést. A tisztek közül sokan megkéstek. A gyülekező helyeken, hol négy-ötezer fegyveresre számítottak, tíz-húsz felkelő verődött össze és húszezer emberből mindössze néhány száz volt készenlétben.

A tüzérszázárnya legénységét megtántorították a hirtelen megjelent kommunista szónokok azzal a hazugsággal, hogy az ellenforradalmat már mindenütt leverték. Elfogatták velük tisztjeiket. A monitorok abbahagyták a céltalan lövöldözést és dél felé menekültek a Dunán. Az újpesti Mauthner gyár ellenforradalmi munkásait egy közeledő terrorcsapat meséjével megadásra bírták.

Pest és Buda között golyók süvöltöttek. A dunai hajók árbocán és a katonák sapkáján az esélyek szerint hirtelen váltogatták egymást a vörös és a nemzeti színek. Gépfegyveres autókon terrorlegények hajkurásztak az üres utcákban. Belövöldöztek az ablakokon, sortüzeket adtak le a házakra. Betörték a lakásokba. Elhurcolták az embereket. Letépték a nemzeti színű zászlókat. A kövezeten halottak feküdtek.

Mire beesteledett, a szerencsétlen város már tudta, hogy szörnyű kényuraitól nem szabadul és nincs többé remény. Szervezettségében a vörös hatalom órák alatt halomra döntötte a kaszárnyák, a monitorok, a gyárak felkelését. Vérbe, szerencsétlenségbe, meghátrálásba omlott az egész. Minden elveszett.

És mégsem! A bukásban állva maradt egy maroknyi fiú... Fehér kis egyenruhájukban kitartottak a magukra hagyott hadap-ródok. A Ludovika Akadémia növendékei hajnalig védték a gépfegyveres vörösök dühödt ostroma ellen a rájuk bízott telefonközpontot. És védték Ludovika Akadémiájuk épületét, melyet a budapesti vörös háziezred rohant meg. A támadó vörösök reggel hat órakor erősítést kaptak. Felvonult a tüzérség és Haubrichtól üzenet érkezett, ha meg nem adják magukat, halomra löveti az épületet.

Csak akkor nyílt a kapu. Az ellenforradalom hősei letették a fegyvert Szuronyos vörös katonák siralomházba hajtottak egy csapat fehér egyenruhás fiút. Minden elveszett. De azért a sötétségbe és szégyenbe bukott városba mégis visszazállt az első világosság. A becsületet, melyet a férfiak nem tudtak megvédeni, megmentette az a néhány fiú. És a kétségbeesésnek, mint egy látomásban megmutatta magát az útra kelő új nemzedék, amely különb a réginél: Mi lesz a sorsa?

Álmatlan hánykolódik kínjában egy ország. És az éjszaka hosszú és iszonyú. Nem alszik senki sem. Sóhajtástól terhes a csend. Van aki rémekkel küzd és átkozódik, van aki reménykedik és imádkozik. Szegény fiúk! Rájuk gondolok és az édesanyjukra. Ismeretlen halvány, virrasztó asszonyokra. Idegenek és mégis ismerősek. Anyámra gondolok!

Június 26.

A csalódás minden nap elvisz az ember lelkéből egy darabot. Bizony elfogy a bennünk a lélek, ha a szenvedés nem növelné mindennap kétszer annyival. Nyugtalan lépések járnak odakinn. Az ég alacsonyban fekszik a tájon. Az emberek nehezen viselik, hogy nincs többé, miben reménykedjenek. Megállnak az utcaszegleten és várják, hogy jöjjön valaki és mondjon valamit. Mindegy, akármit, csak biztasson egy kicsikét,

Az idegen vörös sajtó diadalban ír és ravaszul szó: „Kudarcot vallott az ellenforradalmi csíny. A kapitalizmus vissza akarta hódítani hatalmát. Háromszínű kalózbogójával jött: Kimerészkedett odújából a hitvány, gyáva burzsoá csöcselék, papok, bankárok, mágnások, tiszték, zsidófiúk, akik pogromra izgatnak.

Vakmerően arcátlan kísérlet ez. Leplezni kell, keresztényüldözést. És mivel senki sem mondhat ellen, Kun Béla sajtója merészen zsidóknak minősít kivégzett keresztényeket, hogy elhitesse a zúgolódó néppel, saját fajukat se kímélik a diktátorok. És megvádolja a zsidó bankárokat is az ellenforradalomért, hogy port hintsen a vesztőhelyre hurcolt parasztság vérben úszó szemébe.

Herczeg Géza, akire céloznak, magyar volt, a zsidó bankároknak pedig nincs közük a magyarok küzdelméhez.

Az ellenforradalomnak egyik legnemesebb alakjától, egy barátomtól tudom, hogy mikor kétségbeesésében az ellenforradalom kölcsönt kért a külföldön tartózkodó magyarországi zsidó bankároktól és a kölcsönért jótállást kínált az anyagi eszközeitől jelenleg megfosztott egész magyar főnemesség, gúnyosan megtagadták és bár a proletár diktatúra pillanatnyi anyagi károkat okoz nekik, a zsidó világhatalom jövő reményével faji áldozatkészségükben felragyogó szemmel mondják: „*De azért az a Kun Béla mégis nagyszerű ember!*”

A történetkönyvet, melyet holnap fognak megírni, már a mai újságokban hamisítják. A magyarság tiltakozik ellene. Az ellenforradalom nem a kapitalisták harca a proletariátus ellen, de a magyar nemzet harca egy idegen faj ellen. Áldozatai nem bankárok és kapitalisták, de a szegény magyar középosztály, az éhező értelmiség, tengődő iparosok, nyomorgó tiszték, napszámosok, földművesek, diákok, hivatalnokok, mesterlegények és hóhérai nem proletárok, hanem Szamuelyek, Pogány Józsefek, Lukács Györgyök és Kun Bélák.

Nem nagytökések kellene nekik, de azok, akik a hazájukat legjobban szeretik.

– *Hazudik az újság!* – mondják az emberek és azt se igen hiszik, ami véres valóság. Titkolózva mesélik egymásnak. Még áll a harc. A Duna mentén győz az ellenforradalom!

Egy öreg gazda jött szekéren. Úgy beszélte, hogy Buda nemzeti színű zászlókban áll, a Vár a fehérek kezén van. Megszállták a csepeli muníciógyárat, a rádióállomást. A monitorok lövöldöznek. A Lánchídnál ágyúkat ástak be. Pesten inognak a vörösek.

Ha felkelhetnék az ágyamból! Ha végigmehetnék a szobán. Semmiért, csak az ajtótól az ablakig, hogy elhasználjam magamat, hogy elfáradjak és ne bírjak többé gondolkodni. A lépések már nem ácsorognak odakinn. Komoran mennek el egymás mellett az emberek. Magától történik az ilyesmi. Valami megfordul a levegőben. Az előbb még tele volt a vörös bizakodással, mintha virágzás lett volna, aztán magától lehullott, idejét múlta, nem tartotta az ág.

– *Rossz hírek...*

Miért ülnek lehorgasztott fejjel mindannyian? Miért nézik olyan

mozdulatlanul a padlót, mintha jelentőségteljes dolgokat látnának. – *Rossz hírek...*

Hideg van. Az ajtók mozognak, a szél bejön alattuk a szobába. Odakinn az ablak előtt az ólmos égből pedig süvöltve fújja féloldalra a fákat.

Valaki egészen halkán mondja:

– *Azt tartja egy régi néphit, hogy ha ilyen szél fúj, akkor akasztanak valahol.*

Magyarokat akasztanak mindenütt. A hős Lemberkovich Jenő századost és barátját Filipec Dezső főhadnagyot megölték. Az újpesti ellenforradalmárok fiatal vezérét Orczy Lászlót és Martinovics művezetőt felakasztották, a többieket, az újpesti kispolgárokat és munkásokat a gyár előtt agyonlőtték a terroristák.

A Népszava elégtétellel közli a hírt:

„A statáriális bíróság Kiss István, Grasse József és Szabó László volt katonatiszteket, továbbá Oszváth Zoltán tényleges századost, Waldsteinbrecht Antal volt tartalékos főhadnagyot és Imrey Ferenc volt századost kötél általi halálra ítélte.”

A Ludovika növendékei felett most ítél a véisztörvényszék. A Dunába dobott holttesteket, az utcákon heverő hullákat pedig ugyan ki számolta volna meg? A sok közül egy-egy elvétett név. Madarászt, a fiatal orvostanhallgatót agyonverték, mert szobájában világosság mellett tanulni mert. És a humanitás szegényére Berend Miklóst, a neves gyermekorvost is megölték:

Nincsenek többé. Haubrich elvtárs pedig büszkén hirdetheti: „*A rend Budapesten teljesen helyreállt*”.

„Június 26-ától minden ház kapuja 8 órától bezárandó. Az utcákon tartózkodni esti 10 óráig szabad. Három embernél több az utcán nem lehet együtt. Színházak, mulatóhelyek zárva tartandók” ...

De a vörös zászlódísz azért ráparancsolják a diktátorok a kintől tébolyodott városra.

Parancs! ... Parancs! valamennyi ház falára.

„... Mindenféle ellenforradalmi ténykedés vagy bárminő büntett kötél általi halállal büntetetik. Azokat az ellenforradalmárokat pedig, akiket kezükben fegyverrel fognak el, a helyszínen agyonlövik.

Budapest, 1919 június 25.

Haubrich József s.k Budapest katonai a hadseregparancsnok helyettese

Kun Béla s.k Budapest katonai főparancsnoka

Parancsolnak, ítékeznek és gyilkolnak tovább. A szél pedig sivít. Féloldalra fújja a fákat a szürke ég alatt. Egész Magyarországon akasztanak...

Június 27.

Most, hogy elmúlt, csak most fogjuk fel, hogy a kétségbeesés felett is volt még remény. Hiába mondtak mást, hittünk a hős Duna mente sikerében. Ennek is vége. Ott is leverték az ellenforradalmat.

A balassagyarmati vármegyeház előtt hengegve dicsekedett egy politikai megbízott:

„Elintéztük az egész bandát. Míg Kun Béla és Haubrich Budapesten dolgozott, Szamuely vörösbe mártotta a fehér parasztforradalmat. Megbosszulta magát a gazdákon. Amelyik falu bántotta a zsidót, azt egyszerűen kiirtotta.”

Menekülő emberek jönnek azokról a tájakról. Erre jönnek. Átszökdösnek az Ipolyon, el a hegyek felé, oda, ahol csehek vannak. A csehek Olmützbe viszik a mieinket, ha tisztak, Pozsonyba a polgárokat. Tudják a szökevények, milyen sors vár rájuk, mégis oda mennek. Az is jobb a vörös veszthelynél.

Menekülő halálraítélt idegenek csengetnek a kapun Huszár Aladárt keresik. A szenvedők valahogyan tudják a nevét. És jönnek sápadtan, kimerülten, mint ahogy én is jöttem. Beszélni nem tudnak. Akadozik a hangjuk és ő mégis megérti őket, mint ahogy engem is megértett. Aztán segít. Pedig a direktórium szemmel tartja. Figyelik a házat. Detektívek ólálkodnak körülötte. És sötéttel mégis gyakran vezet riadt árnyékokat a néptelen utcán ki a városból, át az élő hídon az Ipolyon túlra.

A vörös ör pedig csak ácsorog a szegleten és erre fordul és nézi az ablakokat.

Órák múlnak. Huszár Aladárné csendesen jár fel-alá a szomszéd szobában. Hirtelen megáll, megint megy, megint megáll. Az egész ház vele hallgatódzik. Nyílik a kis kapu. Hát mégis hazajött...

A szél már elhordta a menekülők nyomát. Csak a véres hírek maradtak itt.

Hörög a halál a Duna mentén. Szamuely egy hete akasztat. A forradalmi kormányzótanács öt küldte ki. Terroristáival a felkelés másnapján robogott be Kunszentmiklósrá. Kíséretében voltak orosz zsidó hóhérjai, Icigovics és Osserovics is és fekete ruhában lábszárvédősen még egy zsidó hóhér, akit Kohn-Kerekesnek hívnak. Kohn-Kerekes az állomáson hangosan vitatkozott a kiszabadított rablógyilkossal, Nick Gusztáv terroristával, hogy öt pere alatt két vagy három embert lehet-e akasztani.

Közben Szamuely szép világos antilopkesztyűjével játszott. Lakkcipőt viselt. Szovjet sapka volt a fején, az orosz blúz felett a mellén a Szovjet csillag vöröslött. Maga elé hurcoltatta Fekete Ignác távirda felvigyázót. Ráivallt, hogy miért nem teljesítette a parancsát? „Felkötni!”. Valaki mondta neki, hogy Fekete zsidó. Intett Kohn-Kerekesnek: „*Elereszteni!*”

Zsidót csak tévedésből akasztat.

Tasson felkötöttetett a községháza előtt két legényt az eperfára, mert bottal fogták el őket. „*Hol vettétek ezt a botot?*” – „*Akárhol*”, – felelték gögösen a fiúk. „*Fullasztás*”, – parancsolta Szamuely. Solton a jegyzőt, a kocsmárost húzatta fel. Szily László főhadnagyot leköpte, mikor már az akasztófán lógott. És ment tovább hóhérlegényeivel. Csengőd, Öregcsertő... akasztott emberek mindenütt.

Dunapatajon harcra került a sor. Szamuely ágyúval lövette a fegyvertelen nagyszerű kaszás parasztokat. Mégis öt órán át állták a harcot. Százak és százak haltak meg. A mai Vörös Újságban csak Dunapatajon maga Szamuely háromszáz ellenforradalmár halottat jelent. Mikor terrorlegényeivel elfoglalta a községet, hatvan embert, öreget, férfit, fiút, kihallgatás nélkül akasztatott és lövetett agyon. Maga igazította nem egy áldozatának a nyakára a kötelet. Lakkcipőjében

lépegetett a hullákon.

Dunaföldváron is akasztófák lettek a fák. Kétségbeesett harc után Kalocsa is megadta magát. Szamuely a jezsuita rendház előtt akasztatott. Ezalatt a kolostor ablakában teljes ornátusban magasra emelt feszülettel megjelent egy szerzetes és a távolból feloldozást adott a vértanúknak.

Szegény magyar földművesek, tegnapi névtelenek, örökre halhatatlanok. Meztelenül dobálták őket a jeltelen sírokba. A direktóriumok nem könyvelték anyakönyvbe a nevüket, Szamuely ocsmány iróniával csak annyit jegyeztetett fel halálukról: „Fulladás.”

Az emberiségnek egy mozdulata elég lett volna, hogy ennek a sok magyar vérenek az átka és a szégyene ne hulljon reá.

A győztes hatalmak körülzártak és mutogatnak munkásaiknak, hogy lássák rajtunk a beteljesült marxizmus áldásait. Ők békéről tanácskoznak Parisban... És hogy polgárságuknak a lelkiismeretét is megnyugtassák, Budapesten időnként tiltakoznak a vérengzések ellen.

Az esti vonattal egy utas érkezett. Ő hozta Budapestről a hírt. A forradalmi kormányzótanács csütörtökre tűzte ki a halálos ítéletek végrehajtását. Az emberek egymásnak mondták az utcán, hogy a kivégzést nyilvánosan fogják végrehajtani, az Andrassy út és a körutak torkolatánál, az Oktogon téren. Megtették az előkészületeket. Már kora délután katonai kordon zárta el a tér közepét. A leninfiúk kivonultak. Roppant izgalom rázta meg az egész várost Tízezernyi tömeg tódult össze. És állt és várt és morajlott. Bitófákat nem állítottak fel. Az ívlámpákra készültek felhúzni az ellenforradalmárokat. A hullaszállító kocsik megérkeztek. A tömegem percről-percre nagyobb izgatottság vett erőt. Hat óra lett. Valaki felordított: „Hozzák az elítélteket!” Aztán – elmaradt az akasztás.

Utolsó pillanatban Romanelli alezredes, az olasz katonai misszió feje, az antant nevében tiltakozó jegyzéket intézett Kun Bélához.

Már közlik a lapok:

„Azzal a követeléssel fordulok az Ön kormányához, hogy a legutóbbi események folytán kezébe jutott túsok és politikai foglyok életét kivétel nélkül tiszteletben tartsa, még azokét is, akik fegyveresen estek foglyul. Emlékeztetem Önt és kormányának minden tagát, hogy Önök együttesen és egyenként felelősségre vonatnak, ha a fent említett erőszakos rendszabályokat valóban végrehajtanák.”

Kun Béla azt válaszolta, hogy:

„A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya visszautasít minden olyan fenyegetőzést, amely a kormánytagjait az ország belső ügyeiből kifolyóan felelőssé teszi”.

Hivatkozott

„a barátságos viszonyra, amelyet a Tanácsköztársaság irányában Olaszország tanúsított és kétségbe vonta, hogy Itália szószólója lehessen az ellenforradalom érdekében asszonyokat és gyermekeket legyilkolni, a zsidókat kiirtani akaró bandáknak”,

akik felett a Tanácsköztársaság bírói intézményei saját törvényeik szerint fognak eljárni.

Szamuely azóta is tovább akasztat, de Budapesten, az Oktogon téri kivégzés az alezredes férfias és elszánt fellépésére elmaradt.

A végzet játszik és szörnyű iróniában komponál. Míg Itália egyik kezével néhány életet ment, a másik kezével... Miért nem akarja tudni Itália, hogy kicsoda Kun Béla és mit jelent az igazi Magyarország szemében, hogy Itália barátságával

kérkedhet és vörös hadserege büszkén hirdetheti: „*Olasz ágyúkkal és olasz fegyverekkel verjük le az ellenforradalmat!*”

Igaz-e? Úgy mondják, magyar asszonyok szép halvány nyakáról idegenbe vándorolnak a gyöngyök, nemes méneket hajtanak el a magyar mezőkről. És helyettük ágyúk és fegyverek jönnek, hogy kivégezzenek.

Ha igaz, úgy nem lesz áldás a cserén. Kisarjad még a vér a gyöngyök alatt és kisarjad a vér a ménék patái nyomán.

Június 28.

Terjed a csend. Az ellenforradalmat mindenütt leverték. A diktátorok hatalma soha se látszott nagyobbak. Mikor jöttek, a szakszervezetek, a pártok, a katonatanácsok, a bizalmi férfiak, a földműves és munkástanácsok, majd országos Szovjetek voltak a társuralkodók.

Három hónap alatt megszabadultak mindentől. Először a földműveseket törölték a döntő energiák közül, aztán eltüntették útjukból a bizalmi férfi rendszert, a katonatanácsokat. A munkástanácsból árnyékot csináltak, a szakszervezeteket átszőtték és lenyűgözték, a szovjetet hazakergették és a háromból egy csepű-bábot állítottak maguk mögé, a „Népgazdasági Tanácsot” melynek kezébe adták új alkotmányuk könyvét. .

Az alkotmány kiindulása, végcélja: egyetlen faj uralma a megszűnt államhatalom romjai felett.

A zsarnokság kiépült. Övé minden eszköz és minden hatalom. Korlátlan úr élet és halál felett. Törvényhozó, végrehajtó, bitó, börtönőr és hóhér egy személyben.

Egy öreg ember jött az udvarba és tojást kínált dohányért. De dohány nem volt a házban. Az ember sóhajtott: – Ki kell tüzni a zsidó zászlót. Leverték a magyarokat Pesten.

Vörös zászló. És a vörös győzelmi zászlókat magyar vértócsák felett fújja a szél. Ünnepelnek a diktátorok. Érkeznek az üdvözlő feliratok és sürgönyök. Mint első, a balassagyarmati direktórium nevében Frank elvtárs hódolt a kormányzótanácsnak.

Nógrád vármegye! És a nép ez alatt a szégyentől és gyűlölettől beteg, véresre harapta az ajkát. És a balassagyarmati sorozáson ugyanakkor nem akad jelentkező. Be kellett szüntetni. És a direktórium a kormányzótanácstól terrorcsapatokat kért, hogy sorozzanak hát azok erőszakkal, puskatussal...

A vörös sajtó pedig csak közli folytatásokban az üdvözlő feliratokat. Megakadt a szemem. Asszonyok is megszólaltak. Vajon mi a mondanivalójuk? A kommunista nők országos szervezete nevében Goldstein Sárk, Brandstein Illésnék, Csorba-Gaszthony Máriaék, Josipovich Idák, Singer Verák, – azok, akiket Budapest szerencsétlen lakói Lenin-lányoknak neveznek, az ellenforradalom leverése alkalmából: *szeretetteljesen üdvözlik Haubrich elvtársat és kéri, hogy szívük forró hálóját*” tolmácsolja többek között – a terroristáknak... És ezalatt az örület határán anyák és testvérek siratják a Ludovika fogoly növendékeit, asszonyok árnyékai kószálnak iszonyodva a Duna menti akácfák alatt. „*Az ország ünnepli az ellenforradalom leverőit.*” A Frank elvtársak felesküsznek, hogy az utolsó leheletükig harcolni fognak a forradalom győzelméért. A Goldstein Sárk *szeretetteljes köszönetet*”, forró hálát küldenek.

Különben pedig csend van. Szörnyű csend. És a rögtönítélő forradalmi törvényszék megszakítás nélkül működik...

Romanelli alezredek megakadályozta az Oktogon téri akasztást. A túszoikat titokban csendes, elhagyott telkeken, mély sötét udvarok alján zajtalan kötéllel kivégzik. És az Országház téren is sokszor van kivégzés. A csócselék órákon át ácsorog. Asszonyok ülnek a járdaszélen és várnak.

– *Mire várnak itt?* – kérdezte valaki. – *Hát kivégzésre,* – mondotta durcásan egy asszony.

Egyszerű, ezt nem látja az antant... Szuronyos katonák áldozatot hoznak. A hullaszállító kocsik jön mögötte. A tömeg a lépcső felé tódul. Aztán sortűz hallatszik. A golyók már kikezdték a követ az oroszlanok alatt. A hullaszállító

kocsi inogva távolodik és a tér kiürül. Nincs többé látnivaló.

Fenn az Országházban, a főrendiház oldalán van a politikai nyomozó osztály hivatala. Korvin-Klein Ottó ott ítélkezik. Mióta az antant-hatalmak felszólították Kun Bélát, hogy oszlassa fel a terroralakulatokat, a leninfiúk odaköltöztek a Batthyány palotából.

A szomszédos házakban csak nappal alusznak az emberek. Éjjel sötét ablakaik mögül remegve lesnek az Országház felé.

A főrendi ház kapuja, felett nagy ívlámpa világít a sötétben. Autók süvöltenek szakadatlanul. A terroristák ilyenkor szedik össze a túszoikat, szállítják Korvin-Kleinnek „az anyagot”. Az autók megállnak az ívlámpa előtt. A világosságban látni, mikor a bőrkabátosok szerencsétlen emberi alakokat vonszolnak ki. Aztán betaszigálják őket a kapun. Olykor ordítás hallatszik az Országház falából. Az autók mintegy parancsszóra berregni kezdenek és szirénák túlkölnnek, túlzakatoznak minden nyöszörgést és minden halálordítást. A part egész éjjel mozog és sóhajt.

Fegyveres Leninfiúk jönnek a kivilágított kapun. Középuött megy valaki. A csapat lefordul az alsó rakodópartra. A fegyverek zörögnek, a lépések távolodnak. A Duna loccsan. Aztán jön visszafelé a fekete csapat és középuött nem megy többé senki.

Romanelli tiltakozott a nyilvános kivégzések ellen: De az Országház tájékán nem alusznak éjjel az emberek. És a parton messze világít az ívlámpa a kapu felett.

Sötétek a kihalt utcák. Az egész városban csak még egy kapu van, amelyik világos. Vörös baldachin alatt ívlámpa ég a Szovjetház kapuja felett. Mellette kis aknavetők. Terroristák állnak előtte a járdán. Fenn az emelet balkonján egy nagy vörös zászló takarja a gépfegyvereket.

Fényben úszik a bejárat: Gépkocsikon érkeznek a népbiztosok. A terroristák fegyverbe lépnek. Jobbra arc! Kun Bélánénak és tisztelegnek. És a szovjetházban kegyelmes úrnak és kegyelmes asszonynak címeztetik magukat az elvtársak és az elvtársnők.

Egy vidéki úr mondta el, aki mit sem sejtőn a vonatról a Hungária szállóba ment. Az őrség valaki másnak nézte. Csak mikor fizetni akart derült ki, hogy nem oda való. A megriadt személyzet a büntetéstől félve, titokban kiszöktette és a Szovjet ház orgáinak a híre vele szökött.

Estéknként Károlyi Mihály és felesége is gyakran közöttük van.

Hosszú időn át nem hallottam felőlük semmit.

A proletár diktatúra első heteiben Károlyi Mihály, mint láthatatlan hatalom állt a Forradalmi Kormányzótanács felett. A népbiztosok tisztelettel bántak vele. A szovjet választások után, mikor Kun Béla tábora már egészen magához ragadta a hatalmat, Károlyi is mindinkább a háttérbe került. Félretolták. Gödöllőre akarták kitenni termelési biztosnak, aztán a kommunizált Hangyaszövetkezetnél adtak állást egykori pártfogójuknak, Károlyi az elv kedvéért feljáromat új hivatalába, de egyáltalán nem dolgozik. Egy gramofont vitt be hivatalos helyiségébe. Azzal mulat órákon át és nagy szivarokat szív hozzá. Detektívek őrzik svábhegyi villája nyugalmaát. És az éhező házak között teherautók viszik hozzá az élelmiszereket, a hűsítőkhöz a jeget. De a kórházakban nincs jég a betegek számára. Feleségét feltűnő vörös kalapban gyakran látják népbiztosok autójában a kihalt utcákon. Éjjel ott mulatnak ők is a Szovjet ház zárt ajtóinak mögött Kun Bélával, Dovcsák elvtárral, Pogánnal, Landlerrel és az asszonyaikkal. A muzsikus cigányok mesélik iszonyodva: Áll a tivornya, szól a zene: Az alkoholtilalomban isszák a

francia pezsgőt. Szamuely Tibor tölt gróf Károlyi Mihályné poharába.

Tölti ugyanazzal a kézzel, amellyel a kötelet igazítja áldozatai nyakába. Isznak a Tanácsköztársaság örök életére! És bőségesen lakmároznak kivilágított termekben, míg köröskörül éheznek a város a sötétben.

Aztán *one steppet* táncolnak, egymás közelségét keresve keringnek, mint az örömtanyákon... A zene elhalkul. A pezsgő kihabzik a pohárból...

Károlyi sofőrje mellé védelműl egy terrorlegény ül. A Svábhegyre! ... És zúgnak a városon át. Az ablakok mögött rettegye hallgatódznak a virrasztók. Megáll-e? Értem jönnek-e? A gép tovább rohan. És börtönökben ülnek a túsok. Siralomházban a halálraítéltek. Már a Lánchídon át rohannak Budára. De a pillér alatt nem látni a hullámok vérét. A Duna is összefutott a holtak fölött.

A Szovjet ház vörös baldachinos kapuja és a tátott üreg az Országház falában . A sötét pesti parton már csak két ívlámpa világít.

Június 29-30.

Szeretném olykor abbahagyni. Meddig írjam még? Napok, hetek, hónapok. Az út hosszabbra nyúlik, mint hittem. A teher egyre nehezebb.

Olykor úgy érzem, nemcsak a magam részét viszem. Láthatatlan fájdalmas szálak fűznek össze minden történéssel, mindenki kínjával. Hordozom azt is, ami másoknak fáj, reménykedem abban is, ami a mások reménysége? Menekülök minden menekülővel, lázadok minden lázadóval, ülök elítéltekkel a siralomházban, enyém is, a mások utolsó éjszakája.

Zátonyra vetett ki a végzetem. Az ár körülöttem hömpölyög. Csapkod de nem sodor magával. Kihagy és kényszerít, hogy én kiáltsam át a túlsó partra mindenki jajszavát, azokét is, akik már nem kiáltanak.

Küzdök, kapkodok szavak után hogy elbírjam. Kínlódva vergődik az agyvelőm, vérzik és kiég, üres lesz, aztán újra zsúfolódik. Meddig írjak még?

Olykor lopva nézem a többieket. Vajon ők is úgy szenvednek-e, mint én? És megint veszem a tollam. Én jobban szenvedek – én a mások jajszava is

Július 7.

Milyen hosszú tud lenni az út egy karosszéktől az ablakig. Lassan húztam lábamat és a napsütésben a bot kampóján olyan szokatlan és halvány volt a kezem, mint egy idegen dolog. Minden meglepő és furcsa lett. Az utca képe tágas nagy messzeségnek rémlett. Szerettem érezni az arcomon a napot.

Odakint doboltak. A kertekből, mint a szöcskék ugráltak elő a gyerekek. Hírszerzők. Fitos orrú kis ellenforradalmárok.

Tanárok, hivatalnokok, vasutasok gyerekei. Az ablakokból asszonyok dugták ki a fejüket és átköszöngettek egymáshoz. Egy paraszt cselédke, mint egy fiatal nevetés himbálózva színesen jött az Ipoly felől.

A dobos a mi utcánkba ért. Unottan verte a dobot, aztán várt, körülnézett. Senki se jött. A gyerekek az arcukat fintorgatták a háta mögött. Rekedt hangja szaggatottan, mint a buborékokat fújta, a szavakat a levegőbe:

Közhírré tétetik: Először... akinek szeges drót, ásó, kapa van a birtokában, az szolgáltatassa be déli 12 óráig a városházára. Aki ezen rendeletnek haladéktalanul eleget nem tesz, az forradalmi törvényszék elé állíttatik. – Három száraz dobszó verte le a hangot.

A kis cseléd ide-oda ringatta a csípőjét és szentelenül kiáltotta: – *Tyűha, de meg vagyunk ijedve, tíz évre terjedő halálbüntetés!*

– *Mindjárt beviszlek!* – mondotta a kikiáltó.

– *Húsz évre terjedő akasztás. Jó éjszakát, Vince bácsi.* – Az asszonyok nevettek, a gyerekek megint úgy ugráltak, mint a szöcskék. A dobos vállat vont. És déli 12 órára csakugyan be is szolgáltatott Nógrád vármegye székhelye három ásót a direktóriumnak.

Frank elvtárs kijelentette, ha a visszavonuló vörös hadsereg mögött bemerészkednének a csehek: *utolsó csepp vérig fogja védelmezni a várost* „Az utolsó csepp vér alatt az elvtárs természetesen a mások vérért értette. A katonák dühbe jöttek, mikor ezt meghallották és dühükben lecsapkodták a városháza előtt a földre a puskát: „*Előbb előre hajtottak, aztán vissza*” – és rettentőn káromkodtak. Frank elvtárs megijedt. Közben valószínűleg a három ásó is eszébe juthatott és lemondott a hősi védelemről.

A katonákat már hiába biztatja a kormányzótanács „*A vörös hadsereg minden katonájához*” intézett kiáltványában:

„*A proletár haza érdekei most nem azt parancsolják nektek, hogy előre menjetek. Még nagyobb áldozatot követel, hogy hagyjátok el a diadalmas csatában elfoglalt területeket.*”

Hiába ígéri, hogy küzdelmük mégsem volt céltalan.

„*A csehszlovákoktól elfoglalt területek helyett a proletár haza megkapja a jóval termékenyebb és nagyobb Tiszántúlt*”

A katonák hátizsájkukkal kis csapatokban csak egyre jönnek a túlsó felől és hajtják maguk előtt a sok rablott marhát. Frank elvtárs is szervezi a túlsó part kiürítését. Leginkább a kastélyokat ürítetteti ki. Gróf Keglevich ipolykürti kastélyát és a kékkői gróf Almássy várát sietve rabolják a vörösök. Balassagyarmaton még tétovázna. A direktórium nem tudja, semleges zónába esik-e a város vagy továbbra is a Tanácsköztársasághoz tartozik. A kormányzótanácstól, úgy mondják, alig jön hír. A falvak izgatottak. Docsókeszi községben agyonverte a nép a propagandaszónokot. Sorozásról nem mernek többé beszélni. Majd ha megérkeznek Pestről a leninfiúk.

Sajátságos nyugtalanság van megint a levegőben. Sok kocsis jár a csendes utcán. Falusi arcú, gondtelt emberek ülnek a kocsikban. A túlsó part jön át

elintézni ügyes-bajos dolgát, mielőtt le találna zuhanni a cseh sorompó és kettészeli újra Nógrád útjait.

Ennek a sorompónak a zuhanása számomra is jelent valamit. Most még átjuthatnék az Ipolyon, a cseh megszállás előmlene felettem és én túl lennék a vörös ország határán. De a józan ész szerint június 28-ikán anélkül, hogy akkor tudtuk volna, eldőlt minden tanácsköztársaság sorsa,

Versaillesban aláírták Németország küldöttei a szörnyű békét. A spartakisták, Leninek, Kun Bélák terve ott kezdett omladozni és a német nép bukásában nagyobbnak mutatta magát, mint ellenségei a győzelemben.

Láttam a hű és hősi népet, mikor elhozta fegyvereit a Kárpátok alá, láttam a német katonasírokat a Duna mentén, az erdélyi határon. Láttam őket hatalmasan és sebesültjeit, de mélyebb hálával soha sem gondoltam a német népre, mint mikor a győztesek győzelmével szemben az ember győzelmét írták fel a szörnyű béke alá. A világháborút az antant döntötte el: a világforradalmat Németország döntötte meg. Az antant legyőzte Németországot, a világanarchiát Németország győzte le.

A józan ész szerint... De ha mégis nyújtani bírnák a vörös uralom napjait? Ha hónapokról lenne még szó?

Azok, akik menedéket adtak, szűkre szorított kis otthonukban helyet adtak nekem, megosztották velem kifosztott éléskamrájuk megmaradt készletét, most is tartóztatnak.

– *Várjunk, van még idő határozni* – mondotta Huszár Aladárné.

– *Ha valami jó alkalom kínálkoznék,* – szölt közbe a férje. *-Egy megbízható kocsi, amelyik átvinné az Ipolyon.*

A szenvedések nehéz hónapjai úgy összekapcsoltak, mint a testvéreket.

– *Döntsön a véletlen.*

Az elodázott elhatározásra egy kis megkönnyebbüléssel folytattuk a napot.

Mikor alkonyodni kezdett az Ipoly felett és az emberek visszabújtak házaikba, hosszú hetek után megint átléptem a küszöböt.

Lassan mentem, a botra támaszkodva. A folyó felett könnyű szél fújdogált. A füzek, mint ezüstzöld madarak ittak a vízből és a szellőben meg-megberzengették fénylő tollukat. A földekről emberek jöttek hazafelé. Kapát hoztak a vállukon. Az esteli harangszótól bongott a levegő.

Sajátságos gyöngeséget éreztem és az a gyöngeség valaminő vértzetlenséget rejthetett magában, mert minden, amit láttam, olyan közel jött, minden a szívemig ért. Egy kő, amely a kerécsapásban feküdt és fehérén csillámlón ketté törött a kerék alatt. Egy kis poros virág az árokszélen. A harangszó és messze lenn a híd, amelyen át kellene mennem...

De nem bírnék. A bot már nem volt elég. A lépésem bizonytalan lett. Huszár Aladárné vezetett. – Hogyan is engednék. Hiszen még beteg vagy.

A nap lement a honti hegyek felett. És mintha a napszállta mögött nyitva maradt volna az égen egy kapu, a felhők között tündéerkert látszott a mennyek magasán. Lázás, beteg napok négy szűk fala után a rég nem látott szépség. Rejtélyes Ipoly menti alkonyat. Túl a nap kapuján óriás lila kék, rózsaszínű hortenziák. Egy kert virágzott fenn az égen. Virágzott... elvirágzott.

Az utcánk szegletén leselkedőn ácsorgott az örökös börtönőr. Egy vörös katona.

Július 2.

Az embereket megállítják az utcán. Elő a pénztárcával.

A forradalmi kormányzótanács 91-ik rendelete életbe lépett:

„Az Osztrák-Magyar Bank 50, 100, 1000 és 10.000 koronás bankjegyei folyó évi július hó 1-től kezdődően forgalomképességüket elvesztették. Aki ezentúl fizetésül felhasználja, elfogadja, vagy fölváltja, forradalmi törvényszék elé kerül. A kiszabandó büntetésen felül a teljes birtokában talált összes ilyen bankjegyek elkobzás alá esnek. A feljelentőt jutalmul az elkobzott összeg értékének fele része illeti”

Detektívek cirkálnak és önkényesen koboznak a kószáló vörös katonák is. Szuronyt szegeznek: – *Elő a pénztárcával! Ki a zsebből! Tilos a kék pénz!* – ha elszedik az Osztrák-Magyar Bankjegyeit. Egyik-másik emlékül a tárcát is megtartja. De a fehérhátú pénzt röhögve visszaadják.

A vörös plakátok pedig csak hirdetik a falakon: *„A szociális termelésből fakad a jólét:”* A tanácsrendszer, miután az állampénztárt, a páncélszekrényeket, magánlakásokat és a fiókokat kitermelte, hozzáfog a zsebek kitermeléséhez.

A marxizmus, mint ahogy nem bírta el politikai koncepciója megvalósulását, nem bírja el gazdasági koncepciója megvalósulását sem. A kormányzótanács az aprópénzhiányt akarta megszüntetni. Vas húszfilléreseket rendel hat budapesti lakatos műhelyben. És egy darab húszfilléres előállítására 1 korona 40 fillérbe került.

A pamflet-teória összedől a napvilágon. Politikai megvalósulásából soha nem látott zsarnokság és gyilkolás lett, a gazdaságiból csőd és rablás.

A zsidók már napok óta suttogták – érvénytelen lesz a kék pénz és ijesztgették az embereket. Ma reggel virradattal kimentek az asszonyaik az Ipoly hídjára és megállították a falvakból beporoszkáló batyus parasztasszonyokat.

Egy túlpárti anyóka jött be az udvarba, mesélte, hogy a zsidó asszonyok mégis jó szívvvel vannak a néphez. Felolvasták a hídnál az új törvényt a kék pénzről. Aki vissza nem fordult, azét szívességéből ki is cserélték, hogy forradalmi törvényszék elé ne kerüljön. Neki is adtak egy kék ezresért három darab 200-as bankót. Igaz, hogy fehérhátú és az ura nem szíveli a házban, de hát a katonák úgyis elszedték volna az utcán, ez is jobb a semminél.

Huszár Aladár benyitott az ajtón. – *Mi történt? Valami baj van?*

– *Nem, semmi.* A feleségét kereste. Tanácskoztak egymással, aztán visszatértek. Éreztem rajtuk, hogy látják a nyugtalanságot a szememben.

– *Az Ipolyon túlról átjött egy megbízható kocsi* mondotta Huszár Aladár.

– *Azon átszökhetnék...* Már nem kell hát töprengenünk. A véletlen határozott.

– *Nincs jogunk, hogy visszatartsuk. Odaát biztosabb.* És könnybe lábadt az ő szemük is.

Huszár Aladár elment, hogy felhajtsa a kocsit. Én pedig összecsomagoltam szűkös poggyászsomat. Lassan ment. Minden kis holminál– eszembe jutott valami, éreztem minden mozdulatnál, hogy még beteg vagyok. Hol húzom meg magam estére. Búcsúzni jó barátoktól, újra menni elfelé az otthontól, újra kopogtatni idegen ajtókon. Védelmet kémi csehektől.

Összerázkódtam. Meddig tart még, meddig bírom? Mikor elkészültem a csomagolással, leültem egy székre és visszatartottam a lélegzetemet. Erősen akartam gondolkozni azon, hogy hát mit is fogok tenni. Pénzem alig van. A cipőm is rongyos. De azért mégis el kell jutnom valahogy Nyitrába. Onnan Bécsbe lehetne kiszökni. És ha meggyógyulok, talán dolgozhatnám. Talán... Szeged...

Úgy elfáradtam, míg végiggondoltam.

Dél lett... délután... Huszár Aladár nagy zajjal jött. A szeme nevetett.

– *Velünk marad!* – Elment a kocsija, nem találtam meg. Döntött a sors.

– *Itthon maradsz, minálunk* – szólt halkán a felesége. A végzet kocsija elment. Ezóta ki tudja merre jár. Talán jót jelent, talán azt jelenti, hogy már nem tart soká.

– *Ha a rossz napokat együtt éltük át,* – mondotta Huszár Aladár – *szeretném, hogy a jó napunk is közös legyen.*

Összemosolyogtunk. Most már mind a hárman tudtuk, hogy a szenvedés erősebb kapocs tud lenni az örömnél.

Július 3-4.

Házkutatást várunk. Mindent el kell tüntetnünk ami veszélyes lehet. A feljegyzéseim... Soká töprengtem. Aztán két befőttes üvegbe csempésztem az írásokat. Lekötöttem pergament papirossal. Mikor besötétedett, elástam a kertben. Az ég borús volt a fejem felett. A föld kemény és száraz az ásó alatt. Csak az utcalámpa halovány kékje világított a sötétben. Valahány őrjárat lépése kopogott odakinn, a palánkhöz lapultam. Aztán megint görögtek az aszott kis rögök. A föld sima lett és titoktartó.

Az éjszakai csendben megindulhattak a fellegek a Tátra felől. Átjöttek a hegyeken. Lassú cseppek kezdtek verni az ablakomat. Egyre több csepp lett. Lucskos ezüstjük csengeti az ereszben, csurgott a ház körül, dobolt a fák levelén, ömlött, mint a híg érc az ablak üvegén.

Félálommal játszott a víz ezer hangja. Szinte hallottam a szomjas kis kert mohó kortyolgotó ivását. Szinte éreztem magamon a sorvadó fák boldogságát, az eltikkadt, kiégett messze földek megkönnyebbülését.

De a fellélegzésen azért mégis szüntelenül valaminő lappangó aggodalom kúszott át. Egyszerre, mintha egy ütés érte volna belülről a homlokomat. A feljegyzéseim! Kinn a földben. Felugrottam és sokáig hallgatóztam az esőbe. Ha átszivárogná a víz az arasznyi rétegen, ha beömlne és elmosná az írást. Azt a fájdalmas borzadást éreztem, amit akkor érez az ember, mikor hideg éjjel egy kedves halottja sírját először veri az eső.

Szétszaggatott szegény írásom. Az első lapok, ha élnek még, ott bujkálnak valamerre a megjelölt városban. A többi a kövesdi kéménykürtőben és itt kinn a föld alatt.

Csak egy bujdosó írás, semmi más. De mert a fájdalom túléli benne a maga határolt óráját, mert benne egy ember szenvedésén át halványan, de mégis egy nemzet kínja tükröződik, azért kívánom, hogy megmaradjon és mondjon el mindent azoknak, akik nem éltek át vagy túl a meggyötört csonka országon jártak azalatt. Talán többet tehetnek odakint a hazáért, mint mi idebenn, de mi többet szenvedtünk és ez a szenvedés a nemzet jövő ereje.

Akik nem éltek át, megbocsáthatnak, megalkudhatnak, de mi soha. Őrzői leszünk, hogy el ne felejtse senki, aki él és magyar.

Mi tőlünk minden nap elraboltak valamit, minket minden nap megaláztak. Minket tanított ki a végzet, hogy őrszemek legyünk. Ha elmosódnak az írásom betűi, soha többé nem lehetnének újra önmaguk. Amit írtam, annak a betűi a szívem dobbanásai voltak, a szenvedésem a haragom magányos hördülése, a reményseim ezer szárnytörése. Ilyet csak egyszer lehet átélni, ilyet csak egyszer lehet leírni.

Ezért hallgatóztam ki nyugtalanul a viharba, ezért lopóztam virradattal az udvarkert felé. Az eső még esett. Az eresz szegletéről nagy ezüstfonálban még csurgott a víz. Az aranyjávör, mint egy fiatal mén rázta aranyló sörényét a záporban. Aztán ébredt az utca. Dél fele kisütött a nap. A kertben bújtam meg, míg a házkutatók a szobákban jártak. Az aranyjávör megszáradt a napban és a föld megszáradt az írásaim fölött.

Július 5.

Mindenki mondja, hogy Balassagyarmat a semleges zónába tartozik. Mára várják katonai kiürítését.

Az emberek izgatottsága már nem bír magával. Zsebre dugott kézzel ödöngenek az utcákon. Munka nincs, élelem nincs. Az üzletek, még a gyógyszertárak is üresek. Jajgató asszonyok verődnek össze a szegleten. A túlsó partról pedig még egyre dörömbölnék a megrakott kocsik. Szép régi bútorok, ágyneműk, lószerszám, ódon családi képek tornyosulnak a szekereken. Lisztes zsákokon leszaggatott selyemfüggönyök között egy zenélő óra hevert és a lelke zöngött a rázás szerint. A híres Balassa óra! – mondotta Huszár Aladár – ezt a kékkői várból hozták.

Birkanyáj hömpölygött, katonák jöttek énekelve, sertések, marhák. Hajtották a dagadó tőgyű svájci teheneket a vágóhídra.

A nép sötéten, zúgolódva nézte a fosztogatókat. Könyvtárakkal kövezték ki az országutakat, mondotta egy fiatalember az ablak előtt. – *Csupa rablott holmi.* – Az ácsorgók szitkozódva rázták a fejüket. – *Tönkretették az egész Felvidéket. Nemcsak az uraktól rabolnak ezek!*

– *Hát ez kié lesz?* – kiáltotta egy öreg paraszt. – *Hogy kié lesz,* – mondotta egy úri arcú rettentően kopott ember és cédulát lobogtatott. – *Ide hallgassanak!* Megmondja:

„*A vörös katona tízparancsolata. 10-ik parancsolat: Ne vedd el a gazdagnak házát, ökrét, földjét, ékszerét. Bízd ezt a tanácsköztársaságra.*”

Az emberek lelke nagy átalakuláson ment át. És túl az Ipo-lyon is mindenütt így fordultak meg a lelkek, fel Zólyomig a rövid vörös uralom alatt.

Az előrenyomuló vörös hadseregben a falvak és városok a magyar felszabadítót látták. Aztán rövid pár hét elég volt, hogy ugyanaz a nép megátkozza a vörös seregeket.

A szocializmus álmodói között voltak nagy és önzetlen lelkek, de Magyarországon álmuknak még a nevét is gyűlöltté tette a megvalósulás. Szocializmus, kommunizmus, proletárdiktatúra, – olyan szavak azok, melyek a magyar nép lelkében borzalmat és irtózatot fognak kiváltani időtlen időkig. Szabad férfiak rabláncai, asszonyok kétségbeesései, gyermekek rémei ezek a szavak, melyekkel még tegnap az emberiség boldogságának a beteljesülését hirdették.

Az álmodók másként gondolták. Álmuk a „*Kommunista kiáltvánnyal*” dőlt össze és az álm elorozott szárnyait felhasználta a zsidó faj viláгурalmának megteremtésére. Marx Károly ennek a fajnak volt egy kései prófétája. Utódja azoknak, akik Júdea földjén népüknek előírták az útját. A „*Kommunista kiáltvány*” a zsidó nép viláгурalmának a programja!

Ennek a népnek prófétái, vezérei, királyai, papjai, bírái, bölcsei, vénei és írástudói évezredekken át hitté érlelték azt a kinyilatkoztatást, hogy Izrael az Úr választott népe. A zsidóság vérében vérré változott, csontjaiban megcsontosodott, agyában agyvelővé lett a bibliikus szózat:

„*De egyedül a ti Atyáitokat kedvelte az úr. Titeket választott ki ő utánuk minden nép közül.*”

Hatalmas vallási politikusoknak, a prófétáknak fanatikus fajszeretetében fogant nemzeti jövendölései az emberiség veszedelmére, a zsidó nép elkerülhetetlen sorsává lettek:

„*Az idegenek megépítik kőfalaidat és királyok szolgálnak neked.*”

„*És nyitva lesznek kapuid szüntelen, éjjel-nappal be nem zároltatnak és*

behozzák hozzád a népek gazdagságát és királyaik is bevitetnek.”

„Mert a nép és az ország, amely néked nem szolgál, elvész és a népek mindenestül elpusztulnak.” (Ézsaiás 60. R. 10.)

A zsidóságnak nem kellett sem képzelet, sem lángész az útra, csak szívós, kíméletlen akarat kellett, hogy a roppant jóslást megvalósítsa. Ezen a megvalósuláson dolgozott évezredek át valamennyi zsidó, aki a földön élt és él. Tudatosan vagy öntudatlanul de ezt szolgálták közöttük a jók is, a rosszak is és vérük titokzatos parancsára többnyire azok is, akik felvették a keresztények hitét.

Aztán eljött a kor, mely kedvezett nekik. A XIX. század új szobrot emelt az arany borjúnak. Az arany a zsidóságé lett és ez lett az első beteljesülés. A kürtök és trombiták, melyek egykor fegyverek nélkül ledöntötték Jericho falait, életre keltek újra. És a biblikus lármakürtöket a zsidóság szája fújta, – a sajtó és a propaganda feletti uralom volt a második beteljesülés... Új birodalom támadt a földön a népek országai felett. Az arany és a papír birodalma, melynek uralkodója, törvényhozója és papsága a zsidóság volt. És idegenek megépítették kőfalait és királyok szolgáltak néki... de a birodalomnak rabszolgái és hadseregei még nem voltak.

A zsidóság új prófétái ekkor kisajátították lángelelkű, nagy emberbarátok évszázados gondolatát a szocializmust. Megsemmisítették benne az ideált, helyébe tették a materializmust, megfojtották benne a szeretetet, helyébe tették az irigységet és az osztálygyűlöletet és – megteremtették birodalmuk népét és katonaságát a – proletárt.

„Világ proletárjai egyesüljete!” hogy a választott nép számára megvalósítsátok az ősi jóslatot.

De a világ proletárjai Magyarországon a vér fátyolán át meglátták a valóságot.

Július 6.

Jönnek. Valaki mondta és egyszerre befutotta a várost, kivirágzott minden kicsi házban.

Jönnek... iszonyodva hányszor mondtuk ezt a szót kilenc szörnyű hónap óta. Jönnek a frontokról a katonáink és nem védik a határokat! Jönnek a franciák, a csehek, oláhok, szerbek! Jönnek a kommunisták, vörös katonák, házkutatók, rekvirálók, detektívek. Jönnek a terroristák! Aztán megint mondtuk: Jönnek az oláhok.

És most egyszerre újra születik a szó és szép lesz és nagyszerű. Jönnek a magyarok Szeged felől! Mindenki mondja. Napok kérdése...

A vörös sajtóból fröccsen a düh. Közönséges durva hangon tajtékzik, az antant és Bethlen István gróf ellen, mert értesülései szerint megszállt területen is, Bécsben is magyar fehér gárdákat toboroznak. De azért a Népszava szerint:

„A szegedi operett kormánynak nincs ereje még arra sem, hogy a burzsoázia csőcselékét megszervezze, nincs hatalma még arra sem, hogy huligánokból, brávókból, a kloáka csőcselékéből fegyveres hatalmat teremtsen a maga sötét céljai megvalósítására...”

Jóformán semmit sem tudunk, azt sem tudjuk, hogyan jutott ide a hír és mégis mondjuk egymásnak: – *Jönnek...*

Mikor beesteledett, odakint járkáltam a kicsi udvarkertben. Egyszerre felegyenesedett valaki a vetemények közül. Gergelyné, a kocsis felesége megszólított: – *Tessék mán mondani, mi történik?*

Váratlanul ért a kérdés, szinte önkénytelenül feleltem: – Jönnek a mieink! Szeged felől megindultak a magyarok...

Az öregedő asszony erősen a szemembe nézett, – mintha meg akart volna bizonyosodni. Látszott rajta, hogy szólni szeretne valamit. Aztán összekulcsolta két kérges kezét és azoknak az alázatos, megható testtartásával, akiknek nincsen saját szavuk, nyugodt hangon mondotta a paradicsombokrok, a hagymák és petrezselyemágycsok között az esti csendben:

– *Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved.*

Július 7-10.

Napokig el lehet élni egy szóból, melyet az ember halkán mondogat magának. Közben lassan kopni kezd a szó. Semmi se történik. Aztán földre ejti az ember a szót, amelyet a tenyerében magával vitt egy darabka úton, mint egy kis fénylő kavicsot.

Vége... úgy mondják, nem is volt igaz. És megint gondolkozni kell, hogy vajon mire kellene még várni. Mert várás nélkül nem bírja el az ember az életet.

Odakinn a város is vár. Még mindég nem tudja a sorsát. Fegyveresen kószálnak az utcákon a vörös katonák. A Felvidékről idesereglenek a menekülő direktóriumok és lakást rekvirálnak maguknak a házakban. Női detektívek érkeztek Budapestről. A megugrott losonczi direktórium is Balassagyarmaton helyezkedett el. Feje, Szíjgyártó elvtárs parancsol, terrorral fenyegetődzik. El akarja csapatni az eddig megtúrt hivatalnokokat. Fenyegetődzik, hogy minden burzsoá családnak, akárhány tagból álljon is, csak egy szobát engedélyez. Rekviráltat! Most már nem részleteznek többé. Mindent el kell venni a burzsujtól! És viszik a szegény kis emberektől is. Parancs jött. Hatvan vágómarhát kell felhajtani Budapestnek. A fejösteheneket se hagyják meg.

Sötéten morognak az emberek. Élelem nincs. A kormány kikapcsolta Balassagyarmat élelmezését. Semleges zóna... A pék napok óta nem süt kenyeret. Senki se akar fát fuvarozni. A só teljesen kifogyott.

Egy parasztember egy kiló sóért két pár csirkét kínált. De kétszáznegyven koronáért nem adta, volna. Pénzért egyáltalán nem kapni többé semmit. A vasárnapi ebéd egy törülközőbe és egy lepedőbe került. Cserekereskedés folyik. A pénz eltűnt a forgalomból.

A kormányzótanács hiába rendelte el büntetés terhe alatt, hogy akinek kék pénze van, az tartozik a helyi pénzügyintézetnél kilenc nap alatt beváltani. A balassagyarmati Népbanknál Nógrád lakossága részéről eddig 20 korona folyt be... A parasztek eldugják a pénzüket és mondják: – Minek adjuk a bankba, ha úgy se ér már semmit, inkább a mi ládánk fiókjában ne érjen semmit.

Egy gyarmati lakos tojást akart venni valamelyik faluban.

– *Vigye az úr a fehér hasú pénzét. A kétszáz koronájáért se adok egy tojást, de ajándékba kaphat egyet.* A minap egy katona dühében felragasztja a falra a zsoldba kapott fehér pénzt. Úgy se adnak érte semmit. A parasztek nevetnek magukban. A termésüket eldugják. Sorozásra se mentek, a pénzüket se adják Kun Bélának. A propaganda-szónokokat pedig, mint ahogy mondják: „Lepedőben küldjük vissza a kormánynak.”

Azóta 300 korona napidíj mellett nem lelkesítenek többé a budapesti zsidó agitátorok a proletárdiktatúráért. A közoktatási népbiztosság hirtelen elrendelte, hogy a falvakban ezentúl a tanárok, meg a tanítók szónokoljanak...

A szomszéd szobából hangok hallatszanak. Vasutasok, postások, egyszerű kisemberek megint gyakrabban surrannak be a hátulsó ajtón. Tanácsot jönnek kérni, mesélgetik a híreket.

Kassára bevonultak újra a csehek ... de az oláhok nem mozdulnak a Tiszától, hiába ígérte Clemenceau... A Ludovika hős növendékei utolsó percben megmenekültek a haláltól. Javítómunkára ítélte őket a vésztörvényszék ... Ez Romanelli érdeme. Állítólag ő szabadította ki börtönükből Perényi Zsigmond bárót, Pekár Gyulát, Okolicsányi Zoltánt és hazafias társaikat, kiket a június 24-iki ellenforradalom szolgáltatott ki a kommunistáknak.

Egy mély szomorú hang beszélt:

– *Tizennégy ellenforradalmárt halálra ítélték Budapesten...* Kiballagtam a

kis udvarkertbe, de ott se bírtam lélegzeni. A fák mozdulatlanul álltak. A föld forró volt és felette remegett a levegő, mint szabad tűz felett a lomb. Elfáradok a mozdulatlanságban. Mindig csak a könyvtárszoba ablaka és az udvarkertben a palánk töve. És a valóság mellett a teória. Könyvek, a szocializmus egész kis irodalma vándorolt már át a kezemen.

Marx Kapitálja, aztán Lenin: könyve: „*Az állam, és a forradalom*”, Trockij, Bucharin, Liebknecht, Kautsky.

Marx mondja: „*A filozófiát nem szüntethetik meg anélkül, hogy azt meg ne valósítanátok*”. Az övé megszűnhet már megvalósult. Elég volt, különben belepusztulunk.

A nyár növekszik. A kín növekszik. Börtönné lett a forráság. Szabadon járni, a szélnek menni, messze ellátni, ez talán meggyógyítana.

És csakugyan meggyógyított!

Egy órára enyém lett az elérhetetlen part. Átmentem a hídon, melyet azelőtt két felől őriztek a vörösek és a csehek. Láttam a réteket, melyek felett, mikor ide jöttem, hideg tavaszi vizek rohantak dél felé.

Azóta elmentek az őrségek. – A szőlőhegy elhallgatott. A lövészárkok beomlottak, rozsdá eszi a drótkadályokat. És visszazsugorodott medrébe a szép folyó. Csak a parti házakon emlékeznek még a gránátnyomok. Csak a reteken emlékezik a fű. Olyan mély és zöld, mint az elmúlt hullámok.

Egy paraszt szénát kaszált a part felett. A nap sok forró kezével a szénába nyúlt és kifacsarta belőle az illatot. Ezer virág, ezer fű lelke szállt fel körülöttem. Az Ipolyban gyerekek fürödtek. Lejjebb suhancok lovakat itattak. A víz habzott a mezítelen kis testek körül. Az állatok patája gyöngyöket fröccsentett a napba. Egyszerre megakadt a szemem. A város felett a megyeházon egy fakult vörös zászló lobogott. Mindég ott volt. Annyiszor láttam messziről és most mégis kiújult a tudatomban és elviselhetetlenné lett. A paraszt már nem kaszált. Csak annyit kaszált, amennyi neki kellett, egy suhintással se többet. Ő is a vörös zászlót nézte. A nap a honti hegyek élére szál át. Az ember árnyéka megnőtt az alkonyatban. Egy óriás kaszás beért a városig.

És odabenn a városban ép ilyen tétlen a másik. A szürke kishivatalnok az íróasztala előtt. Parancsok zuhognak rá. A proletárdiktatúra hol elcsapja, hol visszakényszeríti őt, mert nem megy nélküle és... vele se megy. Hiába minden. A hadügyi népbiztosság rendeletbe adja, hogy: *kényszermunkára fogja kötelezni a renitenseket.*” De az ellenforradalom szürke névtelen hősei, a magyarság mostohafiai, tovább szabotálnak végig ezer hivatalban. Nem dolgoznak az idegen fajú zsarnok uralomnak.

A paraszt, aki csak annyit kaszált, mint amennyi neki kell és a hivatalnok, aki nem dolgozik. Ezek ketten... És felderengett. Ha senki se segít, ha a bécsi ellenforradalom és Szeged ezután sem bír megmozdulni, a tétlen kaszán, az üres kis aktatáskán mégis el kell buknia a bolsevizmusnak.

De mikor? Meddig várjunk még?

Július 12.

Lassan fordultak be az utca szegletén. Fontoskodva beszéltek. Megálltak, vitatkozni látszottak. Szovjet sapka volt a fejükön és a meleg dacára bőrkabátot és fekete lábszárvédőt viseltek. Ekkor vettem észre övükben a kézigránátot. Állatias, sötétszemű, fegyencképű legények voltak. Beszéd közben heves mozdulatokat tettek a levegőben. Az egyiknek fekete szőrös volt a keze, szép gyűrű volt az ujján. Hol vette? És összeborzadtam...

Napok óta jönnek. Egyre többen lesznek, mióta az antant Balassagyarmat kiürítését követeli. A kiszolgáltatott város remegve hallgatódzik éjjel, ha szeges csizmájuk végigkopog a kövezeten, iszonyodva mered rájuk a kapuk aljából, a függönyök mögül. Nevettek odakinn. Tátott szájjal, közönséges csukló nevetéssel: Utánuk néztem. Ahogy lassan emelgették a lábukat, láttam a szegeket a cipőjük talpán. Vajon hány embernek tiporták már össze az arcát?

Leninfiúk... kiszabadult rablógyilkosok, mindenre kész gonosztevők! És ezekkel az emberekkel tartja fenn magát a proletár diktatúra. Ezekkel szedetik a túszoikat. Ezeket ülteti bírának a bolsevizmus a vésztörvényszékek asztalához. Ítélnék és késedelem nélkül akasztanak.

Minden szabad nekik. Parancsnokuk egy Cserny nevű tengerész, aki a háború előtt börmunkás volt. Autója szüntelenül száguld Budapest utcáin. Többen leírták előttem.

Állandóan puha nagy sportsapkát visel és mélyen a fejére húzza. Ujjas angol vadászmellényben jár. A nyaka köré selyemsálat kanyarint. Az arca beretvált, szemében a prédáját lenyűgöző vérszomjas macskafajnak sóvár, puha tekintete van. Vörös keze rövid ujjain sok aranygyűrű fénylik és erősen parfümözi magát. Egész megjelenése olyan, mint mikor egy urasági inas felöltözik a gazdája ruhájába. Röviden tárgyal, hírtelen végez áldozataival és azután... órák hosszant elácsorog a Parlament művészi freskói előtt. Szentimentális és kegyetlen. Dorombol és marcangol.

Úgy mondják, ez az ember még a cattaroi tengerészlázadás idején került összeköttetésbe Károlyi Mihállyal. A lázadás után Budapestre menekült. Pénzt kapott és pártfogói kiszöktették tanulmányútra a bolsevista Oroszországba. Szamuelyt egy moszkvai agitátorképző iskolában ismerte meg. Az októberi forradalom után már Budapesten volt. És Károlyi egész uralma idején zavartalanul lázított a tengerészek között. Március 21-ikének éjjelén a fosztogatásokat ő vezette. És azóta a főváros éjszakáinak szabad gazdája ez a haramia.

Július 13.

Ha valamelyik városban elfogy a kenyér, a forradalmi kormányzótanács azonnal küld – propagandaszónokot. Vas Soma elvtárs megérkezett.

A vasárnapi járókelők megálltak a városháza előtt. Kevés ember verődött össze. A falvak már nem hallgatják meg a budapesti szónokokat. Vas Weiss Soma elvtárs megjelent a városháza erkélyén. Egyszerre ott állt a vörös zászló mellett. De hiába lázított, hiába fenyegetett. A hallgatóság fásult és közömbös maradt.

Egy munkás felkiáltott hozzá: – Kenyeret adjanak!

A szónok tűzbe jött: – *Most nem arról van szó, most a proletárdiktatúra fennmaradásáról van szó. Nem tűrjük az ellenforradalmat!*

– *Hát a kenyér ellenforradalom?* – süvítette a közbeszóló.

– *Ne zavarogjon elvtárs! El fogjuk tiporni az ellenforradalmat. Ki fogjuk irtani. Fel fogunk akasztani minden burzsujt.*

És ha ebben a Tanácsmagyarországban nincs elég akasztófa, fogunk termelni akasztófákat. Igenis, elvtársak, fogunk termelni.

A közbeszóló káromkodott. Valaki cigarettára gyújtott, a legtöbben morogtak: – *Elég volt!* – Vas Soma elvtárs azonban tovább beszélt. Senki sem figyelt rá, az emberek zsidogáltak: -Akasztófákat akar termelni... Faiskolákban... nevelni, formába nyesni... Ez legalább programot adott.

És csakugyan annyi rombolás után, Kun Béla szónoka leszegezte a magyarországi szocialista termelés egyetlen alkotó programpontját. Akasztófákat fognak termelni...

Július 14-20.

Pörög a diktatúra pokolgépe. Valami töredezik benne.

A munka megállt. A termelés megszűnt. Az éhínség növekszik. Elégedetlenek a hű munkások is. A visszaparancsolt vörös hadsereg erjed a bezárt kis országban, elszéled vagy rabol. Foglalkoztatni kell. Új rablási területekre van szükség. Új éléskamrára. A kormányzótanács elrendelte az általános mozgósítást!

Kun Béla Clemenceauhoz intézett legutóbbi jegyzékére, melyben a csehek elleni offenzívájának beszüntetése fejében ígért Tiszántúl kiürítését sürgette, megérkezett a felelet:

„Kun Béla, Budapest. – Válaszul a rádiótelegrammra, amelyet július 11-iki keltezéssel Önök az elnökhöz intéztek, a békekonferencia kijelenti, hogy nem tárgyalhat önökkel, amíg be nem tartják a fegyverszüneti szerződést.”

Egy pillanatra elnéztem a távirat szövege felett, ki a semmibe. Mennyi vérfolt és gyalázat és mennyi szenvedés maradt volna ki az emberiség történetéből, ha a győztes hatalmak, ahelyett, hogy Smuts tábornokkal ajánlatokat küldjenek Kun Béla rablógyilkos szövetkezetének, ahelyett, hogy Clemenceau úr útján hónapokon át levelezzenek velük, kilátásba helyezve a tanácskormány meghívását a békekonferenciára, ilyen hangú üzenetet küldtek volna az első órában. Az elöntött vér, az embertelen kínok azoknak a fejére száll, akik alkudozni akartak ott, ahol a lelkiismeret, a becsület és irgalom nevében alkudozásnak helye nem lehetett.

Most már világos. A győztes nagyhatalmak nem saját proletariátusuk nyomására álltak szóba Kun Bélával, mert hiszen akkor ez a kényszer ma is fennforogna, hanem azért, mert lemondott annak az országnak a területi integritásáról, amelyhez semmi köze sem volt.

És ezt a szégyenfoltot nem lehet többé eltörölni. A rideg hangú elkésett jegyzék, hatalmas és győztes államok lealacsonyított méltóságán már nem segít. Kun Béla felelt. Válaszának

hangja kihívó és ironikus. Alig burkoltan vonja kétségbe Clemenceau szavahihetőségét és tehetetlennek csúfolja őt az oláh királysággal és cseh köztársasággal szemben.

A városi házak falát újra kiverik a mozgósítási parancsok. A falusi kikiáltók pedig járhatnak utca hosszát és újra dobolhatnak.

Óriási plakátok jelennek meg. Egy tátott szájú tengerész rohanó alakja. A feje fél méter, két karja lehet három is. A kezében maga felett vörös szöveten viszi rohanva a szót: Fegyverbe!

És mialatt a tengerétől megfosztott csonka kis Magyarországon szétrohant ez az ijesztő plakáttengerész, Kun Béla odafütyentett a békekonferenciának. „A 150-es bizottság” ülésén egyik kezével meghúzta a diktatúrája felett a vészharangot: „A proletariátus Magyarországon most krízist él át!” a másik percben pedig megfújta a győzelmi harsonát:

„A Magyarországi Tanácsköztársaság ma hatalmi tényező, olyan, amilyen Magyarország azelőtt sohase volt! Clemenceau legutóbbi sürgönye is azt bizonyítja . . .”

Mindenkinek mondott valamit, de hetvenkedő hangja alól hallatszik a foga vacogása.

A bajor tanácsköztársaság meghalt, a német-osztrák tanácsköztársaság nem bírt megszületni. – Az orosz szovjet seregek nem segítenek. És Magyarországon itt van mindenütt és mindenben a nagy ellenség, a vérző ellenforradalom. Ott van a kaszapengén a fenőkö alatt, a sorozó helyek kongó ürességében, a hivatalos

szobák élettelen íróasztalán, a mozdulatban, mely elrejt a kék pénzt, és visszadobja a fehéret, minden evezőcsapásban, mely Szeged táján átszeli a Tiszát.

A diktatúra kapkod, hogy megfogózzék. És utolsó mentségül belekapaszkodik a világforradalom reménységébe, ami végeredményben egész politikájának az alapja volt. A Tanácskormány szózatot intéz a világ proletárjaihoz. Felhívja, hogy az oroszországi és a magyarországi tanácsköztársaság mellett tüntető tömegsztrájkjukkal, július 20-21-ikén proklamálják a forradalmat.

Július 21.

A forradalmakat kezdődésnek, ifjúságnak és virradatnak nevezik az emberek. Pedig a forradalmak nem reggelek. Nem a keletkezés káosza, nem az új kor legelső órája teljesül, hanem az elöregedett kor rémlátó, bomlott utolsó órája, melyben eltorzul az idők arca.

Nem virradat ez! A forradalom a lezáruló kor éjféli haláltusája, melyben véren és halálverejtéken át csak ködszerűen dereng a jövő víziója.

A forradalomban meghal az elöregedett kor. És mire a szürkület zűrzavara elmúlik és mire reggel lesz, mindig újra gyerek lesz az ember és autokrata erő fogja kézen és vezeti vissza a rendbe, a törvénybe, a templomba, hajnali misére, Isten színe elé. Aztán következik el a kor ifjúsága. Álmodó idealizmus, szabadságharcok, művészetek ideje. A kor virágot szed, szánt, kaszál, dalol és követi kedvese lépte nyomát. Aztán jönnek a kor férfiévei. Ipart, kereskedelmet teremt és hajóra száll, felszedi horgonyát és tengereken túlról hozza el kincseit. A kincsek nőnek, halmozódnak a feleslegek és kevesek kezébe összefutva, milliók nyomora fölé emelkedik az arany.

Baljóslatú sápadt világ mellett jön el az alkonyat. Hervadt virágok erjedt szaga terjed. Fülledt tivornyák, fenékig ürített poharak. Kicsapongó vad dorbézolások, fiatalra festett öreg arcok, gúnyos kacagások órái ezek. A templom harangja már csak időt jelez, a törvény csak az együgyűeknek való, a hagyományok ostoba dajkamesék. Degeneráltak, terheltek, gonosztevők és elmebetegek bomlott agya uralkodik a fáradt tehetetlenek felett. A tisztelet kivész, a kéz mely dolgozott, megáll és az éjféli óra közeleg. Eljön a kiélt korszak iszonyú haláltusája. Vér ömlik a földre, tűz lángol az égnek és a vér és tűz között meghal a kor...

A forradalmak nem hajnalok... A forradalmak éjféli órái iszonyú haláltusái. És mi szegény magyarok, hónapok óta egy ilyen mesterségesen felidézett haláltusának vagyunk a részesei.

A kor lezárul véle, de úgy érzem a szenvedésen túlról, valahol már útban van felénk egy igazi reggel.

Július 22.

Elmúlt a bejelentett világhorradalom napja. A vörös sajtó extázisban ír a más népek sztrájkjáról, de közli, hogy a diktatúra forradalmi törvényszék elé állítja azt a magyar munkást, aki 21-ikén fel függeszti a munkát. Ilyen boldog országban, mint amilyen Tanácsmagyarország, nincs többé helye a sztrájkknak.

Oroszországban, ahol még nagyobb a boldogság, már ki is végzik a proletárt, ha sztrájkolni mer.

A városban azért mégsem dolgoztak. Máskor se dolgoznak. Minek. A hamis bankóért? És csak vonszolják magukat az éhes alakok a forróságban.

Világhorradalom... Ezt a szót mondják ma az utcák szegletén.

Lehetetlenség... agyrém. És ha mégis? Ha az emberiség rossz szellemeinek a hatalma elég nagy lenne, hogy ugyanegy órában küldjék rohamra a milliókat Istenük, hazájuk, otthonuk és az emberiség egész kultúrája ellen. Vagy, ha csak annyi sikerrel is járna Kun Béla szózata, hogy a nyugati országok proletariátusa lefogja kormányai kezét és itt még így maradna, hónapokig, évekig, amíg kiég.

A feszült csendbe egy magányos ember jött bele. Sebesen, szép könnyű járással jött, pedig hátizsákja nehéznek látszott. Minduntalan felkapta finom fejét. Kitágult szemében volt valami, ami az örületre emlékeztet. Körülnézett, aztán megint sebesen ment az Ipoly felé. Egyszerre eltűnt.

Ez az idegen mostanában sokszor megy erre sok alakban. Néha fiatal, néha öreg. Fut börtön és halál elől és Szegedről álmodik.

Géza testvérem két barátja is erre szökött át a folyón. Itt jártak a házban. Szegedre igyekeztek. Nem sejtették, hogy itt vagyok, de testvéremről hírt hallottam. A budai hegyekben bujkál, mint a többiek, akik nem szöktek és még nem rabok. Ők mondták el, hogy Türr Stefánia még júniusban Budapesten járt. Bethlen István grófot és engem keresett, hogy kimentsen bennünket Itáliába.

Most valamelyik este szokatlan időben zörgettek a kapun. Mint egy árnyék állt előttünk a jövevény. Keglevich István gróf abonyi birtokáról menekült. A felesége és a gyerekei is jönnek. Külön kellett szökniük, hogy fel ne tűnjék. Az éhség hajtotta el őket. A gyerekek nem bírták tovább a koplalást. Csak ha a parasztnak sikerült belopni valamit a saját gazdaságából, volt betevő falat a házban.

Mióta Szamuely májusban leverte az abonyi ellenforradalmat, siralomház lett az élet. És most megint kezdődik arrafelé a háború. Szöknek hát Ipolykürtre, az Ipolyon túlra, a kifosztott kastélyba. Ott legalább aludni lehet a csupasz földön, amit a csehek is, vörösök is meghagytak nekik.

Emlékszem, Keglevich gróftól hallottam először, hogy a vörös hadsereg csapatokat tolt a Tisza vonala felé. Kun Béla offenzívára készül az oláhok ellen. Azóta más hírek is jöttek.

A dunántúli hű vendek hazafias ellenforradalmát leverték a vörösök. A vendek Ausztriába menekültek. Feldbachon internálták őket, sok magyar tiszt csatlakozott hozzájuk. A Mária Terézia-rendes Lehár a parancsnokuk. Haza készülődnek. És Szegeden a Novara legendás hőse, Horthy Miklós a hadügyminiszter: Teleki Pálé a külügyi tárca. Sós tábornok és Gömbös szervezi a nemzeti hadsereget. Mikor márciusi szökése előtt Budapesten elbúcsúztam tőle, tudtam, ha élek, még találkozom a nevével. Valaki arról is beszélt, hogy Julier, az új vezérkar főnöke, kit revolverrel kényszerítettek Stromfeld helyére, seregeivel együtt, csak addig lesz vörös, amíg átkel a Tiszán. Mondják, a vörös hadseregből egész zászlóaljnak szöknek át Szegedre. Oda, ahová annyit gondolunk. Képzeletünkben a város, mint a délibáb úszik nemzeti színű zászlók között, a

Tisza partján, a rónák felett.

Látjuk a három színt, a Himnusz hallatszik a városból, valahányszor oda gondolunk. Száműzött zászlóink, száműzött dalunk... Koldus vagyok, semmim sincs a világon. A holtak és az elítéltek javai a tanácsköztársaságé. De mikor képzeletemben látom lobogni a három színt az égen szabadon, mikor fajom nagy imádsága visszhangot kap a lelkemben, én vagyok Magyarország leggazdagabb koldusa.

Az ablak alatt két terrorkatona egy láncra vert parasztleányt hajtott maga előtt. A Vörös Újságot az asztalra tette egy kéz.

Nagy betűk megint: „*Forradalmi megmozdulások Párizsban, Berlinben, Turinban. A külföldi proletariátus tüntetése a világforradalomért...*” Aztán apró betűkkel szedve egy kis hír. Egészen rövid: „*Kiel ... A tüntetések minden zavaró incidens nélkül folytak le.*” Ebben benne van az ő világforradalmuk históriája. Végük. Az ajtó kinyílt. A vörösök megindultak a Tiszánál... .

Július 23.

Mindenki mondja már. A vörösök nagy győzelmet arattak a Tiszánál! A direktórium tagjai megint bizakodóak. Ezeknek az embereknek a fejtartásáról nézi le a város a diktatúra esélyeit. A szerencse emelkedőben van. A proletárok gorombábbak velünk, mint valaha. A katonák sapkáján ismét virít a vörös. Visszatették. De azért még nem bíznak egészen. Szalag helyett csak vörös muskátli. Ez a helyzet ingadozását szokta jelenteni. A szalaggal baj van, ha az ember hirtelen akarja levenni. A virág könnyebben lefordul a sapkarózsa mellől...

Isten tudja, hányadszor mentem körbe-körbe a kis udvarkertben. Ha igaz lenne, ha csakugyan átkelnének a vörösök a Tiszán... Aki látta a győzelmük állati pusztítását saját hazájuk földjén és látta őket visszatérni saját véreiktől rablott zsákmánnyal, annak akadozik a szíve, ha új martalékukra gondol.

– *Mi hír van?*

Huszár Aladár kezében száraz neszszel csörgött az újság sárszínű silány papirosa. – *Átkeltek...* Úgy hangzott ez, mintha valaki más beszélt volna helyette. Egy darabig mereven nézett maga elé, aztán sebesen olvasott:

„... csapataink július 20-án hajnalban a Tiszát több ponton átlépték... Tokajtól Csongrádig a Tisza keleti partján mindenütt üldözik a visszavert román csapatokat...”

Az asztalnak kellett támaszkodnom. Az állam remegett és a kezem odakapott, mintha kínzó remegését akarta volna megállítani.

Győztek a vérünkkel a mi vérünk ellen. Mert itt nem az oláhokról van szó. A diktatúrának nem az oláh vereség kellett, nem a magyar föld, az elszakított testvér, csak éléskamra és rablási terület, csak új proletár rabszolgák és fegyverhordozók.

És most még csak azzal sem vigasztalhatjuk magunkat, hogy a hír hazudik. Igaz, igaznak kell lennie, mert Kun Béla, aki a kétségbeesésben elveszti a fejét és arcátlan, ha sikere van, csúfolódva, kihívón üzen Clemenceau úrnak, a békekonferencia elnökének: *„Az antant akarata ellenére való román támadó viselkedéssel szemben, kénytelenek voltunk a Tiszán átkelni és igyekezni az antant akaratának a románokkal szemben érvényt szerezni:”* És a gondolat elvánszorgott oda, ahol a visszaszorított oláh áradás mögött az idegen energia uszítására majd egymásnak esik a megmaradt kevés magyar.

Szamuely halálvonata már fűtve áll és ha elindul, beülteti akasztófával a Tiszántúlt is. Egy bezárt ház égett itt hónapok óta. Senki se oltotta. A füst fuldoklott önmagától, a tűz önmagát égette el. Velünk pedig, akik a házban voltunk, ugyan ki törődött volna! Odakintről csak arra ügyeltek, hogy a szomszéd házára át ne csapjon a láng. Most felpattant a hamvadó ház ablaka. A tűz levegőt kapott, átnyaldos a kerítéseken, terjed, lobog, fut. Ha felgyújtaná a rónát, ha összerohanna az orosz tüzekkel? ...

Esteledett. Órák múltak bele a semmibe. És a képzelet nem bírta el. Megint csak alkudozni kezdett a valósággal. Talán... Hátha. Néha a sorok között, a szavak mögött is vannak hírek...

Valamelyikünk az újság után nyúlt: Csak akkor vettük észre. A sárszínű papiroson, a Tisza menti átkelés híre alatt két szó sötétlett: *„Halálos ítélet”*

A győztesek Saint-Germainban átadták békeszerződésüket a megmaradt Ausztriának.

Évszázados vitánk volt a császári Ausztriával, mostoha időket küldött mireánk, de azért nincs nép, amelyiknek az ő sorsa ma jobban fájna, mint nekünk. Együtt küzdöttünk és együtt buktunk el a csatamezőn. Az összeszabdalt

boldogtalan Ausztriának koldus tarisznyát akasztanak a nyakába és csúfságul, számítóan osztozni küldik Magyarország testén, tulajdon rabló ellenségei közé. Kárpótlásul Nyugatmagyarországot adják mindenért, egy darab örök lázadó magyar földet, hogy élő ék legyen a két kifosztott nép között.

Démoni ajánlat, a rettentő békeszerződés legrettentőbb pontja. Mert ajándéknak látszik, pedig csak átok és becstelenség.

Egyetlen gyertyaszál égett az asztalon. Lobogtatja a láthatatlan finom légvonat. A láng tántorog és fénye nem győzi az utat a mennyezetig. Az árnyék sötét boltozatot támaszt felettünk, mintha barlangban ülnénk, hajótöröttek. Egy helyre nézünk mind. És egyik arc tükre a másiknak. A gyertyafényben csak a térkép él az asztalon. Magyarország térképe... az ezeréves egység, melyet nem emberek, de a természet alkotott országgá. Amit sohase bírtam hinni, amiről azt képzeltem, hogy csak a bolsevista forradalmi kormány megfenyegetése: Clemenceau magyar határvonala, mint a bosszú agyréme bizonyította magát az osztrák békeszerződésben is. A békekonferencia népek és nemzetek nevében a történelem legsötétebb gyilkosságára készül.

És egyszerre, rabláncra fűzve mint óriási ködbe foszló kísértetek nyargaltak el előttem a Kárpátok gránitfalai és láncra vereten Dévény és a Czenkhegy, honfoglalásunk két ősi őrszeme és a Fertőtő rejtélyes nádasa, a Karszt alatt a tenger, idegen fogságban szabad folyónk a Vaskapun kirohanó Duna, havasai tövén a bilincsbe vert Erdély és Máramaros, fogoly erdők, vizek, földek, azok is, amelyeket sohase láttam és mégis szeretek. Rabláncon, idegen börtönőrök kezére adva... Egy talpalatnyi se volt belőle az enyém és mégis minden az enyém volt. Tőlem veszik és külön-külön mindenkitől, aki magyar.

Az örület meleg szele fáj át a fejemen. A térképen egy vörös ceruza halad. Megint egészen tisztán láttam. A gyertyaláng lobog. Huszár Aladár belerajzolja a térképbe a párizsi békekonferencia határozatát. És ez olyan, mintha nyíssenő ropogással eleven húsba futna a kés és vér serkenne a nyomán. Az ősi határ kívül marad, elvész számunkra mindenütt és mélyen benn friss seb támad köröskörül...

Az ember fel akarna ordítani és a szájára szorítja a kezét és érzi a kést saját testében. A vörös vonal pedig szalad tovább a térképen, olykor riadozik, megbotlik, visszahököl, megáll és megint csak megy, ősmagyar városokon innen, kettévág színmagyar vidékeket és kirajzol egy iszonyú rémet, egy nyomorék csonka roncsot; a békekonferencia Magyarországot. Aki nem hajolt hazája térképe fölé, aki idegen népek parancsa és rabló vágyai szerint könnyes szemmel nem rajzolt új határokat az ő határokon belül. Az nem tudja, hogy mi a kín, a bosszúvágy, a lázadás, nem tudja, mi a gyűlölet és mi a hazaszeretet.

„Visszavesszük”.

Melyikünk mondja ki? Mindegy! Ez a szó nem egy emberé. Ez a szó egy egész nemzeté. Nyomorúságunkban és pusztulásunkban is volt annyi erőnk, hogy kimondjuk. És vad keserű el-szánásban olyan erősen éreztük, hogy megborzongtunk tőle.

Visszavesszük...

Mostantól ezt a szót fogja belélegzeni minden nemzedék. Ezt a szót hallja majd anyjától először a gyerek. A menyasszony és vőlegény ezzel a szóval fog egymásnak hűséget esküdni az oltár előtt. Ezt a szót hagyja örökül, aki elmegy, erre a szóra tesz fogadalmát, aki itt marad.

Visszavesszük! Az utolsó rögöt, az utolsó fát és minden forrást, minden fűszálat, minden követ.

Az éjszakai csendben nem mozdult többé semmi sem. Csak a leégett gyertya

lángja ingott a kanócon. – Menjünk... Aludni kell, ez az utolsó gyertyaszál a házban ...

Július 24-28.

Vannak napok, amelyeket az ember átvirraszt éppen úgy, mint álmatlan, lázas éjszakákat.

Hangok beszélnek és nem tudni, mi a valóság és mi az agyrém. Mondják, hogy a Tisza menti vörös győzelem csak hazugság. Az antant hatalmak kiáltványt intéztek a magyar néphez. A kormány titkolja. Kun Béla már szökik Budapestről. Szamuely felülkerekedett, magához ragadta a hatalmat és mézárlásra készül...

A vörös hadsereg győzelme halált jelent a nemzetnek, az oláh seregek győzelme megaláztatást. A megaláztatásból talpra lehet állni. A halálból már nem. A harctéri jelentés napról-napra hátrább kerül a vörös sajtóban és halkul, szerényedik. 24-ikéről még ezt jelentette Landler elvtárs, a vörös hadsereg új parancsnoka:

„Több nap óta szakadatlanul harcoló csapataink az egyre fokozódó ellenséges ellenállás dacára, a mai nap folyamán is sikereket értek el...”

Aztán a 26-iki Népszava már nagy betűkkel, a lap élén vezércikkben közli: *Minden fronton győz*” – és alatta kis betűvel: *Szovjet-Oroszország dicsőséges vörös hadserege...*”

Szovjet-Magyarország vörös hadseregének a jelentését soká kellett keresnem. Eldugott helyen, csorbult betűkkel van szedve, elolvasni nem lehet...

Megtanultuk a proletárdiktatúra sajtójának a lélektanát. Hazugságaik természetéből olvassuk ki a valóságot. Ha „Szovjet-Oroszország győz akkor a tanácsmagyarországi csapatokat verik. Ha Peruban vagy Forliban, Californiában vagy Gótában, Kisászsiában vagy Vicenzában *kikiáltották a tanácsköztársaságot*”, – akkor holt bizonyos, hogy Budapesten rosszul áll a tanácsköztársaság.

De mi már annyiszor bízunk, annyiszor megcsalódtunk. És mégis van egy hír, amely bizonyosságot ad. Ha felszínen úszik is még a hajó, de már süllyed, mert az első patkányok menekülnek. Károlyi Mihályt, aki hirdette, hogy *„utolsó leheletig*” kitart, aki

elárulta és a bolsevizmusba taszította Magyarországot, feleségével és titkárával egy cseh határállomásnál letartóztatták és Prágába vitték. A büntetés közel lehet, mert félt és elment.

Hír szerint most, mikor kétezer koronánál nagyobb összeget nem fizetnek ki a pénzintézetek, több millió osztrák-magyar pénzzel és hamis útlevelemmel látta el magát. Bécsen át Milánóba akart menni, de Itália nem kívánta jelenlétét. Beutazását Bajorország is megtagadta. Prága ellenben menedéket ad neki. Már csak hálából is... Károlyi Mihály nélkül a magyar Felföld soha se került volna Csehország börtönébe.

Elment. Megfutott nemzete igazságos bosszúja elől. Isten büntető keze elől nem futhat el. Hontalanságba és rabságba hajtott milliányi magyar élet, temérdek előntött magyar vér és elárult magyar föld kiált fel az égre. Silány ember és silány politikus, de a világtörténelemnek legnagyobb árulója. Itt járt Iskariot.

Július 29-31.

Olykor egy utcaszeglet is beszélni tud egy egész városról. Ma reggel ott a víz túlsó oldalán katonák verődtek össze. Az egyik mondott valamit, közben el keseredetten legyintett a kezével. A többi lehorgasztott fejjel állt és a kövezetet nézte. Aztán nem volt többé vörös virág a sapkájukon. Letépték és az út közepére hajigálták. Kisvártatva láttam őket, ahogy hátizsákkal kifelé indultak a városból és eltűntek a száraz tengeriben.

Mindenki a vörös hadsereg óriási veszteségeiről beszél.

A hivatalos lap leplez:

„Győzelmesen harcoló csapataink... feltartóztatására 27. egész román haderő... csapatainkat a Tisza, mögé vontuk vissza. Legnagyobb rendben, legkisebb véráldozat és anyagi veszteség nélkül...”

– *Huszonnyolcezer halott,* – mondják a hírek: És tízezer ember a Tiszába fulladt.

Igaz-e, nem-e, senki se tudja, de ha csak egyetlen magyar életbe is került ez a hiábavaló szörnyű gonosztett, egy egész nemzet lesz vádlója a bűnösöknek. Könny futja el az emberek szemét, mikor erről beszélnek.

A Vas Somáknak már nem kell akasztófákat termelniük, elvégezte a magyar irtást a Tisza menti tömeggyilkosság.

Sok a halott, a tiszték között is, pedig ki tudja hány Szegedről álmódott utolsó éjszakáján. És míg ők meghaltak egy gyűlölt idegen eszme idegen zászlói alatt, Landler elvtárs, a vörös hadsereg főparancsnoka és a többi elvtárs biztos helyről, távcsővel nézték magyar munkások és földművesek, magyar iparosok és polgárok halálát... Az oláh győzelemért, a vörös vereségért, mindenért a magyar faj fizet.

És ennél tragikusabb magyar halál nem volt soha. Ha még soká tart, már csak örülteket találnak itt, mire vége lesz.

Óráról-órára ijesztőbb hírek kószálnak. Budapesten Szamuely Tibor lép az előtérbe. Magához akarja ragadni a hatalmat. Eddig túl enyhén kezelték a diktatúrát. A terroristák hozzá pártoltak.

Mielőtt elvesztenék hatalmukat, bosszút akarnak állni a nemzeten. A direktóriumok már megkapták a titkos utasítást. Már összeírják a névsorokat. Szamuely Tibor mézszárlást készül rendezni a polgárság között. Az iparosokat se fogja kímélni, a földműveseket se. Sötét, fülledt várakozás meredezik a városban. A túlsó partról is jönnek hírek. A csehek megint felvonulnak. Készülődnek. És mondják, parancsuk van, hogy augusztus 3-ikán Vácott legyenek. Innen egyre több katona szállingózik el. Budapestről pedig csak egyre érkeznek a terrorlegények. Nyolcvanvan vannak már.

Az esti vonat érkezése után különös emberek lopakodnak a szürkületben az Ipoly felé. Azelőtt magyarok menekültek erre. Most többnyire zsidók lapulnak a házak mentén és csomagokat visznek. A városházán is lázasan csomagolják a direktórium irattárát. A zsidó elvtársak megint hirtelenében a háttérbe húzódtak. Losonczi kínzója, Szíjgyártó, most immár korlátlanul uralkodik a város fölött.

Ma többek között elrendelte, hogy minden olyan egyén, aki bejelentve nincs és itt maradását a direktórium indokoltnak nem látja, köteles Balassagyarmatot huszonnégy óra alatt elhagyni, különben forradalmi törvényszék ítél felette. A budapesti illetőségűeket a fővárosba toloncolják.

Hát újra kezdődik... A túlsó szegleten megint ácsorog egy ember és figyel a házat. Házkutatásokról beszélnek. Ismét megéled a szörnyű kéz, amely keresett és mindig mellém nyúlt. Rossz szerencse lenne, ha most találna rám, mikor talán

már megvannak számlálva a napjai.

Mitévők legyünk?... És a terv ismét fölmerült. Át az Ipolyon, valahogy Bécsbe, el Szegedre... Hányszor gondoltam erre, aztán leküzdhetetlen akadályok, az irtózat, hogy tulajdon hazám földjén kérjek menedéket csehektől, szűkös anyagi helyzetem, betegségem mindég újra feltartóztatott.

– *Várjunk, meglátjuk, hogy alakul a helyzet*, mondták barátaim.

Mióta mondják már! – Egyszerre a szügyi ház jutott eszembe és mintha még mindég mondaná, amit első nap mondott az idegennek: *Jól tetted leányom, hogy hozzám jöttél* „. Nem akartam búcsú nélkül menni, ha úgy fordulna, hogy mégis mennem kellene. És még egyszer láttam a kertet, a házat és az úrnőt Mikor utolszor arra jártam, lábon állt a termés, most már búzakeresztek között aranyban gázolt a tarlón a nyár. Aztán felzöldült a szügyi kert. A tisztára separt udvar már nem volt katonák országútja. Elmentek mind. Az alsó ház falán futórózsák nyíltak. A kút tájkán kisarjadt a legázolt fű, a teraszon zöld növények és kerti bútorok álltak az egykori muníciós ládák helyén.

– A trénszekerek sok kerékvágása, a szenny és piszok de hirtelen eltűnt... Vajon másutt is így lesz?

Mielőtt elmentem, bejártuk Jolánta nénivel a kertet. Egy pillanatra megálltunk a fáknál, melyeknek a résén a trombitás huszár képe átsuhant a vörös katonák közeli, a bokroknál, melyek eltakartak Pogány autója elől. Mennyi minden történt azóta... A fák mélyen zöldek és komolyak lettek. A kert már túl volt a nászjé-szakáján. Lehervadt róla a koszorú, elvirágoztak a legszebb virágai.

Isten vele Jolánta néni! És a kertre is visszanéztem. Mintha bokkrétát szedett volna a szemem, búcsúzóul összeszedte a fák és bokrok emlékeit. Soha sem fogom elfelejteni. Mialatt az emberek börtönt és kötelet szántak nekem, ez a kert ideadta a tavaszt.

Aztán nem látszott többé. A balassagyarmati kis pályaudvaron katonák lótottak. Fegyvereket dobáltak fel a vasúti kocsikra.

– *Kiürítik a várost*, – mondotta egy vasutas munkás és gúnyosan nevetett Ekkor vettem észre, milyen szokatlanul nagy mozgalom van a különben csendes állomáson. Nyílt pályán halomba dobált ládák és zsákok között elszállításra készen hintók, ágyneműk, gépfegyverek, zongorák álltak a vagonok előtt.

Az utcák csendesek voltak, csak egy-egy kapunál várakozott szekér és siető emberek össze-vissza holmit raktak fel.

Szökdösnek! Pedig Landler elvtárs vörös főparancsnok a 29-iki Népszavában még azt közölte harctéri jelentésében, hogy „*A frontokon a helyzet változatlan.*”

A szegedi kormány ellen a düh paroxizmusa tombol a vörös lapokban: „*Csaló gazemberek, hazafiak...*” üvölti Kun Béla sajtója, míg óvatos kis röpcédulák vándorolnak kézzől-kézre. Szegedi repülők hintették le a Dunántúlra: „*Közeledik a megváltás órája? KészüljeteK és támogassátok a nemzeti kormányt!*” A város mereven hallgat, az arcára ragasztott temérdek vörös plakát alatt. Hallgat, mintha el akarná titkolni a gondolatát. De odabenn a csukott ajtók és ablakok mögött összedugják a fejüket az emberek.

A vágy mesél. És az elviselhetetlen gondolatot, hogy oláhok segítségére szorulunk, átszövi a képzelet és a reménység. Szegedről már elindult a nemzeti hadsereg. Egész vörös zászlóaljnak mennek át hozzájuk, lerakják a fegyvert. Az oláhokkal fehér magyar csapatok jönnek. Talán már holnap...

Mindenki tudott valamit és a kínban és nélkülözésben lefogyott szegény emberi arcok egy-egy pillanatra visszakapták egykori kifejezésüket: –

Hallottátok!... Budapesten a főváros katonai főparancsnoka Haubrich elvtárs riadóra készíti elő a lakosságot, ha a proletár diktatúrát veszély fenyegetné. Plakátokat ragasztanak ki megint az egész városban:

„...A riadókürtök megszólalása után egy órával az utcán senki se tartózkodjék A vörös katonák a laktanyákba, a munkások a munkás zászlóaljukhoz tartoznak sietni. A villamos vasutak, a riadó kürtök megszólalása utáni egy órával összes kocsijaikat bevonják Az összes üzletek és nyilvános helyiségek azonnal bezárandók, úgyszintén az összes ablakok és kapuk is. A riadóval egyidejűleg kivételes hadiállapot lép életbe...”

Ilyen rendszabályokhoz nem nyúltak eddig. Sem az oláhok májusi támadásakor, sem a júniusi ellenforradalom idején. – Zavarosan kuszálódnak a hírek. Anyámra, testvéreimre, barátaimra gondolok. Akik Budapestről jönnek, a visszaözönlő vörös hadsereg bomlásáról, anarchiájáról, terrorcsapatok zendüléséről, Szamuely egyeduralmáról beszélnek. Már nem lehet eligazodni: A fehér csapatok közelednek! Az oláhok előnyomulnak a Tiszánál.

A diktatúra belsejéből omlás, recsegés hallatszik. Az antant hatalmak nyilatkozatot küldtek. És a kormányzótanács sajtójában közölni kénytelen. Pedig ez már nem a tanácskormány, nem a proletár diktatúrának szól. A szövetséges és társult kormányok végre a magyar néphez fordulnak.

A vörös sajtó: „Az antant nyilatkozata a blokádról!” cím alá rejt a hatalmak üzenetét, melyben kijelentik:

„igen kívánatosnak tartanák, hogy a magyar néppel békét kössenek... De a béke csak abban az esetben állhat helyre, ha a magyar népet olyan kormány képviseli, mely valóban a népakaratot reprezentálja, nem pedig olyan, amelynek hatalma a tenoron nyugszik”.

Négy és fél hónap kellett ehhez! A győztesek békéje szempontjából Károlyi Mihály után Kun Béla is hasznos munkát végzett. Tönkretette és kifosztotta Magyarországot utolsó erőforrásaiból. A párizsi békekonferencia nagyhatalmai most már átvehetik az ellenállásra képtelen zsákmányt és fenntartás nélkül kifizethetik ezeréves tulajdonunktól kis szövetségesei benyújtott háborús számláit...

Augusztus 1.

A városban tegnap este terjedt el a hír. A vörös hadsereg felbomlott. Landler elvtárs a változatlan harctéri helyzet után kénytelen bejelenteni: „*Támadjuk a Tiszán átkelt románokat...*” „*A vörös hadsereg teljesen intakt, a románok felett győzelmet aratott... Veretlenül, önként vonultunk vissza.*”

A balassagyarmati direktórium tagjai nem bírják többé leplezni az idegeiket. Az elvtársak megrohanják a boltokat és vásárolni akarnak, mindegy, akármit, csak áru legyen, csak szabaduljanak a fehérhátú szovjet bankótól. De hiába fenyegetőznek, a kereskedők nem adnak el semmit.

A kirakatok üresek. Csak a közoktatási népbiztosság propaganda üzlete kínálja a holmiját. Röpiratok, népbiztosok arcképei, vörös csillagok, vöröseMBER-jelvények, Lenin, Marx gipszszobrai. Senkinek sem kell.

A város szinte mozdulatlan, mintha belemerevedett volna a várakozásba. Távíróhuzalokon pedig szüntelenül jönnek Budapestről a parancsok: *Minden direktórium maradjon a helyén. Senki se merjen megszökni...*”

A nyitott ablak alatt lépések álltak meg. Izgatott gutturális hangok beszéltek.

– *Ableiten*, – mondotta az egyik sémi hang, – *le kell vezetni...* Csengettek a kapun. Az alispán jött... Távirat érkezett Budapestről. A Kun-kormánynak vége! Mintha valami felkapta volna a szívemet és magasra emelte volna magam fölé.

– *Biztos értesülés*, – folytatta az alispán. Tiszta szocialista kormány alakul. – És kezét olyan elővigyázó mozdulattal kulcsolta egymásba, mintha ügyelné, hogy egyikkel kárt ne tegyen a másikban:

Tiszta szocialista, kormány... Nem ezt vártuk! És eszembe jutottak azok a hírek, melyek arról szóltak, hogy az antant bécsi megbízottai nem Bethlen István gróf bécsi bizottságával, nem is a szegedi kormánnyal, nem magyarokkal, de már napok óta Böhm Vilmossal, Kunfi Zsigmonddal és Károlyi emberével: Garami Ernővel tárgyalnak.

A gondolatomba beleugrott egy szó: „*Ableiten... le kell vezetni*”.

A zsidóság képviselői már ott vannak. Tegnap vörös hóhérok visszafakulnak a mérsékelt szocializmusba és már készülnek, hogy egyik kezükből a másikba tegyék át a hatalmat és egy elkínzott, vérig sértett nemzet haragját levezessék magukról.

A diktátorok jellegzetes szörnyű arcképcsarnoka átnyargalt a képzeletemen. Láttam őket külön-külön, ahogy remegő szájjal szoroznak, osztanak, összeadnak, kivonnak. A világforradalom elmaradt, de valahol másutt is történt hiba a számadásban; Minden tételt felvettek, az antant fenyegetéseit is, az oláhok támadását is, csak azzal nem számoltak, hogy a haldokló Magyarországon van még annyi erő, hogy ziháló mellén összefonja a karját és ősi fegyverével a passzív ellenállással belülről ássa alá a bolsevizmust, mellyel, ha a magyar föld népe mellé áll, se az antant, se az oláh fegyverek nem tudtak volna megdönteni.

Az őrszoba irányából kiabálás hallatszott:

– *Ki mondta? Nem túrjük!*... És a vörös örök a terroristák rohantak a posta épülete felé. Ha a postafőnök mondta, le kell csukni.

A postafőnök válasz helyett felhívta Budapestet. Az egyik hallgatókagylót egy terrorista tartotta... Aztán kifutott a huzalokon a kérdés messze, a főváros felé. Azonnal jött a felelet:

„*A kormány lemondott, a tanácsrendszernek vége. Budapest örömmámorban úszik*”

A terroristák elképedve meredtek össze és a postafőnököt nem tartóztatták le. A direktóriumot keresték, mitévők legyenek? De a Városházán üresek voltak a

vörös hivatalok. Az elvtársak eltűntek. Néhányan hirtelen megbetegedtek. Az alkonyodó utcákon pedig osont a hír, szinte pillanatok alatt bejárta a várost. Benyitott az ajtókon, bezörgetett az ablakokon.

Békesség a földön a jóakarátú embereknek. A ház szűk lett. A kert is. A szomszédból egy hegedű hívott. Sírva kísérte a zongorát. Aztán, nem mi akartuk, a dal akarta, kitört belőlünk az eltiltott, a halálra ítélt nagy magyar imádság. Felálltunk mind, a Himnusz pedig emelkedett a nyári éjszakába, fel minden csillagokig. Lenn a homályban, az utca túlsó oldalán, nesztelen, sötét alakok bujkáltak. A nyitott ablak kiverődő világosságában pedig levett kalappal szomszédok álltak. Ők is imádkoztak.

Augusztus 2.

A pásztorsíp hangja lassan jött a virradaton át, lefelé az utcán. Csalódást éreztem. Már nem voltam az, aki tegnap. Már nem tudtam örülni. Nyugalanság keveredett a gondolataim közé... Odakinn minden a régi maradt. A megyeház felett tovább himbálta magát a vörös zászló. A vörös őrszoba ablakában egészen úgy könyököltek a vörös katonák, mint a proletárdiktatúra cseh győzelmei idején. És a tanár, aki a szomszédban lakik, kopott vasárnapi kabátjában ballagott a tanítók kommunista átképző tanfolyamának záró ünnepére.

Hát még mindig? Mi történik itt tulajdonképpen.

Kinyílt a börtönajtó. És a rab nem merne kimenni a szabadságba? A kis fiú levette az ágya fölül a nemzeti színű játékszászlóját és kilobogtatta a gyerekszoba ablakán. Az utcáról egy idegen ember megfenyegette. Sírni kezdett és az anyjához bújt:

– *Rossz kommunisták, rosszak...*

Dél felé jött a szomszéd felesége: Ijedten beszélt. Huszár Aladárt le akarják tartóztatni. Bement az átképző tanfolyam ünnepére. Nemzeti színű szalagokat osztott. Beszédet intézett a tanítósághoz. Mire Weiss elvtárs vizsgálóbiztos megérkezett, mint az orkán zúgott a teremben a Himnusz. Weiss elvtárs összetépte dühében a bizonyítványokat. A zsidó tanítók mellé álltak, a magyar tanítók pedig énekelve vonultak ki Huszár Aladár mögött a szabad ég alá.

Ekkor már fegyveres vörös örök jöttek szemben. Mindenkiről leszedték a nemzeti színeket.

De azért, mikor Huszár Aladár hazajött, nagy piros-fehér-zöld zászlót tűztünk ki a házra.

Dobolás hallatszott: „... *Mindenféle jelvény kitűzése vagy viselése tilos.*” Két csirkefogó közben letépte a zászlót. Ekkorra már zavaros lázalomnak rémlett az utca képe. Az őrzérek sűrűn cirkáltak. Egy ember rózsaszín plakátokat ragasztott a házak falára. A szocialista-kommunista párttitkárság sokszorosított távirata volt a papiroson:

„*Az antanttal kötött megállapodás alapján a szakszervezetekből alakult munkáskormány vette át a kormányzást. A fennálló munkás közigazgatás szervei érintetlenül végezzék munkájukat... Legszigorúbb statárium hirdetendő ki*”.

A kezem minduntalan a homlokomhoz kapott. Már zöld plakátot ragasztottak utcahosszal a rózsaszín mellé. Az új kormány körtáviratának a szövege volt. Forradalmi kormányzótanács helyett – Munkáskormánynak nevezik magukat, népbiztosok helyett – minisztereknek. Peidl miniszterelnök, Peyer belügy-, Garami-Grünfeld igazságügy miniszter, aztán Kun Bélának három népbiztosa következett: Ágoston-Augenstein külügy-, Haubrich hadügy-, Dovcsák ipar- és kereskedelemügyi miniszter és végül maga a tanácsköztársaság elnöke: Garbai Sándor, a közoktatásügyi miniszter...

Megint eszembe jutott a tegnapi szó: „*Ableiten... levezetni*”. Kohn Mór hamis bukást rögtönzött és a cégtáblára hirtelen ráfestette Kohn Mórné nevét.

De hát hol késik a nemzeti hadsereg? Hol vannak a magyar politikusok? Sivárabb kétségbeesést még az elmúlt iszonyú hónapokban sem éreztem.

Hírek érkeztek Budapestről. A tanácskormány diktatúrája a vörös hadsereggel együtt omlott össze, helyzete pedig már július 31-én éjjel tarthatatlanná vált, abban a pillanatban, mikor kiderült, hogy az oláhok másodszor nem állnak meg a Tiszánál. Kun Béla tegnap délutánra sürgősen összehívta az ötszázas munkás- és katonatanácsot. És az Új városháza tanácstermében, ahol március 21-ének éjjelén egy maroknyi tábor a proletárdiktatúrát kikiáltotta, – Kun

Béla akadozó, síró hangon lemondott. Az éjszaka folyamán, a többi népbiztossal és családjaikkal. Ausztriába szökött, fajrokona, Renner kancellár szárnyai alá. A különvonatok a Peidl-kormány segítségével futottak át a határon, a budapesti olasz missió katonai kísérete mellett! Szamuely állítólag eltűnt. De Kun Bélával együtt szökött a vérengző Weiss és Schwarz, Vágó és Pogány és a százhusz kilós ügyvéd, Landler elvtárs, vörös főparancsnok is. Mind a hárman otthagyták a Tisza-Duna közén halálba és pusztulásba kergetett hadseregüket, melynek esküvel fogadták, hogy utolsó csepp vérükig kitartanak.

A népbiztosok a bolsevista dicsőség mezején szerzett sebek nélkül, temérdek millió osztrák-magyar kék pénzzel tűntek bele az éjszakába, melyből Magyarország vesztére kilenc hónapja, elősompolyogtak. Károlyi Mihály után elmentek ezek is. És az ország kitzúzte háromszínű lobogóit.

De Peidl kormánya, mely nemcsak megtűrte, hanem fedezte és rendezte a bűnszövetkezet menekülését, – nem tűrte a három szín feltámadását. Letiltotta a zászlókat. Statáriumot hirdetett...

– *Mi történt?*

Huszár Aladárt elfogták az utcán. Börtönben van. A vörös őrség parancsnoka ki akarja végeztetni – a Himnuszért ... Kis nemzetiszínű szalagokért.

A csendőr százados. Budapestre telefonált. Kegyelmet kért. A válasz megjött: „*Fogva, kell tartani, szállítsák a terroristák Budapestre*”.

A bőrkabátosok hangosan beszélnek, hogy útközben majd végeznek vele. Huszár Aladárné a férjéhez akart menni. A terroristák nem engedték. – Szíjgyártó elvtárs most hallgatja ki. – Futótűzként terjedt a hír. A megyeház előtt ekkor már gépfegyveres készültség volt.

Egyszerre megmozdult a város. A vörös plakátos házak lenyüggözött lakói eljöttek. A hivatalnokok, tanítók, az egész értelmiség. És jöttek a kisemberek megvédeni a kisemberek barátját. Felvonultak a vasutasok, a postások és követelték mind, bocsássák szabadon Huszárt. A vörös őrség egyszerre melléjük állt.

Megint doboltak: „*Aki kilenc óra után az utcán tartózkodik, azt a vörös őrség bekíséri*”.

És az őrség ugyanakkor felüzent Szíjgyártó elvtárshoz, ha kilenc óráig szabadon nem ereszti a foglyot, leteszi a fegyvert és nem szolgál tovább.

Ekkor már izgatottan beszéltek az utcákban, hogy az oláhok Aszódon vannak és jönnek errefelé. Szíjgyártó elvtárs az öklét rázta dühében: Rögtön ki kellett volna végeztetnem. – A tömeg egyre hangosabban követelődött és Huszár Aladár kilenc órára otthon volt.

Uralkodott magán, mikor elbeszélte. Szíjgyártó elvtárs felemelt kézzel rohant rá, revolvert szegezett a mellének, le akarta löni. Ebben a pillanatban görcsös gyerekkocogás hallatszott az asztal végéből. Csak ekkor vettük észre... Kitégult szemmel, sápadtan ott álltak a gyerekek és mindent hallottak.

Mikor mi ilyen kicsinyek voltunk, mint ők, Anyám megtiltotta, hogy akárki is borzongató rémmeséket mondjon nekünk. Ennek a kornak a szegény gyerekei pedig, az atyjuk, anyjuk sorsában átélnek azt, amit nekünk még csak mesében se volt szabad hallanunk.

Augusztus 3.

A város a terroristák kezére került. Budapestről nem jön többé hír. Az utolsó értesítés ma reggel érkezett. Az antant megbízottai tárgyalnak az új kormánnyal és hajlandók elismerni. Az oláhok megálltak... Balassagyarmat utcáin megint kihívóan beszélnek a tegnap még remegő kommunisták. A beteg elvtársak hirtelen meggyógyultak. A propagandaboltos ismét kinyitotta az üzletét és „Kommunista kiáltvánnyal” van tele a kirakat. Az utcán két embernél többnek nem szabad egymással szóba állnia.

Huszár Aladárt megint le akarták tartóztatni a terroristák. Elmenekült. Minduntalan csengetnek. Detektívek és vörös örök tudakozódnak.

És a kétségbeesett városban a polgárság és a vasutasok titokban fegyverkeznek.

Augusztus 4.

Magányos lövés dördült el a közelben. Aztán, mintha szitából szórták volna, sűrű fegyverropogás hallatszott. A belső város irányából szaladó emberek közeledtek. Gergely kocsis felesége lélekszakadva botlott be a folyosón. – Nagy baj van, már elállták a katonák az utcánkat. Szuronnal kergetik a népeket a kapuk alá.

Egy pillanatra Huszár Aladárra gondoltam. Csak nem fogták el? Feleségének sokan üzenték, ne mutatkozzék az utcán, mert bajba kerül. Tudni akartuk, mi történik. Végzet iróniája. Utolsónak én maradtam, aki közülünk még kibújhatott a házból. A szembejövők izgatottan beszéltek. A megyeház irányából jött mindenki, arra senki se ment. Egy úr megszólított: – *Forduljon vissza, nem lehet oda menni.* Új terrorcsapat érkezett. Egy halott is fekszik az utcán. Tehát nem Huszárról van szó. Megköszöntem a figyelmeztetését, de azért folytattam az utamat. Szemközt megint futó alakok jöttek. Egy cselédleány a falhoz dőlt, és megoldódott cipőzsinórját kötözte.

– *Mi történik odabenn?* A leány lihegve felelte:

– *Piros sapkájuk van, tudom is én kicsodák, tán franciák, borzasztóan lövöldöznek.*

A lövöldözés ugyan ekkorra már megszűnt, de a leány izgatottságában még mindég arról beszélt. Két iskolásfiú kukucskált ki egy kapu mögül: – *A zsidók lázonganak,* – mondták titokzatosan. A Vasút utca teljesen néptelen volt. Csak a lépésem hangzott. A megyeház előtti téren csoportosan bőrkabátos alakok álltak. A gépfegyverek körül szuronyok mozogtak a napba.

Egy pillanatra megütközve néztem körül: Most láttam először a teret. Egészen másként képzeltem el. A városházán nem volt torony. Nyoma se volt az árkádok házaknak, a vén kútnak. Kár... És mindennel így van az ember.

A szuronyok mintha megláttak volna, hirtelen felém fordultak. A bőrkabátosok dühösen ordítottak: *Vissza!* – Egy földszinti ablakból kinézett valaki. Bedöfték a rohamkésükkel. – *Bitang burzsuj! Befele, különben leütöm a fejedet!* – A terroristák indultak felém. Mégis inkább visszafordultam.

Délután egy detektív jött. Azok közé tartozik, akiket mostanában „*reték*”-nek hívtak, kívül vörös, belül fehér. Huszár Aladár után, tudakozódott, aztán elmondta a feleségének, hogy a vörös sapkások, akiket franciáknak tartottak, a Tiszai frontról visszatérő huszárok voltak, a lövöldözés pedig onnan eredt, hogy a városi vörös örök le akarták fegyverezni Szíjgyártó elvtársat. De a terroristák megmentették. Most már az ő kezükben van a város. Óvatosan körülnézett: A leninfiúk végsőkig akarnak védekezni. – Meg akarják bosszulni a diktatúra bukását: Ma éjjel fosztogatásra készülnek. – *Százan vannak. Gyilkolni fognak. Ezt a házat is megjelölték. Vigyázzanak!* Megint körülnézett: – *De aztán tessék majd megmondani a nagyságos Huszár úrnak, ha visszakerül a hivatalba, hogy nem vagyok kommunista...*

Órák múltak. A hír végigborzongott az utcákon. Sokan becsukták a kapukat. Írásaimat megint elástam. Elrejtettük a pénzt is, ami a házban volt. Mindegyikünk összecsomagolta a legszükségesebb holmiját. A külső világ megszűnt. Mikor esteledni kezdett, nem bírtuk az elszigeteltséget.

Mégis megkísérlem... Kimegyek az állomás felé, hátha hallok valamit véletlenül. De az utcák kongtak, az állomás kihalt volt. Csak egy munkás formájú ember ült a mérlegen és a pipáját tömte.

– *Mikor megy a legközelebbi vonat Budapestre?*

– *Nem megy oda vonat,* – felelte az ember. A pipájára gyújtott. Aztán

behunyta a szemét.

Hazaindultam. Közben új plakátok kerültek a falakra: Szigorított statárium!

Minden csoportosulás tilos, aki a vörös örök felszólításának nem engedelmeskedik, azt a helyszínen agyon kell löni. Szíjgyártó megyei parancsnok...

Egy kerítés mellett öregedő zömök kis zsidó állt és egy fiatal nővel beszélt. Hideg belenyugvással olyan hangosan mondta, hogy meghallottam. – Ma fél hatkor bevonultak a románok Budapestre.

Megakadt a lábam, pedig nem botlottam meg és az arcomat elöntötte a vér a szégyentől. Az oláhok... dadogta valami gyámoltalanul a belsőmben... Az oláhok... És nyilalló fájdalomban egyszerre felfogtam Szeged tragédiáját. Hát ezért

Nem jöhettek a mieink? Ezért nem engedte az antant? A várakozás hosszú hónapjaiban ezért haltak meg annyian közülünk? A nagyhatalmak Budapest megszállását az oláhoknak tartogatták, hogy a város a zsákmányuk legyen és ők mégis megmentőknek lássanak.

Szédülten mentem haza. A csapás és a megaláztatás olyan mérhetetlen volt, már minden egyéb közönyösnek látszott.

Budapest az oláhok kezén...

Az óra elütötte a kilencet. Ekkor egyszerre a folyosó felől nagy zörgetés és káromkodás hallatszott és az ajtón egy kövér, dühös ember hömpölygött befelé. Kalapját a fején felejtette, pipája a szájában lógott. Az öreg Schlegel volt, az Ipoly parti jó német műkertész, vad magyar hazafi, aki az elmúlt hónapokban sok menekülőt átsegített a túlsó partra.

– *Donnerwetter, fene egye, miért nem nyitnak kaput? Zörgetni tu ich, záróra van, lelövik az embert odakinn.*

Most, hogy védett helyre ért, megnyugodott és kövér kezét Huszár Aladárné vállára tette: – *No csak aztat akartam mondani, hogy ne féljen. A férje nálam van. Waffen haben wir auch. Ha próbál itt mészárolni a kommunista, én is gyüvök és úgy lelövöm őtet, mint, egy kutyát.* – Előkotort a kabátja zsebéből egy ordas revolvert és mint a buzogányt, vadul csóválta a feje fölött. – *Csak eztet akartam mondani.*

Előtte lopóztam ki a kapuig. Az újhoid már lekanyarodott az égről. Az utcában senki se járt. Hátra intettem az öregnek. Köszvényes mozgásával, először mindig a jobb lábával lépve, kilódult mellettem kapun szóltanul a kalapjához nyúlt és furcsa gyerekes dögöggel eltűnt az utca végében, a tengeri száraz között.

A villany elaludt. A város nem mozdult többé. Egyetlen gyertyaszál virrasztott velünk. Minduntalan az órára néztünk. A hírek szerint a terroristák őriztetik a városból kivezető utakat, hogy senki se menekülhessen. Éjfélkor kezdik el a fosztogatást. Még ha gyorsan dolgoznak is, félórába bele telik, míg ide érnek:

Ezt a házat jelölték ki harmadik állomásnak.

Valahogy eszembe jutott gyerekkorom egy régi borzadása. Kicsi voltam, Tormay nagyanyám hugenotta őseiről mesélt. Akkor hallottam először, hogy a Bertalan-éji mészárlás előtt, Medici Katalin emberei bezárták Párizs valamennyi kapuját, hogy senki se menekülhessen és fehér krétával megjelöltek minden házat, melyben hugenották laktak. „*De ez több mint háromszáz év előtt történt, – mondotta nagyanyám, és az emberek még vadak és kegyetlenek voltak*” ... Az óra éjfél ütött.

Kértem Huszár Aladárnét, hogy mihelyt lövöldözni kezdenek a városban,

meneküljön ki a gyerekekkel a tengeriföldekre. Hallgatóztunk. Megint csak az óra ütött. Fél egy. Barátnőm az ablaknál állt és kifelé ügyelt. És egyszerre arra kellett gondolnom, hány éjszakán virrasztottunk így az elmúlt hónapokban.

– *Emlékezel? Mikor még mondogattuk, most a vörösök lőttek, most a csehek.*

A sorsunk nem változott. A proletárdiktatúra még mindig él és tovább kínoz. Egy óra...

A fiastyúk már felszállt a szemközti ház teteje fölé és a csend úszott a nyáréji csillagok alatt. Fél kettő...

Egy kutya ugatott. Aztán köröskörül ugattak a kutyák.

– *Jönnek...*

Megint múltak a percek. A kutyák már nem ugattak. A hűvös derengésben megszólalt az első kakas, kisvártatva az egész soron kukorékolni kezdett egyik a másik után, mintha össze nem igazított órák jelezték volna az időt.

Megvirradt. A terroristák nem jöttek el. Ki a megmondhatója, hogy miért? Balassagyarmat Bertalan éjszakája elmaradt.

Augusztus 5.

A kommunizmus lélektanából mindig kimarad a nagyszerű. Még akkor is, mikor kegyetlen. Mielőtt fosztogatásra indultak volna a terroristák, a kávéház pincéjében pezsgőre bukkantak: Úgy leítették magukat, hogy nem tudtak a lábukon állni. És néhány száz üveg pezsgő megmentette egy város életét. A részegségben csak Szíjgyártó elvtárs maradt józan. Úgy látszik, bizonytalan híreket kapott a budapesti munkáskormánytól. Még az éjszaka folyamán szétküldte a detektívjeit, merre lehetne megszökni? Mikor emberei visszajöttek, jelentették neki: a falvakban fegyveres nép állt el minden utat. Várnia kellett hát, hogy a leninfiúk kialudják mámorukat. De közben összeverődött a régi balassagyarmati csendőrség is. Most már azt beszélnek az emberek az utcán, hogy a terroristák a vonattal akarnak szökni. A csendőrök majd lefegyverezik őket az állomáson.

Mindenki arra felé tódult: Elvértve, vadonatúj zöld vadászkalapban, egy-egy bőrkabátos fiatal ember is felbukkant a tömegben és jámbor arccal tekintett az emberek után.

Huszár Aladárné is észrevette. Összenéztünk. Már átöltözködtek...

Egyszerre nem látszottak többé. A csendőrök, vasutasok, fehérvirágos vörös örk, hivatalnokok, asszonyok, suhancok pedig csak iramodtak az állomás irányába. Szaladt az egész utca és mozgását két oldalról nézték a proletár diktatúra plakátrémeinek a vörös katonái, vad tengerészei, vérben gázoló félmeztelen munkásai, idomtalan asszonyi szörnyetegei.

Tegnap még mindez élt. Most, ahogy gyorsan haladtam előre, már csak mint egy iszonyú kornak a kísértetei suhantak mellettem visszafelé a falon.

Egy legény jött futva a megyeház irányából és lélekszakadva kiáltozott:

– *Ellógtak a leninfiúid* – Mialatt az állomáson várták őket, kiszöktek a város másik végén a rablott, holmival...

Káromkodás hallatszott. Éles hangok süvítettek; – *Gazemberek! Majd hurokra kerülnek még!*

És ekkor, mintha egy abroncs pattant volna le a város melléről, egyszerre fellélegzett Balassagyarmat. Az emberek kiegyenesedtek, hangosan, szabadon kezdtek beszélni, sok elkínzott arc mosolyogni próbált. Az utcafák alatt zsidobongás, nevetés hallatszott. Aztán egy gyerek kezdte el és a többi kéz folytatta. Karok emelkedtek, botok, bicskák dolgoztak és pillanatok alatt végig az egész városos foszlányokban lógott a falakról a diktatúra valamennyi plakátja. Papírrétegek csattantak le a gyalogjárókra, tarka papírrongyok borították az utcákat és az emberek tiportak rajtuk.

Szüret van most Púposok országában.

Augusztus 6.

Napok múltak, mióta az ország, gyilkosai elbuktak és a végzet még mindig! nem tett igazságot. A valóság semmit sem teljesít, kínjában a megcsalódott képzelet tart hát törvényt a bűnösök felett.

Az emberek egymásnak mesélik, Károlyi Mihályt és Kun Bélát kiadták a csehek és az osztrákok! Mind a kettőt felakasztották! A Duna-Tisza közén és túl a Dunán összefogdossák a parasztok a diktatúra bujkáló hóhérjait és népítéletet tartanak felettük. Megetetik velük a falakról lekapart plakátokat. És azok végeznek az életükkel, akiknek az apját, anyját, férjét, gyermekét legyilkolták.

Aztán jön egy hiteles hír: Szamuely Tibor öngyilkos lett. Ő volt az első, aki szökni próbált. A kormányzótanács még nem mondott le, ő már rohant autóján a repülőtelepre. Oroszországba akart szökni. De a pilóták közül senki se vállalkozott az útra. Ekkor Szamuely néhány hóhérlégényével egy hajtányon Ausztria felé menekült. Savanyúkút vidékén elfogták, egy őrizetlen pillanatban agyonlőtte magát.

– *Nem jól van ez.* – mondotta egy paraszt gazda – *a dögtéren kellett volna felkötni!*

– *Kínpad kellett volna neki, nem golyó!* – És az emberek sötét haraggal átkozzák a gonosztevőt, aki a népítélet elől a halálba menekült.

A tegnapi fellélegzés megint sötét kétségbeesésbe fulladt.

A proletárdiktatúra lezáruló útjairól mind sűrűbben hangzanak át hozzánk eddig nem sejtett áldozatok nevei.

A rémuralom utolsó vonaglászai közben Fery Oszkár és hű bajtársai, Menkina és Borhy élete után is kinyújtotta a kezét. Meghaltak mind a hárman.

Fery Oszkár, a hősies magyar csendőrség megteremtője, az ellenforradalmak lelke volt. Bátor katona, aki altábornagy létére a kommün ideje alatt Budapesten maradt, hogy készen álljon, ha csendőrei élén hazájának szüksége lenne rá. A diktátorok félték tőle, ő nem szökött. Néhány nap előtt, éjnek idején, megint elhurcolták lakásáról. Két hű tisztjével együtt a terroristák mozdony utcai kaszárnyájába került. Mikor a diktatúra bukása már bizonyosnak látszott, a kaszárnya pincéjében meggyilkolták a foglyokat. Egymás után kerültek sorra. Fery Oszkár volt az utolsó. És ahogy a halálba ment, a pincelépcsőn már bajtársainak keresztbe fektetett, megcsonkított, mezítelen holttestén botlott át.

Szörnyű vihar volt azon az éj szakán. A szél zúgásába beleveszett minden nesz. Az iszonyú kaszárnya pincéjéből azért mégis órákon át felhangzott az áldozatok vérfagyasztó kiáltozása...

Azóta elmenekültek a gyilkosok, de megmentőik tovább uralkodnak Magyarországon felett. És az antant tárgyal velük és az oláhok Budapesten vannak.

– *Nem lehet így élni! Üssenek inkább agyon! Nem bírjuk tovább...*

Férfiakat láttam ma sírni.

Augusztus 7.

Budapest felé még mindég nem közlekednek a vonatok. Gyűrű veszi körül a várost. Senki se juthat ki belőle. Utas nem jön, újság nem érkezik.

A Munkáskormány visszavonta a diktatúra összes rendeleteit.

Ide már nem érkeznek parancsok. A Tisza-frontról özönlő csapatokat csak részben tudták lefegyverezni. A katonák elszélednek és az állattá bősüzt ember rabol és fosztogat.

Tegnap este bizonytalan hír terjedt. A fővárosban állítólag ellenkormány alakult. Igaz-e? Vagy, mint annyiszor, megint csak a vágy mesél! A reménység még is feldereng.

– *Írjon egy cikket, emlékül Balassagyarmatnak,* – mondotta, Huszár Aladár. Az egykori hazafias „*Nógrádi Hírlap*”, melyet a diktatúra a vérszomjas. „*Nógrádi Népszavára*” kommunizált át, újra megjelenik.

Hónapok óta csak magamnak írtam és a nyilvánosság gondolata most sajtáságosan zavart; mintha valaki a vállam fölött nézte volna a tollamat. „*Feltámadás*”... Ezt a címet adtam a cikkemnek. Aláírtam a nevemet. A márciusi napok óta először.

És abban a pillanatban történt valami a lelkemben. Földváry Erzsébet neve, mely szomorú napjaimban útítársam volt és védett, mint egy jó barát, lehullott rólam. Visszaadtam azoknak, akiket illet, talán megbocsátanak, hogy viseltem. Visszaadtam, de nem ment könnyen. A szerep lárvája, melyet hónapok óta játszottam, szinte ráforrott a lelkemre és nem akart leválni. Keresnem kellett az utat, hogy visszavezessem önmagamot önmagamhoz. És a keresésközben két egyéniség ütközött össze bennem. Az enyém, melynek végzetszerűen küzdenie és dolgoznia kell és a másik szegény, fáradt, emberkerülő, észrevétlen elosonni vágyó egyéniség, mely tudja, hogy jó a szürkeség, a felelőtlenség csendes nyugalmas homálya.

Hirtelen félelem fogott el. Elég lesz-e az, amit az élet belőlem meghagyott, ahhoz, amit az élet tőlem még vár?

Az ajtó kinyílt, mintha szélvész csapta volna ki. – *Jöjjenek, jöjjenek!* – kiáltotta Huszár Aladár: Papírlap volt a kezében. – *Nagy hír. Üzenet...*

– *Ki? Kicsoda? Honnan?...* Megindultan olvasni kezdett:

„*A magyar néphez! Abból a soha el nem múltó szeretetből, amellyel a magyar néphez ragaszkodom és visszapillantva a legutóbbi öt év közös szenvedésére és engedve a minden oldalról hozzám jutott kívánságoknak, kezembe vettem a mai lehetetlen helyzet megoldását*”

– Már nem kérdeztünk semmit, már tudtuk ki az, aki öt év szenvedéseit velünk közösen szenvedte el, aki soha el nem múltó szeretettel szereti a magyar népet, melyet mindenki elhagyott, melyet a világon többé senki se szeret. József főherceg.

Annyi gyűlölet után – soha el nem múltó szeretettel. És végigfutott a könny az arcomon és nem töröltem le, hagytam, hogy lemossa annyi kín nyomát.

Kormány alakult és az új kormány tagjai magyarok, nem idegenek többé. Friedrich István a miniszterelnök:

Valamikor Friedrich Istvánt is megtévesztette Károlyi Mihály. Szereplője volt az októberi forradalomnak, bár a tél folyamán már az ellenforradalommal tartott fenn összeköttetést. Ő is felelős azért, ami akkor történt, de az egyetlen, aki vezekelt érte és a maga tévedése fejében most jót tett. Magyarország lezáruló legszomorúbb és leggyalázatosabb korszaka után odaírta nevét az első tiszta lapra.

Kinn süttött a nap és a nógrádi vármegyeház tetején vonni kezdték felfelé a

piros-fehér-zöld lobogót. Egy egész város szeme könnybe lábadt tőle.

Október 31-én árulók keze csapdának hurcolta bele zászlónkat a nemzetgyilkos forradalomba. Aztán tragikus szégyenben ott kellett lobognia országunk felett, mikor az ellenségek megszállták és széttépték... Kínszenvedés lett a látása, ellentétbe került vele a lelkem, elfordultam, hogy ne lássam. Bepiszkolódott, megpiszkolták. Aztán mikor alóla mindent elloptak és elprédáltak, csúfolódva letépték. Ettől kezdve újra a mienk lett, üldözött volt, mint mi magunk. Halálra ítélték, forradalmi törvényszék elé hurcolták,

börtön és kötél járt ki annak, aki menedéket adott neki. Vértanú lett a zászló. És mert ártatlan magyar vér ömlött érte, vér szentelte fel, vér hozta vissza és emelte újra önmagunk felé – jaj annak, aki hozzányúl. Odakinn háromszínű szövete most nyílt ki az égen. Lenn pedig, az alkonyatban már ott fehérlett Balassagyarmat házainak falán az új Palatínus üzenete: „soha el nem múló szeretettel”

Földművesek, urak, munkások, tegnapi vöröskatonák álltak összeverődve a kiáltványok előtt és áhítatosan olvasták. Ott álltam én is. Napszállta után volt és mégis mintha a nap sütötte volna rejtélyesen az arcokat...

Augusztus 8.

Eljött a nap. A szörnyű bűvölet szétesett. Magyarország ismét kezébe veszi saját végzetét. És ma viszontlátom Anyámat.

Az élet visszatér a maga útjára, melyből erőszakosan taszították ki hónapok előtt. Mélyül a távlat, rés nyílik a falak között, megindul a főváros felé az első vonat. És én búcsúzom a háztól, mely otthont adott, búcsúzom emberektől, gyermekektől, ablak melletti kicsi szegletemtől és az udvarkertben az árnyas palánk tövétől. Mindentől, ami jó volt hozzám szenvedésemben, amit nem fogok soha elfelejteni...

A vonat ablaka mellett már visszafelé ment a balassagyarmati állomás épülete. Aztán az utolsó kis házak tűntek el, túl az Ipoly vize, a parti jegenyék, a Fátira ragyogásba vesző láncai. Ébredő és kialvó világosságok annyiszor látott képei. Már kicsiny és távol volt minden. A fák zöldje összebújt, a tetők elmerültek. És a megyeház táján egyre magasabban emelkedett a zászló. A rúdja nem látszott többé a messzeségben, csak a szövete lobogott, mint egy háromszínű nagy madár, mely röptében kitért szárnyal megállt a város felett.

Barátaim velem jöttek, el akartak kísélni. És kanyarogva ezüstösen, zombékos rétjei között elkísért egy darabon az Ipoly is. Aztán tikkadt földek jöttek elénk. Szomorú kiégett tájak. A tengeriföldeken a csenevész torzsák, száraz nessel zörögtek a vonat szelében. És ez a csörgő, holt nesz hallatszott mindenütt, amerre mentünk. Ez hallatszik ma egész Magyarországon. Minden kiégett...

Valaki a szakaszban halkán beszélt: – Pedig Szamuely mára tűzte volt ki a polgárság lemészárlását: Budapesten a Vérmezőn kezdődött volna el. Aztán tovább, végig az országon ... Lenin és Trockij szigorúbb diktatúrát akart.

Lenin itt... Az iszonyú szavak mint feloszlott dolgok mállot-tak szét a levegőben. Nincs többé itt. És Szamuely sincs, csak az akasztófák gödre van, a sírok és a holtak.

A forróságba árnyékok jöttek bele. Valami történt felettünk. Gondolatomon véres árnyak végeláthatatlan, kísérteties menete húzódott át.

A nap már nem sütött. A tarlókon fuldoklott a földre tepert forróság. Drégely elmaradt mögöttünk. Új utasok jöttek cseh megszállt vidékekről. Úgy fáj ott az élet. És egy fiatal erdélyi asszony, aki fél esztendő óta nem tudott hazamenni... Keserű panasz, sötét elcsüggedés beszélt körülöttem. Szenvadó emberek szavában, mintha a szétszakított ország sóhajtott volna fel, most, hogy legalább újra szabad sóhajtani. A pálya kanyarodott Nógrád vára felől egyszerre vihar nyargalt elő a vak forróságból. Pillanatok alatt sötét lett az ég. A vonat neki vetette magát az orkánnak, aztán meg kellett állnia. A nehéz kocsik remegtek. A fák koronája fél oldalra fordult a szélben, felhők nyargaltak a hempergő porban. Óriás orgonák zúgtak repülve a levegőn át.

Ilyen vihar előzte meg a világháborút...

És én sietve mondtam, hogy megelőzzem a balsejtelmeket: -Ha összetartunk és nem felejtünk?... Egy év, két év és ha tíz és ha száz lenne is, a jövő a mienk, mert megint vagyunk és van egy darabka föld, mely a miénk. A Golgota tövében hat lábnyi föld elég volt, hogy beteljesüljön a feltámadás...

Láttam barátaimon és az idegeneken, lenn a lelke mélyén egyszerre mindenki tudott a reménységről egy mesét.

Nógrád varánál, a romok felett, a sötét viharban, valami megjelent. Megmentőnk, nagy évezredes magyar bízás.

Előttünk járt a csodaszarvas megint... A vihar elrohant, ment nyugat felé és a megbűnhődött Budapest tornyai és kupolái már napsütésben keltek fel a hegyen

és a rónán.

A pályaudvarnál búcsúztam el barátaimtól. Aztán vitt a kocsí.

Még visszaneztem... és arra gondoltam, hogy vannak emberek, akiknek szép és könnyű hálával tartozni egy életen át.

Egyszerre egyedül voltam. Felettem a házakon zászlók lobogtak mindenütt. Furcsa zászlók, melyeknek a felét levágták, odaadták mikor a rémuralom magyar zászlókat égetett... A falakon oláh tábornokok parancsai és rendeletei tapadtak nagy fehér papirosokon. Bezúzott ablakaikkal mint vándorló romok mászkáltak a villamosok a síneken. A boltok még zárva voltak. A csukott vasredőnyök között elvélve látszott egy-egy szegény üres kirakat A poros üvegeken letépett plakátok nyoma ragadt. A kommunizmus rablásai után még nem ömlött vissza az élet a kifosztott koldusszegény városba.

Rohamsisakosan, feltűzött szuronnal, oláh őrjárat kanyarodott ki az utcán. Egy pillanatra arcomba szökött a vér, aztán mást vettem észre. A rozoga bérkocsikban kifestett, piros ajkú oláh tiszték ültek fiatal zsidó asszonyokkal. Milyen hamar összebarátkoztak. Mosolyogtak. És a többi ember olyan betegen kiéhezettnek látszott.

Egy kapu előtt teherautó állt. A házban irodahelyiségek lehettek. Oláh katonák írógépeket hordtak le. Hadisarc... minden hadisarc. És nagy lódításokkal dobálták egymás hegyibe a finom gépeket. Nyekkentek, csengtek, végük volt... Oláhország viszi magának a nyugat kultúrszerszámaait. Pedig nem törött írógépeket, de évszázadokra szóló tőkét szerezhetne a magyar nemzet hálájában, ha a kifosztott néptől nem rabolná el az utolsót. A Margit hídon zászlók játszottak a dunai szellőben: Hirtelen nem láttam többé a játékukat. Fenn a hegyen szomorúan állt a koronás vár. Az innenső part felett megsötétedett köveivel könyökölt a parlament.

Egy év előtt még szinte fiatalnak rémlett az országháza. És milyen hirtelen megöregedett, tragikussá lett véres pincéivel, golyóverte falaival, a térrel, melyen kivégzést nézett a csöcselék és lépcsőivel, melyek a Dunába érnek. Ott lenn, ott merültek el az áldozatok holtteste.

A budai oldalon is lobogtak a zászlók, a hídfőn, a házakon. A városvégi palánkokon még tapadt egy-egy félig letépett vörös plakát. Aztán a hűvösvölgyi hegyek látszottak már. De mióta utolszor itt jártam, eltűntek az erdők. A proletár diktatúra kiirtotta azokat is. Már a hegyoldalon mentem felfelé, senki sem várt, otthon nem tudták, hogy érkezem. És egész úton mosolyogtam magamban. A házunk magas, kettős cserépteteje kivirított a kék ég alatt. A kapu, tárva volt, a kavics mondott valamit a lépésem alatt, benyitottam a ház ajtaján. Fehér falak, tölgyfa lépcső, virágok anyám asztalán. Én pedig csak álltam megilletődve. Lépések hallatszottak, mintha egyik lábát kissé húzta volna az, aki jött. Áldott lépések, kedves lépések és futottam eléjük Anyám az ajtóban állt. Éreztem, hogy elsápadok. Már csak kialvó láng volt... valaki, aki

menni készül. De visszatartom, itt marad velem. A két karja kitarult. És őt, aki mindig nagyobb volt nálamnál, olyan kicsinynek, olyan tűnőnek éreztem a szívemen. Visszatartom, itt marasztom.

És ezalatt a két karja között megszűnt a bujdosásom, egyszerre hazaértem.